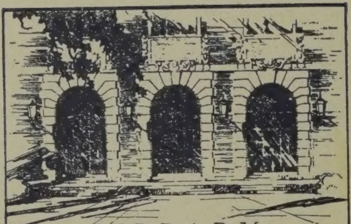

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

418
C69
1926
v. 1-2
cop. 2

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

MAR 13 1973
APR 9 1973
MAY 8 1973
JUN 20 1980
MAR 15 1980
JUN 4 1984
FEB 17 1987
JAN 13 1989

L161—O-1096

418
C69
1926

UITGAVE VAN DE VEREENIGING DER ANTWERPSCHE BIBLIOPHILEN Nr 39

COLLOQUIA ET DICTIONARIOLUM SEPTEM LINGUARUM

GEDRUKT DOOR FICKAERT TE ANTWERPEN IN 1616
OPNIEUW UITGEGEVEN DOOR PROF. Dr. R. VERDEYEN

I

ANTWERPEN
Nederlandsche Boekhandel,
St. Jacobsmarkt, 50

'S GRAVENHAGE
M. Nijhoff, Lange Voorhout,

1926

54058
11.21.5

O.P.
12 50

VEREENIGING

DER

ANTWERPSCHE BIBLIOPHILEN

—

UITGAVE Nr 39

Drukk. J.-E. BUSCHMANN, Rijnpoortvest, Antwerpen.

COLLOQUIA ET DICTIONARIOLUM SEPTEM LINGUARUM

GEDRUKT DOOR FICKAERT TE ANTWERPEN IN 1616

OPNIEUW UITGEGEVEN DOOR PROF. DR. R. VERDEYEN

I

ANTWERPEN
Nederlandsche Boekhandel,
St. Jacobsmarkt, 50

'S GRAVENHAGE
M. Nijhoff, Lange Voorhout,

1926

418
C67
1926

VOORBERICHT

Bij het onderzoek, dat wij over de Colloquia hebben ingesteld, drongen vooral de volgende vragen zich aan onze aandacht op:

1. Hoe zijn de Colloquia gegroeid uit het Vocabulare van Noël de Berlaimont en welke is de onderlinge verhouding van de talrijke herdrukken van beide werken?

2. Welk verband bestaat er tusschen het Vocabulare en de oudere soortgelijke boekjes?

3. Hebben Vocabulare en Colloquia geen sporen nagelaten in onze twee voornaamste woordenboeken der zestiende eeuw, Plantijn's Thesaurus en Kiliaans' Etymologicum?

Ons antwoord vindt de lezer in de hoofdstukken II, III en IV onzer Inleiding.

De Colloquia werpen nog wel meer kwesties op, doch daarop konden wij niet ingaan, omdat de grenzen van ons onderzoek reeds ruim genoeg gemeten waren en wij die niet wenschten te overschrijden. Alléén voor een paar punten, die inzonderheid de geschiedenis van het Nederlandsch aanbelangen en niet stilzwijgend konden worden voorbijgegaan, werd een uitzondering gemaakt: wij bedoelen de diphtongeering van de ī en het bestaan van een beschaafde omgangstaal op het einde der zestiende eeuw. De bespreking van beide kwesties is van zelf voortgevloeid uit en is in den grond niets anders dan de waardebepaling van feiten, welke bij de onderlinge vergelijking van zekere uitgaven werden waargenomen. Om die reden hebben wij ze niet afzonderlijk behandeld, maar in het hoofdstuk over de Geschiedenis opgenomen.

Met de Colloquia staan wij op een vrijwel onbekend terrein, waarvan onze Inleiding als 't ware een eerste verkenning is. Ons doel is derhalve bereikt, indien

Withdrawn

wij er in slagen belangstelling op te wekken en tot verder onderzoek te bewegen. Naar onze bescheiden meening zijn de Colloquia een en ander waard. Voor de evolutie van de voornaamste Europeesche talen in de zestiende eeuw b.v. bevatten zij een onschatbaar materiaal.

Op de Inleiding, die besloten wordt met een lijst van de door ons opgespoorde drukken, volgt de Tekst van de door Fickaert in 1616 uitgegeven Colloquia, herdrukt met dezelfde lettertypen als het origineel. Het oorspronkelijke zakformaat kon niet worden behouden, maar de lezer kan zich gemakkelijk voorstellen hoe het boekje er uitziet, wanneer hij de tegenover elkaar staande bladzijden over de breedte in tweeën verdeelt. De tekst is getrouw afgedrukt naar de beginselen, die door ons worden gevolgd bij het uitgeven van Middelnederlandsche teksten. Voor bijzonderheden raadplege de lezer de aan de Aanteekeningen voorafgaande nota.

Wie struikelt over ongewone vormen of inkonsekwenties, bedenke dat onze Colloquia bestaan uit drie stukken, geschreven door verschillende personen en op verschillende tijden, dat geen twee uitgaven gelijk zijn en over elken nieuwen druk de hand van een bewerker is gegaan. Die hand is niet altijd gemakkelijk van die van den zetter of van den vorigen bewerker te onderscheiden, zoodat wij meermalen voor twijfelachtige gevallen kwamen te staan. Bij de oplossing van die gevallen hebben wij ons steeds laten leiden door het princiep, dat wij de bewerking, zooals de uitgever die blijkbaar gewild heeft, moesten eerbiedigen. Onze taak heeft zich dus beperkt tot het weren van drukfouten of typographische slordigheden, het ophelderen van onbegrijpelijke lezingen en het controleeren van den tekst. Van dit laatste, omslachtige en tijdroovende werk, waaraan wij onze beste zorgen hebben besteed, zal de lezer weinig merken, daar wij het overbodig achtten elk opvallend woord of elken ongewonen vorm te verantwoorden, wanneer die in bekende taalkundige werken zijn te vinden. Alléén in bijzondere gevallen is naar die bronnen verwezen, wanneer verantwoording noodig of wenschelijk bleek. Elke versie werd nauwkeurig onderzocht en met oudere uitgaven vergeleken, zoodat, menschelijker wijze gesproken, den lezer een volkomen betrouwbare tekst wordt voorgelegd [1]. Dat, bij het verbeteren van dien tekst in zeven talen,

(1) Het opnemen van varianten kwam ons, na overweging, niet wenschelijk voor. Ze

die ons niet alle even vertrouwd zijn, toch nog menige bijzonderheid aan onze aandacht ontsnapt zal zijn, is niet alléén waarschijnlijk, doch haast onvermijdelijk. Aanvankelijk misten wij daarenboven de voornaamste voorafgaande drukken, die pas later, toen de herdruk reeds ver gevorderd was, te voorschijn kwamen, hetgeen onze taak niet gemakkelijker maakte. Dit stemme den lezer tot goedjonstigheid bij het beoordeelen van mogelijke tekortkomingen.

Het afdrukken van Fickaert's uitgave is te wijten aan het toeval, dat het boek in ons bezit bracht en ons in dezen bijzonder diende. *Die uitgave is inderdaad een zuiver type van de Colloquia in hun volledigen en laatsten Zuid-Nederlandschen, inz. Antwerpschen vorm; zij is een van de beste, zoo niet het beste septingemina, sluit de reeks af en besluit, in taalkundig opzicht, de zestiende eeuw.* Geen andere uitgave der Colloquia kon — en dit zal in de Geschiedenis nog beter uitkomen — meer voor een herdruk in aanmerking komen; met de octogemina verlaten wij inderdaad Zuid-Nederland en aan een hexaglosson zou een taal hebben ontbroken.

Het derde stuk, de Chronologisch-Vergelijkende Nederlandsch-Fransche Woordenlijst levert het bewijsmateriaal voor de behandeling van de boven omschreven derde vraag, dient tevens als glossarium op de Colloquia en op de belangrijkste Nederlandsche en Fransche varianten, en verschaft bovendien den lexicoloog een gemakkelijk te raadplegen overzicht van de zestiende-eeuwsche spelling- en woordevolutie in beide talen. Van taalkundige of semasiologische beschouwingen hebben wij afgezien, omdat hiervan geen bevredigende uitkomsten te verwachten waren, zoo niet een reeks andere onuitgegeven, onvoldoende of in 't geheel niet bekende teksten in de bespreking werden betrokken en daaraan viel niet te denken. In zuiver lexicologisch opzicht is onze lijst dus eenvoudig een bijdrage tot de woordgeschiedenis, meer niet.

Onzen hartelijken dank betuigen wij:
aan de Maatschappij der Antwerpsche Bibliophilen, die deze uitgave op zich heeft genomen;

---

alle opnemen was niet doenlijk en een keuze gevaarlijk. O. i. zouden de varianten, welke overigens alléén voor de taalgeschiedenis van belang zijn, beter passen bij een herdruk van elke versie afzonderlijk, en dan b.v. in den vorm van een chronologisch, al of niet vergelijkend, glossarium, zooals wij dit voor Nederlandsch en Fransch hebben gedaan.

aan de « Commission Administrative du Patrimoine de l'Université de Liége », die ons in de gelegenheid stelde te Parijs, te Londen en te Oxford de zich aldaar bevindende drukken te gaan bestudeeren ;
aan de Bibliotheken, die de drukken zonden ;
aan het Museum Plantin-Moretus, de HH. Jhr. C. Lepaige en E. Van Heurck, die ons bereidwillig de in hun bezit zijnde Colloquia in bruikleen afstonden ; aan Prof. F. Brunot en de HH. Bibliothecarissen, die ons de gevraagde inlichtingen verstrekten ;
aan onzen Collega, Prof. A. Doutrepont, die zoo vriendelijk was een proef van de Romaansche versies door te lezen en aan wiens bevoegde wenken onze herdruk heel wat verbeteringen verschuldigd is.

R. VERDEYEN.

Luik, Mei 1925.

INLEIDING

HOOFDSTUK I

OVER DEN INHOUD, TER KENNISMAKING

Het « Colloquia et Dictionariolum Septem Linguarum », door Fickaert in 1616 herdrukt, bestaat uit drie deelen. Het eerste bevat zeven gesprekken en een reeks brieven en formulieren ; het tweede is een glossarium, het derde een korte handleiding voor de uitspraak en de spelling van Fransch, Italiaansch, Spaansch en Nederlandsch. Voor de genesis der Colloquia en bijzonderheden over het tweede en derde deel verwijzen wij naar de volgende hoofdstukken dezer inleiding.

Het eerste gedeelte, bedoeld als taalboekje voor scholieren, reizigers en kooplieden, leidt ons binnen in den zestiende-eeuwschen huis- en handelskring en geeft ons, al is het dan ook uiteraard onvolledig, een aardig kijkje op het maatschappelijke leven van den tijd. Door het synthetische van de gesprekken heen dringen de gebruiken en verhoudingen naar voren.

Een slag met den zwaren klopper op de deur en wij treden in een gezellige burgerwoning op het oogenblik dat 's avonds de tafel wordt gedekt. Gasten worden verwacht, verwelkomd en, al zijn de tijden duur, op een smakelijken maaltijd onthaald. Alles is ruim voorhanden, spijs en drank ; in den haard knappert een lekker vuurtje en ongaarne nemen wij afscheid van het gemoedelijk gezelschap om in den vroegen morgen te gaan rondkuieren op de markt, waar twee vrouwen in de koude op hun handgift wachten, of om getuige te zijn van de verlegenheid van een koopman, die door zijn schuldeischer met arrest wordt bedreigd. Met een groeiende belangstelling volgen wij dan weer de kooplieden, die op een heeten namiddag, langs een stofferigen weg en een hobbelige kassei, zich naar Antwerpen begeven om er op de Sinksenmarkt hun inkoopen te doen. Met hen stappen wij af in de herberg, luisteren naar waard, knecht en meid, en treden den volgenden morgen een paar Antwerpsche winkels binnen, bekijken er de uitgestalde waren en doen er zaken af.

Na een blik te hebben geworpen in de particuliere briefwisseling en de papieren van een ingezetene, verlaten wij het in een glimp voor onze oogen verrezen Antwerpen der zestiende eeuw, tevreden, omdat wij een oogenblik het dagelijksche leven van zijn bewoners hebben medegeleefd in dit nog te weinig bekend tijdvak en kennis hebben gemaakt met de eenvoudige, wel gepolijste, maar dan toch van alle literaire kunstjes ontdane omgangstaal van de zestiende eeuwsche menschen.

Dit is, in het kort, de inhoud van de acht kapittels van het eerste deel, die hieronder, om de lectuur te vergemakkelijken, ieder afzonderlijk worden samengevat en, waar dit wenschelijk bleek, toegelicht. De samenvatting is beknopt om den lezer het genoegen en de verrassing van eigen kennismaking niet te ontnemen.

EERSTE KAPITTEL. — AAN TAFEL

Vooraf maken wij kennis met twee jongens, *Hermes* en *Jan*, die verondersteld worden elkaar te ontmoeten 's morgens en 's middags. Onmiddellijk daarna, zonder overgang, komt *Jan* thuis 's avonds bij zessen en krijgt hij een standje van zijn moeder, *Maeyken*, omdat hij twee uur overtijd is. Jan moet dadelijk aan het werk, dekt de tafel, haalt brood en hout om vuur te maken, wet de messen, giet water in 't « lavoor » en gaat dan zijn vader *Peeter* en diens neef *David* te gemoet om beiden te verwelkomen. Terwijl David en Maeyken het over familieaangelegenheden hebben, laat de tweede zoon *Fransois* een vriend des huizes, *Rogier,* binnen. Het gezelschap, dat dus uit zes personen bestaat, zet zich weldra aan tafel. Na het *Benedicite* worden door *Fransois* en ook door *Jan* de gerechten opgediend : *sla met gezouten vleesch*, *pottagie, gebraad met radijzen*, *karoten en kappers*, *haas*, *konijnen, patrijzen*, *pasteien* en *taarten* en ten slotte *fruit* en *kaas*. Eerst wordt er bier geschonken, naderhand wijn ; als de voorraad wijn op is, wordt Jan uitgezonden om er anderen te halen op de markt in de *Witte Lelie* of elders.

Tweemaal wordt de maaltijd onderbroken : door *Hendrik,* een knecht, die, namens zijn meester, Peeter op een maaltijd komt uitnoodigen, en door *Lucas*, een anderen knecht, die Peeter een geschenk komt overhandigen uit naam van zijn meester Andries.

Aan tafel gaat het gemoedelijk toe. Maeyken verliest haar gasten niet uit het oog; onder hen bevindt zich ook *Tanneken*, van wie wij niet weten hoe zij er gekomen is, noch wie zij is. Er wordt op de wederzijdsche gezondheid gedronken en over het nieuws van den dag gesproken : den oorlog

tusschen Frankrijk en Spanje, hetgeen Rogier gelegenheid biedt zijn scepticisme uit te spreken over de oorlogsberichten : « *men liegt zooveel dat men niet en weet wat men gelooven zal !* »

Na de twee graties, wordt nog een mutsaard op het vuur gelegd en een glas wijn gedronken. Wegens de duurte van den wijn wil Rogier zijn aandeel betalen, maar daartegen komt Peeter in verzet. Om tien uur nemen de gasten afscheid.

—

De gang van den maaltijd is niet altijd scherp afgeteekend. Vooral het begin en het opdienen van de gerechten laten aan duidelijkheid te wenschen over. Gedeeltelijk ligt dit aan het feit, dat de schrijver, Noël de Berlaimont, gebruik heeft gemaakt van oudere teksten, en gedeeltelijk aan zijn bedoeling, om den lezer zoo volledig mogelijk op de hoogte te brengen van de bij een maaltijd gebruikte plichtplegingen, woorden en zegswijzen ([1]). Deze bedoeling verlieze men niet uit het oog bij het beoordeelen van dit gesprek. Ongetwijfeld zullen dergelijke ruim voorziene tafels in het Antwerpen der XVI[e] eeuw wel bestaan hebben, en mag derhalve, althans in zekere mate, aan dezen maaltijd, een aardig tafereeltje uit het huiselijke leven der XVI[e] eeuw, de beteekenis van een « tijdspiegel » worden toegekend, maar men besluite er niet uit, « *dat het nageslacht zich in vegetariese richting heeft ontwikkeld* » ([2]). Evenmin valt uit een opmerking van *Tanneken*, dat zij zwijgt omdat zij niet « *wel Fransoys can spreken* », op te maken, dat « *het goede burgergezin, dat hier getekend wordt, het noodzakelik acht bij een diner Frans te spreken* » ([2]). Blijkbaar heeft de « Waalsche » schoolmeester Noël de Berlaimont hier geene andere bedoeling gehad dan aan zijn Vlaamsche leerlingen en lezers te leeren, hoe zij zich, wanneer het geval zich voordoet, over hun zwijgzaamheid hebben te verontschuldigen in een Fransch sprekend gezelschap. Het heele gesprek heeft trouwens een onloochenbaar opvoedkundig karakter, evenals zijn oudere voorbeelden ([3]).

TWEEDE KAPITTEL. — 'S MORGENS OP DE MARKT

Lijnken en *Grietken* zijn vroeg bij de hand, al is het koud, en wachten ongeduldig op hun handgift. Lijnken is dan ook niet karig met woorden om

---

([1]) Zie hierover hoofdstuk III, 3.
([2]) Kooiman, *PT*, bl. 69.
([3]) Zie hierover hoofdstuk III, 3.

haar waar aan te bevelen aan *Daniël*, den eersten koopman die zich vertoont. Zij somt hem al de verkrijgbare artikelen op : *laken*, *lijnwaad*, *camelot*, *damast*, *fluweel*, *vleesch*, *visch*, *haring*, *boter*, *kaas*, *hoeden*, *Fransche*, *Duitsche of Latijnsche boeken*, *schrijfboeken*, en is bereid den kooper alles te laten zien : « *'t gezicht kost niets* ». Daniël vraagt naar den prijs van eenige artikelen, dingt aanmerkelijk af op een stuk laken, waarop Lijnken hem vrijpostig antwoordt, dat hij maar elders moet gaan kijken of hij het beterkoop kan vinden : zij zit niet op de markt om niets te winnen, zij moet van haar handel leven en « *daar alles duur is, moet d'een d'ander volgen* ». Daniël is veel te « scherp », zij zou aan hem het brood dat zij eet niet kunnen verdienen. Als Daniël aanstalten maakt om weg te gaan, slaat Lijnken den koop toch toe.

DERDE KAPITTEL. — TUSSCHEN SCHULDEISCHER EN SCHULDENAAR

Morgant komt bij *Gautier* een koopmansschuld opeischen van tien pond en vier schellingen. Gautier vraagt acht dagen uitstel, doch Morgant wil daar niet van hooren, eischt zijn geld en zal Gautier doen « *arresteren* », tenzij hij een borg stelt. Gautier heeft echter al zijn geld uitgegeven, wordt zelf niet betaald door zijn schuldenaars, beroept zich op het medelijden, « *alzoo God ons bevolen heeft* », doch Morgant blijft onvermurwbaar. Hij heeft lang genoeg gewacht en krijgt zelf evenmin uitstel van zijn schuldeischers.

Gautier zal ten slotte een borg stellen, maar dan zijn beiden het niet meer eens over de verschuldigde som. « *Tien pond groote* », zegt Morgant ; « *negen pond* » antwoordt Gautier, « *Morgant zelf heeft het hem daareven gezegd* » (een kras staaltje van handelspsychologie !) ; — « *toch niet* » beweert Morgant ; — « *zeker wel* » antwoordt Gautier, die zijn schuldeischer weet te overbluffen en er in slaagt zijn schuld met item zooveel te verminderen.

VIERDE KAPITTEL (1). — OP WEG NAAR ANTWERPEN

Twee reizigers, oud-bekenden, ontmoeten elkander op weg naar Antwerpen voor de Sinksenmarkt. Beiden zijn te paard en samen zetten zij hun reis voort. Een « schaapherderse » wijst hun den rechten weg aan en rustig laten zij hun paarden voortstappen. Om het aangezicht tegen het stof te beschutten, is een der reizigers voorzien van een stuk « taffetaf », dat hij bereidwillig zijn

(1) De vier volgende kapittels (4, 5, 6, 7) zijn niet van Noël de Berlaimont, den schrijver van de vier overige ; zij zijn van jongeren datum en eerst in 1579 of 1583 in de Colloquia opgenomen (zie blz. XXXVIII).

reismakker ter beschikking stelt. Als de zon ondergaat, worden zij ongerust; de weg is niet veilig; onlangs werd er een rijk koopman door « straatschenders » afgezet en om negen uren worden de poorten van de stad gesloten. Een der ruiters is daarbij moe en « gebroken » wegens de harde kassei en zijn paard is vernageld. Gelukkig rijden zij nog bijtijds de stad in, waar zij zullen logeeren in *Den Rooden Leeuw* in de *Kammerstraat*, de beste « *herberg* » der stad.

VIJFDE KAPITTEL. — IN DE HERBERG

Wij zijn in de herberg. Zes reizigers vragen er logies, informeeren naar de deugdelijkheid van stalling en wijn, geven hun bevelen voor het verzorgen van hun paarden en treden de gelagkamer binnen, waar reeds gasten uit de stad aanwezig zijn. De reizigers zetten zich met hen aan tafel; de waard verzoekt hen « goede cier » te maken, prijst vooral zijn rooden wijn aan en drinkt op hun gezondheid. Een van de reizigers, Samson, van het geslacht der *Scholiers* uit Brussel, is in Frankrijk, Engeland en Duitschland geweest; uit Frankrijk brengt hij geen goed nieuws mede: daar heerscht burgeroorlog. Van een der Antwerpsche gasten vernemen wij dat in de stad alles goed gaat. Een van de reizigers, die zich onwel gevoelt, verlaat het gezelschap en gaat naar bed. De meid, *Janneken*, legt vuur aan op zijn kamer, « *viert* » het bed, trekt den reiziger zijn kousen uit, bindt zijn slaapdoek om, dekt hem toe, en schuift de gordijnen voor. Nog vraagt de gast naar de gelegenheid, waar hij 's nachts wellicht gebruik van zal moeten maken, hetgeen een allergrappigst antwoord uitlokt van de bij-de-hande meid, die begrijpt dat zij aan den praat gehouden wordt en ten slotte den zieken reiziger goeden nacht zegt, wanneer hij, om beter te kunnen slapen, haar om een zoen verzoekt.

—

In den titel van dit gesprek worden als personen opgegeven *Robrecht, Simon, de Waard* en *andere*, terwijl in den tekst de sprekers worden aangeduid door de letters *A, B, C, D, F,* waarmede niet steeds dezelfde personen worden bedoeld. *A* en *D* zijn reizigers; *B* is eerst de waard, later een van de gasten; *C* aanvankelijk een knecht, naderhand een reiziger; *F* is de meid. Al hindert dit wel eens, uit den samenhang blijkt spoedig wie aan het woord is.

ZESDE KAPITTEL. — HET OPSTAAN

Om twee of drie uur 's morgens zijn onze reizigers uit de veeren en dadelijk zetten zij den tegenstribbelenden « jongen », die gaarne nog een paar

uren onder de dekens was blijven liggen, aan het werk. Ook de stalknecht moet aan den arbeid : de paarden « te water leiden », roskammen, zadelen en hun staart vlechten. Terwijl de heeren naar de kerk gaan, zal de jongen het ontbijt klaar maken, dat ditmaal, omdat het St. Bartholomeus-avond en vastendag is, bestaat uit versche eieren, warme koeken en versche boter. Onderweg bewonderen de reizigers de prachtige en rijke stad, de straten, huizen, kerken, de « schoone dochters » en vrouwen, en sommen zij de deugden en gebreken op van de voorbijgangers, met inbegrip van het schoone geslacht, waarvan de beste « bruidgave » dan toch blijft : deugd en eerbaarheid. Een oogenblik houden zij stil bij het kostbare graf van een abt (vermoedelijk wel in de kerk na den dienst) en keeren dan naar huis terug om te ontbijten.

—

In den titel worden als personen opgegeven *Simon*, *Robrecht* en *Aertus*, die in den tekst worden aangewezen door de letters *A, B, C*. *A* en *B* zijn de kooplieden Simon en Robrecht, *C* de knecht Aertus.

ZEVENDE KAPITTEL. — OP DE SINKSENMARKT

Na het ontbijt begeven de kooplieden zich naar de markt. Wij ontmoeten ze in een winkel waar een van hen vraagt naar « *Karseye van Vlaamsche verwe* », een soort van laken. De verkooper heeft er in alle kleuren : bruin, grauw, goudgeel, tanneit (= kastanjebruin), rood, geel, violet. Gevraagd wordt zwarte « karseye », en na bieden en loven wordt men het eens over den prijs van een stuk van « zeven en twintig ellen en half » plus een half vierendeel.

Vandaar begeven de kooplieden zich naar een anderen winkel aan de overzijde van de straat om er fluweel te koopen ; zij worden er ontvangen door een leerjongen, die bijzonder goed kan « *klappen, om zijn meesters profijt* » en de klanten met een radde tong opsomt wat hij voorradig heeft : *fluweel, satijn, damast, fustein, oesset, bograan, taftaf, zijden laken*. Handig worden de kooplieden te woord gestaan bij het afdingen op twee stukken zwart fluweel en onverrichter zake verlaten zij den winkel; na beraad, keeren zij echter terug om den koop toe te slaan. Bij het betalen blijkt de verkooper evenwel « *quellijk* » te zijn « *in geld t' ontvangen* » ; hij weigert een ducaat, die zijn gewicht niet heeft, een Vlaamsche kroon, die niet gangbaar is, een reaal van slecht goud, een daalder van slecht zilver, een Spaanschen reaal van slecht « alloye », en spijkert ten slotte een valschen schelling aan een stijl, een gebruik dat hij verklaart met de volgende woorden : « *ik wou dat de ooren van dengene, die hem geslagen heeft, zoowel genageld waren als deze (schelling)* ».

De gekochte waar wordt aan een pakjesdrager toevertrouwd, die ze zal brengen naar de herberg *In den Gulden Leeuw* en de waardin verzoeken het eten klaar te maken voor de reizigers, die ondertusschen nog een paar poppen koopen voor de kinderen.

Kort daarna rekent het gezelschap af met den waard; vóór de afreis ontvangt de meid haar « spelgeld » en de knecht, die niet nalaat de herberg voor een volgende gelegenheid aan te bevelen, zijn drinkgeld.

—

Ook hier worden de personen eenvoudig door een kapitale letter aangewezen en moet uit den samenhang blijken wie zij zijn. Bij het gesprek in den tweeden winkel is eerst de leerjongen en later zijn meester aan het woord; deze laatste bespreekt en sluit den koop.

ACHTSTE KAPITTEL. — BRIEVEN EN FORMULIEREN

1. Jan Van Barlaimont, wonende te *Brugge* op de Markt, *In de Kroon,* schrijft aan zijn vader, Peeter Van Barlaimont, wonende te *Antwerpen* in de Hoogstraat, naast *Het Gulden Schild.* Daar twee, drie brieven van hem onbeantwoord zijn gebleven, wordt hij ongerust en dringt hij aan op spoedig antwoord. Jan is in « goeden voorspoed », maar heeft « grootelijks drie of vier guldens vandoen », waarvan hij het gebruik zal verantwoorden.

Tien dagen later is de brief in het bezit van Peeter, die dadelijk antwoordt. De vorige brieven heeft hij niet ontvangen; moeder is ziek geweest, doch thans weer hersteld; hij zendt Jan vier gouden guldens, die hij niet « onnuttelijk » moet verteren, en eindigt met een paar vaderlijke raadgevingen.

2. De twee volgende brieven bevatten een verzoek om betaling van een schuld met een beleefd verontschuldigend antwoord.

3. In den brief, die de reeks sluit, klaagt een ongenoemde schrijver over de geringe bereidwilligheid van zijn vriend Peeter; het is wel waar, verzucht hij, wat men zegt: dat men zijn vrienden moet beproeven eer men ze noodig heeft.

Op die brieven volgen:

4. een huurcontract van het huis *In den Haas*, gelegen op de Markt te Antwerpen met een kwitantie van huurbetaling;

5. een schuldbrief van een koopman, waarin, volgens het gebruik, als betalingstermijnen zijn voorzien: de Sinksenmarkt, de Bamismarkt, beide te Antwerpen, en de Koude Markt te Bergen;

6. een obligatie van geleend geld met kwitantie.

7. een reeks Nederlandsche opschriften van brieven, waarbij wordt aangeteekend, dat men die niet letterlijk in de andere talen moet navolgen, daar Engelschen, Duitschers, enz., andere opschriften gebruiken.

HOOFDSTUK II

GESCHIEDENIS VAN HET VOCABULARE VAN NOËL DE BERLAIMONT EN VAN DE COLLOQUIA

1. Het Vocabulaire van Noël de Berlaimont en de Colloquia

Onze Colloquia stammen rechtstreeks af van het Vlaamsch-Fransch *Vocabulare* van Noël de Berlaimont, dat tot op het laatste oogenblik de kern is gebleven van de talrijke op elkander volgende drukken der Colloquia, al ging daarbij de naam van den verdienstelijken Antwerpschen schoolmeester geheel verloren.

Met vrij groote zekerheid mogen wij aannemen ([1]), dat het *Vocabulare* voor het eerst verscheen in 1530. De editio princeps is verloren gegaan, maar van de zes jaar later, in 1536, bij Vorsterman verschenen uitgave is gelukkig één exemplaar bewaard gebleven. Of beide uitgaven van elkander verschillen, is niet uit te maken. De inhoud van het *Vocabulare* van 1536, waarvan wij bij deze studie zijn uitgegaan, is in twee « partien » ingedeeld, waarvan de eerste vier en de tweede drie onderverdeelingen bevat. Bij de hieronder volgende inhoudsopgave hebben wij, om het overzicht bevattelijker te maken, die indeeling niet behouden en de hoofdstukken opnieuw gegroepeerd naar de behandelde stof; telkens is daarbij het overeenstemmende gedeelte van onzen herdruk opgegeven :

I. Drie gesprekken : de drie eerste der Colloquia, het « *Convivium* », (f° 12^b — 51^b), het marktgesprek (f° 51^b — 65^b), het gesprek tusschen schuldeischer en schuldenaar (f° 65^b — 71^b).

II. Voorbeelden van brieven, enz., het achtste kapittel der Colloquia (f° 123^b — 146^b).

([1]) Zie hoofdstuk III over den oudsten druk van het *Vocabulare*.

I en II samen vormen de « vier kapittelen » van de eerste « partie ».

III. Een Glossarium, samengesteld uit « woorden diemen daghelicx behoeft om te spreken, geset na die ordinancie vanden A. b. c. d. » ([1]). Deze woordenlijst vinden wij, eenigszins verkort, terug in de Colloquia (f° 147^b — 198^b).

IV. Twaalf regels voor de uitspraak van het Fransch.

V. Gebeden : « Den Pater noster — Den Ave Maria — Die twaelf articulen des gheloofs — Credo in Spiritum — Die thien gheboden die God moysi gaf int corte » en twee Benedicite's.

III, IV en V samen maken de tweede « partie » uit; hiervan komen IV en V, de kortste en de minst belangrijke trouwens, niet meer voor in de Colloquia. Bij gebrek aan een uitgave van het *Vocabulare* hebben wij, om den belangstellenden de gelegenheid te geven den volledigen inhoud van het boekje te reconstrueeren, IV en V onder de bijlagen opgenomen.

Uit de samenstelling van het boekje blijkt, dat de benaming « Vocabulare » slechts gedeeltelijk aan den inhoud beantwoordt. Of het in de bedoeling van den schrijver heeft gelegen door den titel een bijzonderen nadruk op zijn glossarium te leggen, mag met reden worden betwijfeld. Die lijst kan door hem bezwaarlijk beschouwd zijn geworden als het voornaamste deel van zijn werk, waarvan het nieuwe ligt in de uitgewerkte gesprekken, in de formulieren en de twaalf uitspraakregels. Vóór de Berlaimont kende men reeds *Vocabularia*, echte woordenlijsten, o. m. den *Vocabularius Optimus*, den *Vocabularius Copiosus* en den *Vocabularius ex quo*. Vermoedelijk heeft de B. eenvoudig dien in de jaren 1500 wel bekenden naam van veel gebruikte handboeken voor latijnsche lexicologie verkozen boven andere in denzelfden tijd gebezigde benamingen, nl. die van *Gemmula, Gemma* en *Gemma Gemmarum*. Trouwens al verschilde de inhoud, het hoofddoel, materiaal voor taalonderricht te leveren, bleef hetzelfde. Wel vertoont het tafelgesprek, van middeleeuwschen oorsprong, nog een opvoedkundig karakter, en ook de gebeden wijzen er op, dat de B. het aanleeren van « goede manieren » ([2]) niet verzuimde, maar de overige gedeelten laten geen twijfel bestaan over de voornaamste bedoeling van den samensteller : den Waalschen en den Vlaamschen koopman een practisch taalboekje te verschaffen.

([1]) Over den aard van de door den schrijver gevolgde alphabetische orde raadplege de lezer hoofdstuk III en de lijst zelf in onzen herdruk f° 150^b en vlg.

([2]) « *Scientien, sanck ende goede manieren* » : deze drie woorden omvatten het geheele onderwijs in de Antwerpsche scholen. Zie ons artikel *Un recueil précieux*, blz. 185, noot 3.

Ongetwijfeld moesten de door de B. opgenomen gesprekken in de eerste plaats aan een economische behoefte voldoen en die behoefte zal de geheele geschiedenis van het Vocabulare en van de Colloquia blijven beheerschen. Voor den Antwerpenaar en den te Antwerpen wonenden koopman, die beiden weldra handel zouden drijven met alle landen van Europa, werd de kennis der levende talen een steeds dringender noodzakelijkheid, waaraan de achtereenvolgende drukkers trachten te gemoet te komen door telkens weer aan nieuwe talen een plaats te gunnen en den inhoud aan de omstandigheden en de eischen der lexicologie aan te passen. Wanneer naast het Nederlandsch en het Fransch de voornaamste Europeesche talen, Spaansch, Italiaansch, Duitsch en Engelsch, een plaats hebben gekregen en ondertusschen aan de kenners van het Latijn voldoening is geschonken, houdt de uitbreiding te onzent op. Op het oogenblik dat de *Colloquia septem linguarum* verschijnen, heeft Antwerpen zijn hoogsten bloei bereikt. Met het slinken van zijn welvaart, gaan in de Zuidelijke Nederlanden de Colloquia achteruit. Er verschijnen haast geen uitgaven meer en als de Brusselsche drukker Mommaert ze in 't jaar 1624 weer ter perse legt, zijn ze tot een viertalig boekje ingekrompen en keeren wij terug tot den toestand van het jaar 1558. Te Amsterdam daarentegen wordt in 1598, juist in den tijd, dat de rijke Portugeesche Joden zich aldaar komen vestigen (¹), een Colloquia *octo* linguarum uitgegeven, waarin een achtste taal, het Portugeesch, wordt opgenomen. Deze laatste uitbreiding is overigens geheel gelijk aan de *Colloquia septem linguarum*; het boek blijft hetzelfde, ook in de volgende herdrukken, welke voortaan vooral in Noord-Nederland het licht zien en van daar uit zich over andere landen zullen verspreiden, o. a. in Italië, alwaar te Bologna in 1692 de laatste bekende uitgave verscheen.

Het is een niet geringe verdienste van de Berlaimont, dat hij voor de studie der levende talen een methode heeft gebruikt en uitgewerkt, welke zoo volkomen in de behoeften van zijn tijdgenooten voorzag, dat zij ongewijzigd gedurende meer dan anderhalve eeuw heeft stand gehouden binnen en buiten onze grenzen. Het feit, dat zij sporadisch reeds voorkwam in de Middeleeuwen en eveneens door de humanisten werd gebruikt, neemt niets weg van die verdienste.

De eerste pogingen tot omwerking van de oudere Middeleeuwsche Vocabularia, die wij aantreffen in het *Vocabulare pour aprendre romain et flameng*, gedrukt te Antwerpen bij Roland van den Dorpe in 1501, en in het *Vocabulario*

(¹) J. VAN GINNEKEN, S. J., *Handboek der Nederlandsche Taal*, Dl. II, bl. 150.

para aprender Franches, Espannol y flaminco, gedrukt te Antwerpen in 1520, mogen als mislukt worden beschouwd. Het Vocabulare van de Berlaimont, « *dwelc gesteld is meestendeel bi personagien -- lequel est mis tout la plus part par personnaiges* », zooals het heet in den titel, heeft ze beide verdrongen en de latere uitbreidingen of wijzigingen hebben noch den geest van het boekje, noch de indeeling van de stof aangetast. De *Colloquia* behouden hetzelfde schema als het *Vocabulare* en wanneer men een enkele maal dat schema te buiten gaat, valt de aanwas spoedig af. Duidelijk zal dit blijken uit de volgende bladzijden.

2. Van twee- tot viertalig

In 1540 wordt het tweetalig Vocabulare opnieuw door W. Vorsterman uitgegeven. Dit is de druk, welke in den veilingscatalogus-Crevenna van 1789 verkeerd werd gedateerd 1511, een datum, die door Panzer, Brunet en zoovele anderen werd overgenomen, totdat in 1918 Mej. E. Kronenberg de vergissing ontdekte (1). Meteen vervielen al de gevolgtrekkingen, waartoe het jaartal 1511 aanleiding gaf ; wij achten het overbodig daarop nader in te gaan, doch blijven onze lezers waarschuwen, dat er geen Vocabulare van 1511 bestaat (2).

De tekst van 1540 blijft in zijn geheel onveranderd, maar wordt verduidelijkt door het aanbrengen van leesteekens, die in 1536 bijna geheel ontbreken, en door het verbeteren van drukfouten. In spelling en woordvorm worden wijzigingen aangebracht, waarvan hieronder eenige voorbeelden volgen :

NEDERLANDSCH. — De *c* aan het einde van een woord wordt *ck* : *ic* > *ick* ; *i* wordt ook gespeld *y* : *bi* > *by*, *hebdi* > *hebdy* ; — het præfix *ge* wordt *ghe* ; — *seggen* wordt *segghen* ; de werkwoordelijke vorm *vaerde* (= vaart gij) wordt *vaerdy* : — *sc* wordt *sch* : *scrijven* > *schrijven*, *scole* > *schole* ; — het suffix *lick* wordt *lijck* : *eerlick* > *eerlijck* ; ook wordt *wi* tot *wij* en *die wile* tot *die wijle* ; *u* wordt *uy*, waar de niet gediphtongeerde *ū* nog is blijven staan ; verder treffen wij nog aan *clappaert* i. p. v. *clappert*, *cappers* i. p. v. *cappaers*, *punte* i. p. v. *puncte*.

FRANSCH. — *lescole* wordt *lescolle*, *je vieng* > *je viens*, *cuict* > *cuit*, *des gobeletz* > *des gobletz*, *dont* > *don*, *desjune* > *desjeune* (= *déjeuné*), *compagnie* > *compaignie*, *francois* > *franchois*, *mengier* > *menger*, *cachier* > *cacher*, *eschars* > *escars*,

---

(1) Zie *NT*, 1918, blz. 172-173.
(2) Zie verder hoofdstuk III.

rechiner > ressiner; soms, doch zelden, wordt een bepaald woord door een ander vervangen : *affreoyr* door *conduyre ; chatouiller* door *catiller, ung corset* door *une cotte, une cubite* door *une coulde, enforter* door *efforcer*, *de la saille* door *de la sauge.*

Bovenstaande wijzigingen, welke passim reeds in 1536 voorkomen, zijn noch algemeen noch konsekwent doorgevoerd, zoodat men vaak dubbelvormen aantreft. Toch vertoont het Nederlandsch, samen met de voltrekking der diphtongeering *ū* : *ui*, een sterke neiging tot verschuiving van *s* tot *sch* en tot diphtongeering van *ī* tot *ij*. O. i. heeft inderdaad de *ij* in *wij, schrijven, die wijle, eerlijck* de phonetische waarde van *ei*, daar het teeken uitsluitend, ter vervanging van *i*, gebruikt wordt in woorden, waar normaal een diphtongeering kan worden verwacht en niet elders, terwijl de *y*, waaraan Meurier later de waarde van onze *ij* zal toekennen, afwisselend gebruikt wordt voor *i*, aan het einde van het woord zooals in *by, hebdy,* en in de woorden *yet, nyet*, *yemant*, en verder allééén in de diphtongen *ey* (*beyde*, *eynde, gemeyn* enz.) *uy* en *oy* (*francoys* d. i. Fransch en François). De *y* = *i* als slotklank en de *y* in *oy* is een gewone spelling in den Franschen tekst, zoodat hier wellicht invloed van de Fransche spelling merkbaar is.

Aan het *ij*-teeken de waarde toekennen van *ie*, zou bezwaarlijk in overeenstemming te brengen zijn, vooreerst met het zeer speciale gebruik van de *ij* in een bepaalde kategorie van woorden en in het suffix *lick* en verder met de in 1536 reeds, op enkele uitzonderingen na, voldongen diphtongeering van *u* tot *uy* en de ingezette verschuiving van *sc* tot *sch*. Het lijkt ons al zeer onwaarschijnlijk dat twee van deze drie Antwerpsch-Brabantsche verschijnselen in het Vocabulare zouden zijn opgenomen met uitsluiting van het derde, vooral wanneer de *ij*-spelling, die in de volgende uitgaven zal worden uitgebreid en weldra alle sporen van de vroegere niet gediphtongeerde *ī* zal doen verdwijnen, in andere richting wijst (1).

---

(1) Zie verder blz. XXII, inz. de plaats, waar Sexagius het gebruik van ij = ei bevestigt. Het bovenstaande was reeds gezet, toen wij ontdekten, dat de Berlaimont in 1531 overleed. De besproken wijzigingen werden dus aangebracht door een bewerker na den dood van den schrijver, die nog op het standpunt der monophtong *ī* moet gestaan hebben; daartoe mogen wij besluiten op grond van het Westvlaamsch karakter van zijn Vocabulare (zie daarover hoofdstuk III) en de *ī*-spelling in den druk van 1536 (*i* in open en *ij* in gesloten lettergreep). Wij staan derhalve wel degelijk voor een aanpassing aan een nieuwen toestand, zoodat met eenig recht mag worden verondersteld, dat ± 1540 de *ij*-spelling met *ei*-waarde in de Antwerpsche drukkers- en schoolwereld doordrong.

Het Fransch vervangt algemeen den infinitief-uitgang *ier* in *er*. In beide talen is een streven merkbaar naar losmaking van een ouder taalstadium en naar meer eenvormigheid in spelling en morphologie.

In 1540 waren dus ten minste drie drukken van het Vocabulare verschenen te Antwerpen. Op zichzelf wijst dit reeds op een niet gewonen bijval, doch die zal weldra nog heel wat grooter worden. In 1551, twintig jaar na den dood van Noël de Berlaimont, wordt het boekje opnieuw gedrukt te Leuven bij Bartholomæus van Grave, « in die gulden Sonne », met Latijnsche en ook Spaansche vertaling, juister Castiliaansche, « laquelle langue est la plus excellente de toute Espaigne. » De schrijver van den Latijnschen tekst is de bekende Leuvensche hoogleeraar CORNELIUS VALERIUS, opvolger van P. Nannius in het beroemde *Collegium Trilingue* en leermeester van Justus Lipsius ([1]). Een schitterender peterschap had het Vocabulare zeker niet kunnen vinden. Door Cornelius Valerius verkreeg het toegang tot de universiteitskringen en menig Leuvensch student zal het wel naar het buitenland hebben medegenomen en aldaar tot zijn verspreiding hebben bijgedragen. Voor den drukker was de medewerking van den geleerden humanist een buitenkansje. In zijn opdracht aan de jeugd ([2]) laat hij dan ook niet

---

([1]) Over *Cornelius Valerius* (*Wouters*) zie artikel in *Biographisch Woordenboek* V, 992 en F. NÈVE, *Mémoire historique et littéraire sur le Collège des Trois-Langues à l'Université de Louvain*, Bruxelles, 1856, p. 156-162. De lijst zijner werken, waaronder de vertaling van de « *Colloquia Gallica Noelis Barlemontij, te Leuven en elders* », bij F. SWEERTIUS, *Athenae Belgicae*, 1628, p. 197, en bij PAQUOT, II, p. 599. Paquot vermoedt « que ce sont les Colloques qu'on trouve dans le Dictionariolum sex linguarum, Antv. 1579, 16° »; de oudere uitgaven waren hem dus niet bekend. Ook JÖCHER, VI, p. 1415, vermeldt « eine lateinische Uebersetzung van Noel Barlement frantzösischen Gesprächen, cum dictionariolo sex linguarum. »

([2]) Ziehier de volledige tekst :

A toutes ieunes gens sçauoyr &
honneur desyderantz.

Comme le painctre de son art aorne & accoustre sa paincture de diuerses couleurs, pour la rendre tant plus excellente, ainsy la nature humaine s'efforce tousiours de soy & son pays ou elle est natiue, honorer & esleuer par toutes vertus, & aultres ornemens honorables & profitables à la chose publique. Dont à cause de diuerses nations, qui sont tant à la court de la Maiesté Impériale, & de son filz Philippe d'Austrice, prince d'Espaigne, et de pays de pardeça : que à la tresfameuse Vniversité de Louuain, là ou sont toutes nations de gens, & en Anuers marchans de tous pays. Sera donc dores-enauant fort vtile & necessaire, à vous ieunes gens d'apprendre & de sçavoir plusieurs langues. Et nous est aduis que ces quatre langues, Flamengue, Françoyse, Latine, & Espaignolle, lesquelz vous donnons icy, sont les plus necessaires à vostre honneur, & à nostre pays decoration. Et pour ce faire auons prins l'inuention de Noel de Barlemont, lequel a tourné de Flameng en Latin treselegament, & le plus proprement que faire se pouoit,

na den hooggeleerden Cornelius Valerius uitdrukkelijk te vermelden, terwijl de namen van de twee bewerkers van den Castiliaanschen tekst, « deux homes sçavants et en leur langue maternelle tres eloquents et bien parlants », worden verzwegen. De jeugd spoort hij verder aan tot de taalstudie, daar de kennis van verschillende talen nuttig en noodzakelijk is wegens de aanwezigheid van talrijke vreemdelingen aan het Hof te Brussel, in de Antwerpsche haven en aan de Leuvensche Universiteit. De talen, waarvan hij de kennis aanprijst, zijn het *Vlaamsch*, het *Fransch*, het *Latijn* en het *Spaansch* : die zijn, zegt hij tot de jongelingschap, « *les plus necessaires et à vostre pays decoration* », een uitlating, die hare beteekenis heeft in verband met de zoo vaak verkondigde en door de geschiedenis der Colloquia uitdrukkelijk gelogenstrafte stelling, dat reeds in de XVIe eeuw het Vlaamsch niet meer in tel was.

Als handleiding heeft de uitgever het boekje van de B. uitgekozen, dat niet bij name wordt genoemd, doch met een veelzeggend woord wordt aangeduid als *l'invention de Noel de Barlemont*, de « *vindinghe* » zooals het in het toenmalige Vlaamsch heet. Dit enkele woord bevestigt onze meening over de verdienste van het Vocabulare, waaraan een geleerd latinist als Cornelius Valerius zonder schroom zijn naam dorst te verbinden, en de geheele opdracht is een bewijs te meer, dat het ontstaan van de twee- of meertalige taalboekjes in de zestiende eeuw te wijten is, niet aan taalgeliefhebber of taalvoorliefde, maar aan economische en maatschappelijke behoeften, verpersoonlijkt in de drie groote machten van den tijd : de Haven, het Hof en de Universiteit.

De uitgave van B. van Grave is het eerste meertalige Vocabulare. Met zekerheid kunnen wij dit afleiden uit de volgende woorden van de opdracht : « *si par adventure n'avons de tout faict à vostre desir, vous nous aurez pour excusez* POUR LA PREMIÈRE FOYS *et se nous entendons que cecy vous soit aggreable, nous*

---

les tresçavant home en diuerses langues & arts M. Cornille Valere d'Vtrecht, ce que sera fort profitable à tous enfans, lesquelz desirent d'apprendre la langue Latine. Et en oultre de Latin en la langue Castiliane est translaté par deux homes sçauants, & en leur langue maternelle treseloquents, & bien parlants : laquelle langue est la plus excellente de toute Espaigne. Et apres auoir leu ce present liure, vous sera vtile le liure de Tobie, lequel auons aussy imprimé en trois langues. Parquoy doncques vous ieunes gens, ie vous prie de rendre peine d'apprendre ces quatre langues, ie ne doubte point que n'y trouuerez honneur & profit. Et vous prie de prendre en gré nostre labeur, & bon vouloir que auons enuers vostre honneur & profit : si par aduenture n'auons de tout faict à vostre desir, vous nous aurez pour excusez pour la premiere foys, & se nous entendons que cecy vous soit aggreable, nous rendrons peine d'en faire vne aultre foys d'auantage, s'il plaist au Createur, auquel ie prie vous donner sa grace ». Over het Boek van Tobias zie ons artikel *Un recueil précieux*, blz. 178 en ook *Tijdschrift voor Boek- en Bibliotheekwezen*, VI, blz. 88-89.

rendrons peine d'en faire UNE AULTRE FOYS *d'avantage* »; in de volgende uitgave van 1556 is POUR LA PREMIERE FOYS vervangen door POUR CESTE FOYS. Behoudens de vertaling in het Latijn en het Spaansch verschilt deze druk heel weinig van den vorigen. Alléén in de redactie van een drietal gebeden (de Tien Geboden, het Benedicite en de Gracie) zijn wijzigingen aangebracht en voor het eerst treffen wij er een privilegie aan voor drie jaar, gedateerd 19 Januari 1551 en geteekend P. de Lens.

De boven besproken veranderingen in spelling en woordvorm worden doorgevoerd. Thans gebruikt de drukker het teeken *ii*, een dubbele *i*, voor de gediphtongeerde *ī* waar die reeds voorkwam in 1540 met het teeken *ij* en bovendien in haast alle voor de diphtongeering in aanmerking komende woorden; alléén de pronomina *dy, ghy, wy, sy* en het woord *by* spelt hij met *y*. Sexagius zal later in zijn *De Orthographia Linguae Belgicae* (1576) ([1]) aan dit teeken *ii* de waarde toekennen van Ndl. *ie* in gesloten lettergrepen en de diphtong *ij* door een ander teeken voorstellen, nl. *ęi*, waarbij hij aanteekent, dat zijn landgenooten voor die diphtong gewoonlijk het dubbelteeken *ij* gebruiken, vroeger *i*: « *Ac in primis per* ęi *scribenda censeo quae nostrates communiter per* DUPLEX IJ *scribunt vel olim per simplex* i *scribere soliti sunt* », hetgeen aanleiding geeft, voegt hij er aan toe, tot de verkeerde uitspraak van het Latijn, *qui* als *quęi*, en *Maria* als *Maręia*. Vóór Sexagius, in 1558, had Gabriel Meurier den zelfden *ij*-klank voorgesteld door *y* in zijn uitspraakregels van het Nederlandsch, die door onze Colloquia werden overgenomen (zie f° 213[a]) ([2]). Van die drie teekens ij, y en ęi heeft ten slotte het eerste en het oudste, dat van het Vocabulare, de overhand behouden. Of het Voc. in dezen een voorlooper is geweest, dan wel het voorbeeld van anderen heeft gevolgd, kan slechts uitgemaakt worden door een onderzoek naar de door zijn tijdgenooten gebruikte spelling. Wel heeft het er allen schijn van, dat men de diphtongeering slechts geleidelijk heeft willen invoeren, vermoedelijk om de oudere traditie, die in den druk van 1536 nog de bovenhand heeft, te sparen. B. van Grave (of zijn raadsman?) heeft daarentegen niet geaarzeld en op een paar uitzonderingen na, volkomen met de traditie gebroken.

([1]) Zie den herdruk met inleiding en aanmerkingen van Dr L. GOEMANS, in *Leuvensche Bijdragen*, III, blz. 167-245, en boven, blz. XIX.

([2]) In onze Colloquia van 1616 is die *y* alleen blijven staan bij de voornaamwoorden (zie hierover blz. XXV); elders is zij vervangen door *ij* en aldus in overeenstemming gebracht met de spelling in den overigen tekst. Zie verder beneden, blz. XXVIII en vlg. over het aandeel van Meurier in de Colloquia.

Naar den «verbeterden» viertaligen druk van 1551, geeft Andries Luberts te Antwerpen in 1552 het *tweetalige* Vocabulare opnieuw uit, vermoedelijk ten behoeve van niet-latijnsche scholen (1) ; dit boekje werd, evenals het voorgaande « ghevisiteert », te Leuven, door den geleerden M. Peeter Curtius, « doctoor in de Godheyt, ende Prochiaen van sinte Peeters Kercke ». Vier jaar later, in 1556, verschijnt als *Dictionarium Quatuor Linguarum* bij B. Van Grave de tweede druk van zijn viertalige uitgave, ditmaal aangevuld met :

1°) een lijst van onverbuigbare woorden, bijwoorden, voegwoorden, voorzetsels en tusschenwerpsels, in de vier talen, onder den titel *De Quatuor Partibus Orationis Indeclinabilibus* (IVb) ;

2°) een klankleer van het Fransch onder den misleidenden titel *La Maniere d'Orthographier en la langue Françoyse,* alléén in het Fransch (IVc), een bewerking van de twaalf regels met soms dezelfde voorbeelden ;

3°) een *Modus legendi atque scribendi linguæ Hispanicæ,* een kort overzicht van de uitspraak van het Spaansch, opgesteld in het Latijn en het Fransch (IVd).

De twaalf regels van de B., voorzien van de Latijnsche vertaling, komen na IVb te staan, en vormen dus één geheel met IVc en d.

De Latijnsche tekst werd herzien door Cornelius Valerius, de Spaansche door Francisco de Villalobos (2) « *Castillien natif de Toledo, homme tresexpert, & eloquent en sa langue maternelle* », welke laatste nog een voorbericht onderteekent, dat in het Latijn en het Spaansch den lezer inlicht over de aangebrachte wijzigingen, die op het titelblad worden aangekondigd.

Zooals boven, blz. XXII, werd vermeld, zijn in de opdracht de woorden *pour la premiere foys* vervangen door *pour ceste fois.*

De volgorde van de talen : Nederlandsch, Fransch, Latijn, Spaansch, is dezelfde gebleven, al prijken op het titelblad het Latijn en het Fransch vóór het Nederlandsch en het Spaansch ; het boek is verder met hetzelfde lettertype gedrukt als dat van 1551 en, behoudens de aanvullingen, geheel gelijk aan zijn voorganger ; alléén het aantal regels per bladzijde verschilt.

De lijst der onverbuigbare woorden is ongetwijfeld naar Latijnsch model

(1) Het Latijn mocht niet worden opgenomen in de schoolboekjes bestemd voor niet-latijnsche scholen. Zie hierover ons artikel : *Un recueil précieux,* blz. 185, noot 3.

(2) Deze Francisco de Villalobos zal wel niemand anders zijn dan de geneesheer van Karel V ; hij werd ± 1480 te Toledo geboren en overleed in 1560 ; van hem zijn een paar werken over geneeskunde bekend, een vertaling van Plautus' Amphitryo en Glossa op Plinius' Historia Naturalis. Van zijn eenigszins bevreemdende medewerking aan ons Dictionarium wordt nergens gewag gemaakt ; een onderzoek van zijn door de Academie voor Geschiedenis te Madrid bewaarde brieven zal dit wellicht eens ophelderen.

opgemaakt. Van de *soorten* van bijwoorden ([1]), in de vier talen aangeduid, blijven er zeven, een derde, in het Nederlandsch onvertaald; de overige Nederlandsche benamingen zijn, evenals trouwens de Fransche en de Spaansche, letterlijk uit het Latijn overgezet. Bij de voegwoorden, de voorzetsels en de tusschenwerpsels ontbreekt elke Nederlandsche benaming. Dit hoeft ons niet te verwonderen. De Nederlandsche spraakkunst lag toen nog in de wieg en onze lijst is niets anders dan één van de bescheiden eerste grammaticale proeven, ontstaan onder invloed van de studie van Latijn en Grieksch, vooral van het Latijn; is zij niet het oudste, dan is zij in ieder geval één van de oudste overzichten der onverbuigbare woorden in het Nederlandsch. Geen wonder, dat de opsteller van de lijst in verlegenheid zat met de Nederlandsche terminologie en de door hem nagelaten leemten nog niet geheel werden aangevuld in de volgende uitgave van 1558 ; hier nog vindt de bewerker voor de termen *Conjunctiones*, *prepositiones* en *interjectiones* geen betere vertaling dan *conjunctien*, *prepositien* en *interjectien*, heeten de *conjunctiones copulatives* en *disjunctives* zeer omslachtig « *waer mede men yet by een voeghen mach* » en « *waer mede men iet van een scheyden mach* », en blijven de *conj. expletives*, *causales* en *rationales* onvertaald.

Wat nu de taal zelf betreft, is in dezen druk de boven besproken evolutie van *i* tot *ij*, van *sc* tot *sch* een voltrokken feit, al is hier en daar nog een spoor van het vroegere stadium overgebleven. De diphtongeering der *i* heeft die der

([1]) Hier volgt de volledige lijst met de Latijnsche, Fransche en Nederlandsche benamingen; de kursieve gedeelten zijn uit den druk van 1558 overgenomen.

ADVERBIA loci. Du lieu. *Vander plaetsen.* — Temporis. Du temps. *Vanden tijde.* — Numerandi. Du nombre. *Van ghetal.* — Negandi. De nyer. Om te (a) loochenen. — Affirmandi. De affirmer. Van iet te bekennen (b). — Demonstrandi. De demonstrer. Van iet te betoogen (c). — Optandi. De desirer. Van iet te begeeren. — Hortandi. De enhorter. Van te vermanen (d). — Ordinis. De ordre. Van te ordineren. — Interrogandi. De interroger. Van te vraghen. — Similitudinis. De similitude. Van gelijckenisse. — Qualitatis. De qualite. *Van qualiteyt.* — Quantitatis. De quantite. *Van quantiteyt.* — Dubitandi. De doubter. Van twijfelen. — Jurandi. De jurer. Van sweeren. — Personalia. De personnes. Die (e) persoonen aengaen. — Separandi. De separer. *Van te scheyden.* — Eligendi. De eslire. Van te kiezen. — Congregandi. De congreger. Van te vergaderen. — Prohibendi. De deffendre. Om (f) iet te verbieden. — Eventus. D'aventure. Van ghevalle. — Comparandi. De comparer. *Van yet te gelijcken.* — CONJUNCTIONES Copulativae. Conjunctions cupulatives. *Conjunctien waer mede men iet by een voeghen mach.* — Disjunctivae. Disjunctives. *waer mede men iet van een scheyden mach.* — Expletivae. Expletives. . . . . . . — Causales. Causeles. . . . . . . — Rationales. Rationeles. . . . . . . — PRAEPOSITIONES Accusativi. Prepositions. *Prepositien.* — Ablativi... Accusativi et Ablativi. . . . . . — INTERJECTIONES. *Interjectiones. Interjectien.* — Gaudentis. De plaisir. *Van blijschap.* — Dolentis. De douleur. *Van droefheyt.* — Admirantis. De admiration. *Van verwonderen.* — Metuentis. De crainte. . . . . . . — (a) Om te : *Van* (b) *Van yet toe te seggen.* (c) *Van yet te bewijsen* (d) Van te : *Van* (e) Die : *Van p. aengaende* (f) Om : *Van.*

u ingehaald. In de pronomina *dy, wy, ghy, sy* en in *by* blijft de *y;* systematisch wordt gespeld : *ghe* voor *ge, ck* voor *c* aan het einde van het woord, *aey* voor *ay*: *craeye, draeyen*, i. p. v. *craye, drayen;* de toonlooze slot-*e* valt weg in woorden als *candelare, vore,* thans *candelaer, voor*; de *t* in *nat, gat* wordt *dt : nadt, gadt*; klankwijzigingen treft men aan in *deylen* voor *deelen, douwen* voor *duwen, droppel* voor *droepel*, *ierste* voor *eerste*, *peersick* voor *persic, smit* voor *smet.* In den woordenschat zelf zijn veranderingen zeldzaam. Uit de woordenlijst halen wij de volgende : *huyl* vervangt *huyve* (hibou), *longer* v. *longhe, schimmelen* v. *schuywelen, wanckelbaer* v. *wandelbaer.*

Ook het Fransch voert de aangevangen wijzigingen door, welke ditmaal heel wat belangrijker zijn dan in 1540. De infinitief-uitgang *er* i. p. v. *ier* is algemeen; de infinitief *acquerre* wordt *acquerir;* het suffix *-aige* in *visaige, messaige* wordt *age : visage, message;* in *concevoir, recevoir, acheter* krijgen wij een epenthetische *p* voor *v* en *t : concepvoir, recepvoir, achepter ;* een dito *b* in *febves* i. p. v. *feve;* omgekeerd wordt in *poictrine* de *c* gesyncopeerd. Voor het eerst wordt gebruik gemaakt van het afkappingsteeken en het accent, dus niet langer *a laultre, de lherbe, abbe, clarte, valee, la, arreste* maar *à l'aultre, de l'herbe, abbé, clarté, vallée, là, arresté.* In de eerste « partie » zijn veranderingen in den woordenschat zeer zeldzaam; in het vocabularium daarentegen zijn zij vrij talrijk : *affreanment* wordt *convenablement*, *boudre* wordt *souillé, ung bourseau* > *une gibbeciere, cubite* over *coulde* in 1540 > *couldée, ung cretin* > *ung cophin* (korf), *ung cromb* > *ung tortu, ung coustre* > *ung clerc d'eglise* (later *secretain*), *ung cuvellier* > *ung tonnelier, ung heyon* > *une petite loge d'ais* (later *boutique*), *une esclabotture* > *une macule, ung ramon* > *ung balay* enz.

Hoe gaarne wij ook op deze Nederlandsche en Fransche spelling- en woordontwikkeling zouden willen ingaan, wij kunnen er niet aan denken beide over de geheele lijn dezer geschiedenis te volgen en tot in bijzonderheden na te gaan. Een dergelijk onderzoek, een omvangrijke studie op zich zelf, zou de grenzen van dezen herdruk verreweg overschrijden. Toch hebben wij den belangstellenden gedeeltelijk voldoening willen schenken door het opmaken van een vergelijkende Nederlandsch-Fransche woordenlijst op het *Glossarium*, waarin de bedoelde evolutie het sterkst tot uiting komt. Deze lijst verschaft voldoende materiaal om bovenstaande aanteekeningen over de taal ruimschoots aan te vullen en geeft daarenboven, voor dit gedeelte der Colloquia, een gemakkelijk te raadplegen overzicht van de varianten der voornaamste drukken.

Ten slotte nog een woord over het titelblad van 1556. Het vooropschuiven van het Latijn en het vermelden van Cornelius Valerius' naam, heeft

tot menige vergissing aanleiding gegeven. Wegens den naam *Dictionarium* zijn bibliographen, die het boek zelf niet onderzochten, gaan veronderstellen, dat zij met een ander werk dan het Vocabulare te doen hadden. Zoo draagt het exemplaar van het British Museum op den band nog den titel : VALERIUS, *Dictionarium quatuor linguarum,* en vermeldt Beaulieux (¹) b. v. deze uitgave met Franschen titel, onder de herdrukken van het Vocabulare en wat verder met Latijnschen titel, onder de rubriek Dictionarium, het eene boek zijnde te Dresden, het andere te Londen. Met latere uitgaven doet zich hetzelfde voor en catalogi en bibliographieën vertoonen in dezen een des te grooter verwarring en onzekerheid, daar het Vocabulare voortdurend met een anderen titel verschijnt, zooals *Dictionariolum* (²), *Dictionario, Colloquia*, enz., enz.

Aldus geeft Beaulieux (³) bij vergissing een uitgave van den *Dictionarius Dilucidissimus* dd. 1534 op als een herdruk van het Vocabulare en vermeldt hij (⁴) als afzonderlijke werkjes vier uitgaven van een *Dictionario,* twee *Dictionaria* en vier uitgaven van een *Dictionariolum,* die alle herdrukken zijn van het Vocabulare.

—

In het jaar 1558 verschijnt te Antwerpen bij Jans Verwithagen (Jehan Withaye) onder den titel *Dictionarium, Colloquia, sive formulae quatuor linguarum,* een vermoedelijk weer voor niet-latijnsche scholen bestemd boekje, waarin het Latijn vervangen wordt door het *Italiaansch.*

Behoudens deze vervanging en de hieronder volgende afwijkingen, is dit boekje een herdruk van 1556. Het woord tot den lezer van F. de Villalobos wordt omgewerkt en zal voortaan, met slechts lichte wijzigingen in spelling en woordorde, worden overgenomen in de volgende drukken. Bij de « vier deelen der Oratiën diemen niet declineren en mach » wordt, zooals wij boven reeds deden opmerken, de terminologie aangevuld ; IVd (de uitspraak van het Spaansch) wordt Nederlandsch-Fransch i. p. v. Latijn-Fransch ; de *Tien Geboden,* het *Benedicite* en *die Gracie* vallen weg ; achteraan een privilegie voor drie jaar dd. 18 Juni 1558, onderteekend *Ia. Huioel.*

In taalopzicht is deze druk een trouw beeld van den vorigen, en zet hij de verjonging voort, zooals uit onze woordenlijst voldoende blijken zal. Op

(¹) *MB*, p. 375 en 380.
(²) Zie verder het tabellarisch overzicht.
(³) *MB*, p. 375, overgenomen door RIEMENS, *Esq.* p. 242, 107c. Zie NIJHOFF, *NB*, aanteekening bij nº 711.
(⁴) *MB*, p. 380.

enkele bijzonderheden vestigen wij hier de aandacht : het teeken *ii* wordt weer *ij ;* in het glossarium vallen het lidwoord *een* (voorgesteld door i) vóór de naamwoorden, de meervoudsvorm der naamwoorden, en de vrouwelijke vorm der adjectieven weg,

In 1565 bezorgt Verwithagen (1) een vermeerderden herdruk van zijn viertalig Dictionarium van 1558 ditmaal met een Fransch-Nederlandschen titel. Wij hebben het boekje zelf niet ingezien, maar aan de hand van de « tafel », welk de conservator van de National-Bibliothek te Weenen zeer bereidwillig voor ons liet overschrijven, kunnen wij nagaan hoe het werd vermeerderd. De uitspraakregels voor het Fransch werden in de vier talen opgenomen (2), de gebeden werden uitgebreid en er werd een nieuw hoofdstuk opgenomen (deel VI) : « *Un denombrement de plusieurs choses comprinses par nombres par lesquelles nous pouuons estre instruitz.* »

De Gentsche drukker G. de Salenson neemt in zijn uitgave van 1568 de twee laatste aanvullingen over en brengt weer nieuwe wijzigingen aan, zoodat de tweede helft van zijn herdruk er heel anders gaat uitzien.

In de eerste « partie » komt ditmaal het Fransch voorop te staan ; de woordorde van het glossarium blijft evenwel dezelfde, dus alphabetisch naar het Nederlandsch. Evenals in 1556, 1558 en 1565 volgt de lijst der onveranderlijke woorden onmiddellijk op het glossarium en dan komen dadelijk de gebeden. Tusschen de bijwoorden en de voegwoorden (3) worden de namen van de voornaamste kerkelijke feestdagen, van de maanden en de jaargetijden ingeschoven en de gebeden worden aangevuld door : « *Les Commandemens de saincte Eglise, les Sacraments de sainte Eglise, les sept pechez mortelz, les pechez contre le sainct Esprit, les pechez qui crient au Ciel, les œuvres de Justice Chrestienne, les oeuvres de misericorde temporelles et spirituelles, les vertus cardinales, les dons du sainct Esprit, les huit beatitudes, les conseilz Evangelicques, les derniers fins de l'homme* ». Op de gebeden volgt het nieuwe stuk van 1565 (deel VI), een reeks praecepta moralia van 3 tot 14 regels, practische volkswijsheid in vaak kernachtigen vorm. Een paar voorbeelden :

(1) Beaulieux, *MB*, blz. 375, leest verkeerd *Kithaye* voor *Withaye.*

(2) De volledige titel luidt : *L'art de parfaitment apprendre à lire et parler Francois, traduite en quatres langues à l'utilité et proufit des nations estranges.* Uit dezen titel blijkt niet of wij met de oorspronkelijke twaalf regels (IVa) dan wel met de bewerking (IVc) te doen hebben.

(3) Zie blz. xxiv.

(*f° 159*^{b})

Ces choses sont contre nature.

1. Une belle fille sans amour.
2. Une ville marchande sans larrons.
3. Un vieil usurier sans argent.
4. Un jeun homme sans liesse.
5. Un vieil grenier sans souriz.
6. Une teste teigneuse sans poux.
7. Un bouc de dix ans sans barbe.
8. Un homme endormy et paresseux décoré de beaucoup de sciences.

Dese dinghen sijn tegen nature.

1. Een schoon dochter zonder liefde.
2. Een groote coopstadt zonder dieven.
3. Een audt woeckeraer zonder ghelt.
4. Een jonghman sonder blyschap.
5. Eenen auden coorenzolder zonder muysen.
6. Een schorft hooft zonder luysen.
7. Bock van thien jaren zonder baert.
8. Een slaperachtigh leegh mensche die met veel consten verciert is.

(*f° 165*^{b})

Paine perdue et choses inutiles.

1. Faire signe des yeux a un aveugle.
2. Parler avec un sourd.
3. Boire à un pot vuide.
4. Respandre semence en la mer.
5. Conter les undes de l'eaue.
6. Enfermer les ventz en un cofre.
7. Pescher en un bois.
8. Seicher glace en un four.
9. Tondre le chaulve.
10. Laver un Morien.
11. Constraindre une vieille a dansser.
12. Tirer un cable par une esguille.
13. Tirer laict d'un boucq.
14. Enseigner sagesse à un fol.

Verloren aerbeyt ende onprofitelick.

1. Den blenden eenen winc gheven.
2. Spreken met eenen dooven.
3. Drincken uut eenen ydelen pot.
4. Saet storten inde Zee.
5. Tellen die baren van twatere.
6. Winden sluyten in eenen cofer.
7. In eenen bosch visschen.
8. In eenen oven ijs drooghen.
9. Den caluwen scheeren.
10. Eenen Moor wasschen.
11. Een aude vrauwe dwingen tot danssen.
12. Eenen cabel trecken door een naelde.
13. Eenen bock melcken.
14. Eenen dwasen wijsheyt leeren.

De uitspraakregels van het Fransch en het Spaansch vervallen om plaats te maken voor een werkje van Gabriel Meurier, in 1558 verschenen bij Jan van Waesberghe te Antwerpen, en bestaande uit twee stukken, waarvan het eerste den volgenden titel draagt :

« *Conivgaisons, Regles, et Instrvctions, Mout Propres Et Necessairement Reqvises, pour ceux qui desirent apprendre François, Italien, Espagnol, & Flamen : dont la plus part est mise par maniere d'Interrogations & Responses, par Gabriel Meurier. En Anvers Chez Ian van Waesberghe, sur le Cemitiere nostre Dame, a l'écu de Flandres, sur le marché des Toyles. An. M.D.LVIII. Avec Privilege* ».

Het bevat de vervoeging van het werkwoord in de vier talen. Folio 28^a eindigt de vervoeging en wordt onderaan de bladzijde het tweede stuk aangekondigd met de volgende woorden :

« *S'ensuit vn petit traité mout propre & tré-necessaire pour ceux qui desirent*

bien sçauoir entendre & parler François, Italien, Espagnol & Flamen, par ledit Autheur ».

Dit « petit traité » heeft het volgende afzonderlijke titelblad :

« *Breve Instruction Contenante La Maniere de bien prononcer & lire le François, Italien, Espagnol, & Flamen, par Gabriel Meurier. Corte Instructie inhoudende de maniere om wel te prononceren ende te lesen Franchois/ Italiaensch/ Spaensch ende Nederduytsch. Thantwerpen By Jan van Waesberghe op onse vrouwen kerchof, aen die melck mert, In die schilt van Vlaendren. An. M.D.LVIII. Avec Privilege.* »

Dr W. de Vreese heeft dezen « letterkundigen diefstal », zooals hij het noemt, reeds bekend gemaakt in zijn uitgebreide studie over Meurier, verschenen in de *Biographie Nationale,* deel XIV, blz. 716, en wees er op, dat de overname gepaard ging met de volgende veranderingen : *a*) de volgorde der vier talen wordt gewijzigd (1); *b*) sommige paradigma hebben slechts *vier* in plaats van *zes* (2) voorbeelden; *c*) de oefening in het Spaansch-lezen in den vorm van een brief aan *Gabriello Moro* valt weg, evenals *d*) de lijst van bijwoorden welke vervangen wordt door de aanwijzing : *Vous trouverez les adverbes aux colloques precedentes.*

Van deze door de Vreese genoteerde veranderingen zijn alléén de twee eerste geheel juist. *C* is geen oefening in het Spaansch-lezen; de, niet in het Spaansch maar in het Italiaansch geschreven, brief, die aan de uitspraakregels van het Nederlandsch onmiddellijk voorafgaat, is een opdracht van G. Meurier aan den beroemden Pasquillo, *Al Famosissimo Pasquillo* (zie tekst in nota (3) hieronder). *D,* de lijst van bijwoorden in de *Breve Instruction* is een bewerking van die welke voorkomt in den druk van 1556, en dus geen oorspronkelijk werk van Meurier. de Salenson heeft de *Adverbia* wel overgedrukt naar

---

(1) Fr., It., Sp., Ndl. wordt nl. Fr., Ndl., Sp., It.

(2) *a* en *b* hebben alleen betrekking op de vervoeging.

(3) Gabriello Moro Al Famosissimo Pasquillo, Sal.

Vollesse iddio, charissimo Compare, ch'el mio debole potere fosse equale al pronto volere, accio vi potessi dimostrare ad meno, qualche segno di l'affettione ch'io vi porto, perche altro non bramo che seruire, compiacere, & vbedir-ue, & se la mia disgratia vuole, o la fortuna auara non mi concede che la faculta corresponda al desire, tamen in fede del sincero animo mio verso di voy diro, Quod habeo tibi do, & offerisco a voy che siete gentile virtuosissimo Mecenate, & alfier de la vertu, queste regole breuissime, lequali spero diletteranno & gioueranno non solo à voi, ma ancora alla vostra valorosa & inclita natione Italiana, desiderosa prima disapere prononciare il Fiamingo & per successo intendere & parlar lo, & se non seranno di quella perfettione poterebbono esser, al manco daranno caggione ad altri di metere in luce â l'utilità commune quello di piu intenderanno, & con questo vi baccio la mano.

Meurier, doch hij liet ze staan op hun oorspronkelijke plaats; vandaar de *verwijzing : vous trouverez les adverbes aux colloques precedentes.*

Op de Adverbia volgen nog bij Meurier de *Numeralia*, die de Salenson heeft laten wegvallen, omdat zij in het Vocabulare reeds voorkwamen aan het slot van hoofdstuk III (kapittel VII onzer Colloquia, f° 121b), en de *Partes Anni*, die hij onmiddellijk achter zijn bijwoorden heeft geplaatst.

Hieruit blijke, dat de Salenson met overleg is te werk gegaan bij de samenstelling van zijn *Dictionaire*, waarvan de invloed, althans gedeeltelijk, nog lang zal nawerken.

Na het werk van Meurier geeft hij, tot slot, als toemaat, nog een alphabetisch Spaansch-Nederlandsch glossarium, een « *Petit Vocabulaire Hespagnol Flamen* », het oudste van dien aard, voor zoover wij althans konden nagaan.

Van de Salenson's aanzienlijk uitgebreide uitgave verschijnt in 1573 te Antwerpen bij J. de Hertoghe een uiterlijk onveranderde herdruk met dezelfde, maar meer versleten letter (1); alléén in het Spaansch-Nedl. glossarium verschilt het aantal regels per bladzijde, doordat bovenaan elke bladzijde de titel herhaald wordt op een ruimte van twee regels.

Volgens Draudius verscheen te Antwerpen in 1568 een *Dictionarium 4 linguarum, Flandricae, Gallicae, Hispanicae et Italicae, Cum instructione rationis bene pronunciendi*, in 16° ». Is deze inlichting juist, en wij hebben geen reden om ze in twijfel te trekken, dan moet dit boek heel veel gelijken op dat van de Salenson. De woorden *Cum instructione rationis beni pronunciendi* (bij de Salenson : *Avec les Conjugaisons, Regles, et Instructions. Ensemble la maniere de bien prononcer, et lire les langues susdites*) kunnen alleen slaan op de Breve Instruction van G. Meurier. In welke verhouding staat dit boekje tot dat van de Salenson ? Is het vroeger verschenen en heeft de Salenson het gekend ? Zoo ja, dan zou de zaak van den « diefstal » er geheel anders uitzien. Het blijft overigens de vraag, of wij in dit geval van een « eigenlijken diefstal » kunnen spreken. De zestiende-eeuwers hielden er over het auteursrecht vast een andere

---

(1) In de taal komen afwijkingen voor, b.v. *abdesse, gordijnen, schrijver. splijten* voor *abdisse, gardynen, schriver, splyten.* Hierbij zij aangeteekend, dat, wat de spelling van de *ī* betreft, de Salenson vaak de *ij* vervangt door *i* of *y*, doch tevens een massa dubbelvormen laat staan; elders treffen wij typisch Gentsche vormen aan : *ghedijncken, sijncken, stijncken* voor *ghedenken, sincken, stincken*, waarvan de *ij*-spelling zonder eenigen twijfel wijst op een *ei*-klank. Hieruit mag worden afgeleid, dat de Salenson zijn boekje, althans in zekere mate, aan de Gentsche taaltoestanden heeft aangepast en de diphtongeering van *ī* in zijn tijd te Gent nog geen burgerrecht had verkregen. Zie ook blz. XXVIII de *au*-spelling voor *ou* in *aud*, *vrauwe*.

meening op na, dan hun nakomelingen van de negentiende eeuw en daarenboven zou Meurier zelf wel geheel ontsnappen aan het verwijt dat hij tot zijn bestelers richtte? Wij zouden inderdaad niet durven beweren, dat Meurier, die voor de *Adverbia, Numeralia* en *Partes Anni* b.v. bij anderen te rade ging, ook niet is gaan grasduinen bij zijn voorgangers, o. m. voor zijn vervoeging of zijn verbuiging. Hoe een onderzoek naar de oorspronkelijkheid van zijn werk ook moge uitvallen, de opname van zijn Breve Instruction in het Vocabulare heeft aan dit kleine werkje van den prikkelbaren man een verspreiding bezorgd, die het anders wellicht niet zou gekend hebben.

—

Andere tot dusver nog niet teruggevonden en vóór 1569 bij Jan Van Waesberghe verschenen boekjes zijn het *Vocabulaire de Noël de Barlaymont* en de *Cleyn vocabulaerkens van Noël*. Beide staan op de lijst, door J. v. W. in 1569 aan de schepenen afgegeven ([1]).

In 1569 combineert de Antwerpsche drukker Jehan Bellere den ouderen tekst van 1558 met den nieuwen, zooals die bij de Salenson voorkomt, en zendt zijn bewerking de wereld in met een Spaanschen titel voorop: *Dictionario, Coloquios, O Dialogos en quatro lenguas*. Bellere behoudt van 1558: de deelen I, II, III, met dezelfde volgorde der talen (Nedl. dus weer vooraan); IVa (de twaalf uitspraakregels van Noël de B.) en IVb (de indeclinabilia) in de 4 talen; IVc (Fransch) en IVd (Ndl.-Fransch). De gebeden (V) neemt hij over uit 1568 en ook de vervoegingen met de Breve Instruction. Het Spaansch-Nedl. glossarium verdwijnt, om begrijpelijke redenen, en blijft voortaan geweerd.

Hoe de *Propos communs ou Colloques* (*traduc. en Latin par Corn. Valet*), verschenen te Anwerpen, in 1576, er uit zien, zijn wij niet te weten kunnen komen. Het eenige, door de bibliographen opgegeven exemplaar, dat zich in het Arsenal moest bevinden, bleek bij persoonlijke navraag onzerzijds, aldaar onvindbaar. In hetzelfde jaar verschijnen de Colloquia in zes talen en begint een nieuw hoofdstuk van hun geschiedenis, die wij zullen voortzetten na eerst een kijkje te hebben geworpen op den afgelegden weg en het verdere verloop van het twee- en viertalige Vocabulare te hebben nagegaan.

Duidelijk blijkt uit het hiernaast afgedrukte tabellarisch overzicht, dat de veranderingen, welke het Vocabulare tot 1576 heeft ondergaan, den kern er van

---

([1]) Zie J. K. Riemens, *Esq.* blz. 29, naar Ledeboer, 2e uitg. blz. 261-63. Over de Cleyn Vocabulaerkens zie beneden blz. xxxv.

TABELLARISCH OVERZICHT 1530-1576

BENAMING	TALEN	TOT DEN LEZER	I, II, III	IVa Twaalf regels	IVb Indeclinabilia	IVc Bewerking van IVa	IVd Uitspraak v. h. Spaansch	IVe Conjugationes	IVf Petit traité	V Gebeden	VI Praecepta moralia	VII Voc. Esp. Fl.	AANTEEKENINGEN
1. Vocabulare Vocabulaire (?)	Nl. Fr.	—	onbekende druk van 1530.										
2. Id.	Id.	—	'36	'36	—	—	—	—	—	'36	—	—	
3. Id.	Id.	—	'40	'40	—	—	—	—	—	'40	—	—	
4. Id. Dictionarium Vocabulario	Id. Lat. Sp.	—	'51	'51	—	—	—	—	—	'51	—	—	
5. als 2-3	Nl. Fr.	—	'52	'52	—	—	—	—	—	'52	—	—	
6. Dictionarium Vocabulaire Vocabulaer Vocabulario	Id. Lat. Sp.	'56	'56	'56	'56	'56	'56	—	—	'56	—	—	Volgorde: IVb, IVa, c, d.
7. Dictionarium Dictionaire	Nl. Fr. Sp. It.	'58	'58	'58	'58	'58	'58	—	—	'58	—	—	Volgorde= '56
8. Dictionaire, Colloques ou dialogues	Id.	'65	'65	'65 (?)	'65	—	'65	—	—	'65	'65		Volgorde: IVb, IVa of IVc, d.
9. Dictionarium	Id.		onbekende druk van 1568 A.										A=Antwerpen
10. Dictionaire Vocabulaer	Fr. Nl. Sp. It.	'68 G	'68 G	—	'68 G	—	—	'68 G	'68 G	'68 G	'68 G	'68 G	G=Gent. Volgorde: IVb, V, IVe. f, VI, VII.
11 Vocabulaire	?		onbekende druk J. van Waesberghe van vóór 1569.										
12. Cleijn vocabulaerkens	?		Idem.										
13. Dictionario Dictionaire	Nl. Fr. Sp. It.	'69	'69	'69	—	—	'69	'69	'69	'69	'69	—	Volgorde: IVb, IVa, IVd, V, VI, IVe, IVf.
14. Dictionario Vocabulaer	Id.	'73	'73	—	'73	—	—	'73	'73	'73	'73	'73	als '68 G.
15. Propos communs ou colloques	?		onbekende druk van 1576 A.										A=Antwerpen

onaangetast hebben gelaten. De gesprekken, de brieven enz., alsook het glossarium blijven gehandhaafd; alléén het spraakkunstig gedeelte, dat aanvankelijk slechts vertegenwoordigd is door de twaalf uitspraakregels (IVa), wordt uitgebreid, eerst door een bewerking van deze regels (IVc), een korte uitspraakleer van het Spaansch (IVd), en een overzicht van de onverbuigbare woorden (IVb), later door toevoeging van de vervoegingen van Meurier (IVe) en zijn Breve Instruction (IVf), welke laatste natuurlijk de vorige uitspraakregels overbodig maakte en deed wegvallen. Dat IVa en IVd nog voorkomen in 1569, zal wel aan een eenvoudige uitgeverscombinatie te wijten zijn. Straks verdwijnen ook de vervoegingen, welke afzonderlijk worden uitgegeven, de Praecepta en het Spaansch-Nederlandsch glossarium, twee volkomen overbodige stukken.

Ontegenzeggelijk heeft bij de verschillende drukkers de bedoeling voorgezeten om de bruikbaarheid van het boekje te verhoogen door het bij te houden en het telkens weer opnieuw aan te passen aan het in dien tijd voortdurend veranderende taal- en spellinggebruik. Tevens heeft men, door toevoeging van andere talen, het afzetgebied verruimd, het boekje in het bereik gesteld van een steeds grooter aantal vreemdelingen.

Dat Spanjaarden en Italianen, zoowel als Nederlandsch- en Franschsprekenden, er hun gading in vonden, met andere woorden, dat het boekje zich tot de besproken uitbreiding leende en er voor uitgekozen werd, pleit meer wellicht voor zijn verdienste dan het vrij groote aantal drukken, dat tot 1576 verscheen en in de toekomst nog zal toenemen.

Ten slotte willen wij er nog op wijzen, dat men in 1558 reeds beschikte over een vijftalige redactie van het Vocabulare : *Nederlandsch, Fransch, Latijn, Spaansch* en *Italiaansch* en dat, van 1536 tot 1576, het boekje onder de zes volgende benamingen verscheen : *Vocabulare, Dictionarium, Dictionaire* (, Colloques ou dialogues), *Vocabulaire, Dictionario, Propos communs ou colloques.*

3. Het verdere verloop van de twee- en viertalige uitgaven

De eerste Noord-nederlandsche druk van het tweetalige Vocabulare verschijnt in 1577 te Rotterdam bij Dierick de Raeff van Mullem met den laatst gewijzigden titel *Ghemeyne spraken oft tsamencoutinghen met een Vocabulare — Propos Communs ou Colloques, Auec un Vocabulaire,* en vermelding van de Berlaimont's naam : *Ghemaeckt by wijlen Noel de Barlamont — Composez par feu Noël de Barlamont.* De letter A van het glossarium werd bijgewerkt o. m. naar den Thesaurus van Plantijn (1); op de gebeden volgt een nieuw hoofdstuk

---

(1) Men raadplege hiervoor onze woordenlijst.

(VIII): *De maniere van wel te studeren — La maniere de bien estudier,* en op de laatste bladzijde staan in romeinsche en arabische cijfers de getallen van 1 tot 100, de honderdtallen tot 10.000, de tienduizenden tot 100.000 en daarbij nog 1.000.000 en 2.000.000.

Van Bellere's uitgave bezorgt vooreerst Cornelis Claes te Amsterdam een typographisch zeer fraaien herdruk, vermoedelijk ± 1580, en na hem Hieronymus Verdussen (¹) te Antwerpen in 1596.

De inventaris van de bibliotheek van J. D. van Brouchoven, burgemeester en vroedschap van Leiden (1513-1588), vermeldt onder n° 173 een *Colloquia off tsamenspraeckingen in vier talen des jaers LXXXV* (²), waarvan wij geen ander spoor hebben ontdekt. Men kan aan de juistheid van deze opgave twijfelen; de datum 1585 wordt ook in *latere* meertalige Colloquia letterlijk met het voorbericht overgenomen en is voor een dateering geen afdoende argument (³). Was het exemplaar van v. Brouchoven ongedateerd of beroofd van zijn titelblad, dan kan de opmaker van den inventaris misschien het jaartal, voorkomend in het voorbericht, als datum van de uitgave hebben beschouwd. Op eenzelfde wijze werd op de Koninklijke Bibliotheek te Brussel een achttalig Colloquia zonder titelblad gedateerd 1585, terwijl het boekje zeker veel jonger is. Toch kan hieruit het bestaan worden afgeleid van een viertalig Colloquia tusschen 1585 en den datum van den inventaris 2 Febr. 1590. Of zou dit hetzelfde boekje zijn als dat van C. Claes?

Uit het jaar 1593 citeert Draudius (⁴) niet minder dan 4 uitgaven van een *Dictionariolum cum colloquiis aliquot 4 linguarum. Lat. Germ. Gall. Ital.,* gedrukt te Antwerpen, te Luik, te Bazel en te Frankfort, dat zonder eenigen twijfel een herdruk is van een der vorige Vocabularia met een Duitschen tekst tekst in plaats van den Nederlandschen en een nieuwen naam, den zevenden: DICTIONARIOLUM. De Duitsche tekst verklaart voldoende de verschijning te Basel en te Frankfort en hierom zijn wij zeer geneigd de opgave van Draudius, die door Beaulieux niet al te zeer wordt vertrouwd, als juist te erkennen.

In 1598 komt te Middelburg een *Dictionario, Coloquios o dialogos en quatro linguas* (Ndl., Fr., Sp., It.) van de pers, dat, naar den titel te oordeelen, waarschijnlijk een herdruk is van Bellere (1569), Claes (1580) of Verdussen

(¹) BEAULIEUX vermeldt als drukker J. Kerbergen. Vermoedelijk is dit een vergissing.

(²) Zie VAN DER FEEN, *HB,* blz. 98 en 330.

(³) Over het jaartal 1585 zie blz. XLII.

(⁴) Zie BEAULIEUX, blz. 380.

(1596) [1]. Verder vonden wij van 1599 tot 1617 nog vijf uitgaven vermeld, waarvan wij er evenwel geen enkele hebben teruggevonden en die wij hieronder naar hun titel hebben gerangschikt :

één *Ghemeyne Spraken of Tsamencoutinghen met eenen vocabulaer.... Propos Communs...,* Antwerpen 1599 [2];

één *Dictionarium quatuor linguarum* (Ndl., Fr., Sp., It.) te Antwerpen 1600 [3];

twee *Dictionariolum*'s, als boven, te Geneve 1607 [4] en ibidem 1617 bij Jacob Stoer [5];

een *Dictionario* te Rotterdam bij Jan van Waesberge, 1608 [6].

De tweetalige *Ghemeyne Spraken oft tsamencoutinghen* duiken in 1623 weer op te St. Omaers bij Pieter Geubels; het imprimatur van dit Vocabulare is gedateerd 7 Mei 1622 en geteekend : Max. ab Eynatten Can. & Schol.

In 1624 verbindt de Brusselsche drukker J. Mommaert zijn naam aan de geschiedenis van het Vocabulare door te gelijker tijd twee *Dictionario*'s uit te geven : het eene is een herdruk van Bellere [7], dus met Ndl., Fr., Sp., It.; in het andere, dat hetzelfde formaat heeft, met dezelfde letter is gedrukt, dezelfde signaturen en reclamen draagt, is het Italiaansch vervangen door het Latijn, dat voorop komt te staan. Dit tweede boekje verschijnt nogmaals bij J. Mommaert in 1647, met een Franschen titel voorop, en aan het slot een bladvulling : *Van Godt en Van de Leden*; de volgorde der talen is Ndl., Fr., Sp., Lat.

Een ongedateerd *Dictionario* (uit 1635 ?) moet zich in het British Museum bevinden, althans volgens Beaulieux [8]; wij hebben ter plaatse alle in den catalogus vermelde Dictionaria, Colloquia enz. onderzocht, doch treffen in onze aanteekeningen niets over het bestaan van dit Dictionario aan.

In verkorten vorm, vermoedelijk dien van de *Cleyne vocabulaerkens* (zie blz. xxxi), wordt de tweetalige versie herdrukt te Rotterdam in 1607 door

---

(1) RIEMENS, *Esq*. Rep. 107a.
(2) BEAULIEUX, blz. 375, door ons niet aangetroffen in het British Museum.
(3) BEAULIEUX, blz. 380, naar Lipenius.
(4) BEAULIEUX, blz. 380, naar Lipenius.
(5) DRAUDIUS, blz. 1345.
(6) RIEMENS, *Esq*., Rep. 107a (naar LEDEBOER).
(7) Zelfde inhoud, schikking, aantal regels per blz.
(8) Blz. 380, zonder referentie.

jan Van Waesberghe [1], te Amsterdam in 1638 door Jan Janssen, te Delft in 1645 door J. Waalpot.

Het kleine boekje van 1645, hetzelfde als dat van 1638, zet in met twee Nederlandsche en twee Fransche spreuken, en een dubbele *Exhortation à la Jeunesse,* een van vier en een van acht verzen. Daarop volgen een kort gesprek van twee schooljongens, die elkander op straat ontmoeten, naar het begin van het Convivium — het Onze Vader, de Twaalf Artikelen des Geloofs, de Tien Geboden — zes gesprekjes, twee over koopen en verkoopen, twee over het schoolleven (het vertrek naar school en op school zelf), een kort convivium en een praatje tusschen twee schoolgaande kinderen — een woord van lof op de « goede Fransoysche Schole », waaruit op te maken is, dat het boekje op de Waalsche scholen werd gebruikt — de namen der dagen, de getallen en ten slotte een reeks gebeden onder den titel : *L'Exercice des Enfans, et de tous Chrestiens.* Het boekje van 1638 geeft daarbij nog een transcriptie van getallen in romeinsche en arabische cijfers. Het geheel is een bescheiden kinderboekje van 22 bladen ; op het titelblad staat (en dit is zeker wel een aanbeveling) te lezen, dat : « *tot behulp der Ionckheyt 'de letteren* [,] *die int Fransoys niet gepronunceert worden* [,] *met halve kruyskens of stipkens ondertekent* (*zijn*) ». In het ex. van de U. B. te Amsterdam komt de volgende aardige aanteekening van een bezitter voor :

dit boeck hoort toe p delelij
al diet vint eert verloren is
die sal sterven eer hij sijeck is
die sal (...) *dan* (...) *roepen moert en brant*
hans is in hoollant 1653 $\frac{3}{25}$

4. De zestalige Colloquia

De viertalige Colloquia vertegenwoordigen tot 1576 vijf talen : Nederlandsch, Fransch, Spaansch, Italiaansch en Latijn. De Latijnsche versie komt, voor oover wij dit hebben kunnen nagaan, alléén voor in de twee Leuvensche drukken van 1551 en 1556. Of dit samenhangt met de schoolinrichting, die te Antwerpen het aanleeren van het Latijn alléén duldde op de Latijnsche scholen, is niet met zekerheid uit te maken, zoolang wij niet weten, op welke scholen de Colloquia gebruikt werden en of in de Latijnsche scholen ook geen werk

(1) Riemens, *Esq.* Rep. 106b naar Ledeboer).

werd gemaakt van de studie der levende talen. Wij kunnen ons hier niet wagen aan een onderzoek naar de schooltoestanden te onzent in de zestiende eeuw. Dat arbeidsveld ligt, jammer genoeg, haast nog geheel braak.

In 1558 hadden de vier bovengenoemde levende talen reeds hun plaats gevonden in het uitgebreide Vocabulare. In 1576 komen er nog twee bij, het Engelsch en het Duitsch, en groeit het Vocabulare aan tot een zestalig leerboek, voor het eerst uitgegeven. als *Colloques ou Dialogues avec un Dictionaire,* te Antwerpen door « Henry Heyndricx, au Cemitierre nostre Dame à la Fleur de Liz », maar gedrukt bij Gilis vanden Rade. Over de opstellers van den Engelschen en Duitschen tekst verschaft de uitgever geen enkele inlichting. Alléén vernemen wij uit zijn opdracht, dat hij de zes talen heeft uitgekozen « qui sont les plus communes et en usage en ceste ville ». Voor het overige is die Fransche opdracht aan Meester Jaques Boon ([1]), *tres-vigilant moderateur de la jeunesse, en la tresnommée ville d'Anvers,* een lofzang op den man, die verschillende talen kent en doceert, en zijn zoon Assverus Boon, « qui non seulement se contente d'avoir l'usage de plusieurs langues, mais avec ce, aspire à choses plus hautes, et plus arduës, à sçavoir : à la vertu, honneste conversation, et integrité de vie : choses, qui conjointes avec l'intelligence des dites langues, rendent la personne bien-venue envers tous. »

Op het titelblad heet het, dat « *alles met grooter neersticheyt ende arbeyt is gecorrigeert en tsamengebracht.* » Heyndrickx heeft inderdaad een nieuwe combinatie ingevoerd. De hoofddeelen I, II, III blijven steeds onaangetast ; IVa tot en met IVd vallen weg ; IVe (de vervoeging) wordt beperkt tot de werkwoorden *hebben* en *zijn;* IVf (de *Breve Instruction*) blijft; V, VI en VII verdwijnen. Het boekje wordt derhalve gezuiverd van alles wat niet rechtstreeks de taalstudie van nut kan zijn. Het toevoegen van twee nieuwe talen maakte het behoud van de volledige vervoeging blijkbaar onmogelijk; het zou al te lijvig zijn geworden en aan handigheid hebben verloren. De drukker bezorgde van de vervoeging een afzonderlijke uitgave, die in het voorbericht op het glossarium wordt aangekondigd en in het privilegie voor zes jaar, gedateerd Brussel 25 Mei 1575, naast de *Colloques* wordt vermeld met den volgenden titel : *Les coniugaisons Flamendes, Angloises, Allemandes, Françoises, Espaignoles & Italienes : augmentées, et redigees en ordre plus cōmode, qu'elles n'ont esté par cy deuant.* Dit zijn de Conjugatiën, welke in de latere uitgaven, ook nog in de

---

([1]) Jacob Boon was deken van de S. Ambrosiusgilde in 1557, 1560, 1564, 1570, 1574 zijn zoon Assverus in 1598 en 1599 (zie Poffé, blz. 132, 133).

onze van 1616 (zie f° 149b) worden aangekondigd onmiddellijk voor het glossarium. Uit den tekst van 1576 komen ook de nieuwe data van de brieven en huurcontracten, waarvan sprake is in het volgende hoofdstuk ; er bestaat dus geen uitgave van 1575, zooals Kooiman (*PT*, blz. 71) veronderstelde.

In 1579 wordt te Antwerpen een nieuw *Colloquia cum Dictionariolo sex linguarum* gedrukt, met *Latijn* i. p. v. *Duitsch*. Zeer waarschijnlijk is dit een uitgave van Heyndrickx, die in 1583 (¹) nogmaals een Colloquia laat verschijnen, dat denzelfden titel draagt, dezelfde talen inhoudt en op f° A2, na een vierregelig *Liber ad Lectorem* in Lat., Fr. en Eng., de volgende opdracht bevat : « *Ornatissimo, simul ac doctissimo viro D. Ioanni Gheuart, amico suo haud vulgari 7 id. April 1579. H. T. Addictissimus Henricus Henricius.* » De datum 7 April 1579 wijst ongetwijfeld op een uitgave van dat jaar, en dat kan o. i. alleen de hierboven vermelde zijn. Op die opdracht volgt een ode van den drukker aan den reeds genoemden zoon van J. Boon : *Au discret et vertueux jeune homme Assuerus Boon, d'Anvers*, een *Typographus Lectori*, gedeeltelijk een Latijnsche paraphrase van het woord tot den lezer, en dan komen dadelijk de dialogen, ditmaal vermeerderd met de vier gesprekken, die wij in onzen herdruk aantreffen onder de kapittels IV t/m. VII. Op het titelblad wordt hun aanwezigheid aangekondigd (²) en wordt tevens aangegeven voor wie zij bestemd zijn : *Recognita et emendata, ac praeterea quatuor Dialogis aucta, qui utiles et necessarij sunt, iter facientibus, mercaturam exercentibus et in diversoriis versantibus.* Reizigers, handelaars en logeergasten zullen er dus baat bij vinden, en wie die vier dialogen leest, zal hiermede gaarne instemmen. De tweede « partie » is geheel gelijk aan die van 1576. Aan het slot een Approbatie van Dr. Henricus Dunghen van O. L. V. Kerk en een Privilegie, dd. 25 Juni 1582, get. Iac. Blyleven (³).

(¹) Alle bijzonderheden over den druk van 1583 zijn wij verschuldigd aan de bereidwilligheid von Prof. F. Brunot, in wiens bezit zich het eenig bekende ex. bevindt. Hem zij hier onze hartelijke dank betuigd.

(²) Of zij reeds in den druk van 1579 voorkomen, konden wij niet uitmaken.

(³) Onder het afdrukken kregen wij inzage van een tweede, geheel onbekende, uitgave van Heyndrickx uit hetzelfde jaar 1583, in het bezit van den Hr E. Van Heurck, met *Duitsch* i. p. v. *Engelsch* en een Liber ad Lectorem, ditmaal in Lat., Sp. en Fransch. Voor het overige zijn beide boekjes gelijk. In de opdracht aan Ghevart, eveneens gedateerd 1579, wordt gesproken van *hanc Colloquiorum sex linguarum editionem secundam ;* dit klopt volkomen met onze veronderstelling, dat de uitgave van 1579 door Heyndrickx werd bezorgd. De opdracht schijnt dus letterlijk overgedrukt te zijn. Moet hieruit worden besloten, dat beide edities van 1583,

In 1584 komt weer een druk uit bij Verwithagen als *Familiaria Colloquia cum Dictionariolio* in dezelfde zes talen; aan het Voorbericht tot den lezer (1) gaat tevens een nieuw *Typographus Lectori* vooraf. Verder wijkt het boekje merkelijk af van de uitgaven van Heyndrickx.

Op het glossarium volgen, evenals in de vroegere drukken van Verwithagen en Bellere resp. dd. 1558 en 1569, de indeclinabilia met de « twaalf regels » en de « maniere » om Spaansch te schrijven en te spreken, waarmede de aanzienlijk ingekorte tekst eindigt. Alle de na 1558 bijgevoegde gedeelten en ook de oorspronkelijke gebeden zijn dus weggelaten.

Uit het jaar 1579 vermeldt Draudius nog een zestalige uitgave met *Latijn* i. p. v. *Engelsch,* die vermoedelijk tot model gediend heeft voor het *Dictionarium hexaglosson cum colloquiis,* dat dezelfde talen bevat en achtereenvolgens gedrukt werd :

in 1585 te Basel (2); in 1586 te Antwerpen (3); in 1595 te Keulen bij

---

afgezien van het verschil in de talen, slechts herdrukken zijn van die van 1579? Dit is wel waarschijnlijk, doch zoolang wij laatstgenoemde niet hebben ingezien, durven wij de vraag niet bevestigend beantwoorden. De vier drukken van Heyndrickx vertoonen dus drie taal-combinaties : één zonder Latijn, twee met Latijn i. p. v. Eng. of Hgd.

Het *Typographus Lectori* begint als volgt : « *Cum superioribus hisce annis ediderimus haec colloquia sex linguarum, atque aliqua* NUNC *addi et innovari curaverimus...* ». Staat dit Typ. L. ook in de uitgave van 1579, dan zijn de nieuwe dialogen dus in dat jaar bijgevoegd. Uit dit Typ. L. vernemen wij nog, dat de Duitsche, Eng., Sp. en It. versies van de overige dialogen werden verbeterd door personen, welke voornoemde talen of tot moedertaal hebben of althans door een langdurig gebruik zeer goed kennen ». Tot de laatsten behoort *Assverus Boon*, zooals blijkt uit de aan hem opgedragen ode, waarvan de twee eerste strophen luiden :

Gentil esprit, courtois et gracieux,
Qui es orné de science louable,
Ma Muse a prins vn desir curieux
De publier ton nom mémorable.

Pource qu'il t'a pleu quelque correction,
Par ton sauoir, dedans ce liure faire :
Et en partie interpretation
D'aucun langage, y estant nécessaire.

De lof, die aan vader en zoon Boon wordt toegezwaaid, wettigt het vermoeden, dat hun aandeel in de bewerking der Colloquia vrij aanzienlijk moet geweest zijn en beiden wellicht niet vreemd zijn aan de inlassching van de vier nieuwe gesprekken.

(1) Alléén in vier talen : Duitsch, Fransch, Spaansch en Italiaansch.

(2) Draudius, blz. 1345; aldaar verkeerd gedateerd 1685 voor 1585.

(3) Naar Beaulieux, blz. 375, alwaar ook, ten onrechte, bij deze uitgaven de Leipziger druk van 1602 wordt vermeld ; de schrijver heeft de boekjes zelf ws. niet ingezien. Het door ons waargenomen verband is derhalve niet zeker en wordt hier slechts onder voorbehoud neergeschreven. Het eenig bekende ex. van den druk van 1607 is, blijkens een mededeeling van den bibliothecaris, uit de bibliotheek van Vesoul verdwenen ; het kwam voor in den catalogus van 1863, niet meer in dien van 1905.

W. von Lützenkirchen (1); in 1607 in een nog onbekende plaats (1); in 1611 te Leipzig bij Herm. Gross Senior (2).

De Keulsche druk in 1595 is, blijkens den titel (3), opnieuw verbeterd (*auffs new gecorrigiert*) door *Peter Vollevens de Jonge van Antwerpen*. De onderlinge verhouding van deze hexaglossa hebben wij niet nader kunnen onderzoeken. Van enkele zijn geen exemplaren bekend en de andere lagen buiten ons bereik.

Uit het jaar 1602 treft men bij den Leipziger uitgever G. J. Daczicenus (4) een hexaglosson aan, dat nogmaals den buitengewonen bijval van de Colloquia bevestigt. Daczicenus, die zonder twijfel het boekje wilde aanpassen aan de taaltoestanden en behoeften in Oost-Duitschland, laat eveneens het Engelsch vallen en vervangt den oorspronkelijken Nederlandschen tekst door een Czechische vertaling. Zijn hexaglosson bevat de volgende talen: *Latijn, Czechisch, Duitsch, Fransch, Spaansch, Italiaansch;* het is hetzelfde boekje als dat van Heyndrickx van 1583, met aan het slot, geheel in den geest van het *Petit Traité*, een *Introductio ad linguam Czechicam*.

Het aantal versies, dat in 1598 met de Portugeesche vertaling (zie blz. XLVI) reeds tot *acht* was geklommen, stijgt met dit boekje tot NEGEN.

Een hexaglosson met *Latijn, Fr., Duitsch, Sp., It.* en *Eng.* komt nog eens van de pers bij Jac. Stoer te Geneve in 1622. Voor de laatste maal — dit onder voorbehoud van mogelijke nieuwe vondsten — verschijnt het hexaglosson in 1646 te Warschau bij Petrus Elert met een dubbelen titel. De eerste, in 't Latijn en verkort, luidt: *Hexaglosson* [,] *Dictionarium Cum multis colloquiis Pro diuersitate status hominum, Quotidie occurentibus*. De tweede, in het Latijn en het Poolsch, is wat uitvoeriger; wij leeren er uit, dat dit *Dictionarium Sex Linguarum*, zooals het boekje hier wordt betiteld, niet lang voordien in het Poolsch — dit is de TIENDE versie — werd overgebracht: *Nunc recens Polonico Idiomate illustratum*. Deze woorden kunnen op een ouderen druk wijzen, doch ook — en dit komt ons waarschijnlijker voor — eenvoudig een eersteling aankondigen. Het boek zelf is een sterk Poolsch getinte bewerking van een der meertalige Colloquia, na 1576 verschenen (5). De zes talen zijn, in de volgorde: Latijn, Italiaansch, Poolsch (op de b folio's), Fransch, Spaansch en Duitsch (op de

(1) BEAULIEUX, *MB*, blz. 375.

(2) DRAUDIUS, blz. 1345.

(3) Zie STENGEL, blz. 22, noot 1.

(4) Het boekje werd gedrukt door Michaël Lautzenberger; onze bespreking naar de ons toegezonden nota van Prof. F. Brunot, die ook van dezen druk het eenig bekende ex. bezit.

(5) Wij kunnen dit opmaken uit de brieven, welke het jaartal 1575 dragen.

a folio's). Het bevat — wij vergelijken met onzen herdruk — het *Ad Lectorem* (f° 5a); de *Tabula Libri* (f° 9b); de acht hoofdstukken van het eerste deel, dus ook de vier gesprekken die er later bijkwamen ([1]); het glossarium in alphabetische volgorde naar het Latijn, het eenige dat wij aantroffen in de talrijke door ons onderzochte drukken ([2]); de vervoeging van de werkwoorden *hebben* en *zijn;* en verder *in het Poolsch* de gedeelten van de Breve Instruction, welke betrekking hebben op de Fransche, Italiaansche en Spaansche talen, waaraan worden toegevoegd een korte « maniere » om het Poolsch te leeren lezen en uitspreken : *De ratione legendi ac experimendi verba in lingua Polonica* en in het Duitsch : *Praecepta, Wie man die Frantzösische sprach soll aufzsprechen.* Dit laatste bijvoegsel wekt bij ons het vermoeden, dat de bewerking geschiedde naar een Duitsche uitgave.

Tusschen beide titels in heeft de drukker « *Petrus Elert, S. R. M. Typographus et Musicus* », een Latijnsche opdracht ([3]) geschoven aan Prins Sigismond Casimir, zoon van Koning Ladislas IV ([4]).

Het eenige exemplaar, dat wij in het British Museum aantroffen, is in een zeventiende-eeuwschen (?) band gebonden met 7 schutbladen vooraan en 6 achteraan. Op het tweede schutblad vóór staan, met de hand geteekend, de *Arma Principis Czartorinski,* en daarop volgen tot en met het zevende blad, in handschrift, drie Poolsche opdrachten aan *Josephum Czartoryski,* waarvan het derde bestaat uit negentien strofen. Boven het wapen komt de naam voor van *Gioseppe Inno° Migliowichi,* den eigenaar van het exemplaar, zooals blijkt uit de volgende aanteekening op het verso van het vierde schutblad achteraan : *This book belongs to me Joseph Milliowichi London 13 8ber in the year of our Lord 1708 Lord have mercy upon him and God bless all us sinners.* De drie eerste schutbladen achteraan zijn (tot en met *3a*) gevuld met Poolsche verzen aan denzelfden Czartorinski.

Vóór 1586 moeten in Engeland eveneens zestalige drukken zijn verschenen, doch geen enkele werd tot dusver teruggevonden (zie blz. XLV).

---

(1) Zie hierover blz. XXXVIII; in het achtste hoofdstuk ontbreken « de voorwaarde en de kwitantie van huishuur, alsook de obligatie by payementen ».

(2) Misschien is dit reeds het geval in de uitgave van Daczicenus, Leipzig, 1602.

(3) Te vergelijken met een soortgelijke opdracht van de Engelsche uitgave van 1636; zie blz. XLVIII.

(4) Beter bekend als Ladislas VII, zoon van Sigismond III. Prins Sigismond Casimir vond ik in de door mij geraadpleegde werken niet vermeld. LACOMBE, *Abrégé chronologique de l'Histoire du Nord,* Paris, 1762, t. II, blz. 606, zegt dat « *Vladislas VII mourut sans postérité* ».

5. De zeventalige Colloquia

« In 1585 » schrijft Dr W. de Vreese ([1]) « wordt dit werk (nl. dat van de Salenson-J. de Hertoghe, 1568-1573) uitgebreid tot de *Colloquia et dictionariolum septem linguarum*, door toevoeging van een Latijnsche, Engelsche en Duitsche vertaling ; men vindt althans die dagteekening in verschillende der latere uitgaven, aan 't slot van een bericht tot den lezer ». Op grond van denzelfden datum meent Kooiman ([2]), dat de Colloquia in 1585 voor het eerst in *acht* talen verschenen.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de uitbreiding van het Vocabulare anders is geschied dan de Vreese zich voorstelde : de Latijnsche versie bestond reeds in 1551, zeventien jaar vóór de Salenson's uitgave, de Engelsche en de Duitsche sedert 1576. Wat de datum 1585 betreft, die komt inderdaad in tal van latere uitgaven voor en werd ongewijzigd, samen met de dateering van de brieven en de boven besproken aankondiging van de zestalige Conjugationes, overgenomen. Daar wij evenwel nergens een zeven- of achttaligen druk uit het jaar 1585 vermeld vonden, begonnen wij aan het bestaan er van te twijfelen, niet het minst, omdat de volledige dateering luidt *Idibus Novembris 1585*, dus op het einde van het jaar valt en voorberichten, evenals privilegies, vaak iets ouder zijn dan het boek zelf. Wellicht, gisten wij, was de dateering ontleend aan de volgens Draudius ([3]) in 1586 te Antwerpen verschenen zeventalige Colloquia.

Een gelukkig toeval stelde ons in staat deze gissing te controleeren. In 1924 kocht het Plantin-Museum een exemplaar aan van de zoek geraakte zeventalige Colloquia van 1586, uitgegeven door J. Trognaesius te Antwerpen, een herdruk van de uitgebreide editie van Heyndrickx 1583, met twee nieuwe liminaria : a) een *Liber Ad Emptores* in verzen (zie herdruk f° 2a) en geteekend L. B. I. B. F. b) een *Benevolo Lectori* met de bewuste dateering *Idib. Novemb. 1585* (herdruk f° 3a), die hier ongetwijfeld voor de eerste maal voorkomt en niet te beschouwen is als een dateering van de uitgave, maar van het Benevolo Lectori zelf ([4]) :

(1) *Ben*, blz. 26.
(2) *PT*, blz. 71.
(3) Draudius dateerde verkeerd 1686 voor 1586.
(4) Een treffende overeenkomst vertoont de Engelsche druk van 1639 met dien van Trognaesius. Daar ook is het Benevolo Lectori gedateerd 1638 (6 Juli), evenals het Imprimatur (5 Febr. 1638) en draagt het titelblad het jaartal 1639.

Voor het overige heeft Trognaesius de samenstelling van Heyndrickx overgenomen, die wij voortaan in alle septingemina en octogemina, zullen aantreffen.

De drukkers beperken zich tot verbeteringen in de spelling, een sporadische woordvervanging en, in het glossarium, het weglaten van synoniemen, bij de Latijnsche, Duitsche, Italiaansche en Spaansche lemmata.

Onze herdruk geeft een trouw en volledig beeld van de Colloquia, zooals die, volgroeid d. i. met al de kenmerken van een zuiver taalboekje, van 1586 af in zeven of acht talen verspreid werden.

Voortaan hoeven wij dan ook niet langer bij den inhoud stil te staan en kunnen wij ons beperken tot een overzicht van de uiterlijke geschiedenis der Colloquia(1). Alvorens hiermede voort te gaan, moeten wij evenwel een oogenblik terugkeeren tot de liminaria van Trognaesius' uitgave.

Kooiman (2) heeft zich afgevraagd, wie wel de schrijver mocht zijn van het *Liber Ad Emptores* en het vermoeden uitgesproken, dat achter de initialen L. B. I. B. F., waarvan de laatste zou beteekenen Filius, wellicht een lid van de familie de Berlaimont schuil gaat. Deze hypothese werd hem blijkbaar ingegeven door de initiaal B.; zij lost evenwel het raadsel niet op. Indien *F.* moet gelezen worden *Filius,* zouden wij eerder denken aan den boven genoemden zoon van Iacques Boon : L. Boon, zoon van I. Boon. Alléén de initiaal L. valt dan nog op te lossen, daar in de opdracht van Heyndrickx de zoon *Assverus* heet en niet L... (3). Zou die L niet de beginletter zijn van *Ludimagister* ? Wij staan dan voor de volgende, na hetgeen boven blz. XXXVIII (noot 3), werd medegedeeld, zeer aannemelijke oplossing : *Meester Boon, zoon van Jacob Boon.*

Het *Benevolo Lectori* bevat een verrassende rechtvaardiging van de zeventaligheid der uitgave. In België en in Engeland, vertelt ons de drukker, worden hexaglossa uitgegeven, doch die zijn, volgens hem, *verminkt : sex linguarum colloquia (sit dicto venia) ex parte mutila,* omdat in de eene het Latijn ontbreekt, in de andere het Engelsch. Dit gebrek wil hij verhelpen door een *volledige* uitgave te bezorgen van *alle bestaande* versies : *nihil prius duximus, quàm huic deformitati obviam ire, & numeris suis absoluta, typis evulgare.*

Zooals de lezer zich zal herinneren, is de opmerking over de Hexaglossa juist : in de uitgaven van 1576 en de er bij aansluitende drukken is resp. het Latijn of het Engelsch geweerd. Een verminking is dit evenwel niet, die

(1) Voor de voornaamste veranderingen na 1576 zie de tabel hiernaast.

(2) *PT*, blz. 74.

(3) In alle geval kunnen de Colloquia niet onder den schrijversnaam L. B. I. B. F. vermeld worden, zooals bij MOES en BURGER, II, 207.

TABELLARISCH OVERZICHT 1576-1586

BENAMING	TALEN	LIMINARIA							Tot den Lezer	I, II, III	Ia : nieuwe dialogen	IVe : hebben, zijn	IVf : Petit traité	VIII. Manière de bien étudier	AANTEEKENINGEN
		Opdracht aan J. Boon	Liber ad Lectorem	Opdracht aan Ghevart	Ode aan A. Boon	Typographus Lectori	Liber Ad Emptores	Benevolo Lectori							
1. Colloques ou Dialogues avec un Dictionaire	Nl. Eng. Hgd. Fr. Sp. It.	'76	—	—	—	—	—	—	'76	'76	—	'76	'76	—	
2. Ghemeyne Spraken oft Tsamencoutinghen met een Vocabulare	Nl. Fr.	—	—	—	—	—	—	—	—	'77	—	—	—	'77	verdere inhoud als in 1540.
3. Colloquia cum Dictionariolo	Nl. Eng. Lat. Fr. Sp. It.	—	'79 (?)	'79	'79 (?)	'79 (?)	—	—	'79	'79	'79 (?)	'79	'79	—	
4. Idem	Idem	—	'83 A (*)	'83 A	'83 A	'83 A	—	—	'83 A	'83 A	'83 A	'83 A	'83 A	—	(*) in Lat. Fr. Eng.
5. Idem	Nl. Lat. Hgd. Fr. Sp. It.	—	'83 B (*)	'83 B	'83 B	'83 B	—	—	'83 B	'83 B	'83 B	'83 B	'83 B	—	(*) in Lat. Sp. Fr.
6. Familiaria Colloquia cum Dictionariolo	Lat. Nl. Fr. Sp. It. Eng.	—	—	—	—	'84 (*)	—	—	'84	'84 (**)	—	—	—	—	(*) andere tekst.
7. Colloquia et Dictionariolum	Nl. Eng. Hgd. Lat. Fr. Sp. It.	—	—	—	—	—	'86	'86	'86	'86	'86	'86	'86	—	(**) verdere inhoud als 1558 min IVc en V.
							DEFINITIEVE VORM.								

N.-B. 1. Het titelblad is gewoonlijk in twee of meer talen opgesteld; wij geven de benaming naar de vooropstaande taal.

2. De definitieve samenstelling van 1586 wordt later nog alléén gewijzigd in de liminaria en in IVf, alwaar de uitspraakregels van een nieuw opgenomen taal die van het wegvallende Nederlandsch vervangen.

bestaat alléén in de verbeelding van Trognaesius; het al- of niet opnemen van het Latijn zal wel verband houden met speciale schooltoestanden of beantwoord hebben aan bijzondere behoeften.

Van de vóór 1586 in England verschenen hexaglossa is er geen enkel bekend. De oudste door ons opgespoorde Engelsche druk is achttalig en uit het jaar 1639 ([1]). Dat er evenwel andere en vroegere hebben bestaan, kunnen wij met zekerheid afleiden uit de liminaria van deze uitgave. Daarin is sprake van een *drietalige* editie van denzelfden drukker en wordt gezinspeeld op de bekendheid van het boekje. « Onder ons gezegd en gezwegen », fluistert de drukker den lezer in het oor (I must tell you in your eare!): die in Engeland en de Nederlanden gedrukte uitgaven zijn nu juist niet volmaakt, vooral het Engelsch en het Latijn laten te wenschen over, en *de gebreken heb ik netjes verholpen :* « I thought it a matter of good importance, *to salve up this deformity, and to supply this defect !* » Het klinkt haast als een ironische paraphrase van de eigen woorden van Trognaesius; er zal evenwel niet meer achter zitten dan een uitgeversreclame, die voor ons vooral deze waarde heeft, dat zij ons inlicht over het zekere bestaan van meer dan één onbekenden Engelschen druk. Uit een vergelijking met de eerste bladzijden van de Engelsche versie is ons overigens niets gebleken van een ingrijpende verandering; de verbetering schijnt te bestaan in de moderniseering van de spelling.

Van Trognaesius gaat het zeventalige *Colloquia et Dictionariolum* over naar H. Hovius te Luik, die achtereenvolgens zes uitgaven bezorgt: 1589, 1591 (= 1589 met nieuw titelblad), 1595, 1597 (ws. = 1595 met verjongd titelblad), 1600, 1610.

Middelerwijl wordt het in 1593 gedrukt te Leiden door Johannes Paets voor Cornelis Claesz. te Amsterdam; te Frankfort bij Zachar-Palthen in 1595; te Geneve in 1608; **te Antwerpen, voor de laatste maal in 1616 door Fickaert.** In al deze septingemina zijn de Germaansche en de Romaansche talen onderling gegroepeerd, de eerste met het Nederlandsch, de andere met het Latijn voorop; alleen bij Fickaert neemt het Fransch de plaats in van het Latijn. Fickaert gebruikte als grondslag voor zijn uitgave niet een zeventalige, maar de achttalige versies van 1598 en 1613, in Holland verschenen; zoo maakte ook Hovius van den Leidschen druk van 1593 gebruik voor zijn editie van 1595. Beide gevallen staan niet op zich zelf; het kan als een bijna algemeene regel beschouwd worden, dat een bepaalde uitgave van de Colloquia verband houdt met den onmiddellijk *in tijd* er aan voorafgaanden.

([1]) Zie blz. XLVII-XLVIII.

6. De achttalige Colloquia

Reeds in 1598, en niet in 1613, zooals W. de Vreese meende, (1) werd een achttalig *Colloquia et Dictionariolum,* gedrukt door B.Schinckel te Delft (voor C. Claesz te Amsterdam), dat zich van de septingemina slechts onderscheidt door de toevoeging van het Portugeesch en een andere schikking der opgenomen talen. Het Latijn komt ditmaal vooraan en daarop volgen Fransch, Nedl. Duitsch, Spaansch, Italiaansch, Engelsch en Portugeesch.

In 1605 komt bij B. Schinckel een nieuwe druk van de pers en in 1613 nog een (2). Het eenige bekende, door ons geraadpleegde, exemplaar van 1605 heeft toebehoord aan een *Adalbert Van Egmont vander Neuburch* en aan een zekeren *Desforges*. Een van beiden, vermoedelijk Desforges, gaf het aan een Pool, *Georgius Slichtingius* (Jergii Sglichtink) van Bukowca, bij wiens naam de volgende aanteekening werd geschreven : « *inter socinianos polonos vivebat saeculo decimo septimo nobilis polonus, minister, et autore interpretante* [,] *non ignobilis ejusdem cognomyni, georgii fortasse fratri Jonas Slichtingk de Bukowca qui natus anno 69 obiit anno 166i.* » (3) ; op het schutblad achteraan recto staat de naam van een *Paulo Berthelot.*

Een eerder slordige herdruk van 1598 of 1605 verscheen in 1613 bij Martinus Abraham Van der Nolck te Vlissingen. De Breve Instruction is onvolledig, wordt afgebroken na de Prononciation francoise (4), en zonderling genoeg, besloten met de twee laatste regels over de Nedl. verkleinwoorden (5).

In hetzelfde jaar 1613 worden de Colloquia nog tweemaal gedrukt (waarlijk een record : vier edities in één jaar !) te 's Gravenhage bij Hillebrand Jacobus en te Amsterdam bij Hendrik Laurensz. (6), die ze nog tweemaal uitgeeft in 1622 (7) en in 1623 (8).

---

(1) *Ben.* blz. 27.

(2) Het ex. der U. B. te Gent bevat f° 223*a*, het laatste, in hs. aanteekeningen betreffende de *verba hispanica.*

(3) *Larousse* geeft de volgende data : geb. 1592, gest. 1661, Jonas Schlichting verbleef een tijd in Holland als banneling en was er praeceptor von Zbigniew Sieninski.

(4) Herdruk f° 209b.

(5) Herdruk f° 216a, twee laatste regels. Het exemplaar in het Arsenal heeft toebehoord, blijkens een aanteekening op het tweede schutblad recto vooraan aan : *Matthaeus Berckensteil, Pastor Ferroniensium* a° 1679 en aan een *Petrus Stolten.*

(6) Alléén vermeld bij Draudius, die door Beaulieux als onbetrouwbaar wordt beschouwd. Wat de Colloquia betreft, is die onbetrouwbaarheid ons echter uit niets gebleken.

(7) Gedrukt bij Petrus Mellerus te Leiden.

(8) Deze druk wordt door Beaulieux ten onrechte gelijk gesteld met dien van V. d.

Het exemplaar van den Haagschen druk van 1613 in het British Museum is het eigendom geweest van het *Monast. B. M. Albomantellorum, ord. S. Bened., Cong. S. Maurj,* (1) *Ex Dono DD. Desgouves 1716*; uit de verzameling *Voynich*, een Russisch politiek veroordeelde, uit Siberië naar Engeland ontvlucht, ging het over naar het Brit. Mus.

In 1630 treffen wij een achttalig Colloquia aan te Antwerpen bij H. Aertsens, waarvan de censuur gedateerd is 27 Febr. 1630 en geteekend: Zegerus Van Hontsum, Poenitentiarus Antverp. nec non Librorum Censor » (2).

Verder verschijnt ons boek nog:

in 1631 te Amsterdam bij Everard Cloppenburg met een nieuw titelblad, waarop acht mannenfiguren, welke de acht verschillende naties moeten voorstellen (3);

in hetzelfde jaar 1631 te Middelburg bij de Weduwe en Erven Simon Moulaert (met veel zorg gedrukt door Henricus Bosselarius);

in 1639 te Londen bij Michaelis Sparke Jr, een uitgave, waarop wij straks terugkomen;

in 1646 te Venetië bij de Typographia Baretiana, een herdruk van de Amsterdamsche uitgave van 1622, met hetzelfde aantal bladzijden, dezelfde compositie, dezelfde reclamen en data;

in 1656, nogmaals te Venetië, Ex typographia Juliana, een letterlijke nadruk van de vorige editie van 1646, met dezelfde, maar wat meer uitgesleten letters;

in 1662 opnieuw te Antwerpen bij H. Aertsens met dubbel titelblad (één Nederlandsch en één Latijn-Fransch) en dubbelen titel: *Dictionarium ende T'Samen-Spraeken in Acht Taelen* en *Dictionariolum Et Colloquia Octo Linguarum*. Het eerste titelblad, werk van Lommelin, stelt een steen-inscriptie voor onder een Janushoofd, (Minerva en Mars), met links en rechts telkens vier mannen onder een boom (een paraphrase van Cloppenburg's titelblad en onderaan links

---

Nolck; de drie door ons onderzochte drukken van 1613 zijn alle verschillend. Het titelblad van de twee drukken van Laurensz dd. 1622 en 1623 is, met gewijzigd jaartal, hetzelfde; in het door ons geraadpleegde exemplaar van 1623 ontbreekt evenwel een blad aan het slot, waardoor niet uit te maken was of 1623 een met nieuw titelblad verjongde uitgave is van 1622. Toch is dit zeer waarschijnlijk.

(1) « *Les Blancs-Manteaux-de-Paris* », een klooster van de beroemde Congregatie St. Maur.

(2) Het exemplaar, toebehoorende aan het Arsenal, is afkomstig uit de Bibliotheek van Argenson.

(3) Het exemplaar in het British Museum is afkomstig uit het St. Jacobus' klooster te Regensburg.

een ton en daarvóór een baal, gemerkt E. Q.; onder de baal *Lommelin sculp.* De Censuur, get. Ioannes de Capua Canon. Antverp. Lib. Censor, is gedateerd Brussel 19 Mei 1662, het privilegie, get. Loyens, 21 Jan. 1662.

De laatste uitgave, een Italiaansche, is een letterlijke nadruk van die van 1646 uit Venetië en verscheen in 1692 te Bologna. Het Benevolo Lectori draagt er nog steeds het jaartal 1585!

De Engelsche druk van 1639 heeft, evenals die van Aertsens dd. 1662, een dubbelen titel (de eerste in het Engelsch, de tweede in Latijn-Fransch-Nederl.) en bevat bovendien: a) evenals de Poolsche editie een opdracht aan 's Konings zoon, den Prins van Wales (1), b) een Engelsch voorbericht *To the Reader*. Wij hebben boven, blz. XLV, alle inlichtingen medegedeeld, die beide liminaria ons verschaffen over vroegere Engelsche drukken. Op één bijzonderheid willen wij nog de aandacht vestigen. In het Voorbericht (2) nl. wordt het boek in 't bijzonder aanbevolen aan hen, die door de wereld reizen, en aan de ouders, die hun kinderen over zee zenden om vreemde talen te leeren. Die aanbeveling kan alléén gericht zijn tot de welgestelde Engelsche burgers en daarom legt de uitgever vermoedelijk den nadruk op de zedelijkheid en de beleefdheid van den inhoud (« *I should be tedious, if I should tell you, how pleasantly, morally and politely it is penned* ») en op zijn voortreffelijkheid (« *this Booke ... which ... doth by daily experience furnish a full and perfect knowledge of divers tongues* »).

---

(1) THE EPISTLE DEDICATORY. — To the Most Excellent Prince, Charles, Prince of Wales, Illustrious Sonne of our Soveraigne Lord, King Charles.

Sir,

I should not have presumed to bee so bold, but that acceptance of the *three Languages* makes the unworthiness of my Person to presume to prostrate these *Eight* to doe your *Highnesse* service, accounting my selfe happy, that your Princely Eyes doe vouchsafe to cast themselves upon this poore object of my care, cousing these to be ready prest to beare your *Highnesse* company, when You are apart from others; this makes mee creepe where I dare not presume to goe: so that these Languages, as Strangers, may have your Highnesse Protection; which if it please you to accept, as a mite of my Duty and Service, I shall in all humanity be ever obliged, Your Highnesse humble Vassall.

Michael Sparke, Junior.

(2) *Begin van het Voorbericht*: To the Reader. Hee that is delighted with the knowledge of divers Languages, or hath a purpose to travell through the world, will easily finde the benefit of this Booke. And because I thinke no man so ignorant of the use of it, I therefore imagine that divers doe make much account of this portable Volume, and also peruse it daily. And if Parents use to send their children beyond Sea, to learne the language, and to gaine the learning of forraine Nations, judge what may be said of the Benefit of this Book (I had almost said the necessity of it) which being read doth by daily experience furnish the Reader with a full and perfect knowledge of divers tongues. I should be tedious *enz.*

Brengen wij dezen tekst in verband met de Poolsche uitgave, eveneens aan een kroonprins opgedragen, met de medewerking van Cornelius Valerius, F. de Villalobos, met enkele namen van bezitters, een Fugger (1), een Schlichting, een burgemeester van Leiden, een klooster van de Congregatie van St-Maur te Parijs, het Barnabietenklooster aldaar en ten slotte met den inhoud zelf van de Colloquia, dan dringt zich het besluit op, dat het Vocabulare en inzonderheid de Colloquia bestemd waren voor de leidende standen, waartoe in de XVIe eeuw natuurlijk de kooplieden behoorden, en dat beide tevens als een betrouwbare gids werden beschouwd voor het aanleeren van de voornaamste Europeesche talen (2). Wordt dit laatste bevestigd door de innerlijke waarde? Die vraag meenen wij bevestigend te mogen beantwoorden. Bij het afdrukken van den tekst, hebben wij ontelbare malen de gelegenheid gehad de betrouwbaarheid van de Colloquia te toetsen aan het door de philologie verzamelde materiaal en aan andere bronnen van denzelfden tijd en telkens weer bleek, dat de opstellers van de verschillende versies nu nog ons vertrouwen verdienen. Hiermede willen wij niet beweren, dat zij vlekkeloos werk hebben geleverd, maar de tekortkomingen zijn gering en zeer dikwijls is het niet uit te maken of zij voor hun rekening dan wel voor die van den zetter komen. Een *strenge* konsekwentie in vorm en spelling zoeke men evenwel niet in een taalboekje van de zestiende eeuw, toen de grammatica nog op losse schroeven stond en vrijheid regel was. De Colloquia zijn er niet minder belangrijk om. Zij toch vertoonen een onmiskenbaar streven naar meer eenvormigheid, dat nooit verslapt en steeds gelijken tred houdt met de evolutie der vertegenwoor-

(1) Een Christoff Fugger leerde in 1537 Fransch bij G. Luython en gebruikte het Vocabulare; zie ons artikel *Un recueil précieux*, blz. 184. — Het Voc. komt nog voor op de lijst der schoolboeken dd. 1581 van de *françoyse schoolmeesters ende schoolvrouwen* te Audenaerde. (PIRENNE, III, 1907, blz. 317, naar VAN LERBERGHE, I, blz. 89). Het *Vocabuler*, dat ± 1600 in de parochiescholen te Mechelen werd gebruikt (FONCKE, *HB*, blz. 29) is ws. wel ons Vocabulare.

(2) Hoezeer Vocabulare en Colloquia werden gewaardeerd, blijkt nog hieruit: a) dat zij tot basis hebben gediend voor FR. DE HOUTMAN's *Spraeck ende woordboeck inde Maleysche ende Madagaskarsche talen*, Amsterdam, J. E. Cloppenburch, 1603; in dit boekje werden de eerste vier gesprekken opgenomen resp. als dialoog 9, 5, 6, 7 (zie RIEMENS, *HB*, blz. 193-196); b) dat A. DE LA PORTE het tweede gesprek en den brief om te schrijven tot zijn schuldenaars, met antwoord, als model heeft opgenomen in *Den Nieuwen Dictionaris oft Schadt der Duytse en Spaensche Talen* (uitgave 1659, H. en J. B. Verdussen, Antwerpen), aan het slot van het eerste deel, Nederlandsch-Spaansch. Ook de namen van de maanden en de dagen van de week, die er op volgen, komen uit de Colloquia.

digde talen. In dit opzicht zijn de Colloquia wellicht eenig in hun soort en hebben zij voor de taalstudie een bijzondere waarde. Er is geen tweede boek uit denzelfden tijd bekend, dat ons een beeld geeft van wat wij kunnen noemen een *beschaafde spreektaal* uit negen landen van Europa: de Nederlanden, Frankrijk, Duitschland, Engeland, Italië, Spanje, Portugal, Bohemen en Polen. Want dit is wel het merkwaardige, dat Vocabularia en Colloquia veel meer aansluiting zoeken bij de *gesproken* taal en aan de spreektaal een *beschaafden* vorm hebben gegeven, die een eigen plaats heeft tusschen de literaire taal en de volkstaal in. Dit valt vooral op, wanneer men onze gesprekken legt naast de onbeholpen stijve proeven van zinnen, die in oudere vocabularia dienst moeten doen voor gesprek. En dat die beschaafde spreektaal aan een werkelijkheid beantwoordt, wordt, dunkt ons, voldoende bewezen door de geschiedenis van beide boekjes en hun merkwaardige verspreiding.

Wat inzonderheid het Nederlandsch betreft, kunnen wij er het tastbare bewijs aan toevoegen, dat de taal der Colloquia geen maakwerk is en, afgezien van enkele Westvlaamsch getinte wendingen en archaïsmen, nog zeer dicht staat bij het levende Zuidnederlandsch der negentiende eeuw tot in de jaren tachtig, vóórdat vrijwillig meer aansluiting werd gezocht bij het Noord-Nederlandsch. Verrassend is daarenboven het feit, dat de Noord-Nederlandsche uitgevers geen behoefte hebben gevoeld om dat *geschreven norma van beschaafde spreektaal* te wijzigen. Kan hieruit iets anders worden afgeleid, dan dat zij die taal beschouwden als een zeer goed bruikbaren vorm van beschaafd Nederlandsch voor hun eigen omgeving, meer in 't bijzonder voor de handelskringen, en ook voor de vreemdelingen? Met andere woorden dat die taal, althans door handelaars en reizigers, stilzwijgend als een norma erkend werd te Amsterdam, Den Haag, Delft, Vlissingen en Middelburg, even goed als te Antwerpen, te Leuven, te Gent of te Luik? (1) Ware dit niet het geval, dan zou men in den tekst toch onmiskenbare sporen van noordelijken invloed moeten aantreffen en dit is niet het geval. Het Nederlandsch heeft in de Colloquia zijn éénheid bewaard, zoodat men zich, met eenig recht, meenen wij, mag afvragen, of die eenheid in de tweede helft der XVIe eeuw niet reeds in ruime mate het westelijke gedeelte van de Nederlanden had veroverd en op weg was te worden *het* beschaafde Nederlandsch, dat alléén door de scheiding van Noord

(1) Dit sluit dialectische schakeering in de uitspraak niet uit, zelfs indien aan de uitspraakregels van Meurier een zeker gezag werd toegekend.

en Zuid in zijn verdere verspreiding werd belemmerd ([1]), en of de in het algemeen beschaafd Nederlandsch doorgedrongen diphtongeering van $\bar{\imath}$ en $\bar{u}$ hiervan niet een veelzeggend kenteeken is ?

Die diphtongeering, die ook Oost-Vlaanderen is binnengedrongen (zie in verband hiermede blz. XXX, noot 1), schrijft Prof. J. te Winkel toe aan Brabantschen invloed. Ook Kooiman ([2]) komt tot hetzelfde besluit ; voor hem werd de *ij* in het Hollandsch « *overgenomen* », « *ingevoerd* » uit Brabant ; heeft de diphtongeering zich van « *boven over de overige lagen der bevolking* » verbreid, dan zou daaruit, meent hij, de monophtong te verklaren zijn, die sporadisch nog voorkomt in enkele volkswoorden in een deel van Holland.

Prof. C. G. N. de Vooys laat zich in denzelfden zin uit, wanneer hij in zijn artikel over de Heuiter zegt dat deze « in zijn tijd nog niet heeft kunnen voorzien, dat de diftongeering van ī en ū, *die hij voor Brabant als gebruikelik constateert, vandaar overwinnend door zou dringen in het Beschaafd van het Noorden* » ([3]).

Een dergelijke ingrijpende phonetische invloed ([4]) is echter alleen dan mogelijk, wanneer zij gesteund wordt door een parallel loopenden invloed van het geheele taalcomplex, waarvan bedoelde klanken deel uitmaken. Naar onze

---

([1]) In zijn artikel over De Heuiter, *NT*, 1917, blz. 15 schrijft de Vooijs : « Onder de Hollanders moet in de zestiende eeuw al het besef geleefd hebben van een Beschaafd dat boven de van stad tot stad verschillende dialecten *stond, of ten minste behoorde te staan*, EVENALS IN HET SCHRIJVEN ZULLEN DAARIN ONGETWIJFELD KULTUURINVLOEDEN UIT DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN GEWERKT HEBBEN, ÈN DOOR MONDELINGE OMGANG, ÈN DOOR DE BOEKEN EN HET ONDERWIJS ». Onze opvattingen staan dus zeer dicht bij elkaar. Wij gaan een stap verder en vragen ons af, of onze Colloquia, inzonderheid de achttalige van ± 1600 ons niet een beeld geven van het bedoelde Beschaafd.

([2]) *Twe-spraack*, blz. 125 ; een overzicht van de discussie over de diphtongeering geeft Kooiman, *ib.* blz. 120 en vlg., en in beknopteren vorm J. JACOBS, *Verslagen*, 1919, blz. 235-237.

([3]) *NT*, 1917, blz. 17. Het gebruik van de ij-spelling in den Rotterdamschen druk van het Vocabulare uit het jaar 1577, wijst nog op een aarzeling. De Gentsche druk van 1568 laat evenmin overal de ij staan ; vaak verandert hij die in y, en het achtervoegsel *-lijck* wordt meestal *-lick*. (Zie blz. XXX, noot).

([4]) JACOBS, *Verslagen*, blz. 245, ontkent dien invloed. Voor hem is de diphtongeering een « phonetisch verschijnsel, dat zich omtrent *tegelijkertijd* in Holland, Noord-Brabant, in de provincie Antwerpen, in Zuid-Brabant en elders in de volkstaal al zeer vroeg heeft voorgedaan, en dat hier vroeger, daar later in de geschreven taal, vooral in de letterkundige taal is opgetreden ». Zijn *Hollandsch* bewijsmateriaal is echter al te zwak om als ernstig argument dienst te kunnen doen tegen de ondubbelzinnige uitspraken van de Heuiter, Erasmus of Spieghel en de resultaten van te Winkel's onderzoek.

UNIVERSITY OF
...IS LIBRARY

meening wijst de geschiedenis van de Colloquia op een dergelijken meer algemeenen invloed, die overigens een krachtigen steun vond in het gezag van Antwerpen als wereldcentrum en in den invloed van de talrijke uitgewekenen, die het intellectueele leven in het Noorden kwamen versterken (1).

Van dit standpunt uit beschouwd, krijgen de werken van *Joos Lambrecht* (1550), *Adriaan vander Gucht* (1567) en *Sexagius* (1576) een sterk *particularistisch* karakter (2) en geven de spellinghervormingen van *De Heuiter* en *Spieghel* veeleer den indruk van een eerste poging om het *Hollandsch* een aandeel te verzekeren in het algemeen « *Nederduytsch* » naast het Vlaamsch en vooral het Brabantsch, — een uiting van *Hollandsch* taalbewustzijn (3), dat in de « Oude Kamer » sterk naar voren trad en zijn eerste overwinning behaalde in den « Spaanschen Brabander ».

Noch De Heuiter, noch Spieghel zijn er in geslaagd de hoofdzakelijk Brabantsche spelling te doen opgeven door hun tijdgenooten of den weg te versperren aan de diphtongeering en dit wijst toch op het bestaan van invloedrijke factoren die zich in andere richting deden gelden en waartoe o. i. ook onze Colloquia behoorden.

Is het overigens niet merkwaardig, dat nog in 1616 op een rederijkersfeest te Vlaardingen aan de Brabantsche Kamer twee prijzen in « *'t beste prononcieren* » werden toegekend ? (4) Worp teekent daarbij aan : « het zal wel kwaad bloed hebben gezet, dat vreemdelingen ook daarin de « Oude Kamer », zooals de « Eglentier » dikwijls genoemd werd, overtroffen ». Wij weten niet naar welke regels de jury in 1616 uitspraak deed, maar het is al zeer onwaarschijnlijk, dat de Brabanders *Hollandsch* zouden hebben gesproken. Het Brabantsch werd trouwens niet zoo slecht beoordeeld : De Heuiter zegt dat

(1) Over die uitgewekenen zegt Worp, *Geschiedenis*, blz. 24, dat zij iets medebrachten, dat « zelfs een overweldiger niet kan ontnemen, hunne kennis en hunne geestkracht. En de Noordelijke Nederlanden, die in de XVIe eeuw heel wat achterstonden bij de Zuidelijke, hebben door die vermeerdering van kundige en energieke mannen veel gewonnen ». — Over den invloed van de Brabanders op de Hollandsche schrijftaal, zie verder J. te Winkel, *Geschiedenis*, blz. 23-25.

(2) Dit was aan De Heuiter niet ontsnapt. Wanneer deze spreekt van « *plat Brux* », *plat Brabants* » of « *zuver plat Vlaams* », dan bedoelt hij ongetwijfeld, niet « eenvoudig, zuiver » Brugsch enz., zooals de Vooys meent (*NT*, 1917, blz. 12), eerder de Brugsche, Brabantsche, Vlaamsche volkstaal. Nu nog beteekent *plat Vlaamsch* in Z.-N. *populair Vlaamsch* in tegenstelling tot *hoog Vlaamsch*, d. i. beschaafd Vlaamsch.

(3) de Vooys kwam langs anderen weg tot nagenoeg hetzelfde besluit aan het slot van zijn artikel over De Heuiter, *NT*, 1917, blz. 18.

(4) Worp, *Geschiedenis*, blz. 25.

« *'t Brabants is in duitspreken vol van geluit, en krachtig bizonder die de diphtongen wat matigen* » (1). In de *Twe-spraack* is Spieghel daarenboven de meening toegedaan, dat men « *in spelen.... elck na lust vriicheid* (zou) *laten* (*ghelyck men van ouds óóck ghehad heeft*) *op dat de taal het ghewoonlyck spreken best ghelycke* (2) ». Of de bedoelde uitspraak dan kwaad bloed heeft gezet ? Eerder zijn wij geneigd aan te nemen, dat de Noord-Nederlander zich in dien tijd op taalgebied veel meer één gevoelde met zijn Zuiderbuur, dan over 't algemeen wordt verondersteld.

« Comparaison n'est pas raison » en toch ! Wonen wij thans niet eenzelfde verschuiving bij ten voordeele van het Noorden ? Het Zuiden heeft niet alleen de spelling van het Noorden overgenomen, maar in de uitspraak ook, tegen eigen traditie in, de monophtong $\bar{e}$ en $\bar{o}$. En is die monophtongeering, die steeds meer in zwang komt, niet het uiterlijke kenteeken van een kultureelen invloed van het Noorden, net als de diphtongeering dit kan (en wel zal ?) geweest zijn in de XVIe eeuw in omgekeerden zin ? De vergelijking, die nog verder kan doorgetrokken worden (3), leidt tot een overeenkomst in de toestanden, die te treffend is om niet tot nadenken te stemmen.

7. Der New Barlamont

Onder bovenstaanden titel, teekenend voor de bekendheid van het Vocabulare, verscheen in Duitschland een reeks tweetalige drukken met Duitschen en Franschen tekst. Te Oxford troffen wij een exemplaar aan van den Keulschen druk uit het jaar 1587, die ons duidelijk inlicht over het verschil met de vroegere uitgaven : de Nederlandsche tekst is vervangen door den Hoogduitschen, met gothische letter gedrukt (*teutsch, haut-alleman*), het boekje bevat alleen de eerste « partie » (met de *acht* hoofdstukken) en een reeks gebeden, dus geen glossarium, noch vervoeging, noch Petit Traité. *Vormals nye also in Truck aufzgangen : Ietzt zum andern mahl gemehrt vnd gebessert Durch I. D. D.*, heet het in den Duitschen titel, hetgeen in den Franschen verduidelijkt wordt : *Reueus, corrigez & enrichis de quatre Colloques & plusieurs belles sentences.* De uitbreiding bestaat dus in de opname van de vier nieuwe gesprekken en enkele spreuken. Is het woord *ander* te verstaan als *tweede*, dan hield w.s. de eerste *New Barlamont* niet meer in dan de vier oorspronkelijke hoofdstukken van het

(1) *NT*, 1917, blz. 15.

(2) KOOIMAN, *Twe-spraack*, blz. XLVIII.

(3) B. v. tusschen de Westvlaamsche particularisten en Joos Lambrecht en vander Gucht ; men denke ook aan de toestanden op ons tooneel, waar nagenoeg zuiver « Hollandsch » gehoord wordt naast een meer Vlaamsch getinte uitspraak.

Vocabulare met de gebeden: een soort Petit Vocabulaire dus, in de eerste plaats bestemd voor schoolgebruik, zooals een andere volzin in den titel te kennen geeft: *gantz nutzlich nicht allein den anfahenden Schullern sonder allen denen so diese zwo sprachen zu lehrnen begeren.* De bewerker *I. D. D.* is ongetwijfeld *Iost Dobler*, wiens naam voluit wordt genoemd op het titelblad van een Keulsche uitgave van 1588.

Of deze uitgave en alle volgende eenvoudig herdrukken zijn van het boekje van 1587 hebben wij niet kunnen nagaan, daar de bekende exemplaren zich in Duitsche Bibliotheken bevinden. Voor de geschiedenis van het Vocabulare heeft de tweetalige New Barlamont overigens vooral deze beteekenis, dat hij den buitengewonen bijval van het Vocabulare bevestigt en de grenzen van zijn bekendheid en zijn invloed nog wat ruimer trekt. Van den New Barlamont troffen wij de volgende drukken aan:

1587, Keulen, bij Fredrich Coomans (gedrukt door Gerhardt von Campen); — 1588, Keulen; — 1601, Ursel; — 1615, z. p.; — 1616, Straatsburg, bij A. Bertram; — 1619, Keulen, bij Gerhart Greuenbruch; — 1621, Straatsburg, bij A. Bertram; — 1631, Frankfurt a/M.; — 1643, ibidem.

Bij deze laatste editie teekent Stengel (1) aan: *Aus Der New Barlamont is 1643 glücklich Das new Parlament geworden, daher woll auch die späteren « Parlements* ». Hoe die *Parlements*, (een typische volksetymologie?) er uit zien, en waarin ze van de New Barlamont's verschillen, is ons onbekend. De benaming *Parlement* schijnt evenwel veel ouder te zijn, althans indien Lipenius (2) zich niet vergist heeft; bij hem vonden wij een *Parlement / oder gemeine Gespräch / Deutsch und Französisch*, 8°, gedrukt te Keulen in 1593, te Straatsburg in 1616 (3) en 1634 (4).

---

(1) Blz. 23, noot 3.

(2) Blz. 312.

(3) Is dit hetzelfde boekje als het boven vermelde, dan is de opgave van Lipenius onjuist; de titel is *Der New Barlamont;* na de gesprekken is ditmaal een groepsglossarium opgenomen.

(4) LIPENIUS, blz 312, vermeldt nog bij den naam *Dan. Martin*, na een *Parlement nouveau en Franç. et Allem. Strasb. 8° 1660 et 24° 1660*, een *Colloques François et Allemands, ib. 8°. 1642.* Wegens het verband en den naam van den schrijver is het laatstgenoemde ws. wel een *New Parlement.* Volgens Stengel gaf Martin reeds in 1617 een *Colloques François et Allemands* uit; voor latere drukken en het *Parlement* raadplege men nog Stengel, blz. 35 en 36, voetnota's. Aan de hand van de bekende bibliographische gegevens is de onderlinge verhouding van al deze drukken niet uit te maken.

NASCHRIFT

1. Tweetalig Vocabulare.

(Bij blz. XXXI). In 1572 wordt het Ndl.-Fr. oorspronkelijke Vocabulare herdrukt te Ieperen door A. van Volden. Vergelijking is echter onmogelijk, daar van deze uitgave slechts een fragment van 8 bladen bekend is (zie de beschrijving der drukken).

De *Propos Communs ou Colloques* verschenen te Antwerpen in 1576, juister de *Colloquia Gallica,* bevatten alleen de vier gesprekken in Latijn en Fransch en zijn, blijkens de Approbatie, voor de schooljeugd bestemd. Het boekje, waarvan een exemplaar zich in de Universiteitsbibliotheek te Gent bevindt, werd gedrukt door Christiaan Hauweel voor A. Tilenius.

(Bij blz. XXXV) : In 1703 wordt de Rotterdamsche uitgave van 1577 nog herdrukt door A. de Hollander te Rijssel met weglating van de uitspraakregels.

2. Viertalige Colloquia.

(Blz. XXXIV, voorlaatste alinea). Reeds in 1591 verscheen een *Dictionariolum* (Lat., Germ., Gall., Ital.) te Geneve ; (bij blz. XXXV) na 1647 zijn nog te vermelden twee uitgaven van dit Dictionariolum te Geneve in 1651 en 1671.

3. Cleyne Vocabulaerkens.

(Bij blz. XXXVI bovenaan). Te Antwerpen verscheen in 1642 bij A. van Brakel *Den kleynen Vocabulaer.*

4. Zestalige Colloquia.

(Bij blz. XL). Hexaglossa met dezelfde talen als dat gedrukt bij Stoer in 1622, te Geneve reeds in 1608 (in den titel *Teutonice,* dat hier wel *Duitsch* zal beteekenen), in 1614, en verder nog te Straatsburg 1622, Keulen 1649, Geneve 1651, 1671.

Te Geneve dus een heele reeks uitgaven, waarin het Nederlandsch door het Duitsch werd vervangen. Voor de schaarsche bijzonderheden zie de *Lijst van Drukken.*

HOOFDSTUK III

DE OUDSTE DRUK EN DE BRONNEN VAN HET VOCABULARE

In zijn reeds aangehaald artikel ([1]), wordt door K. Kooiman de vraag « of het werkje van Berlaimont tot een van de oudere, nog bekende vocabulaars terug te brengen is », ontkennend beantwoord (blz 72). Op dezelfde bladzijde vermeldt hij in voetnota den door W. de Vreese op den omslag van de werken der Vlaamsche Academie aangekondigden herdruk van 1536 en laat daarop eenigszins sceptisch volgen : « Mogen we hieruit de gevolgtrekking maken, dat hiermede weer een nieuwe uitgave bedoeld is? In het door mij gebruikte exemplaar (Maatsch. Ndl. Letterk.) wijst niets op 1536. »

Mijn onderzoek naar de ontwikkeling der Vocabularia en Colloquia heeft mij eerst aan de bovenstaande stellige ontkenning doen twijfelen en later overtuigd, dat er wél verband bestaat tusschen de oudere Vocabularia en dat van Noël de Berlaimont. Bij dat onderzoek zijn wij uitgegaan van den druk van 1536, of liever van de door de Vlaamsche Academie reeds afgedrukte vellen, welke zij ons bereidwillig ter inzage toezond. Die bijna volledige afdruk stelt ons in de gelegenheid elken twijfel omtrent het bestaan van een uitgave van 1536 op te heffen en onze opsporingen in opgaande richting voort te zetten. Een en ander wordt op de volgende bladzijden nader toegelicht.

1. De Druk van 1536 en de Editio princeps

Toen Kooiman zijn artikel schreef, verkeerde hij nog, met iedereen, in de meening, dat de oudste druk van 1511 dagteekende. Het was hem evenwel

([1]) *PT*, 1918, blz. 65-75.

opgevallen, dat dit jaartal niet in overeenstemming was te brengen met andere in het boekje vermelde data : de eerste brief is in het Leidsche exemplaar gedateerd 1 Mei 1530 en de begintermijn van het huurceel voor zes jaar, Kerstmis 1524. Dat kon niet kloppen. Terecht besluit hij, dat hij het jaartal 1511 « niet kan accepteren », maar laat er verder op volgen : « Er moet dus van ons tweetalig vocabulaer een uitgave van 1511 en een van 1530 bestaan hebben. Ook de uitgave van 1511 was volgens de titel niet de eerste en dat behoeft ons niet te verwonderen. Ik heb al gezegd, dat Frans-Vlaamse woordelijsten bewaard zijn gebleven, die tot in de veertiende eeuw teruggaan. » Met andere woorden, het Leidsche exemplaar was voor hem in 1530 herdrukt met een oud titelblad van 1511 en zoo spreekt hij dan ook van *de* uitgave van 1530. Mej. M. E. Kronenberg heeft ([1]) voor het eerst gewezen op de verkeerde lezing M.D.XI (1511) voor M.D.XL (1540); daardoor werden de data opnieuw verschoven. « Nu het boekje van 1540 blijkt te zijn », schrijft Mej. Kronenberg in haar slotalinea, « is de samenhang hoogst eenvoudig. Het zal de tweede druk zijn geweest (« van nyeus gheoordineert. Ende wederom gecorrigeert.... ») van het Vocabulare van 1536, dat Prof. de Vreese voornemens is (was?) uit te geven in de werken van de Vlaamsche Academie... ». Ofschoon de druk van 1511 door die terechtwijzing voor goed opgeruimd was, is bij K. J. Riemens (zie *Het Boek,* 1918, blz. 373) toch nog de vraag gerezen of het *Vocabulario para aprender Franches, Espannol & flamincq* ([2]), gedrukt te Antwerpen in *1520* mogelijk reeds een uitbreiding was van het tweetalige Vocabulare van Noël de Berlaimont ([3]). Die hypothese schijnt hij nadien te hebben opgegeven; in zijn openbare les over *Les Débuts de la Lexicologie Franco-Néerlandaise* (Paris, H. Champion 1921) vermoedt hij nog wel een verband tusschen beide werken, maar plaatst hij het drietalig *Vocabulario* voorop en zegt van het Vocabulaire van de B. (blz. 7) dat het « minstens tot 1530 schijnt op te klimmen. » Deze meening zal bij Riemens, evenals bij Kooiman, wel berusten op de boven genoemde data.

([1]) *NT.* 1917, blz. 172-173.

([2]) Brunet V, 1340 spelt *flamincp*, Riemens *flamincq*, de Vreese *flaminco* (omslag Vlaamsche Academie). Blijkens een noot van de Vreese op de door hem reeds afgedrukte vellen staat er in den oorspronkelijken druk *flamincp.*

([3]) Riemens meende « dat er stellig een uitgave van vóór 1534 (moet) zijn, daar in dit jaar reeds een 5-talige bewerking verschijnt. » Het is evenwel gebleken, dat dit 5-talig Voc. een ander werk is van dat van Noël de B. Zie *W. Nijhoff. Nedl. Bibl.* 1500-1540, onder nummers 711 en 712.

Hoe staat nu de druk van 1536 tegenover de voorgaande veronderstellingen? De volledige titel luidt:

Noel van Ber- || lainmont scoolmeester Tantwerpen || Vocabulare van || nyeus gheordineert. Ende wederom || gecorrigeert om lichtelic francois || te leren lezen scriven ende spreken dwelc || gestelt is meestendeel bi personagien || Vocabulaire de || nouveau ordonne & de rechief re || corrige / pour aprendre legierement || a bien lirre / escripre & parler fran || cois & Flameng / lequel est mis tout || la plus part par personnaiges. ||

℄ *Deze vocabularen* (sic) *vintmen te coope Tant || werpen tot Willem Vorsterman Inden || gulden Eenhoren : Int jaer || M. D. x x x v i* ([1]).

Al dadelijk leeren wij uit dezen titel twee dingen: 1° dat omtrent den datum 1536 niet de minste twijfel kan bestaan, 2° dat de druk van 1536 is: *van nyeus gheordineert Ende wederom gecorrigeert.... de nouveau ordonne & de rechief recorrige.*

Hoe is deze formule te verstaan? Wij vinden haar geheel terug op het titelblad van 1540. Mej. Kronenberg, in de boven aangehaalde slot-alinea van haar artikel, hechtte er geen andere beteekenis aan dan die van «*tweede druk*». Die interpretatie kan niet langer gehandhaafd blijven voor 1540. Moeten wij haar dan ook verwerpen voor 1536, de woorden *wederom gecorrigeert, de rechief recorrige* opvatten in den zin van: *nogmaals* (*voor de tweede of zooveelste maal*) *verbeterd,* en daaruit het bestaan afleiden van ten minste twee drukken vóór 1536? Vóórdat wij den druk van 1540 onder de oogen hadden gehad, waren wij wel geneigd dit te doen; nu wij het boekje zelf met den tekst van 1536 hebben kunnen vergelijken, wil dat besluit ons niet uit de pen. De formule op het titelblad van 1540 is slechts voor de helft waar. *Van nyeus gheordineert* is het boekje niet; het is woord voor woord, kolom voor kolom, bladzijde voor bladzijde een nadruk van 1536. *Verbeterd* is het wel; er komen spelling- en klankveranderingen voor, een enkele maal wordt er in het Glossarium een woord ingelascht en daarnevens worden ook wel fouten terechtgezet. Zoo wordt b. v. het in 1536 onbegrijpelijke *dralen — coupier* verbeterd tot *draeyen — toupier* (toupiller). Onmogelijk is het derhalve niet, dat wij ook voor een halve waarheid staan in 1536 of voor een geijkte formule, welke zonder meer voor elken herdruk werd gebezigd. — Van belang zijn hier de in de oudste uitgaven voorkomende data. Er worden in 1536 vier jaartallen vermeld:

([1]) De transcriptie van W. de Vreese neem ik hier en elders letterlijk over. — Wat zit er achter het meervoud *Vocabularen*? Dacht de drukker aan andere, door hem uitgegeven Vocabularia, o. m. aan dat van 1520?

1. Brief van Jan van Berlaimont aan zijn vader : *1 Mei 1530.*
2. Huurceel voor *zes* jaar, ingaande : *Kerstmis 1524.*
3. Kwitantie van een huishuur, vervallen : *Kerstmis 1524.*
4. Kwitantie van een schuldbrief van : *10 April 1524.*

Wat gebeurt er met die data in de eerstvolgende drukken ?

1536	1540	1551	1552	1556	1558	1577 (1)
1. 1530	*idem*	*idem*	*idem*	*idem*	*idem*	*idem* (2)
2. 1524	*idem*	*idem*	*idem*	1556	1558	1558 (3)
3. 1524	*idem*	*idem*	*idem*	*idem*	*idem*	*1524* (4)
4. 1523	*idem*	*idem*	*idem*	*idem*	*idem*	*idem* (5)

Hieruit mogen wij, dunkt ons, met eenige zekerheid besluiten, dat 1536 & 1540, welke laatste, ook wat den tekst betreft, *zeer konservatief* is, de data ongewijzigd uit een voorafgaanden druk hebben overgenomen — beide komen trouwens uit dezelfde drukkerij — en op grond van het feit, dat overal het jaartal 1530 wordt behouden, terwijl de zeldzame wijzigingen zeer willekeurig de vroegere verhouding verstoren, meenen wij te mogen aannemen, dat die druk van 1530 — of desnoods iets later (6) — dateert. Het is inderdaad niet aan te nemen, Kooiman wees er reeds op, dat iemand in een uitgave van vóór 1530 dat jaartal zou gebruiken in een model van een brief. Is die druk de

(1) deze uitgave werd in de vergelijking betrokken als oudste Noord-Nederlandsche druk.

(2) veranderd tot *1565* in '65 (?), '68, '73 ; tot *1567* in '69, '80 (?), '84, '96, 1624 A en B, tot *1575* in 1576 en alle overige door ons geraadpleegde drukken tot en met 1692 ; *het jaartal 1530 komt nog voor in 1623.*

(3) veranderd tot *1565* in '65 (?), '69, '80 (?) '96, 1624 A en B ; tot *1567* in '68, '73 ; tot *1575* in 1576 en alle overige drukken als onder (2) ; het jaartal *1558* is blijven staan in 1584 en 1623.

(4) veranderd tot 1567 in '68, '69, '73, '80 (?), '84, '96, 1624 A en B ; tot *1575* in 1576 en verder als onder (2) en (3) ; *het jaartal 1524 is blijven staan in 1623.*

(5) veranderd tot *1564* '65 (?), '68, '69, '73, '80 (?), '84, '96, 1624 A en B ; tot *1575* in 1576 en verder als onder (2), (3) en (4) ; *het jaartal 1523 is blijven staan in 1623.*

Uit deze veranderingen blijkt, dat, na een eerste verjonging in 1565, alle data tot één enkelen, nl. 1575, werden versmolten in 1576 en verder niet meer werden gewijzigd. Opvallend is het behoud van de oorspronkelijke jaartallen 1530, 1524 en 1523 in den druk van 1623.

(6) met dit voorbehoud wordt in 't vervolg steeds gesproken van den druk van 1530.

editio princeps dan is tevens het onderlinge verband van de data 1530-1524 voortreffelijk opgehelderd. — Weliswaar kan men daartegen inbrengen, dat het jaartal 1530 in den brief zelf een wijziging kan zijn van een vroegeren datum. Principieel is, indien men de boven besproken formule in letterlijken zin opvat, zulke veronderstelling wel te verdedigen, practisch minder, want dan kan men hetzelfde beweren van de andere data en wordt het een hopeloos geredeneer. Men kan aan het taaie behoud van de data 1530 en 1524 en hun onderling verband toch niet elke beteekenis ontzeggen!

Het vierde jaartal, 10 April 1523, staat alléén en schijnt geen andere waarde te hebben dan die van een terminus a quo. Wij zullen ons niet verdiepen in een onderzoek naar de motieven, welke Noël de B. kan gehad hebben om juist dien datum en geen anderen te gebruiken; eveneens laten wij de waarschijnlijkheid, dat hij een bestaande obligatie voor zich had liggen, onbesproken. Het is voldoende, dat de datum zich niet verzet tegen onze meening, dat een druk van 1530 wel de editio princeps zal zijn. Ook een woordelijke verklaring van de formule kan men dan desnoods behouden, daar zij de mogelijkheid van een druk tusschen 1530 en 1536 niet uitsluit.

Hoe die druk van 1530 er uit zag? Daarnaar kunnen wij alléén gissen. Onze *indruk* is, dat die niet veel moet verschillen van dien van 1536; de in de uitgave van 1540 aangebrachte wijzigingen hebben klaarblijkelijk voor doel gehad het meer Westvlaamsch getinte origineel in overeenstemming te brengen met het Brabantsche (Antwerpsche) taaleigen, in 't bijzonder met de Brabantsche (Antwerpsche) uitspraak: *i* en *u* worden gediphtongeerd, *sc* wordt *sch*, *lic* > *lijck*, *engelsch* > *ingelsch*. Konsekwent zijn die wijzigingen evenwel niet doorgevoerd en wanneer wij de lemmata in de uitgave van 1536 met het oog daarop nagaan, dan ontmoeten wij ook daar meermalen dubbelvormen [1], welke uit een analoge verbetering zeer goed, en wellicht alléén op die wijze te verklaren zijn.

De Nederlandsche lemmata zelf blijven vrijwel volledig behouden, typisch is hier toch weer de inlassching in 1540 van een woord als *haven* > *port*.

---

(1) Voorbeelden: *a*) scrijven, scrijver, scriftoris. scrijnwerker, scenckel, scelvisch, scuppe, scrage, scepen, gheselscap *naast* schoon, scherp, schipper, schoen, schalck, gramschap.

b) -lic, bliven, beniden, criten, driven, gripen, kiven, nidich, swighen, vive *naast* -lijc(k); afsnijden, castijen, lijmen, vercrijghen, nijt, vijftich.

c) gewone oe *naast* o in coyie, royen, voyere.

d) gewone i *naast* e in smet, ten.

Aan een eenvoudig spellingverschil, zelfs bij de i > ij, valt wel niet te denken; dit wordt, dunkt ons, uitgesloten door de bewuste transcriptie in 1540, al is die ook in deze uitgave niet geheel zuiver; zie in verband hiermede hoofdstuk II bij 1540.

Zou een geboren Antwerpenaar dit woord niet onmiddellijk in een eersten druk hebben opgenomen? Er zijn trouwens nog andere bijzonderheden, welke wijzen op een Vlaamschen oorsprong van het Vocabulare. Het zal wel geen louter toeval zijn, dat « Jan van berlaimont » schrijft uit *Brugge,* dat de quitancie, onder 4 vermeld, geteekend is door « jan blanckaert wonende te *brugghe* », dat in een anderen brief sprake is van het Waalsche dorp « Velainne » (1) van de « coude merct van *berghen*, la foire froide de *bergues* » in Fransch-Vlaanderen, en, last not least, dat een der bronnen van het Vocabulare uit West-Vlaanderen afkomstig is. De waarde van het Vocabulare voor de taalstudie vermindert daardoor geenszins, integendeel; wel dwingt die omstandigheid tot omzichtigheid bij het gebruik van de taalvormen als bewijsmateriaal.

2. Een eerste bron van het Vocabulare

Bij het doorbladeren van de uitgave van 1536 viel ons de eigenaardige samenstelling op van het glossarium, dat op de dialogen volgt. Wel zijn de lemmata volgens de beginletter a, b, enz. gerangschikt, maar verder gaat de alphabetische orde niet; de letter A begint met *aendoen*, maar *abt* staat ongeveer aan het einde en dit gaat zoo verder door. « Die ordinancie van A/b/c/d etc. », zooals het in « Die prologhe vanden tweede boecke » heet, is dus niet in modernen zin op te vatten, staat zelfs ver achter bij die van de oudere « Vocabularii ex quo ». Onder elke letter zijn de woorden evenwel niet willekeurig door elkander gegooid. Vooraf gaat steeds een serie werkwoorden; daarop volgen bijwoorden, voegwoorden, naamwoorden, enz., oogenschijnlijk zonder eenige orde. Bij nader toekijken ontdekt men er evenwel groepen onder, welke niet aan een bloot toeval hun ontstaan moeten te danken hebben. Een keus uit vele, onder de naamwoorden. Staan bij elkaar: a) *barbier, backer, bonetmaker, cock, cuyper, cleermaker, cousmaker,* al namen van ambachtslieden b) *hamel, hert, hase, hasewint, hont, hinne,* al namen van dieren c) *die leden, lever, longhe, lendenen, lippen,* al namen van lichaamsdeelen (2).

---

(1) Er zijn drie Waalsche dorpen van dien naam, twee in het Naamsche, een in het Doorniksche. Dit laatste zal wel bedoeld zijn. Jan van Berlaimont doet er zaken met een zekeren *hercules, maerscalck* en *coopman* (*hercles, mareschal* et *marchant*) en zal met hem afrekenen te Antwerpen en te Berghen. Is dit stuk geen fictie, dan mogen wij daaruit zonder veel bezwaar afleiden, dat die Jan het Doorniker Waalsch wel zal gekend hebben, en Noël ws. ook. De naam de Berlaimont wijst in dezelfde richting, naar de gemeente Berlaimont, 12 Km. ten N.-O. van Avesnes. — Is de familie uitgeweken naar Brugge eerst en later naar Antwerpen?

(2) Zie over de laatste groep blz. LXXIV.

Het gebruik van een kapitale letter (in 1540 voorafgegaan door een rubriceeringsteeken) wijst verder op een gewilde onderverdeeling. Onder A worden aldus onderscheiden: 1. een reeks werkwoorden 2. een reeks bijwoorden, voegwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, met een enkel naamwoord er tusschen in 3. een reeks naamwoorden. Onder de overige letters treffen wij een soortgelijke indeeling aan, doch geheel zuiver is alléén de eerste reeks, bij 2 en 3 sluipen wel eens andere woordsoorten in.

De schrijver is, bij de samenstelling van zijn « tweede boec » dus wel met een zekere methode te werk gegaan. Systematisch is zij niet doorgevoerd; dat blijkt onder meer nog uit de meermalen voorkomende meervoudsvormen der naamwoorden tegenover het gewone gebruik van het enkelvoud met het onbepaald lidwoord.

Waar heeft Noël de Berlaimont zijn woorden vandaan gehaald? Is de woordenlijst eigen werk of heeft hij geput uit oudere bronnen? Om dienaangaande eenige zekerheid te verkrijgen, zijn wij de uitgave van 1536 gaan vergelijken met het « *Gepraechbüchlein Romanisch und Flämisch* » door Hoffmann van Fallersleben uitgegeven in zijn *Horae Belgicae*, IX (1854) blz. 61-99, aanvankelijk zonder veel hoop — men denke aan de uitspraak von Kooiman — en ook zonder veel succes.

Uiterlijk vertoonen beide werken weinig verwantschap.

De tekst van het handschrift, dat wij in 't vervolg zullen aanwijzen door H — het bevindt zich te Keulen ([1]) — bestaat, buiten een proloog, uit de volgende hoofdstukken:

1. « Hier begůnt ierst van dem grůetenissen » 2. « Dit is de manire vandem vullen » (d. i. wollen) 3. « Comenscap van laken » 4. « De varuwen » 5. « De manire van lakene te dinghene » 6. « Van dem vleissche » 7. « Van den visschen » 8. « Dits van dem frůyte » 9. « Dit is vandem coerne » 10. « Van der munte » 11. « Van dem groten heren » 12. « Der namen van vrouwen » 13 « De namen van lieden ende van ambachten » 14a. « Dit is de vorsprake van dem ghetale » b. « Dit is der rekeninghe » 15. « van dinghen int huys » 16. « Van dem winen » 17. « Der maende » 18. « Der daghe ».

Hiervan is alléén 5 doorloopend in gesprekvorm geschreven; 6, 7, 8, 15 vertoonen slechts sporen van een gesprek tusschen huisvrouw en meid, het laatste iets meer dan de drie andere. Een « gesprekboekje » is het hs. dus eigenlijk niet, eerder is het een Vocabulaer van dagelijks gebruikte woorden, een soort van groepsglossaar, hier en daar met vragen en antwoorden behandeld.

([1]) Riemens dateert tekst en hs. ± 1420; H. v. F. onderstelde een origineel van 1360-77 en dateerde het hs. 50 à 60 jaar jonger. De kwestie of H een kopie, dan wel een bewerking is, laten wij onbeslist; zie hierover nog blz. LXXX, B, 2°.

Den gesprekvorm van 5 vinden wij terug in het Voc. in Ia, b, c; de onderdeelen 14a (het getal) en 18 (de dagen der week) in I c. Passim ontmoeten wij ook dezelfde zegswijzen, zooals:

H	**Voc. 1536**
	(Eerste gesprek)
— dieux vous doint bon iour	dieu vous doint bon jour
god gheue u goeden dach	god gheve u goeden dach (1)
— comment vous est	comment vous est il (bien)
hoe eest met v	hoe ist met u (wel) (2)
— diex vous doinst boin vespre	Dieu vous doint bon vespre
goeden auent gheue u god	God gheve u goeden avont
— adieu	adieu
te gode	te gode (& adieu)
— dont veneis vous	dont venez vous
wan comdi	van waer comdi
— je vieng... de leglize [,]	je viens... de leglise [,]
du marchiet	du marchiet
— ich come van der kerke [,]	ic come vander kercke
van der maerct (3)	ende vander merct
— comment vous est	comment vous est il (bien)
hoe staat met v (*cf. boven*)	hoe ist met u (wel)
— bien veignez	soyez bien venu
ou bien soijes vous venus well come ofte wel moet ghi sijn comen (4)	weest willecome
— (*bij het binnenkomen*):	
Dieux le vous benie	Dieu vous benie
god seint (*d. i. zegent*) v	God seghent u
— boine nuit	bonne nuyct
goeden nacht	goeden nacht
— dieux vous doint boine nuit	dieu vous doint bonne nuit
god gheve v goeden nacht	god gheve u goeden nacht
— (*de huisvrouw tot de meid*):	(*Moeder tot Jan in Ia*) (5):
met del auwe au lauoir	versez de leaue dedans le lavoir
— (*de meid moet vuur aanmaken en wijn gaan halen*).	(*Jan eveneens*) (6)

(1) Spelling j en v voor i en u naar de Vreese.

(2) Noël de B. gebruikt hier een verkeerde uitdrukking, in den proloog van het hs. wordt zij opgegeven als foutief voor: *hoe staet met v*; de tekst van het hs. heeft de foutieve zegwijze.

(3) Zie herdruk f° 12b, 13a, 13b, 14a.

(4) Zie herdruk f° 18b, 19a.

(5) Zie herdruk f° 19a.

(6) Zie herdruk f° 18b en 28b.

Zekerheid omtrent een causaal verband tusschen beide teksten geeft deze gedeeltelijke overeenkomst niet. De gesprekvorm, het getal en de dagen bieden, wegens hun algemeen karakter, te weinig houvast. Alléén uit de zegswijzen zou men tot verwantschap kunnen besluiten, maar afdoende argumenten leveren ook zij niet op, daar de levende taal eveneens haar aandeel in de samenstelling kan hebben gehad. Er moesten meer bewijzen gevonden worden. Ons onderzoek voortzettend, hebben wij toen de voornaamste gegroepeerde substantieven uit enkele hoofdstukken van H alphabetisch gerangschikt en die met het Glossarium vergeleken. Het resultaat was ditmaal heel wat belangrijker. Ten bewijzen de volgende vergelijkende alphabetische tabel, waarin ook het getal, de dagen en maanden zijn opgenomen. Wij excerpeerden de hoofdstukken 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14b, 15, 17, 18, de grootere helft dus van H, en rangschikten de lemmata onder dezelfde nummers om het overzicht te vergemakkelijken.

H		**Voc. 1536**	
7. *Van den visschen. — Du pisson.*			
mu̇sschelen *mv.* (1)	mosscles	mosschelen *mv.*	des moufles (*l.* mousles)
rochen	raijes	i. roche	une raye
salm	saumon	i. salme	ung salmon
scelvisch	esclefins	i. scelvisch	ung esclefin
snoeke mv. (2)	bekets	i. snoeck	(ung brochet)
stůer	esturgions	i. stuer	ung esturgeon
tsongen	langez	i. tonghe	une langue
visschen mv.	du pisson	i. visch	ung poisson

gegroepeerd in Voc. (3) : stuer, scelvisch, snoek.

8. *Van dem frůyte. — Chest du fruit.*			
amandelen, *mv.*	amandeles	amandelen, *mv.*	de [s] amandes
appelen	pumes	i. appel	une pomme
fighen, *mv.*	fighes	vighen, *mv.*	des figues
fruyt	frut, fruit	fruyt	fruyct
keersen, mv.	cherises	i. keersse	une cherise
kestaengen, mv.	castaignes	castanien, *mv.*	des chastaignes

(1) Men lette op het behoud van sommige meervoudsvormen.

(2) er staat in H ook : *heicten vnde snoeke : lus et bekets.*

(3) hierdoor geven wij te kennen, dat de volgende woorden in het Vocabulare op elkander volgen; waar de reeks soms wordt onderbroken door een of meer lemmata, wordt dit aangegeven door een of meer punten tusschen ( ).

krieken, mv.	crekes	i. criecke	(une cerise) (1)
mesplen, mv.	mesples	mispelen, *mv.*	des nesples
oker / hase } noten, mv.	nois { gauges / de caurre	i. note	une noix
peren, mv.	poirez	i. peere	une poire
prumen, *mv.*	prumes	pruymen, *mv.*	DES POMMES *
rossinen, *mv.*	roisins	rosinen, *mv.*	des roisins

gegroepeerd in Voc.: amandelen, appel; (i peereboom), pruymen.

* Opvallend is de verkeerde vertaling *pommes* voor *pruymen*, die in 1540 ook verbeterd wordt tot *des pronnes*. Men kan aan een vergissing denken; merkwaardig is het evenwel, dat in H *pumes* (appelen) zich juist boven *prumes* (prumen) bevindt. Ons inziens staan wij hier voor een verschrijving bij het excerpeeren, of een verkeerde lectuur bij het zetten van een ouderen geschreven tekst, veroorzaakt én door de nabijheid én door den ongeveer identischen vorm van beide woorden *pumes* en *prumes*.

9. *Dit is vandem coerne. — Chest du blet.*

erweten, *mv.*	pois	erweten, *mv.*	des pois
euene	auaine	(havere)	de lavoine
gherste	orge	geerste	de lorge
coerne (dat)	du blet, des bles, mv.	coren	du bled
merct	marchiet	merckt	ung marchiet
rogghe	soile	rogghe	soille
taruwe	frement	teruwe	du fourment
vierendeel	le quartir	i. vierendeel	ung quartron

11. *Van dem groten heren. — Des grans signeurs.*

busscoppe, mv.	archevesques	i. bisscop	ung evesque
canuenken, mv.	canones	i. canoninck	ung chanoine
cappelanen, mv.	capelans	i. cappelaen	ung chappelain
kerdenale, mv.	li cardenael	i. cardinael	ung cardinal
coninc	li rois	i. coninck	ung roy
custeren, mv.	coustres	i. costere	ung coustre
ein graue	vn conte	i. grave	ung conte
here	sire	i. here	ung seigneur
der hertoge	li duxs, duxz, ducx	i. hertoge	ung duc
de keyser	li empereur	i. keyser	ung empereur
de paefs	li pape	i. paus	ung pape
pafen, mv.	cures	(i. priester)	(ung prestre)
ridders, mv.	cheualiers	i. ridder	ung chevalier
scefenen, mv.	escheuins	i. scepen	ung eschevin

(1) kende N. d. B. het woord *crekes* niet?

12. *Der namen van vrouwen.* — *Les noms des dames.*

grauinne	contesse	i. gravinne	une contesse
hertoghinne	ducesse	i. hertoginne	une ducesse
coneghinne	reyne	i. coninginne	une royne
keiserinne	emperesse	i. keyserinne	une emperiere

gegroepeerd in Voc. (11-12) : coninck, (coninginne), cardinael, canoninck, — cappelaen, costere, — hertoghe, (hertoginne), here.

13. *De namen van lieden ende ambachten.* — *Les noms de gens et de mestiers.*

ambachten	mestiers	i. ambacht	ung mestier
der baerdmaker	li barbiers	i. barbier	ung barbier
der bogemaker	li archiers	(i. boghe)	(ung arc)
der broetbackere	li bolangirs	i. backer	ung boulengier
der goldsmet	li orfeures	i. goutsmit	ung orfevre
der gurdelmaker	li gourliers	(i. gordel)	(une ceinture)
der hangheman	li bourriaus	i. hangman	(ung pendeur)
de hoedemaker	li capeliers	(i. hoet)	(ung chapeau)
de kersghieter	li candeliers	(i. keersse)	(une cha[n]delle)
de cledermaker	li permentiers	i. cleermaker	(ung cousturier)
der cuper	li cuueliers	i. cuyper	ung cuvellier
der maetsere	li machons	i. metser	ung masson
de makelare	li couretiers	makelaer	ung courti[e]r
de messemaker	li coutilliers	i. mesmaker	ung coutelier
der riemmaker	li coroiers	(i. riem	(une cainture)
de scilder	li escutiers	(schilderen)	(poindre)
de scoemaker	li cordewaniers	i. scoemaker	i. corduanier
der scrinemaker	li hugetiers	i. scrijnwercker	(ung escrinier)
der scriuer,	li escriuains	i. scrijver	ung escriven
der smet	li feure	{ i. smet { smeden	(ung marescal) (forgier)
der speelman	li jougleres (*l.* jongleres)	i. speelman	ung joueur
de temmerman	li carpentiers	i. timmerman	i. charpentier
der verwer	li teinturiers	veruwer	ung taintùrier
de waghenmaker	li carliers	i. wagemaker	ung charlier
de wapemaker	li armoieres	i. wapenmaker	i. armoyeur
de weuer	li tissurans	i. wever	ung tisserant
de wijncoper	li vinetiers	{ (wijn) { (i. wijngaert)	(du vin) (une vigne)
der wisselare	li cangiers	(wisselen)	(changier)

gegroepeerd in Voc. : barbier, backer — goutsmit, gordel — cuyper, cleermaker — mesmaker, metser — scrijnwerker, (slootmaker), smet, scrijver — scoemaker (..), speelman — wagemaker, wever.

14b. *Dit is der rekeninghe.* — *Chest li compte.*

eyn	un	elve	onse	een	ung	elve	onze
twei	dues	twelef	douse	twee	deux	twaleve	douse
drie	trois	dertien	trese	drie	trois	derthien	treize
vier	quatre	viertien	quatuorse	vier	quatre	veerthien	quatorze
vive	chiunc	vijftien	quinse	vijve	cinq	vijfthien	quinze
sesse	sijs	sestien	sese	sesse	six	sesthien	seize
seven	sept	seventien	dise sept	seven	sept	seventhien	dix et sept
acht	wijt	achtien	» wijt	achte	huit	achthien	dix et huit
neghen	nuef	neghentien	» neuf	neghen	neuf	negenthien	dix et neuf
tien	dijs	twintich	vint	tien	dix	twintich	vingt

ein vnde twintich	vint et un	een en twintich	vingt et ung
twei vnde twintich	vingt et dues	tweentwintich	vingt et deux
drie vnde twintich	vingt et trois	drientwintich	vingt et troix

---

dertich	trente	dertich	trente
viertich	quarante	veertich	quarante
viftech	chiuncante	vijftich	cinquante
sestech	sissante	tsestich	soixante
seventech	septante	tseventich	septante
tachentich	witante	tachtentich ([1])	hwitante
neghentich	nonante	tnegentich	nonnante
hondert	cent	hondert	cent

---

duust	mille	duysent	mille
tseen duust	dijs mille	thien duysent	dix mille
hondert dusent	cent mille	hondert duysent	cent mille

H geeft al de eenheden tot 100 voluit, de honderdtallen tot 1000, de duizendtallen tot 10.000, daarna 20.000 en 100.000; het Voc. alléén de bovenstaande getallen, plus: *een millioen - un million.*

15. *Van dinghen int huys.* — *Des coses en la maison.*

ammelakin	le longe nappe	ï. ammelaken	une nappe
de banke, mv.	les bans	i. banck	ung bancq
der beckene	le bachin	i. becken	ung bain
bedden	lez lits	i. bedde	ung lict
beyne, *mv.*	gambes	die beenen, *mv.*	les jambes
den blaser, (acc.)	le sofflet	(i. blaesbalck)	ung soufflet
borsten, *mv.*	mameles	borsten, *mv.*	des mammelles
der caember	le cambre	i. camer	une chambre
{ den ketel (nom.)	le caudire	i. ketel	ung chaudron
{ aker	caudron		

([1]) in den tekst ook: *tachentich.*

kolen	des carbons	i. cole	ung charbon
den craeuwel (acc.)	le grauwet	i. crauwel	ung grauwet
der kůeken	le quisine	i. kueckene	une cuisine
das yser	cel ouvrage de fer	ysere	du fer
(in dem) lauore	(au) lauoir	i. lauoir	ung lavoir
die oercůssine, *mv.*	les orliers	oorcussen, *mv.*	des oreilliers
pannen, mv.	(nos) paiellez	i. panne	une paelle
de pinten, mv.	les pintes	i. pinte	une pinte
de platteelen, mv.	les platiaus	i. plattijn	ung patin (*l.* platin?)
den pot	les pots	i. pot	ung pot
tpotvser	le trepiet	i. potyser	(une potiere)
de půeluwe	le cavechoels	i. hooftpuelue	(ung chevet)
de scotelen	les escuelles	i. schotel	une escuelle
de spete	les espois	i. spit	(ung hatie)
de stůele	les seilles	i. stoel	une chaire
die tennin flessche	les bottailles de stein	i. tenne pot	ung pot destain
tfier	de fu (*l* : le)	tvier	le feu
der tsanghe	lez tamelle	i. tanghe	une estenaille
wasser	del auwe	water	de leaue
		i. water	une eaue

wkw.	beteren	amender	beteren	amender
	ontbieden (ick wil)	ie manderay	ontbieden	mander
	ondoen	ouurier	ontdoen	(deffaire)
	sieden	boulier	sieden	bouillir
	scůren	scureir	schueren	escurer
	ich vaghe	ie ramoine	vaghen	(nettoyer)

gegroepeerd in Voc. : bedde (.), blaesbalck, becken — beenen (..), borsten (..), banck — pinte (..), plattijn (.), pot (.), potyser.

17. *Der maende. — Les moys.*

loumaent	Ienvier	hoymaent	julle	loemaent	janvier	hoymaent	julet
spůrkel	feurier	oestmaent	aoust	sporkelle	febvrier	—	—
merte	mars	pietmaent	septembre	die meerte	le mars	—	—
april	auril	arselmaent	octember	—	—	(october)	october
mey	may	smermaent	nouember	die mey	le may	—	—
wedemaent	joing	hoermaent	december	wedemaent	juing	—	—

18. *Der daghe. — Les iours.*

maendach	lundi	maendach	lundy
dinxdach	mardi	dijnsdach	mardy
goensdach	merkerdi	woensdach	mercqu [r] edy
			mercredi (*in den tekst*)
dondersdach	joedi	donderdach	jeudy

vriendach	venredi	vrijdach	vendredy
satetdach	samedei	saterdach	sabmedy
sundach	dimenge	sondach	dimenche.

Voorafgaande tabel toont duidelijk het onderlinge verband aan tusschen H en het Vocabulare. Noël de Berlaimont haalde uit een H-tekst de hem geschikt voorkomende naamwoorden, rangschikte die naar de eerste beginletter (zooals dat gebeurde met de *a*-glossaria), en bracht de meervoudsvormen over in 't enkelvoud met het onbepaald lidwoord; passim liet hij het meervoud staan. Op grond van deze overeenkomst achten wij dan ook de veronderstelling gewettigd, dat een H-tekst voor een goed deel tot voorbeeld gediend heeft voor den opzet van het Vocabulare. Dit laatste is zeker heel wat methodischer samengesteld, maar uit beide werkjes spreekt dezelfde practische handelsgeest, en al zijn de in H nauwelijks aangeknoopte gesprekken tot echte dialogen uitgebreid, deze verliezen hun oorspronkelijk karakter van gekatalogiseerde zegswijzen niet. Het ware inderdaad een vergissing een dialoog als het convivium op te vatten als een enkel gesprek; het is eenvoudig een verzameling van zegswijzen, welke bij het eten, het begroeten van en het gesprek met de gasten, te pas kunnen worden gebracht. Hetzelfde geldt voor de « gruetenissen » in H en de overige gedeelten van beide werkjes, die niet zuiver woordenlijsten zijn ([1]).

Zeer waarschijnlijk is Noël de Berlaimont, voor andere onderdeelen, ook nog elders gaan grasduinen. Daarop wijst o. m. in de uitgave van 1536 het werkwoord *schreyen*, dat vertaald wordt *barbier* en in 1540 vervangen door *scheeren*. Vermoedelijk is hier hetzelfde gebeurd als met *pruymen* > *pommes* en stonden beide werkwoorden *schreyen* en *scheeren* bij elkaar in het voorbeeld. Welke de andere bronnen van het Glossarium mogen geweest zijn? Links en rechts hebben wij gepolst, maar vasten grond hebben wij onder den stok nog niet gevonden ([2]).

Ten slotte nog een woord over de herkomst van beide Vocabularia. Hoffmann von Fallersleben merkte, in de korte aanteekeningen bij zijn uitgave, reeds op en o. i. zeer terecht, dat de schrijver een Vlaming moet geweest zijn en het handschrift een afschrift van iemand, die geen geboren Vlaming was. Met zijn veronderstelling, dat de kopiïst « ein Deutscher (war), der vielleicht lange Zeit in den Niederlanden lebte, aber seine Muttersprache nicht vergessen konnte », zijn wij het niet eens. Veeleer wijst de taal op een Nederlandsch

---

([1]) Dit wordt ten overvloede bewezen door het derde gedeelte van dit hoofdstuk.

([2]) Naderhand is ons gebleken, dat de B. inderdaad vele werkwoorden aan een ander Vocabulaer heeft ontleend; zie blz. LXXIX onder 3°.

oostelijk grensdialect, dat wellicht nog tot het oude tweetalige prinsbisdom Luik behoorde. Opvallend zijn, naast de Westvlaamsche tal van Limburgsche vormen; de Romaansche (d. i. Waalsche) tekst is Picardisch, naar de meening van mijn kollega, den heer J. Haust, docent in de Waalsche dialectologie, zuiver *rouchi*. Op grond van de Westvlaamsche en Picardische taallaag mogen wij, afgezien van alle andere argumenten, wel tot de Westvlaamsche herkomst van het origineel van H besluiten.

Brengen wij dit in verband met het slot van het eerste gedeelte van dit hoofdstuk, waar wij voor het Vocabulare eveneens een Westvlaamschen oorsprong veronderstellen, dan wordt de onderlinge verhouding van beide werkjes des te begrijpelijker en worden de afwijkingen in het Romaansch tevens opgehelderd. Gedeeltelijk zijn die aan de evolutie van het Fransch te wijten, gedeeltelijk aan een nauwere aansluiting met het Fransch van de XVIe eeuw. De Romaansche lemmata kunnen dus zijn: *Picardisch* (H. en Voc.) (1), en, *meer algemeen Fransch* (Voc.); de *Nederlandsche*: *Westvlaamsch* (H. & Voc.), *Limburgsch grensdialect* (?) (H.). *Brabantsch* (Voc.).

Een der oudste bronnen voor de studie der Fransch-Nederlandsche lexicographie is dus Westvlaamsch. Zijn de overige het ook? In den proloog van H. is er sprake van boeken « met menichfuldicher sprake van vraghen vnde van andworden », geschreven « vanden gonen wie vulcomentlijc connen lesen [,] spellen vnde scriuen walsch vnde dutschs » en wordt gewezen op de noodzakelijkheid om te « holden de vsage vnde costume van de tween spraken ». Is de proloog een kopie en geen later bijvoegsel (zijn opvallend karakter van oratio pro domo komt ons in dezen zeer verdacht voor) (2), dan zou onze vraag bevestigend kunnen beantwoord worden. Zoolang wij echter over niet meer materiaal beschikken dan thans het geval is, ware zulk een bevestigend antwoord voorbarig, al is het dan ook niet onwaarschijnlijk (3).

3. Een tweede bron van het Vocabulare

De twee vorige gedeelten van dit hoofdstuk waren geschreven, toen wij van de Vlaamsche Academie ook een afdruk van het Vocabulario van 1520 ontvingen.

---

(1) Cf. voetnota blz. LXII.

(2) Zie ook de eigenaardige tegenstrijdigheid, blz. LXIV, voetnota 2; uit een onderzoek van Riemens blijkt, dat de proloog eigen is aan H; zie blz. LXXX, B, 3°.

Het op drie kolommen (Fr. Ndl. Sp.) gedrukte, langwerpige (?) boekje, draagt twee titels:

a) op het titelblad: *Vocabulario para aprender Franches Espannol y Flamincp* (sic). || *Vocabulaire pour apprendre Franchoys Espagnol et Flaming.* || *Vocabulare om te leerene Walsch / Spaensch / ende Vlaemsch. /*

b) 2a: *Tresbonne doctrine pour aprendre Franchois / Flameng / et Espagnol.* || *Muy buena doctrina para aprender Franches / Flaminco / y Espannol // Herde goede leeringhe om te leeren Walsch / Vlaemsch / ende Spaensch /*

Het slotwoord *bl. 20a* luidt: ❨ *Gheprint inde vermaerde Coopstadt van Antwerpen Bi mi Willem Vorsterman* || *Int jaar ons Heeren M.CCCCC. Ende XX. Den veerthiensten dach in November.*

De tekst bestaat uit een vrij onsamenhangende opeenvolging van woorden en zinnen, tot het huiselijk leven behoorend. Geen ondertitels noch rubriceering, alléén wordt de bedoeling van den samensteller nu en dan verduidelijkt door een zinnetje als: *Hier eynden de groeten — Dit zijn de maten die ick kan noemen — Wilde ghi dinghen laken oft ander comenscappen So gaet inde halle — Nu noemen wi de suyvelen.*

Aan de hand van die aanwijzingen, kwamen wij, na critische lectuur, tot de volgende inhoudsopgave:

Eerste gedeelte. 1. « Vanden groeten » 2. « Van dinghen diemen oorbert inden huyse » a) huisraad b) maten c) tafelgereedschap en keukengerei d) « cleederen » « tbedde « « de scaprade » 3. » Vanden vleesche » 4. Vanden visschen » 5. De suyvelen ende de eyeren » 6. « Vanden fruyten » 7. « Van laken te dinghen oft ander comenscapen » 8. De getallen 9a. Metalen en verschillende voorwerpen 10. « Coren » 11. De leden vanden mensche » 12. Paard en ruiter, reisvaardig 13. Een maaltijd 14. Ambachten.

Tweede gedeelte. 15. Aan tafel a) vóór het eten b) tafel dekken en tafel dienen c) tafel afnemen d) na den maaltijd e) houding en beleefdheid aan tafel 16. Slot.

Vergelijken wij den tekst van het eerste gedeelte met H, dan treffen ons onloochenbare overeenkomsten in de volgende hoofdstukken [1]:

1 > H 1 (het incipit is hetzelfde [2]), ook een lijst van namen van familie-

---

(1) Zie inhoud van H blz. LXIII.

(2) *Inden name des vaders ende des soens ende des heylighen gheest wil ick beginnen een boeck biden wilcken* enz.

H. *In den name suaders vnde tsoons vnde des heileghen gheists willich beghinnen desen bouc in dem welken* enz.

leden ([1]), de redactie verschilt) ; 2 > H 6 ; 3 > H 6 ; 4 > H 7 ; 5 > H 7 (passim) ; 6 > H 8 ; 7 H > 4 en passim H 3 en 5 (ook hier andere redactie) ; 8 > H 14b (de getallen vertoonen meer overeenkomst met 1536, maar na *duysent* ook verschil) ; 10 > H 9 ; 14 > H 13 (slechts 4 woorden).

De schrijver van het Vocabulario heeft dus gebruik gemaakt van een H tekst. Ook Noël de Berlaimont deed het. Hoe staan beiden tegenover elkaar ? De overeenkomst is het grootst in de hoofdstukken H 8, H 9, H 14b, én voor het aantal der woorden én voor hun vorm. Aldus wordt H *amandeles* > *amandes* ; H *fighen* — *fighes* > *vighen* — *figues* ; H *auaine* > *auoine* ; H *blet* > *bled* ; H *tarwe* — *frement* > *terwe*, *teruwe* — *fourment*.

Er is echter ook verschil : H *crekes* (krieken) is *guicnes* ([2]) in 1520 en *cerises* in 1536 ; H *průmen* — *prumes* is juist overgenomen *pruymen* > *pronnes* ; H *mesples* blijft 1520 > *nesples* 1536 ; H *erweten* is *erreten* 1520 > *erweten* 1536. Voegen wij bij deze alleenstaande gevallen de hoofdstukken, welke in 1536 zooveel dichter staan bij H dan bij 1520 — wij hebben hier het oog op de lijst der ambachten en op de « dinghen int huys » (H 13 en H 15, zie boven blz. LXVII en LXVIII) — en die, welke in 1536 wél, in 1520 niet voorkomen (H 11, 12, 13, 17, 18, zie boven blz. LXVI-LXX), dan moeten wij wel tot het besluit komen : dat niet het Vocabulario de rechtstreeksche bron is geweest voor Noël de Berlaimont, maar een H tekst, waaraan eveneens de samensteller van het Vocabulario heel wat ontleende.

Toch treffen wij ook in de Woordenlijst van 1536 verschillende lemmata aan, die niet in H wel in het Vocabulario voorkomen, o. m. :

1536			1520	
6.	eertbesien	des freses	eertbesien	freses
	(i. moerboem	ung mourier)	moerbesien	moures
9a.	coper	du cuyvre	copere	cueuvre
	gout	de lor	gout	or
	ysere	du fer	isere	fer
	i. scriftoris	une escriptoire	scriftoris	escriptoire
	i. schee	une gaigne		

([1]) Hieronder b. v. :

schoon heere	*tayon*	*scoon here*	*taions*
schoon vrouwe	*taye*	*scoen vrouwe*	*taie*
recht sweer	*cousin germain*	*recht sweer*	*cousin germain*

Het laatste woord nog levend Westvlaamsch.

([2]) Aldus geheeten, omdat zij uit Guyenne afkomstig zijn (Cotgrave).

11. i. darm	ung boyau	de darmen	les boyaulx
die knien	les genoulz	de knien	les genoulx
die leden	les membres	de leden	les membres
die lever [1]	le foye	de levere	la foye
die longhe	la ratte	de longhe	le poumon
die lendenen	les rains	de lendenen	les rains
vingheren	des doigtz	de vingheren	les dois
voeten	des piedz	de voeten	les piedz
i. voorhooft	ung front	tvoorhooft	le front

Het Convivium in 1536 (zie herdruk f° 12b-18b) begint met een korte reeks groeten, bedoeld voor verschillende ontmoetingen in den loop van den dag, en gaat voort met een gesprek tusschen Mayken (de moeder) en Jan (den zoon), waarin wij enkele typische woorden en handelingen terugvinden uit het tweede gedeelte van het Vocabulario (16a en begin b). Jan moet de tafel dekken : eerst het *ammelaken* en dan *tsout*, *teljoren* en *croesen* (1520 : *stelt de tafele ende dan dat scoon ammelaken met sout... ende dan suldi stellen taelioren ende croesen ende en vergheet niet alder ierst te stellen tsout*). Daarna moet Jan *broot halen*, *wit broot* en *bruyn broot* (1520 : .... *wit broot om teten* en *tarwen broot*, niet .... *oubacken*, *mer gebacken van eenen daghe*); *die messen wetten*, water gieten *int lavoor* en *een witte dwale* ophangen (in 1520 : *scuert de messen en dat becken ende doet water daer in .... weest voorsien van een witte dwale*). Hier houdt evenwel de overeenkomst op.

In den tweeden dialoog in 1536 komen eveneens een paar zinnetjes voor uit het Vocabulario, doch daarnaast staan er evenveel, die reeds in H worden gebruikt ; overigens zijn zij van te algemeenen aard, om als argument te kunnen dienst doen bij deze beschouwing. De daareven behandelde overeenkomsten zijn op zich zelf trouwens voldoende om tot een nieuw verband tusschen beide Vocabularia te kunnen besluiten. Het is evenwel de vraag of Noël de Berlaimont uit het Vocabulario geput heeft zooals uit H dan wel of de gemeenschappelijke plaatsen teruggaan op eenzelfde bron ? Vooral op grond van het eigenaardige karakter van het tweede gedeelte van het Vocabulario, komt de eerste hypothese ons de minst waarschijnlijke voor.

Dit tweede gedeelte is inderdaad niets anders dan een codex van voorschriften ten behoeve van jonge dienstboden. Het begint aldus : *Gaet tot uwen here ende segt hem dat de spijse es bereet.* De volgende praecepta worden

[1] Dit is dus de groep, die ons bij een eerste onderzoek van de Woordenlijst was opgevallen (zie blz. LXII).

telkens van elkaar gescheiden door een ondergeschikten zin, welke op aardige wijze deze handleiding « for the wayting servant » illustreert :
« *ende esmen ghewoone te coopen broot* » *(so gaets halen ende brinct....)*; « *beveelt men* » *u te gane om fruyt* » *(vraecht....)* ; « *oft eest datmen wilt dat ghijt deylt* » *(neemt* » *wel waer....)*; « *als ghi sult hebben van als* (alles) *gedient (so doet....)*; « *oft doet hi* » *u bi beleeftheden op staen* » *(.... doet....)*; « *beveelt men u eens* (een eerste maal) *op* » *te stane* » *(ghi sult antwoorden Heere bi uwer weerdicheit)*.

Zulke handleidingen voor dienstboden, kinderen, enz. waren geen zeldzaamheid in de XVe eeuw. Frederick J. Furnivall gaf er een heele reeks (¹) uit in zijn *Manners and Meals in Olden Time* (London, Early English Text Society, 1868), Engelsche, Latijnsche en Fransche teksten, bijna alle berijmd. Een tweetalig Nederl.-Fransch handboekje voor kinderopvoeding wordt vermeld door P. Meyer in het Bulletin de la Société des Anciens textes français (1777, bl. 38-40) ; het bevindt zich in de Bodleian Library te Oxford, Mss. Canonici Miscell. 278, f° 115-62. Het korte citaat bij Meyer is voldoende om zich er van te overtuigen, dat het tot dezelfde familie behoort als de talrijke, soms zeer korte doch uiterst interessante werkjes, volgens Furnivall *addressed partly to those whom Cotgrave calls* « Enfans de famille, *Yonkers of account, Youthes of good houses, children of rich parents* », *partly to merchants' sons and good wives' daughters, partly to schoolboys, partly to people in general, or at least those of them who were willing to take advice as to how they should mend their manners and live a healthy life.*

Het tweede gedeelte van het Vocabulario is geheel van denzelfden geest doordrongen en al kunnen wij het origineele niet aanwijzen (²), het staat voor ons vast, dat het naar oudere teksten werd opgesteld.

Quand tu mengue bien te guette
Sur table ton coste ne mette (³)

(¹) Kleine en groote door elkaar een vijftigtal, waaronder :
The Babees Book (± 1475) *Lytylle Childrens Lytil Boobe* (± 1480), *Stans Puer ad Mensam* (Engelsch, ± 1460), *How the Good Wijf taugte Hir Dougtir* (± 1430), *How the Wise Man taugt His Son* (± 1430), *John Russell* : *The Boke of Nurture* (1460-1470), *The Boke of Curtasye* (± 1460), *La Manière de se Contenir à Tabte* (XVe eeuw), *Contenance de Table* (XVe eeuw), *Ut te geras ad Mensam* (Latijn), *Stans Puer ad Mensam* (Latijn, origineel van het Engelsch, boven vermeld), *Modus Cenandi* (Latijn). In de Early English Text Society verscheen in 1869, eveneens van F. J. FURNIVALL : *Queene Elisabethes Achademy* met *Essays on early Italian and German Books of Courtesy by W. M. Rosetti and Dr E. Oswald.*

(²) De *Bibliotheca Manuscripta Neerlandica* zal ons hierover wel meer inlichtingen verschaffen. Volgens een bericht van W. de Vreese aan F. Buitenrust Hettema, opgenomen in *Oude Glossen en Hun Beteekenis* (Gent, W. Siffer, 1914), blz. 123, « kan men aan groot en klein een honderd (glossaria) optellen. Wat nog bewaard — hem (nl. Willem de Vreese) althans bekend — is, zal weldra behandeld worden in zijn *Bibl. Neerl. Ms.* »

(³) FURNIVALL, II, blz. 7.

heet het in de *Contenance de Table;* met weinig variatie stukjes van denzelfden aard elders :

Enfant, se tu es saige, escoute
De la table les assistants.
. . . .
Et ne te tiens pas sur le coubte (1)
Regarde à la table et escoute
Et ne te tiens pas sur ton coubte (2).

Wat prozaïscher zegt het Latijnsche *Ut te geras ad Mensam* (3) : In mensa cubitum ponere sit vetitum, en het Vocabulario : als ghi zijt gheseten ter tafelen om te eetene [,] so sidt al rechte sonder lenen op de tafels met dinen armen oft metten ellenboghen.

Een ander verbod van « *Dame Curtasy* » luidt in *The Young Children's Book* (4):

Yn thi mouth when thi mete is,
To drinke, or speke, or laugh, I-wys
Dame curtasy fore-bydes it the.

in *Ut te geras ad Mensam* (5) *:*

Dum cibus extat, in ore tuo potare caueto.

in *Stans Puer ad Mensam* (6) *:*

Ore tenens escam, potum superaddere noli.

in *La Maniere de se Contenir à Table* (7) *:*

Ne parle pas la bouche plaine
car c'est laide chose et villaine.

in het *Vocabulario :* maer en drinct niet die wile dat ghi hebt den mont vol [,] het waer scande ende groote beschaemtheyt.

Een paar sprekende voorbeelden van overeenstemming, die ons bij een eerste lezing in 't bijzonder opvielen. Zouden al die opvoedkundige traktaatjes den *scoolmeester* Noël de Berlaimont onbekend zijn gebleven, die precies met *merchants' sons* en *schoolboys* te doen had ? (8) Dit is des te minder aan te nemen,

(1) FURNIVALL, II, blz. 14.
(2) IB. II, blz. 18.
(3) IB. II, blz. 26.
(4) IB. I, blz. 23.
(5) IB. II, blz. 26.
(6) IB. II, blz. 32.
(7) IB. II, blz. 4.
(8) Terloops vestigen wij er de aandacht op, dat *Wynkyn de Worde* het blz. LXXV,

daar het Convivium zijn paedagogische bedoelingen niet verloochenen kan en de aanwezigheid van de gebeden aan het einde van zijn Vocabulare ons eveneens naar dezelfde bronnen verwijst. Het tweede boek van *The Boke of Curtasye* (1430-1440) (1) begint aldus :

Yf that thou be a yong enfaunt
And thenke tho scoles for to haunt,
This lessoun schalle thy mastur the merke,
Croscrist the spede in alle thi werke;
Sytthen thy *pater noster* he will the teche,
As cristes owne postles con preche;
Aftur thy *Aue maria* and thy *crede*,
that shalle the saue at dome of drede *enz*. (2)

In *Les Contenances de la Table* worden de regels voor het zeggen van het *Benedicite* opgegeven, in drie vierregelige strofen, waarvan wij het eerste laten volgen :

Enfant, dy *benedicite,*
Et faiz le signe de la croix,
Ains que tu prens riens, se m'en crois,
Qui te soit de necessité. (3)

De vier gecursiveerde gebeden vinden wij in het Vocabulare terug.

Uit alles blijkt, dat het Convivium niets anders is dan een omwerking van een ouder *Modus Cenandi* (4) tot een tafelgesprek. Dat ging zeer gemakkelijk : de boven besproken ondergeschikte zinnetjes moesten eenvoudig door de directe rede worden vervangen. Beter begrijpen wij dan de bewoordingen, waarmede de inhoudstafel het Convivium samenvat : « EEN MAELTIJT **met** · X.

---

nota 1) geciteerde *Lytil Booke,* herdrukte met interlineaire Fransche vertaling en met een zelfde taalkundige bedoeling als wij hier vaststellen. Dit blijkt uit den titel :

« *Here begynneth a lytell treatyse* FOR TO LERNE ENGLISSHE AND FRENSSHE ». Engelsche boeken werden meermalen te Antwerpen gedrukt in 't begin der XVIe eeuw; zie o. m. in verband met de behandelde tractaatjes W. NIJHOFF : *Nedl. Bibl.* nr 1901, een Engelsche vertaling van *Der dieren Palleys*, gedrukt door *Jan van Doesborch* (1527?). Op dit werkje wordt gewezen door FURN. II, blz. 229-239.

(1) FURNIVALL, I, blz. 297-327.

(2) IB. I, blz. 303.

(3) IB. II, blz. 9.

(4) IB. II, blz. 34-56. Van dit *Modus Cenandi* zegt Furnivall dat het « might be the original of everything of the kind in French and English » (blz. lxxiii). Dit is niet juist. Er bestaat een ouder Latijnsch poëma van de XIIe eeuw, dat tot model gediend heeft, samen met de *Disciplina clericalis* van PIERRE ALPHONSE (begin XIIe eeuw) ; zie *Romania*, 1921, blz. 1-40.

PERSONAGIEN **ende** HOUDET VEEL GEMEYN REDENEN DIEMEN OVER TAFEL BESIGHT ». Er zit dus iets meer in, dan men er aanvankelijk zou achter zoeken.

Ons besluit :

Voor het samenstellen van zijn Vocabulare heeft Noël de Berlaimont gebruik gemaakt van twee soorten van bronnen : a) GROEPSGLOSSARIA (hiertoe behoort de H-tekst ; daaraan heeft hij een gedeelte van zijn lemmata ontleend voor zijn Woordenlijst, de groeten en de kern van zijn tweeden dialoog) ; b) OPVOEDINGSTRACTAATJES (hieruit komt de kern van zijn eersten dialoog en de bijlage der gebeden). Oorspronkelijk zijn waarschijnlijk de overige gedeelten en blijft de uitwerking der gesprekken. Aan het gebruik van die in wezen zeer verschillende bronnen is het tweeslachtige karakter van het Vocabulare te wijten.

Het Vocabulario van 1520 heeft dezelfde bronnen gebruikt. Voor de onder a) vermelde gedeelten heeft het niet tot voorbeeld gediend voor N. d. B. ; voor de ander b) vermelde is dit vermoedelijk evenmin het geval, al is het niet met dezelfde zekerheid uit te maken.

De studie der Fransch-Nederlandsche Lexicologiê zal, wil zij een harer belangrijkste factoren, nl. de historische, niet over het hoofd zien, moeten opklimmen tot de boven aangewezen bronnen en zal daarbij rekening hebben te houden met dialectische kleur van handschriften en drukken.

4. Naschrift. — Een derde bron van het Vocabulare

Het door ons in 1923 ondernomen onderzoek naar de Colloquia in buitenlandsche bibliotheken en de in 1924 verschenen *Etude sur le Texte français du Livre des Métiers* van *K. J. Riemens* bracht, in verband met de bovenstaande bladzijden nog eenige belangrijke feiten aan het licht, welke hieronder beknopt worden samengevat. Op onverhoopte wijze bevestigen en vullen zij onze conclusie aan.

A. Uit eigen onderzoek bleek het volgende :

1° Het *Vocabulario van 1520* (V) is niets anders dan een verkorte herdruk van het *Vocabulair pour aprendre Romain et flameng — Vocabulaer om te leeren Walsch ende vlaemsch*, gedrukt bij *Roland vanden Dorpe* te Antwerpen vóór 1501. (D) [1]

[1] Bibl. Mazarine no 10204. Voor de eenheid gebruiken wij dezelfde kapitale letters als Riemens voor de door ons beiden besproken teksten : D en H, Of.

2° Het eerste gedeelte van V-D is verwant met H (zie boven blz. LXII-III); het tweede gedeelte, over de tafelgebruiken, is ontleend aan het blz. LXXV vermelde Oxfordsche hs. (Of) [1], dat o. m. nog bevat Jac. van Maerlant's *Wapene Martijn* met de Latijnsche vertaling van Bukelare. Het onmiddellijk aan het door ons bedoelde tractaat voorafgaande stuk is gedateerd 17 Februari 1467.

3° Het tot dusver nergens behandelde en aan Vorsterman toegeschreven *Vocabulair pour aprendre Latin, Romain et Flameng* (B) [3] is een soortgelijk boekje als D, waarvan het tweede gedeelte verwantschap vertoont met H, het derde met Of; B bevat evenwel « redenen », die elders niet voorkomen en daarenboven, als eerste gedeelte een lijst, alphabetisch naar het Fransch, van werkwoorden, bijwoorden, voorzetsels, naamwoorden en voornaamwoorden. DEZE LIJST IS EEN ANDERE BRON VAN HET VOCABULARE; uit een vergelijking van de eerste bladzijden der werkwoorden met het glossarium blijkt duidelijk, dat de Berlaimont die lijst geëxcerpeerd heeft. Alléén op het eerste folio van de letter A troffen wij een twintigtal werkwoorden aan, die eveneens in het Vocabulare werden opgenomen en de rechtstreeksche ontleening blijkt uit een paar typische details. B vertaalt *apporter* en *amener* beiden door *brenghen*; de B. heeft tweemaal *brenghen*, resp. *aporter* en *amener*; — B geeft door *bereeden* weer *appareiller* en *apointer*, de B. heeft tweemaal *bereyden*, resp. vertaald door *apareillier* en *apointier*; verder verjongt de B. enkele lemmata: *amendrir* (minderen) door *amoindrir*, *apregier* (haesten) door *haster*, *artoir* (*barnen*) door *brusler* (*bernen*), *alligier* (vertroosten) door *reconforter*; *atarger* (beyden, verbeyden) door *attendre* (verbeyden), of maakt hij een onderscheid tusschen twee synoniemen: *begieten*, *druypen* (arouser) wordt *begieten* (arrouser) en *druypen* (degouster).

Wat de naamwoorden betreft, is de verhouding niet zoo duidelijk; wel is er overeenkomst, doch daarnevens staan er in B heel wat lemmata die, men vraagt zich af waarom, de B. niet heeft opgenomen. De vrouwelijke vorm der adjectieven met bijbehoorende bijwoorden schijnt de B. eveneens uit B te hebben gehaald.

Misschien heeft de B. ook uit B den kern van zijn convivium en van zijn marktgesprek; van dit laatste zijn evenwel elementen aanwezig in V en D.

---

(1) Riemens heeft dit reeds bekend gemaakt in zijn *Etude*, bl. 28-29. De tekst is niet letterlijk overgenomen; of, zooals Riemens meent, de verschillen door een gemeenschappelijke bron (O') te verklaren zijn, zou o. i. nader moeten onderzocht worden; dit hs. heeft ook trekken gemeen met het eerste gedeelte van V en D.

(3) Geciteerd door Beaulieux en gedateerd [1560?]; opgenomen in *NB*, nº 2177, dus gedateerd tusschen 1500-1540; zie noot 1 volgende blz.

ZEKER *is het in ieder geval, dat het Glossarium van het Vocabulare bestaat uit excerpten van oudere vocabularia en glossaria, doch slaafsch is dit excerpeeren niet; voor woord- en spellinggeschiedenis dus des te belangrijker* (¹).

Het aandeel in die excerpten van elk der oude glossaria, B, V, D, H, zal eerst kunnen bepaald worden, wanneer men over een volledige tekstuitgave van B en D zal beschikken. Wellicht zal dan blijken, dat D ook een aandeel toekomt en de invloed van H iets geringer is dan wij hierboven moesten aannemen toen wij B en D niet kenden.

B) Omtrent de verhouding van D-H leeren wij uit het werk van Riemens :

1° dat het eerste stuk van D een herdruk is van een onbekende redactie van het zoogenaamde *Livre des Métiers,* uitgegeven door Michelant (M) en door Riemens gedateerd ± 1349; en dat die onbekende redactie dichter staat bij den door Caxton voor zijn *Dialogues in French and English* (C) gebruikten tekst dan bij M; C is van ± 1483;

2° dat H — *en dit is vooral van belang voor het Vocabulare* — den indruk maakt een *vrije bewerking* te zijn van C of D of hun gemeenschappelijke bron (²); Riemens dateert H van ± 1420;

3° dat de proloog von H eigen is aan dit hs. en het werk van den samensteller, zooals wij boven blz. LXXI vermoedden;

4° dat de samensteller van het Haagsche hs. nr 161 (L) gebruik heeft gemaakt van Of en van M over C en D (³); het hs. is van na 1517;

5° *dat M te Brugge is geschreven en de Fransche tekst Picardisch is,* hetgeen onze hypothese over den oorsprong van H ten volle bevestigt.

Aan de hand van al die gegevens kunnen wij thans de oudste Vocabularia verbinden met hun middeleeuwsche voorgangers. Het hieronder volgende schema schetst in groote trekken de verhouding; de stippellijn wijst op mogelijken, nog niet als zeker te beschouwen, rechtstreekschen invloed. Wij sluiten

---

(¹) Uit de verhouding van B tot het Vocabulare vloeit voort, dat B. indien het geen herdruk is van een oudere uitgave, vóór 1530 moet gedateerd worden.

(²) Daar H veel ouder is dan C of D, ware het o. i. juister te spreken van een bewerking van M. De verwantschap H-M was niet aan onze aandacht ontsnapt; toen wij evenwel van Dr Riemens, dien wij begin September 1923 toevallig in de Mazarine ontmoetten, vernamen, dat hij deze kwestie in zijn boek zou behandelen, zagen wij van een eigen onderzoek af. Voor bronnenstudie van het Vocabulare gaat zijn vergelijking niet ver genoeg; die strekt zich inderdaad niet uit tot de behandeling van de afzonderlijke lemmata.

(³) Dit hs. is een gids voor bedevaartgangers naar Rome en het H. Land met achteraan korte gesprekken, waarvan de stof ontleend werd aan de geciteerde teksten.

het schema met den Thesaurus van Plantijn en Kiliaan's Etymologicum, die beide ruimschoots geput hebben uit het Vocabulare, zooals uit het volgende hoofdstuk blijken zal.

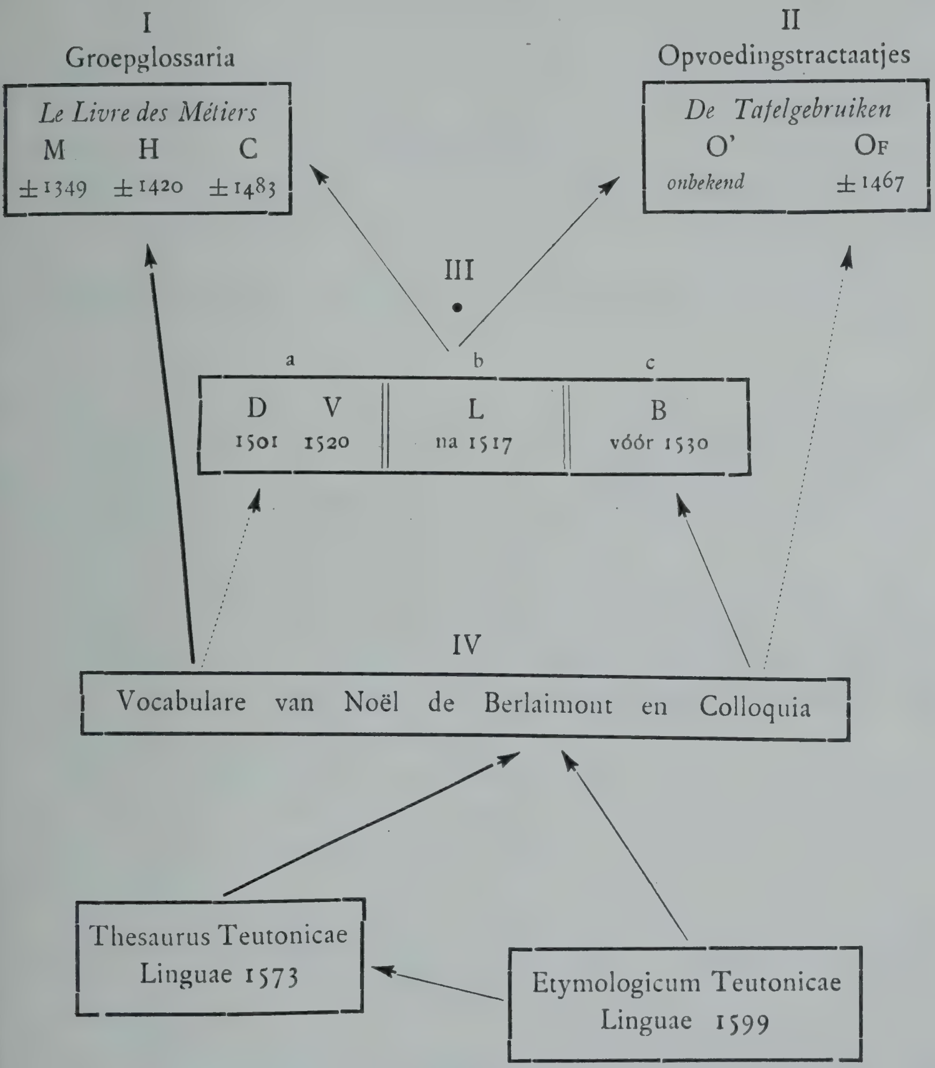

HOOFDSTUK IV

VOCABULARE, THESAURUS EN ETYMOLOGICUM

In zijn bekende *Proeve eener Critiek op het Woordenboek van Kiliaan* zegt Dr A. Kluyver van de door hem onderzochte woordenboeken (1) die vóór Kiliaan verschenen en waartoe ook het viertalig Vocabulare van 1558 behoort, dat, behalve den *Nomenclator* van *H. Junius* (1567) « niet één van die boeken uitdrukkelijk een bron (kan) worden genoemd » (2).

Ook Dr J. Storme heeft, in zijn door de Koninklijke Vlaamsche Academie in 1914 bekroonde antwoord op de door haar gestelde prijsvraag : *Een Critiek op den « Schat der Nederduytscher Spraken » van Chr. Plantijn,* den Thesaurus vergeleken met het Vocabulare van 1536 en zijn besluit luidt eveneens, dat van geen ontleening kan sprake zijn (3).

UIT ONZE VERGELIJKENDE WOORDENLIJST BLIJKT NU, DAT NAGENOEG ALLE WOORDEN UIT HET GLOSSARIUM IN DEN THESAURUS EN HET ETYMOLOGICUM WERDEN OVERGENOMEN EN HET VOCABULARE DUS WEL EEN BRON IS GEWEEST VOOR BEIDE WOORDENBOEKEN.

De overname is zoo duidelijk, dat hier van een gedetailleerde bewijsvoering kan worden afgezien. Alléén willen wij ten behoeve van de Critiek nog de aandacht vestigen op eenige bijzonderheden en de conclusies, waartoe zij aanleiding geven.

1. In **P** (Thesaurus) treft men nog het woord *onthangen (despendre)* aan, dat na 1556 uit het Glossarium van **N** (Vocabulare) is verdwenen; in **P** en **K**

(1) Zie de lijst blz. 11-14.
(2) Blz. 15.
(3) Zie het uitvoerige verslag van Dr W. de Vreese in VERSLAGEN, 1914, blz. 442-454, inz. blz. 446. Het boek van Dr Storme is nog niet verschenen.

(Etymologicum) *onthechten* (*destacher*), dat van 1558 af ([1]) vervangen wordt door *ontbinden*, welk woord in **N**, **P** en **K** nog een tweede maal voorkomt met de bet. *deslier*. **P** heeft vaak dubbelvormen van eenzelfde woord, die men afzonderlijk terugvindt in verschillende uitgaven van **N** en waarvan **K** er maar één behoudt; b. v. : *aenbidden* en *aenbeden*, **K** *aen-bidden ; bringhen oft brenghen*, **K** *brenghen; bruydegom oft bruygom*, **K** *bruyd-gom, bruydegom*. Dergelijke dubbelvormen komen eveneens in **K** voor : *(bespieden, bespien ; boomgaerd, bogaerd ; kastijden, kastijen ; konstigh* en *konstelick*), doch in mindere mate.

P heeft dus gebruik gemaakt van verschillende uitgaven van N; van dit gebruik zijn nog sporen te vinden in K ([2]).

2. De lemmata van het Glossarium van **N** staan op weinige uitzonderingen na reeds in Kiliaan's *Dictionarium* (**Dt**) van 1574. Indien Storme's conclusie, dat Kiliaan zijn aandeel aan **P** op eigen hand met den titel van Dictionarium heeft uitgegeven, juist is, dan volgt daaruit, dat de Vocabularia door Kiliaan voor **P** werden geëxcerpeerd. Kiliaan zou dan niet de *eerste*, maar de *derde* door Plantijn genoemde medewerker aan den Thesaurus zijn. « Le troisiesme », zegt Plantijn, « recueillit de tous les Dictionnaires Flamengs que ie lui peu trouuer, & de l'Aleman... les mots qu'il pensoit conuenir en l'ordre des lettres selon le Flamen, y adioustant l'interprétation après ». Hierdoor zou dan inzonderheid worden opgehelderd, hoe Kiliaan in 1574 op de gedachte is gekomen bij sommige woorden *germanice* te plaatsen ([3]).

De overeenkomst **N-P-K** is op zichzelf reeds een sterk argument ten voordeele van Storme's conclusie. In dezelfde richting wijst het volgende. Boven, blz. XXXIII, werd opgemerkt, dat de letter A van het Glossarium in den Rotterdamschen druk van 1577 werd bijgewerkt naar den Thesaurus. Er werden echter ook woorden bijgevoegd welke in **P** en ook in **Dt** niet voorkomen, en die vinden wij wel in **K** ([4]). Bovendien werden aan zekere lemmata van **Dt** in **K** wijzigingen aangebracht, welke een typische overeenstemming vertoonen met den-

([1]) In den Rotterdamschen druk van 1577 is het woord blijven staan ; dit kan de reden zijn waarom het in P en K werd behouden.

([2]) Een hypothese, dat de tweede vorm spontaan in P en K werd bijgevoegd, is theoretisch wel mogelijk, maar zeer onwaarschijnlijk.

([3]) Over dit *ger.* zie KLUYVER, blz. 9-10, waarbij wij aanteekenen, dat *ger.* niet alleen op een ontleening of een typisch hoogduitsch woord wijst, doch ook (en misschien uitsluitend ?) op eenvoudige verwantschap ; b. v. bij *ander, anders, bewaren*, die alle drie in **N** voorkomen.

([4]) Bedoelde woorden zijn : *achterghetuyghe, achterwaerts leeren, aendrijven, aenpreken, aes int ghewicht, afkoop, afdienen, afgoddinne, afgrijsen, afgrijselickheyd, aketisse*, (dit laatste in K als *flandr.*)

zelfden Rotterdamschen druk: *achte, meyninghe* in **Dt** (**P** *achtinge, meyninge*) wordt *achte, toesicht* in **N 77**, **K**; *aendoen, cleedt aendoen* in **Dt** (**P** *aendoen*) wordt *aendoen, cleeden* in **N 77**, **K**; bij *aenkomen* voegt **N 77** de uitdrukking *aenkomen te schepe*, **K** *aenkomen te water*. Louter toeval kan dit verband tusschen **N 77** en **K** niet zijn. Ofwel is hier invloed van een gezamenlijke bron merkbaar, ofwel — en dit komt ons op dit oogenblik waarschijnlijker voor — is Kiliaan na het verschijnen van zijn Dictionarium in 1574 voortgegaan met het nauwkeurig excerpeeren van de nieuwe drukken van het Vocabulare. Welke veronderstelling ten slotte ook de juiste moge blijken, in beide gevallen is het besluit gewettigd, dat Kiliaan van oudere glossaria heeft gebruik gemaakt. Er bestaat dus wel aanleiding om onze woordenlijst te beschouwen als een stuk van Kiliaan's aandeel in de samenstelling van den Thesaurus. Het komt er dan nog maar alléén op aan de andere glossaria terug te vinden, waaruit hij zijn overige materiaal heeft geput.

3. Het is bekend, dat Kiliaan in zijn Etymologicum geregeld vreemde woorden opgeeft uit het Hoogduitsch, Engelsch, Spaansch en Italiaansch, waar die in vorm en beteekenis overeenkomen met het Ndl. grondwoord. In het Dict. van 1574 is die vergelijking beperkt tot het Hgd. en het Fr. en zeldzaam. Het bijvoegen van de andere talen werd hem blijkbaar ingegeven door de zes- en zeventalige Colloquia, die juist tusschen de eerste en derde uitgave van zijn woordenboek in verschenen en waarin de door den etymologiseerden Kiliaan opgemerkte verwantschap voor het grijpen lag. Bij de meeste lemmata onzer woordenlijst komen die vreemde woorden voor en indien het Portugeesch er niet bij staat, dan ligt dit ongetwijfeld alléén aan het feit, dat de octogemina eerst in 1598 het licht zagen. Slaafs heeft Kiliaan zijn equivalenten niet overgenomen; vaak vertoonen zij afwijkingen in spelling en soms geeft hij er op die niet in de Colloquia staan, b. v.: bij *dier* het Eng. *deare* i. p. v. *precious*, bij *daveren* Eng. *quaver, waver* (to tremble), bij *dansen* It. *danzare* (ballare), bij *cloppen* It. *colpire* (pichiare) en Eng. *cloppe* (to knocke) *enz.* Of Kiliaan bij deze vergelijking eigen taalkennis heeft te pas gebracht, dan wel andere meertalige glossaria heeft geraadpleegd, zou nader onderzocht moeten worden.

4. Van de uit het Glossarium van **N** overgenomen woorden heeft Kiliaan er slechts weinige als *gewestelijk* of *vetus* gekenmerkt: kop, koppe (zie *coppespinne*) is *fland.*; inckel voor enckel, *fland.*; nastelinck, *fland. en sicambr.*; rechtevoort, *holl.* (ws. uit den druk van 1577); schoutet, *hol.*, *fland.*; sperwaen (niet in **P**, wel in het Voc. van 1568 en 1573), *fland.*; stegher, *fland.* voor trap; tem voor tam, *fland.*; vertooghen voor ver-

toonen, *fland.*; vul (niet in **N**, maar in **P** naast *vol*), *fland.*; waen, *hol.*, *fland.*; weecken, *fland.* voor weycken; waen, nap (= diepe schotel) verlieren (bij **N** verliesen), wandelbaar zijn *vetus*.

In verband met de Westvlaamsche onderlaag van **N** en het feit, dat Kiliaan de oostelijke woorden gewoonlijk speciaal als zoodanig aanwijst, mag worden aangenomen, dat zijn woordenschat — althans voor het besproken gedeelte — een Vlaamsch-Brabantschen grondslag heeft en dus niet specifiek Brabantsch is.

Waarom dan de vermelding *flandricum*? Afgaande op het karakter van woorden als *koppe, nastelinck, sperwaen, vertooghen, vul, weecken* wijst de localisatie in **K** vooral op TYPISCH gewestelijke woorden en — dit werd tot dusver te veel over het hoofd gezien — op dito VORMEN.

Waar naast de localisatie *vetus* voorkomt, wordt de zaak ingewikkelder. Bij *waen* staat eigenlijk *vetus hol fland*, zonder leesteeken tusschenin, bij JACOBS, *Verouderde Woorden*, naar de uitgave van 1777 in verkeerde volgorde gedrukt *Vet. Fland. Hol.* Hoe is dit *vet hol fland* te lezen? Als *verouderd Hollandsch en Vlaamsch — verouderd Hollandsch, Vlaamsch — verouderd* (*of oud*), *Hollandsch, Vlaamsch?* Dat de critiek op tal van woorden bij Kiliaan er anders zal uitzien, naargelang men aan *vetus* een vaste zelfstandige beteekenis toekent dan wel het woord gaat beschouwen als een bepaling van het volgende of voorafgaande (*vetus* komt dikwijls achteraan) *fland. hol. sax. sicamb. germ. angl.*, hoeft wel geen nader betoog. Het boek van Jacobs steunt geheel op de interpretatie *vetus fland = verouderd Vlaamsch.* Hoe staat Kiliaan nu tegenover zijn bron wat de bovenstaande *vetus*-woorden betreft? NAP valt buiten beschouwing, omdat het woord behoort tot het gedeelte der letter **N**, dat wegens bekorting in de Colloquia is weggelaten. Vocabulare en Colloquia hebben overal *verliesen*; VERLIEREN is er dus door Kiliaan bijgevoegd, ws. eenvoudig als oudere vorm van *verliesen*. WANDELBAER is van 1558 af vervangen door *wanckelbaer*; WAEN verdwijnt na 1556 en WAEN SIDI wordt vervangen door VAN WAER SIDY. De laatste twee gevallen zijn dus identisch en men begrijpt dat bij beide woorden Kiliaan *vetus = oud* of *verouderd* zet, minder dat hij in het eene geval zijn aanteekening beperkt tot *vetus* en in het andere geval dit *vetus* nader zou gaan omschrijven door een gewestelijke begrenzing. Zou de localisatie in soortgelijke gevallen niet eerder te verklaren zijn uit het feit, dat Kiliaan woorden of vormen, die hem als oud of verouderd bekend waren of die hij (terecht of ten onrechte) als zoodanig voelde, aantrof in Vlaamsche, Hollandsche of oostelijke bronnen, waaruit hij tot het nog levend gebruik van het woord in een bepaald gewest kon besluiten? Dit zou althans het *hol. fland.* bij *waen* ophelderen en ook het *fland.* dat Kiliaan heeft geplaatst naast *vetus* bij WANDELBAER GHELD = gangbare munt.

Houdt men *vetus* en *flandricum* uit elkaar, dan baart het geen verwondering meer in **K** op 253 woorden met *vet. fland.* er omtrent 140 aan te treffen, die vroeger (d. i. *vetus*) ook elders dan in Vlaanderen werden gebruikt en ongeveer 90 woorden, die na Kiliaan of thans nog in Vlaanderen (d. i. *fland.*) gebruikt zijn (zie de lijst bij JACOBS, blz. 6-8). Die woorden worden dan item zooveel bewijzen voor de betrouwbaarheid van Kiliaan's *flandricum* en niet voor het tegenovergestelde.

De voorgestelde verklaring strookt volkomen met wat boven onder 2 is gebleken en met de door Jacobs opgemerkte bijzonderheid, dat in **Dt** bij vele woorden alleen *vetus* staat en *fland. hol. sicamb.* er pas later in **K** is bijgekomen. Het *vet. hol. fland.* zou dus kunnen worden omschreven door: *oud* of *verouderd, nog gebruikt in Holland en Vlaanderen.*

Een indirect bewijs ten voordeele van onze opvatting van *fland.* en *vetus* levert ons de wijze, waarop de behandelde woorden in de achtereenvolgende uitgaven van Kiliaan's woordenboek zijn opgenomen. In de eerste, **Dt** (1574), komen slechts voor : *nap, nestelinc* (aldus in **N** 1540-1577), *schoutet* (aldus in **N** 1556-1616). In de tweede vinden wij, zonder localisatie : *kop, koppe* — *nastel* — *enckel* — *rechtevoord ;* met localisatie (*fland.*) : *nastelingh* (i. p. v. *nestelinc*) — *schoudt, schouwt* (i. p. v. *schoutet*) — *sperwaen, sporwaen* — *tem* — *vertooghen* — *vul* — *weecken ;* met VETUS : *nap, verlieren* en *wandelbaer*.

Nu staan *nastelinck* en *sperwaen* juist in **N** 1536 en in den GENTSCHEN druk van 1568 ter vervanging van *nestelinc* en *sperwer* en kunnen de overige *fland.* hun Vlaamsch-zijn bezwaarlijk verloochenen. Het dadelijk naast het nieuw-opgenomen woord geplaatste *fland.* of *vetus* schijnt dus wel in nauw verband te staan met het karakter van de door Kiliaan gebruikte bronnen.

5. In spellingopzicht vertoont **K**, veel meer dan **Dt**, een vrij groote eenheid tegenover de verscheidenheid van de **N**-uitgaven, al zijn van laatstgenoemde wel sporen overgebleven (¹) en neemt Kiliaan zelfs dubbelvormen op, die in **N** niet voorkomen (²). Het schijnt wel, dat de verhouding van Kiliaan tot de door hem opgenomen verschillende spellingen van eenzelfde woord bepaald wordt door het drukkersgebruik. « *Orthographiam* TYPOGRAPHIS MAXIME TRITAM *sedulo observavi, neque temere quicquam mutavi* », zegt hij in de voorrede van **K**. Kluyver meent uit dien zin te mogen afleiden, dat Kiliaan « zooveel als 't bestek van zijn boek toeliet, die verscheidenheid trachtte weer te geven, die metterdaad in de schrijftaal van zijn tijd bestond ». Voor ons is die verscheidenheid in **K** niet zoozeer het doel dan wel de resultante van Kiliaan's excerpeeren van zijn gedrukte bronnen. Voor de waardebepaling van phonetische verschijnselen is het onderscheid van belang, omdat de ontbrekende vormen anders beoordeeld zullen worden, naarmate men van de eene of de andere opvatting uitgaat. Een voorbeeld. Kluyver hecht, bij de bespreking van de *oe-ue* vormen voor germ. *ô*, een bijzonder belang aan de afwezigheid van den vorm *suecken* naast *soecken* (blz. 136) en trekt er, omdat hij achter het geval een opzet zoekt, conclusies uit, waaraan wij ons, naar aanleiding van dit alleenstaande geval, niet zouden wagen, al zijn wij het in hoofdzaak ook met Kluyver eens, daar wij er niet anders in zien dan een onachtzaamheid, een inkonsekwentie als men wil, waaraan geen enkel samensteller van een woordenboek ontsnapt en waarvan Kluyver meer dan één voorbeeld bij **K** heeft gevonden. Het blijkt inderdaad, dat de bron **N** regelmatig *oe* heeft; de *ue*-vormen in **K** heeft Kiliaan

---

(¹) b. v. de *e, ee, ei*-spelling van ē vóór r : *pere, peere, peyre ; deren, deiren, sweren, sweeren.*

(²) Nl. de *ee* naast *e* in *eeten, gheeven, speelen ;* de *ue* naast *oe* in *groen, groeten, moede, roeren, soet ;* de *ey* naast *ee* in *breyd, deygh.*

er dus uit eigen beweging bijgevoegd of elders vandaan gehaald; **P** heeft *suecken* en **K** *besuecken*, waarbij wordt verwezen naar *besoecken*; ligt dan de veronderstelling niet voor de hand, dat Kiliaan eenvoudig verzuimd heeft voor *suecken* te doen wat hij voor *besuecken* gedaan heeft, nl. i. v. *suecken* te verwijzen naar *soecken?* Anderzijds geeft Kiliaan hier beslist *de voorkeur* aan den *Vlaamschen* vorm, waardoor het bedenkelijk wordt Kiliaan's taal nog langer *Brabantsch* te heeten, tenzij men bewijze dat de umlaut van *oe* eerst in de zestiende eeuw in het Brabantsch is doorgedrongen, hetgeen al zeer onwaarschijnlijk is. Dat er in Kiliaan's taal Brabantsche elementen aanwezig zijn, heeft Kluyver voldoende bewezen, doch daarom is zij nog geen *Brabantsch*, waarin « een invloed van andere dialecten, met name van het westelijker Vlaamsch, niet is te miskennen [1] ».

6. Nu wij weten, dat Kiliaan niet alleen den Nomenclator, maar ook het Vocabulare en de Colloquia heeft geëxcerpeerd en nog wel andere soortgelijke werken zal hebben geraadpleegd, moeten wij gaan aannemen, dat Kiliaan's Etymologicum, afgezien van de etymologische bespiegelingen, hoofdzakelijk een geordend compilatiewerk is.

Zijn taal moet dus voor een niet gering gedeelte — in hoever precies zal pas blijken wanneer de overige bronnen aan het licht komen — steunen op wat men gewoonlijk de schrijftaal heet, en daar die uiteraard conservatief is, vooral in Glossaria, moet er een flinke dosis ouder materiaal in zitten, zoodat er, mede in verband met het bovenstaande, meer reden bestaat om te spreken van een *Vlaamsch-Brabantsch Woordenboek* met elementen uit andere Ned. gewesten dan van een *Brabantsch Lexicon* met elementen uit andere, inzonderheid Vlaamsche, gewesten.

De *Thesaurus* vertoont een veel grooter vermenging van dialecten, is veel meer een *taalschat*, vergaderd van heinde en ver. Wij kregen in den loop van deze studie sterk den indruk, dat Kiliaan op een ander standpunt stond en heeft willen leeren, hoe het nu eigenlijk was, moest of mocht. Zijn Etymologicum zou dan het eerste Nederlandsche Woordenboek zijn in den modernen zin van het woord. De opzet en de geest van beide werken zijn geheel verschillend. Reeds in het Dictionarium, dat voor de schooljeugd bestemd was (*Hic liber pueris instituendis valde est utilis,* zegt de Approbatie), komt dit verschil tot uiting en het is wellicht niet overdreven in de tweede helft van de volgende zinsnede uit het Voorbericht: « ne obscuritatem brevitas, *nauseam prolixitas*

---

(1) Kluyver, blz. 149.

studiosis moveat », een zinspeling te zien op de samenstelling van den Thesaurus. Beide werken hebben niet hetzelfde doel en hierom hoeft o. i aan de omwisseling van de bekende privilegies ([1]) niet zoo'n bijzonder belang gehecht te worden. Deze kwestie wordt overigens zeer begrijpelijk, wanneer men aanneemt, dat Kiliaan's kopij voor den Thesaurus werd afgeschreven en verkocht. Noch Rooses, noch Kluyver schijnen hieraan gedacht te hebben, ofschoon er niet de de minste reden bestaat om Kiliaan van oneerlijkheid tegenover Plantijn of een van zijn correctors te verdenken. Naar onze meening heeft Kiliaan zelf de omwisseling geëischt of hebben de omstandigheden Plantijn er toe aangezet eerder de uitgave van het Dictionarium dan die van den Thesaurus voor de toekomst te beschermen.

7. Wij hadden geen gelegenheid meer om nog, vóór het afdrukken van dit werk, te onderzoeken of het *Naembouck* van 1562, waarop Prof. de Vooys de aandacht heeft gevestigd in het *Tijdschrift*, 1924, blz. 196-199, tot bron heeft gediend voor het Etymologicum. Onafhankelijk van de Vooys' artikel, rees bij ons, bij het doorbladeren van het boekje, eveneens het vermoeden, dat dit waarschijnlijk het geval is. Het ligt in onze bedoeling eerlang deze nieuwe kwestie nader te onderzoeken en het *Naembouck* t. g. t. opnieuw uit te geven. Terloops zij hier aangeteekend, dat twee van de woorden door de Vooys opgegeven als niet overgenomen in het Etymologicum, er wel in voorkomen : nl. *aeyssel*, waarbij *flandr.* staat en verwezen wordt naar *unster, unsel*, en *aelspeere ofte Ellegheer*, die beide te vinden zijn op *ael-gheer*, waarnaast EL-GHEER, *ael-schere*, en AEL-SPERRE, alvast twee des te klemmender bewijzen ten voordeele van de Vooys' stelling, daar geen van beide woorden in den Thesaurus is opgenomen.

([1]) Zie KLUYVER, blz. 4-5.

HOOFDSTUK V

A. — NOËL DE BERLAIMONT

Van Noël de Berlaimont ([1]) weet men tot dusver niets anders dan dat hij « walsche schoolmeester » was te Antwerpen en schrijver van twee schoolboekjes : het *Vocabulare* en *Die Conjugacien in Franchoys ende in Duytsch oft in Vlaems*, waarvan slechts één exemplaar bekend is, gedrukt te Antwerpen in 1545 bij Hans de Laet van Stabroeck ([2]). In ons reeds aangehaald artikel : *Un recueil précieux*, kwamen wij tot het besluit ([3]), dat de Berlaimont in 1546 niet meer tot de levenden behoorde. Thans kunnen wij den lezer mededeelen, dat hij in 1531 overleed. In het Rekeningenboek der S. Ambrosiusgilde voor de jaren 1527-1570 ([4]) worden f° 14 en vlg. de schoolmeesters en schoolmeesteressen genoemd, die « tot haren Exequien begheert hebben de offerhanden der scoilmeesteren » en onder de verantwoording voor het jaar 1531 komt de volgende nota voor : *Item ontfangen van wegen meester noels barlaymont zaliger memorien exequien ten dage van sunder wtvaert voer de scoilmeesteren die ter exequien offerden rijs genoch gesoden gebraden ende noch voer den wijn van sunder huysvrouwe ouergesonden bij haren broeder Damiano In gelde noch iiij st. vi d.* Hieruit volgt, dat de Berlaimont geen enkel van de ons bekende drukken van het Vocabulare persoonlijk heeft nagezien en dat er van de Conjugatiën een oudere uitgave moet bestaan van vóór 1531.

Uit de taal van het Vocabulare (zie blz. LXI, LXXI) kunnen wij afleiden, dat de man geen geboren Antwerpenaar was. Is hij geen Vlaming, dan is hij vermoedelijk afkomstig uit Fransch-Vlaanderen, waar ook de Antwerpsche schoolmeester Glaude Luython vandaan is, die in 1537 het Vocabulare als

(1) Van den naam komen verschillende graphieën voor, met of zonder *van (de)* : *Berlaimont*, *Berlainmont*, *Barlaimont*, *Barlamont*, *Barlemont*. Met de Vreese geven wij de voorkeur aan de graphie *de Berlaimont*.

(2) Londen, British Museum, 1292 C4.

(3) Blz. 188.

(4) Gemeente-archief Antwerpen.

schoolboek gebruikte en later de uitspraakregels van het Fransch bijwerkte [1]. In westelijke richting wijzen eveneens enkele bijzonderheden uit de brieven (zie boven blz. LXI), doch vaste gegevens verschaffen zij ons niet.

B. — EEN LAATSTE WOORD OVER DE GESCHIEDENIS VAN DE COLLOQUIA (1573-1583)

Het blz. XXXVIII, noot 2 en 3 gemaakte voorbehoud bij de bespreking van de mogelijke verhouding van Heyndrickx' uitgaven van 1583 tot den druk van 1579 kunnen wij thans opheffen. Laatstgenoemde druk verscheen inderdaad bij Heyndrickx. Hij bevat de opdracht aan Gevart (hier *Gevaerts*), de ode aan A. Boon, het Typographus Lectori, MAAR SLECHTS TWEE VAN DE VIER NIEUWE GESPREKKEN, het vierde en vijfde van onzen herdruk, die als volgt worden aangekondigd in het Typographus Lectori : « Imprimis igitur DUOBUS DIALOGIS, aucta scias, quorum vnus facientibus iter, alter verò diuersoria petentibus pertinebit, collocutiones, sanèque omnibus necessariae et vtiles ». Het zesde en zevende gesprek zijn er eerst in 1583 bijgekomen en de bovenstaande zin luidt dan : « Imprimis igitur QUATUOR DIALOGIS, aucta scias, quorum... petentibus, *tertius manè surgentibus, & quartus mercaturam exercentibus vsui erit,* collocutiones sanè omnibus necessariae & vtiles » [2].

In beide drukken wordt de lezer gewaarschuwd, dat de vertaling van de nieuwe gesprekken niet zoo letterlijk is geschied (als vroeger) : « *in quibus translatio ad verbum non ita obseruata est, ac ipsa elegantia et phrasis cuiusque linguae* ».

Het bovenstaande vult de ontbrekende schakel in de ontwikkelingsgeschiedenis van de Colloquia aan : Heyndrickx heeft de vier nieuwe dialogen ingelascht en A. Boon is hem daarbij behulpzaam geweest. De opdracht aan Gevaerts schijnt haar oorsprong te vinden in een innige vriendschap en in de dankbaarheid voor vroeger bewezen diensten.

De Colloquia, zooals Fickaert die in 1616 zijn lezers aanbood, zijn dus, afgezien van eenige ons nog onbekend gebleven vertalers, het werk van NOËL DE BERLAIMONT, CORNELIUS VALERIUS, FRANCISCO DE VILLALOBOS, MEURIER en HEYNDRICKX-A. BOON.

---

(1) Zie hierover *Un Recueil précieux*, blz. 186 en vlg.

(2) In dien zin wijzige de lezer onze nota blz. X en vulle hij, voor zoover noodig, het tweede tabellarisch overzicht blz. XLIV aan.

LIJST VAN DRUKKEN VAN VOCABULARE EN COLLOQUIA

Bij het gebruik van deze lijst verlieze de lezer de Geschiedenis, waarmede zij nauw verband houdt en waarvoor zij gedeeltelijk tot bewijsmateriaal dient, niet uit het oog. Beide omstandigheden zijn oorzaak van de afwijkingen van ons voorbeeld, Nijhoff's voortreffelijke Nederlandsche Bibliographie (1500-1540). Zoo heeft b. v. een onvolledig titelblad met verwijzing naar een ouderen druk voor doel de aandacht te vestigen op de aangebrachte veranderingen, waarmede men overigens den volledigen titel kan reconstrueeren. Referenties naar bibliographieën zijn tot het noodzakelijke beperkt, vooreerst omdat zij meestal in de Geschiedenis werden opgenomen en ten tweede omdat wij den tekst niet wilden overladen met o. i. overbodige terechtwijzingen. Voor Lipenius en Draudius werd een uitzondering gemaakt, omdat beider wel eens in twijfel getrokken getuigenis achteraf door de feiten werd bevestigd. Er bestaat derhalve voorloopig geen reden om te twijfelen aan het bestaan van drukken, die slechts bij hen worden aangetroffen.

AFKORTINGEN

aant.	aanteekening, -en
afw.	afwijking, -en
Ars.	Arsenal
bez.	bezitter, -s
Bibl.	Bibliotheek
BL	Bodleian Library
bl., bll.	blad, -en
BM	British Museum
BN	Bibliothèque Nationale
curs.	cursief
Eng.	Engelsch, -e
ex.	exemplaar, -aren
Fr.	Fransch, -e
geb.	gebonden
ged.	gedeeltelijk
ged.	gedateerd
gef.	gefolieerd
gep.	gepagineerd
ges.	gesigneerd
goth.	gothisch
hs.	handschriftelijk
Hgd.	Hoogduitsch
ingen.	ingenaaid
It.	Italiaansch
KB	Koninklijke Bibliotheek
kol.	kolom, -men.
Lat.	Latijn
led.	lederen
Maz.	Mazarine
Mij Ndl. Ltk.	Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde
mod.	modern, -en
NB	National Bibliothek
nr., nrs.	nummer, -s
obl.	oblong
o. m.	onder meer
ontbr.	ontbreekt, -eken
onvol.	onvolledig
PM	Plantin-Moretus
perk.	perkament, -en
r.	regel, -s
rekl.	reklamen
SB	Stedelijke Bibliotheek
sch. v. en a.	schutblad, -en voor en achter
sign.	signatuur, -uren
Sp.	Spaansch, -e
verk.	verkeerd
vert.	vertaling
vlg.	volgende
z.	zonder

Voor de afkortingen van aangehaalde werken, zie de lijst achteraan. Het nummer naast een Bibl. verwijst naar den catalogus.

1. **1530** **Antwerpen** **W. Vorsterman (?)** **2-talig**

Vocabulare van Noël de Berlaimont, ws. Editio princeps (Zie hierover blz. LVII en vlg.). Onbekend.

2. **1536** **Antwerpen** **W. Vorsterman** **2-talig**

1a : Noel van Ber- || lainmont scoolmeester Tantwerpen || Vocabulare van || nyeus gheordineert. Ende wederom || gecorrigeert om lichtelic francois || te leeren lezen scriven ende spreken dwelc || gestelt is meestendeel bi personagien ||

Vocabulaire de || nouveau ordonne & de rechief re || corrige / pour aprendre legierement || a bien lire / escripre & parler fran || cois & Flameng / lequel est mis tout || la plus part par personnaiges. ||

¶ Dese vocabularen vintmen te coope Tant || werpen tot Willem Vorsterman Inden || gulden Eenhoren : Int jaer || M. D. xxxvi ||. *1b* Die tafel van desen boeck. || *2a* Een maeltijt met thien personaigen || *26a* Die prologhe vanden tweeden boecke. || *39b, r. 11*. Om perfectelick Francoys te leeren lesen. || *41a r. 17* Den Pater noster ||

4°, A-I⁴ K⁶, 42 bll., 33-34 regels, 2 kol., geen rekl.

Naar den destijds aangekondigden, door de Koninklijke Vlaamsche Academie uit te geven herdruk van Dr W. de Vreese.

3. **1540** **Antwerpen** **W. Vorsterman** **2-talig**

1a Noel van Ber- || laimōt schoolmeester Tantwerpē. || Vocabulare vā || nyeus gheoordineert. Eñ wederō || gecorrigeert om lichtelic frāchoys || te leerē lesen scriuē eñ sprekē dwelc || ge stelt is meestēdeel bi personagiē ||

Vocabulaire de || noue au ordonne et de rechief re- || corrige / pour aprēdre / legieremēt || a bien lire / escripre et parler Fran- || choys & Flamēg / leq̄l est mis tout || la plus part par personnaiges. || ¶ Dese vocabularē vintmē te coope Tant- || werpē tot Willem Vorsterman Inden || gulden Eenhoren. Int iaer || M. D x L. || *1b* ¶ Die tafel van desen boeck. || *2a* ¶ Een maeltijt met thien personagiē || *26a* ¶ Die prologhe vanden tweeden boecke. || *39b r. 11* ¶ Om perfectelick Franchoys te leeren lesen. || *41a, r. 12* ¶ Den Paternoster.

4°, 189 × 136, A-I⁴ K⁶, 42 bll. plus drie schutbladen vóór en achter, in perk. band, goth, 30-34 regels, titel in rand NAT. III, 8; titel en rand rood en zwart. *Zie* NIJHOFF, *NB*, nr. 279. Het gespatiëerde in den titel is rood.

Leiden, Mij. Ndl. Ltk. 1221. E 10; Nordkirchen (Westfalen) Bibl. Arenberg.

4. **1551** **Leuven** **B. de Grave** **4-talig**

1a Vocabulaer in vier spraken || Duytsch, Francois, Latijn, ende Spaensch, || profiteliick allen den ghenen die dese spra- || ken leeren willen. || Vocabulaire en quatre lan- || gues, Flamengue, Francoise, Latine, Espa- || gnole, à tous ceulx qui les vouldront appren- || dre tresvtile. || Dictionarium || Qvadrilingve, Tevtonicvm, || Gallicum, Latinum, atq ; Hispanicum, eas linguas discere volentibus || vtillissimum, D. Cornelio Valerio Traiectensi interprete. || Vocabulario de quatro len- || guas, Tudesco, Frances, Latino, y Espa- || ñol, muy prouechoso para los que quisieren || aprender estas lenguas. || A Lovvain. || Par Bartholomy || Graue, Imprimeur iuré. || L'an de grace, M. D. LI. || Auec Grace & Priuilege de la Maiesté

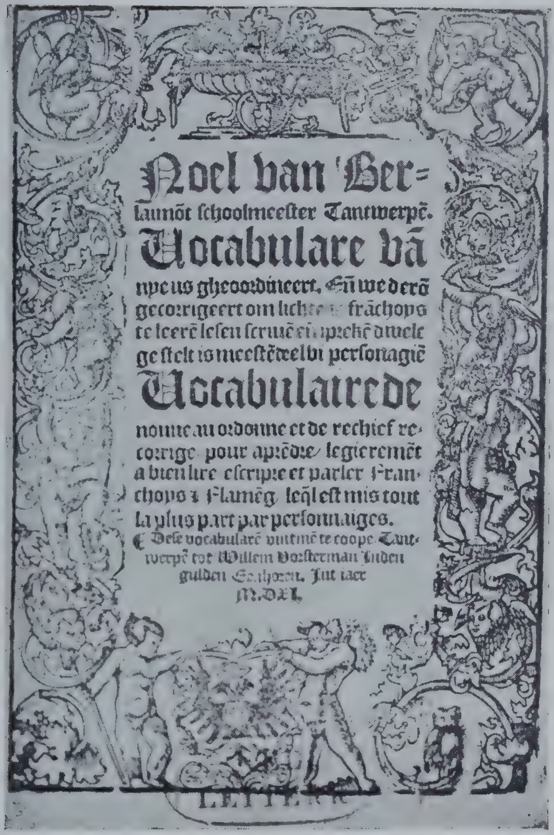

Noel van Ber=
laimōt schoolmeester Tantwerpē.
Vocabulare vā
nyeus gheoordineert. Eñ wederō
gecorrigeert om lichtel' frāchoys
te leerē lesen scriuē en sprekē dwelc
ghestelt is meestēdeel bi personagiē
Vocabulaire de
nouueau ordonne et de rechief re-
corrige pour aprēdre legieremēt
a bien lire escripre et parler Fran-
choys & Flameg. leql est mis tout
la plus part par personnaiges.
¶ Dese vocabulare vintmē te coope Tant-
werpē tot Willem Vorsterman Inden
gulden Eenhoren. Int iaer
M.D.XL.

1. — Het Vocabulare van Noël de Berlaimont.

Antwerpen, W. Vorsterman.

1540.

Imperiale. || *1b* Extraict du Priuilege de la M. Imp. || *19 Jan. 1551, Brussel en get.* P. de Lens. *2a* A toutes ieunes gens sçauoyr & || honneur desyderantz. || *2b* Die Tafel van desen boeck. || *35b* Hier begint dat tweede boeck. || *62b* Om perfecteliick Francoys te leeren lesen. || *65a, r. 6* Oratio dominica. || *69b, r. 14* Gheprint tot Lueuen in die gulden Sonne, by my || Bartholomeus van Graue gheswo- || ren boeck drucker, int Iaer ons Heeren. M.CCCCC. eñ || Li. dē. xxv. Ianuarii. || *volgt dezelfde tekst in Fr., Lat., Sp.; 70a* □

4°, 200 × 142, A-X⁴, 84 bll., 2 kol., 35 r., rekl.

Parijs, Maz. 10149 (onvol. Iiij tot N ontbr.; hs. aant. 1a en 70a; bez.: a° 1607 een Duitscher in het Barnabietenklooster te Parijs, later bibl. van 't zelfde klooster; samen geb. met andere werken, waarover ons artikel *Un recueil précieux*).

5. 1552 Antwerpen A. Luberts 2-talig

1a ¶ Noel van Ber- || laimōt scoolmeester Tantwerpē || Vocabulare van || nyeus gheordineert ende weder om / gecorrigeert om lichtelijc Francoys || te leerē lesen scrijuē eñ sprekē / dwelc || gestelt is meestēdeel by personagiē. || Vocabulaire de || noueau ordonne / & de rechief re- || corrige / pour aprendre legierement || a bien lire / escripre & parler Frãcoys || & Flameng lequel est mis tout la || plus part par personnaiges. || ¶ Gheprint Tantwerpen by / Andries Luberts. Anno. || M. D L I I. || *1b* ¶ Die Tafel van desen Boeck. || *2a* ¶ Een maeltijt met thien personagien || *24b, r. 8* ¶ Die Prologhe vanden tweeden Boecke. || *37a, r. 34* ¶ Om perfectelijck Franchoys te leeren lesen. || *38b*, r. *26* ¶ Den Pater noster. || *40a, r. 31* ¶ Dit is gheuisiteert tot Louen by den gheleerden || M. Peeter Curtius doctoor inder Gotheyt || ende Prochiaen van sinte Peeters kercke. || ¶ Gheprint Tantwerpen / by Andries Luberts. *40b* □

4°, 200 × 142, A-K⁴, 40 bll., 2 kol., 36 r., geen rekl., goth., titel rood en zwart in zwarten rand met rood; rand heeft gediend voor *Dbeghintsel der Wijsheyt*, gedrukt door Jan van Ghelen 1552. Zie *Un recueil précieux*, blz. 178. Het gespatiëerde in den titel is rood.

Parijs, Maz. 10149; Augsburg, SB (STENGEL, blz. 22, noot 12).

6. 1556 Leuven B. de Grave 4-talig

1a Dictionarivm || Qvatvor Lingvarvm, Tevtonicae, || Gallicæ, Latinæ, & Hispanicæ, eas linguas discere volentibus vtillissimum. || Cornelio Valerio Vltraiectino interprete: Cui diligenter hac recenti editione || recognito accesserunt: Interpretatio quatuor partium orationis indeclinabi- || lium, Et Orthographia linguae Gallicæ, Et modus legendi atque scribendi || linguam Hispanicam. || Vocabulaire en quatre langues, Flamengue, Fran- || çoise, Latine, Espaignole... || Vocabulaer in vier spraken Duytsch, Francois, Latijn || ende Spaensch,... || Vocabulario de quatro lenguas, Flamenco. Fran- || ces, Latin, y Español... || A ceste derniere edition y auons adiousté les quatre Parties Indeclinables, || auecques leurs versions. Aussy l'Orthographie Françoyse: Puis apres || la maniere de lire, escripre, & pronunçer la langue Espaignole. || In solo posuit tabernaculum suum. || (*drukkersmerk*) Lovanii. || Par Bartholomy de Graue, Imprimeur iuré. || L'an M. D. LVI. || Auec Grace & Priuilege de la Maiesté Imperiale. ||

1b Extraict du Priuilege de la M. Imp., *19 Ianuari 1551, Brussel, get. P. de lens. 2a* A toutes ieusnes gens sçauoyr & || honneur desyderantz. || *2b* Franc. Villalobus Lectori S. || *3a,*

r. 5 Die Tafel van desen boeck. || *3b* Een maeltiit vā. x. personagiē, ... || *44b* Hier begint || dat tweede boeck. || *68b* De Qvatvor Partibvs Orationis || Indeclinabilibus. || *72a* ¶ De perfecta linguae Gal- || licae lectione. || *74b* La Maniere D'Orthographier En || la langue Françoyse || *79b, r. 9* Modvs Legendi || atque scribendi linguae Hispanicae. || *81a* Le Pater nostre. || *84a, onderaan* Gheprint tot Louen in die gulden Sonne, by my Bartho- || lomeus van Graue ghesworen boeck drucker, || int Iaer ons Heeren. M. CCCCC. || ende LVI. ||

4°, 238 × 162, A-X⁴, 84 bll., 2 en 3 kol., 39 r., rekl., ged. goth.; bij LIPENIUS, blz. *813a* als: C. Valerii Lexicon Teutonico-Gallico-Latinum & Hispanicum.

Leiden, UB, 1072. D. 30; Dresden, KB; Londen BM, 829. i. 6 (onvolledig, tot en met S; hs. Spaansche aant. 3a, 4a, 6a en op 1a: *by me willam morgayn*).

7. 1558 Antwerpen J. Verwithaghen 4-talig

1a Dictionarivm, Col- || loqvia, Sive Formvlae Qvatvor Lingva- || rum, Belgicæ, Gallicæ, Hispanice, Italice eas linguas discere volentibus vti- || lissimum, denuò recognitum, eoq; ordine digestum, vt singulæ lineæ || quatuor linguis cooptari possint. Opus linguarum || studiosis cumprimis necessarium. ||

Dictionaire, Colloqves, O Devises Fami- || lieres en quatre langues, Flamen, François, Espaignol & Italien, ... || ¶ En Anuers chez Iehan Withaye Anno. M. D. LVIII. || Auec Priuilege pour trois ans. || *1b* ¶ Den Leser. || *4b* Die Tafel van desen Boeck. || *6b* Een maeltijt van. x. personagien,... || *89b* Hier beghint dat || tweede boeck. || *136a* ¶ Van dē vier dee || len der Oratiē die- || men niet declinerē || en mach. || *141b* ¶ Om perfecteliick Fran- || çoys te leeren lesen. || *151a* La Maniere D'Ortographier || en la langue Françoyse, plus ample que parauant. || *161b* Den Pater noster. || *164b* ¶ Priuilege *18 Juni 1558, get.* Ia. Huioel. ||

Obl., 96 × 145, A-X⁸, 176 bll., 2 kol., 19 r., rekl.
Antwerpen, PM, A 4093 (onvol. E_1, VV en X_1 ontbr., in perk. omslag).

8. 1565 Antwerpen J. Verwithaghen 4-talig

1a. Dictionaire, Collo- || ques Ou Dialogues en Quatre Langues, || Flamen, Fran-çois, Espaignol, & Italien, de nouueau corrigé, au || gmenté, & tellement mis en ordre, que lon peut accor || der les quatre langues de reigle à reigle: Tresutil || à tous Marchans, ou autres de quel || que estat qu'ilz soient.

Vocabulaer, Colloquien, oft tsamencov- || tinghen van vier spraken, Duyts, Fransoys, Spaens, Spaens, ende Italiaens,.... || En Anuers, || Chez Iean Withaye, M. D. LXV. || Auec Priuilege. || *4b* La Table de ce Liure *6b* Le premier Chapitre, est vn conui.... || *91b* La deuxiesme partie contient beaucoup de motz communs desquelz on a iournellement a faire mis par ordre de l'A, b, c. || *138a* Des quatre parties de l'oraison indeclinables. || *143b* L'art de parfaitmēt apprendre à lire et parler Frācois, traduite en quatre langues à l'utilité et proufit des nations estranges. || *153a* La maniere de parfaitement escrire et prononcer la langue Espaignole. || *156b* Le Pater nostre,.... || *170b, r. 9* Vn denombrement de plusieurs choses comprinses par nōbres par lesquelles nous pouuons estre instruitz. ||

Obl., 100 × 143, A-Aa⁸, 192 bll, 17-19 r., rekl.
Weenen, NB, 73 M 118 (perk. band).

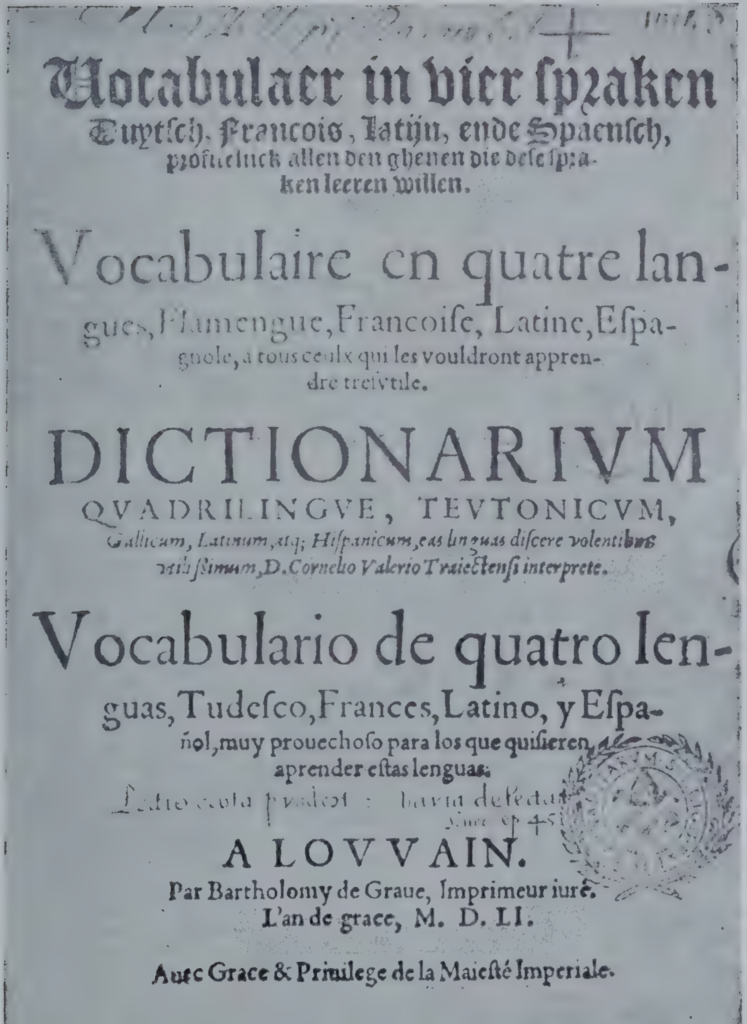

Vocabulaer in vier spraken Duytsch, Francois, Latijn, ende Spaensch, profitelick allen den ghenen die dese spraken leeren willen.

Vocabulaire en quatre langues, Flamengue, Francoise, Latine, Espagnole, a tous ceulx qui les vouldront apprendre tresutile.

DICTIONARIVM QVADRILINGVE, TEVTONICVM, Gallicum, Latinum, atq; Hispanicum, eas linguas discere volentibus vtilissimum, D. Cornelio Valerio Traiectensi interprete.

Vocabulario de quatro lenguas, Tudesco, Frances, Latino, y Español, muy prouechoso para los que quisieren aprender estas lenguas.

A LOVVAIN.
Par Bartholomy de Graue, Imprimeur iuré.
L'an de grace, M. D. LI.

Auec Grace & Priuilege de la Maiesté Imperiale.

2. -- Het eerste viertalig Vocabulare of Dictionarium Quadrilingue.

Leuven, B. de Grave.

1551

9. 1568 Gent G. de Salenson 4-talig

1a Dictionaire, Collo- || qves Ov Dialogves En Qvatre Langves || Flamen, François, Español, & Italien. Auec les Conjugaisons, Regles, & In- || structions. Ensemble la maniere de bien prononcer, & lire les langues susdites. || Tres-vtil à tous Marchans ou autres de quelque estat qu'ilz soyent. ||

Le tout de noueau reueu, & diligemment corrigé. ||

Vocabvlaer, Colloqvien, Oft Tsamenspre- || kinghen, in vier Spraken, Vlaemsch, Françoysch, Spaensch, eñ Italiaensch.... || A Gand, chez Girard de Salenson. || M.D.LXVIII. || *1b, r. 2* ¶ Au Lectevr || *3b, r. 2* ¶ La Table de ce Liure || *5b, r. 2* ¶ Vn conuy de dix personnes.... || *83b, r. 2* Icy commence le deuxieme Liure. || *130a, r, 2* Des quatre parties de l'Oraison indeclinables. || *137b, r. 2* Cy Apres S'Ensvit le Pater nostre. || *150b, r. 2* ¶ Cy apres s'ensuyt vn denombrement de plusieurs choses,... *167b.* S'ensuyuent les Coniugaisons, Regles, & Instructions necessaires à ceux qui desirent apprendre, François, Flamen, Hespagnol, & Italien : dont la plus part est mise par maniere d'Interrogations, & Responces. || *197b* S'ensuyt vn petit traité mout propre,.... || *208b, r, 7* Declinationes. || *211b, r. 10* Des Comparaisons. || *213a* Petit Vocabulaire Hespagnol Flamen. || *223a* Visitado, y corregido per Pedro Gonsales de Reina, Presbytero hespañol, Canonica Hesdiniensi. A Gand, Chez Girard de Salenson, à l'enseigne de la Bible. || *223b, 224a wapens van de koningen van Spanje, Frankrijk, Engeland, Schotland.* || *224b* Le noble Lyon des Flandres. ||

Obl., 92 × 141, A-Ee⁸, 224 bll. plus 1 bl. □ vóór, 2 kol., 20 r., rekl.

Gent, UB, G. 253 (in mod. band met 1 sch. v. en 2 a.; hs. aant. op sch. v. in Hgd. Sp. en It., o. m. : Tanne Christoflel Promar (?) zùgehörig — Hab. (?) 5 Julio Anno 68 angefanngen die Frantzhösisch Sprach / vom Maister Qùintin / zùlernen ; passim in margine Hgd. vert. van Fr. woorden),

10. 1568 Antwerpen — 4-talig

Dictionarium 4 linguarum, Flandricæ, Gallicæ, Hispanicæ et Italicæ, cum instructione rationis bene pronunciandi. Antuerpiae, 1568, 16°. *Onbekend*; naar DRAUDIUS [1], *blz. 977;* LIPENIUS, *blz. 810a*; BEAULIEUX, *MB, blz. 380.*

11. vóór 1569 Antwerpen J. van Waesberghe 2-talig?

Vocabulaire de Noël de Barlaimont, *Onbekend; bij* LEDEBOER[2], *blz. 261-263 ;* RIEMENS, *Esq., blz. 28-29.*

12. vóór 1569 Antwerpen J. van Waesberghe 2-talig?

Cleijn Vocabulaerkens. *Onbekend; bij* LEDEBOER[2], *blz. 261-263 ;* RIEMENS, *Esq. blz. 28-29.*

13. 1569 Antwerpen J. Bellere 4-talig

1a. Dictionario || Coloqvios, O || Dialogos En Qvatro || Lengvas, Flamenco, Frances, || Español y Italiano : con las Conjugaciones, y Instructiones, en que || se contiene la manera de bien pronunciar y leer las dichas len- || guas. Obra muy prouechosa para todos Mercaderes || y otros de qualquier estado que sean. ||

Dictionaire || Colloqves, Ov Dialogves, En Qvatre || Langues : Flamen, François, Espaignol, & Italien : .... || En Anuers, || Chez Iehan Bellere. M.D.LXIX. || Auec Priuilege. ||

1b || Aen den Leser. || *4b* Die Tafel van desen Boec. || *6b* Een maeltijt van thiẽ personagiẽ, ... || *83b* Hier begint Dat tweede boec. || *125b, r. 8* Vanden vier deelen der Oratiẽ diemen niet declinerẽ mach. || *130b* ¶ Om perfectelijc Françoys te leeren lesen. || *140b* Die Maniere om te schriuen eñ pronuncieren die Spaensche sprake. || *143b, r. 7* Hier Na Volcht Hoe Christus ons leert bidden. Die Vader onse. || *157b, r 16* ¶ Hier na volcht een vertellinghe van sommige puncten, begrepen by ghetal, waer door wy moghen gheleert worden. || *177b* S'ensuyvent les Coniugaisons.... || *229a* S'ensuyt vn petit traité mout propre... || *243b, r. 7* Declinationes || *247b, r. 2* Des Comparaisons || *248b, laatste regel* FIN. ||

Obl., 67 × 89, A-Hh⁸, 248 bll. 2 kol., 21 r., rekl.

Londen, BM, 12901. a. 17 (in led. band met 3 sch. v. en a., ex. van C. P. Serrure, rand afgesneden.

14. 1572 Ieperen A. van Volden 2-talig

1a ¶ *Noel van Barlaimōt* || Schoolmeester Thantwerpen. || *Vocabulare van nieus gecorrigiert / met noch ander* || instructien / dier nu achter aen gheuoecht zyn || den kinderen seer profijtelick. || *Vocabulaire de nouueau recorrige : auec* || *encore autres instructions / qui y sont maintenant* || *adioutez en la fin / tresprofitables aux enfans* || (*vignet*) || ¶ *Gheprint Typre inde zuytstrate inde* || Pelicaen by Anthonis van Volden ghezworen || Drucker der *K. M. Anno 1572.* ||

1b Desen Boeck is seer profite- || lick *enz.* *2a* Dat eerste Capittel.

Gent, UB, Rés. 613; 8° (95 × 136), onvol., 8 bll. opgeplakt, tekst eindigt 8b: *h. ic en heb gheenen dorst ick danck — ie na point soif. ie vous remercie* (herdruk f° 35*b*, r. 10-11), sign. Aij en Aiij, 33 r., 2 kol., got., geb. met 3 sch. v. en 14 a. Ex. door de Saint Genois in 1852 aan Serrure aangeboden, blijkens opdracht op 2ᵉ sch. v., waarin ook het bestaan van een tweede ex. wordt vermeld in 't bezit van E. H. Carton te Brugge. Op 2ᵉ sch. v. nog een aant. van de Vreese, dat hem in 1913 een ex. werd te koop aangeboden, geheel gelijk aan dit, door Millard, Teddington, Middlesex, ws. dat van Carton.

15. 1573 Antwerpen J. de Hertoghe 4-talig

1a. Als nr. 9 *met volg. afw.:* Espaignol ... susdites,... soyent: ... Françoisch... ende Italiaensch..... || Tantwerpen by Ioos de Hertoghe, aen onser Vrouwen Kerck- || deure, op de Noortsyde. || 1573. *Herdruk van nr.* 9, *alléén verschil in aantal regels van f° 213a af en aan het slot geen wapenschilden.*

Obl., 92 × 141, A-Ee⁸, 224 bll., 2 kol., 20-26 r., rekl.

Gent, UB. Bl. 3121 (in perk. band met 1 sch. v. en a.; hs. aant. op sch. v. verso: *Fr. Judocus Melchior Wautertijn Angustinianus Conventûs Teneræmondani obiit Gandae in Cursu Philosophico* en op 1a: *Judocus Mel: Wauterteijn Aug. Teneræmon. fr. M : Geubels Prior bibliothece Teneræmondane S. Augustini*).

16. 1576 Antwerpen A. Tilenius 2-talig

1a Noelis Bar || lamontii Colloqvia Galli- || ca, Cornelio Valerio vltraiectino in- || terprete Latino. || Propos Commvns || Ov Colloqves, Com- || posés par feu Noël de Barlamont, || & translaté en Latin de Corn. Valet. || Antverpiæ || Apud Antonium Tilenium Brech || tanum

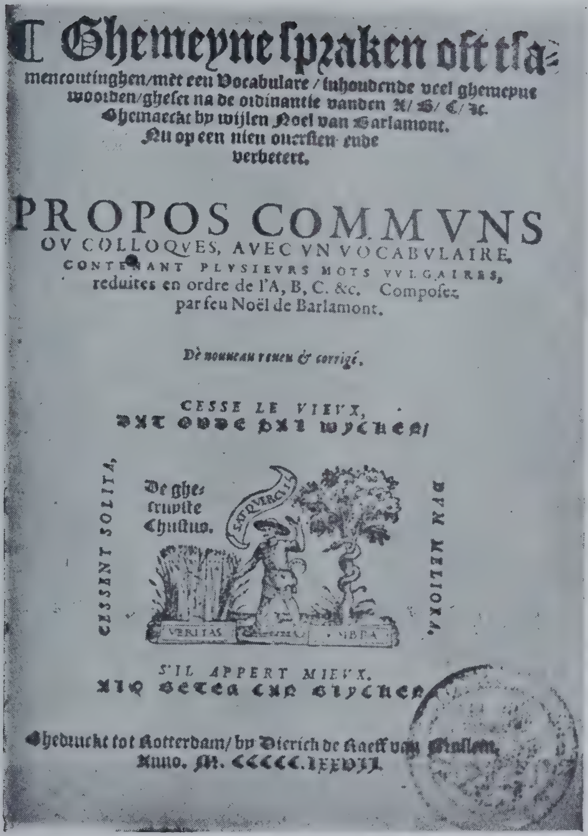

Ghemeyne spraken oft tsamencoutinghen/met een Vocabulare/inhoudende veel ghemeyne woorden/ghesett na de ordinantie vanden A/B/C/&c. Ghemaeckt by wijlen Noel van Barlamont. Nu op een nieu oversien ende verbetert.

PROPOS COMMVNS
OV COLLOQVES, AVEC VN VOCABVLAIRE,
CONTENANT PLVSIEVRS MOTS VVLGAIRES,
reduites en ordre de l'A, B, C. &c. Composez
par feu Noël de Barlamont.

De nouueau reueu & corrigé.

CESSE LE VIEVX,

CESSANT SOLITA, DVM MELIORA.

VERITAS

S'IL APPERT MIEVX.

Ghedruckt tot Rotterdam/ by Dierick de Raeff van Mullem. Anno. M. CCCCC.LXXVII.

3. — Ghemeyne Spraken of Propos communs.
Rotterdam, D. de Raeff van Mullem
1577.

sub Struthione. || Anno M.D.LXXVI. || Cum Priuilegio ad Sexennium. || *2a* PErutilis hic liber est ad cōparandā Latinè, Gallicè legendi... || *3a* Colloq. I || *29b, r. 10* Finis. || Svmma Privilegii. (*2 Jan. 1574 en get.* Vorsthuijs.) || *r. 20 een approbatie get.* D. Henricus Dunghen Canonicus Antwerp. S. T. Doctor. || *r. 25* Antverpiæ. || Excudebat Christianus Hauweel Expensis || Antonij Tilenij. || 1576. ||

8°, 96 × 145; 24 bll. sign. a-c[8] d[8], 2 kol. 32 r., rekl.

Gent, UB, Acc. 6798 (mod. b. met 3 sch. v. en 1 a.); by BEAULIEUX, blz. 375, Parijs, Arsenal (niet aanwezig aldaar).

17. 1576 Antwerpen H. Heyndrickx 6 talig

1a Colloqves Ov Dialogves || Avec Vn Dictionaire || en six langues: Flamen, Anglois, Alleman, || François, Espaignol, & Italien. || ...

... Colloquien oft tsamensprekingen / met eenen vocabuleir in ses || spraken: Neerduyts / Engelsch / Hooghduyts / Fransois / || Spaens / en Italiaens. || ... A Anvers, || Chez Henry Heyndrickx, au Cemitierre nostre Dame, || à la Fleur de Liz, 1576. || Avec Privilege. || *1b* □ *2a* A Honnorable, Vertvevx, Et || Discret S[r] Me Iaques Boon, || tres-vigilant moderateur de la jeunesse, en la tresrenommée ville d'Anuers || *3b, r. 2* Totten leser. || *13b, r. 2* ¶ Een maeltijt van thien personagiē: .... || *13b, r. 2* Hier begint dat tweede boec. || *198b, r. 2* Hier na volghen diē Coniugatien. || *206b, r. 8* FINIS || *207b* S'ensuyt vn petit traité.... || *223a, onderaan* Ces Colloques & Dictionaire, en six langues: sont visitez et approuuez, par M. Henry Dunghen, Docteur en Theologie, & Chanoine en L'église nostre Dame D'Anuers. || *223b* Extrait Dv Privilege. *Brussel, 26 Mei 1575 en get.* I. Perre. || *224a, midden* En Anvers, || De l'Imprimerie || De Giles Vanden Rade. ||

Obl., 83 × 106, $_*^8$ ¶[4] A-CC[8] Dd[4], (verk. gesign. V[5] V[4]) 224 bll., 3 kol., 18 r., geen rekl., ged. goth.

Londen, BM 12901, a. 13 (in led. band met 1 sch. v. en a.: voorin namen van bezitters *John Nowell 1603, J. de Mey* (?) 1840, en datum *20 febr. 157 ?*; laatste blz. verso hs. engelsche aant.).

18. 1577 Rotterdam D. de Raeff van Mullem 2-talig

1a ¶ Ghemeyne spraken oft tsa- || mencoutinghen / met een Vocabulare / inhoudende veel ghemeyne || woorden / gheset na de ordinantie van den A / B / C / &c. || Ghemaeckt by wijlen Noel van Barlamont. || Nu op een nieu ouersien ende || verbetert. ||

Propos Commvns || Ov Colloqves. Avec Vn Vocabvlaire. || ..... Ghedruckt tot Rotterdam / by Dierick de Raeff van Mullem. || Anno · M.CCCCC.LXXVII. ||

1b Desen boec is seer profytelijck om Duytsch eñ Fransoys te leeren lesen / schrijuen eñ spre- || ken eñ is gedeylt in twee partyen. || *2a, r. 2* Een maeltijt met thien Personagien .... || *17a* De Prologhe vanden tweeden Boecke. || *24a, r. 36* Hier volcht de maniere om perfectelijc Fransoys te leeren lesen schryuen / ende wel te pronuncieren. || *25b, r. 5* Finis. *r. 6* Den Pater noster // *26b, r. 9* De maniere van wel te studeren. ||

4°, 120 × 146, A-G[4], 28 bll. met 1 sch. v. en a., 2-3 kol., 42 r., rekl.
Amsterdam, UB 5675 (perk. omslag).

19. 1579 Antwerpen H. Heyndrickx 6-talig

1a Colloqvia || Cvm Dictionariolo || Sex Lingvarvm : || Teutonicæ, Anglicæ, Latinæ, Gallicæ, Hispanicæ, & Italicæ, || eas linguas discere volentibus, vtilissima. CORNELIO || VALERIO Vltraiectino, interprete latino. || Recognita & emendata, ac preterea duobus Dialogis aucta, qui vtiles & ne- || cessarij sunt iter facientibus, & in diuersorijs versantibus. ||

Colloquien oft tsamensprekinghen met eenen vocabuleir in ses || spraken : Neerduyts / Engelsch / Latijn / Fransoys / || Spaens / en Italiaens. || Antverpiæ, || Apud Henricum Henricium, ad Cœmiterium || B. Mariæ sub Lilio. 1579. || Cvm Privilegio Regio. || *1b* Liber ad Lectorem (*Lat. Fr. Eng.*) || *2a* Ornatissimo, Simvl Ac Do- || ctissimo viro D. Ioanni Geuaerts, amico || suo haud vulgari. || (*gedat. 7 April 1579*). *3a* Av Discret Et Vertueux Ievne || homme Assuerus Boon, d'Anuers. || *3b* Typographus Lectori. || *4b, r. 2* Totten Leser. || *11b* De Tafel van desen boec. || *14b, r. 2* ¶ Een maeltijt || *89b, r. 2* Dat IIII. Capit. || Om naer den wech te vragen : || *98b, r. 2* Dat v. Capittel, || Ghemeyne coutinghen || sijnde ter herberghen. || *117b, r. 10* Dat v.i. Capittel, || *148b, r. 9* Hier beghint || dat tweede boeck. || *214b, r. 11* Hier na volghen || die Coniugatien (*hebben en zijn*). || *223b* S'ensuyt vn petit traité... || *239a, onderaan Approbatie van D. Henricus Dunghen.* || *239b* Svmma Privilegii. *ged. 26 Mei 1575 en get.* I. Perre. || *240a* En Anvers, de L'Imprimerie De || Giles Van den Rade. || Aux despens de Henry Hendricx. || *240b* □. || *Bevat voor de eerste maal twee gesprekken meer, 4e en 5e.*

Obl., 80 × 113, A-Gg⁸, 240 bll., 3 kol., 19 r. ged. goth.
Trier, SB., G. 182; Elbing, SB. — Bij DRAUDIUS (1), *bl. 979 en* (2) *bl. 1347 :* LIPENIUS, *bl. 313 en 812a*; STENGEL, bl. 22, noot.

20. ± 1580 Amsterdam C. Claesz. 4-talig

Dictionario || Coloqvios || O Dialogos *enz. als nr 13, in Fr. tekst ontbreekt* François.... || A Amsterdam. || On les trouue à vendre chez Corneille Nicolas, || à l'Enseigne du liure à escrire. || *Misschien hetzelfde boekje als nr* **25** ; *zie boven bl.* XXXIV *en cf. nr* **91**.

Obl., 72 × 99, A-Hh⁸, 248 bll. 2 kol., 21 r., rekl.
Londen, BM, 12901, a. 16 (in perk. band met 1 sch. v. en a.).

21. 1583A Antwerpen H. Heyndrickx 6-talig

1a Als nr **19** *met volg. afw....* Recognita et emendata, ac praeterea quatuor Dialogis aucta, qui utiles & || necessarij sunt *enz.* .... Tsamensprekinghen ... Vocabulaer ... Fransoys .... 1583. || *Herdruk van nr.* **19** *met nog twee dialogen meer, zesde en zevende van onzen herdruk.* || *184b, r. 8* Hier beghint dat tweede Boeck. || *259b* S'ensuyt vn petit traité *enz. Het Privilegie, op laatste blz. 276b is gedat. 25 Juni 1582 en get.* Iac. Blyleuen.

Obl., 78 × 116, A-Kk⁸ Ll¹², 276 bll., 3 kol., 16 r., ged. goth. en andere lettertypen dan nr **19** ; werd dus ws. niet meer gedrukt door G. Van den Rade.
Parijs, F. Brunot.

22. 1583B Antwerpen H. Heyndrickx 6-talig

1a Colloqvia || Cvm Dictionariolo || Sex Lingvarvm : || Teutonicæ, Latinæ, Germanicæ, Gallicæ, Hispanicæ, & Italicæ : .... Gemeine gesprache oder Colloquia / sampt einem Dictiona-

rio vor sechs sprache || Niderlandisch / Latinisch / Teutsch / Frantzosisch / Spanisch vnd Welsch / gar || nutzlich den ihenigen.... Antverpiæ, || Apud Henricum Henricium, ad Cæmiterium || B. Mariae, sub Lilio. 1583. || Cvm Privilegio. *Zelfde boek als nr* **21** *met Duitsch i. p. v. Engelsch.*

Obl., 78 × 116, A-Kk[8] Ll[12], 276 bll., 3 kol, 19 r., z. rekl.

Antwerpen, E. Van Heurck (onvolledig, tot en met bl. 272; ook B_1 ontbr.; in perk. band met slot).

23. 1584 Antwerpen J. Verwithaghen 6-talig

1a Familiaria || Colloqvia || Cvm Dictionariolo Sex || Linguarum : Latinæ, Teutonicæ, Gallicæ, Hispanicæ, Italicæ & An- || glicæ : *Cornelio Valerio*, interprete Latino. ||

Vocabulario, || Coloquios, o Dialogos en Seys Lenguas, Latino, Flamenco, Françes, Español y Italiano, || ... Dictionaire, || Colloques, ou Dialogues, en Six Langues, Latin, Flamen, François, Espagnol, Italien & Anglois, || ... Antverpiae, || Apud Ioannem Withagium. Anno 1584. || Cum priuilegio. || *1b* □ || *2a* Typographus Lectori. S. || *3a, r. 2* ¶ Aen den Leser. || *6b, r. 2* Conuiuium decem personarum : || *83b, r. 2* Liber secundus. || *125b, r. 9* De quatuor partibus orationis indeclinabilibus. || *130a, laatste regel* FINIS. || *130b, r. 2* Om perfectelijck Françoys te leeren lesen. (*viertalig*) || *140b, r. 2* Die maniere om te schrijuen ende pronuncieren die Spaensche sprake. (*tweetalig*) || *142b, laatste regel* FINIS, || *143a* Preuilegie. || *144a, b* □.

Obl., 68 × 112, A-S[8], 144 bll., 2, 3, 4, 7 kol., 22 r., rekl., ged. goth.

Londen, BM 12901 a. 14 (oud-led. band; f° 144b negentiende-eeuwsche Fr. aant. over het dansen).

24. 1585 Basel — 6-talig

Dictionariolum Hexaglosson, cum Colloquiis aliquot, sex linguarum, Latinæ, Germanice, Belgice, Gallice, Hispanice, Italice. Basil, 1585, in 16.

Onbekend ; naar DRAUDIUS[1], *bl. 977 ; idem*[2], *bl. 1345*, met drukfout 1685 voor 1585.

25. 1585 — — 4-talig

Colloquia off tsamenspraeckinghen in vier talen des jaers LXXXV.

Onbekend ; naar VAN DER FEEN, *HB blz. 90 en 330 ;* misschien hetzelfde boekje als nr **20**.

26. 1586 Antwerpen — 6-talig

Dictionarium *enz. bij* BEAULIEUX, *MB*, *blz. 375*.

Verdun (verdwenen? een vraag om nadere inlichtingen bleef onbeantwoord).

27. 1586 Antwerpen J. Trognaesius 7-talig

1a Colloqvia Et Dictio- || nariolvm Septem Lingvarum, Bel- || gicæ, Anglicæ, Tevtonicæ; Latinæ, || Italicæ, Hispanicæ, Gallicæ : || ... || Colloques ou dialogues, auec vn Dictionaire, en sept languages, Flamen, Anglois, Alle- || man, Latin, Italien, Espaignol, & François : ..... || Colloquien oft tsamensprekinghen, met eenen Vocabulaer in seuen spraken, Neer-

duits, Engelsch, Hochduits, || Latin, Italiaens, Spaens, ende Fransois : .... || Antverpiæ || Apud Ioachimum Trognæsium, 1586. || Cvm Privilegio || *2a* Liber Ad Emptores. || *4b* Benevolo Lectori. || *6b, r. 2* Totten Leser. || *186b, r. 9* Hier beghint dat tweede Boeck. || *261b* S'ensuit vn petit traité *enz.* || *277b* Antverpiæ Apud Ioachi- || mvm Trognæsivm, || 1586. ||

Obl., 81 × 112, A-Z[8] a-l[8] m[5], 277 bll., 3-4 kol., 19 r., rekl.; *bij* DRAUDIUS[1], *bl. 977 en bl. 1346,* met drukfout 1686 voor 1586, *en bij* LIPENIUS, *810b.*

Antwerpen, PM, A 2879[30]; Grenoble.

28. 1587 Keulen F. Coomans 2-talig

1a Der New || Barlamont || oder || Gemeine Gespreche zu Teutsch || vnd Frantzosisch beschrieben / gantz nutzlich nicht allein den anfahenden Schul- || lern / sonder allen denen so diese zwo sprachen || zu lehrnen begeren. || Vormals nye also in Truck auſzgangen : Ietzt zum andern mahl gemehrt vnd gebessert || Durch I. D. D. ||

Les Devis Familiers de Barlamont, || en françois & Haut-Alleman. || ... Gedruckt in der Weitberuehm- || ten H. Freye Reichs Stadt Cölln / || bey Gerhardt von Campen || In verlegung Fredrich Coomans / zum || Bibell vnder Teschmacher || CIↃ. IↃ. LXXXVII. || *1b* Le contenu de ce Livre || *2a* Vn banquet de dix personnages, ... || *71a, Gebeden.*

8°, 80 genummerde bll., 2 kol.

Oxford, BL. 8° O. 3 Art.

29. 1588 Keulen — 2-talig

Der new Barlamont oder gemeine Gespräche zu Teutsch und Frantzosisch beschrieben... jetzt gemehrt... durch Jost Dobler. 8°. *Naar* STENGEL, *blz. 22, noot 3.*

Dresden, KB., ling. gal. 492.

30. 1589 Luik H. Hovius 7-talig

1a Colloqvia Et Dictiona- || riolvm Septem Lingvarvm, Belgi- || cæ *enz. als nr* **27** *met volgende afwijkingen : na* Gallicæ *een punt, en onderaan* Leodii || Apud Henricum Houium, 1589. || Cvm Privilegio. || *Het titelblad werd dus letterlijk overgenomen, alhoewel de volgorde der talen anders is hier :* Ndl., Eng., Duitsch, Lat., Fr., Sp., It. *Het ex. van den Hr. Lepaige heeft een ander titelblad, dat door hem destijds met de hand werd doorgetrokken (naar het ex. van de Theux* (?), zie Cat. X. de Theux de Montjardin n° 144, Gand. C. Vijt, 1903). *De tekst vertoont met nr* **27** *de volgende afwijkingen* : Colloqvia Et Di- || ctionariolvm Septem || .... Tev- || tonicæ, ... Hispa- || nicæ, Gallicæ. || ... Fla- || men, ... Alleman, ... tsamensprekingen ... Neer- || duytsch ... Hoochduytsch, Latijn, ... Fransois, ... || Leodii, || Apud Henricum Hovium, Anno 1589. || Cum Priuilegio. ||

1b □ || *2a* Liber Ad Emptores. || *186b, r. 9* Hier beghint dat tweede Boeck. || *261b* S'ensuit vn petit traité *enz.* || *277b* Leodii || Apud Henricum Houium. || 1589. || *278a-281b* □.

Obl., 60 × 115, A-Z[8] a-m[8], 281 bll., 3-4 kol., 19 r., rekl.

Londen, BM, 12901. a. 11 (perk. band); Luik, Jhr. Lepaige (A-Z[8] a-m[7] met 3 sch. v. en a., titel op 3de sch. v.); Brussel, KB, II 83970A (als Londen).

31. 1591 Luik H. Hovius 7-talig

1a Colloqvia Et Dictiona- || riolvm Septem Lingvarvm, *enz. als nr.* **27** *met punt na* Gallicæ.... tsamen sprekinghen *en onderaan* Leodii || Apud Henricum Houium, 1591. || Cvm Privilegio. ||

Zelfde boek als nr. **30.**

Obl., 65 × 123, A-Z[8] a-m[8], 280 bll. plus 1 sch. achter, 3-4 kol., 19-21 r., rekl. *Bij* LIPENIUS, *bl. 810a.*

Gent, UB. A.42351 (perk. band ; ex. Tross, Paris, aº 1858 en de Theux, nr. 145 ; hs. aant. bll. 278a-281a *of the Germaine Pronuntiation* naar het voorbeeld van het voorafgaande *Petit Traité ;* vooraan binnen op band duitsche spreekwoorden met eng. vert.).

32. 1591 Geneve — 4-talig

Dictionariolvm cvm Colloquiis aliquot, quatuor linguarum, Latine, Germanice, Gallice & Italice, Genevae 1591. *Bij* DRAUDIUS[1], *blz. 977.*

33. 1593 Luik — 4-talig

Dictionariolum cum colloquiis aliquot 4 linguarum. Lat. Germ. Gall. Ital.

Naar DRAUDIUS[2], volgens BEAULIEUX, *MB, bl. 380.*

34. 1593 Antwerpen — 4-talig

Als nr. **33.** *Naar* DRAUDIUS[2], *volgens* BEAULIEUX, *MB, bl. 380.*

35. 1593 Basel — 4-talig

Als nr. **33.** *Naar* DRAUDIUS[2], *volgens* BEAULIEUX, *MB, bl. 380.*

36. 1593 Frankfort — 4-talig

Als nr. **33.** *Naar* DRAUDIUS[2], *volgens* BEAULIEUX, *MB, bl. 380.*

37. 1593 Keulen — 2-talig

Parlement / oder gemeine Gespräch / Deutsch und Französisch.

Bij LIPENIUS *blz. 312.*

38. 1593 Leiden J. Paets 7-talig

1a Colloqvia Et Dictiona- || riolvm Septem Lingvarvm, *enz. als nr.* **27** *met punt na* Gallicæ.... Flamen, || .... tsamensprekingen.... Neerduytsch, || Hoochduytsch, Latijn.... ende || Fransois : *en onderaan* Lvgdvni Batovorvm, || Ex officina Ioannis Paetsii, 1593. || Venduntur Amstrodami in aedibus Cornelij Nicolai. || 1b □ || *2a* Liber Ad Emtores || *220, r. 8* Finis. || *220b* □.

Zelfde boek als nr. **27, 30, 31.**

Obl. 67 × 120, A-Z[8] Aa-Dd[8] Ee[4], 220 bll., 3-4 kol., rekl., ged. got.

Londen, BM, 629a1 (in mod. band met twee sch. vóór en 1 achter) ; Grenoble ; München, UB.

39. 1595 Luik H. Hovius 7-talig

1a Colloqvia Et Dictiona- || riolvm Septem Lingvarvm, Bel- || gicæ, Anglicæ, Tevtonicæ, La- || tinae, Italicae, Hispanicae, || Gallicae. || *enz. als nr.* **27** *met volgende afwijkingen :*

An- || glois... Francois... tsamensprekingen,... Neerduytsch, || .... Hoochduytsch, Latijn, Italiens (*sic*)..... || Leodii || Apud Henricum Hovium, Anno 1595. || Cum Priuilegio. || 1b □ || *Zelfde inhoud als nr.* 31; *133b, r. 13* Hier begint dat tweede Boeck. || *187b* S'ensuit an petit traitè... || *200b, r. 12* Finis. ||

Obl. 64 × 116, A-Z[8] Aa-Bb[8], 200 bll., 3-4 kol., 26 r., rekl.

Gent, UB, Acc. 42350 (ex. de Theux nr. 146, in mod. band met 4 sch. v. en a.; Eng. en Hgd. versies zijn doorloopend met de hand verbeterd).

40. 1595 Frankfort Zachar Palthen 7-talig

Dialogi septem linguarum. 16°.

Bij Draudius[2], *blz. 1344 en* Lipenius, *blz. 381 en 810a, op welke laatste blz. de titel luidt:* Dictionarium s. Dialogi septem Linguarum. Francof. 8°. 1595; Beaulieux, *MB, bl. 381.*

41. 1595 Keulen W. von Lützenkirchen 6-talig

Dictionarium hexaglosson cum colloquiis aliquot sex lingvarum Germanicè, Gall., Belg., Lat., Hisp., & Ital...... (*Auch mit deutschem Titel*) Auffs new Gecorrigiert durch M. Peter Volleuens de Jonge von Antwerpen. Zu Cölln bey Wilhelm von Lützenkirchen. (*Quer* 8° *unpaginiert*).

Naar Stengel, *blz. 22, noot 1;* Rinteln, G(ymnasium).

42. 1596 Antwerpen H. Verdussen 4-talig

Dictionario || Coloqvios, || O Dialogos *enz. als nr.* 13 *met volg. afw.:* A Anvers, || Chez Hierome Verdussen. 1596. || *Herdruk van nr.* 13, *met zelfde letter.* Beaulieux, *blz. 380, vermeldt als drukker J. Kerbergen; ook bij* Sermon, *blz. 277.*

Obl. 74 × 96, A-Hh[8], 248 bll., 2 kol., 21 r., rekl. als in nr. 13.

Londen, BM, 12991.a.18. (in perk. band met 1 sch. achter, waarop bijna onleesbare hs. aant.).

43. 1597 Luik H. Hovius 7-talig

1a Als nr. 39, *met verandering van jaartal,* 1597 *i. p. v.* 1595. *Herdruk of met nieuw titelblad verjongde uitgave van nr.* 39; obl. 62 × 118.

Londen, BM, 12981.a.47 (in mod. kart. band met 1 sch. v. en a.; op sch. vóór recto: *Dr Diefenbach. Frkt. 1858. 24*).

44. 1598 Delft B. Schinckel 8-talig

1a Colloqvia Et Dictio- || nariolvm Octo Lingvarvm, Lati- || næ, Gallicæ, Belgicæ, Tevtonicæ, Hispanicæ, || Italicæ, Anglicæ, et Portvgallicæ. ||

... Colloques ou Dialogues, auec vn Dictionaire en huict languages, Latin, || Flamen, François, Alleman, Espaignol, Italien, Anglois, & Portuguez: .... ||

.... Colloquien oft tsamensprekingen, met eenen Vocabulaer in acht spraken, Latijn, Fran- || sois, Neerduytsch, Hoochduytsch, Spaens, Italiaens, Engelsch, ende Portugijsch: .... ||

.... Delphis. || Ex officina Brunonis Schinckelij. Anno 1598. || Venduntur Amstrodami in ædibus Cornelij Nicolai. || *1b* □ || *2a* Liber Ad Emtores.. || *3b* Benevolo Lectori. || *4b* Studiosi Lectori S. || *9b, r. 8* Tabula Libri. || *205b* S'ensuit vn petit traité *enz.* || *222b* □ *Volgorde der talen in Franschen titel verkeerd.*

Obl. 81 × 114, A-Z[8] Aa-Dd[8] Ee[6], 222 bll., 4 kol., rekl. 24 r.

Amsterdam, UB (in mod. perk. band met sch. v. en a.); Den Haag, KB, 654D47, z. titel.

45. **1598** **Middelburg** **—** **4-talig**

Dictionario, Coloquios o dialogos en quatro lenguas, flamengo, español y italiano.

Naar Riemens, *Esq. Rep. 107a.*

46. **1599** **Antwerpen** **M. Huyssens** **2-talig**

Ghemeyne spraken oft Tsamencoutinghen. Propos communs ou Colloques avec un vocabulaire contenant plusieurs mots vulgaires par feu Noel de Berlaimont. T'Hantwerpen by Martin Huyssens Anno 1599, 4°.

Volgens Sermon, blz. 272 te Gent, UB; volgens Beaulieux, blz. 375 te Londen, BM; het boek is in geen van beide bibliotheken aanwezig (officieele mededeeling).

47. **1600** **Luik** **H. Hovius** **7-talig**

1a Colloqvia *enz. als nr.* 39 *met de volgende afwijkingen:* .... Latinæ, Italicæ, Hi- || spanicæ, Gallicæ. || .... Anglois, || .... Neer- || duytsch .... || Leodii || Apud Henricum Hovium, Anno 1600. || Cum Priuilegio. || *Zelfde boek als nr.* 39 *met andere compositie.*

Obl. 61 × 120, A-Cc^8, 208 bll., 3-4 kol , 25 r., rekl.
Londen, BM, 12901 a. 12 (in perk. omslag).

48. **1600** **Antwerpen** **—** **4-talig**

Dictonarium IV Linguarum, Flandricæ, Gallicæ, Hisp. et Italicæ. Antuerpiae, 1600. 8°.
Bij Lipenius, *bl. 810a, samen met nr.* 10; Beaulieux, *MB*, blz. 380.

49. **1601** **Ursel** **Hansz Gottfriedt** **2-talig**

Der New Barlamont oder Gemein Gespräch *enz.* Gedruckt zu Ursel durch Cornelium Sutorium. In Verlegung Hansz Gottfriedt. 1601.

Weenen, NB, 73 M. 120; bij Beaulieux, *blz. 375; naar* Stengel, *blz. 23, noot 3.*

50. **1602** **Leipzig** **G. J. Daczicenus** **6-talig**

1a Dictionariolvm || hexaglosson || Cum colloquijs aliquot sex linguarum, || Latinè, Bohemicè, Germanicè, Gallicè, || Hispanicè, Italicè: ... || DICTIONARIVM / sampt etlichen nothwen- || digen Gesprächen || In Lateinischer / Böhmischer / Deutscher / Frantzösischer / Span- || ischer vnd Italiänischer Sprach: || .... Lipsiæ|| Sumtibus Georgij Iacobidæ Dacziceni, || Excudebat Michaël Lantzenberger M. D. CII. || *1b* Liber ad Lectorem || *166b, r. 2* Incipit Liber Secvndvs || *169b, r. 17 begint het Glossarium, alphab. naar Latijn* || *244b, r. 1* Introductio ad linguam Czechicam. || *248a, r. 8.* Finis ||| *248b* □ (1).

Obl. 91 × 75, sign. A-h^8, 248 bll., geen rekl,, 3 kol., 21 r.
Parijs, F. Brunot.

51. **1605** **Delft** **B. Schinckel** **8-talig**

Colloqvia *enz. als nr.* 44 *met volg. afw.:* Portvgallicae, || ... huit ... Fla- || men ... Espagnol .... tsamensprekinghen ... Anno 1605. *Herdruk van nr.* 44 *met zelfde lettertype.*

Obl. 79 × 117, A-Z^8 Aa-Ee^8, 224 bll., waarvan de laatste twee □, 4 kol. rekl.
Parijs, Arsenal, BL 118A. (perk. band met 2 sch. v. en 1 a.; hs. aant. op titelblad, op 2de sch. vóór recto en sch. achter recto; over de aant. zie Geschiedenis, boven blz. XLVI).

---

(1) ä. ö = a, o *met* e *suscriet.*

52. 1607 **Rotterdam** **J. v. Waesberghe** **2-talig**

Den Kleynen Vocabulaer. Rotterdam, Jan van Waesberghe, 1607, pet. 8°.

Bij RIEMENS, *Esq. Rep. 106b, naar* LEDEBOER, *bl. 65.*

53. 1607 **Geneve** — **4-talig**

Dictionariolum cum Colloquiis aliquot IV. Linguarum, Latinæ, Germanicæ, Gallicæ & Italicæ. Genev. 16°. 1607. *Bij* LIPENIUS, *blz. 810b.*

54. 1607 — — **6-talig**

Dictionarium hexaglosson cum colloquiis aliquot sex linguarum Germanice, Gall. Belg. Lat. Hisp. et It. 1607. *Bij* BEAULIEUX, *MB, blz. 375.* Vesoul (is aldaar uit de Bibl. verdwenen).

55. 1608 **Rotterdam** **J. van Waesberghe** **4-talig**

Dictionario, coloquios o dialogos en quatro lenguas, flamengo, frances, español y italiano con las conjugaciones. — Dictionnaire, colloques en quatre langues. 12°., obl. 247 ff.

Aldus bij RIEMENS, *Esq., Rep. nr. 107a, naar* LEDEBOER, *bl. 66.* Een exemplaar te Rotterdam, Gemeentebibl. (*zie hier boven de noot bij blz.* xxxv).

56. 1608 **Geneve** **J Stoer** **6-talig**

Colloquia & Dictionarolum sex linguarum, Latinæ, Gallicæ, Teutonicæ, Hispanicæ, Italicæ & Anglicæ, apud Jac. Stoer, in 8°. 1608. *Bij* DRAUDIUS, *blz. 977;* LIPENIUS, *blz. 810.*

57. 1608 **Geneve** — **7-talig**

Colloquia & Dictionarium septem Linguarum, Belgicæ, Anglicoe. Teutonicæ, Latinæ talicæ, Hispanicæ, Gallicæ. Genev. 8°, 1608.

Bij LIPENIUS, *blz. 810b;* BEAULIEUX, *MB, blz. 375.*

58. 1610 **Luik** **H. Hovius** **7-talig**

Colloqvia Et Di- || ctionariolvm septem || Lingvarvm, Belgicæ, Anglicæ, Tev- || tonicæ, Latinæ, Italicæ, Hispa-|| nicæ, Gallicæ. || *enz. als nr.* 39 *met volgende afwijkingen :* .. Fla- || men .... Neer- || duytsch, ... Anno 1610 ....

Herdruk van nr. 39.

Obl. 86 × 115, A-Bb⁸, 200 bll., 3-4 kol., 26 r., rekl.

Luik, UB. XVI, 99.4 (in mod. band; hs. aant. over Spaansche woordvorming, It., Sp. en Ndl. diminutieven op blz. 199a en 200a; op titelblad naam van bezitters *Cornelis Van Darth* en *de Sandt jud.* 1691); Gent, UB, A. 42352.

59. 1611 **Leipzig** **H. Gross S^r^** **6-talig**

Dictionarium hexaglosson *enz. als nr.* 24. Lipsiae apud Herm. Gross, seniorem 1611.

Bij DRAUDIUS[2], *blz. 1345 ; niet in* DR.[1]. *Bij* LIPENIUS *blz. 810b, luidt de titel :* Dictionarium Hexaglosson, cum Colloquiis sex Linguarum, Latin. Germ. Belg. Gallicæ, Hisp. Angl. *Lips.* 12°, 1611.

60. 1613 Delft B. Schinckel 8-talig

1a Colloqvia Et Dictionario- || lvm Octo Lingvarvm, Latinæ, Gallicæ, || *enz. als nr.* 44 *met volg. afw.* : .... Itali- || cæ, ... Latin, || Flamen .... t'samensprekinghen met ... Francoys, || ... Enghels ... Anno 1613. ||

Herdruk van nr. 44, *bevat alleen een blanco blad meer, dus 223 bll.*

Gent, UB, BL. 5204 (in mod. band met 1 sch. v. en a.; blz. 223 hs. aant. over de *Verba hispanica ;* onleesbare potloodaant.).

61. 1613 Vlissingen M. A. Vander Nolck 8-talig

1a Colloqvia Et Dictio- || nariolvm Octo Lingvarvm, La- || tinae *enz. als nr.* 44 *met volg. afw.* : .... His- || panicae ... Anglicae et Portvgallicae, || ... huit ... Latin, Flamen || Francois, ... Espagnol .... tsamensprekinghen ... Fransois, Neer- || duytsch... Italians .... || Flissingae || Apud Martinum Abrahami F. vander Nolck commorantem || Typographia, Anno 1613. || *1b* □ *2a* Liber ad Emtores. || *205b* Sensuit vn petit traité ... || *208b, r. 17* FINIS. || *Herdruk van nr.* 44, *ingekort aan het einde.*

Obl. 92 × 150, A-Cc[8], 208 bll., 4 kol., rekl., 24 r.

Parijs, Ars, BL 105 (in perk. band met 2 sch. v. en 4 a., waarvan telkens 1 tegen den band geplakt; hs. duitsche aant. op sch. 1 en op 2 v. namen van bezitters : Matthaeus Berckensteil, Pastor Ferroniensium (?) a° 1679 en Petrus Stolten).

62. 1613 Den Haag J. Hillebrand 8-talig

1a Colloqvia *enz, als nr.* 60.... Hagae-Comitis, || Ex officinâ Hillebrandi Iacobi, D. Ordinum Hollandiae || Typographi, Anno 1613. || *Herdruk van nr.* 60, *maar* 224 bll., *waarvan de laatste twee* □.

Londen, BM, Voyn. 57 (perk. band met 3 sch. v. en a.; ex. afkomstig uit het Benedictijnenklooster *Les Manteaux Blancs* te Parijs).

63. 1613 Amsterdam H. Laurensz. 8-talig

Colloquia & Dictionariolum octo linguarum. Amstelrodami apud Henr. Laurentii, in forma octava oblonga. 1613. *Bij* DRAUDIUS, *blz. 1346; bij* LIPENIUS, *blz. 810b na* linguarum : Latinæ, Gall. Belg. Teut. Hisp. Ital. Angl. & Portugallicæ. *Amstel.* 8°, 1613.

64. 1614 Geneve — 6-talig

Colloquia & Dictionariolum VI. Linguarum. Lat. Gall. Germ. Hisp. Ital. Anglicè. Geneve. 16°. 1614. *Bij* LIPENIUS, *blz. 312.*

65. 1615 Zonder plaatsnaam (Keulen ?) — 2-talig

Der New Barlamont, jetzt zum 3. Mal gemehret und gebessert durch J. D. D. (a. m. frz. Titel) o. O. 1615; 8° unpag, A-F[8]. *Naar* STENGEL, *Anhang*, blz. 285; cf. **28, 29**.

Trier, SB, G. 187.

66. 1616 Straatsburg A. Bertram 2-talig

1. Der New Barlamont : || Oder Gemein gespräch || zu Teutsch vnd Frantzösisch || beschrieben : ...... || Les Devis Familiers De || Barlamont ..... Gedruckt zu Straszburg durch || Antonium Bertram / || M.DC.XVI. || *3 : Rom. en arab. letters en in Fr. en Hgd.* Le Livre au Lecteur. (*4 verzen*). *4* La Table de || ce Livre. || *5* Vn Convive *enz.* || *81* Livre second. || *101, r. 2* L'oraison de nostre || Seigneur Jesus Christ. || *112, r. 2 La multiplication.* || *r. 27* FINIS ([1]).

153 × 102, 112 blz. gepag. en gesign. A-G⁸, 30 r., ged. got.

Gent, UB. 117 F 5; Greifswald, UB; bij LIPENIUS met nrs. **37** en **82**, STENGEL, blz. 23, noot 3 en BEAULIEUX, *MB*, *blz. 375.*

67. 1616 Antwerpen F. Fickaert 7-talig

Zie onze herdruk.

Obl. 98 × 142, A-Dd⁸, 216 bll., rekl., 24 r.

Antwerpen, PM. (in perk. band met 1 sch. v. en a.); Luik, Verdeyen (mod. led. band).

68. 1617 Geneve J. Stoer 4-talig

Dictionariolum cum colloquiis aliquot quatuor linguarum Latinae, Gallicae, Germanicae & Italicae. Genevae apud Iacob Stoer, 1617. 16°. *Bij* DRAUDIUS, *blz. 1345.*

69. 1619 Keulen G. Greuenbruch 2-talig

Der New Barlamont, 95 blz. 8°. *Naar* STENGEL, *blz. 23, noot 3 ;* BEAULIEUX, *MB, blz. 375.*

Wiesbaden, L(andes)B.

70. 1621 Straatsburg A. Bertram 2-talig

Der new Barlamont. *Naar* STENGEL, *blz. 23, noot 3 ;* BEAULIEUX, *MB*, *blz. 375.*

Darmstadt, (Landesbibl. ?)

71. 1622 Geneve J. Stoer 6-talig

1a Colloqvia Et Dictio- || nariolvm Sex Lingvarvm, || Latinæ, Gallicæ, Tevtonicæ, || Hispanicæ, Italicae, Et || Anglicae. || ... Colloques ou Dialogues, auec vn Dictionaire en six languages. || Latin, François, Alleman, Espaignol, Italien, & Anglois : .... || Excudebat Iacobus Stoer. || Anno M.DC.XXII. || *2a* Liber Ad Emtores. || *3b* Benevolo Lectori. || *4b, r. 2* Studioso Lectori. || *227b* S'ensuit vn petit traité ... || *239a, r. 18* Finis. || *239b-240b* □.

Obl. 85 × 105, A-Gg⁸, 240 bll., 3 kol., rekl., 22 r. ; *door het wegvallen van het Ndl. heeft het Glossarium geen alphabetische orde meer.*

Antwerpen, E. Van Heurck (in beschreven perk. band met 1 sch. a.); bij DRAUDIUS, *blz. 1345.*

([1]) ä, ö = a, o *met* e *suscriet.*

72. **1622** **Straatsburg** **—** **6-talig**

Colloquia & Dictionariolum sex Linguarum. Argent. 8°, 1622.

Bij LIPENIUS, *blz. 810b, met nrs.* 27, 63, 78.

73. **1622** **Amsterdam** **H. Laurensz.** **8-talig**

1a Colloqvia Et Dictionario- || lum Octo Lingvarvm *enz. als nr.* 44 *met volg. afw.* : ... Gallicæ, || .... Italicæ || ... Portuguez: || .... Latijn, || Francoys .... || Amstelodami, || Ex officina Henrici Lavrentii, An. 1622. || *1b* □ *2a* Liber Ad Emtores || *9b, r. 2* Tabula Libri. || *199b, r. 18,* FINIS || *200a* Lugduni Batavorum, || Excudebat Petrvs Mvllervs. || Anno CIↃIↃCXXII. || *200b* □.

Obl. 84 × 134, A-Bb⁸, 200 bll., 4 kol., rekl., 26 r.

Londen, BM, 12901 a 33.

74. **1623** **Amsterdam** **H. Laurensz.** **8-talig**

Zelfde boek als nr. 73, *f° 200 ontbreekt. Op titelblad het jaartal 1623. Of deze druk dezelfde is als de vorige met verjongd titelblad konden wij niet nagaan, in ieder geval verschilt hij van nr.* 61, *waarmee* BEAULIEUX *BM, blz. 375 hem gelijkstelt.*

Gent, UB, BL 6976 (obl. 82 × 134; perk. band, met 2 sch. v. en a.; ex. Snellaert: opgeplakt titelblad); München, UB (*volgens* STENGEL, *blz. 22*).

75. **1623** **St. Omaers** **P. Geubels** **2-talig**

1a Ghemeyne Spraken || oft t' samen coutinghen / met eenen Voca- || bulaer ..... || *Ouersien ende verbetert. Anno* 1622. || Propos Communs Ov Col- || loqves, Avec Vn Vocabv- laire || .... *Reueu & corrigé. Anno* 1622. || (*vignet*) || Tot S. Omaers || Inde Druckerye van Peeter Geubels in- || den vergulden Bybel. Anno 1623. || *titel in lijst. 1b* Een maeltijt *enz. 12b r. 13* De prologhe van den tweeden Boeck. || *21b, r. 16* De manire om wel te studeren. || *22b, r. 38* FINIS. || *22b, r. 39* Dese ghemeyne spraecken van nievves ouersien, ende verbetert moghen profitelijck || herdruckt worden tot oorbaer, ende profijt vande Ionckheyt. Quod attestor 7 Mei. 1622. || Max. ab Eynatten Can. & Schol. || *Herdruk van nr.* 18.

4°, 196 × 160, A-E⁴ F², 22 bll., 2-3 kol., geen rekl., 45 r.

Parijs, BN, Res. X. 956 (ingen. in Fransch stuk perk.; afkomstig van het Bureau des Pauvres).

76. **1624** **Brussel** **J. Mommaert** **4-talig**

1a Diccionario || Coloqvios, || O Dialogos En Qvatro || Lenguas, *enz. als nr.* 13 *met volg. afw.* Conjugaçiones, y Instrucions, || en que ... dichas || lenguas.... Colloqve .... Español & Italien .... || A Bruxelles. || Chez Iean Mommaert. M.D.C.XXIIII. || Auecq Grace, & Priuilege. || *1b* Aen den Leser. || *Herdruk van nr.* 13.

Obl., 73 × 95, A-Hh⁸, 248 bll., 2-4 kol., 21 r., rekl.

Antwerpen, PM, B. 1827 (in perk. band met 1 sch. a.); Trier, SB, G. 185 (in zelfden band, in 1643 in 't bezit der Jezuieten aldaar).

77. 1624 Brussel J. Mommaert 4-talig

1a Diccionario || Coloqvios, || O Dialogos En Qvatro || Lengvas, Latyn Flamenco || Frances y Español : *enz als nr* 76 *met volg. afw.*... Langues, Latyn, Flamen, François, Español & : .... *Geheel hetzelfde boekje als nr* 76 *behoudens vervanging van Ital. door Latijn.*

Antwerpen, PM, B. 1828 (in perk. band met 1 sch. a.).

78 1630 Antwerpen H. Aertsens 8-talig

1a Colloqvia et Dictionariolvm || Octo Lingvarvm, Latinæ, Gallicæ, Belgicæ, || Tevtonicæ, Hispanicæ, Italicæ, Anglicæ, || Et Portvgallicæ. || Colloques ou Dialogues, auec vn Dictionaire en huict langages.... || Colloquien / oft t'samensprekinghen / met eenen Vocabulaer in acht spraken / Latijn / Francois / || Nederduytsch / Hoochduytsch / .... || Antverpiæ || Apud Henricvm Aertsens, Anno 1630. || *1b*□ *2a* Liber ad Emtores. || *3b* Benevolo Lectori. (*gedat.* 1630) || *199b, r. 18.* FINIS. *200a* Censvra. 27 *Febr. 1630, get.* Zegervs Van Hontsvm. || *200b* Excudebat Henricvs Aertssens Anno CIↃ.IↃC.XXX.

Obl. 192 × 145, A-Bb⁷, 200 bll., 4 kol., 29 r., rekl..

Parijs, Ars., B.L. 1067 (uit de Bibl. Argenson, lederen band);

Brussel, KB, II, 13771 (in mod. band. met 1 sch. v. en a.; *1a hs.* Bibliotheca Frum Min. Hallens; *1b* Sum Fratri Fagagan Hybernorum Recoll. Anno domini 1704; f° 200 ontbr.); Antwerpen, SB, C 40388 : Gent, UB, B. L. 549 (zonder titelblad); Londen, BM. 629. a. 2; Antwerpen E. van Heurck (onvolledig).

79 1631 Frankfort — 2-talig

Der New Barlamont. *Bij* BEAULIEUX, *MB. blz. 375,* naar STENGEL, *blz. 23, noot 3.*

Hamburg, SB.

80. 1631 Amsterdam E. Cloppenburg 8-talig

1a Colloqvia || et || Dictionariolvm || octo linguarum, Latinæ, Gallicæ, Bel- || gicæ *enz. als nr* 44 *met volg. afw.* : .... Italicæ || Anglicæ et Portugallicæ || *geen Fransch* .... tsamen sprekingē || .... Fran- || coys, ... Enghels .... || Amstelodami || Apud Everardum Cloppenburgium 1631 || *Titel in lijst op een omgekruld doek, er onder vignet, er omheen 8 medaillons met mannenfiguur, zie afb. 4, 192b r. 8.* FINIS. *Zelfde inhoud als nr* 44.

Obl. 86 × 117, A-A₂⁸, 192 bll. 4 kol., rekl., 27 r.

Londen, BM. 828a. 71 (perk. band met 1 sch. a. en 3 vóór; blijkens hs. aant. titelblad afk. uit S. Jacobus' klooster te Regensburg); Leiden, UB, 1194 H 14; Versailles; Den Haag, KB.

81. 1631 Middelburg Wᵉ en Erven S. Moulert 8-talig

1a Colloqvia *enz. als nr* 44 *met volg. afw.* : Latinæ, || .... Italicæ, || Anglice, ... un Dictionaire ..., Portuguez : || .... t' samensprekingen .... Latijn || Francois, ... Enghels .... || Middelbvrgi, || Apud Viduam & Hæredes Simonis Movlerti, Ordin. Zeland. Typ. Anno 1631. || *1b* □ *2a* Liber *enz. 180a* Middelburgi Zelandorum, || Excudebat Henricvs Bosselarivs. || Anno CIↃIↃ C.XXXI. || *180b, 181-2* □

COLLOQVIA
lib: S. Jacobi et Ratisbonæ
DICTIONARIOLVM
octo Linguarum, Latinæ Gallicæ, Bel-
gicæ, Teutonicæ, Hispanicæ, Italicæ
Anglicæ et Portugallicæ
Liber omnibus linguarum studiosis domi ac foris necessarius
Colloquien oft t'samen sprekinge
met eenen Vocabulaer in acht spraken, Latijn, Fran-
coys, Neerduytsch, Hoochduytsch, Spaens, Italiaens,
Enghels, ende Portugijsch: Van nieus verbetert ende
vermeerdert van vier Colloquien.
AMSTELODAMI
Apud Everardum Cloppenburgium 1631

4. — Colloquia et Dictionariolum Octo Linguarum.

Amsterdam, E. Cloppenburg.

1631.

Obl. 92 × 142, A-Y⁸Z⁶, 182 bll., 4 kol., rekl. als nr **80**, 29 r., *zelfde doch zuiverder lettertypen* dan in nr **80**.

Londen, BM, 12901 aa 7 (perk. band met 2 sch. v. en 1 a.; op het laatste staat v°: 1863 Arnold $\frac{9^e}{55}$).

82. 1634 Straatsburg — 2 talig

Parlement / oder Gemeine Gespräch / Deutsch und Frantzösisch. 8°.

Bij LIPENIUS, *met nrs* 37, 66.

83. 1635 Amsterdam — 4 talig

Vermeld bij BEAULIEUX, *MB*, blz. 380 met nrs **13**, **20**, **42**, 16° obl., als zijnde te Londen, BM; het boek bevindt zich aldaar niet (officieele mededeeling).

84. 1638 Amsterdam J. Jansen 2-talig

1a Den kleynen || Vocabulaer / || Van Noel van Barlamont || in 't Vlaemsch ende Francoys. || Le Petit || Vocabvlaire || de Noel de Barlamont. || en Flamen & François. || 't Amsterdam || By Jan Janssen, Boeckverkooper opt || Water / inde Pass-kaert / Anno 1638, *23a, getallen in rom. en arab. cijfers*; *cf. nr* **88**.

In 12°, 23 bll., 2 kol., 34 r., rekl., goth.

Parijs, BN, 15320.

85. 1639 Londen M. Sparke Jr 8-talig

1a □ *1b* New || Dialogves or Colloqvies, || And, || A little Dictionary of eight Languages. || Latine, French, Low-Dvtch High-Dvtch, Spanish, Italian, English, Portvgall. || (*De namen der talen in 2 groepen van vier met accolade*) A Booke very necessary for all those that Studie || these Tongues, either at home or abroad. || Now perfected and made fit for Travellers, young || Merchant and Sea-Men, especially those that desire to || attaine to the use of these Tongues. || London, || Printed by E. G. for Michael Sparke junior, and are to be sold neere || the Exchange and in Popes-head Palace, 1639. || *2a Tweede Titelblad* Colloqvia & Dictionariolvm || Octo Lingvarvm ; || *enz. als nr* **44** *met volg. afw.* : .... avec un Dictionaire, ... Flamen, || .... t' samen-sprekingen .... Latijn, || Francois, Nederduytsch, ... Enghels, Portugiisch .... || Londini, || Excudebat E. G. impensis Michaelis Sparke junioris. Prostant ad in- || signe Bibliorum Cœruleorum, in locò vulgò nominato, Greene-arbour. 1639. || *2b* Imprimatur. || Tho. Weekes || Febr. 5. 1638. || *3a* To the || Most Excellent || Prince, || Charles, || Prince of Wales .... *5a Een tweede titelblad als 2a* || *5b een tweede Imprimatur met verschillend lettertype en anderen rand*. || *6a* Liber Ad Emtores. || *7b* To the Reader. (*gedat.* 6 *Juli 1638*) || *8b*, *r*. 2 Studiosi Lectori .... *183b*, *r*. *18* FINIS. *Herdruk van nr* **81**.

Obl. 94 × 147, ¶⁴ A-Y⁸ Z³, 183 bll., 4 kol., rekl. 29 r.

Londen, BM, 629 a.3 (mod. roode band met 3 sch. v. en 2 a.; *1b de naam* Ben: Butcher).

86. 1642 Antwerpen A. van Brakel 2-talig

Den kleynen vocabulaer van Noel van Berlamont in 't Vlaemsch ende Franchoys, van nieuw oversien ende verbetert. t'Antwerpen, bij Arnout van Brakel, op de Wyngaert Brugh. Anno 1642, in-16.

Naar SERMON, blz. 272; is evenwel niet te Gent, UB.

87. 1643 Frankfort — 2-talig

Das new Parlament.

Naar STENGEL, *bl. 23, noot 3, alwaar de aant.*: daher wohl auch diespäteren Parlaments.
Hamburg, SB, SD b. I 195.

88. 1645 Delft J. P. Waalpot 2-talig

1a Den Kleynen || Vocabulaer / || van Noël van Barlamont / || In Duytsch eñ Fransoys. || Le Petit || Vocabvlaire, || De Noël de Barlamont, en || Flamen & François, || .... Tot Delff, By Jan Pietersz Waalpot, 1645. || *Herdruk van nr.* **84**.

In 12°, A-B⁸ C⁶, 22 bll., 2 kol., 34 r., rekl., goth.
Amsterdam, UB., 535 G 23.

89. 1646. Warschau P. Elert 6-talig

1a Hexaglosson || Dictionarivm || Cum multis colloquijs || Pro diuersitate status || hominum, || Quotidie occurrentibus || Varsaviæ. || In Offic. Petri. Elert S. R. || M. Typ: Anno D. 1646. || Cum gratia et Privilegio S. R. M. Pol. et Suecie *1b* □ *2a* Serenissimo || Sigismvndo || Casimiro || Poloniæ & Sueciæ || Principi. || *4a* Dictionarivm || Sex Lingvarvm, || Cum multis colloquijs quotidia- || no vsui maximè seruientibus. .... Nunc recens Polonico Idiomate illustratum. Cui accessit ad || calcem operis Methodus facilis & com- || pendiosa legendi & pronunciandi: || cum aliquod Coniugationibus || praecipuis. || *volgt titel in Poolsch* || *4b, r. 2* Ad Lectorem. || *9b r. 15* Conuiuium decē personarum || *139b, r. 12* Incipit Liber Secundus. || *185b, r. 18* FINIS. || *volgt in 't Poolsch de uitspraak van Fr., It., Sp.* || *195a* De ratione legendi ac experimen- || di verba in lingua Polonica. || *195, r. 10* Praecepta || Wie man die Frantzòsische sprach soll aufzsprechen || *197b, onderaan* FINIS. ||

8°, 3 bl. + A-Z⁴ Aa-Zz⁴ Aaa-Bbb⁴ Ccc², 197 bll.

Londen, BM, 627*b* 12 (in led. band met 7 sch. v. en 6 a., waarop wapens van en poolsche ode aan een prins Czartorinski; was 13 Oct. 1708 in 't bezit van Gioseppe Inno° Migliowichi; zie boven blz. XLI.

90. 1646 Venetië Ex Typ. Baretiana 8-talig

1a Colloqvia, Et || Dictionariolvm || Octo Lingvarvm, || *enz. als nr.* 44 *met volg. afw.*: .... Italicæ, || .... langues .... Espaignol, || .... t' samen-sprekingen .... ache (*sic*) .... Hoochduytsch, || .... || Venetiis, Ex Typographia Baretiana M.DCXLVI. || Superiorum Permissu, & Priuilegijs. || *199b, r. 18* FINIS. || *200a en b* □. *Herdruk van nr.* **73**.

Obl. 85 × 161 A-V¹⁰, 200 bll., 4 kol., rekl., 26 r.
Londen, BM, 12901 a 6 (in perk. band met 1 sch. v.).

91. 1647 Brussel J. Mommaert 4-talig

1a Dictionaire, || Et Colloquès, || En Quatre Langues, || A sçavoir, Flamen, François, Español, & Latin. || Reveus & augmentez par I. M. || Woorden-Boeck, || Ende T'Samen-Spraken, || In Vier Talen, || Te weten / Nederlandtsch / Fransch / Spaensch / ende Latijn: || Verbetert ende vermeerdert door I. M. || A Bruxelles, || Chez Jean Mommart, à l'Impremerie. M.DC.XLVII. || Avec Grace & Privilege. || *1b* Aen den Leser. || *4b, r. 2* De Tafel van desen Boeck. || *240b, r. 17* EYNDE. ||

5. — Het Poolsche Dictionarium Hexaglosson.

Warschau, P. Elert.

1646.

Obl. 71 × 96, A-Gg⁸, 240 bll., 2 kol., 23 r., rekl.; zelfde boekje als nr. **20** met een aanvullende lijst van woorden aan het einde.

Brussel, KB. II, 93462 (in mod. perk. band met 1 sch. v. en a.); Gent, UB, BL. 3123; Londen, BM. 12901a 19, ex. Serrure; Antwerpen, van Heurck (defect).

92. 1649 Keulen — 6-talig

Colloquia & Dictionarium sex Linguarum. Colon. 16°, 1649. *Bij* Lipenius, *blz. 811a.*

93. 1651 Geneve — 6-talig

Colloquia & Dictionarium sex Linguarum. Genev. 16°. 1651.

Bij Lipenius, *blz. 811a, met nr.* **92.**

Mainz, SB. hh 4 (Stengel, *Anhang*, blz. 285).

94. 1652 Geneve — 4-talig

Colloquia IV Linguarum, Genev. 16°, 1652. *Bij* Lipenius, *blz. 312.*

95. 1656 Venetië Ex Typ. Juliana 8-talig

1a Colloqvia, Et Dictionariolvm || Octo Lingvarvm, || *enz. als nr.* **44** *met volg. afw.*: .... Italicæ, || .... Portugallicæ, || .... Dialogues || .... langues .... Fran- || çois .... Espaignol, || .... t' samen-sprekingen .... ache (*sic*) .... Hoochduytsch, || .... || Venetiis, Ex Typographia Iuliana. M.DCLVI. || Superiorum Permissu, & Priuilegijs. || *Herdruk van en zelfde boekje als nr.* 90; *blz. 200 ontbr.*

Londen, BM, 629.a 4 (in led. band met 2 sch. v. en 3 a.: op 2ᵉ sch. a.: verso met potlood: m/- Williamson).

96. 1662 Antwerpen H. Aertsens 8-talig

Blz. 1 Dictionarivm || ende || T' Samen-Spraeken || in Acht Taelen || Latyn, François, Neder- || Duyts, Hoog-Duyts || Spaens, Italiaens, Engels, || ende Portvgies. || Lesten Druck van Nieuws || vermeedert ende verbetert. || (*titel als steeninscriptie met links en rechts een groep van 4 mannen in gesprek; op den steen een Janushoofd, links onderaan een baal gemerkt* $\overset{4}{\text{EQ}}$ *en er onder:* Lommelin sculp.). T'Antwerpen. By Hendrick Aertssens. Anno M.DC.LXII. || *bl. 2* □ *bl. 3* Dictionariolvm || Et || Colloqvia Octo Lingvarvm, || Latinæ, Gallicæ, Belgicæ, Tevtonicæ, Hispanicæ, Italicæ, || Anglicæ, & Portugallicæ. || ... Dictionaire || Et Colloqves En Hvict Langves, || Latin, Flamen, Francois, Alleman, Espaignol, Italien, || Anglois, & Portvgves: || .... Antverpiæ || Apud Henricvm Aertsens, Anno. M.DC.LXII. || *bl. 4* □ *bl. 5* Liber Ad Emtores. || *bl. 7.* Benevolo Lectori. (*gedat. 1622*) || *bl. 270, r. 9* Incipit Liber secundus. || *bl. 377, r. 14* FINIS. || *bl. 378* Petit traité fort propre *enz.* || *bl. 399* Censura. (*ged. 19 Mei 1662 en get.* Ioannes De Capva, Canon. Antuerp. Lib. Censor. || *bl. 400.* Svmma Privilegii. (*ged. 21 Jan. 1662 en get.* Loyens. ||

Obl. 96 × 162, A-Bb⁸, 400 genum. blz., verkeerd genum. zijn o. a. 104 (140), 114 (144), 159 (156), 182 (174), 204 (240), 220 (202), 385-398 (345-358), 4 kol., rekl. 26 r.

Antwerpen, PM, A 2629 (in perk. band met 1 sch. v.; bez.: F. P. Lemmiüs, Frederic Verachter en een onleesbare naam); *ib.* SB, C 40455; Brussel, KB, II 34086; *ibid.* II, 46851 en 10080; Gent, UB, BL 550 en 7098; Gent, Prof. Vercoullie; Londen, BM. 12901. aa. b; Antwerpen, E. van Heurck.

97. **1671** **Geneve** **—** **4-talig**

Colloquia IV Linguarum. Genev. 16°, 1671. *Bij* LIPENIUS, *blz. 312, met nr.* 94.

98. **1671** **Geneve** **—** **6-talig**

Colloquia & Dictionariolum VI. Linguarum, Lat. Gall. Germ. Hisp. Ital. Anglicè. Genev. 16°, 1671. *Bij* LIPENIUS, *blz. 312, met nr.* 64.

99. **1692** **Bologna** **Ex Typ. de Longhis** **8-talig**

Blz. 1 Colloqvia, Et Dictionariolvm || Octo Lingvarum, || *enz. als nr.* 95 *met als afw.* Colloquien, || oft.... Bononiæ, M.DC.XCII. Ex Typographia de Longhis. Superiorum Permissu. || *bl. 2* □ || *bl. 3* Liber Ad Emtores. || *bl. 398, r. 18* FINIS. || *bl. 399* Vidit D. Paulus Carminatus Clericus Regularis Sancti Pauli, in || Metropolit. Bononiae Pœnit. pro Illustriss-ae Reuerendiss. Domino || Iacobo Boncompagno Archiepiscopo, & Principe. || Reimprimatvr. || Fr. Joseph Maria Agudi Vic. S. Officij Bononiæ. || *bl. 400* □.

Obl. 100 × 152, A-Bb[8], 200 bll., 4 kol., rekl., 26 r.

Londen, BM, 12001 aaa 12. (in perk. band met 1 sch. v. en a.; binnen op omslag de naam Vulpius en dat. 16 Jan. 1813).

100. **1703** **Rijssel** **A. de Hollander** **2-talig**

1a Gemeyne Spraken, || Oft Samen-Coutingen, || Met Een Vocabulaer : || ...., Gemaect by wylen Noel van Barlamont. || .... Propos Communs, || Ou Colloques, Auec Un Vocabulaire : || .... A Lille . || De l'Imprimerie d'Adrien de Hollander, rue des Malades, || sur le Pont de Fin, à l'Horloge au Soleil. 1703 ||

1b Een Maeltijt .... *11b, r. 27* De Prologue van het tweede boeck. || *12a begint het Glossarium. 18b* Hier nae volgt het Gebedt des Heeren, *enz. 19b* De maniere om wel te studeren. || *20b, r. 9.* FINIS. || *r. 10* Het Getal. || *r. 31* Approbatie. *ged.* 7 May 1621 *en get.* Max. ab Eynatten Can. & Schol. Antuerpiensis. || (*De datum van de approbatie schijnt op een nog onbekende uitgave te wijzen*). *Herdruk van nr.* 18, *met weglating van de uitspraakregels en opname van het begin van het zesde gesprek, 8b, r. 15 als* Vierde Capittel, *waardoor de brieven het* Vijfde Capittel worden.

4°, 142 × 180, 20 bll., A-E[4], 49 r., z. rekl., 2 kol., ged. got.

Gent, UB, BL. 3776 (mod. band).

DRUKKEN MET ONZEKER (¹) OF ZONDER JAARTAL

101. **Vóór 1586** **Engeland** **—** **6 talig**

Vermeld in het Benevolo Lectori *der* Colloquia (*zie f° 3a van herdruk en boven blz.* XLI).

(¹) Zie ook boven nrs. 11, 12, 20. 83. Nummers 101-103 worden afzonderlijk vermeld, omdat zij, bij gebrek aan gegevens, in de Geschiedenis van Voc. en Col. buiten de bespreking vielen.

102. 1621 ? — — 2-talig

Zie aanteekening bij nr. 100.

103. Vóór 1639 Londen M. Sparke Jr 3 talig

Vermeld in de opdracht van nr. 85; (zie blz. XLV).

104. — — — 8-talig

Zonder titelblad. *2a* Liber Ad Emtores. || *3a* Benevolo Lectori. (*gedat* 1585) || *128a, r 16* Incipit Liber Secundus. || *192b, r. 8* Finis. ||

Obl. 84 × 120, A-Aa8, 192 bll., 4 kol., rekl., 27 r., ged. got. *Aantal bll. en regels, lettersoorten, orde van de talen, data der brieven en slotregels zijn dezelfde als bij nr.* 80, *doch niet de signat. Misschien wel een ex. van nr.* 63. *In ieder geval is het boek niet van 1585, zooals de cat. van de KB. te Brussel vermeldt; wel is het een druk uit de XVIIe eeuw.*

Brussel, KB, II 59752 (in perk. band met 1 sch. v. en 1 a.; op sch. vóór hs. moderne aant.: Antverpiæ Henri Aertsens 1585).

105. — — — 8-talig

Zonder titelblad; Benevolo Lectori *ged.* 1585; *tekst, met Nedl., als nr.* 39.

Bij Stengel, *blz. 22, noot; bij* Beaulieux. *blz. 375 met aant.*: [1631 ?].

Voor de *New Parlement*-drukken verwijzen wij naar Stengel. (Zie boven blz. LIV).

LIJST VAN AANGEHAALDE WERKEN MET DE GEBRUIKTE AFKORTINGEN

BEAULIEUX, of BEAULIEUX, *MB* = CH. BEAULIEUX, *Liste des dictionnaires, lexiques et vocabulaires français antérieurs au Thrésor de Nicot.* In *Mélanges Brunot,* Paris, Société nouvelle de librairie et d'édition 1904, blz. 371-398.

BIOGRAPHISCH WOORDENBOEK, onder redactie van Dr P. C. MOLHUYSEN en PROF. Dr P. J. BLOK. Leiden A. W. Sijthoff I-VI, 1911-1924.

BRUNET, J. CH., Manuel du libraire et de l'amateur de livres, I-VI, Paris, 1860-65.

BUITENRUST HETTEMA, F., *Oude Glossen en hun beteekenis.* Gent, A. Siffer, 1914. (Uitgave van de Koninklijke Vlaamsche Academie).

DE VOOYS, *NT* = C. G. N. DE VOOYS, *Pontus de Heuiter* (in NIEUWE TAALGIDS, 1917, blz. 1-18).

DE VOOYS, C. G. N., *Een belangrijk Vlaamsch Woordenboek uit de zestiende eeuw* (in *Tijdschrift voor Nederl. Taal- en Letterkunde,* XLIII (1924), blz. 196-199).

DE VREESE, W., *Verslagen* = *Letterkundige Wedstrijden voor 1914. Verslagen der Keurraden,* in *Verslagen en Mededeelingen der Kon. Vl. Academie,* 1914, blz. 442-454.

DE VREESE, *Ben.* = W. DE VREESE, *Over de benamingen onzer taal, inzonderheid over Nederlandsch.* Gent. A. Siffer, 1909 (overdruk uit de Verslagen en Mededeelingen der Kon. Vlaamsche Academie, 1909).

DE VREESE W., *G. Meurier* in *Biographie Nationale,* deel XIV.

DRAUDIUS[1] = G. DRAUDIUS, *Bibliotheca classica,* Francofurti, 1611.

DRAUDIUS[2] = IDEM, Francofurti ad Mœnum, 1625.

FONCKE, *HB* = R. FONCKE, *Program der Latijnsche school te Mechelen 1605* (in HET BOEK, 1920, 25-32).

FURNIVALL = F. J. FURNIVALL, *Manners and Meals in olden Time.* Londen, Early English Text Society 1868, 2 dln.

FURNIVALL, F. J., *Queene Elisabethes Achademy* met *Essays on early Italian and German Books of courtesy by* W. M. ROSETTI *and* E. OSWALD. London, Early English Text Society, 1869.

GOEMANS = L. GOEMANS, *Antonius Sexagius' De Orthographia Linguæ Belgicæ* (in LEUVENSCHE BIJDRAGEN, III, 167-245, IV, 65-123).

HB = HET BOEK, Tweede Reeks van het Tijdschrift voor boek- en bibliotheekwezen. 's Gravenhage, van 1912 af.

HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, *Horae Belgicæ* = H. v. F., *Gesprächbüchlein, romanisch und flämisch.* Hannover, Carl Rümpler, 1854 (*Horae Belgicæ* IX).

KLUYVER = A. KLUYVER, *Proeve eener critiek op het Woordenboek van Kiliaan.* 's Gravenhage, M Nijhoff, 1884.

JACOBS, *Verouderde Woorden* = J. JACOBS, *De Verouderde Woorden bij Kiliaan.* Gent, 1899 (uitgave van de Kon. Vl. Academie).

JACOBS, *Verslagen* = J. JACOBS, Diphtongeering van Westgermaansche i tot Nederlandsche ij, in *Verslagen der Kon. Vl. Academie*, blz. 235-246.

JÖCHER = C. G. JÖCHER, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon.* Leipzig, 1750-1751, 4 dln.

KOOIMAN, *Twe-spraack* = KOOIMAN, *Twe-spraack vande Nederduytsche Letterkunst.* Groningen, Vredevoogd & C°, 1913.

KOOIMAN, *PT* = K. KOOIMAN, *Populaire Taalstudie in de zestiende eeuw* (in NIEUWE TAALGIDS, 1918, 65-75).

KRONENBERG, *NT* = M. E. KRONENBERG, *Het Vocabulare van Noël de Berlaimont* (in NIEUWE TAALGIDS, 1918, 172-173).

LACOMBE, *Abrégé chronologique de l'histoire du Nord.* Paris, Mérissant 1762, 2 vol.

LEDEBOER = LEDEBOER, *Het Geslacht van Waesberghe.* Een bijdrage tot de geschiedenis der boekdrukkunst en van den boekhandel in Nederland, 2e uitg. 's Gravenhage-Utrecht, 1869.

LIPENIUS = M. LIPENIUS, *Bibliotheca Realis Philosophica.* Francofurti ad Mœnum, 1682.

MICHELANT, *Le Livre des Métiers.* Paris, Tross, 1875.

MOES en BURGER = E. W. MOES en C. P. BURGER Jr, *De Amsterdamsche Boekdrukkers en Uitgevers in de zestiende eeuw.* Amsterdam, Van Langenhuysen, 1901-1915, 4 dln.

NÈVE, F., *Mémoire historique et littéraire sur le Collège des Trois-Langues à l'Université de Louvain*, Bruxelles, 1856.

NIJHOFF, *NAT* = NIJHOFF, *L'Art typographique dans les Pays-Bas* (1500-1540). La Haye, 1902.

NIJHOFF, *NB* of *Nedl. Bibl.* = W. NIJHOFF, *Nederlandsche Bibliographie van 1500-1540.* 's Gravenhage, M. Nijhoff, 1919-1921, met suppl. 1925.

NT = NIEUWE TAALGIDS, Groningen, J. B. Wolters U. M.

PAQUOT = PAQUOT, *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas.* Louvain, 1768.

PIRENNE = PIRENNE, *Histoire de Belgique.* Bruxelles, Lamertin, t. III, 1907[1].

POFFÉ = E. POFFÉ, *De Gilde der Antwerpsche Schoolmeesters.* Antwerpen. 1895.

RIEMENS, *HB* = K. J. RIEMENS, *Het Spraeck ende Woord-boeck van Fr. de Houtman en de Vocabulare van Noël de Barlamont* (in HET BOEK, 1918, 193-196) en

K. J. RIEMENS, *De Datum van de Vocabulare van Noël de Barlaimont* (in HET BOEK, 1918, 372-373).

RIEMENS, *Esq(uisse)* = K. J. RIEMENS, *Esquisse historique de l'enseignement du Français en Hollande du XVIe au XIXe siècle.* Leyde, A. W. Sijthoff, 1919. (*Rep.* verwijst naar het *Repertoire* in dit boek).

RIEMENS, *Etude* = K. J. RIEMENS, *Etude sur le Texte français du Livre des Métiers. Supplément à l'Esquisse* enz. Paris, L. Arnette, 1924.

RIEMENS, K. J., *Les Débuts de la Lexicographie Franco-Néerlandaise*. Paris, H. Champion 1921 (Extrait de la *Revue de Philologie Française*).

ROMANIA, Paris, E. Champion.

SERMON = H. SERMON, *De Vlaamsche Vertaal- en Woordboeken van het begin der boekdrukkunst tot den jare 1700* (in *Verslagen en Mededeelingen der Kon. Vlaamsche Academie*, 1891, 250-285.

STENGEL = E. STENGEL, *Chronologisches Verzeichnis französischer Grammatiken vom Ende des 14. bis zum Ausgange des 18. Jahrhunderts*, Oppeln, E. Franck's Buchhandlung. 1890.

STENGEL, *Anhang* = E. STENGEL, *Plan einer Geschichte der französischen Grammatik, besonders in Deutschland* (in *Zeitschrift für Französische Sprache und Literatur*, XII, 284-90 met, als bijvoegsel, een vervolg op het Chronologisches Verzeichnis).

SWEERTIUS, *Athenae Belgicae* = F. SWEERTIUS, *Athenae Belgicae sive Nomenclator infer. Germaniae Scriptorum*, Antverpiae, Apud Gulielmum a Tungris, 1628.

TE WINKEL, *Geschiedenis* = J. TE WINKEL, *Geschiedenis der Nederlandsche Taal*, Culemborg, Blom en Olivierse, 1901.

TIJDSCHRIFT VOOR BOEK- EN BIBLIOTHEEKWEZEN, I-IX, Antwerpen-'s Gravenhage, 1903-1911.

VAN DER FEEN, *HB* = G. B. CH. VAN DER FEEN, *Noord-Nederlandsche Boekerijen in de XVIe eeuw* (in HET BOEK, 1918, 81-92, 318-334; 1919, 219-224).

VAN GINNEKEN, S. J., *Handboek der Nederlandsche Taal*, Nijmegen, Malmberg I-II, 1913-1914.

VAN LERBERGHE = VAN LERBERGHE en RONSE, *Audenaerdsche Mengelingen*. Audenaerde, van Gommar, I-IV, 1845-1852.

VERDEYEN, *Un recueil précieux* = R. VERDEYEN, Un recueil précieux d'éditions anversoises du XVIe siècle (in DE GULDEN PASSER, Antwerpen, 1924, 171-196).

WORP, *Geschiedenis* = J. A. WORP, *Geschiedenis van den Amsterdamschen Schouwburg*, 1496-1772. Amsterdam, S. L. van Looy, 1920.

ADDENDA EN CORRIGENDA

Het teeken < = *te verbeteren tot.*

xv, 4 Vocabulaire < Vocabulare

xv, 21 de drie eerste < de eerste drie

xxix, 15 brief aan < brief van — 18-19 de twee eerste < de eerste twee

xxxi, 24 Anwerpen < Antwerpen

xxxi, 27 onvindbaar < onvindbaar (2) *en bij te voegen als noot* (2) : Onder het afdrukken kwam een ander exemplaar te voorschijn; zie Naschrift, blz. lv.

xxxiv, 5, 21 en laatste regel Claes < Claesz.

xxxv, 18 reclamen < reklamen

xxxv : *te voegen bij noot* (6) : Van dezen druk bleek achteraf een exemplaar aanwezig te zijn in de Gemeentebibliotheek te Rotterdam.

xxxvi, 5 *van onder* oover < zoover

xxxviii : *te voegen bij noot* (2) : Zie verder blz. xcii.

xxxix, voetnota r. 11 : twee eerste < eerste twee

xl, noot 4 : Lautzenberger < Lantzenberger

xli, noot (2) : Misschien is dit < Dit is

xliii, 25 België < de Nederlanden

xlvii, 19 reclamen < reklamen

xlviii, 1 E.Q < $\frac{4}{\text{E. Q.}}$

lxi, 23 *i* en *u* < $\bar{\imath}$ en $\bar{u}$.

lxx, 22 vertaald wordt < vertaald wordt door

lxxx, 3° : von < van

Ibid., 5° : *dat M* < *dat M inderdaad, zooals Michelant reeds had opgemerkt,*

Ibid., 5° : *Picardisch* < *Picardisch* (6). *en in noot bij te voegen* : Zie voor de nadere localiseering in Belgisch Henegouwen Riemens, *Etude*, blz. 89.

lxxx : *te voegen bij noot* (2). Uit de vergelijking van de blz. lxv en volg. behandelde lijsten van woorden blijkt in ieder geval dat het Vocabulare in de meeste gevallen dichter staat bij H dan bij M.

xcii, 9 Gevart < Ghevart

xciv, nr 4, regel 4 : Dictionarium < Dictionarivm

INHOUD

Voorbericht . . . . I-IV
Inleiding . . . . V-CXX

HOOFDSTUK I. OVER DEN INHOUD, TER KENNISMAKING . . . . VII-XIV

Aan Tafel VIII — 's Morgens op de Markt IX — Tusschen schuldeischer en schuldenaar X — Op weg naar Antwerpen X — In de Herberg XI — Het Opstaan XI — Op de Sinksenmarkt XII — Brieven en Formulieren XIII.

HOOFDSTUK II. GESCHIEDENIS VAN HET VOCABULARE VAN NOËL DE BERLAIMONT EN VAN DE COLLOQUIA . . . . XV-LVI

1. Het Vocabulare van Noël de Berlaimont en de Colloquia XV 2. Van twee- tot viertalig XVIII 3. Het verdere verloop van de twee- en viertalige uitgaven XXXIII 4. De zestalige Colloquia XXXVI 5. De zeventalige Colloquia XLII 6. De achttalige Colloquia XLVI. 7. Der New Barlamont LIII.

NASCHRIFT. 1. Tweetalig Vocabulare 2. Viertalige Colloquia 3. Cleyne Vocabulaerkens 4. Zestalige Colloquia LV.

HOOFDSTUK III. DE OUDSTE DRUK EN DE BRONNEN VAN HET VOCABULARE . LVII-LXXXII

1. De Druk van 1536 en de Editio princeps LVII 2. Een eerste bron van het Vocabulare LXII 3. Een tweede bron van het Vocabulare LXXI 4. Naschrift. Een derde bron van het Vocabulare LXXVIII.

HOOFDSTUK IV. VOCABULARE, THESAURUS EN ETYMOLOGICUM . . . . . . LXXXIII-XC

Het Vocabulare als bron van Thesaurus en Etymologicum LXXXIII 1. De dubbelvormen in Voc. Thes. en Etym. LXXXIII-LXXXIV 2. Kiliaan, derde medewerker aan den Thesaurus LXXXIV 3. De meertalige woorden bij Kiliaan en de Colloquia LXXXV 4. *Vetus* en *Flandricum* bij Kiliaan LXXXV 5. De spelling van het Etymologicum LXXXVII 6. Samenstelling en karakter van het Etymologicum LXXXVIII 7. Het Etymologicum en het *Naembouck* van 1562 LXXXIX.

HOOFDSTUK V. A. NOËL DE BERLAIMONT XCI
B. EEN LAATSTE WOORD OVER DE GESCHIEDENIS VAN DE COLLOQUIA (1573-1583) XCII

Lijst van Drukken van Vocabulare en Colloquia . . . . xciii-cxv

Lijst van aangehaalde werken met de gebruikte afkortingen . . . . cxvii cxix

Addenda en Corrigenda. cxx

Tabellarisch Overzicht (1530-1576), blz. xxxii; (1576-1580), blz. xliv.

Afbeeldingen 1. Het Vocabulare van 1540, blz. xciv 2. Het Dictionarium Quadrilingue van 1551, blz. xcvi 3. De Ghemeyne Spraken of Propos Communs van 1577, blz. xcix 4. De achttalige Amsterdamsche Colloquia van 1631, blz. cx 5. Het Poolsche Hexaglosson van 1646, blz. cxii.

C69
1926

UITGAVE VAN DE VEREENIGING DER ANTWERPSCHE BIBLIOPHILEN Nr 40

COLLOQUIA ET DICTIONARIOLUM SEPTEM LINGUARUM

GEDRUKT DOOR FICKAERT TE ANTWERPEN IN 1616

OPNIEUW UITGEGEVEN DOOR PROF. DR. R. VERDEYEN

II

ANTWERPEN
Nederlandsche Boekhandel,
St. Jacobsmarkt, 50

'S GRAVENHAGE
M. Nijhoff, Lange Voorhout,

1925

VEREENIGING

DER

ANTWERPSCHE BIBLIOPHILEN

—

UITGAVE Nr 40

Drukk. J.-E. BUSCHMANN, Rijnpoortvest, Antwerpen.

COLLOQUIA ET DICTIONARIOLUM SEPTEM LINGUARUM

GEDRUKT DOOR FICKAERT TE ANTWERPEN IN 1616

OPNIEUW UITGEGEVEN DOOR PROF. DR. R. VERDEYEN

II

ANTWERPEN
Nederlandsche Boekhandel,
St. Jacobsmarkt, 50

'S GRAVENHAGE
M. Nijhoff, Lange Voorhout,

1925

1a

COLLOQVIA ET DICTIONARIOLVM SEPTEM LINGVARVM,

BELGICAE, TEVTONICAE, ANGLICAE, GALLICAE, LATINAE, HISPANICAE ET ITALICAE.

Liber omnibus linguarum ſtudioſis domi ac foris apprimè neceſſarius.

Colloques ou Dialogues, auec vn Dictionaire en ſept languages, Flamen, Alleman, Anglois, Francois, Latin, Eſpaignol, Italien : nouuellement reueus, corrigez, & augmentez de quatre dialogues, treſprofitables & vtils, tant au fait de marchandiſe, qu'aux voyages & autres traffiques.

Colloquien oft tſamenſprekinghen, met eenen Vocabulaer in ſeuen ſpraken, Nederduytſch, Hoochduytſch, Engelſch, Francois, Latijn, Spaens, eñ Italiaens : van nieuws verbetert ende vermeerdert met vier Colloquien, ſeer nut ende profijtelijck tot de Coopmanſchap, reyſe, ende andere handelinghen.

A N T V E R P I A E,

Apud Franciſcum Ficardum, ſub ſigno Angeli. 1616.

2a

LIBER AD EMPTORES.

VOs quibus eſt animus patria procul vrbe remotas
Ire vias, aliiſque moram producere regnis,
Scire per Europæ tractus quis ſermo, quis vſus
Sit vocum, vt patrias vnà vertatis ad ædes
Ora peregrinis totidem reſonantia linguis.
Dicite, quid tanto iuuat indulgere labori?
Fulminat armipotens Mauors, furit vndique bellum,
Mille per omnigenos ſurgunt diſcrimina calles.
Huc ſeptingemina veni nouus arte magiſter
Septem linguarum gnarus. Secludite curas,
Ipſe domi per vos peregrè diſcenda docebo.
Aduigilate mihi, variis aptabo loquelis
Ora, per appoſitas mirabitur aduena voces.
At ſi fixa manet ſententia, viſere gentes
Externas, ſimul & geſtus moresque decoros
Cum lingua imbibere, & ſtudiis dare tempus honeſtis,
Me vobis adhibete ducem, me limine primo
Sit curæ, notas audire & reddere voces.
Itis in Italiam, vel regna potentis Iberi,
Si petitis fines Angli, nunquámve quietos
Francigenas, ſi Germanum Iouis alite nixum
2b *Imperium, Belgasque ſitos genialibus aruis:*
Vos ego ſecura ducam regione viarum.
Flander ero, Germanus ero, Galluſque Britoque,
Hispanus, nunc Italico dabo verba nitore.
Quin vbi Palladios inter conſiſtere cœtus,
Et vacat alternare ſonos, tunc diuite vena
Parturiet Latios diues mihi lingua lepores.
Hæc ego. Nunc veſtro ſi ſit mihi gratia vultu,
Si quis honos, vel in ore decens ſpectanda venuſtas
Exoptata venit: per me maiora feretis.
Gloria conſortes vobis erit inter amicos,
Gloria Magnates inter: promotor honorum
Semper, ero ſemper vitœ ſolamen agendæ.

L. B. I. B. F.

3a

BENEVOLO LECTORI.

LIBELLI huius quanta ſit vtilitas, facilè iudicabit is, qui
aut variarum linguarum cognitione delectatur, aut per diuer-
ſos orbis tractus peregrinationem inſtituerit. Quandoquidem
cùm neminem uſque-adeò hebeti ingenio putem, vt illius vſum
ignoret, complures exoſculari, hunc euoluere, nocturna diurnaque
manu verſare exiſtimo. Etenim (vt ſæpè vſu venit) ſi parentes ſtu-
diorum morúmve, aut exterorum idiomatum ediſcendi gratia ſuos
liberos ablegant, vide quid de huius vtilitate, ne dicam neceſſitate,
dicendum ſit, qui etiam intra ipſos parietes plenam & perfectam
variarum linguarum cognitionem quotidiana experientia tribuit.
Dies deficeret, ſi iucunditatem, pulchritudinem, honeſtatem cæte-
3b raſque illius dotes, recenſere ‖ vellem. Itaque cùm in hac colloqui-
orum palæſtra nos etiam inter primos deſudauerimus, vt quàm
nitidiſſimè excuſa, variiſque linguis interpretata lucem viderent :
vnde non mediocrem fructum, nec exiguum ſtudiorum applauſum
experti ſumus, prodierintque etiam poſtea tum in Anglia, tum in
Belgio, ſex linguarū colloquia (ſit dicto venia) ex parte mutila, in
quibus nempe neceſſariò aut Anglica, aut omnium potiſſima
Latina lingua deſideraretur : nihil prius duximus, quàm huic
deformitati obuiam ire, & numeris ſuis abſoluta, typis euulgare.
Accipe igitur, Lector beneuole, hæc ſeptem linguarum Colloquia,
& laborem noſtrum, quem ipſe non exiguum fuiſſe colliges, boni
conſule : vtere, fruere & vale. Idib. Nouemb. 1595.

4a

APPROBATIO.

Hæc Colloquia & Dictionariolum ſeptem linguarum nihil habent quod Catholicam religionem offendat. Poterunt igitur ad multorum vtilitatem imprimi. Quod teſtor 19. *Octob.* 1615.

Egbertus Spitholdius, S.T.L. Canonicus, Plebanus Antuerpienſis, librorum Cenſor.

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
4b Totten Leſer.	*Au Lecteur.*	To the Reader.
BEminde Leſer/	LIeber Leſer,	BEloued Reader/
deſen boeck	diſz buch	this booke
is ſoo nut	iſt ſo bequem	is ſo needful
ende profijtelijck/	vnd nutzlich,	and profitable/
ende t'ghebruyck van dien	vnd ſein gebrauch	and the vſance of theſame
ſoo nootelijck/	ſo hochnottig,	ſo neceſſarie/
dat ſijn deucht	daſz es nit genugſam	that his goodnes
oock van geleerde lieden/	auch von gelehrten leuten	euen of learned men/
niet om	gepreiſen	is not
volprijſen en is.	kan werden :	fullie to be praiſed:
Want daer en is	dann es iſt niemandt	for ther is
niemant in Vranckrijck/	weder in Frankreich,	noman in France/
noch in deſe Nederlanden/	noch in deſe Niderlanden	nor in this Netherland/
noch in Spaengien/	noch in Hiſpanien,	nor in Spayne/
oft in Italien/handelende	noch in Italien, der etwas	or in Italie/handling
inde landen	in dieſen Niderlanden	in theſe
van herwaerts ouer/	kauffmanſchatz treibet,	Netherlandes/
hy en heeft van doen	der nicht dieſer	which hat not neede
deſe ſeuen ſpraken	ſiben ſpraachen	of theſe ſeuen ſpeaches
die hier inne	in dieſem buch	that here in
beſchreuen	beſchrieben vnd erklert	are writen
ende verclaert zijn:	bedurffe:	and declared:
5b Want/t'zij dat yemant	dann ſo iemandt	fer wether that any man
coopmanſchap doet/	kauffmanſchafft treibt,	doo marchandiſe/
oft dat hy	oder	or that hee
int hof verkeert/	zo hofe lebt,	do handle in the Court/
oft dat hy	oder	or that hee
den crijch volght/	den krieg nach zeicht,	followe the warres/
oft dat hy	oder	or that hee
een reyſende man is/	vber landt reyset,	be a trauailling man/
hy ſoude moeten hebben	bedurffter	hy ſhould neede to haue
eenen taelmeester/	einen dolmetſchen,	an interpretour/
om eenighe	zu einer ieden	for ſom
van deſe ſeuen ſpraken.	dieſer ſpraachen.	of theeſe ſeuen ſpeakes.
D'welck wy	Derhalben	The which wee
aenſiende/	haben wir bedacht	conſidering/
hebben tot onſen	nit ohne mercklichen	haue at our
grooten coſt/	vnſern vnkoſten,	great coſt/
ende tot uwen	aber zu euweren	and to your
grooten voordeel/	groſſen nutz vnd vortheil,	great profite/
de ſelue ſpraken	vnd die ſelben ſpraachen	brought theſame ſpeaches
hier alſoo	alſo	heere in ſuch wiſe
by een vergadert/	verſamlet	to gether/
ende in orden ghestelt/	vnd in ordnung geſetſt,	and ſet them in order/
ſoo dat ghy	daſz ihr nuhn	ſo that you

Francois.

Au Lecteur.

AMy Lecteur,
ce liure
eſt tant vtile
& profitable,
& l'vſage d'iceluy
tant neceſſaire,
que ſa valeur,
voire des gẽs ſcauants,
n'eſt aſſez
à priſer:
car il n'y a
perſonne en France,
ni en ces Pays-bas,
ni en Eſpaigne,
ou en Italie,
traffiquant
és pays de par de ça,
quī n'ait à faire
de ces ſept langues
qui ſont icy
eſcrites
& declairées:
car ſoit que quelcun
face marchandise,
ou qu'il
hante la Court,
ou qu'il
ſuiue la guerre,
ou qu'il aille
par villes & champs,
il luy faudroit auoir
vn truchement,
pour aucune
de ces ſept langues.
Ce que nous
conſiderant,
auons à noz
grands deſpens
& à voſtre
grand aduantage
mis ainſi
leſ dites langues
enſemble,
& mises en ordre,
ſi que vous

Latin.

Studioſo Lectori.

AMice Lector,
hic liber
adeò commodus eſt
& vtilis,
eiuſque vſus
ita neceſſarius,
vt non ſatis,
ne a doctis quidem,
laudari
queat:
nemo enim eſt
vel in Gallia, vel in
hac inferiore Germania,
vel in Hiſpania,
vel in Italia,
negotiationis aliquid
in maritimis his locis
gerens, quin
ſeptem hiſce linguis
hoc libro
deſcriptis
indigeat :
nam ſiue quis
mercaturæ intẽtus ſit,
ſiue
in Aula verſetur,
ſiue
caſtra ſequatur,
ſiue
iter faciat,
opus eſſet
interprete aliquo
ſaltem alicuius
harum linguarum.
Quam rem
nobiſcũ conſiderãtes,
non ſine
magno noſtro ſumptu,
tuo vero
magno commodo
has linguas
ita
coniunximus,
ordineq. diſpoſuimus,
vt

Eſpañol.

Al Lector.

AMigo Lector,
eſte libro
es tan vtil
y prouechoſo,
y el uſo de aquel
tan neceſſario,
que ſu valor, aun
por hombres doctos,
no ſe puede
apreciar:
porque no ay
ninguno en Francia,
ni en eſtos eſtados ba-
ny en Eſpaña (xos,
ny en Italia
negociando
en eſtas tierras de aca,
que notẽga neceſsidad
de eſſas ſiete lenguas
aqui
eſcritas
y declaradas:
Porque o sea qu'alguno
entiẽde en mercaderia,
o que el
ande en Corte,
o que
siga la guerra,
o camine
por tierras estrañas,
ternia meneſter
vn faraute
para qualquier
d'estas ſiete lenguas.
Loqual
conſiderando,
hemos à nueſtro
gran coſta,
y para vueſtra
gran commodidad,
las dichas lenguas
de tal manera aqui
ayuntado
y pueſto en orden
aſsi que vos

Italien.

Al Lettore.

BEnigno Lettore,
queſto libro
é tanto vtile
& profiteuole,
& l'vſo di quello
tanto neceſſario,
ch'il ſuo valore anzi
da huomini dotti
non puo à baſtanza
eſſere pregiato:
perche non cié
niſſuno in Francia, ne
in queſti Paeſi baſſi,
ne in Spagna,
o in Italia,
negotiando
ne paeſi di qua,
che no habbi biſogno
di queſte ſette lingue
qui
deſcritte
& dichiarate:
Perche ſia che qualchi
entenda in mercantie,
o che egli
pratichi in Corte,
ó che egli
ſeguiti la guerra,
ó che faccia
viaggio,
gli conuiene hauere
vno interprete,
per intendere l'vna
di queſte ſette lingue.
Il che noi
conſiderando,
habbiamo con noſtra
gran ſpeſa,
& à voſtro
gran vantaggio
le ditte lingue
talmente
adunate
& ordinate,
che voi

van

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
van nu voortaen	hinfurter	from hence fourth
niet en ſult behoeuen	keines dolmetſchen	ſhal not neede
een taelſpreker/	bedurffet,	ony interpretour/
maer ſultſe moghen	ſondern leichtlich	but ſhal be able
by u ſeluen ſpreken/	von euch ſelbſt reden,	to ſpeake them your ſelf/
ende v daer mede behelpē/	vnd euch dar mit dienen,	and to healp you ther with/
ende kennen	wann ihr allein warnemet	and to knowe
de maniere	die verenderung	the maner
van prononcieren	vilerley volcker	of pronouncing
van velerley natien.	pronuntiation.	of many nations.
Wie heefter oyt	VVer hat iemals	Wo hat euer
connen vercrijghen	allein mit einer ſprachen	ben able to fetch
met een ſprake	fremder nationen	with one ſpeach/
de vrientſchap	freundtſchaft	the frindſhip
van verſcheyden natien?	erlangt?	of ſundry nations?
Hoe veel iſſer	wie vil	How many are ther
rijck ghewoorden	ſeind reich werden	be com ryche/
ſonder kenniſſe	ohne diſer ſprachen	without the knowledg
van menigerhāde ſprakē?	wiſſenſchafft?	of diuers languages?
Wie can wel regeren	VVer kan wol regieren	who can wel rule
landen en̄ ſteden/	ſtette vnd lender,	landes and cities/
ende gheen talen	der kein andere ſprach	knowing none other lan=
buyten ſijn	dan allein	then thin (guage
7b moederlijcke tale konnende?	ſein mutter ſprach weiſz?	mother tong onlie?
Want dit alſoo is/	VVeil dem nun alſo iſt	wilſt now it is thrue/
beminde Leſer/	gunſtiger leſer,	beloued Reader/
ſoo wilt deſen boeck	ſo wollet freundtlich	ſo receave this boke
blijdelijck ontfanghen/	diſz buch annemmen,	gladlie/
door welcken	durch welches ihr	trough the wich
ghy cont ghecomen	zu dieſem ſeben ſpraachē	you may have
aen de kenniſſe	verſtandt	the knowledg
van ſeuen	leichtlich	of ſeuen
diuerſche ſpraken:	kommen mogt:	diuers languages:
den welcken/	welches	the which/
indien gy hem leeſt	ſo ihrs fleiſſig	if you reade it
met verſtant	vnd mit ernſt	with vnderſtanding
ende neerſticheydt/	leſet,	and diligence/
ghy ſult bevinden	werdet ihrs befinden	you ſhal finde
dat hy v ſal weſen	nit	that it shall be
niet alleen	nutzlich	not onlie
profijtelijck	allein,	profitable for you/
maer oock	ſondern auch	but alſo
ſeer nootſaeckelijck.	hoch notig.	very needful.
Indien dat v	So es euch	And if ſo be that you
niet gheleghen en is	nit gelegen	may not learne
die gheheel	daſſelbig gantz	the whole

Francois	Latin.	Eſpañol.	Italien.
doreſnauant	poſthac tibi	de aqui adelante	da qui auanti
n'aurez plus à faire	nullo ſit opus	no terneys neceſsidad	non harete biſogno
de truchement,	interprete,	de faraute,	d'interprete,
mais les pourrez par	ſed facilè	mas las podreys	ma le potrete
vous meſme parler,	iis ipſe loqui poſſis	de vos miſmo hablar,	da voiſteſſo parlare
& vous en aider,	tibique commodare,	y valer os d'ellas,	& ſeruir vene,
& cognoiſtre	obſeruata tantùm	y conoſcer	& ſapere
la maniere	varia	la manera	il modo
de prononcer	diuerſarum nationum	de la prononciation	di prononciare
de pluſieurs nations.	pronunciatione.	de muchas nationes.	di diuerſe Nationi.
Qui a iamais	Quis vmquam	Quien pudo jamas	Chi ha mai
ſceu obtenir	vno ſolùm idiomate	alcancar	potuto acquiſtare
auec vn langage	externarum nationū	con vna lengua	cō vn ſolo linguaggio
l'amitié	amicitiam	el amiſtad	l'amicitia
de diuerſes nations?	eſt aſſecutus?	de diuerſas nationes?	di diuerſe Nationi?
Combien y a il	Quot autem	Quantos pudieron	Quanti ne ſono
d'enrichis	ditati ſunt	enriquecer	diuentati ricchi,
ſans cognoiſſance	ſine harum linguarū	ſin noticia de	ſenza la cognitione
de pluſieurs langues?	cognitione?	muchas lenguas? (nar	di diuerſe lingue?
qui peut biē gouuerner	Quis benè gubernet	Quiē ſupo bien gouer-	Chi ſa ben gouernare
villes & prouinces,	vel vrbes vel regiones	ciudades y prouincias	cittadi & prouincie,
ſans ſcauoir	nulla alia lingua	ſin ſaber	& non ſapere
autre langue que ſa	præter	otra lengua	altra lingua
langue maternelle?	vernaculum imbutus?	que la ſuya maternal?	che la ſua materna?
Puis qu'ainſi est,	cùm hec ita ſe habeant	Pues que esto aſsi es,	poi che queſto é ilvero
amy Lecteur,	amice Lector,	amigo Lector,	amico Lettore,
vueillez receuoir	libente velim animo	recebid	vogliate queſto libro
ce liure ioyeuſement,	hunc librum accipias,	este libro alegramēte,	allegramente riceuere,
par lequel	cuius ope ſeptem	mediante el qual	col quale
vous pouuez auoir	diuerſarum linguarum	podreys llegar	voi potete arriuare
la cognoiſſance	cognitionem	al conocimiento	alla cognitione
de ſept	facilè	de ocho	di sette
diuerſes langues:	conſequeris:	lenguas differentes:	diuerse lingue:
lequel	quem	el qual,	il quale
ſi vous liſez	ſi intelligenter	ſi le leyeres	ſe voi leggete
attentiuement	ac ſedulò	con cuydado	con intelligenza
& auec diligence,	legeris,	y diligencia,	& diligenza,
vous trouuerez	comperies	hallareys	voi trouerete
qu'il vous sera	non	que os ha de ſer	che vi ſarà
non ſeulement	vtilem	no solamente	non ſolo
profitable,	ſolùm,	prouechoſo,	proffiteuole,
mais auſsi	ſed etiam	pero tambien	ma anche
treſneceſſaire.	neceſſarium.	muy neceſſario.	molto neceſſario.
Que s'il ne	Si tibi	Que ſi no	Et ſe non
vous vient à poinct	uon conuenit	os viniere à propoſito	vi accommoda
de l'apprendre	totum	aprender lo	il tutto

8b Flamen.

van buyten te leeren/
ſoo raepter wt
t'ghene dat ghy
meeſt van doen hebt:
D'welck doende
ſoo suldy mogen
met ghenuechte/
ende in maniere
van ſpreken/
al ſpelende/
gheraken
aende kenniſſe
van menigerhande
ſpraken.
Wilt dan
in dancke nemen
deſen onſen arbeydt/
den welcken wy
ghedaen hebben
tot uwer eeren
ende profijt:
u belouende
dat indien wy
9b den ſeluen bevinden
v aenghenaem te zijn/
wy ſullen voort meer
neerſticheydt doen om v
in uwe leeringhe
te voorderen.

Alleman.

aufzwendich zu lehren,
ſo nemt dar auſz
was am meyſten
euch nutzlich ſein wirt:
Damit
werdet ihr
mit luſt
vnd wie
man ſagt,
gleichſam
ſpilende
zu mancherley ſpraachen
verſtandt
kommen.
Nempt
derhalben
diese vnſere arbeit,
die wir zu euwere nutz
vnd ehren
gern angewent haben,
zu danck an:
ſo wir dan
verſtehen
Das es euch aengenem
geweſen ſey,
wollen wir
weiteren fleiſz ankeren
mit mehrern euwere ſtudia
zu beſurderen.

Anglois.

without booke/
then take out
theſame that you
haue most neede of:
This dooing/
you may
with pleaſure/
and in maner
of ſpeaking/
all playing/
com
to the knowledg
of many
languages.
Take therfore
in good worth
this our labour/
the which wee
haue don
to your honour
and profit:
promising you
that in caſe wee
finde theſame by
you to be well accepted/
wee will at all times
doo our diligence/
for to further you
in theſame.

DE TAFEL VAN DESEN boecke.

Dit boeck
is ſeer bequaem
om te leeren leſen/
ſchrijuen ende ſpreken
Nederduytſch / Hoogh-
duytſch /Engelſch/
Franſſoys/ Latijn/
Spaenſch ende Italiaenſch:
het welck ghedeylt is
in twee deelen.
Het eerſte deel

REGISTER DISES *Buchs.*

Diſz buch
iſt ſehr nutz
zu leſen, zu ſchreiben,
vnd auch zu reden
Niderlendiſch, Teutſch,
Engliſch, Frantzoſiſch,
Lateiniſch, Spaniſch,
vnd Italianiſch:
welches in ſwen
theil ghetheilt iſt.
Das erſte theil

TE TABLE OF THIS Booke.

This booke
is very profitable
for to learne to reade/
write/ and ſpeake
Flemmiſh / Highdutſh/
Engliſh/ Frenſh/
Latinſh/Spaniſh/
and Italian/
the which is diuided
in to twoo partes.
The firſt part

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
tout par cœur,	memoriæ mandare,	*todo de coro,*	à mente imparare,
recueillez en	diſce ea	*toma d'ello*	cogliete ne quello
ce qui vous eſt	quæ maximè	*lo que os es*	che vi
plus neceſſaire:	tibi vſui erunt.	*mas neceſſario :*	fa piu de miſtieri:
Ce que faiſant,	Hoc ſi feceris,	*Lo qual haziendo,*	Il che facendo,
pourrez	iucundè,	*podreys*	potrette
auec plaiſir	& vt	*con plazer,*	con piacere,
& par maniere	ita dicam	*y por manera*	& in modo
de parler,	per luſum, ad	*de dezir,*	di parlare,
en iouant,	variarum linguarum	*ſoſsiegando,*	ſcherzando,
paruenir	cognitionem	*alcancar*	arriuare
à la cognoiſſance	peruenies.	*la cognicion*	alla cognitione
de pluſieurs	Accipe itaque hunc	*de muchas*	di diuerſe
langues.	laborem noſtrum,	*lenguas.*	lingue.
Vueillez donques	quem in tuum	*Recebid pues*	Piaccia vi dunque
prendre en gré	commodum	*en buena parte*	prendre in gredo
ceſtuy noſtre labeur,	atque honorem	*eſto nueſtro trabajo,*	queſta noſtra fatica,
qu'auous	libenter	*el qual hemos*	laquale noi
employé	inſumſimus,	*empleado*	habbiamo fatta
à voſtre honneur	in bonam partem.	*para vueſtra honra*	al voſtro honore
& profit :	Quod ſi	*y prouecho :*	& vtile:
vous promettant,	intellexerimus	*prometiendo os,*	promettendoui,
que ſi nous	tibi gratum	*que ſi*	che ſi noi
le trouuons	fuiſſe,	*ſe hallamos*	la trouiamo
vous eſtre aggreable	nauabimus	*os ſer agradable,*	eſſerui agradeuole,
nous taſcherons	porrò operam,	*que ſiempre nos*	faremo ſempre
touſiours	vt pluribus	*efforcaremos*	diligenſa
d'auancer	tua ſtudia	*de ayudar os*	di giouare
vos eſtudes.	promoueamus.	*en vueſtros eſtudios.*	à voſtri ſtudij.

LA TABLE DE CE liure.	TABVLA *HVIVS libri.*	LA TABLA D'ESTE libro.	LA TAVOLA DI QVESTO *libro.*
CE liure	HIc liber vtiliſſimus	*ESte libro es*	QVeſto libro
est treſutil	eſt ad legendum,	*muy prouechoſo*	é molto vtile
pour apprendre à lire,	ſcribendum, atque	*para aprender, à leer,*	per imparar à legere,
eſcrire, & parler	etiam loquendum,	*eſcriuir, y hablar*	ſcriuere, & parlare
Flamen, Alleman,	Flandricè, Germanicè,	*Flamenco, Alleman,*	Flamengo, Allemano,
Anglois, Francois,	Anglicè, Gallicè,	*Englés, Francés,*	Ingleſe, Franceſe,
Latin, Eſpañol,	Latinè, Hispanicè,	*Latino, Eſpannol,*	Latino, Spagnuolo,
& Italien:	& Italicè:	*y Italiano:*	& Italiano:
lequel eſt diuiſé	qui in duas partes	*El qual es repartido*	il quale é diuiſo
en deux parties.	diuiſus eſt.	*en dos partes,*	in due parti.
La premiere partie	Prima pars	*La primera parte*	La prima parte

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	is ghedeylt	iſt in acht Capittel	is diuided
	in acht Capittelen/	getheilt:	in to eight Chapitres:
	waer af de ſeuen	deren ſiben	of wher ſeven
	gheſet zijn	durch perſonen	are ſet
	by perſonagien/	geſetzt ſeind,	by perſonages/
	als t'ſamenſprekinghen.	als Colloquia.	as Colloquies.
	Het eerſte Capittel	Das erſte Capittel	The firſt Chapiter
	is een maeltijdt	iſt ein gaſterey	is a dynner
	van thien perſonagien/	von zehen perſonen,	of ten perſons/
	ende houdt in	vnd begreifft	and conteineth
	vele ghemeyne	vil gemeiner	many common
	redenen	reden	ſpeaches
	diemē ouer tafel gebruyckt.	die man zu tiſch brauchet.	which are vſed at the table.
	Het tweede Capittel	Das ander Capittel	The ſecond Chapiter
	is om te coopen	iſt von kauffen	is for to buye
	ende te vercoopen.	vnd verkauffen.	and ſell.
	Het derde Capittel	Das dritte Capittel	The third Chapiter
	is om ſijn ſchulden	lehret wie man ſchulden	is for to demaund
	te maenen.	einfordern ſoll.	ones debtes.
	Het vierde Capittel	Das vierte Capittel,	The fourth Chapiter
	is om naer den wegh	iſt vmb nach den weg	is for to aſke
	te vraghen / met andere	zu vragen, ſampt anderen	the way/with other
	ghemeyne propoſten.	gemeynen reden.	familiar communications.
11b	Het vijfde Capittel/	Das funfft Capittel,	The fift Chapiter
	zijn ghemeyne coutinghen	ſein gemeine geſprache	be commen talke
	alſmen inde herbergh is.	wann man in der herberg iſt.	being in the Inne.
	Het ſeſte Capittel/	Das ſechſt Capittel,	The vj. Chapiter/
	coutinghe vant opſtaen.	ein geſprach von auffſtehen.	cōmunication at the opryſing.
	Het ſeuenſte Capittel/	Das ſybenſt Capittel,	The vij. Chapiter/
	propoſtē van coopmāſchap.	geſprach vō kauffmāſchafft.	propoſes of marchandiſe.
	Het achſte Capittel	Das achſt Capittel	The eigt Chapiter/
	is om te leeren maecken	lehret wie man briefe,	is for to learne to indite
	brieuen oft miſſiuen/	verſchreibungen,	lettres/ or miſſiues/
	obligatien/	quitantzen,	obligations/
	quitantien/	vnd obligationen	quitances/
	ende voorwaerden.	machen ſoll.	and contractes.
	Het tweede deel	Das ander theil dieſes	The ſecond part
	houdt in veel	buchlins begreifft viel	conteineth many
	enckele woorden/	eyntzige worter,	ſingle woordes
	diemen daghelijcks	die man taglich in reden	ſerving to daylie
	van doen heeft/	bedarff,	communication/
	gheſtelt	geſetzt	ſet
	naden A. B. C. etc.	nach den A. B. C.	in order of the A. B. C.

a Francois.	*Latin.*	Español.	*Italien.*
eſt diuiſée	in octo Capita	*es diuidida*	é ripartita
en huict Chapitres:	diſtincta eſt:	*en ocho Capitulos:*	in otto Capitoli:
deſquels les ſept	quorum ſeptem, perſo-	*de los quales los ſiete*	de quali li ſetti
ſont mis	narum collocutiones	*van*	ſono meſſi
par perſonages,	complectuntur,	*por hablas de perſonas*	per interlocutori,
comme colloques.	veluti Colloquia.	*como Colloquios.*	como Colloquij.
Le premier Chapitre	In primo Capite,	*El primer Capitulo,*	Il primo Capitulo,
eſt vn conuy	conuiuium eſt	*es vn combite*	é vn conuito o paſto
à dix perſonages,	decem perſonarum,	*de diez perſonas,*	de diece perſone,
& contient	continenturque multæ	*el qual contiene*	& contiene
pluſieurs communs	quotidianæ loquendi	*muchas communes*	molti communi
propos deſquels	formulæ, quibus	*platicas, que ſe*	ragionamenti
on vſe à table.	in accumbendo vtimur.	*vſan à la meſa.*	uſati à tauola.
Le deuxieſme Cha-	Alterum Caput	*El ſegūdo Capitulo,*	Il ſecondo Capitulo,
pitre, eſt pour ache-	oſtendit formulas	*ſirue para comprar*	é per comprare
pter & vendre.	emendi & vendendi.	*y vender.*	& vendere.
Le troiſieme Cha-	Tertium, docet	*El tercero Capitulo,*	Il terzo Capitulo,
pitre eſt pour deman-	rationes exigendi	*ſirue para recaudar*	é per domandare
der ſes debtes.	debita.	*ſus deudas.*	li ſuoi debiti.
Le quatrieme Cha-	Quartum, docet vt	*El quarto Capitulo,*	Il quarto Capitolo,
pitre, eſt pour deman-	quis inquiret de via,	*es para preguntar*	é per domandare
der le chemin, auec	cum aliis colloquiis	*el camino, con otros*	la via, con altri com-
autres propos cōmuns.	familiaribus.	*propoſitos communes.*	muni ragionamenti.
2a *Le cinquieme Chapi-*	Quintum, continet fa-	*El quinto Capitulo*	Il quinto Capitolo ſo-
tre cōtient deuis fami-	miliares collocutiones,	*ſon platicas familiares*	no cōmuni ragionamēti
liers eſtās à l'hotelrie.	cúm acciperis hoſpitio.	*ſiendo en el meſon.*	ſendo à l'hoſteria.
Le ſixieſme Chapi-	Sextum, collocutio	*El ſexto Capitolo,*	Il ſeſto Capitolo, rag-
tre deuis de la leuée.	de ſurrectione.	*platicas en el leuātar.*	gionamenti nel leuarſi.
Le ſeptieme chapitre	Septimum, collocu-	*El ſiete Capitolo,*	Il ſeptimo Capitulo, ra-
propos de marchādiſe.	tiones mercatoriæ.	*propoſitos de la merca.*	gionamēti de mercantie.
Le huitieme Chapi-	Octauum, præſcribit	*El ocho Capitolo, es*	Il ottauo Capitolo,
tre eſt pour apprēdre à	rationes conſcribendi	*para aprender à ha-*	é per imparar à fare
faire lettres miſsiues,	epiſtolas, &	*zer cartas, menſajeras,*	lettere, miſſiue,
obligations,	literas obligationum,	*obligationes,*	oblighi,
quitances,	ſolutionum,	*quitanças,*	chitanze,
& contracts.	& pactionum.	*y contratos.*	& contratti.
La deuxieme partie	Secunda operis pars	*La ſegunda parte*	La ſeconda parte
contient beaucoup	continet multa	*contiene muchos*	contiene molti
de mots communs,	ſimplicia vocabula,	*communes vocabulos,*	ſchietti verbi & parole
deſquels on a	in quotidianis collo-	*que cada dia*	giornalmente
iournelement à faire,	quiis neceſſaria,	*ſon neceſſarios,*	vſate nel parlare,
mis par l'ordre	collocata ordine	*pueſtos por orden*	poſti per ordine
de l'A. B. C.	Alphabetico.	*del A. B. C.*	Alphabetico.

Een

12b Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
Een maeltijdt van thien perſonagien / te weten / Hermes / Jan / Maeyken / Dauid / Peeter / Franchois / Rogier / Tanneken / Hendrick / ende Lucas.	Ein malzeit von zehen perſonen, nemlich: Hermetis, Hans, Maria, Dauid, Peter, Fraunts, Rogier, Anna, Henrich, vnd Lucas.	**A dynner of ten persons/ to weet: Hermes/ John/ Marie/ Dauid/ Peter/ Francis/ Roger/ Anne/ Henry/ and Luke.**
Hermes.	*Hermes.*	Hermes.
Godt gheue v goeden dach Jan.	Gott gebe euch ein gutten tag Hans.	God geeue you good morrowe John.
I. Ende v	I. Vnd euch auch	I. And you
alſoo Hermes/	Hermes,	alſo Hermes/
goeden dagh	einen guten tag	good morrowe
gheue v Godt.	gebe euch Gott.	geeue you God.
H. Hoe vaert ghy?	H. VVie gehet es euch?	H. How doo you?
I. Ick vaere wel/	I. Es gehet mir wol,	I. I am well.
Godt danck/	Gott ſey lob,	I thancke God/
t'uwen beſten.	euwer gants williger:	at your commandement:
Ende gy Hermes/	Vnd ihr Hermes,	And you Hermes/
hoe iſt met v? wel?	wie iſt mit euch? wol?	how is it with you? well?
H. Ick ben oock wel te pas:	H. Ia, es gehet mir auch wol:	H. I/ am alſo well:
hoe vaeren	wie gehet es	hou doth
13b v vader	euwerem vatter	your father
ende v moeder?	vnd euwerer mutter?	and your mother?
I. Sy vaeren wel/	I. Es gehet ihnen wol,	I. They are well,
Godt zij ghelooft.	Gott ſey lob.	thankes be to God.
H. Wat maeckt ghy	VVas macht ihr	H. What doo you
ſoo vroegh op?	ſo fris auff?	ſo earlie vp?
I. Iſt niet tijdt	I. Bedunckt es euch nit zeit	I. Is it not time
op te zijn?	ſeyn auff zu ſtehen?	to be vp?
H. Vaſt ghy noch?	H. Faſtet ihr noch?	H. Are you yeat faſting?
en hebdy noch niet	habt ihr noch nicht	haue you not broken
ontbeten?	zu morgen geſſen?	your faſt?
I. Neen ick noch niet/	I. Nein, noch nicht,	I. No not yeat/
het is noch te vroegh.	es iſt noch zu fruh.	it is yeat to earlie.
Ende ghy/	Vnd ihr,	And you/
hebdy ontbeten?	habt ihr zu morgen geſſen?	haue you broken your faſt?
H. Jae ick/ ouer een ure/	H. Ia, vor langhen,	H. Yea/ an howor agon/
ſoude ick ſoo langhe vaſten?	ſolthe ich ſo lange faſten?	ſhould I faſt ſo long?
van waer comt ghy?	van wannen kommet ihr?	from whence com you?
I. Van waer ick come?	I. Fragſtu van wannen ich	I. From whence I com?
ick come vander ſcholen/	aufz der ſchulen, (komme?	I com from the ſchoole/
vander kercken/	aufz der kirchen,	from the church/
ende vander marct.	vnd von dem marckt.	and from the market.
H. Waer gaet ghy?	VVo gehet ihr hin?	H. Whether go you?

3a Francois.

Vn Conuiue de dix
perſonages: à ſcauoir:
Hermes, Jean, Marie,
Dauid, Pierre, Fran-
cois, Rogier, Anne,
Henri, & Lucas.

Hermes.

Dieu vous doint
bon iour Iean.
I. Et à vous auſſi
Hermes: bon iour
vous doint Dieu.
H. Comment vous
portez vous?
I. Ie me porte bien,
Dieu mercy, à vo-
ſtre commandement;
Et vous Hermes, com-
ment vous eſt il? bien?
H. Ie me porte biē auſ-
ſi: comment ſe portent
4a *voſtre pere*
& voſtre mere?
I. Ilz ſe portent bien,
louange à Dieu.
H. Que faites vous
ſi tempre leué?
I. N'eſt il point temps
d'eſtre leué?
H. Ieuſnes vous enco-
re? n'auez vous point
deſiuné?
I. Nenny point encore,
il eſt encore trop matin.
Et vous,
auez deſiuné?
H. Ouy, paſſé vn heu-
re, iuneroy ie ſi longue-
mēt? d'où venez vous?
I. D'où ie vien?
ie vien de l'eſcole,
de l'Egliſe,
& du marché.
H. Où allez vous?

Latin.

Conuiuium decem
perſonarum, Herme-
tis, Ioannis, Marię, Da-
uidis, Petri, Franciſci,
Rogerij, Annæ, Henri-
ri, & Lucæ.

Hermes.

Precor tibi fauſtum
diem Ioannes.
I. Tibique viciſſim
Hermes proſperum
diem det
Deus.
H. Vt vales?
I. Bene valeo
Dei beneficio,
tibi paratiſſimus:
quid tu Hermes? vt res
habēt tuæ? ſatin' ſaluę?
H. Ego quoque rectè
valeo: vt valent
pater
& mater tua?
I. Benè valent,
benignitate Dei.
H. Quid tu tam manè
cubitu ſurgis?
I. Nondum tibi vide-
tur ſurgendi tempus?
H. Adhuc ieiunus es?
nondum
ientaſti?
I. Nondum,
præmaturum eſt adhuc:
Quid tu?
iamne ientaſti?
H. Etiam, iamdudum,
ego ne ſim tam diu ieiu-
nus? vnde nobis ades?
I. Vnde adſim quæris?
è ludo literario,
è templo,
& ex foro.
H. Quò abis?

Eſpañol.

Vn combite de diez
perſonas, es à ſaber:
Hermes, Iuan, Ma-
ria, Dauid, Pedro,
Franciſco, Rogel, An-
na, Henrico, y Lucas.

Hermes.

Dios os dé
buenos dias Iuan.
I. Y à vos
tambien Hermes,
buenos dias
os dé Dios.
H. Como eſtays?
I. Yo eſtoy bueno,
gracias à Dios,
à vueſtro mandado:
Y vos Hermes,
como os va, bien?
H. A mi tambien me
va bien: como eſtan
vueſtro padre
y vueſtra madre?
I. Eſtan buenos,
gracias à Dios.
H. Que haz eis tan
temprano leuantado?
I. No es tiempo
de eſtar leuantado?
H. Aun eſtays ayuno?
no aueys
almorzado?
I. No aun,
aun es muy temprano.
Y vos?
aueys almorzado?
H. Si, biē a vna hora,
eſtaria yo tāto tiēpo en
aiunas? de dōde venis?
I. Donde vengo?
vengo de la eſcuela,
de la ygleſia,
y del mercado.
H. Adonde vays?

Italien.

Vn conuito di diece
perſone, cio é: Herme-
te, Giouanni, Maria,
Dauid, Pietro, France-
ſco, Anna, Arrigo, &
Luca.

Hermete.

Dios vi dia il buon
Giorno Giouanni.
G. Et à voi
ancora Hermete,
buon giorno
vi dia Iddio.
H. Come ſtate?
G. Sto bene,
lodato Iddio,
al comando voſtro:
Et voi Hermete
come ſtate, bene?
H. Anche io ſto bene:
come ſtanno
voſtre padre
& voſtra madre?
G. Stanno bene,
gratiato ſia Iddio.
H. Che fate
coſi per tempo leuato?
G. Non é tempo
d'eſſer leuato?
H. Siete ancor digiuno?
non auete
fatto collatione?
G. Non io per ancora,
é troppo pertempo.
Et voi,
faceſti collatione?
H. Si, gi a vna hora fa,
ſarrei io tanto à digiu-
no? donde venite?
G. D'onde io vengo?
vengo dalla ſcuola,
dalla chieſa,
& dal mercato.
H. Doue andato?

I. Ick

14b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	I. Ick gae thuys.	I. Heym.	I. I goe home.
	H. Wat ure iſt?	H. Vmb was vhr iſts?	H. What a clock is it?
	I. Het is by	I. Es iſt beynahe	I. It is almoſt
	den twaelf uren.	zwelff uhren.	twelve a clock.
	H. Iſt ſoo laete?	H. Iſts ſo ſpat?	H. Is it ſo late?
	I. Ick moet gaen:	I. Ich muſz gehen,	I. I muſt go hence/
	ick ſal bekeuen worden	ich werd geſcholten	I ſal be ſhent
	van mijn moeder:	von meiner mutter:	of my mother/
	adieu Hermes.	ade Hermes.	God be with you Hermes.
	H. Hebdy	H. Habt ihr ſo	H. Have you
	ſoo grooten haeste?	groſſe eyle?	ſo great haſt?
	en heeft onſe meeſter na my	hat vnſer meiſter nicht nach	hath not our maiſter
	niet ghevraeght?	vns gefraghet?	aſked for mee?
	I. Ick en hebt niet gehoort/	I. Ich habs nicht gehort,	I. I have not heard him/
	ick en magh niet	ich kan nicht	I can tarrie
	langher toeuen:	lenger verharren:	no lenger:
	adieu/ick gae.	ade, ich gehe.	far wel/ I go.
	H. Gaet/	H. Gehet,	H. Go your way/
	Godt gheleyde v.	Gott geleyte euch.	God guyde you.
	I. Godt gheue v	I. Gott gebe euch	I. God geeve you
	goeden auondt	einen guten abent	good euen
	moeder/	liebe mutter,	my mother/
	ende alle t'gheſelſchap.	vnd euch allen.	and all the companie.
15b	M. Jan/	M. Hans,	M. John/
	van waer comt ghy?	wo kommeſtu her?	from whence com you?
	waer hebdy	wo biſtu	wheare have you
	ſoo langhe ghebeyt?	ſo lang geweſen?	tarryed ſo long?
	waerom comdy ſoo laet?	warumb komſtu ſo ſpat?	wher fore com you ſo late?
	is dat wel ghedaen?	iſt das wol gethan?	ys it wel don?
	ick hadde v bevolen	ich hatte dir beſohlen	I bid you
	te comen	du ſolteſt wider kommen	to com
	ten vier uren/	vmb vier vhren,	at fower of the clock /
	het is nu	es iſt nuhn gar nahe	yt is now
	by den ſeſſen:	ſechs:	by ſix:
	ſeght my nu	ſage mir nuhn	tell mee now
	waer ghy gheweeſt hebt:	wo biſtu geweſen?	wheare you have ben/
	want ghy hebt langhe	dan du vor langeſt	for you have ben long
	wt der ſcholen gheweeſt/	auſs der ſchulē gegangē biſt,	out of te ſchoole/
	dat weet ick wel:	ich weiſz es wol:	dat knowe I well:
	ick ſalt uwen	ich wils aenſagen	I will tell
	meeſter ſegghen.	deinen ſchulmeiſter.	your maiſter.
	I. Behoudens uwe gratie/	I. Met vrlaub zu reden,	I. Pardon mee/
	ick come nu terſtont	ich komme ietſt erſt	I com even now
	uyt de ſchole/	auſs der ſchulen:	from the ſchoole/
	ick en wiſte niet	ich wuſsſte nicht	I knewe not
	dat ſoo laet was.	das es ſo ſpat war,	that it was ſo late/

15a Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
I. Ie vay à la maiſon.	I. Domum.	I. Yo voy à caſa.	G. Io ando à casa.
H. Quelle heure eſt il?	H. Quota eſt hora?	H. Que hora es?	H. Che hora é?
I. Il eſt pres de	I. Ferè	I. Es cerca	G. Quaſi
douze heures.	duodecima.	de las doze.	dodici hore.
H. Eſt-il ſi tard?	H. Tam ſerum eſt?	H. Tan tarde es?	H. E ſi tardi?
I. Il m'en faut aller,	I. Abeundum eſt mihi,	I. Yo me tengo de yr,	G. Biſogna andarmene,
ie ſeray tencé	obiurgabor	porque me reñira	ſaró ſgridato
de ma mere:	à matre mea:	mi madre:	dalla mia madre.
à Dieu Hermes.	vale Hermes.	à Dios Hermes.	à Dio Hermete.
H. Auez vous ſi	H. Siccine properas?	H. Teneys	H. Hauete
grande haſte? noſtre	non fecit præceptor	tan gran prieſſa? no	tanta fretta?
maiſtre n'a il point	noſter mentionem	ha nueſtro maeſtro	no ha il noſtro maeſtro
demandé apres moy?	mei?	preguntado por mi?	dimandato di me?
I. Ie ne l'ay point ouy,	I. Non audiui,	I. Yo no lo oy,	G. Non l'ho vdito,
ie ne puis arreſter	non poſſum	no me puedo	non poſſo
plus longuement:	diutiùs morari:	detener mas.	piu aſpettare.
à Dieu, ie m'en vay.	vale, ego abeo.	à Dios, yo me voy,	à Dio, me ne vó.
H. Allez,	H. I ſanè,	H. Id,	H. Andate,
Dieu vous conduiſe.	& vale.	Dios os guie.	Dio vi conduchi.
I. Dieu vous doint	I. Precor tibi	I. Dios os dé	G. Dio vi dia
bon ſoir	felicem veſperum,	buenas tardes	la buona ſera
ma mere,	mea mater,	mi madre,	mia madre,
& toute la compagnie.	& vobis omnibus.	y toda la compañia.	& tutta la compagnia.
16a M. Iean,	M. Ioannes,	M. Iuan,	M. Giouanne,
d'où venez vous?	vnde aduenis?	de donde vienes?	d'onde vieni:
où aués vous	vbi tu moratus es	adonde te has	doue ſei
arreſté ſi longuement?	tam diu?	detenido tanto?	ceſtato tanto?
pourquoy venés vous	cur ades tam ſerò?	Porque vienes tā tarde?	perche vieni ſi tardi?
ſi tard? eſt ce bien fait?	hoccine rectè factū eſt?	es bien hecho?	é queſto ben fatto?
ie vous auois cōmandé	iuſſeram tibi	yo te auia mandado	si hauea comandato
de venir	vt redires	que veniſſes	di venir
à quatre heures,	hora quarta,	a quatro horas,	à quattro hore,
il eſt maintenant	nunc proxima	y ahora es	hor ne ſono
pres de ſix:	eſt ſexta:	cerca de las ſeys:	quaſi ſei:
dites moy maintenant	dic mihi	dime ahora	dimmi hora
où auez vous eſté,	vbi fueris,	à do has eſtado,	doue ſei ſtato,
car vous auez eſté lō-	nam diu iam	porque mucho ha que	perche é aſſai
guemēt hors de l'eſcole,	abſuiſti à ſchola,	ſaliſtes de la eſcuela,	che ſei fuor di ſchola,
cela ſcay ie bien:	ſat ſcio:	eſſo yo lo ſe bien:	tol' ſó béne:
ie le diray	deferam	yo lo diré	le diró
à ton maiſtre.	ad tuum præceptorem.	à tu maestro.	al tuo maeſtro.
I. Saue voſtre grace,	I. Quod bona tua venia	I. Perdone me V.M.	G. Perdonate mi,
ie ne fay que venir	dixerim, modò redeo	que yo ahora vengo	vengo hor hora
de l'eſcole:	à ſchola:	de la escuela:	d'alla ſcuola:
ie ne ſcauoye pas	neſciebam eſſe	yo no ſabia	no ſapeuo
qu'il eſtoit ſi tard.	tam ſerum,	que era tan tarde,	che foſſo tanto tardi.

Flamen.	Alleman.	Anglois.
ick en hebbe	ich hab mich nirgend	I have tarryed
nerghens gebeyt/	geſaumet,	no wheare/
ghy moget doen	ihr mogt vnſern	you mailet one
vraghen aen onſen meeſter	ſchulmeiſter fragen	aſke our maiſter
oft het alſoo niet en is.	ob es nicht alſo ſey.	if it be not ſo.
M. Dat ſal ick doen/	M. Das wil ich thun,	M. That wil I doo/
Ick ſal de waerheyt weten.	ich wil die waerheit wiſſen.	I wil knowe the trueth.
Nu gaet/	Gehe hin,	Go now/
deckt de tafel/	decke den tiſch,	cover the table/
ende haeſt v ſeer.	und eyle.	and haſt you quicklie.
I. Wel moeder/	I. Gern,	I. Wel mother/
ick ſalt doen:	liebe mutter:	I wil doo it/
waer is d'ammelaeken?	wo is das tiſchtuch?	whear is the tablechloth?
M. D'ammelaeken is	M. Das tiſchtuch ligt	M. The tablechloth is
daer binnen	drinnen	theare within
opt trefoor:	auff dein tryſor:	vpon the cuphorde:
ſet het ſout eerſt/	ſetz das ſaltz zum erſten,	ſet on the ſalt firſt/
condy dat	kanſtu das	can you not
niet onthouden?	nit behalten?	remember that?
ick hebt v geſeyt	ich hab dirs geſagt	y have tolde you it
meer dan twintich reyſen/	meer dan zwentzig mal:	more then twentie tymes:
ghy en leert niet/	du lehrneſt nicht,	you learne nothing/
t'is groote ſchande:	das is ein groſſe ſchande:	yt is great ſhame:
17b gaet haelt teliooren/	gehe hole teller,	go fetch trenchers/
croeſen ende ſeruetten.	becher vnd ſerueten.	goblets/ and napkins.
I. Wel mijn moeder/	I. Ia liebe mutter, gern,	I. Wel mother/
waer zijnſe?	wo ſein ſie?	wheare be they?
M. Ghy en cont	M. Du kanſt	M. You can
niet vinden:	nichts finden:	finde nothing:
daer zijnſe.	da ſeind ſie.	theare they bee.
iſt niet wel gheſocht?	haſtu nit wol geſucht?	ys yt not well ſought?
gaet haelen broodt.	gehe hole brot.	go fetch bread.
I. Wel/gheeft my geldt.	I. VVol, gebt mir gelt.	I. Wel/ geue mee monye:
voor hoe veel	fur wie viel	for hou much
ſal ick's brengen?	ſol ich bringen?	ſhal i bring?
M. Brenghes voor	M. Kauff	M. Bring for
twee ſtuyuers / voor eenen	fur zween ſteuber,	twoo ſtuuers/
ſtuyuer wits/en voor eenen	halb weiſz	for one ſtuber of white/
ſtuyuer bruyn/	vnd halb rocken brot.	and for one ſtuber of
half een half ander/	ieglichs gleich viel,	bronne/half one/half
ende brenghet al	vnd brings	another/ and bring
nieu-backen.	al new backen.	al newbacken.
I. Wel ick gae: ſiet	I. VVol, ich gehe: ſehet	I. Well / i go / ſee
hier is broot moeder.	hie is brot, liebe mutter.	heere is bread mother.
M. Ghy hebt wel gedaen/	M. Du haſt wol gethan,	M. You have don wel/
gaet nu	bring nuhn auch	go now

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
ie n'ay nulle part	ego nuſquam	*yo no me he en ningu-*	non mi ſon fermato
arreſté, vous le	ſum moratus,	*na parte detenido,*	in alcun luogo,
pouuez faire deman-	percontari poteris	*vos lo podeis hazer*	voi lo potete fare di-
der à noſtre maiſtre	noſtrum pręceptorem	*preguntar à nueſtro*	mandare al maeſtro,
s'il n'est point ainſi.	an verum dicam.	*maeſtro, ſi no es aſsi.*	ſi non é coſi.
M. Cela feray je,	M. Ita faciam,	*M. Aſsi lo haré yo,*	M. Quelle faró io,
ie ſcauray la verité.	ego verum ſciam.	*yo ſabré la verdad.*	ne ſaperó la verità.
Or allez,	Abi,	*Ve ahora,*	Hor va
couurez la table,	ſterne menſam,	*pon la meſa,*	apparechiare,
& haſtez vous tost.	& feſtina.	*y appreſſura os.*	& fa preſto.
I. Bien ma mere,	I. Libenter,	*I. Bien madre,*	G. Madonna ſi,
ie le feray.	mea mater:	*yo lo haré:*	io faró:
où eſt la nappe?	vbi eſt mappa?	*do eſtan los manteles?*	doue é la touaglia?
M. La nappe eſt	M. Mappa iacet	*M. Los manteles ſon*	M. La touaglia é
là dedans	intus	*alla dentro*	la dentro
ſur le buffet:	ſuper abacum:	*ſobre al aparador:*	ſopra la credenza:
mettez le ſel premier,	appone primò ſalem,	*pon primero la ſal,*	metti prima il ſale,
ne ſcauez vous	non potes	*non te puedes*	non ſai quello
retenir cela?	hoc meminiſſe?	*acordar d'eſto?*	tener à mente?
ie le vous ay dit	iam dixi tibi	*yo te lo dixe*	te l'ho detto
plus de vingt fois,	plus vicies,	*mas de veinte vezes:*	piu di vinti volte:
vous n'apprenez rien,	nihil addiſcis,	*no deprendez nada,*	tu non impari nulla,
cest grande honte:	valde turpe eſt:	*es grande verguenca:*	é gran vergogna:
allés querir des tren-	i petitum orbes, qua-	*ve trae platos,*	va piglia de tōdi, bich-
choirs, des goblets &	dras, ſcyphos & man-	*copas, y ſeruilletas.*	chieri, & touagliuoli.
des ſeruietes. I. Biē	tilia. I. Libēter mea	*I. Bien madre mia,*	G. Madonna ſi,
ma mere, où ſōt elles?	mater, vbi ea ſunt?	*donde eſtan?*	doue ſone?
M. Vous ne ſcauez	M. Nihil tu	*M. Tu no ſabeys*	M. Tu non ſai
rien trouuer:	inuenire noſti:	*hallar nada:*	trouar nulla:
les voylà, n'eſt ce pas	hic adſunt, en quàm	*he les ay,*	eccoli,
bien cherché?	probè quæſiueris.	*no es bien buſcado?*	non è ben cercato?
allez querir du pain.	i pete panem.	*anda trae pan.*	va per del pane.
I. Bien, donnez moy de	I. Faciam, da pecuniā:	*I. Bien, da me dineros:*	G. Bene, date mi da-
l'argent: pour combien	quanti vis	*quanto*	per quanto (nari:
en apporteray-je?	adferam?	*traeré yo?*	ne porteró?
M. Apportez en pour	M. Eme pro	*M. Trae por dos*	M. Portane per duo
deux patarts, pour vn	duobus ſtuferis,	*placas, por vna placa*	piacchi, per vn piacco
patart de blanc, &	partim candidum &	*de blanco, y por vna*	di bianco, & per vn
pour vn patar de gris,	partim cibarium pa-	*placa de baco,*	piacco de bruno,
moitie vn, moitie au-	nem, vtriuſque parem	*tanto de vno, como*	tanto d'vno, quanto
tre, & l'apportez	numerum, & vtrum-	*de otro, y trae lo*	d'altro, & portalo
tout noueau cuit.	que recèns coctum.	*todo reziente.*	tutto friſco.
I. Bien, i'y vay: voicy	I. Libenter eo:	*I. Bien, yo me voy: he*	G. Sta bene, me ne vo:
du pain ma mere.	en, adeſt panis mater	*aqui pā ſeñora madre.*	acco del pane mia ma-
M. Vous auez biē fait.	M. Bene factū (mea.	*M. Bien aueys*	M. Hai ben (dre.
allez maintenant,	adfer	*hecho, ve ahora*	fatto, va hora

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
hout halen	holtz,	and fetch woad/
om vier te maecken:	das wir feur machen:	for to make a fire:
gaet de meſſen wetten/	gehe wetz di meſſer,	go whet the kniues/
giet water	geuſſe waſſer	put water
int lauoir/	in das handtfaſz,	into the laver/
ende hanght daer	vnd hencke da	and hang there
eenen witten dwael:	ein weiſſe handt zwel:	a white towel:
doet het vier branden/	mache das feur brennen,	make the fyre burne/
v vader comt	dein vatter comt,	your father cometh/
ende Dauid v neve	vnd Dauid dein vetter	and Dauid your cooſen
comt met hem.	komt mit ihm.	cometh with him.
Gaet henlieden teghen/	Gehe ihnen entgegen,	Go meete them/
doet v bonnette af/	nimm dein baret ab,	put off your cap/
ende nijght eerlijck.	vnd neyge dich ehrlich.	and make corteſie handſonlie.
J. Wel mijn moeder/	I. Ich wils thun liebe mut-	J. Wel mother/
ick gae.	ter, ich gehe.	i goo.
Weest willecom	Zeyd wilkommen	You be welcome
mijn vader/	lieber vatter,	my father/
ende v gheſelſchap.	mit euwers geſelſchafft.	and your companie.
D. Peeter/ is dat uwen	D. Peter, iſt das euwer	D. Peeter/ is that your
ſone?	ſohn?	ſonne?
P. Jae't/ het is mijn ſone.	P. Ia, es iſt mein kindt.	P. Jea/ it is my ſonne.
D. T'is een ſchoon kint.	D. Es iſt ein hubſch kindt.	D. It is a goodlie childe/
19b Godt late hem altijdt in	Gott laſſe ihn zunemen	God let him al wayes
deuchden voorderen.	allezeit in tugenten.	proſper in virtue.
P. Ick dancke v neve.	P. Ich dancke euch lieber	P. I thanke you cooſen.
D. En gaet hy niet	D. Gehet er (vetter.	D. Doth hee not go
ſcholen?	nicht in die ſchule?	to the ſchole?
P. Jae hy/ hy leert	P. Ia, er lehrnet	P. Yes/ hee learneth
Franſoys ſpreken.	ietz Franzoſiſch reden.	to ſpeake Frenſh.
D. Doet hy?	D. Thut er,	D. Doth hee?
het is ſeer wel gedaen.	Das iſt ſehr wol gethon.	it is very wel done.
Jan/ condy wel	Hans, kanſtu auch	John/ can you well
Franſois ſpreken?	Frantzoſiſch reden?	ſpeake Frenſh?
J. Niet ſeer wel	I. Nit ſehr wol vetter,	J. Not very well cooſen/
neve/ maer ick	aber ich lehr-	but i
leere het.	ne es.	learne.
D. Waer gaedy ſcholen?	D. VVa geheſtu in die	D. Wher go you too ſchoole?
J. Inde	I. Auff der (ſchule?	J. In the
Lombaert ſtrate.	Lombarder ſtraſſen.	Lombardes ſtreat.
D. Hebdy langhe ſcholen	D. Biſtu lang	D. Have you gon
ghegaen?	in die ſchule gegangen?	long too ſchoole?
J. Omtrent een half	I. Vngeferlich ein halb	J. About half a
iaer.	iar.	yeare.
D. Leerdy oock	D. Lehrneſtu auch	D. Learne you alſo
ſchrijuen?	ſchreiben?	to write?

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
querir du bois,	ligna,	*traer leña*	pigliare delle legne,
pour faire du feu:	extruendo foco,	*para hazer fuego:*	per far fuoco: (li,
allez eſguiſer les cou-	i, cultros acue,	*ve aguzarlos cuchillos,*	va aguzzare li coltel-
verſez de (teaux,	infunde aquam	*echa agua*	verſa del l'acqua
l'eau dedãs l'aiguiere,	in aqualem,	*en el aguamanil,*	nel vaſo,
& pendez là	atque iſthic appẽdito	*y pon alli vnas*	& pendi la vn
vne touaille blanche :	mantile candidum :	*touallas limpias :*	bianco ſciugamano :
faictes bruſler le feu,	accende ignem,	*hazarder el fuego,*	fa bruſciare il fuoco,
voſtre pere vient,	pater tuus venit,	*vueſtro padre viene,*	il tuo padre viene,
& Dauid voſtre couſin	& Dauid cognatus	*y Dauid vueſtro pri-*	& Dauid tuo cugino
vient avec luy. Allez	tuus venit vna.	*mo viene con el.*	vien ſeco.
au deuãt d'eux, oſtez	Ito illis obuiam, ape-	*Sal à recebirlos, quita*	Vagli incontra,
voſtre bonet, & vous	rito caput, ac decen-	*os la gorra, y haz la*	leuati la berretta,
enclinés honeſtement.	ter poplitem flectito.	*reuerẽtia honeſtamẽte.*	& fa la riuerenza.
I. Bien ma mere,	I. Faciam libens mea	*I. Bien madre,*	G. Madonna, ſi
i'y vay.	mater, eo.	*yo me voy.*	io vo.
Soyez le bien venu,	Exoptatus ades mi	*Sea el bien venido*	Siate el ben venuto
mon pere,	pater, cum tuis ſoda-	*V. M. ſeñor padre,*	mio padre,
& voſtre compaignie.	libus. D. Petre, eſt	*y vuestra compannia.*	& voſtra compagnia.
D. Pierre, eſt cela	ne hic tuus filius?	*D. Pedro, es esto*	D. Pietro, e queſto
vostre fils?	P. Etiam, meus hic eſt	*vuestro hyo?*	il voſtro figliuolo?
P. Ouy, c'eſt mon fils.	filius. D. Scitus	*P. Si, mi hyo es.*	P. Si, e mi figliuolo.
D. C'eſt un bel enfãt.	puer eſt, Deus illi	*D. Es hermoſo ninno,*	D. Egli é bel puttino.
Dieu le laiſſe touſiours	donet progreſſum	*Dios le dexe ſiempre*	Iddio l'aumẽti ſempre
prosperer en bien.	ſemper ad virtutem.	*proſperar en bien.*	in bene.
P. Ie vous remercie	P. Habeo gratiã cog-	*P. Yo os lo agradeſco*	P. Vi ringratio cugino?
D. Ne va (couſin.	D. Frequẽtat (nate.	*D. No va (primo.*	D. Non va
il point à l'eſcole?	ne ludum literarium?	*el à la eſcuela?*	à eſcuela?
P. Ouy, il apprend	P. Etiam, diſcit Galli-	*P. Si, el apprende*	P. Si, egli impara
à parler Francois.	cè iam loqui.	*à la hablar Francez.*	à parlar Franceſe.
D. Fait il?	D. Ain tu?	*D. Aſſi?*	D. Coſi?
c'eſt tresbien fait	optimè factum.	*es muy bien hecho.*	è multo ben fatto.
Iean, ſcauez vous biẽ	Ioannes, noſti	*Iuan, ſabeys bien*	Giouanni, ſapete bene
parler Francois?	Gallicè loqui?	*hablar Francez?*	parlare Franceſe?
I. Point fort bien mon	I. Non ita promptè	*I. No muy bien primo,*	G. Non molto ben
couſin, mais ie	cognatè,	*mas yo lo ap-*	cugino, ma io lo
l'apprens.	ſed operam do.	*prendo. (cuela?*	imparo. (ſcuola?
D. Où allez vous à l'e-	D. Vbi ſcholam fre-	*D. Donde vaye à eſ-*	D. Doue andate à
I. En la rue (ſcole?	I. Ad vicũ (quentas?	*I. En la calle*	G. Nella ſtrada
des Lombarts.	Lombardicum.	*de los Lombardos.*	delli Lombardi.
D. Auez vous longue-	D. Diúne	*D. Aueys mucho*	D. E aſſai tempo che
ment allé à l'eſcole?	frequentaſti ſcholam?	*andado à l'eſcuela?*	andate alla ſcuola?
I. Enuiron vn	I. Circiter ſex ab	*I. Cerca medio*	G. Circa mezzo
demy an.	hinc menſes.	*anno.*	anno.
D. Apprenez vous	D. Nónne étiam ſcri-	*D. Apprendeys tam-*	D. Impari ſcriuere
auſsi à escrire?	bendi rationẽ diſcis?	*bien a eſcriuir?*	ancora?

I. Ia

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
20b	J. Jae ick neve.	I. Ia lieber vetter.	J. Yea/cooſen.
	D. Dat is wel gedaen/	D. Das iſt wol gethon.	D. That is wel done/
	leert altoos wel.	lehr immer forth.	learne al wayes well.
	J. Wel neve/	I. Ich wil thun lieber vet-	J. Wel cooſen/
	belieuet Godt.	ter, wils Gott. (ter.	yf yt pleaſe God.
	M. Neue weeſt willecom.	M. Seyd wilkom lieber vet-	M. Cooſen you be welcome.
	D. Ick dancke v nichte.	D. Ich dãcke euch libe ba-	D. I thanke you cooſen.
	M. Neue wildy	M. Vetter, wolt ihr (ſe.	M. Cooſen/wil you
	daer blijuen?	da bleiben?	beyde theare?
	waeromme	warumb	wherfore
	en comdy niet binnen?	kompt ihr nicht her ein?	com you not in?
	comt v wermen/	kompt wermet euch,	com warme you/
	dan ſullen wy gaen eten.	darnach wollen wir eſſen.	than wilwe go eate.
	D. Meyndy	D. VVas,	D. Thinke you
	dat ick coude hebbe?	meynſtu das mich friere?	that i haue colde?
	het ſoude groote	das were mir groſz ſchand.	yt were my ſchame.
	ſchande zijn.	M. Vetter wie iſts mit	M. Cooſen/hou is it with
	M. Neue/ hoe iſt met v?	euch?	you?
	D. Wel/Godt danck.	D. VVol, Gott ſey lob.	D. Wel/I thank God.
	M. Waer is mijn nichte?	M. VVo iſt mein baſe?	M. Wher is my nice?
	waerom en hebdy mijn	warum habt ihr nicht	wherfore haue you not
	nichte niet mede	gebracht mein	brought my nyce with
	ghebracht?	baſele?	you?
21b	D. Sy is al ſieck.	D. Sie iſt kranck.	D. Shee is ſicke.
	P. Jſt waer	P. Iſts war,	P. Js yt true?
	is ſy ſieck?	iſt ſie kranck?	Js ſhee ſicke?
	wat ſieckte heeft ſy?	was krancheit hat ſie dann?	wat ſickens hath ſhee?
	D. Sy heeft de cortſe.	D. Sie hat das fieber.	D. Shee hath thee ague.
	M. Heeft ſy die	M. Hat ſie es	M. Hath ſhee
	langhe ghehadt?	lang gehabt?	had it long?
	D. Ontrent acht daghen.	D. Vngefehrlich acht tag.	D. About eigt dayes.
	M. Dat en wiſt ick niet:	M. Das hab ich nicht ge-	M. That knewe i not:
	ick ſalſe morghen gaen	wuſzt: ich wil ſie beſuchen	i will goo ſee her to morro=
	beſoecken/belieuet Godt.	morgen, wilt Gott.	we/yf it pleaſe God.
	Franſſoys/	Frantz,	Francis/
	brenght eenen ſtoel	bring einen ſtul	bring a chaire
	voor v neve.	fur deinen vetter:	for your cooſen/
	Neue/	Vetter,	Cooſen/
	comt byden viere.	kompt zu dem feur.	com by the fire.
	Franſois gaet daer voor/	Frantz, gehe zu der thur,	Francis/go you before/
	daer clopt een/	man klopfft da,	one knocketh theare:
	beſiet wie daer is/	ſihe wer da iſt:	looke who is theare:
	het ſal Rogier zijn/	er wird Rogier ſein, das	it ſhall be Roger/
	dat weet ick wel.	weiſz ich wol. (ich gehe,	that knowe i well.
	F. Wel moeder/ick gae/	F. Ich wils thun mutter,	F. Wel mother/i go/
	wie is daer voren?	wer klopfft an der thur?	who is theare?

Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
1a *I. Ouy mon couſin.*	I. Etiam cognate.	*I. Si ſeñor Primo.*	G. Meſſer ſi.
D. C'eſt bien fait,	D. Bene facis, dili-	*D. Es bien hecho,*	D. Quello é ben fatto,
apprenés touſiours biē.	gentiā ſemper adhibe.	*aprende ſiempre bien.*	imparato ſēpre bene.
I. Bien mon couſin, s'il	I. Ita faciā cognate, iu-	*I. Si primo, ſi Dios fue-*	G. Coſi faró cugino, ſe
plait à Dieu. (venu.	uante Deo. (gnate.	*re ſeruido. (nido.*	piace à Deo. M. Cu-
M. Couſin, ſoyez le biē	M. Optatus ades, co-	*M. Cuñado ſea biē ve-*	gino, ſiate il bēuenuto
D. Ie vous remercie	D. Habeo gratiā mea	*D. Yo os lo agradez co*	D. Vi ringratio cugina.
M. Couſin, (couſine.	cognata. M. Cognate,	*cuñada. M. Cuñado,*	M. Cugino,
voulez vous demeurer	quid iſthic moraris?	*quereys eſtar ay?*	volete reſtarli?
là? pourquoy	cur non	*porque*	perche no intrate?
n'entrez vous point?	ingrederis?	*no entrays?*	venete à ſcaldarui,
venez vous chaufer,	accede ad ignem, dein	*venid calētar os, deſ-*	andremo poi à man-
puis nous irons māger.	accumbemus epulis.	*pues iremos à comer.*	giare.
D. Penſez vous	D. Quid?	*D. Penſays*	D. Penſate voi, ch'io
que i'aye froid?	frigere me putas?	*que he frio?*	habbi freddo? ſarebbe
ce ſeroit grande honte.	dedecus foret.	*ſeria gran verguenca.*	grande vergogna.
M. Couſin, comment	M. Cognate, vt ſe res	*M. Cuñado, co-*	M. Cugino,
vous eſt il?	habent tuæ? (cio.	*mo eſtays?*	come ſtate?
D. Bien, Dieu mercy.	D. Recte, Dei benefi-	*D. Biē, gracias à Dios.*	D. Ben, gracia à Dio.
M. Ou eſt ma couſine?	M. Vbi eſt cognata	*M. Donde eſta mi*	M. Doue è la cugina?
pourquoy n'auez vous	mea? cur non adduxiſti	*cuñada? porque no*	perche no menaſti
amené ma couſine	meam cogna-	*aueys traido mi prima*	la mia cugina
auec vous?	tam?	*con vos?*	con voi?
2a *D. Elle eſt malade.*	D. Infirma valetudine	*D. Ella es enferma.*	D. Ella ſta male.
P. Eſt il vray,	P. Ain verò? (eſt.	*P. Es verdad?*	P. E vero?
eſt elle malade?	Imbecilla eſt valetudi-	*eſta enferma?*	E ammalata?
quelle maladie a elle?	ne? quo morbo laborat?	*que enfermedad tiene?*	che male ha?
D. Elle a les fieures.	D. Febri.	*D. Ella tiene las calen-*	D. Ha la febre.
M. Les a elle eu	M. Diúne laborauit	*turas. M. Ha mucho*	M. L'ha ella hauuto
longuement?	illo morbo?	*que la tiene?*	gran tempo?
D. Enuiron huit iours.	D. Circiter octo dies.	*D. Cerca ocho dias.*	D. Circa di otti giorni.
M. Cela ne ſcauoy-je	M. Iſtuc quidē neſciui,	*M. Eſſo no ſabia yo:*	M. Quel nō ſapeuo io:
point, ie l'iray veoir	viſam ipſam	*yo la yré ver mañana,*	l'andro à viſitare doma-
demain, ſi Dieu plait.	cras, ſi volet Deus.	*ſi Dios fuere ſeruido:*	ni piacendo à Dio.
Francois,	Franciſce,	*Franciſco,*	Franceſco,
apportez vne chaire	adfer ſellam	*trae vna ſilla*	portane vna ſede
pour voſtre couſin.	tuo cognato.	*para vueſtro primo.*	per il tuo cugino.
Couſin,	Cognate,	*Cuñado, llega os*	Cugino, accoſtate
approchez vous du feu.	accede ad ignem.	*al fuego.*	al fuoco.
Frācois, allez lo deuāt,	Frāciſce, abi ad oſtiū,	*Franceſco, ve à la*	Frāceſco, va al l'uſcio,
on hurte là,	pulſatur,	*puerta, alla golpean,*	che ſi piechia,
regardez qui eſtt là:	vide quis ſit:	*mira quien es alli:*	vedi chi é la:
ce ſera Rogier,	Rogerus erit,	*Rogel ſera,*	ſarà Ruggiero,
ie le ſcay bien.	ſat ſcio. (ter eo,	*bien lo ſe yo.*	io'l ſo bene.
F. Bien ma mere, i'y	F. Libenter mea ma-	*F. Bien madre, yo voy,*	F. Ben mia madre, io
vay, qui est là?	quis pulſat fores?	*quien eſtà ay?*	voi, che é li?

22b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	R. Het is vriendt/	R. Ein freundt,	R. It is a friend/
	doet de deure open.|	thue auff.	open the dore.
	F. Zijt ghy daer Rogier?	F. Seydt ihr da Rogier?	F. Be you theare Roger?
	R. Ja/ic ben hier:	R. Ia, ich bin hie:	R. Yea/ i am heere.
	is v vader thuys?	iſt dein vatter da heim?	is your father at home?
	F. Jae hy/ ende	F. Ia, vnd	F. Yea/and
	mijn moeder ooc:	mein mutter auch:	my mother alſo/
	comt binnen:	kompt her ein, (gen	com in/
	ick ſalt mijn vader ſeggen	ich wils meinen vatter ſa-	i will tell my father
	dat ghy comen zijt.	dat ihr kommen ſeydt.	that you be com.
	P. Franſoys/	P. Frauntz,	P. Francis/
	maket al ghereet	mache alle ding fartig	make al redie/
	om te gaen eten.	dat wir eſſen.	for to go te eate.
	F. Vader/	F. Vatter,	F. Father/
	t'is al ghereet/	es iſt alles fertich,	it is al redie/
	ghy meught gaen eten	ir moegt zum eſſen gehen,	yo may go eate/
	alſt v belieft.	wan es euch geliebet.	when it pleaſeth you.
	P. Wel /	P. VVol, ich will	P. Wel/ i com
	ick come terſtont:	van ſtund an kommen,	by and by:
	roept de kinderen.	ruffe den kindern.	call the children.
	F. Wel mijn vader:	F. Ich wils thun lieber.	F. Wel my father:
	Jan waer zijdy?	Horſtu Hans,	John/ wher be you?
	ghy ſout comen eten.	komme zum tiſch:	com eate:
23b	waer blijfdy?	wo bleybſtu?	where beyde you?
	wat maeckt ghy daer?	was thuſtu da?	what doo you theare?
	I. Wat ſoude ick maken:	I. VVas ſol ich thun,	I. What ſhoud i doo?
	ick heb hier wat te doen.	ich hab hie zu ſchaffen.	i haue heere to doo.
	F. En weet ghy niet	F. VVeiſtu nicht	F. Knowe you not
	datmen gaet eten?	das es eſſens zeit iſt?	that wee go te eate?
	comt ſeght	komm ſag	com ſaye
	de Benedicite.	das Benedicite.	the Benedicite.
	I. Wel ic come.	I. VVol ich komme.	I. Wel/i com.
	P. Jan warom	P. Hans, warumb	P. John wherfore
	en comdy niet/	kommeſtu nicht,	com you not/
	moetmen v roepen?	muſz man dir ruffen?	muſt one call you?
	brenght hier	bring ſtule	bring heere
	ſtoelen.	her.	chaires.
	M. Peeter/	M. Peter,	M. Peeter/
	laet ons gaen ſitten/	laſzt vns nider ſitzen,	let vs go ſit/
	het is tijdt.	es ist zeit.	it is time/
	P. Wel ick ben's te vreden.	P. Ich bins zu friden.	P. Wel/ i am content.
	M. Dauid/ſit daer.	M. Dauid, ſitzt da hinein.	M. Dauid/ ſit you ther.
	D. En belcht v niet/ick en	D. Ich ? habt mirs nit fur v-	D. I/no by your leaue
	ſal dat niet doen/laet	bel, ich wils nicht thun,	that wil i not doo/
	Peeter daer ſitten/	laſzt Petern da ſitzen,	let Peter ſit theare.
	dat bidde ick v.	das bitte ich.	i pray you/

23ª Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
R. C'eſt amy, ou-	R. Amicus,	*R. Amigo,*	R. Amico,
vrés l'huis. (gier ?	aperi oſtium.	*abri la puerta. (gel ?*	aprite l'uſcio.
F. Eſtes vous là Ro-	F. Túne es Rogeri ?	*F. Eſtays vos ay Ro-*	F. Siete voi la Rugie-
R. Ouy, ie ſuis icy: vo-	R. Etiã, hic ego adſũ.	*R. Si, yo ſoy aqui vue-*	R. Si, ſon qui : (ro?
ſtre pere eſt il à la mai	eſt pater tuus domi ?	*ſtro padre es en caſa ?*	voſtro padre é in caſa ?
F. Ouy, & (ſon ?	F. Eſt, & item	*F. Si, y tambien*	F. Si, &
ma mere auſsi :	mater mea :	*mi madre :*	mia madre ancora :
entrez dedans,	ingredere,	*entra aqui dentro,*	intrate,
ie diray à mon pere	dicam patri	*yo diré à mi padre*	diro a mio padre,
que vous eſtes venu.	te veniſſe.	*que ſoys venido.*	che ſiete venuto.
P. Francois,	P. Franciſce,	*P. Franciſco,*	P. Franceſco,
appreſtez tout	fac parentur omnia	*appareja todo para*	va apprechiare
pour aller manger.	vt accumbamus.	*que vamos à comer.*	per andar à mangiare.
F. Mon pere,	F. Pater,	*F. Señor padre, todo*	F. Padre, tutto é in or-
tout eſt prest, vous	omnia parata ſunt,	*eſta aparejado, v.m.*	dine, voi potete
pouuez aller manger	vbi voles, accumbere	*puede venir à comer,*	andar à mangiare,
quand il vous plaiſt.	licebit.	*quando fuere ſeruido.*	quando vi piace.
P. Bien, ie viens	P. Benè habet,	*P. Bien eſta, yo vengo*	P. Bene, io vengo
incontinent,	continuò iſthic adero,	*luego,*	adeſſo,
appellez les enfans.	voca pueros.	*llama los muchachos.*	chiamate i fanciulli.
F. Bien mon pere.	F. Faciam libẽs pater.	*F. Bien ſeñor padre:*	F. Meſſer ſi :
Iean, où eſtes vous ?	Heus Ioannes,	*Iuan, donde eſtays ?*	Giouanni, doue ſei ?
venez manger :	veni diſcubitum :	*venid à comer :*	vieni à mangiare :
24ª *où demeurez vous?*	vbi moraris ?	*adonde os tardays ?*	doue reſti ?
que faictes vous là ?	quid iſtic tibi rei eſt ?	*que hazes ay ?*	che fai coſti ? (cio ?
I. Que feroy-je,	I. Quid ſit,	*I. Que hꝫ de hazer ?*	I. Che volete ch'io fac
i'ay icy à faire.	eſt hic quod agam.	*yo tẽgo, aqui que hazer*	ho qui da fare.
F. Ne ſcauez vous	F. Neſcis tu	*F. No ſabeys vos*	F. Non ſai che
pas qu'on va mãger ?	diſcumbendi tempus	*que ſe van à comer ?*	ſi va à mangiare ?
venez dire	veni (eſſe ?	*venid à dezir*	vien dire
la benediction.	conſecraturus menſà.	*la benedicion.*	le Benedicite.
I. Bien, ie vien.	I. Venio.	*I. Pues, yo voy.*	G. Vengo.
P. Iean, pourquoy ne	P. Ioannes, cur non	*P. Iuan, porque*	P. Giouanni, perche
venez vous point,	venis,	*no vienes,*	non vieni ?
faut il qu'on vous ap-	an vocandus es ?	*conuiene llamar os ?*	biſogna chiamarti ?
pelle ? apportez icy	adfer	*traedaca*	porta qui
des chaires.	ſedilia.	*ſillas.*	ſedie.
M. Pierre,	M. Petre,	*M. Pedro,*	M. Pietro,
allons ſeoir,	accumbamus,	*aſſentemonos.*	andiamo à ſedere,
il eſt temps.	iam tempus eſt.	*ya es tiempo.*	egli é tempo. (to.
P. Biẽ, i'en ſuis cõtent.	P. Mihi placet.	*P. Soy contento. (li.*	P. Bene, io ſon cõten-
M. Dauid, ſeez là.	M. Dauid, hic accũbe.	*M. Dauid, aſſẽtaos al-*	M. Dauid, ſedete li.
D. Moy ? ne vous de-	D. Egóne ? pace tua	*D. Yo ? perdone me v.*	D. Io ? perdonate mi,
plaiſe, ie n'en feray	dixerim, id neutiquam	*m. eſſo no haré yo,*	queſto non faró io,
rien, laiſſez Pierre	fecero, Petro detur	*dexad Pedro ſentarſe*	laſciateui ſeder Pie-
ſeoir là, ie vous prie.	iſte locus quæſo.	*alli, ruego os.*	tro, vi prego.

D **M. Pee-**

24b Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
M. Peeter en is niet	M. Peter pflegt	M. Peter is not
ghewent daer te ſitten/	nicht da zu ſitzen,	wont to ſit theare/
hy ſal hier ſitten/	er ſoll hie ſitzen,	hee ſhall ſitt heere/
dit is ſijn plaetſe.	das iſt ſein platz.	it is his place.
Jan/ſeght	Hans,	John/ſaye
de Benedicite.	ſprich das benedicite.	the Benedicite.
J. Wel mijn moeder.	I. Ia liebe mutter :	J. Wel my mother.
Godt ſeghene v	Gott geſegne es	God bleſſe you
mijn vader/	euch meinem vatter,	my father/
mijn moeder/	vnd meiner mutter,	my mother/
ende alle t'gheſelſchap.	vnd der gantzē geſelſchaft.	and all you companie.
M. Franſoys/	M. Frantz,	M. Francis/
brenght ons t'eten/	bring vns zu eſſen,	bring vs to eate :
brenght het ſalaet/	bring den ſalat,	bring the ſallade/
ende t'gheſouten vleeſch/	vnd das geſalzen fleiſch :	and the ſalted fleaſch :
ſchenckt ons	ſchencke vns	fill vs
te drincken/	zu trincken,	to drincke.
ſchenckt uwen neve/	ſchenck deinem vetter,	fill for your cooſen/
ende voort al omme.	vnd fort vmher.	and then round about.
Franſſoys/ſit by ons.	Frantz ſitze zu vns.	Francis/ſit by vs.
Jan/gaet haelt pottagie	Hans, hole auch ſuppen	John/go fetch potage
voor uwen broeder/	fur deinem bruder,	for your brother/
ende doet	vnd laſz	and let
25b d'ander ghereet maecken/	das ander fertich machen,	thother be made ready/
loopt ſeere.	geſchwind.	runne apace.
J. Broeder/	I. Bruder,	J. Brother/
houdt v potagie:	nimme dein ſuppen,	take your potage/
hebdy's te vele?	iſts dir zu vil?	haue you to much?
F. Ja/ick hebs te vele.	F. Ia, es iſt mir zu vil.	F. Jea/ i have to much
J. En etet niet al/	I. Eſſe es nicht alles,	J. Eatte it not all/
laet het ghene dat ghy te	laſſe das	let that alone which
veel hebben ſult.	vberich ſtehen.	iee ſhal have to much.
P. Waerom	P. VVarumb	P. Wherfore
en eet ghy	eſſeſt du nicht	eate you not
uwe pottagie niet	deine ſuppen,	your potage/
de wijle ſy heet is?	weil ſie warm iſt?	whyle it is hoat?
F. Sy is noch te heet.	F. Sie iſt noch zu heiſz.	F. It is yeat to hoat.
M. Jan/	M. Hans,	M. John/
brenght hier broot/	bring brot her,	bring here bread/
Rogier en heeft	Rogier hat	Roger hath
gheen broodt:	kein brot:	no bread/
haelt een telioore/	hole einen teller,	go fetch a trencher/ and
eñ brenght hier moſtaert.	bring den ſenff her,	bring heere muſtard.
P. Gheeft my	P. Gebt mir	P. Give mee
den bierpot.	die bierkanne.	the biere pot.
R. Hout daer.	R. Neempt ſie.	R. Holde theare/

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
25a	*M. Pierre n'eſt point*	M. Petrus non	*M. Pedro no es*	M. Pietro non
	accouſtumé de ſeoir là,	conſueuit eo loco ſe-	*accoſtumbrado ſentar*	ſuole ſeder li,
	il s'aſſerra icy,	ſedebit hic, (dere,	*ſe alli, ſe ſentara*	egli ſederà qui,
	c'eſt ſa place.	hic eius locus eſt.	*aqui, que es ſu lugar.*	qui é il ſuo luogo.
	Iean dictes	Ioannes,	*Iuan, di*	Giouanni di la
	la benediction.	conſecra menſam.	*la benedicion.*	benedicione.
	I. Bien ma mere :	I. Libẽter mea mater :	*I. Bien mi madre :*	G. Madonna ſi :
	Dieu vous benie	Felix fauſtumque ſit	*Dios os bendiga*	Dio vi benedica
	mon pere,	vobis pater,	*ſeñor padre,*	mio padre,
	ma mere,	ac mea mater,	*ſeñora madre,*	mia madre,
	& toute la compagnie.	totique ſodalitio.	*y toda la compañia.*	& tutta la cõpagnia.
	M. Francois,	M. Franciſce,	*M. Franciſco,*	M. Franceſco,
	apportez nous à mãger	adfer cibos,	*trae nos de comer :*	porta da mangiare :
	apportez la ſalade,	acetarium,	*trae la enſalada,*	portane l'inſalata,
	& la chair ſalée :	& carnem ſalſam :	*y la carne ſalada,*	& la carne ſalata :
	verſez nous à boire,	funde nobis	*echa nos*	verſane
	verſez à voſtre couſin,	quod bibamus,	*de beuer,*	da beuere,
	& puis par tout.	funde tuo cognato,	*echa à tu primo,*	verſa al tuo cugino,
	Francois, ſeés aupres	& cæteris omnibus.	*y à todos los demas.*	& poi per tutto.
	de nous.	Frãciſce aſside nobis :	*Franciſco, aſſẽta os con*	Franceſco ſedete qui.
	Iean, allez querir du	Ioannes adfer olus	*noſotros. Iuan, trae*	Giouãni porta la me-
	potage pour voſte fre-	tuo fratri,	*potaje para tu herma-*	neſtra per tuo fratello,
	re, & faites	& fac	*no, & has*	& fa
26a	*appreſter l'autre,*	reliqua parentur,	*apparejar lo demas,*	apparechiar l'altro,
	courrez viſte.	ocyus.	*corre presto.*	va correndo.
	I. Frere,	I. Frater,	*I. Hermano,*	G. Fratello,
	tenez voſtre pottage :	accipe ſorbitionem :	*tened vueſtro potaje :*	piglia la tua mineſtra :
	en auez vous trop ?	num habes nimium ?	*teneys demaſiado ?*	ne hai tu troppo ?
	F. Ouy, i'en ay trop.	F. Etiam, nimium eſt.	*F. Si, tengo demaſiado.*	F. Si, io n'ho troppo.
	I. Ne le mangez point	I. Ne exedas omne,	*I. No lo comeys todo,*	G. Nõ la mangiate tutta
	tout, laiſſez ce que	relinquas id,	*dexad lo que*	laſcia quello
	vous aurez trop.	quod nimium fuerit.	*teneys demaſiado.*	che hauiras troppo.
	P. Pourquoy	P. Cur	*P. Porque*	P. Perche
	ne mangez vous	non edis	*no comeys*	non mangiate
	voſtre pottage,	tuam ſorbitionem,	*vueſtro potaje,*	voſtra mineſtra,
	tandis qu'il eſt chaud?	dum calida eſt ?	*mientras eſta caliente.*	mentre ché calda ?
	F. Il est encore trop	F. Nimium feruet ad-	*F. Aũ es muy caliente.*	F. E ancor troppo calda.
	M. Iean. (chaud.	M. Ioannes, (huc.	*M. Iuan,*	M. Giouãni,
	apportez icy du pain,	adfer huc panem,	*trae aqui pan,*	porta qui pane,
	Rogier n'a point du	Rogerus non habet	*Rogel no*	Ruggiero non
	pain allez querir	panem,	*tiene pan :*	ha pane :
	vne aſsiete, & appor-	adfer quadram,	*ve por vn plato,*	va per vn tondo,
	tez de la mouſtarde.	adfer huc ſinapi.	*y trae moſtaza.*	& porta moſtarda.
	P. Donnez moy	P. Cedo cantharum	*P. Dame el*	P. Dan mi
	le pot à la ceruoiſe.	cereuiſiarium.	*jarro de cerueza.*	il boccale della birra.
	R. Tenez le,	R. Accipe,	*R. Tomad lo,*	R. Eccolo,

26b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	houtten vaſt.	laſſet ſie nicht fallen.	holde it well.
	P. Laetten gaen/	P. Gebt mir ſie her,	P. Let it go/
	ick houden wel.	ich halte ſie wol.	i holde it well.
	M. Peeter/	M. Peter,	M. Peter/
	en drinckt niet	trinck nicht ſo bald	drincke not
	op v pottagie/	auff die ſuppen,	after your potage/
	want t'is ongeſont.	dann es iſt vngeſundt :	for it is vnholſam:
	eet eerſt een luttel	eſſet zu vor etwas	eate firſt a litele/
	eer ghy drinckt.	ehe ihr drincket.	before you drinke.
	Peeter ſnijt my	Peter, ſchneidet mir	Peter cut me
	vleeſch/	fleiſch,	fleaſh/
	ſnijt my oock broodt.	ſchneidet mir auch brot.	cut me alſo bread.
	Snijt	Schneidet	Cut
	Franſoys t'eten/	Frantzen zu eſſen,	Francis to eate/
	hy en heeft niet t'eten.	er hat nicht zu eſſen.	hee hath nothing to eate.
	P. Moet ick	P. Soll ich	P. Muſt i
	hem dienen?	ihme dienen ?	ſerve him?
	can hy niet	kan er ihme	can hee not
	hem ſeluen dienen?	nicht ſelbſt dienen ?	ſerve him ſelf ?
	ſnijdt ſelue/	ſchneidet ſelbſt,	Cut your ſelf/
	ghy zijt groot ghenoech:	ihr ſeyt groſz genug,	you be great enough/
	helpt v ſeluen/	helffet euch ſelbſt,	help your ſelf/
	want ick en ſal	dan ich wil	for i will
27b	v niet dienen:	euch nicht dienen :	not ſerve you.
	ick en diene niemant	ich diene niemant	I ſerve no bodye/
	dan my ſeluen.	dan mir ſelben.	but mi ſelf.
	M. Gheeft hem t'eten/	M. Gebt ihme zu eſſen,	M. Geue him to eate/
	want hy ſchaemt hem:	dann er ſchemet ſich :	for he is aſhamed:
	hy en derf niet eten/	er darff nicht eſſen,	he dare not eate/
	dat ſie ick wel.	das ſihe ich wol.	that ſee i well.
	P. Wel/ houdt daer/	P. Nempt :	P. Well/ holde theare:
	brenght hier wat anders.	bringt her etwas anders.	bring here ſonwat els.
	I. Ten is noch	I. Es iſt noch nit	It is not
	niet ghereedt.	fertich.	yet readie.
	M. Beliet/	M. Sihe,	M. Looke
	oft de paſteyen	ob die paſteten	if the paſteys
	ende de taerten	vnd die tarten	and the tartes
	ghebracht zijn:	bracht ſeyn.	be brought.
	Gaet haelt het ghebraet/	Geh vnd hole das gebra-	Go fetch the roſtmeate/
	ende ſchenkt hier wijn/	tens, vnd ſchēcke hie wein,	and fil heere wyne:
	ſchenckt voor uwen vader/	ſchencke deinem vatter,	fil for your father/
	ſchenckt al vol:	ſchencke es voll :	fill it full:
	en ſchenckt niet ſoo vol/	ſchēcke es nicht ſo gar vol:	fil not ſo ful.
	ſiedy niet	ſiheſtu nicht	ſee you not
	wat ghy doet?	was du tuſt ?	what you do?
	ghy ſtort.	du geuſſeſt vber.	you ſhead.

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
27a	*tenez le bien.*	caue è manibus excidat.	*tened lo bien.*	tenetelo bene.
	P. Laiſſez le aller,	P. Omitte,	*P. Dexad lo,*	P. Laſciatelo andare,
	ie le tien bien.	iam ſatis teneo.	*que ya lo tengo bien.*	lo tengo forte.
	M. Pierre,	M. Petre,	*M. Pedro,*	M. Pietro,
	ne beuuez point apres	ne mox bibas	*no beuais*	non beuete
	voſtre potage, car	à ſorbitione,	*tras el potaje,*	dopo la mineſtra,
	il est mal ſain: mangez	eſt enim inſalubre :	*porque é es mal ſano*:	perche é mal ſano :
	premier vn peu, deuãt	priùs aliquid ede	*comed algo primero*	mangiate vn poco
	que vous beuuiez.	quàm bibas.	*antes que beuais.*	prima che di beuere.
	Pierre trenchez moy	Petre, miniſtra mihi	*Pedro, cortad me*	Pietro, tagliatemi
	de la chair,	carnem,	*carne,*	della carne,
	taillez moy auſsi du	præcide etiam panem.	*cortad me pan tambiẽ.*	tagliatemi anche del pa-
	pain. Coupez	Miniſtra Franciſco	*Corta*	Tagliate da (ne.
	à manger à Francois,	quod edat,	*à comer à Franciſco,*	mangiare à Frãceſco,
	il n'a que manger.	non habet quod edat.	*el no tiene que comer.*	egli nõ ha che mãgiare.
	P. Faut il	P. Etiamne illi	*P. Conuiene*	P. Mi conuiene
	que ie le ſerue?	miniſtrari oportet?	*que yo le ſerua?*	egli ſeruirlo?
	ne se ſcait il	non poteſt ipse	*no ſabe el*	no ſi ſa egli
	ſeruir ſoy meſme?	ſibi miniſtrare?	*ſeruir ſe à ſi miſmo!*	ſeruir ſe ſteſſo?
	Taillez vous meſme,	Miniſtra tibi ipſi,	*Corta para ti miſmo,*	Tagliate voi
	vous eſtes grand aſſez:	tu iam grandior es,	*que harto gran eres*:	voi ſiete pur grãde aſſai,
	aidez vous vous meſ-	ipſe tibi opitulare,	*ayuda os miſmo,*	aiutateui voi ſteſſo,
	me, car ie ne vous	nihil enim	*porque yo no*	perch'io non
28a	*ſeruiray point* :	tibi porrigam :	*os ſeruiré :*	vi ſeruiró,
	ie ne ſers perſonne	nulli ego miniſtro,	*yo no ſiruo à nadie*	non ſeruo altri,
	que moy meſme.	niſi mihi ipſi.	*ſino à mi miſmo.*	che meſteſſo.
	M. Dõnez luy à man-	M. Porrige illi quod e-	*M. Dad le de comer,*	M. Dategli da mãgiare,
	ger, car il ſe hontiſt:	dat, verecundatur e-	*que eſta vergonçoſo*:	perche ſi vergogna :
	il n'oſe manger,	nim : non audet capere	*no oſa comer,*	nõ ardiſce di mãgiare,
	ie le voy bien.	cibum, vt video.	*yo lo veo bien.*	queſto veggo bene.
	P. Bien, tenez la : ap-	P. Hem accipe :	*P. Bien, toma :*	P. Horſu, pigliate :
	portez icy autre choſe.	adfer huc aliud.	*trae aqui otra coſa.*	portate qui altra coſa.
	I. Il n'eſt pas	I. Nondum	*I. Aun no esta*	G. Non é ancora
	encore prest.	paratum eſt.	*aparejado.*	in ordine.
	M. Regardez	M. Vide,	*M. Mira*	M. Guardate
	ſi les paſtez	an artocreæ	*ſi los paſteles*	ſe li paſticci
	& les tartes	& placentæ	*y hoialdres*	& la torte
	ſont apprestees.	ſint allatæ.	*ſon traidos.*	ſon venute.
	Allez querir le roſty,	I, fer aſſa,	*Ve traer lo aſſado,*	Andate per l'arroſto,
	& verſez icy du vin :	& funde vinum :	*y echa aca vino*:	& verſate qui vino :
	verſez pour voſtre pe-	funde patri tuo, imple	*echa para tu padre,*	versate per voſtro pa-
	re, verſez tout plein :	omnia ad ſummum :	*echa todo lleno* :	dre, verſate pieno :
	ne verſez point ſi	ne ſic ad ſummum im-	*no eches todo lleno,*	non verſate tanto pieno:
	plein, ne voiez vous	pleas : non vides	*no miras*	non vedi
	pas que vous faites?	quid facias?	*lo que hazes?*	quel che tu fai?
	vous respandez.	effundis.	*derramas lo.*	tu ſpandi

Rogier

28b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	Rogier en heeft	Rogier hat	Roger hath
	gheenen wijn/	keinen wein,	no wine/
	en ſiedy dat niet?	ſiheſtu das nicht?	ſee you not that?
	I. Maeckt daer plaetſe	I. Machet hie raum,	I. Make place theare/
	om de ſchotelen te ſetten.	die ſchuſſeln zu ſetzen.	to ſet doune the platters.
	M. Nu zijt alle te	M. Seydt alle mit einander	M. Now i bid you
	ſamen willecom.	wilkommen.	all wellcom.
	T. Hier is wel	A. Alhie iſt viel	A. Heere is well
	waer mede:	zu eſſen:	wher with:
	ghy hebt te vele	ihr habt viel vnkoſten	ye haue don
	coſten ghedaen.	angewandt.	to much coſt.
	M. Ick en doen ſeker/	M. Nein ich furwar,	M. I haue not trulie/
	my is leet	es iſt mir leydt	i am ſorie
	datter niet meer en is:	das nicht meher da iſt,	that there is no more/
	maer ghy moet	aber ihr muſſt	but you muſt
	patientie hebben.	fur gut haben.	haue pacience.
	T. T'is ſeker	A. Es iſt warlich	A. It is truely
	wel gheſeyt.	wol geſagt.	wel ſaide.
	M. Peeter ontgint	M. Peter, ſchneidet	M. Peter/ carue vp
	die ſchouder:	dieſe ſchulter an,	the ſhoulder:
	brenght hier radijſen/	bringet rettich her,	bring hither radiſhes/
	caroten/	peſtnacken,	carrets/
	ende cappers:	vnd capperen:	and capers:
29b	dient Dauid	leget Dauid etwas	Geeve Dauid
	van dien haeſe/	von dieſem haſen fur,	of that hare/
	ende van die conijnen:	vnd von dieſen kuniglein:	and of the connyes:
	ontgint die patrijſen/	zerſchneidet die feldthuner	carue vp the patriches,
	ghy en dient ons niet:	ihr dienet vns nicht:	you ſerue vs not:
	maeckt alle goede ciere/	ſeydt alle frolich,	make al good cheere/
	ick bid's v.	ich bitte euch.	I pray you.
	R. Hier is wel	R. Hie iſt genug	R. Here is wel
	om goede chiere	furwar ſich	to make
	te maecken.	frolich zu machen.	merye with.
	P. Jan/ ſchenckt ons	P. Hans, ſchenckt vns	P. John/ fill vs
	te drincken.	zu trincken.	to drinke.
	I. Hier en is gheenen	I. Hie iſt	I. Ther is heere
	wijn meer.	kein wein mehr.	no more wine.
	P. Gaet anderen halen:	P. Gehet holet anderen:	P. Go fetch more:
	wat dunckt v	was duncket euch	how like you
	van deſen wijn?	von diſen wein?	this wine?
	D. My dunckt	D. Mir duncket	D. Mee thinke
	dat hy goet is.	das er gut ſey.	that it is good.
	P. Willen wy	P. VVollen wir dann	P. Wil wee
	vanden ſeluen	bringen laſſen	let bring
	doen brenghen?	von dem ſelbigen?	of the ſame?
	D. Alſoo 't v belieft.	D. VVie es euch gefellt.	D. Euen als pleaſeth you.

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
29a	*Rogier n'a point*	Rogerus non habet	*Rogel no*	Roggiero
	du vin,	vinum,	*tiene vino,*	non ha vino,
	nevoyez vous point celà?	non tu iſtud vides ?	*no veys aquello ?*	non lo vedi ?
	I. Faites là place	I. Facite iſtic locum	*I. Hazed alla lugar,*	G. Fa quiui luogo,
	pour aſſeoir les platz.	patinis ponendis.	*para aſsẽtar los platos.*	per porre i piatti.
	M. Or ſoyez	M. Iam vos omnes	*M. Agora ſeais*	M. Hor ſiate
	tous les bien venus.	ſaluere iubeo.	*todos bien venidos.*	tutti ben venuti.
	A. Il y a bien icy	A. Multum hic	*A. Bien ay aqui*	A. Qui é
	de quoy :	ciborum eſt :	*con que :*	robba aſſai :
	vous auez fait	nimios ſumptus	*aueys hecho*	hauete fatto
	trop de deſpens.	feciſti.	*demaſiado gaſto.*	troppa ſpeſa.
	M. Non ay certes,	M. Non feci profectò,	*M. No hize cierto.*	M. Non ho cierto,
	il me desplait	dolet mihi	*peſame*	mi diſpiace che non
	qu'il n'y a d'auantage,	non eſſe plura :	*que no ay mas,*	ve n'é d'auantagio,
	mais il vous faut	verùm vos	*pero conuiene*	ma vi biſogno
	auoir patience.	hæc boni conſuletis.	*tener paciencia.*	hauer patienza.
	A. C'est certes	A. Bellè	*A. Cierto,*	A. E certo
	bien dit.	ſane dicis.	*bien es dicho.*	ben detto.
	M. Pierre, entamez	M. Petre, incide	*M. Pedro, cortad*	M. Pietro, tagliate
	ceſte eſpaule :	iſtum armũ ouillum :	*de eſſa eſpalda :*	di quella ſpalla :
	apportez icy des radis	adfer huc radiculas,	*trae aca rauanos,*	portate qui rauanelli,
	des carottes,	paſtinacas,	*canahorias,*	radici,
	& des capres :	& cappares :	*y alcaparras :*	& capari :
30a	*ſeruez Dauid*	miniſtra Dauidi	*ſirue à Dauid*	ſeruite Dauid
	de ce lieure,	aliquid de lepore,	*d'eſſa liebre,*	di quella lepora, &
	& des conins :	& de cuniculo ?	*y d'eſſos conejos :*	di quelli coniglij :
	entamez ces perdris :	ſeca has perdices :	*cortad eſſas perdizes :*	tagliate quelli perdici.
	vous ne nous ſeruez	non ſatis miniſtras :	*non os ſeruis :*	voi non ci ſeruite :
	point : faites tous bonne	indulgete omnes ge-	*hazed todos buena*	fate tutti buona cera,
	chere, ie vous en prie.	nio, quæſo.	*chera, yo os ruego.*	vene prego.
	R. Il y a bien icy	R. Satis hic certè eſt	*R. Bien ay aqui*	R. Qui ci é
	pour faire	ad hilarè	*para hazer*	robba aſſai
	bonne chere.	epulandum.	*buena chera.*	da far buona cera.
	P. Iean, verſez nous	P. Ioannes, funde no-	*P. Iuan, echa nos*	P. Giouanni, verſa ci
	à boire.	bis vinum.	*de beuer.*	da beuere.
	I. Il n'y a icy	I. Nihil reliquum	*I. Aqui no ay mas*	G. Qui non ci é
	plus du vin. (tre.	eſt vini.	*vino.*	piu vino.
	P. Allez en querir d'au-	P. Fer aliud :	*P. Ve, y trae otro :*	P. Vanne per altro :
	que vous ſemble il	vt placet vobis	*que os parece*	che vi pare
	de ce vin ?	hoc vinum ?	*d'esto vino ?*	di queſto vino ?
	D. Il me ſemble	D. Mihi bonum	*D. A mi me parece*	D. Mi pare
	qu'il eſt bon.	videtur.	*que es bueno.*	eſſer buono.
	P. Voulons nous	P. Vultisne	*P. Queremos*	P. Vogliamo noi
	faire apporter	iubeamus afferri	*mandar traer*	farne portar
	du meſme ? (plait.	ex eodem ?	*de lo miſmo ? (uido.*	del medeſimo ?
	D. Ainſi qu'il vous	D. Vt voles.	*D. Como fueredes ſer-*	D. Como vi piace.

I. Waer

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
30b	I. Waer ſal ick en	I. VVo ſol ich ihn	I. Where ſhall i
	gaen halen?	holen?	go fetch it?
	P. Daer ghy deſen	P. Da du ietze dieſen	P. Theare as you
	ghehaelt hebt:	gheholt haſt:	fetched this:
	oft haelten	oder hole ihn	or go fetch it
	op de marckt/	auff dem marckt,	on the market/
	inde witte lelie/	in der weiſſen lilien,	at the white flower de liſe/
	oft daer ghy wilt.	oder wa du wilt.	or where you will.
	I. Hoe vele	I. VVie viel	I. Hou much
	ſal ick's brengen?	ſol ich bringen?	ſhal i bring?
	P. Brenges twee potten	P. Bring zwo maſſen,	P. Bring two quartes/
	oft drij pinten:	oder anderthalben maſſen,	or three pintes:
	gaet raſch/	flugs,	go apace/
	ende comt haeſt weder.	vnd komm bald wider.	and com quicklie againe.
	I. Ick en ſal niet doen dan	I. Ich wil ſchnel lauffen,	I. I will run all the
	loopen/ vader.	vatter.	way/ father
	M. Franſſoys/ ſtaet nu	M. Frants, ſtehe du ietze	M. Francis/ riſe now/
	op/ ende dient ter tafelen:	auff, vnd diene zu tiſch:	and ſerve the table:
	beſiet	ſihe zu	ſee
	ofter niet en ghebrekt:	ob nicht mangele:	if ther laeke any thing:
	wildy noch	wiltu	will you yeat
	t'eten hebben/	mehr eſſen,	have more meate?
	ſegghet ſtoutelijck.	ſagt frey.	ſpeake boldlie,
31b	F. Neen ick moeder/	F. Nein mutter,	F. No mother/
	ick hebbe ghenoech g'eten/	ich hab genug geſſen,	i have eaten enouch/
	Godt zij des ghelooft.	Gott ſey gelobt.	God be prayſed.
	M. Drinckt nu dan:	M. Drincke nuhn:	M. Drincke now:
	iſſer bier	iſt in deiner kannen	is ther any beare
	in uwen pot?	bier?	in your pot?
	F. Jae't moeder/	F. Ia mutter,	F. Yea mother/
	daer is genoech in.	es iſt noch genug drinnen.	ther is enough in.
	M. Iſſer niet in/	M. So nichts drinnen iſt,	M. If ther be none in/
	gaet haeles.	ſo gehe vnd hole.	go fetch ſom.
	T. Clopt men niet	A. Klopffet nicht yemant	A. Doth not ſom body
	aen de deure?	an der thur?	knock at the dore?
	gaet beſiet het.	gehe vnd ſchauwe.	go loke.
	F. Is daer iemant?	F. VVer klopffet da?	F. Is ther any bodie?
	H. Jae 't/doet open:	H. Ich bin da, mache auff,	H. Yea/ put open:
	ick hebbe hier gheſtaen	ich bin hie lenger dann	i have ben heere more
	meer dan een half ure.	ein halbe ſtonde geſtanden.	then half an hower.
	F. Wat belieft v?	F. VVas wolt ihr?	F. What is your pleaſure?
	H. Goeden avont vriendt/	H. Gott gruſz euch freundt	H. Good even my frinde:
	is de meeſter	iſt der herr	is your maiſter at
	thuys?	daheim?	home?
	F. Ja hy/ waerom?	F. Ia, warum? (chen?	F. Yea/ wher fore? wolde
	wildy hem ſpreken?	begert ihr ihn an zu ſpre-	you ſpeake with him?

31a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
I. Où l'iray-je	I. Vnde	*I. Donde*	G. Doue l'andro io
querir?	petam ?	*lo traeré?*	à pigliare ?
P. Où vous auez eſté	P. Vnde proximè	*P. De donde*	P. Doue tu
querir cestuy cy:	attuliſti :	*traxiſtes aqueſte:*	pigliaſti l'altro :
ou allez le querir	aut pete	*o traed lo*	o valle à torre
au marché, à la	ex foro	*de la plaça*	ſul mercato,
fleur de lis blanche,	ex candido lilio,	*del lilio blancho,*	al giglio bianco,
ou là où vous voudrez.	aut vnde libet.	*o de donde queſieres.*	o doue tu vuoi.
I. Combien	I. Quantum	*I. Quanto*	G. Quanto
en apporteray je?	adferam ?	*traeré yo?*	ne porteró ?
P. Apportez en deux	P. Adfer duos ſexta-	*P. Trae dos acombres,*	P. Portane duo boccali,
pots, ou trois pintes :	rios, vel ſextarium &	*o tres quartillos:*	o boccal' & meſſo :
allez viſte,	heminam : ocyus,	*va presto,*	va preſto,
& reuenez bien tost.	ac redi celerrimè.	*y bolued luego.*	& torni correndo.
I. Ie courreray touſ-	I. Continuò curram,	*I. Ir me he ſiempre*	G. Andró ſempre cor-
iours mon pere.	pater.	*corriendo, ſeñor padre.*	rendo, meſſer padre.
M. Francois, leuez	M. Tu nunc ſurge,	*M. Leuantate agora,*	M. Franceſco, leua ſu
vous maintenant, &	Franciſce, & miniſtra	*Franciſco, y ſirue à la*	hora, & ſerui à menſa:
ſeruez à table: regar-	menſæ : circumſpice	*meſa: mira*	guarda
dez s'il n'y faut rien :	num quid	*ſi falta algo:*	ſe vi manca niente :
veux tu encore	deſit : vis	*quereys*	voi tu ancora
auoir à manger,	plus cibi,	*mas de comer,*	hauer da mangiare,
dis le hardiment.	dic liberè.	*di lo libremente.*	dillo pure.
32a *F. Non ma mere,*	F. Non mea mater,	*F No ſeñora madre,*	F. Madre no,
i'ay assez mangé,	ſatis edi,	*harto he comido,*	ho mangiato aſſai,
Dieu en ſoit loué.	Deo habenda gratia.	*Dios ſea loado.*	laudato ſia Dio.
M. Beuuez maintenāt:	M. Iam bibe :	*M. Beue ahora,*	M. Beui ahora :
y a il de la biere	eſtne in poculo tuo	*ay cerueza*	é ci birra
en ton pot?	cereuiſia ?	*en tu jarro?*	nel tuo boccale ?
F. Ouy ma mere,	F. Eſt mater,	*F. Si ſeñora madre,*	F. Madre ſi,
il y en a aſſez.	quantum ſatis eſt.	*ay harta.*	ve n'aſſai.
M. S'il ny en a,	M. Si non eſt,	*M. Si no lo ay,*	M. Se non ce n'é,
allez en querir.	adferas licet.	*ve à traer la.*	vanne à pigliare.
A. Ne hurte on point	A. Num quis fores	*A. No llaman*	A. Non ſi batte
à la porte?	pulſat ?	*à la puerta?*	all' uſcio ?
allez y veoir.	vide.	*ve à mirar lo.*	va a vedere.
F. Y a il là quelqu'vn?	F. Quis pulſat fores?	*F. Llama alguno?*	F. Battela qualchuno ?
H. Ouy, ouurez :	H. Ego ſum, aperi.	*H. Si, abrid.*	H. Si, aprite :
i'ay icy eſté plus	hic amplius dimidiatam	*hé estado aqui*	ho aſpettato qui
d'vne demie heure	horam ſteti.	*mas de media hora.*	piu de meza hora.
F. Que vous plait il?	F. Numquid vis ?	*F. Que òs plaze?*	F. Chi vi piace?
H. Bon ſoir mon amy,	H. Salue amice,	*H. Buenas tardes a-*	H. Buena ſera amico :
le maistre est il à la	eſt herus	*migo: esta el ſeñor*	il patrono é in
maiſon?	domi ?	*en caſa?*	caſa ?
F. Ouy, pourquoy? vou-	F. Eſt, quid ?	*F. Si, porque?*	F. Si, perche ?
lés vous parler à luy?	eũ ne conuentũ cupis?	*quereys le hablar?*	gli volete parlare ?

E H. Ia

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois
32b	H. Ja ick/ waer is hy?	H. Ia, wo iſt er,	H. Yea/ where is hee?
	F. Hy ſit ouer tafel/	F. Er ſitzt zu tiſch,	F. He is ſet at the table/
	belieft v wat?	begert ihr etwas?	wold you any thing withim?
	ick ſal de bootſchap	ich wils ihm gern	i will well
	wel doen.	anſagen.	do your meſſage.
	wie ſal ick ſegghen	wer ſoll ich ſagen	who ſhal i ſay
	dat nae hem vraecht?	der nach im frage?	that asketh for him?
	H. Ick moet hem	H. Ich muſz ſelbſt	H. I muſt
	ſelue ſpreken.	mit ihm reden.	ſpeake with him ſelf.
	Seght hem dat ick ben	Sage ihme das da ſeye	Thel him/ that i am
	ſijns ooms dienaer/	ſeines ohem diener:	his vncles ſeruant:
	oft ſeght hem/	oder ſage ihme	or thell him/
	dat ick come	das ich komme	that i com
	van ſijnen oom.	von ſeinen ohem.	from his uncle.
	F. Wel/	F. VVol,	F. Well
	ick ſalt hem gaen ſegghen/	ich wil es ihm alſo anſa-	i wil go tell him ſo/
	beyt hier een luttel:	gen, wartet alhie ein we-	tarrye heere a little.
	Vader/	nig: Vatter,	Father/
	hier is een man	hie iſt ein man der	heere is a man
	die v ſpreken wil.	begert euch an zu ſprechē.	that wolde ſpeake with you.
	P. Wat man iſt?	P. VVas iſts fur ein man?	P. What man is it?
	I. Ick en kenne hem niet	I. Ich kenne ihm nit	I. I knowe him not
	vader.	vatter.	father.
33b	hy ſeyt dat hy comt	er ſagt er komme	hee ſayth that hee cometh
	van mijnen oom.	von meinen ohem.	from my vncle.
	P. Vraecht hem	P. Frage ihn	P. Aſke him
	wat hem belieft.	was er begere.	what is his pleaſure.
	I. Hy ſeyt dat hy v	I. Er ſagt er muſſe euch	I. Hee ſayth that hee muſt
	ſpreken moet.	ſelbſt anſprechen.	ſpeake with you.
	P. Wel/	P. VVol,	P. Well/
	doet hem binnen comen.	laſſe ihn herein kommen.	let him com in.
	F. Mijn vrient/ comt in.	F. Freundt, kompt herein.	F. My frinde/ com in.
	H. Wie is daer binnen?	H. VVer iſt drinnen?	H. Who is ther within?
	iſſer veel volcks?	iſt vil volcks da?	is ther many folkes?
	I. Neen't/drij oft vier.	I. Nein, ihrer ſeynd dry	I. No/ three or foure.
	H. Godt ſeghene	H. Gott geſegne (oder vir.	H. God bleſſe
	alle t' gheſelſchap.	es euch ihr guten freund.	al the company.
	P. Willecom	P. VVilkomme	P. You be wellcom
	Henrick/	Heinrich,	Henrye/
	wat ſeghdy goets?	wat ſagt ihr guts?	what ſay you good?
	H. Peeter/ mijn meester	H. Peter, meinen herr	H. Peter/ my maiſter
	heeft my hier gheſonden/	hat mich her geſant,	hath ſent me hither/
	biddende v/	euch zu bitten,	praying you/
	dat v belieue	das ihr wollet	that it wil pleaſe you
	morghen noen	morgen zu mittag	to morrowe noone
	by hem te comen eten.	ſein gaſt ſein.	to com to diner with him.

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
33a	*H. Ouy, où eſt il?*	H. Cupio, vbi is eſt?	*H. Si, donde eſta?*	H. Si, doué égli?
	F. Il est aſsis à table,	F. Accumbit,	*E. Eſta aſſentado à la*	F. Egli é à tauola,
	vous plait il quelque	ſi quid voles,	*meſa, plaze os algo?*	volete qualcoſa?
	choſe, ie feray bien	nunciauero	*yo haré bien*	io glielo
	le meſſage.	lubens.	*el mensaje.*	andrò à dire.
	Qui diray-ie qui de-	Quem dicam eſſe qui	*Quien diré yo*	Che diro io
	mande apres luy?	conuenire illum velit?	*que pregunta por el?*	che lo domando?
	H. Il me faut parler	H. Præſens præſenti	*H. Conuiene me hablar*	H. E mi biſogna par-
	à luy meſme.	mihi cõueniendus eſt.	*a el miſmo.*	lare à lui medeſmo.
	Dites luy que ie ſuis le	Dicito ſanè adeſſe	*Dezidle, que yo ſoy*	Ditegli ch'io ſono il
	ſeruiteur de ſon oncle:	patrui eius famulum:	*criado de ſu tio:*	ſeruitor del ſuo zio:
	ou dites luy	vel dicito	*ò dezidle,*	ouero ditegli
	que ie vien	me venire	*que yo vengo*	ch'io vengo
	de ſon oncle.	ab eius patruo.	*de ſu tio.*	de ſuo zio.
	F. Bien,	F. Eo,	*F. Bien,*	F. Sta bene,
	ie m'en vay luy dire,	ſic illi nuntiaturus,	*yo iré à dezirſe lo,*	io gliel andrò à dire,
	attendez icy vn peu.	morare hic paululum.	*eſperad aqui vn poco.*	aſpettate qui vn poco.
	Mon pere, il y a	Pater,	*Padre,*	Meſſer padre,
	icy vn homme qui	hic eſt quidam	*aqui eſta vn hombre*	ecco vno huomo
	veut parler à vous.	qui te vult conuenire.	*que os quiere hablar.*	che vi vuol parlare.
	P. Quel homme eſt-ce?	P. Quid hominis eſt?	*P. Que hombre es?*	P. Che huomo è?
	I. Ie ne le cognoy point	I. Non noui	*I. Yo no lo conoſca*	G. No'l conoſco
	mon pere,	Pater,	*Padre,*	Meſſer padre,
34a	*il dit qu'il vient*	ait ſe venire	*dize que viene*	dice che viene
	de mon oncle.	à meo patruo.	*de mi tio.*	da parte del mio zio.
	P. Demandez luy	P. Roga	*P. Preguntad lo*	P. Demandate li
	qu'il luy plait.	quid velit.	*que quiere.*	che vuole.
	I. Il dit qu'il luy faut	I. Ait ſe tibi ipſi	*I. Dize que le cõuiene*	G. Egli dice che
	parler à vous.	loqui velle.	*hablar à v.m.*	vi vuol' parlare.
	P. Bien,	P. Age,	*P. Bien,*	P. Ben,
	faites le entrer.	iube ingredi.	*hazed lo entrar.*	fattelo intrare.
	F. Mon amy, entrez.	F. Amice, ingredere.	*F. Amigo, entrad.*	F. Amico, intrate.
	H. Qui est là dedans?	H. Quis intus eſt?	*H. Quiẽ eſta alla den-*	H. Chi é la dentro,
	y a il beaucoup de gẽs?	ſuntne multi?	*tro? ay mucha gẽte alli?*	euui gente aſſai?
	I. *Nõ, trois ou quatre.*	I. Non, tãtum tres vel	*I. No, tres o quatro.*	G. Non, tre o quattro
	H. Dieu benie	H. Saluũ ſit (quatuor.	*H. Dios bendiga*	H. Bon pró
	toute la compagnie.	totum cõtubernium.	*toda la compañia.*	à tutta la compagnia.
	P. Soyez le bien venu	P. Salue	*P. Seays el biẽ venido*	P. Ben venuto
	Henry,	Henrice,	*Henrique,*	Arrigo,
	que dites vous de bon?	quid adfers boni?	*que dezis de bueno?*	che ditte di buono?
	H. Pierre, mon maiſtre	H. Petre, herus meus	*H. Pedro, mi ſeñor*	H. Pietro, il mio pa-
	m'a icy enuoyé,	huc me miſit,	*me ha embiado aca,*	drone mi mando qui,
	vous priant,	te rogatum,	*ruegando os,*	pregando vi
	qu'il vous plaiſe	vt velis	*que os plaze mañana*	che vi piaccia domat-
	demain à midy	cras in prandio	*à medio dia*	tina di venire
	venir diſner avec luy.	eius eſſe conuiua.	*yr à comer con el.*	à deſiunare ſeco.

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
34b	P. Hoe vaert	P. VVie gehets	P. How doth
	mijn oom al?	meinen ohem?	myne vncle?
	H. Hy vaert wel/	H. Es gehet ihm wol,	H. Hee dooth well/
	Godt danck.	Gott sey lob.	thanckes be to God.
	P. Ende al sijn huysgesin?	P. Vnd alles sein hauszge-	P. And all his housholde?
	H. T'is al in	H. Sie seind alle sind?	H. They are all
	goeden doene.	fris vnd gesundt.	in good health.
	P. Dat hoor ick	P. Furwar, das	P. That eare i
	gheerne:	horn ich gerne:	gladlie:
	maer ghy sult hem seggen	sage ihm aber	but you shal tell him/
	dat ick hem bedancke	von meinet wegen	that i thancke him
	van goeder herten/	freundlichen danck,	with all my heart/
	ende dattet my	vnd sage ihm	and that it is
	onmoghelijck is	es sey mir nicht muglich	vnpossible for mee
	te noenent te comen/	auff den mittag zu kommẽ,	to come at noone/
	want ick ben	dann ich bin geladen	for i am
	wt ghenoot	von einem anderen	bidden fourth
	ouer vier daghen:	vor vier tagen:	foure dayes agon:
	sonder dat/	wann das nit were,	if that were not/
	ick soude gaerne gaen:	wolt ich gern kommen:	i wolde com gladlie
	maer ick sal by hem	doch wil ich	but i wil com
	comen	zu ihm kommen	to him (ne/
	morghen nae noene/	morghen nach mittag,	to morrowe in the after noo=
35b	sonder eenighe faute.	ohne einige hindernusz.	without any faile.
	H. Wel/	H. Es ist gut,	H. Well/
	ick salt hem segghen:	ich wils ihm also ansagen.	i will tell him so:
	Godt gheue v	Gott gebe euch	Godt geeve you
	goeden nacht.	ein gute nacht.	good nicht.
	P. Beydt Hendrick/	P. VVartet Heinrich,	P. Tarry Henrye/
	drinckt eer ghy	trincket ehe ihr	drincke before
	gaet.	gehet.	you go.
	H. Ick en heb geenen dorst	H. Ich hab keinen durst,	H. I have no thirst/
	ick bedancke v.	ich dancke euch.	i thancke you.
	F. Beydt/ ghy moet	F. VVartet ein wenig,	F. Tarry/ you must
	eens drincken.	ihr must eines drincken.	drincke once.
	H. Ick moet gaen.	H. Ich musz gehen.	H. I must go.
	M. Is Jan	M. Ist Hans	M. Is John
	noch niet comen?	noch nit wider kommen?	not com yeat?
	waer toeft hy soo langhe?	wa bleibt er so lang?	where tarrieth hee so long?
	F. Hy comt.	F. Er kompt.	F. Hee cometh.
	P. Jan/ hoe comet	P. Hans, wie kompts	P. John/ how cometh it
	dat ghy	dasz du so lang	that you
	soo langhe toeft?	ausz bleibst?	tarry so long?
	I. Ick en cost niet	I. Vatter, ich kondte nicht	I. I could not
	eer comen vader/	eher kommen,	com sooner father/
	daer was veel volcks.	er war viel volcks da.	ther was many folckes/

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
35a	*P. Comment ſe porte*	P. Vt valet	*P. Como eſta*	P. Come ſta
	mon oncle ?	meus auunculus ?	*mi tio ?*	mi zio ?
	H. Il ſe porte bien,	H. Rectè valet	*H. Eſta bueno,*	H. Sta bene
	graces à Dieu.	Dei beneficio.	*gracias à Dios.*	laudato Iddio.
	P. Et toute ſa famille?	P. Et tota eius familia ?	*P. Y toda ſu familia ?*	P. Et tutta la ſua fa- miglia ?
	H. Tout eſt	H. Tota	*H. Toda eſta*	H. Tutti
	en bon point.	ſalua eſt.	*buena.*	ſtanno bene.
	P. Cela oy-je	P. Iſtud equidem	*P. Eſto entiendo*	P. Queſto mi
	volontiers :	perquam libẽs audio :	*de buena gana :*	piace :
	mais vous luy direz	ſed ages illi	*mas vos le direys,*	ma voi gli direte,
	que ie le remercie	meo nomine	*que yo ſelo agradeſco*	ch'io lo ringratio
	de bon cœur,	ex animo gratias,	*de buen coraçon,*	di buon cuore,
	& qu'il m'eſt	& dices	*y que no me*	& che m'é
	impoſsible	me non poſſe ei	*es poſsible*	impoſſible di
	de venir à midy,	in prandio adeſſe,	*de venir à medio dia,*	venire à deſiunare,
	car ie ſuis	nam inuitatus ſum	*porque ſoy combi-*	per ch'io ſono
	inuité dehors	ab alio	*dado fuera paſſados*	inuitato fuora
	passez quatre iours :	ab hinc dies quatuor :	*ſon quatro dias :*	gia quatro di fa:
	ſi ce n'eſtoit cela	id ni eſſet,	*ſi non fuera eſto; yo*	altramente, io
	i'iroye volontiers :	lubens venirem :	*iria de buena gana :*	ci anderei volentieri :
	mais ie viendray	adibo tamen	*pero yo verné*	ma verro
	chez luy	eum	*à el mannana*	da luy domani
	demain apres midy,	cras à prandio,	*deſpues de comer,*	doppo deſiunare,
36a	*ſans aucune faute.*	procul dubio.	*ſin falta ninguna.*	ſenza alcun fallo.
	H. Bien,	H. Benè eſt,	*H. Bien,*	H. Sta bene,
	ie le luy diray:	dicam hæc illi :	*Yo ſe lo diré :*	io gliel diró :
	Dieu vous doint	precor tibi	*Dios os dè*	Dio vi dia
	bonne nuit.	fauſtam noctem.	*buenas noches.*	la buona notte.
	P. Attendez Henry,	P. Henrice exſpecta,	*P. Eſperad Henrique,*	P. Aſpettate Arrigo,
	beuuez deuant que	bibe priuſquam	*beued antes que*	beuete prima ch'an-
	vous en allez.	abeas.	*os vays.*	dare.
	H. Ie n'ay pas ſoif,	H. Non ſitio,	*H. Yo no tengo ſed,*	H. Io no ho ſete,
	ie vous remercie.	habeo gratiam.	*yo os lo agradezco.*	vi ringratio.
	F. Attendez, il vous	F. Morare pauliſper,	*F. Eſperad, conuiene*	F. Aſpettate, vi biſogna
	faut boire vne fois.	bibendum tibi eſt.	*que beuays vna vez.*	bere vna volta.
	H. Il me faut en aller.	H. Abeũdum mihi eſt.	*H. Yo me tengo de yr.*	H. Mi biſogna andare.
	M. Iean n'eſt il	M. Nondum rediit	*M. Aun no ha*	M. Non é Giouanni
	pas encore venu ?	Ioannes ?	*buelto Iuan ?*	ancor ritornato ?
	où tarde il ſi lõguemẽt?	vbi hæret tam diu ?	*adonde ſe tarda tanto?*	doue aſpetta egli tãto ?
	F. Il vient.	F. Venit.	*F. Ya viene.*	F. E viene.
	P. Iean, d'où vient ce	P. Ioannes, qui fit	*P. Iuan, como viene*	P. Che vuol dir Gio-
	que vous arreſtez	vt tam diu	*que tu*	uanni che tanto
	ſi longuement ?	moratus ſis ?	*tardays tanto ?*	tardaſti à venire ?
	I. Ie ne pouuoye venir	I. Non potui, pater,	*I. Io no pude venir*	G. Io non poteuo
	pluſtoſt mon pere, il y	venire citiùs,	*mas preſto padre,*	venir piu toſto padre,
	auoit beaucoup de gẽs,	multi illic aderant,	*eſtaua alli mucha gẽte,*	vi era gran brigata,

36b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	Ick hebbe deurgaens	ich bin allzeyt	**I have runne**
	gheloopen.	geloffen.	**all the way.**
	M. Wel/	M. VVol an,	**M. Well/**
	ſchenckt hier wijn.	ſchencke hie wein ein.	**fill heere wine.**
	P. Dauid/ proeft	P. Dauid, verſuch	**P. David/ proove**
	oft hy goet is.	ob er gut ſey.	**if it be good.**
	D. Dat ſal ick doen/	D. Das will ich thun,	**D. That will i doe/**
	ſchenckt my daer inne:	ſchencke mir dar ein:	**fil mee therin:**
	den anderen was beter.	der ander war beſſer.	**the other was better.**
	R. Hy en was/	R. Nein zwar,	**R. It was not/**
	deſen is beter	diſer iſt beſſer	**this is better/**
	nae mijn verſtant.	nach meinen verſtande.	**after my iudgement.**
	M. Tanneken/ ghy en	M. Anne, ihr	**M. Anne/ you make**
	maeckt gheen goed chier:	ſeydt nicht luſtig:	**not good cheere:**
	hoe comet	wie kompts	**how cometh it**
	dat ghy niet en ſeght?	daſz ihr nichts redet?	**that you ſay nothing?**
	T. Wat ſoude ick ſeggen?	A. VVas ſoll ich reden?	**A. What ſhould i ſay?**
	t'is beter	es iſt beſſer	**it is better**
	te ſwijghen/	ſchweigen,	**to say nothing/**
	dan qualijck te ſpreken:	dan vbel reden:	**then to ſpeake evill**
	ick en can niet wel	ich kan nicht wol	**I can not well**
	Franſoys ſpreken/	Frantzoſiſch reden,	**ſpeake French/**
	daerom	darumb	**therfore**
37b	**ſwijghe ick.**	ſchweige ich.	**holde i my peace.**
	M. Wat ſeghdy?	M. VVas ſagt ihr?	**M. What ſay you?**
	ghy ſprekt ſoo wel	ihr redets ſo wol	**you ſpeake ſo well**
	als ick doe/	als ich thue,	**as i doo/**
	ende beter oock.	ia auch beſſer.	**and better to.**
	T. Ick en doe/	A. Nein ich zwar,	**A. I doe not/**
	dat ſoude ick wel willen/	das wolte ich wol,	**that wolde i well/**
	ende dattet my	vnd das michs	**and that it**
	ghecoſt hadde	gekoſtet hette	**had coſt mee**
	twintich guldens.	zwentzig gulden.	**twentie guldens.**
	M. Dauid/	M. Dauid,	**M. Dauid/**
	ghy en eet niet/	ihr eſſet nichs. (ab:	**you eate not/**
	ſnijdt my daer af:	ſchneidet mir hier vō etwas	**cut me of that:**
	dat is te veel gheſoden/	diſes iſt zu ſehr geſotten,	**that is ſoden to much/**
	ende dit is	vnd diſz	**and this is**
	te luttel ghebraden/	iſt zu wenig gebraten,	**rosted to little/**
	iſt niet?	iſt nicht?	**is it not?**
	D. Dat dunckt my oock.	D. Das dunket mich auch.	**D. Mee thincke ſo to.**
	T. Rogier/	A. Roger,	**A. Roger/**
	leent my v mes/	leihet mir euwer meſſer,	**lend mee your knife/**
	ick bid's v.	das bitt ich euch.	**i pray you.**
	R. Nemet/	R. Nemmets,	**R. Take it/**
	maer gheuet my weder.	aber gebet mihrs wider.	**but geue it mee againe.**

37a Francois.	*Latin.*	Español.	*Italien.*
I'ay touſiours	ſemper	*yo he ſiempre*	ſono ito
courru.	cucurri.	*corrido.*	ſemper correndo.
M. Bien,	M. Agedum,	*M. Bien eſta,*	M. Sta bene,
verſez icy du vin.	funde hic vinum.	*echad aqui vino.*	verſa qui vino.
P. Dauid, eſſayez	P. Dauid, guſta vinũ	*P. Dauid, prouaa*	P. Dauid, aſſagiate
s'il eſt bon.	an ſit bonum.	*ſi es bueno.*	ſe é buono.
D. Cela feray je,	D. Faciam, huc	*D. Esto haré yo,*	D. Coſi faró,
verſez m'en là dedãs :	funde mihi :	*echa me aqui dentro :*	verſatemi qui dentro :
l'autre estoit meilleur.	alterũ erat præſtãtius.	*el otro era mejor.*	l'altro era migliore.
R. Non estoit,	R. Non erat profectò,	*R. No era,*	R. Non era,
ceſtuy cy est meilleur	hoc melius,	*este es mejor*	queſto é migliore
ſelon mon aduis.	meo iudicio.	*à mi parecer.*	al mio giudicio.
M. Anne, vous ne	M. Anna, tu non	*M. Anna, vos no*	M. Anna, voi non fate
faites pas bõne chere,	indulges genio :	*hazeis buena chera :*	buona ciera :
d'où vient ce que	qui ſit	*como viene*	que vuol dire
vous ne dites rien ?	vt nihil dicas ?	*que no hablais ?*	que voi non parlate ?
A. Que diroy-je ?	A. Quid ego dicerem ?	*A. Que diria ?*	A. Che direy ?
il vaut mieux	tacuiſſe	*mas vale*	miglio é
ſe taire,	præſtat, quàm	*callar,*	tacere,
que mal parler :	malè eſſe locutam :	*que mal hablar :*	che dir male :
ie ne ſcay pas bien	Neſcio promptè	*yo no ſe bien*	io no ſo bene
parler Francois,	Gallicè loqui,	*hablar Francez*	parlare Franceſe,
pourtant	itaque	*portanto*	pero
38a *me tai-je.*	taceo.	*callo.*	mi taccio.
M. Que dites-vous ?	M. Quid ais ?	*M. Que dezis ?*	M. Che dite voi ?
vous parlez auſsi bien	tu æquè feliciter	*vos hablais tambien*	voi parlate tãto bene
que ie fay,	pronuncias vt ego,	*como yo hago,*	quanto faccio io,
& mieux auſsi.	atque etiam meliùs.	*y aun mejor.*	& anche meglio.
A. Non fay,	A. Non ita eſt,	*A. No hago,*	A. Non fo certo,
cela voudroy ie bien,	iſtud equidẽ cupiam,	*eſſo queria yo bien,*	queſto vorei io,
& qu'il	etiam	*y que me*	& che mi foſſe
m'eust cousté	impendio	*costara*	coſtato
vingt florins.	viginti caroleorum.	*veinte florines.*	vinte fiorini.
M. Dauid,	M. Dauid,	*M. Dauid,*	M. Dauide,
vous ne mangez point,	tu non comedis,	*vos no comeis,*	voi non mangiate,
trenchez moy de cela :	ſeca mihi iſtius ali-	*corta me de aquello :*	tagliatemi di quello :
cela eſt trop boully,	quid : hoc nimis eli-	*eſto es muy cozido,*	queſto é troppo cotto,
& cecy eſt	xum eſt, atque iſtud	*y eſto es*	& queſto é
trop peu roſti,	non ſatis aſſum,	*poco aſſado,*	poco arroſtito,
n'eſt il point ? (auſsi	nónne ?	*no es aſsi ? (bien.*	non é coſi ?
D. Cela me ſemble il	D. Idẽ mihi videtur.	*D. Eſto me parece tam*	D. Coſi pare anche à
A. Rogier,	A. Rogere,	*A. Rogel, empreſta me*	A. Roggiero, (me.
preſtez moy voſtre cou-	commoda mihi tuum	*vueſtro cuchillo,*	preſtate mi il voſtro
teau, ie vous en prie.	cultrum, te quæſo.	*yo os lo ruego.*	coltello, ve ne prego.
R. Prenez le,	R. Accipe,	*R. Toma lo,*	R. Pigliate lo,
mais rendez le moy	verũ hunc mihi redde	*mas bolued me lo*	ma rendete me lo

als

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
38b	als ghy ghegeten hebt.	wann ihr geſſen habt.	when you have eaten.
	T. En gheue ickt	A. So ich es euch	A. If i geeve it
	v niet weder/	nicht wider gib,	not you againe/
	en leenet my	ſo leihet mirs	lende it mee
	niet meer.	nicht mehr.	no more.
	R. Neen ick ſeker.	R. Nein ich furwar.	R. No indeede.
	T. T'is een goedt mes.	A. Es iſt ein gut meſſer,	A. It is a good knife/
	hoe veel heeft het v	wie viel hat	how much hath it
	ghecoſt?	es euch gecoſtet?	coſt you?
	R. Het heeft my ghecoſt	R. Ich habs gekaufft	R. It hath coſt mee
	drij ſtuyuers.	fur drey ſteuber.	ſix pence.
	T. Het is goeden coop:	A. Das iſt guter kauff:	A. It is good cheape:
	latet my hebben	verkaufft mirs wider	let mee have it
	voor dien prijs/	vmb ſo viel gelts,	for that ſame price/
	ick ſal v v geldt	ich wil euch euwer	I wil geeve you
	weder gheuen.	gelt wider geben.	your mony againe.
	R. Ick bens te vreden.	R. Ich bins zu frieden.	R. I am content.
	M. Rogier/	M. Rogier,	M. Roger/
	ghy en eet niet/	ihr eſſet nichts,	you eate nothing.
	my dunckt dat	mich bedunckt	me thincke
	ghy pronckt:	ihr pranget:	that you are aſhamed/
	helpt v ſeluen/	ſchneidet euch ſelbſt etwas	helpe your ſelf/
	ſchaemdy v?	ab, ſchemet ihr euch?	are you aſhamed?
39b	R. En ete ick niet wel?	R. Eſſe ich nicht ſehr?	R. Doe i not eate well?
	ick ete meer	ich eſſe mehr	i eate more
	dan iemant	dan iemandts	then any man
	die er aen tafel is.	an dieſem tiſch.	that is at the table.
	M. Ghy en doet niet.	M. Das thut ihr nicht.	M. That doe you not.
	T. Ghy en eet	A. Ihr ſelbſt	A. You eate nothing
	ſelue niet.	eſſet nichts.	your ſelf.
	M. Ick heb	M. Ich hab allzeit	M. I have
	alleneen gh'eten.	geſſen. (trincken,	well eaten.
	P. Laet ons wel drincken/	P. Laſſet vns des to beſſer	P. Let vs drincke well/
	iſt dat wy qualijck	die weil wir wenig	if that wee have
	t'eten hebben.	zu eſſen haben.	ill to eate.
	T. Wat ſeghdy?	A. VVas ſagt ihr?	A. What ſay you?
	is hier niet	iſt nit genug hie	is ther not heere
	wel t'eten?	das wir eſſen?	wel to eate?
	hier is	furwar es iſt ſo viel coſt al-	ther is heere
	ghenoech t'eten	hie, das wol zwentzig ſich	enough to eate
	voor twintich perſoonen/	ſettigen mochten,	for twentie perſons/
	ghy hebt te grooten	warlich ihr habt	you have don
	coſt ghedaen.	viel vncoſten angewant.	to much coſt.
	P. Ick en doe:	P. Nein zwar:	P. I have not:
	nu ick breng v/	wol an, ich bring euch,	now i drinke to you/
	ende ick bidde v	vnd bitte fur	and i pray you

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
39a	*quād vous aurez māgé.*	vbi prandiū abſolueris.	*quando vuieredes co-*	quando haurete man-
	A. Si ie ne	A. Si tibi eum	*A. Si no os (mido.*	A. S'io non (giato.
	le vous rends,	non reddidero,	*lo boluiere,*	velo rendo,
	ne me le	ne poſthac	*no me lo*	non me l'
	preſtez plus.	mihi commodes.	*empreſteys mas.*	preſtate piu.
	R. Nenny certes.	R. Non profectò.	*R. No cierto.*	R. Non certo.
	A. C'eſt vn bō couteau,	A. Bonus culter eſt,	*A. Es buen cuchillo,*	A. Egli é vn buon col-
	combien vous	quanti emptus	*quanto os*	tello, quanto
	a il cousté?	tibi eſt?	*costo?*	vi coſto?
	R. Il m'a cousté	R. Emptus eſt mihi	*R. Me ha costado*	R. Coſtommi
	trois patarts.	tribus ſtuferis.	*tres placas.*	tre piacchi.
	A. C'est bon marché:	A. Vile pretium eſt:	*A. Barato es:*	A. E buon mercato:
	laiſſez le moy auoir	vende mihi	*dexad me lo auer*	laſciate me lo hauere
	pour ce pris là,	tantidem,	*por aquel precio,*	per tal pregio,
	ie vous rendray	tuam tibi	*yo os bolueré*	vi renderó
	voſtre argent.	pecuniam reddam.	*vueſtros dineros.*	voſtri danari.
	R. I'en ſuis content.	R. Non recuſo.	*R. Yo ſoy contento.*	R. Son contento.
	M. Rogier,	M. Rogere,	*M. Rogel,*	M. Roggiero,
	vous ne māgez point.	nihil edis.	*vos no comeys,*	voi non mangiate,
	il me ſemble que	ſponſæ quietem &	*pareſce me*	mi par
	vous ſimplez: aidez	oſtentationem refers:	*que os vergoncays:*	che voi ſogniate:
	vous vous meſme,	tibi ipſe aliquid ſume,	*ayuda os miſmo,*	aiutateui iſteſſo,
	vous hontiſſez vous?	verecundaris?	*vergoncays os?*	vi vergognate?
40a	*R. Ne māge ie pas biē?*	R. An nō ſatis comedo?	*R. No como yo bien?*	R. Nō māgio io bene?
	ie mange plus	plus edo	*yo como mas*	mangio piu
	qu'aulcun	quàm vllus	*que alguno*	che niſſuno
	qui ſoit à table.	accumbentium.	*que ſea à la meſa.*	di tauola.
	M. Non faites.	M. Id facis ſcilicet:	*M. No hazeis.*	M. Non fate.
	A. Vous ne mangez	A. Tu ipſe	*A. Vos miſmo*	A. Vos medeſimo
	pas vous meſme.	non edis.	*no comeis.*	non mangiate.
	M. I'ay touſiours	M. Ego ſemper	*M. Yo he*	M. Io hò
	mangé.	comedi.	*ſiempre comido.*	ſempre mangiato.
	P. Beuuons bien,	P. Nūc ſtrenuè biba-	*P. Beuamos bien,*	P. Beuiamo bene,
	ſi nous auons	mus, cùm parum ſit	*ſi tenemos*	ſe habbiamo
	mal à manger.	quod edamus.	*mal de comer.*	mal da mangiare.
	A. Que dites vous?	A. Quid ais?	*A. Que dezis?*	A. Che dite voi?
	n'y a il pas icy	non hic ſatis eſt	*no ay aqui*	non ci é qui
	bien à manger?	quod edatur?	*bien que comer?*	da mangiare aſſai?
	il y a icy	imò tantum ciborum	*aqui ay*	qui ci é
	aſſez à manger	eſt, vt vel viginti ſuf-	*harto que comer*	da mangiare
	pour vingt perſones,	ficiat hominibus, tu	*para veynte perſonas,*	per vinti perſone,
	vous auez fait	ſanè feciſti nimis	*vos haueys hecho*	hauete fatto
	trop de deſpens.	magnos ſumtus.	*demaſiado gaſto.*	troppa ſpeſa.
	P. Non ay:	P. Non feci:	*P. No he:*	P. Non hò:
	or ſus, ie boy à vous,	nūc agè, propino tibi,	*ea, ſupplico a v. m. de*	hor beuo à voi,
	& vous prie pour	& commendo tibi	*beuer, y os ruego*	& vi prego per

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
40b	voor alle t' gheſelſchap/	die gantze geſellſchafft,	for all the companye/
	ende inden eerſten	vnd zum erſten	and firſt
	voor uwen	fur euwern	for your
	naeſten ghebuer:	nechſten nachbaurn : wol-	next neighbour:
	ſuldy my beſcheedt doen ?	let ihr mir beſcheit thun ?	wil you pledge me?
	T. Ja ick/ met goeder her-	A. Ia, von hertzen gern,	A. Yea/ with a good wil/
	tē/ iſt dat het Godt belieft.	wils Gott.	if it pleaſe God.
	Nu drinckt:	Nun, drincket :	Now/ drinke:
	ghy en hebbes niet	ihr habts nicht	you have not
	wt ghedroncken/	gar auſz getruncken,	drunke it out/
	ick ſalt v noch eens	ich wils euch	i will fill it you
	vol ſchencken.	widerumb voll ſchencken.	yeat once full.
	P. Waerom	P. VVarumb wolt ihr	P. Wherfore
	ſoudy dat doen?	das thun ?	ſhould you doo that?
	en heb icks niet	hab ichs nicht	have i not
	wt ghedroncken?	auſz getruncken ?	drunke it out?
	hoe veel ſchillet?	wie viel mangelt es ?	how much lacketh it?
	ick ſalt wt drincken.	ich wils auſz trincken.	I will drinke it out.
	Siet daer/	Sihe da,	Looke theare/
	nu iſt wt/	nun iſts auſz, thu	now is it out/
	doet my beſcheet:	du mir ietzt beſcheidt :	pledge me now :
	ghy en ſoeckt niet	du ſuchſt nichts anders	you ſeeke nothing
	dan my te bedrieghen.	dan mich zu betriegen.	but to begyle me.
41b	T. Ick en ſoude dit niet	A. Furwar ich kan diſz	A. I ſhould not be able
	connen wt drincken/	nit auſz trincken,	to drinke this out/
	ick heb's te veel.	es iſt mir zu viel.	I have to much.
	P. Wat ſoude v gebreken?	P. VVas ſolt dir fehlen,	P. What ſhould let you?
	ick hebt wel	ich habs doch	I have wel
	wt ghedroncken.	auſz getrunçken.	dronken it out.
	T. Ghy en haddes niet	A. Du haſt nicht	A. You had not
	ſoo veel als ick/	ſo viel getruncken als ich,	ſo much as i/
	uwen croes	dein becher	your goblet
	en was niet vol.	iſt nit ſo vol geweſen.	was not ful.
	P. Hy was immers.	P. Ia er iſt ſo vol geweſen.	P. But it was.
	T. Hy en was.	A. Er is nit ſo vol geweſen.	A. It was not.
	P. T'is waer/	P. Es iſt war,	P. It is true/
	maer mijnen croes	aber mein becher	but mi goblet
	is meerder	iſt viel	is greater
	dan den uwen.	groſſer dan euwerer.	then yours.
	T. Wel/ laet ons mangelē.	A. Laſzt vns dan tauſchen.	A. Wel/ let vs chaunge.
	P. Ick bens te vreden/	P. Ich bins zu frieden,	P. I am content/
	gheeft my den uwen.	gebt mir den euweren.	geeue me yours.
	T. Ick en ſal/	A. Ich wils nit thun,	A. I wil not/
	ick houde my	ich wil den meinen	I holde me
	aenden mijnen/	mir behalten,	by myne owne/
	houdt dat ghy hebt.	bewaret ihr was ihr habt.	kepe that which you have.

Francois.	Latin.	Español.	Italien.
41a toute la compagnie,	totum ſodalitium,	por toda la compañia,	tutta la compagnia,
& premierement	atque in primis	y primeramente	& prima
pour voſtre	tibi	por vueſtro	per il voſtro
prochain voiſin:	proximum:	mas cercano vezino.	proſſimo vicino:
me ſerez vous raiſon?	reſpondebis mihi?	hareis me razon?	mi farete voi ragione?
A. Ouy, de bon cœur,	A. Etiam, ex animo,	A. Si, de buen coraçon,	A. Si, di buon cuore,
ſ'il plait à Dieu.	volente Deo.	ſi Dios fuere ſeruido.	ſe piace à Dio.
Or ſus, beuuez:	Age, bibe:	Ea, beued:	Hor, beuete:
vous ne l'auez pas	non ebibiſti	vos no lo aueys	voi no l' beueſti
tout beu,	totum,	todo beuido,	fuora,
ie le vous verſeray	iterum tibi	yo os lo echaré	vi tornerò
encore vne fois plein.	implebo.	otra vez todo lleno.	à verſar di nuouo.
P. Pourquoy	P. Cur tu	P. Porque	P. Perche vorreſti
ſeriez vous cela?	id facias?	hariades eſſo?	far quello?
ne l'ay ie pas	an non	no lo he yo	non l'ho io
tout beu?	exhauſi?	beuido todo?	beuuto fuora?
combien s'en faut-il?	quantũ reliquum eſt?	que tanto falta?	che ci manca?
ie le boiray tout.	ego ebibam.	yo lo beueré todo.	lo beueró fuora.
Regardez là, il est	Hem tibi,	Catad aqui,	Hor vedete,
maintenant vuide,	exhauſi,	agora eſta vazio,	adeſſo é pur fuora,
faites moy raiſon:	iam tu mihi reſponde:	haga me razon:	fate mi ragione:
vous ne cherchez	nihil tu aliud quæris	vos no buſcais	voi non cercate
qu'à me tromper.	quã vt mihi imponas.	ſino engannar me.	ch'ad engannarmi.
42a A. Ie ne pourroye	A. Ego non poſſum	A. Yo no podria	A. Io non potrei
boire tout cecy,	profectò iſtud exhauri-	beuer aqueſto todo.	beuere tutto queſto,
i'en ay trop.	re, mihi nimium eſt.	yo tengo demaſiado.	ne hò troppo.
P. Que vous faudroit (il?	P. Quid te impediat?	P. Que os faltaria?	P. Che vi mancherebbe?
ie l'ay bien	ego probè	bien lo he	l'ho ben io
tout beu.	ebibi.	todo beuido.	beuuto fuora.
A. Vous n'en auiez pas	A. Tu non bibiſti	A. Vos no teniades	A. Voi non n'haueſti
tant que moy,	tantum quantũ ego,	tanto como yo.	tanto quanto me,
voſtre goblet	ſcyphus tuus	vueſtro vaſo	il voſtro bicchiere
n'eſtoit pas plein.	non fuit plenus.	no eſtaua lleno.	non era pieno.
P. Si estoit.	P, Etiam fuit.	P. Si estaua.	P. Si era.
A. Ñon estoit.	A. Non fuit.	A. No estaua.	A. Non era.
P. Il eſt vray,	P. Verùm,	P. Es verdad,	P. Egli é vero,
mais mon goblet	at meus cyathus	mas mi vaſo	ma il mio bicchiere
est plus grand	eſt multo	es mayor	era maggior
que le vostre.	maior tuo.	que el vuestro.	del voſtro.
A. Bien, changeons.	A. Permutemus igitur.	A. Bien, troquemos.	A. Horſu, cambiamo.
P. I'en ſuis content,	P. Placet,	P. Yo ſoy contento,	P. Sono contento,
donnez moy le voſtre.	da mihi tuum.	de me el vueſtro.	datemi il voſtro.
A. Non ſeray,	A. Non faciam,	A. Non haré,	A. Non faró,
ie me tien	ego meum	yo me tengo	mi tengo
au mien,	mihi ſeruabo,	al mio,	al mio, (uete.
gardez ce que vous auez.	tu retine id quod habes.	guarda lo que teneys.	guardate quel che ha-

 P. Drinckt

Flamen.	Alleman.	Anglois.
42b P. Drinckt dan.	P. Trincket dann.	P Drinke then.
T. Wel terſtont.	A. Ich wil bald trincken :	A. Wel/ by and by:
ſiet nu oft het	ſehet nuhn	looke now if it
niet al wt en is.	ob es nicht auſz iſt.	be not cleene out.
M. Ja/ waerom	M. Ia, warumb	M. Yea/ wherfore
laet ghy v	wolt ihr alſo	muſt you be
ſoo bidden?	gebetten ſeyn ?	ſo much deſired?
wien hebdy't	wem	to whom have you
ghebracht?	habt ihrs gebracht ?	dronken?
brenghet my eens:	bringet mirs ein mal :	drinke to me once:
zijdy gram op my?	ſeyt ihr zornig auff mich ?	be you angry with me ?
T. Waerom ſoude ick	A. VVarumb ſolt ich	A. Wherfore ſhould i
op v gram zijn?	vber euch zornen ?	be angry with you?
M. Om dat ghy't	M. Darumb	M. Becauſe you
my niet en brenght.	das ihr mir keins bringt.	drinke not to me.
T. Ick hebt v ghebracht.	A. Ich habs euch gebracht.	A. I have dronke to you.
M. Ick en hebs niet ghe=	M. Es iſt mir vergeſſen :	M. I have not heard it:
hoort: t'is ghenoech van	es iſt genug von trincken	it is enough of drinking/
drincken/ wy moeten	geredt, wir muſſen	wee muſt
oock eten:	auch eſſen :	eate alſo:
ick hebbe	ich hab	i have
grooten hongher:	groſſen hunger :	great hunger:
ſnijdt my daer	ſchneidt mir da	cut me there
43b een ſtuck vleeſch.	ein ſtuck fleiſch.	a peece of fleaſch.
T. Hebdy gheen handen?	A. Habt ihr keine hande ?	A. Have you no handes?
M. Jae ick/ maer	M. Ia, aber	M. Yes/ but
ick en can niet	ich kan nicht	i can not
wel gheraecken	wol reichen	wel reach
aen de ſchotel.	in die ſchuſſel.	to the platter.
P. Wel/ ick ſal v dienen:	P. So wil ich euch dienen :	P. Wel/ i will ſerve you:
hebdys ghenoegh?	habt ihr ietzt genug ?	have you enough?
M. Ic en hebbe noch niet.	M. Ich hab noch nichts.	M. I have yet nothing.
P. Houdt daer/	P. Halt et da,	P. Holde there/
hebdy's	habt ihr ietzt	have you
nu genoech?	genug ?	enough now?
M. Beſiet	M. Sehet	M. Looke
wat hy my gheeft:	was er mir gibt :	what hee geeveth me/
wat magh dat helpen?	was ſol mich das helpffen ?	what may that helpe?
houdet voor v/	behaltes fur euch,	keepe yt for you/
ende etet ghy ſelue.	vnd eſſet ſelber.	and eate it your ſelf.
Rogier/ ſnijdt my	Rogier ſchneidt mir	Roger/ cut me
van die ſchouder.	etwas von der ſchulter.	of that ſhoulder.
R. Wel/ nemt daer.	R. VVol, nemmets da.	R. Well/ holde there.
M. Ick dancke v.	M. Ich dancke euch.	M. I thancke you.
P. Jan/ brengt broot/	P. Hans, bringt brot.	P. John/ bring bread/
ende ſchenckt wijn/	vnd ſchenck wein ein,	and fill wine/

43a Francois	Latin.	Eſpañol	Italien.
P. Beuuez donc.	P. Bibe igitur.	*P. Pues beua.*	P. Beuete dunque.
A. Bien incontinent :	A. Mox bibam :	*A. Bien, luego :*	A. Bene, adeſſo:
voyez maintenant	iam vide an non	*mira ahora ſi no eſta*	vedete hora ſe non é
s'il n'est pas vuide.	ſit exhauſtum.	*todo fuera.*	tutto fuora.
M. Voire, pourquoy	M. Ita ne, cur tu	*M. Si, porque*	M. Si, perche
vous faites vous	ita vis	*os hazeis*	vi fate voi
ainſi prier?	rogari?	*aſsi rogar?*	coſi pregare?
à qui avez vous	cui propi-	*a quien aueis*	à chi
beu? beuuez vne	naſti? iam præbibe	*beuido? beued*	beueſti?
fois à moy : eſtes vous	aliquando mihi :	*vna vez à mi : eſtais*	fate mi vn brindis :
courroucée à moy?	num mihi irata es?	*enoiada con migo?*	ſiete in collera meco?
A. Pourquoy ſeroy ie	A. Quamobrem tibi	*A. Porque eſtaria yo*	A. Perche mi
courroucée à vous?	ſim irata?	*enojada con vos?*	currucerei voſco?
M. Pource que vous	M. Quia non	*M. Porque vos*	M. Perche voi non
ne beuuez pas à moy.	propinas mihi.	*no me brindais.*	beuete à me. (dis.
A. I'ay beu à vous.	A. At præbibi tibi.	*A. Yo brindé à v. m.*	A. V'ho fatto vn brin-
M. Ie ne l'ay point ouy:	M. Non memini :	*M. No lo he oydo:*	M. Non l'ho vdito :
c'eſt aſſez de boire,	ſatis iam dictum de bi-	*harto es de beuer,*	aſſai ſi é beuuto,
il nous faut	bendo, edēdum etiam	*conuiene tambien*	ne biſogna
auſsi manger:	eſt nobis :	*que comamos :*	anche mangiare :
i'ay grand	ego valde	*tengo mucha*	ho
faim :	eſurio :	*gana de comer:*	gran fame :
taillez moy la	reſeca iſthic mihi	*corta me alli*	tagliatemi quiui
44a *vne piece de chair.*	fruſtum carnis.	*vna tajada de carne.*	vn peſſo di carne.
A. N'auez vous nulles	A. Nō habes ipſe manus?	*A. No teneys manos?*	A. Nō hauete le mani?
M. Ouy, (mains?	M. Etiam, ſed	*M. Si, mas*	M. Si ben, ma
mais ie ne puis	nequeo	*no puedo*	non poſſo
bien attaindre	attingere	*bien alcançar*	arriuare
au plat. (ray :	catinum. (ſtrabo :	*al plato.*	al piatto.
P. Bien, ie vous ſerui-	P. Ego igitur tibi mini-	*P. Bien, yo os ſeruiré:*	P. Sta bene, vi ſeruirò:
en auez vous aſſez?	iam ne ſatis habes?	*teneys harto?*	ne hauete aſſai?
M. Ie n'ay encore rien.	M. Nihil equidē habeo	*M. Aun no tēgo nada.*	M. Nō ho ancor niente.
P. Tenez là,	P. Iam nunc (adhuc.	*P. Tomaday.*	P. Tolete,
en auez vous	accipe, ſufficit	*teneys ya*	n'hauete
maintenant assez?	iam tibi?	*harto ahora?*	adeſſo aſſai?
M. Voyez	M. Vide quantulum	*M. Mirad*	M. Guardate quello
qu'il me donne:	mihi porrigat :	*que me da :*	che mi da : che puó
que peut aider cela?	quid hoc mihi proſit?	*que puede ayudar eſſo?*	aiutar quello? tenetelo
tenez le vous, &	tibi habe,	*tened lo para vos,*	per voi, & mangiate lo
mãgez le vous meſme.	ipſe comede.	*y come lo os miſmo.*	voi iſteſſo.
Rogier, taillez moy	Rogere, miniſtra mihi	*Rogel, cortad me*	Rugiero, tagliatemi
de ceſte eſpaule.	aliquid ex armo ouillo.	*d'eſſa espalda.*	di quella ſpalla.
R. Bien, tenez la.	R. Faciā, hem accipe.	*R. Bien, tomad.*	R. Bene, pigliate.
M. Ie vous remercie.	M. Habeo gratiam.	*M. Yo os lo agradeſco.*	M. Vi ringratio.
P. Iean, apportés du	P. Ioannes, adfer panē	*P. Iuan, trae pan,*	P. Giouāni, porta pane
pain & verſés du vin,	& funde vinum,	*y echa vino,*	& verſa del vino,

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
ſchenckt al omme.	vmb vnd vmb.	fyl round about.
M. Men clopt	M. Man klopfet	M. One knocketh
daer vore/	an der thur,	ther before/
hoordy niet Jan?	horeſtu es nicht Hans?	heare you not John?
I. Ick gae moeder:	I. Ich wil beſehen mutter:	I. I go mother:
het is Lucas/	es iſt Lucas,	it is Luke/
Andrieſens knecht.	Andreaſen diener.	Andrewes ſeruant.
M. Wat wilt	M. VVas will	M. What will
hy my hebben?	er mein?	hee have with mee?
I. Hy brengt wat.	I. Er bringt etwas.	I. Hee bringeth ſom what.
M. Doet hy?	M. Thut er? laſz	M. Doth hee?
doet hem binnen comen.	in dann herein kommen.	leth him com in.
I. Lucas/ gaet binnen.	I. Lucas, gehet herein.	I. Luke/ go in.
L. Godt ſeghene	L. Gott geſegne euch	L. God bleſſe
t'gheſelſchap.	die maelzeyt.	the companye.
P. Lucas/ zijdy daer?	P. Seydt ihr da Lucas?	P. Be you there Luke?
L. Jae ick Peeter.	L. Ia Peter.	L. Yea Peter.
P. Wat ſeghdy nieuws?	P. VVas ſagt ihr neuwes?	P. What newes tell you vs?
L. Niet veel	L. Nicht ſehr vil	L. Not much
Peeter.	Peter.	Peter.
P. Hoe vaert	P. VVie gehets euwerem	P. How doth your
v meeſter?	herren?	maiſter?
L. Hy vaert wel Peeter/	L. Es gehet ihm wol Peter,	L. Hee doth wel Peter/
45b hy doet v goeden	er laſzt euch	he biddeth you
nacht ſegghen/	gute nacht ſagen,	good nicht/
hy ghebiet hem	vnd beut euch ſeinen	he hath him recommended
in v goede gratie	dienſt an,	to your good grace/
ende ſeynt v dit:	vnd ſchincket euch diſz:	and doth ſend you this/
v biddende dat ghy't	vnd bittet das ihr diſe	praying you that you
ontfanghen wilt	empfahen wollet	wil receave it
met goeder herten:	von gutem hertzen:	with good heart:
ende en wilt niet	vnd wollet nicht	and will not
alleen ontfanghen	allein anſehen	alone receave
de cleyne gifte/	die kleine gab,	the ſmall guift/
maer oock	ſondern auch ſeinen guten	but alſo
ſijnen goeden wille/	willen gegen euch.	his good wil/
want hy ſeyndet v	dann er ſchickets euch	for hee ſendeth it you/
in teecken van liefde:	zum zeichen der liebe:	as a token of love:
daerom willet	darumb wollets	therfore vouchſafe to
in dancke ontfangen.	zu danck an nemen.	receave it in good worth.
P. Ghy ſult uwen mee-	P. Ir ſollet frundtlich	P. You ſhal thanke
ſter bedancken/	dancken euwerem herren,	your maiſter/
ende ſult hem ſegghen/	vnd ihme ſagen	and ſhall tell him
dat ick't verdienen ſal/	das ichs verdienen wolle,	that i wil deſerve it/
belieuet Godt.	wils Gott. (ter.	if it pleaſe God.
L. Wel Peeter.	L. VVol, ich wils thun Pe-	L. Well Peter.

45a Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
verſez par tout.	omnibus.	echa para todos.	verſa intorno.
M. On frappe	M. Pulſatur	M. Ay llaman à la	M. Si picchia
à la porte,	oſtium,	puerta.	alla porta,
n'oiez vous point Ieã?	non tu audis Ioannes?	no lo oyes Iuan?	non odi Giouanni?
I. I'y vay ma mere:	I. Viſam mea mater:	I. Yo voy mi madre:	G. Io ci vò madre:
c'eſt Lucas,	adeſt Lucas,	es Lucas,	é Luca,
le ſeruiteur d'André.	Andreæ famulus.	el criado de Andrés.	il ſeruo d'Andrea.
M. Que me	M. Quid ille	M. Que me	M. Che vuol
veut il? (choſe.	me vult?	quiere?	da me?
I. Il apporte quelque	I. Adfert aliquid.	I. El trae alguna coſa.	I. Egli porta qualcoſa.
M. Fait il?	M. Ain verò?	M. Aſsi?	M. Si he?
faites le entrer.	iube ergo introire.	hazed le entrar.	fallo intrare.
I. Lucas, entrez.	I. Luca, ingredere.	I. Lucas, entrad.	G. Luca intrate.
L. Dieu benie	L. Sit felix	L. Dios bendiga	L. Bon pro à
la compagnie.	conuiuium.	la compañia.	tutta la compagnia.
P. Estes vous là Lucas?	P. Túne es Luca?	P. Soys vos Lucas?	P. O Luca ſieteli?
L. Ouy Pierre.	L. Etiam Petre.	L. Si ſeñor Pedro.	L. Si ſignor Pietro.
P. Que dites vous de	P. Quid portas noui?	P. Que dezis de nueuo?	P. Che dite di nuouo.
noueau? L. Pas	L. Nihil equidem	L. No mucho	L. Non molto
grand'choſe Pierre.	Petre.	Pedro.	Pietro.
P. Comme ſe porte	P. Vt valet dominus	P. Como eſta vueſtro	P. Como ſta il voſtre
voſtre maiſtre?	tuus?	amo?	Padrone?
L. Il ſe porte biẽ Pierre,	L. Bene valet Petre,	L. Eſta bueno Pedro,	L. Sta bene,
46a il vous	iubet te	il manda os dezir	egli vi da
mande la bonne nuit,	ſaluere, cupitque	buenas noches,	la buona notte,
il se recommande	ſe commendatum	encomienda ſe à	egli ſi racomando alla
à voſtre bonne grace:	tuæ beneuolentiæ,	vueſtra buena gracia:	vuoſtra buona gratia,
& vous enuoye cecy,	atque hoc tibi dono	y os embia aqueſto,	& vi manda queſto,
vous priant que le	mittit, te orans ut id	ſuplicando os que lo	pregandoui ch'el
vueillez receuoir	accipias	querays recebir	vogliate riceuere
de bon cœur:	animo benigno:	de buen coraçon,	di buon cuore:
& ne vueillez pas	neque	y no querays	ne ſolo
ſeulement receuoir	tantummodo ſpectes	ſolamente recebir	vogliate riceuere
le petit don,	exiguum munus,	el pequenno don,	il picciol dono,
mais auſsi	ſed ſincerum	mas tambien	ma anche
ſa bonne volonté,	eius in te animum,	ſu buena volontad,	il ſuo buon animo:
car il le vous enuoye	nam mittit hoc tibi	porque os lo embia	perche velo manda
en ſigne d'amour:	amoris teſtimonium:	en ſeñal de amor: por-	in ſegno d'amicitia:
pourtant vueillez le	quare velis libenter	tãto lo querays recebir	pero vogliatelo
receuoir en gré.	& benignè accipere.	de buena volontad.	riceuere in grado.
P. Vous remercierez	P. Gratias ages	P. Dareys muchas	P. Voi ringratiarete
voſtre maiſtre,	hero tuo,	gracias à vueſtro amo,	il voſtro padrone,
& luy direz	& dices ei me	y dezir le ays	& gli direte
que ie le deſeruiray,	gratiam relaturum,	que yo le deſeruiré	che lo ricompenſeró,
s'il plait à Dieu.	iuuante Deo.	ſi Dios fuere ſeruido.	piacendo à Dio.
L. Bien Pierre.	L. Faciam Petre.	L. Bien eſta Pedro.	L. Beniſſimo Pietro.

P. Schenckt

46b Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
P. Schenckt Lucas	P. Schencket Lucas	P. Fyll Luke
te drincken/	zu trincken,	to drinke/
ende licht hem wt.	vnd leuchtet ihme auſz.	and light him fourth.
L. Goeden auont	L. Ich wunſche euch ein	L. Good euen
Peeter/	gute nacht Peter, vnd eu-	Peter/
ende v gheſelſchap.	werer gantzẽ geſelſchafft.	and your company.
P. Goeden auondt Lucas/	P. Gute nacht Lucas,	P. Good euen Luke/
hebdy ghedroncken?	habt ihr getruncken?	haue you druncken?
L. Jae ick Peeter.	L. Ia Peter.	L. Yea Peter.
M. Jan/	M. Hans,	M. John/
ſnutt de keerſſe:	butze das liecht:	ſnuffe the candle:
beſiet oft d'ander	ſihe ob das ander	looke if thoter
ghereet is:	fertig ſey:	be readie:
doet dit al wech/	trag diſz alles hin weg,	take al this away/
ende brenght wat anders:	vnd bring etwas anders:	and bring ſom what els:
brenght ſchoon teliooren/	bringt reine teller,	bring cleane trenchers/
ende brenght ons t'fruyt	vnd bring vns das obs	and bring vs the freute
met den keeſe.	mit dem keſe.	with the cheeſe.
F. T'is hier al/ vader.	F. Eſt iſt alles hie vatter.	F. It is all heere father.
P. Nemt die ſchotel wech.	P. Nim die ſchuſſel hin	P. Take away the platter.
T. Dauid/ brengh'et	A. Dauid, bringt (weg.	A. Dauid/ drincke
my eens.	mihr doch eins.	to me once.
D. Dat ſal ick	D. Das wil ich thun,	D. That wil i
47b gheerne doen/	von hartzen gern:	gladlie doe:
ick brenght v	ich brings euch	I drinke to you
met goeder herten.	von hartzen.	with all my heart. (you.
T. Wel moet v becomen/	A. Gott geſegene es euch,	A. Much good may it do
ick wachts geerne/	ich warts gerne von euch,	I wayte for it gladlie/
ick ſal v beſcheedt doen.	ich wil euch beſcheyt thun.	I wil pledge you.
D. Rogier/ en weet ghy	D. Rogier, wiſzt ihr	D. Roger/ knowe you
niet nieuws?	nicht neuwes?	no newes?
R. Neen ick ſeker/	R. VVarlich nichts,	R. No trulye/
ick en weet niet	ich hore nichts	i knowe nothing
van goet.	dan alles guts.	but good.
D. Sprekt men niet	D. Sagt man nicht	D. Do not men ſpeake
vanden peys?	vom friden?	of peace?
R. Ick en weet	R. Ich weiſz	R. I knowe not
van geenen peys	von keinem friden	to ſpeake
te ſpreken/	zu ſagen,	of any peace/
ick gelooue dat den peys	ich glaub der frid	i beleue that the peace
noch verre te ſoecken is.	ſey noch weit zu ſuchen.	is yeat farre to ſeeke.
D. Hebdy niet	D. Habt ihr nicht	D. Haue you not
hooren ſeggen	horen ſagen,	heard ſaye
hoe de coninck	wie der koning	how the King
van Vranckrijck	auſz Franckreich	of France
den ſtrijt verloren heeft	die ſchlacht verloren hat	hath loſt a battaile

47a Francois.	*Latin.*	Español.	*Italien.*
P. Versez à Lucas	P. Propinato Lucę po-	P. Echad a Lucas	P. Versate da beuere
à boire,	culũ, & eum deducito	de beuer,	à Luca,
& l'esclairez hors.	prælato lumine.	y alũbrad le hasta fue-	& fategli lume.
L. Bon soir	L. Precor tibi faustã	L. Buenas tardes (ra.	L. Buona sera
Pierre,	noctem Petre,	Pedro,	messer Pietro, &
& vostre compagnie.	totiqúe tuo sodalitio.	y à vuestra compañia.	la vostra compagnia.
P. Bon soir Lucas,	P. Et nos tibi Luca,	P.Buenas tardes Lucas	P. Buona sera Luca,
auez vous beu ?	bibisti ?	aueys beuido?	hauete beuuto ?
L. Ouy Pierre.	L. Etiam Petre.	L. Si Pedro.	L. Si Pietro.
M. Iean,	M. Ioannes,	M. Iuan,	M. Giouanni,
mouchez la chandelle :	emunge candelas :	despauila essa candela :	mocea il lume :
regardez si l'autre	vide an aliud	mira si el otro	guarde se l'altro
est prést : ostez	paratum sit.	esta aparejado : quita	é in ordine: leua
tout d'icy, & apportez	aufer hæc omnia,	todo esto, y trae aqui	via questo, & porta
autre chose : apportez	atque huc aliud adfer :	otra cosa : trae platos	qualche altra cosa,
des trenchoirs nets, &	commuta quadras,	limpios : y trae nos	porta tondi netti :
apportez nous le fruit	adfer bellaria	fruta con el	& porta il frutto
auec le fromage.	vnà cum caseo.	queso. F. Todo	col fromagio.
F. Tout est icy mõ pere.	F. Adsũt omnia pater.	esta aqui señor padre.	F. Tutto é qui padre?
P. Ostez ce plat d'icy.	P. Remoue hũc discũ.	P. Quita este plato.	P. Leua quel piato.
A. David, beuuez	A. Dauid, propina	A. Dauid, beued	A. Dauid fatemi
vne fois à moy.	tandem mihi.	à mi vna vez.	vn brindis.
D. Cela feray ie	D. Id faciam	D. Esso haré yo	D. Questo faró
48a volontiers :	libens :	de buena gana :	volontieri :
ie boy à vous	propino tibi	yo beue à v.m.	io beuo à voi
de bon cœur.	ex animo.	de buen coraçon.	di buon cuore.
A. Bon prou vous face,	A. Profit, salubre sit,	A. Buen prouecho os	A. Buon pro vi faccia,
ie l'ayme de vous,	accipio abs te libens,	haga, de buena gana	io l'accetto volentieri,
ie vous feray raison.	respondebo tibi.	lo recibo, haré os razon.	io vi faró ragione.
D. Roger, ne sçauez	D. Rogere, nihil habes	D. Rogel, no sabeys	D. Rugiero, nõ sapete
vous rien de noueau ?	nouarum rerum?	algo de nueuo?	niente di nuouo?
R. Non certes,	R. Profecto nihil,	R. No por cierto,	R. Non per certo,
ie ne sçay rien	equidem nihil audiui	yo no se nada,	non se altro
si non que bien.	noui, nisi salua omnia.	si no que todo bueno.	che bene.
D. Ne parle on point	D. Nulla fit	D. No se habla	D. Non si ragiona
de la paix?	de pace mentio?	de la paz?	della pace?
R. Ie ne sçay	R. Non habeo	R. Yo no se	R. Io non so
que parler	quod vlla de pace	que dezir	parlar
de la paix,	dicam :	de la paz,	di pace alcuna,
ie croy que la paix est	credo pacem	y creo que la paz aun	io credo che la pace é
encore loing à cercher.	longè adhuc abesse.	està lexos à buscar.	anchor lũgi à cercare.
D. N'auez vous	D. Non	D. No oystes	D. Non hauete
pas ouy dire	audiuisti	dezir	vdito dire
comme le roy	quemadmodum Rex	como el Rey	come il Ré
de France	Galliarum prelio	de Francia	di Francia
a perdu la bataille	facto superatus sit	ha perdida la batalla	ha perso la bataglia

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois
48b			
	teghen de Spaniaerden?	gegen die Spanier?	againſt the Spaniers?
	R. Dat heb ick wel	R. Das hab ich wol	R. That have i well
	hooren ſegghen/	horen ſagen,	heard ſaye/
	maer men liecht ſoo vele/	man leugt aber ſo vil,	but men lye ſo much/
	datmen niet en weet	das man nicht weiſz	that one can not tell
	watmen ghelooven ſal:	was zu glauben ſey:	what to beleeve:
	men ſeyt veel wonders/	man ſagt vil wunders,	men ſaye greate wonders/
	maer Godt alleen weet	aber Gott weiſz alleine	but God knoweth alone
	watter gheſchieden ſal.	was geſchehen ſoll.	what ſhal happen.
	H. Ghy ſeght waer.	D. Ihr ſagt wahr.	D. You ſaye true.
	R. Waert dat wy wilden	R. VVan wir wolten	R. If that wee wolde
	met hem peys maecken/	frieden mit ihme machen,	make peace with him/
	d'oorloghe	der krieg	the warre
	en ſoude niet	ſolte nicht	ſhould not
	langhe dueren.	lang wehren.	long continue.
	D. Dat is ſeker waer.	D. Das iſt gewiſz wahr.	D. That is true indeede.
	Jan doet dit al wech/	Hans thu dieſes alles hin	John take al this a
	ende comt ſegghen	wech vnd komm	way/ and com ſaye
	de gracie.	vnd ſage das gratias.	the grace.
	I. Ick come mijn vader:	I. Ich komme vatter:	I. I com father:
	De tali conuiuio, &c.	*De tali conuiuio, &c.*	De tali conuiuio, &c.
	Wel moet v becomen mijn	Gott geſegne es euch	Much good may it do
	vader/ mijn moeder/	vatter, vnd mutter,	you my father/and mother/
49b	ẽn alle het gheſelſchap.	vnd der gãtſen geſelſchaft.	and all the company.
	P. Laet ons drincken	P. Laſzt vns trincken	P. Let vs drincke
	nae de gratie.	nach dem gracias.	after the grace.
	R. Dat is wel gheſeyt/	R. Das iſt wol geſagt,	R. That is it wel ſaide/
	maer wy moeten oock de	aber wir muſſen auch	but wee muſt alſoo ſay
	tweede gracie ſegghen.	das ander gratias ſprechen.	the ſecond grace.
	Peeter/ hoe veel wijns	Peter, wie vil weine	Peter/ how much wine
	hebben wy ghehadt?	haben wir gehabt?	have wee had?
	wy willen	wir wollen	wee will
	den wijn betalen.	den wein bezalen.	pay for the wine.
	P. Ghy en ſult ſeker/	P. Nein warlich,	P. Yee ſhal not trulie/
	ghy en ſult niet gheven/	ihr ſollet nichts geben,	yee ſhal geeve nothing/
	eens voor al:	eins fur alle:	once for al:
	heb ick de middel gehadt	hab ich die macht gehabt	if i have had the power
	v t'eten te gheven/	euch eſſen zu geben,	to give you to eate/
	ick ſalſe oock wel hebben	ſo kan ich euch auch wol	i ſhal have it alſo
	om v te drincken te geven.	zu trincken geben.	to give you to drincke.
	R. Wat ſoude dat zijn?	R. VVas ſolte das ſein?	R. What ſhould that be?
	den wijn is nu diere.	der wein iſt ietzt theur.	the wine is now deere.
	P. Ghy hoort	P. Hoert ihr nicht,	P. Yee heare
	wat ick ſegge.	was ich ſag?	what i ſaye.
	D. Wel dan/	D. VVol dann,	D. Well then
	wy dancken v/	ſo dancken wir euch,	wee thancke you/

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
49a				
	contre les Eſpagnols?	ab Hiſpanis?	contra los Eſpañoles?	contra i Spagnuoli ?
	R. Cela ay-je bien	R. Audiui equidem,	R. Eſſo yo lo	R. Queſto ho io
	ouy dire,	verùm tot	oy dezir, mas dizenſe	vdito dire,
	mais on ment tant,	circumferuntur men-	tantas mentiras,	ma menteſi tanto,
	qu'on ne ſcait	dacia, ut neſcias	que no ſe ſabe	che non ſa
	que croire:	quid credendum ſit:	que creer:	a chi credere:
	ou dit merueilles,	narrantur admiranda	dizēſe coſas marauillo-	diceſi marauiglia,
	mais Dieu ſeul ſcait ce	multa, ſed ſoli Deo	ſas, emperò Dios ſolo	ma Iddio ſolo ſa quel
	qu'il aduiendra.	notũ eſt quid ſit euen-	ſabe lo que acōteſcera.	che ha da venire.
	D. Vous dites vray.	D. Verũ dicis. (turũ.	D. Dezis la verdad.	D. Voi dite l' vero.
	R. Si nous voulions	R. Quod ſi nos velle-	R. Si noſotros quiſieſ-	R. Se noi voleſſimo
	faire paix auec luy,	mus cum eo pacem	ſemos hazer paz	fare pace con lui,
	la guerre	facere, bellum	con el, la guerra	la guerra
	ne dureroit pas	non foret	non duraria	non durerebbe
	longuement.	diuturnum.	mucho.	molto.
	D. Il est certes vray:	D. Ita eſt profectò,	D. Eſto cierto es ver-	D. Quello é vero:
	Iean, oſtez tout cecy,	Ioannes, aufer	dad: Iuan, quita todo	Giouanni, leua via
	& venez dire	hæc omnia, & veni	eſto, y ven à dezir	tutto, & vien dire
	les graces.	acturus gratias.	las gracias.	le gracie.
	I. Ie vien mon pere:	I. Adſum pater:	I. Yo voy ſeñor padre:	G. Vēgo meſſer padre:
	De tali conuiuio, &c.	De tali conuiuio, &c.	De tali conuiuic, &c.	De tali conuiuio, &c.
	Bien prou vous face	Benè ſit vobis	Buen prouecho os haga	Buon pro vi faccia
	mon pere, ma mere,	pater & mater,	mi padre, mi madre,	mi padre, mi madre,
50a	& toute la compagnie.	& toti ſodalitio.	y toda la compañia.	& tutta la cōpagnia.
	P. Beuuons	P. Nunc bibendũ nobis	P. Beuamos	P. Hor beuiamo
	apres les graces.	poſt actas gratias.	deſpues de las gracias.	dopo gratia.
	R. C'eſt bien dit,	R. Rectè mones,	R. Bien dezis, pero	R. Vos dite bene,
	mais il nous faut auſſi	ſed nũc ſecũdæ gratiæ	conuiene tābien dezir	ma anche ne biſogna
	dire les ſecōdes graces.	reſtāt quas referamus.	las ſegundas gracias.	dire le ſeconde gratie.
	Pierre, combien de vin	Petre, quantum vini	Pedro, quanto de vino	Pietro, quanto vino
	auons nous eu?	abſumtum eſt?	hemos tenido?	habbiamo hauuto?
	nous voulons	volumus	noſotros queremos	noi vogliamo
	payer le vin.	pro vino ſoluere.	pagar el vino.	pagare il vino.
	P. Non ferez certes,	P. Nequaquã ſoluetis,	P. No hareis por cierto,	P. Non farete certo,
	vous ne donnerez riē,	nihil dabïtis,	vos no dareys nada,	non darete nulla,
	vne fois pour toutes:	ſatis hoc dictum ſit:	vno vez por todas:	vna volta per tutte:
	ſi j'ay eu le moyen de	ſi potui	ſi he tenido el medio	s'io ho hauuto il modo
	vous donner à māger,	vobis dare cibum,	de dar os de comer,	di darui de māgiare,
	ie l'auray bien auſſi de	etiam potero	tambien lo terne	l'hauré ancora
	vous donner à boire.	potum dare.	para dar os de beuer.	nel darui da bere.
	R. Que ſeroit cela?	R. Quid hoc rei?	R. Que ſeria eſto?	R. A che propoſito?
	le vin est maintenant	carius nunc vinũ eſt.	el vino ahora es caro.	il vino é adeſſo caro.
	P. Vous oyez (cher.	P. Audis	P. Vos oys	P. Voi vdite
	ce que ie vous di.	quid dicam.	lo que os digo.	quel ch'io vi dico.
	D. Bien doncques,	D. Age igitur,	D. Pues bien	D. Or ben dunque
	nous vous remercions.	habemus tibi gratiã.	tenemos lo en merced.	noi vi ringratiamo.

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	het ſtaet ons	es ſtehet vns	wee muſt
	te verdienen.	zu verdienen.	deſerve it.
	M. T'is al verdient.	M. Es iſt lang verdienet.	M. It is all deſerved.
	P. Ick dancke v oock	P. Ich dancke euch auch	P. I thanke you alſo/
	dat ghy ghecomen zijt.	das ihr kommen ſeydt.	that yee are com.
	Franſoys/ brenght	Frantz bringt	Francis/ bring
	eenen mutſaert/	ein bundlin holts,	a fagot/
	ende maeckt goet vier	vnd mach ein gut feur	and make a good fyer
	om ons te warmen.	das wir ons wermen.	for to warme vs.
	F. T'vier is ontſteken/	F. Das feur brennet	F. The fyer is kindled
	mijn vader.	vatter.	my father.
	D. Wy en hebben	D. VVir haben	D. Wee have
	gheen coude/	keine kelte,	no could/
	wy willen gaen deur/	wir muſſen gehen,	wee wil go hence/
	want het is tijdt.	dan es iſt zeit.	for it is time.
	M. Wat haeſt	M. VVarumb	M. What haſte
	hebdy?	eylet ihr ſo ſehr?	have you?
	T. Het is wel	A. Es iſt gar nahe	A. It is well
	thien uren.	zehen vhr.	ten a clock.
	M. T'en is noch niet.	M. Es iſt nicht ſo ſpat.	M. It is not yeat.
	R. T'is immers.	R. Es ist warlich.	R. It is for all that.
	M. Jan/ haelt	M. Hans, hole	M. John/ go fetch
	den lanterne.	die lantern.	the lanterne/
51b	D. Wy en willen	D. VVir wollen	D. Wee will not
	den lantern niet hebben/	die lantern nicht haben,	have the lanterne/
	het is claer weder/	es iſt klar wetter,	it is faire wether/
	ten is gheen noot.	wir dorffen keiner laternẽ.	it is no neede.
	H. Godt geue v	H. Gott gebe euch	H. Godt give you
	goeden nacht.	ein gute nacht.	good night.
	P. Ende v oock/	P. Vnd euch auch,	P. And you alſo/
	te Gode bevele ick v.	ſeydt Got befohlen.	i commit you to God.

Het tweede Capittel/ om te leeren coopen ende vercoopen. | Das ander Capitel, von kauffen vnd verkauffen. | The ij. Chapiter/ for to learne to buye and ſell.

Flamen	Alleman	Anglois
Lijnken, Grietken, Daniel.	*Catherina, Margareta, Daniel.*	Katherin, Margaret, Daniell.
L. GOdt gheue v	C. GOtt gebe euch	K. GOd geeve you
goeden dagh	ein guten tag	good morrow
ghevader/	geuatterin,	goſſip/
ende v gheſelſchap.	vnd euwren geſpielen.	and your company.
M. Ende v alſoo	M. Vnd euch auch	M. And you alſo
ghevader.	geuatterin.	goſſip.

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
51a	c'est à nous	danda eſt nobis opera	cumple que lo	conuiene che lo
	à le deſſeruir.	vt referamus.	merezcamos.	meritiamo.
	M. Tout eſt deſſeruy.	M. Satis relatum eſt.	M. Todo es merecido.	M. Il tutto é cõpẽſato.
	P. Ie vous remercie	P. Ego quoque vobis	P. Yo os agradezco tã-	P. Vi ringratio anch'
	auſsi, que vous eſtes	habeo gratiã quòd ad-	bien que ſois venidos.	io che ſiete venuti.
	venuz. Francois, ap-	fueritis. Franciſce, adfer	Franciſco, trae	Franceſco, apportane
	portez vn fagot,	lignorum faſcẽ, &	vna hacha de lenna,	vna faſcina,
	& faites bon feu	fac luculentum ignem	y haz buen fuego	& fa buon foco
	pour nous chauffer.	vt nos calefaciamus.	para calentar nos.	per ſcaldarne.
	F. Le feu eſt allumé	F. Ignis ardet	F. El fuego eſta ençen-	F. Il fuoco é acceſo
	mon pere.	pater.	dido mi padre.	meſſer padre.
	D. Nous n'auons	D. Nos non	D. No tenemos	D. Non habbiamo
	pas froid,	frigemus,	ningun frio,	freddo alcuno, noi
	nous voulons en aller,	abeundum nobis eſt,	queremos yr nos,	ne vogliamo andare,
	car il est temps.	nam tempus eſt.	porque es tiempo.	perche é tempo.
	M. Quelle haste	M. Quid ita	M. Que prieſſa	M. Che fretta
	auez vous?	feſtinatis?	teneys?	hauete?
	A. Il est bien	A. Iam ferè	A. Bien ſon	A. Gia ſono
	dix heures.	decima eſt.	diez horas.	diece hore.
	M. Non eſt pas encore.	M. Nõdũ tam ſerũ eſt.	M. No ſon aun.	M. Non ancora.
	R. Si est.	R. Certè eſt.	R. Si ſon.	R. Si pure.
	M. Iean, allez querir	M. Ioannes, adfer	M. Iuan, trae	M. Giouanni, va à
	la lanterne.	laternam.	la lanterna.	pigliar la lanterna.
52a	D. Nous ne voulons	D. Non cupimus	D. No queremos	D. Noi non vogliamo
	pas auoir de lanterne,	lucernam,	auer lanterna,	hauer lanterna,
	il fait clair temps,	clarum eſt cælum,	haze claro tiempo,	il tempo é chiaro,
	il n'est pas beſoin.	nihil eſt opus lucerna.	no es meneſter.	non fa di biſogno.
	H. Dieu vous doint	H. Precor vobis	H. Dios os dé	H. Dio vi dia
	bonne nuit.	felicem noctem.	buenas noches.	la buona notte.
	P. Et à vous auſsi,	P. Noſque vobis,	P. Y à vos tambien,	P. Et à voi ancora,
	à Dieu vous cõmande.	valete.	à Dios os encomiendo.	mi vi racommando.

Le II. Chapitre, pour apprendre à acheter & vendre.	Caput ſecundum de formulis emendi & vendendi.	El II. Capitulo para aprender à comprar y vender.	Il II. Capitolo, per imparare à comprare & vendere.
Catherine, Marguerite, Daniel	Catharina, Margareta, Daniel.	Catarina, Margareta, Daniel.	Catarina, Margarita, Daniello.

Francois	Latin	Español	Italien
C. Dieu vous doint	C. Precor tibi feli-	C. Dios os dé	C. Iddio vi dia
bon iour	cem hunc diem	buenos dias	il buon di
commere,	cognata luſtrica,	commadre,	comare, &
& voſtre compagnie.	& tuis ſodalibus.	y à vueſtra compañia.	à voſtra compagnia.
M. Et à vous auſsi	M. Et ego tibi	M. Y a vos tambien	M. Et anche à voi
commere.	cognata luſtrica.	commadre.	comare.

L. Wat

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
52^b	L. Wat maeckt ghy	C. VVas macht ihr	K. What do you heere
	hier ſoo vroegh	hie ſo frue in	ſo earlie in the
	inde coude?	der kelte?	coulde?
	hebt ghy langhe	wie lang ſeydt	have you
	hier gheweeſt?	ihr hie geweſt?	ben heere long?
	M. Ontrent een ure.	M. Vngefehrlich ein ſtund.	M. About an hower.
	L. Hebdy	C. Habt ihr viel	K. Haue you
	veel vercocht	verkaufft	ſolde much
	van deſen daghe?	dieſen tag?	to daye?
	M. Wat ſoude ick alreede	M. VVas ſol ich verkaufft	M. What ſhoulde i
	vercocht hebben?	haben ſo frue?	have alredy ſolde?
	ick en hebbe noch	ich hab noch kein	i have not yeat
	geen hantgift ontfangen.	handtgeldt.	taken handſaile.
	L. Noch ick oock.	C. Ich auch nicht.	K. Nether yet i.
	M. Hebt goeden moet/	M. Habt guten muth,	M. Be of good cheere/
	t'is noch vroegh:	es iſt noch frue:	it is yeat earlie:
	Godt ſal ons eenighe	Gott wirt ons zuſchicken	God wil ſend vs
	cooplieden ſenden.	etliche kauffleut,	ſom marchantes.
	L. Ick hopet:	C. Ich hoffs:	K. I hope ſo:
	hier comt eenen:	ſchaw hie compt einer,	heere cometh one/
	hy ſal hier comen.	er wirdt zu mir kommen.	hee wil com hether:
	Vriendt/	Freundt,	Frinde/
	wat wildy coopen?	was wollet ihr kauffen?	What will you buye?
53^b	comt hier/	kompt her,	com hether/
	belieft v	begert ihr	pleaſeth it you
	wat te coopen?	etwas zu kauffen?	to buye any thing?
	beſiet oft ick niet en heb	ſehet ob ich nichts habe	looke if i have nothing
	dat v dient.	das euch dienet.	that lyketh you.
	Comt binnen/ ick heb hier	Komt herein, ich hab alhie	Com in/i have heere
	goedt laken/	gut wullen tuch,	good cloth/
	goedt lijnwaet/	leynen tuch,	good linnen cloth/
	van alle ſoorten/	fon allerley gattung:	of all ſortes:
	goet ſijde=laken/	gut ſeyden gewandt,	good ſilke/
	camelot/	camelott,	chamlet/
	damaſt/ fluweel:	damaſt, ſamet:	damaske/veluet:
	Ick heb oock	Ich hab auch	I have alſo
	goedt vleeſch/	gut fleiſch,	good fleaſh/
	goeden viſch/	gute fiſch,	good fiſh/
	ende goede haringhen:	vnd gute hering:	and good herringes:
	Hier is goede boter/	Auch gute butter,	heere is good butter/
	ende oock goeden keeſe/	vnd guten keſe,	and good keeſe alſo/
	van alle ſoorten:	von allerley art:	of all ſortes:
	Wildy eenen goeden	VVollet ihr kauffen	Will you buye
	hoedt coopen?	ein gute huet?	a good cap?
	oft eenen goeden boeck	oder ein hubſch buch	or a good booke
	int Franſoys?	Frantzoſiſch?	in French?

53a

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
C. Que faites vous	C. Quid tu hic tam	*C. Que hazeys*	C. Che ſate qui
icy ſi matin à la	manè prodis in aerem	*aqui tan mañano*	ſi per tempo
froidure?	frigidum ?	*al frio?*	al freddo?
auez vous eſté	quàmdudum huc	*aueys mucho*	é aſſai
longuement icy ?	veniſti ?	*estado aqui ?*	che ſiete qui ?
M. Enuiron vne heure.	M. Circiter vnã horã.	*M. Cerca de vna hora.*	M. Circa di vna hora.
C. Auez vous	C. Multa	*C. Teneys mucho*	C. Hauete gia
beaucoup vendu	vendidiſti	*vendido*	venduto aſſai
ce iour?	hodie?	*esto dia ?*	di queſto giorno?
M. Qu'auroy-je	M. Quid ego vendi-	*M. Que coſa ternia*	M. Che coſa hauerei
deſia vendu ?	diſſem tam manè ?	*ya vendido?*	io gia venduto?
ie n'ay encore point	nondum accepi mer-	*aun no hé*	ancora non hó
receu d'eſtraine.	cimonij primitias.	*estrenado.*	la mancia.
C. Ne moy auſsi.	C. Nec ego.	*C. Ny yo tam poco.*	C. Ne manco io.
M. Ayez bon courage,	M. Sis bono animo,	*M. Tened buen animo,*	M. Fate buono animo,
il est encore matin :	tẽpus eſt adhuc matu-	*aun es temprano :*	ancora é buon' hora :
Dieu nous enuoyera	tinũ: Deus nobis mit-	*Dios nos embiarà*	Dio ne manderà
quelques marchans.	tet aliquos emptores.	*algunos mercaderes.*	qualche compratore.
C. Ie l'eſpere :	C. Ita ſpero :	*C. Io lo espero :*	C. Io lo ſpero :
icy en vient vn,	en huc tendit quidam,	*aqui viene vno,*	eccoue vno,
il viendra icy.	ad nos veniet.	*aca verna.*	é verra qui.
Mon amy, que voulez	Amice,	*Amigo,*	Amico,
vous achepter ?	quid empturus es?	*que quereys comprar ?*	che volete comprare ?
54a *venez ça,*	huc ades,	*venid aca,*	venetevi qua,
vous plaist il	libétne	*os plaze*	ſe vi piace
acheter quelque choſe ?	quicquam emere ?	*mercar alguna coſa ?*	di comprar qualcoſa ?
regardez, ſi ie n'ay riẽ	circumſpice, numquid	*Mira ſi no tengo algo*	Guardate s'io ho coſa
qui vous duiſe.	ſit quod placeat.	*que os agrade.*	che faccia per voi.
Entrez, i'ay icy	Ingredere, habeo hic	*Intrad, yo tengo aqui*	Intrate, hó qui
bon drap,	bonum pannũ laneũ,	*buen paño,*	buon panno,
bonne toille	bonũ pannum lineum	*buen lienço,*	buona tela
de toute ſorte :	omnis generis :	*de todas ſuertes :*	d'ogni ſorte :
bon drap de ſoye,	ſericum pãnum bonũ,	*buen paño de ſeda,*	buon panni di ſeta,
camelot,	vndulatum,	*chamelote,*	ciambellotto,
damas, velours :	damaſcenum, holoſeri-	*damaſco, tercipelo :*	damaſco, veluto :
I'ay auſsi	Habea etiam (cum:	*Tambien tengo*	Hó anche
bonne chair,	bonas carnes,	*buena carne,*	buona carne,
bon poiſſon,	bonos piſces,	*buen peſcado,*	buon peſce,
& bons harens :	& bonas haleces, (rũ,	*y buenos harenques :*	& buone aringhe :
Il y a icy bon beure,	pręterea & bonũ buty-	*Aqui ay buena mãteca*	Qui é del buõ bottiro,
& auſsi bon formage	atque etiã caſeos bonos	*y tambien buen queſo*	& anche buõ formagio
de toutes ſortes :	omnis generis :	*de todas ſuertes.*	d'ogni ſorte :
Voulez vous acheter	Vis emere	*Quereys comprar*	Volete comprare
vn bon chapeau ?	bonum pileum ?	*vn buen ſombrero?*	vn buon capello?
ou vn bon livre	vel librum elegantem	*ò vn buen libro*	ò vn buon libro
en Francois ?	Gallicum ?	*en Francés?*	in Franceſe?

oft

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
oft int' Duytſch?	oder Teutſch?	or in Dutch?
oft in Latijn?	oder Latiniſch?	or in Latin?
oft eenen ſchrijfboeck?	oder ein ſchreibbuch?	or a writing booke?
Coopt wat:	Kauffet etwas:	Buye ſomwhat:
beſiet wat v	beſehet ob etwas	looke what
belieft te coopen/	euch zu kauffen gefalle,	pleaſeth you to buye/
ick ſal v goeden	ich wil euch geben	i wil ſell it you
coop gheuen/	guten kauff,	good cheape/
eyſcht	ſaget	aſke for
wat v belieft/	was ihr begeret,	what pleaſet you/
ick ſalt u laeten ſien/	ich wils euch ſehen laſſen,	i will let you ſee it/
t'gheſichte en	das beſehen	the ſight
ſal v niet coſten.	ſoll euch nicht koſten.	ſhal coſt you nothing.
D. Hoe veel	D. VVie theur	D. How much
ſal ick betaelen	bietet ihr	ſhal i pay
van d'elle	ein elen oder klaffter	for an ell
van dit laken?	diſes tuchs?	of this cloth?
L. Ghy ſultter af betalen	C. Ich beuts fur	K. You ſhal pay therfore
vijf ſchellinghen.	funff ſchilling.	five ſchillinges.
D. Hoe veel	D. VVie viel	D. How much
ſal my coſten	ſol mich koſten	ſhall it coſt mee
d'elle van dit laken?	die el dieſes tuchs?	an elle of this cloth?
L. Sy ſal v coſten	C. Sie koſten	K. It ſhal coſt you
55b twintich ſtuyuers.	zwentzig ſteuber.	twentie peyce.
D. Hoe veel	D. VVie vil	D. How much
geldet pondt	gilt das pfund	worth is a pound
van deſen keſe?	von dieſem keſe?	of this cheeſe?
L. T'pont geldt	C. Das pfund gilt	K. The pound is worth
eenen ſtuyuer.	ein ſteuber.	a ſtuber:
D. Wat geldt den pot	D. VVas gilt die maſz	D. What is the quart
van deſen wijn?	von diſem wein?	of this wine worth?
L. Den pot geldt	C. Die maſz gilt	K. Thee quart is worth
drij ſtuyuers.	drey ſteuber.	three ſtubers.
D. Hoe veel	D. VVie bietet ihr	D. How ſell you
loofdy t'ſtuck?	dieſes ſtuck?	the peece?
L. Ick louet	C. Ich biet es	K. I ſell it
vijf guldens/	vmb funf gulden,	for fiue guldens/
met eenen woorde.	mit einem wort.	at one woorde.
D. Wat ſal ick geuen	D. VVas ſol ich geben	D. What ſhal i geeve
daer voor?	fur diſz ſtuck?	for this?
maer en verloues	aber bietet mirs	but ſet me not
my niet.	nicht zu theur.	to high a price.
L. Neen ick ſeker/	C. Nein trawen,	K. No trulie/
ick en ſalt v	ich wils euch	i wil not ſet you
niet verlouen/	nicht vberbieten,	to high a price/
ick ſalt v ſeggen	ich wils euch ſagen	i wil tell you

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
55a	ou en Alleman?	an Germanicum ?	ò en Aleman?	ò in Almanno?
	ou en Latin ?	an Latinum ?	ò en Latin? ò vn libro	ò in Latino?
	ou vn livre à eſcrire?	an librũ cartæ vacuę ?	para eſcriuir ?	ò vn libro da ſcriuere?
	Achetés quelque choſe :	Emito aliquid :	Comprad alguna coſa :	Comprate qualcoſa :
	regardez ce qu'il vous	vide ſi quid	mira que	guardate quel che
	plaist acheter,	emere placeat,	os plaze comprar,	vi piace di comprare,
	ie vous feray	vendam	dar os lo hé	vi farò
	bon marché,	paruo,	en buen precio,	buon mercato,
	demandez	pete	pedi	domandate
	ce qu'il vous plaiſt, ie	quod libet,	lo que os agrada,	quel che vi piace,
	le vous laiſſeray veoir,	ſpectandũ proferam,	yo os lo dexarè ver,	vel laſcerò vedere,
	la veue	inſpectio	la viſta	il vederlo
	ne vous couſtera rien.	nihilo conſtabit.	no os coſtarà nada.	non vi coſtara nulla.
	D. Combien	D. Quanti	D. Quanto	D. Quanto
	payeray je	indicas	pagaré yo	pagaró io
	de l'aulne	vlnam	por la vara	per l'alla
	de ce drap ?	iſtius panni ?	d'eſte panno?	di queſto panno ?
	C. Vous en payerez	C. Indico	C. Pagareis por ella	C. Voi ne pagarete
	cinq ſolz.	quinque ſolidis.	cinco ſueldos.	cinque ſoldi.
	D. Combien	D. Quanti	D. Quanto	D. Che mi
	me couſtera	conſtabit	me coſtara	coſterà
	l'aulne de ce drap ?	vlna huius panni ?	la vara d'eſto panno ?	l'alla di queſto drappo?
	C. Elle vous couſtera	C. Conſtabit	C. Ella os coſtarà	C. Vi coſterà
56a	vingt patarts.	viginti ſtuferis.	veynte placas.	vinte piachi.
	D. Combien	D. Quanti	D. Quanto	D. Quanto
	vaut la liure	æſtimas libram	vale la libra	val la libra
	de ce formage ?	huius caſei ?	d'eſte queſo ?	di queſto fromagio ?
	C. La liure vault	C. Libra conſtat	C. La libra vale	C. La libra vale
	vn patart.	ſtufero.	vna placa.	vn piacco.
	D. Que vaut le pot	D. Quãti indicas can-	D. Que vale el açum-	D. Che vale il boccale
	de ce vin?	tharum huius vini ?	bre d'eſto vino ?	di queſto vino?
	C. Le pot vaut	C. Cantharus valet	C. El açumbre vale	C. Il boccale vale
	trois patarts.	tribus ſtuferis.	tres placas.	tre piacchi.
	D. Combien faites	D. Quanti indicas	D. Quanto pedis	D. Quanto domãdate
	vous la piece?	hanc partem ?	por la pieça ?	per la pezza ?
	C. Ie la fay	C. Indico	C. Pido por ella	C. Domando ne
	cincq florins,	quinque caroleis,	cinco florines,	cinque fiorini,
	en vn mot.	vt ſemel dicam.	en vna palabra.	in vna parola.
	D. Que donneray-je	D. Quanti emam	D. Que daré	D. Che pagerò
	de cela ?	hanc partem ?	de aquello ?	per queſto ?
	mais ne me le	ſed ne pluris indices	pero no pidais	ma non chiedete
	ſurfaites point.	quàm par eſt.	demaſiado.	troppo.
	C. Non certes,	C. Nequaquam,	C. No cierto,	C. Non per certo,
	ie ne vous	non indicabo	no os	non vene domandarò
	ſurferay pas,	pluris æquo,	pedirè demaſiado,	troppo,
	ie le vous diray	dicam tibi	y os le diré	vel dirò

Flamen.	Alleman.	Anglois.
met eenen woorde:	mit einem wort:	at one worde:
ghy sulter af betaelen	ihr sollet darfur geben	yee shall pay for it
seuenthien stuyuers	sibenzehen steuber	seventeene stuuers
ende eenen haluen/	vnd ein halben,	and a halff/
ist dat v belieft.	wann es euch geliebt.	if it please you.
D. Het is veel te veel.	D. Das ist vil zu vil.	D. It is much to much.
L. Ten is seker:	C. Nein furwar:	K. It is not trulie:
hoe veel	wie vil	how much
biedt ghy my?	wollet ihr mir geben?	bid you mee?
biedt my wat:	bietet mir etwas:	bid mee som what:
ick en salt niet gheuen	dann ich wils nicht geben	i wil not sell it
voor tghene	fur das	for that
dat gy my biedt/	das ihr mir bietet,	which you bid mee/
biedt my wat.	bietet mir doch etwas.	bid mee som what.
D. Wat soud' ick	D. VVas soll ich	D. What should I
daer op bieden?	dar auff bieten?	bid therfore?
ghy hebbet my	ihr habt mirs gar	you have set it
te veel ghelooft.	zu theur gelobt.	at to high a price.
L. Ick en doe:	C. Nein ich furwar:	K. I have not:
maer ten is niet gheseyt	es ist doch nit gesagt	but it is not saide
dat ickt niet	das ich nicht	that i will not
geuen en sal	wolfeiler	sell it you
voor min	geben soll	for lesse
57b dan ick gheseyt hebbe:	dann ich gesacht hab:	then i have saide:
seght my wat ghyer	sagt mir was	tell mee what you
voor gheuen wilt.	ihr geben wollet.	will geeve for it.
D. Ick salder af gheuen	D. Ich wil zwolff	D. I will geeve therfore
twaelf stuyuers.	steuber geben.	twelve stuvers.
L. Voor dien prijs en	C. So wolfeyl	K. For that price
ist niet te gheuen/	darff ich nicht geben,	is it not to be solde/
ghy biedt my verlies/	ihr bietet mir zu verlust,	you proffer mee losse/
ghy biedt	ihr bietet mihr gar zu	you bid mee
te luttel:	wenig:	to little:
Ick hebs hier wel	ich hab wol hie ein gattung	I have som heere
dat ick v gheuen sal	die ich verkauffe	that i will sell you
voor dien prijs/	vor disen preisz,	for that price/
maer ten is niet	aber es ist nicht	but it is not
soo goet als dat:	so gut als dises:	so good as this:
ick salder u wel	ich will euch sehen lassen	i will well
laten sien/	ein ander gattung,	let you see of that
die ick v gheuen sal	die ich geben wil	which i will sell you
voor minderen prijs/	desto wolfeiler,	for lesse price/
maer den minsten prijs	aber wolfeil kauffen	but the lowest price
en is niet altoos	ist nit alzeit	is not alwayes
goedt ghesocht:	nutzlich:	good to be sougt:
ghy en meucht niet	ihr kondt nicht	you can not

	Francois.	Latin.	Español.	Italien.
57a				
	en vn mot :	ſemel :	en vna palabra :	in vna parola :
	vous en payerez	dabis	pagareys por ello	pagarete per quello
	dixſept patarts	ſeptemdecim ſtuferos	diez y ſiete placas	dieciſette piacchi
	& demy,	& dimidium,	y media,	& meſſo,
	s'il vous plaist.	ſi placet.	ſi os plaze.	ſe vi piace.
	D. C'eſt beaucoup trop.	D. Nimium eſt.	D. Demaſiado es.	D. Egli é troppo.
	C. Non eſt certes ;	C. Non profectò :	C. No es cierto :	C. Non é per certo :
	combien	quantum	quanto	quanto
	m'offrez vous ?	daturus es ?	me offreceys ?	m'offerite ?
	offrez moy quelque	aliquid offerto :	offreced me alguna co-	offerite qualcoſa :
	choſe; ie ne le donneray	neque enim addicam	ſa, yo no lo daré	nol poſſo dare
	pour ce que	eo pretio	por aquello	per quello
	vous m'offrez, offrez	quod offers,	que me offreceis,	che voi offerite,
	moy quelque choſe.	aliquid offer.	offreced me algo.	offerite qualche coſa.
	D. Qu'offriroy je	D. Quid ego	D. Que os offreceria	D. Che volete
	ſur cela ?	tibi offeram ?	ſobre eſto ?	ch'io ne offeri ?
	vous me l'auez	pluris quam par eſt	pediſtes	voi domandaſti
	trop ſurfait.	indicaſti.	demaſiado.	troppo.
	C. Non ay :	C. Nequaquam :	C. Non hago :	C. Non per certo :
	mais il n'est pas dit	non eſt tamen decretū	mas no es dicho	ma non é detto
	que ie ne	minoris non	que yo no	ch'io nol
	le donneray	addicturam	lo daré	daró
	pour moins	eſſe me,	por menos	por menos
58a	que ie n'ay dit :	quàm indicauerim :	de lo que dixe :	di quel che ho detto :
	dites moy que vous en	dic mihi quid tandem	dezid me quanto	ditemi
	donnerez ?	daturus es.	dareys por ello.	quel che ne volete dare.
	D. I'en donneray	D. Dabo	D. Dar os he	D. Io ne daró
	douze patarts.	duodecim ſtuferos.	doze placas.	dodici piacchi.
	C. Pour ce pris	C. Eo pretio	C. Por aquel precio	C. Per tal pretio
	n'est il pas à bailler,	addicere non licet,	no ſe puede dar,	non é da vendere,
	vous m'offrez perte,	tu mihi damnū offers,	offreceys me perdida,	voi offerite damno,
	vous m'offrez	nimis exiguum pretiū	vos me offreceys	voi m'offerite
	trop peu :	offers :	muy poco :	poco :
	I'en ay bien icy	Habeo hic aliud genus	Bien tengo aqui	Ne ho ben qui
	que ie vous donneray	quod vendam	que os daré	che vi daró
	pour ce pris,	eo pretio,	por aquel precio,	per quel pregio,
	mais il n'est pas	ſed non eſt	pero no es	ma non é
	ſi bon que ceſtuy là :	eiuſdem bonitatis :	tam bueno como este :	tanto buono quanto
	ie vous en	oſtendam tibi	yo os	vene laſcieró (queſto :
	monſtreray bien,	& aliud genus,	monſtraré bien,	ben vedere
	que ie vous donneray	quod vendam	que os daré	che vi daró
	à moindre prix,	viliori pretio,	à menor precio,	à minor precio,
	mais le moindre pris	ſed minus pretium	pero el menor precio	ma il minor precio
	n'est pas touſiour	non ſemper eſt	no es ſiempre	no é ſempre
	bon à cercher :	vtile quærere :	bueno à buſcar ;	il migliore :
	vous ne pouuez	nihil eſt	no podeys	voi non potete

58b

Flamen.	*Alleman.*	Anglois
beter doen/	beſſer thun,	doo better/
dan te coopen	dan das ihr kauffet	then to buye
wat goedts:	etwas guts:	that which is good:
al waerdy	wan ihr mein bruder	although you were
mijn broeder/	weret,	my brother/
ſoo en ſoude ick v niet	ſo kondte ich euch	yet i could not
beters connen gheuen.	nicht beſſer geben.	ſell you any better.
D. Wildy mijn gelt hebbē?	D. VVolt ihr mein gelt ha-	D. Wil you haue my mony?
L. Alſoo niet.	C. Alſo nicht. (ben?	K. Not ſo.
D. Ghy ſult noch twee	D. Ihr ſolt noch haben	D. You ſhal have more
ſtuyuers ende eenen	zween ſteuber	two ſtubers
haluen hebben.	vnd ein halben.	and a half.
L. Ick en mach/	C. Ich kans nicht,	K. I can not/
ick ſouder aen verlieſen.	ich muſſe daran verliren.	I ſhould looſe therby.
D. Ick en magh	D. So kan ich auch nicht	D. I can
niet meer geuen.	mehr geben.	geeve no more.
L. Wel/	C. VVol dann,	K. Well/
Godt gheleyde v:	Gott geleyte euch:	God guyde you:
gaet ſiet elders	beſehet anderſzwo,	go looke ſom where els
oft ghy cont	ob ihrs konnet	if you can
beter coop coopen:	wolfeyler kauffen:	buye better cheape:
ghy en ſullet	ihr werdets	you ſhal have it
nerghens hebben	nirgendt wolfeyler	nowheare
59b voor minderen prijs:	kauffen:	for leſſe price:
ick hebbe de macht	ich kans euch	i am able
v te gheuen	ſo guten	to ſell it you
alſo goeden coop	kauff geben	as good cheape
als een ander/	als irgent einer,	as another/
maer ick en wil	aber ich wil nicht	but i will
niet verlieſen:	verlieren:	not leeſe therby:
ick verlatet v	ich laſſe es euch	i let you have it
by na voor dien prijs	gar nahe fur den preiſz	almoſt for that price
dat my ghecoſt heeft:	wie ichs einkaufft hab:	that it coſt mee:
ick moet	ich muſſe etwas	i muſt
wat winnen/	gewinnen,	winne ſom what/
ic en ſit hier niet	ich ſitze nicht hie	i ſit not heere
om niet te winnen/	nichts zu gewinnen, ich	to winne nothing/
ick moeter af leuen:	muſz mich darvon vnder-	i muſt leve therby:
ghy weet wel	halten: ihr wiſſet wol	you knowe well
dat alle dinck dier is/	das alle ding theur iſt,	that all thing is deere/
d'een moet	eines muſz	the one muſt
d'ander volgen:	dem anderen folgen:	followe the other:
iſt dat ghy niet	wollet ihr	if that you
gheuen en wilt	nicht geben	wil not geeve
de vijfthien ſtuyuers/	funftzehen ſteuber,	the fyfteene ſtuuers/
ck en can v niet	ſo kan ich weitter	i can not.

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
59a				
	mieux faire,	conſultius,	*hazer mejor,*	far miglio,
	que d'acheter	quàm emere	*que comprar*	che di comprare
	quelque choſe de bon :	aliquid boni :	*coſa buena :*	qualche coſa di buono :
	encore que fuſsiez	ſi frater	*aunque fueſſedes*	quando ben foſti
	mon frere,	ſis meus,	*mi hermano,*	il mio fratello,
	ſi ne vous ſcauroy-je	quod melius dem	*no os podria dar*	non vi ſaprei dare
	donner de meilleur.	non habeo.	*otro mejor.* (*ros ?*	miglior robba.
	D. Voulez vous auoir	D. Vis pecuniā meam ?	*D. Quereys mis dine-*	D. Volete i miei danari ?
	mōargēt ? C. Pas ainſi.	C. Tantulam nolo.	*C. D'esta manera no.*	C. Coſi nó.
	D. Vous aurez encore	D. Addam	*D. Terneys mas*	D. Voi harete anchora
	deux patars	duos ſtuferos	*dos placas*	due piachi
	& demy.	& dimidium.	*y media.*	& meſſo.
	C. Ie ne puis,	C. Non poſſum,	*C. No puedo,*	C. Non poſſo,
	i'y perdroy.	damnoſum eſſet.	*yo perderia.*	io ci perderei.
	D. Ie ne puis	D. Nec ego poſſum	*D. No puedo*	D. Io non poſſo
	donner d'auantage.	plus dare.	*dar mas.*	dar d'auantagio.
	C. Bien,	C. Agedum,	*C. Pues bien,*	C. Bene ſta,
	Dieu vous conduiſe :	valebis igitur :	*Dios os guie :*	Dio vi conduca :
	allez veoir ailleurs,	viſe alibi	*id à ver en otra parte*	andate altroue a vedere
	ſi vous pouuez acheter	an poſſis	*ſi podeys*	ſe potete comprar
	meilleur marché :	minori pretio emere :	*comprar mas barato :*	miglior mercato :
	vous ne l'aurez	nuſquam	*vos no lo aureys*	non lo trouarete
	nulle part	emes	*en ninguna parte*	in niſſuna parte
60a	*à moindre pris :*	minoris :	*à menor precio :*	a minor pregio :
	i'ay la puiſſance	ego poſſum	*yo os lo puedo*	ho il modo
	de vous donner	tibi vendere	*dar*	di darui
	auſsi bon marché	tantulo quantulo	*tan barato*	coſi buon mercato
	comme vn autre,	quiſquam alius,	*como otro alguno,*	como vn altro,
	mais ie ne veux	ſed nolo	*mas no quiero*	ma non voglio
	perdre :	damnum facere :	*perder :*	perdere :
	ie le vous laiſſe	ego tibi propemodum	*yo os lo dexo*	io vel laſcio
	preſque pour le prix	eodem pretio vendo	*caſi por el precio*	quaſi per il precio
	qu'il m'a couſté :	quo emi :	*que me coſtò :*	che a me coſta :
	il me faut	aliquid mihi	*conuiene me*	e mi biſogna
	gaigner quelque choſe,	lucri faciendum eſt,	*ganar alguna coſa,*	guadagnar qualcoſa,
	ie n'aſsiedz pas icy	non hic deſidendum	*yo no ſiento aqui por*	non ſeggo qui
	pour rien gaigner,	vt nihil lucri faciam,	*no ganar nada,*	per non guadagnare,
	il m'en faut viure :	victus mihi hinc quęri-	*conuiene me viuir*	mene biſogna viuere :
	vous ſcauez bien que	tandus eſt : ſcis omniū	*bien ſabeys* (*d'ello :*	voi ſapete bene
	toute choſe est chere,	rerum eſſe caritatem,	*que toda coſa es cara,*	che ogni coſa é cara,
	il faut	aliud ex alio	*es meneſter*	biſogna che l'vno
	que l'vn ſuiue l'autre:	conſequi neceſſe eſt :	*que lo vno ſiga lo otro :*	ſeguitti l'altro :
	ſi vous ne voulez	tu ſi	*ſi vos*	ſe voi
	donner les	nolis dare	*no quereys dar*	non volete dare
	quinze patarts,	quindecim ſtuferos,	*las quinze placas,*	li quindici piacchi,
	ie ne vous puis	nihil tibi amplius	*uo os puedo*	non vi poſſo

helpen

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
60b	helpen/	nicht helffen,	helpe you/
	ghy zijt veel te ſcherp.	ihr ſeydt gar zu kundig.	you be to harde.
	D. Dat ben ick ſeker.	D. Das bin ich warlich.	D. That i am indeede.
	L. Men can	C. Ich kan an euch	K. One can
	aen v niet winnen:	nichts gewinnen:	winne nothing of you:
	dat een yeghelijck ſoo	wan iedermann	if all men were
	ſcherp ware als ghy/	ſo karg were als ihr,	ſo hard as you are/
	ick ſoude wel moghen	ſo were beſſer	i mought well
	mijnen winckel ſluyten/	ich ſchloſſe meinen laden	ſhut vp my ſhop/
	want ick en ſoude	zu, dan ich kondte kaum	for i ſhould
	t'broodt niet winnen	das brot gewinnen	not winne the bread
	dat ick eten ſoude.	das ich eſſen ſolt.	that i ſhould eate.
	D. Dat belieft	D. Alſo	D. It is your pleaſure
	u te ſegghen.	ſaget ihr.	ſo te ſaye.
	L. T'is ſeker waer.	C. Es iſt gewiſz wahr.	K. It is true indeede.
	D. Nu hoort een woordt.	D. Nuhn horet kurtzlich.	D. Now heare one worde.
	L. Wel/ ſeght.	C. VVol, ſaget.	K. Well/ ſaye on.
	D. Ick ſal noch geuen	D. Ich wil noch geben	D. I will yet geeve you
	eenen ſtuyuer/	einen ſteuber,	one ſtuber/
	ende niet meer/	vnd nicht mehr,	and no more/
	ick en mach niet	ich kan nicht	I can geeve
	meer gheuen/	mehr geben,	no more/
	ick ſoude bekeven worden.	ich wurde ſonſt geſcholtẽ.	I ſhould be ſhent.
61b	L. Dat waer	C. Das were	K. That were
	een cleyn ſake/	ein kleine ſach,	a ſmall matter/
	ick ſoude oock	ich wurde auch	i ſhould alſo
	bekeven zijn/	geſcholten,	be ſhent
	dat ickt min gave:	wan ichs naher gebe:	if i ſolde it for leſſe:
	zijdy's	ſeydt ihr an einen ſteuber	are you
	op eenen ſtuyuer nae?	gebunden?	within one ſtuber?
	t'is ſchande/	es iſt ein ſchandt,	it is ſhame
	dat ghy my	daſz ihr mich	that you tempt
	ſoo langhe tempteert	ſo lange plaget	mee ſoo long
	om eenen ſtuyuer:	vmb einen ſteuber:	for a ſtuber:
	wat mach v helpen	was kan euch helffen	what may help you
	eenen ſtuyuer oft twee?	ein ſteuber oder zween?	a ſtuber or two?
	D. Jae/ ghy ſeght wel/	D. Ia ihr ſaget wol,	D. Yea/ you ſay well/
	eenen ſtuyuer hier/	einen ſteuber hie,	one ſtuber heere
	ende elders	vnd an einem anderen orth	and in an other place
	eenen anderen/	aber einen ſteuber,	an other/
	dat zijn twee ſtuyuers:	das ſeind zween ſteuber:	that be two ſtubers:
	Wel/	VVol,	Well/
	ſal ick niet hebben?	wolt ihr mirs nicht laſſen?	ſhal i not have it?
	L. Voor dien prijs niet.	C. Darfur nicht.	K. Not for that price.
	D. Adieu/	D. Nuhn ade,	D. Far wel then/
	ick gae.	ich gehe.	i go.

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
61a	*ayder,*	commodare poſſum,	*ayudar,*	aiutare,
	vous estes trop ciche.	nimium parcus es.	*vos ſoys muy eſcaſo.*	voi ſiete troppo auaro.
	D. Cela ſuis ie certes.	D. Id ſum ſcilicet.	*D. Eſſo ſoy por cierto.*	D. Si ſon certo.
	C. On ne peut rien	C. Ex te nullũ poſſum	*C. No ſe puede*	C. Non ſi puó con voi
	gaigner à vous :	facere lucrum:	*ganar nada con vos :*	guadagnar nulla:
	ſi vn chacun eſtoit auſ-	ſi vnuſquiſque eſſet	*ſi cada vno fueſſe*	ſi ciaſcun foſſe tanto
	ſi ciche que vous eſtes,	ita parcus vt tu,	*tan eſcaſo como vos*	miſero come voi,
	ie pourroye bien	præſtaret	*ſoys, yo podria bien*	ben potrei
	fermer ma boutique,	tabernã me claudere,	*ſerrar mi tienda,*	ſerrar la bottega,
	car ie ne gaigneroye	vix enim	*porque no ganaria*	perche nõ guadagnerei
	pas le pain	lucri facerem panem	*el pan*	il pane
	que ie mangeroye.	quo victitem.	*que comeria.*	da mangiare.
	D. Cela vous plaist il	D. Hæc ita tibi	*D. Eſſo plaze*	D. Questo vi piace
	à dire.	dicere libet.	*es dezir.*	à dire.
	C. Il est certes vray.	C. Sic res habet. (cis.	*C. Es cierto verdad.*	C. Egli' coſi certo.
	D. Or, eſcoustés vn	D. Age, auſculta pau-	*D. Eſcuchad vna pala-*	D. Vdite vna parola.
	C. Bien, dites. (mot.	C. Hic adſũ, audiam.	*C. Bien, dezid. (bra.*	C. Hor dite.
	D. Ie donneray encore	D. Addam etiam	*D. Yo daré aun*	D. Daré anche
	vn patart,	unum ſtuferum,	*vna placa,*	vn piacco,
	& non plus,	non amplius,	*y no mas,*	& non piu,
	ie ne puis	plus dare	*yo no puedo*	non poſſo
	donner plus,	non poſſum,	*dar mas,*	dar piu,
	ie ſeroy tanſé.	obiurgarer enim.	*porque me reñirian.*	ſarei ſgridato.
62a	*C. Ce ſeroit*	C. Quid tum	*C. Eſſo ſeria*	C. Quel é
	peu de cas,	poſtea,	*poca coſa,*	poca coſa,
	ie ſerois auſsi	& ego	*tambien me*	anch'io
	tanſée (moins :	obiurgarer,	*reñirian à mi, ſi*	ſarei ſgridata.
	ſi ie le donnois pour	ſi minoris addicerem :	*yo lo dieſſe por menos;*	s'io lo deſſi per mãco :
	estes vous	vnus ſtuferus	*estays*	reſtate in
	à vn patart pres?	impedimento eſt?	*in vna placa?*	vn piacco?
	c'est honte	turpe eſt	*es verguença*	egli é vergogna
	que vous me tentés	te tam diu	*que me*	che voi
	ſi longuement	me torquere	*apaſsioneys tanto*	tanto mi moleſtate
	pour vn patart:	vno ſtufero:	*por vna placa:*	per vn piacco:
	que vous peut ayder	quid tibi tantũ proſit	*que os puede ayudar*	che puo fare à voi
	vn patart ou deux?	ſtuferus vnus aut alter?	*vna placa o dos?*	vn piacco ò due?
	D. Voire, vous dites	D. Itane? pulchrè ſanè	*D. Aſsi vos dezis bien,*	D. Si voi dite bene,
	icy vn patart, (biẽ,	dicis, hic vnum ſi ex-	*vna placa aqui,*	qui vn piacco,
	& ailleurs	pendas ſtuferum,	*y alli*	& altroue
	vn autre,	illic alterum,	*otra,*	vn altro,
	ce ſont deux patarts:	iam duo perierũt ſtuferi:	*ſon dos placas:*	ſono due piacchi:
	Bien,	Quid,	*Bien,*	Ben,
	ne l'auray-je pas?	tandẽ ne addictura es?	*no lo auré yo?*	no l'auró io?
	C. Non pour ce pris la.	C. Non eo pretio.	*C. No por eſſo precio.*	C. Non per tal pretio.
	D. Or à Dieu,	D. Abeo igitur,	*D. Pues à Dios,*	D. Adio dunque,
	ie men vay.	tu vale.	*yo me voy.*	me ne vado.

L. Godt

	Flamen.	Alleman.	Anglois.
	L. Godt gheleyde v:	C. Gott geleyte euch :	K. God guide you:
	Nu comt hier/ nemet/	Nu kompt her, vnd nempt,	Now com heere/ take it/
	ick en mach mijn handt=	ich muſz nicht auſzſchlagen	I can not refuſe
	gift niet ontſegghen/	mein hantgelt,	myne handtſaile/
	t'is te goeden coop.	es iſt aber vil zu wolfeil.	it is good cheape.
	D. Dat ſeght ghy/ ick ſeg=	D. Das ſagt ihr,	D. That ſaye you/
	ghe dattet te dier is/	ich ſag es ſey zu theur,	but i ſay it is to deere/
	ghy hebt my bedroghen.	ihr habt mich vbernommẽ.	you have beguiled me.
	L. Ick ſchelde v quijt	C. Ich ſag euch den kauff	K. I quit you therof/
	iſt dat ghy qualijck	auff, ſo ihr dar mit	if you be
	te vreden zijt.	nicht zu frieden ſeydt.	evell content.
	D. Het waer my ſchande	D. Das were mir ein	D. It where ſhame/
	dat ick dat dede/	ſchand wan ich ſolches	if i did that:
	houdt daer v geldt/	thete, haltet da euwer	holde there is your monye/
	hoe veel moet ghy hebben?	gelt, wie viel ſolt ihr haben?	how much muſt you have?
	L. Dat weet ghy wel/	C. Das wiſſet ihr wol,	K. That knowe you wel/
	derthien ponden	dreyzehen pfundt	thirteene poundes
	ende een half/	vnd ein halbes,	and a half/
	iſt ſoo niet?	iſt ihm nicht alſo?	is it not ſo?
	D. Wel/ houdt daer/	D. VVol, haltet dar,	D. Wel/ holde theare/
	geeft my weder	gebt mihr widerumb	geeve mee againe
	thien ſtuyuers.	zehen ſteuber.	ten ſtubers.
	L. Ick en hebbe	C. Ich habe	K. I have
63b	gheen payement:	kein gelt:	no ſmal mony:
	voor hoe veel	fur wie vil	for how much
	gheefdy my dit?	gebt ihr mihr daſz?	geeve you mee this?
	D. Voor vier ſchellingen	D. Fur vier ſchilling	D. For foure ſchillinges
	ende ſes penninghen.	vnd ſechs pfenning.	and ſix pence.
	L. Voor dien prijs	C. So theur	K. For that price i
	en ſal ickt niet ontfangen/	wil ichs nicht annemmen,	will not receave it/
	ten is ſoo veel niet weert.	es iſt nicht ſo viel werth.	it is not worth ſo much.
	D. T'is immers/	D. Es iſt ſo viel werth,	D. But it is/
	vraghet.	fraget dar nach.	aſke it.
	L. Gheeft my	C. Gebt mir	K. Geeve mee
	ander geldt/	ander gelt,	other mony/
	ick en ſoude dit	ich kan diſz	I ſhould not be able
	niet connen begheven.	nicht auſzgeben.	to put out this.
	D. Ghy ſult wel/	D. Ihr konnet wol,	D. You ſhall well/
	ick doe't v goedt:	ich machs euch gut:	i will make it good:
	iſt dat ghy't	wan ihrs nicht konnet	if ſo be that you
	niet wtgheuen en cont/	auſz geben,	can not geeve it out/
	brenghet my weder/	ſo bringt mirs wider,	bring it me againe/
	ick ſal v gheuen	ich wil euch	and i will geeve you
	ander geldt:	ander gelt geben:	other monye:
	houdt/ daer is een ander.	haltet, da iſt ander gelt.	holde/ ther is an other.
	L. Nu ben ick te vreden.	C. Nuhn bin ich zu friedẽ.	K. Now i am content.

	Francois.	*Latin.*	Español.	*Italien.*
63a				
	C. Dieu vous conduiſe :	C. Et tu itidem vale :	*C. Dios os guie :*	C. Dio vi conduca :
	Or venez cà, prenez le,	Heus redi, accipe,	*Ea, veni aca, tomad lo,*	Hor venite pigliatelo,
	ie ne puis refuſer	non poſſum recuſare	*yo no puedo rehuſar*	non poſſo ricuſare
	mon eſtreine,	mercium primitias,	*mi estreña,*	la buona mano,
	c'est trop bon marché.	nimis vile pretium eſt.	*es muy barato.*	é troppo buõ mercato.
	D. Vous le dites, ie	D. Hoc tu dicis,	*D. Eſſo dezis vos, yo*	D. Queſto dite voi,
	dy que c'est trop cher,	ego percarũ eſſe dico,	*digo que es muy caro,*	dico io che é caro, voi
	vous m'auez trompé.	tu me irretiiſti.	*vos me aueis engañado.*	mi hauete inganato.
	C. Ie vous quitte	C. Ego te libero,	*C. Yo os quito,*	C. Io vene libero,
	ſi vous eſtes	ſi minus placet	*ſi estays*	ſe vene
	mal content.	contractus.	*mal contento.*	pentite.
	D. Ce me ſeroit honte,	D. Vitio mihi daretur	*D. Seria me afrēta, ſi*	D. A me ſarebbe ver-
	ſi ie faiſoy cela : tenez	ſi id faciam : hem, acci-	*hizieſſe aquello : tomad*	gogna s'io ció faceſſi :
	la vostre argent : com-	pe pecuniam : quantum	*ay vueſtro dinero :*	pigliate i voſtri danari :
	biē vous fault il auoir ?	numerandum eſt ?	*quanto aueis de auer ?*	quãto douete hauere ?
	C. Vous le ſcauez bien,	C. Hoc tu ſatis noſti,	*C. Bien lo ſabeys,*	C. Voi lo ſapete bene,
	treize liures	nempe tredecim libræ	*treze libras*	tredici libre
	& demie,	& dimidia,	*y media,*	& meſſa,
	n'eſt il point ainſi ?	nónne ?	*no es aſsi ?*	non é coſi ?
	D. Bien tenez là,	D. Age, accipe,	*D. Bien, tomad ay,*	D. Coſi é, tolete,
	rendez moy	redde mihi	*bolued me*	rendete mi
	dix patarts.	decem ſtuferos.	*diez placas.*	diece piacchi.
	C. Ie n'ay point	C. Non habeo	*C. No tengo*	C. Non ho
64a	*de monnoye :*	argenteos :	*moneda :*	moneta :
	pour combien	quantum valet	*por quanto*	per quanto
	me donnez vous cecy ?	hic nummus ?	*me days esto ?*	mi date voi queſto ?
	D. Pour quatre ſols	D. Quatuor ſolidos	*D. Por quatro ſueldes*	D. Per quattro ſoldi
	& ſix deniers.	& ſex denarios.	*y ſeys dineros.*	& ſey danari.
	C. Pour ce pris là	C. Tanti eſtimatum	*C. Por esto precio*	C. Per tal pretio
	ne le receuray je point,	non accipiam,	*no lo recibiré yo,*	no'l voglio riceuere,
	il ne vaut pas tant.	neque enim tantũ valet.	*no vale tanto.*	non val tanto.
	D. Si fait,	D. Certè tantum,	*D. Si vale,*	D. Si fa,
	demandez le.	percunctare.	*preguntad lo.*	domandatelo.
	C. Donnez moy	C. Da mihi	*C. Dad me*	C. Datemi altri
	d'autre argent,	aliam pecuniam,	*otro dinero,*	danari,
	ie ne ſcauroye	non poſſem	*yo no podria*	non potrei
	mettre cecy.	hanc expendere.	*paſſar aqueſto.*	queſto dar fuora.
	D. Si ferez bien,	D. Facilè poteris,	*D. Si hareys,*	D. Si farete,
	ie le vous fay bon :	ſi tanti nõ eſt, ego præ-	*yo os lo hago bueno :*	io vel faccio bueno :
	ſi vous	ſi nequeas (ſtabo :	*ſi vos*	ſe nol'
	ne le pouuez allouer,	expendere,	*no pudieredes paſſallo,*	poſſete dar fuora,
	rapportez le moy,	referas mihi,	*bolued me lo,*	ritornate me lo,
	ie vous donneray autre	reddam tibi aliam pecu-	*yo os daré*	vi darò
	argent : tenés, en	niam : hem, alium	*otro dinero :*	altri danari : (tro.
	voila vn autre.	nummum accipe.	*tomad, veys ay otro.*	pigliate, eccone vn al-
	C. Maintenant ſuis je	C. Iam ſatisfactum	*C. Ahora eſtoy cõtenta.*	C. Adeſſo ſon cõtenta.
	content.	mihi eſt.		

64b

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
wildy't	wollet ihrs	Will you
ghedraghen hebben?	tragen laſſen?	have it caried?
ick ſalt v doen draghen.	ich wils euch laſſen tragen.	I will let one cary it.
Nemt dat ghy knecht/	Horeſtu iung, nimm diſz	Take this you boye/
ende gaet met hem.	vnd gehe mit ihm.	and go with him.
D. T'en is gheen noodt/	D. Es iſt nicht von noten,	D. It is no nede/
ick ſalt wel draghen/	ich wils wol tragen:	i will well cary it my ſelf/
Adieu iouffrouwe.	ade fraw.	far wel maiſtris.
L. Ick bedanck v	C. Groſſen danck	K. I thanke you heartelie
mijn vriendt/	mein freundt,	my frinde/
als ghy wat	wann ihr ein ander mal	when you have neede
van doen hebt/	etwas bedorffet,	of any thing/
comt by my/	ſo komt zu mir,	com to mee/
ick ſal v goeden	ich wil euch	i will ſell it you
coop gheuen.	guten kauff geben.	good cheape.
D. Wel iouffrouwe/	D. VVol frawe,	D. Wel maiſtris/
ick ſalt geerne doen:	ich wils gern thun:	i will doo it gladlie:
vaert wel.	Gott behute euch.	i commit you to God.

65b

Het derde Capittel/	Das iij. Capittel,	The iij. Chapiter/
om een ſchuldt te eyſchen.	von ſchulden zu fordern.	for to demande debtes.
Morgant, Gautier, Ferdinand.	*Morgandt*, *Walter*, *Ferdinand*.	Morgen, Gualter, Ferrand.
M. GOeden dagh mijn vriendt.	M. GOtt gruſſe euch mein freundt.	M. GOod morrowe my frinde.
G. Ende v oock.	G. Vnd euch auch.	G. And you alſo.
M. Ghy weet wel	M. Ihr wiſſet wol	M. You knowe well/
waerom dat ick hier come/	warumb ich zu euch kom-	wherfore i com hether/
en doet ghy niet?	me, wiſſet ihrs nicht?	do you not?
G. Neen ick ſeker.	G. Nein ich warlich.	G. No trulie.
M. Hoe/	M. VVie,	M. How ſo?
en weet ghy niet	wiſſet ihr nicht	knowe you not
wie ick ben?	wer ich bin?	who i am?
en kendy my niet?	kennet ihr mich nicht?	do you not knowe me?
G. Neen ick/ wie zijdy?	G. Nein ſicher, wer ſeydt (ihr?	G. No/ who be ou?
M. Hebdy vergheten	M. Habt ihr vergeſſen	M. Have you forgotten
dat ghy laetſt hadt	das ihr zum nehern mal	that you had latelie
coopmanſchap van my?	mir etwas abkauffte?	marchandiſe of me?

65a	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
	voulez vous	vis	*quereys*	volete che
	qu'on le vous porte?	hoc deferri?	*que os lo lleuen?*	vi ſi porta à caſa?
	ie le vous feray porter.	curabo tibi deferẽdũ.	*yo os lo haré lleuar.*	vel' faró portare.
	Prenez cela valet,	Heus puer, hoc acci-	*Toma esto mochacho,*	Piglia queſto garzone
	& allez auec luy.	pe, hunc comitare.	*y vete con el.*	& va ſeco.
	D. Il n'est pas besoin,	D. Nihil opus eſt,	*D. No es menester,*	D. Non occorre,
	ie le porteray bien,	ipſe facilè deferam,	*yo lo lleuaré bien,*	ben lo porterò io,
	à Dieu madame.	vale matrona.	*à Dios Señora.*	à Dio Madonna.
	C. Grand mercy	C. Habeo gratiam	*C. Muchas mercedes*	C. Vi ringratio
	mon amy,	amice,	*amigo,*	amico,
	quand vous aurez à	ſi aliàs tibi opus erit	*quando tuuierdes me-*	quãdo harete biſogno
	faire d'aucune choſe,	aliqua re,	*neſter de alguna coſa,*	d'alcuna coſa,
	venez à moy,	redi ad me,	*venid à mi,*	venite da me,
	ie vous feray	vendam tibi	*yo os lo daré*	& vi faró
	bon marché.	quàm minimo.	*buen mercado.*	buon mercato.
	D. Bien madame, ie le	D. Benè eſt domina,	*D. Bien Señora, yo lo*	D. Sta bene Madõna,
	feray volontiers: à	faciam libens:	*haré de buena gana:*	io faró volontieri:
	Dieu ſoyez commãdé.	Vale.	*à Dios ſeays encomien-*	mi vi racomando.
			dada.	

66a	Le III. Chapitre, *pour demander vne debte.*	Caput tertium, De appellandis debitoribus.	Capitulo III. *Para recaudar vna deuda.*	Il terzo Capitolo, per dimandare vn debito.
	Morgant, Gautier, Ferrand.	*Morgandus, Gualterus, Ferdinandus.*	Morgante, Gualtero, Hernando.	*Morgante, Gualtero, Ferrante.*
	M. BOn iour mon amy.	M. SAlue amice.	*M. BVenos dias amigo.*	M. BVon di, amico.
	G. Et à vous auſsi.	G. Salue tu quoque.	*G. Y à vos tambien.*	G. E à voi anchora.
	M. Vous ſcauez bien	M. Scis	*M. Bien ſabeys*	M. Voi ſapete bene
	pourquoy ie vien icy,	cur veniam ad te.	*porque yo vengo aca,*	perche vengo qui,
	ne faites vous pas?	nònne?	*no es aſsi?*	ne?
	G. Non certes.	G. Non profectò.	*G. No por cierto.*	G. Non io per cierto.
	M. Comment?.	M. Quid?	*M. Como?*	M. Come?
	ne ſcauez vous pas	neſcis	*no ſabeys vos*	non ſapete voi
	qui ie ſuis? (pas?	qui ſim?	*quien yo ſoy?*	chi io ſono?
	ne me cognoiſſez vous	non tu me noſti?	*no me conoceys?*	non mi conoſcete?
	G. Nõ, qui eſtes vous?	G. Non certè, quis es?	*G. No, quien ſoys?*	G. Non io, chi ſiete?
	M. Auez vous oublié	M. Oblitus es te	*M. Aueys oluidado que*	M. Hauete dimẽticato
	que vous euſtes der-	nuper emiſſe aliquid	*vuiſtes poſtreramente*	che haueſti alli di
	nierement marchan-	è mercibus noſtris?	*mercaderias de mi?*	paſſati robba da me?
	diſe de moy?			

Flamen.	Alleman.	Anglois.
G. Het is ſeker waer.	G. Es iſt gewiſz war.	G. It is ſo indeede.
M. Wel/ wanneer ſal ick	M. VVann ſol ich dann	M. Wel when ſhall I
mijn geldt hebben?	von euch mein gelt haben?	have my mone ?
G. Ick en hebbe ſeker	G. Içh hab ietzt warlich	G. I have ſurelie
nu gheen geldt/	kein gelt,	now no monye/
ick hebbe wtghegeuen	ich hab auſzgeben	i have geeve out
alle t'geldt dat ick hadde/	alles gelt das ich hatte,	all the monye that i had/
ghy moet de patientie heb=	ihr muſſet noch	you muſt yeat have
ben noch acht daghen.	acht tag gedult haben.	patience eigt dayes.
M. Ick en mach niet lan=	M. Ich kan nicht	M. I can not tarry
gher beyden/	lenger warten,	any lenger/
ick wil betaelt zijn/	ich wil bezalt ſeyn,	I wil be paide/
ick hebbe	ich hab	I have
genoech ghebeyt:	lang genug gewartet:	tarryed long enough:
maeckt dat ick	verſchaffet das ich	make ſhift that i may
geldt hebbe/	gelt hab,	have my mony/
oft ick ſal	oder ich wil euch	or i wil
v doen arreſteren/	arreſtieren laſſen,	cauſe you to be arreſted/
oft ſtelt my borghe.	oder ſtelt mir einen burgẽ.	or geeve me a pledge.
G. Hoe veel iſt	G. VVie viel iſts	G. How much is it
dat ick v ſchuldich ben?	das ich euch ſchuldig bin?	that i owe you?
M. Dat weet ghy wel.	M. Das wiſſet ihr wol.	M. That knowe you wel.
G. Ick hebt	G. Furwar	G. I have
67b ſeker vergheten:	ich habs vergeſſen:	ſurelie forgotten it:
ick hebt gheſchreuen/	ich habs auffgeschrieben,	I have writen it/
maer ic en weet niet waer.	aber ich weiſz nicht wo.	but i can not tell where.
M. Ghy zijt my ſchuldich	M. Ihr ſeydt mir ſchuldig	M. You owe mee
thien ponden/	zehen pfundt,	ten poundes/
vier ſchellinghen/	vnd vier ſchilling,	and four ſchillinges/
iſt niet waer?	ſeydt ihr nicht?	is it not true?
iſt niet alſoo?	iſt ihm nicht alſo?	is it not ſo?
G. Ick gheloove ſeker	G. Ich glaub furwar	G. J beleeve ſurelie
dat alſoo is.	das ihm alſo ſey.	that it is ſo.
M. Ghy hadt my ghelooft	M. Ihr hattet mir zu geſagt	M. You did promiſe me
ghelt te geuen	ihr wollet mir gelt geben	to geeve me mony
ouer twee maenden/	vor zweyen monaten,	twoo monethes agon/
dat weet ghy wel/	das wiſſet ihr wol,	that knowe you well/
maer ghy en hebt	aber ihr habt	but you have
uwe beloſte niet	euwer zuſagen	not kept your
ghehouden.	nicht gehalten.	promiſe.
G. Het is wel waer/	G. Es iſt wol war,	G. That is true ſo/
maer ick en hebbe gheen	aber ich hab	but i could not
ghelt connen crijghen	kein gelt konnen bekõmen	get any mony
vanden ghenen	von den jenigen	of them
die my ſchuldich zijn.	die mir ſchuldig ſeind.	that owe me.
M. Daer mede	M. Das gehet mich	M. Ther with

	Francois.	Latin.	Español.	Italien.
67a	G. Il est certes vray.	G. Ita eſt protectò.	G. Es por cierto uerdad.	G. Egli é vero certo.
	M. Bien, quād auray-	M. Quando igitur acci-	M. Pues, quando	M. Ben, quando ſaró
	je mon argent?	piam à te pecuniam?	auré yo mis dineros?	io pagato?
	G. Ie n'ay certes main-	G. Nūc certè mihi pe-	G. Yo no tengo cierto	G. Non ho certo
	tenant point d'argent,	cunia nō eſt ad manū,	ahora dineros,	hora danari,
	i'ay baillé hors tout	expendi quicquid	yo he dado fuera todo	ho ſpeſo tutti i
	l'argent que i'aye, il	pecuniæ habebam,	el dinero que tenia,	danari ch'io haueuo,
	vous faut encore auoir	expectandum tibi erit	cōuiene que aun tēgais	vi biſogna hauere
	patience huit iours.	etiam octo dies.	ocho dias paciencia.	patiēza per otto giorni.
	M. Ie ne puis	M. Non poſſum	M. Yo no puedo	M. Non poſſo
	plus longuement at-	diutiùs expectare,	esperar mas tiempo,	piu aſpettare,
	tendre, ie veux eſtre	volo mihi ſatis fieri,	yo quiero ſer pagado,	voglio eſſer pagato,
	payé, i'ay	ſatis iam	he esperado	ho aſpettato
	aſſez attendu :	expectaui :	harto :	aſſai :
	faites que	facito vt	hazed que	fate
	i'aye de l'argent,	pecuniam habeam,	yo tenga dineros,	ch'io habbi danari,
	ou je vous	aut ego te	o yo os	ouero vi faró
	feray arreſter, ou	retinendum curabo,	haré quedar aqui,	arreſtare,
	baillez moy reſpōdant.	aut fideiuſſorem dato.	o dad me fiador.	o date mi ſicurtá.
	G. Combien eſt ce	G. Quantum eſt	G. Quanto es	G. Quanto
	que ie vous doy?	quod tibi debeo?	lo que os deuo?	vi debbo io?
	M. Vous le ſcauez biē.	M. Id ſatis ipſe noſti.	M. Eſſo ſabeis vos biē.	M. Voi lo ſapete bene.
	G. Ie l'ay	G. Equidem	G. Yo lo he	G. L'ho per certo
68a	certes oublié :	ſum oblitus :	por cierto oluidado :	dimenticato :
	ie l'ay eſcrit,	ſcripſi,	lo he eſcrito,	l'ho notato,
	mais ie ne ſcay où.	ſed neſcio vbi.	empero no ſe donde.	ma non ſo doue.
	M. Vous me deuez	M. Debes mihi	M. Vos me deueys	M. Voi me douete
	dix liures,	decem libras,	diez libras,	diece lire,
	quatre ſoulz,	quatuor ſolidos,	quatrò ſueldos,	quattro ſoldi,
	n'est il pas vray?	nónne	no es verdad?	non é vero?
	n'est il pas ainſi?	itane ſe res habet?	no es aſsi?	non é coſi?
	G. Ie croy certes	G. Ita arbitror	G. Yo creo por cierto	G. Credo certo
	qu'il eſt ainſi.	rem habere.	que es aſsi. (metido	che egli é coſi.
	M. Vous m'auez promis	M. Promiſeras mihi	M. Vos me auiades pro-	M. Voi me prometteſti
	de me donner argent	te daturum pecuniam	de me dar dineros	dar mi danari
	paſſez deux mois,	iam ante menſes duos,	antes de dos mezes,	gia duo meſi ſono,
	cela ſcauez vous bien,	id tu ſcis ipſe,	eſſo ſabeys vos bien,	quel ſapete bene,
	mais vous n'auez pas	ſed non feciſti	pero no aueys	ma voi non
	tenu voſtre	mihi	guardado	teneſti la voſtra
	promeſſe.	promiſſum.	lo prometido.	promeſſa.
	G. Il est bien vray,	G. Verū tu quidē dicis,	G. Bien es verdad,	G. Egli é ben vero,
	mais ie n'ay ſceu	ſed non potui	pero no he podido	ma non ho potuto
	recouurer argent	pecuniam extorquere	cobrar dineros	riceuere danari
	de ceux	ab iis	de los	da coloro
	qui me doiuent.	qui mihi debent.	que me deuen.	che mi debbono.
	M. De cela	M. Hoc nihil	M. Con eſſo	M. Di queſto

en

	Flamen.	Alleman.	Anglois.
	en hebbe ick niet te doen /	nichts an,	I haue nothing to do /
	doet u betaelen.	laſſet euch bezalen.	make them pay you.
	G. Ja/en als de lieden	G. Ia, wann aber die leut	G. Yea/and when the folke
	gheen geldt en hebben/	kein gelt haben,	haue no moyne/
	wat ſal ick henliedē doen ?	was ſol ich ihnen thun ?	what ſhould i do then ?
	ick moet wel beyden	ich muſz wol warten	I muſt be faine to tarry
	tot dat ſy't hebben :	biſz ſie es haben :	vntill they haue it :
	men behoort niet	man muſz nicht	one ougt not
	ſoo ſtraf te zijn /	ſo hart ſeyn,	to be ſo rigorous/
	wy behooren te hebben	wir muſſen mitleiden	wee ought to haue
	medelijden	mit vnſerm nechſten	compaſſion
	met malcanderen,	haben,	one with an other/
	alſo Godt	wie Gott	as God
	ons bevolen heeft.	vns befohlen hat.	hath commaunded vs.
	M. Het is wel waer /	M. Es iſt wol war,	M. That is true indeede/
	maer ick hebbe	aber ich hab	but i haue
	langhe ghenoech gebeyt /	lang genug gewartet,	tarryed long enough/
	ick en mach niet	ich kan furwar nicht	i can tarry
	langher beyden /	langer warten,	no lenger/
	want de ghene	dann dennen ich	for they
	die ick ſchuldich ben /	ſchuldig bin,	to whon I owe/
	en willen oock niet	wollen auch nicht	will not alſo
	langher beyden :	langer warten :	tarry any lenger:
69b	ſonder dat /	wann das nit were,	if that were not/
	ick ſoude wel beyden.	ſo wolte ich wol warten.	i wolde wel tarry.
	G. Nu, coemt met my/	G. VVolan, kompt mit mir,	G. Now/com with me/
	ick ſal v betalen /	ich wil euch bezalen,	i will pay you/
	oft ick ſal v	oder ich wil euch	or i will geeue you
	borghe ſtellen,	burgen ſtellen.	a pledge.
	M. Wel/gaen wy /	M. VVol, ſo laſſet vns gehē,	M. Well/ let vs go/
	ic bens te vreden :	ich bins zu friden,	i am content :
	Wel/wat ſeghdy ?	aber was ſagt ihr ?	Well/ what ſay you ?
	G. Comt hier mijn vriendt /	G. Kompt her mein freūdt,	G. Com hether my frinde/
	deſen man ſal voor my	diſer man wirt	this man ſhal bide
	borghe blijuen.	fur mich burch werden.	ſuretie for mee.
	M. Sal hy dat doen ?	M. Horet ihr ?	M. Will hee do that ?
	iſt waer mijn vriendt ?	iſts war mein freundt ?	is it true my frind ?
	wildy borghe blijuen	wollet ihr burch werden	will you bide ſuretie
	voor deſen man ?	fur dieſen mann ?	for this man ?
	F. Jae ick/hoe veel iſt	F. Ia, wie vil	F. Yea/ how much is
	dat hy v ſchuldich is ?	iſter euch ſchuldig ?	it that hee oweth you ?
	M. T'is thien pondt	M. Zehen pfundt	M. It is ten poundes
	groote.	groſz.	flemiſh.
	G. Hoe/iſt ſo vele ?	G. VVie, iſts ſo vil ?	G. How, is it ſo much ?
	ten is ſo vele niet.	es iſt nicht ſo vil.	it is not ſo much.
	M. T'is immers.	M. Es iſt ſo vil.	M. But it is.

	François.	Latin.	Español.	Italien.
69a	n'ay-je que ſaire,	ad me,	no tengo que hazer,	non ho io che fare,
	faites vous payer.	tu cura tibi ſolui.	hazedos pagar.	fateui pagare. (ſone
	G. Voire, & quand les	G. Itane ? cum deſit ho-	G. Aſsi, y quãdo la gẽte	G. Si, & quãdo le per-
	gẽs n'ont point dargẽt,	minibus pecunia,	no tiene dineros,	non hanno danari,
	que leur ſeray-je ?	quid illis faciam ?	que la haré yo ?	che debb'io fare ? mi
	il me ſaut bien attẽdre	expectandum mihi eſt	biẽ me cõuiene eſperar	biſogna anche aſpet-
	tant qu'ils en ayent :	donec habeant :	haſta que los tengan :	tare finche n'habbino :
	on ne doit	non ita nos	no ſe deue	non ſi vuole eſſere
	eſtre ſi rigoureux,	duros eſſe conuenit,	ſer tan riguroſo,	tanto ſeuero,
	nous deuons auoir	decet nos commoueri	es meneſter que aya-	dobbiamo hauere
	compaſsion	miſeratione	mos compaſsion	compaſſione
	l'vn de l'autre,	mutua,	el vno del otro,	l'vno con l'altro,
	comme Dieu	vt Deus	como Dios	como Idio
	nous a commandé.	nobis præcepit.	nos ha mandado.	nel comanda.
	M. Il eſt bien vray,	M. Verum tu quidem	M. Bien es verdad,	M. Egli é ben vero,
	mais i'ay aſſez	dicis, ſed ego	mas yo hé	ma ho
	longuement attendu,	ſatis diu iam expecta-	harto tiempo eſperado,	aſſai aſpettato,
	ie ne puis attendre	ui, certè non poſſum	yo no puedo esperar	non poſſo
	plus longuement,	diutiùs expectare :	mas tiempo,	piu aſpettare,
	car ceux	nam quibus ego	porque los	perche coloro
	à qui ie doy, ne veu-	debeo,	à quien yo deuo,	à que io debbo,
	lent pas auſsi plus	nolunt	no quieren tam poco	non vogliano
	longuement attendre :	diutiùs expectare :	eſperar mas tiempo :	anche eſſi aſpettare :
70a	ſi ce n'eſtoit cela,	id ni eſſet,	ſi no fuera eſſo,	ſe non foſſe cio,
	i'attendroy bien.	equidem expectarem.	yo esperaria bien.	vorrei bene aſpettare.
	G. Or ſus, venez auec	G. Agedũ, veni mecũ,	G. Ea, venid cõmigo,	G. Hor venite meco,
	moy, ie vous payeray,	ſoluam tibi,	yo os pagaré,	vi pagaró,
	ou ie vous	aut dabo	o os	o vi darò
	bailleray pleyge.	fideiuſſorem.	daré fiador.	ſicurtà.
	M. Bien, allons,	M. Age, eamus,	M. Pues, vamos,	M. Bene andiamo,
	i'en ſuis content :	mihi placet :	yo ſoy contento :	io ſon contento :
	bien que dites vous ?	quid tu ais ?	bien que dezis vos ?	hor che dite ?
	G. Venez cà mon amy,	G. Heus amice,	G. Venid aca amigo	G. Venite qua amico,
	ceſt homme demeure-	hic erit	mio, eſte hombre que-	queſto huomo reſtarà
	ra pleige pour moy.	fideiuſſor meus.	dara fiador por mi.	ſicurtà per me.
	M. Fera il cela ?	M. Hoccine faciet ?	M. Harà lo el ?	M. Farà egli queſto ?
	eſt il vray mon amy ?	verũne dicit hic ami-	es verdad amigo ?	é vero amico ?
	voulez vous demeurer	ce ? viſne fideiubere	quereys quedar fiador	volete reſtare ſicurtà
	pleige pour ceſt hõme ?	pro iſto ?	por eſſe hombre ?	per queſto huomo ?
	F. Ouy, combien eſt ce	M. Etiam, quantum	F. Señor ſi, quanto es	F. Meſſer ſi, quanto é
	qu'il vous doibt ?	tibi debet ?	lo que os deue ?	quel che vi debbe ?
	M. C'eſt dix liures	M. Decem libras	M. Son diez libras	M. Diece lire
	de gros. (tant ?	Flandricas. (eſt ?	de grueſſos.	di groſſi.
	G. Comment, eſt ce au-	G. Quid ? hoc tantũ ne	G. Como, es tanto ?	G. Come, é tanto ?
	ce n'eſt pas tant.	non eſt tantum.	no es tanto.	non é tanto.
	M. Si eſt.	M. Certè eſt.	M. Si es.	M. Si é.

G. Ten

Flamen.	Alleman.	Anglois.
G. Ten is ſeker/	G. Es iſt furwar nicht,	G. It is not trulie/
ick ſal ſweren	ich wil wol ſchweren	i dare to ſweare
dat ſoo veel niet en is.	das es nicht ſo vil iſt.	that it is not ſo much.
M. Hoe veel iſt dan?	M. VVie vil iſt es dann?	M. How much is it then?
G. Ten is niet meer	G. Es iſt nicht mehr	G. It is no more
dan neghen pont/	dann neun pfundt,	then nine poundes/
ghy hebbet my ſelue	das habt ihr mir ſelbſt	you haue your ſelf
nu terſtont gheſeyt.	ietzundt geſagt.	tolde it mee euen now.
M. Hebbe ickt v gheſeyt?	M. Hab ichs euch geſagt.	M. Haue i told you ſo?
ick en hebbe/	nein ich gewiſzlich.	i haue not.
G. Ghy hebt immers.	G. Ihr habt warlich geſagt.	G. You haue for all that.
M. Wel/ alſoo zij dan:	M. VVol, ſo ſey ihm alſo:	M. Well/ be it ſo then:
my dunckt nochtans	wie wol mich furwar be-	me thinkes neuertheles
dat het thien is/	dunckt das es zehen ſeyen,	that it is ten/
maer ick ben te vreden/	aber ich bins zu frieden,	but i am content/
naer dat ghy ſeght	weil ihrs ſagt vnd	ſeeing that you ſay
dattet niet meer en is/	glaub das es ſo vil ſey:	that it is no more:
wāneer ſal ic betaelt zijn?	wā ſol ich aber bezalt ſein?	when ſhal i be paide?
G. Binnen thien daghen.	G. Innen halb zehen tagen.	G. Within ten dayes.
M. Ick bens te vreden/	M. Ich bins zu friden,	M. I am content/
maer houdt v woordt.	aber haltet euwer zuſagen.	but holde your worde.
G. Dat ſal ick doen	G. Das wil ich thun	G. That will i doo/
ſonder faute.	ohn geferd.	without faile.
71b F. Indien hy	F. VVan dieſer	F. If ſo be that hee
v niet en betaelt/	euch nicht bezalet,	pay you not/
ick ſal v betaelen.	ſo wil ich euch bezalen.	i wil pay you.
G. Ick ben te vredē: adieu.	G. Ich bins zu frieden: ade.	G. I am cōtēt: fare you wel.
F. Adieu mijn vriendt.	F. Ade mein freundt.	F. Fare wel my frind.

Het vierde Capittel/	Das IIII. Capittel,	The iiij. Chapiter/
om nae den wech te vragen/ met andere gemeyne propoſten.	Nach dem weg zu fragen, ſampt andern gemei nen reden.	for to aſke the way/ with other fami= liar communi= cations.

A. GOdt behoede v	A. GOtt bewar	A. GOd ſaue you
meeſter	euch maiſter	maiſter
Robrecht.	Ruprecht.	Robert.
B. Mijn Heere/	B. Mein Herr,	B. Sir/
Godt gheue v	Gott verleyhe euch	God geeue you
een goet leuen.	ein guts leben.	a good life.
A. Hoe gaet het al	A. VVie ſtehets vmb euwer	A. How doth
met uwe gheſontheydt/	geſuntheit, ſeynd ich euch	your health/
zedert dat ick v ſagh?	letſt geſehen hab?	ſince i ſawe you?
B. Sus en ſoo.	B. So vnd ſo.	B. So ſo.

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
71a *G. Non eſt certes,*	G. Non eſt profectò,	*G. No es por cierto,*	G. Non é,
ie iureray bien	iureiurando affirma-	*yo iuraré bien*	ardirei giurare
que ce n'eſt pas tant.	uero non eſſe tantum.	*que no es tanto.*	che non é tanto.
M. Combiẽ eſt ce donc?	M. Quantũ igitur eſt?	*M. Pues quanto es?*	M. Quanto é dunque?
G. Ce n'eſt non plus	G. Non plus	*G. No es mas*	G. Non é piu
que neuf liures,	nouem libris,	*de nueue libras,*	di noue lire,
vous meſme le m'auez	id tu mihi ipſe	*vos me lo aueys*	voi medeſmo
tout maintenant dit.	iam modo dixiſti.	*miſmo agora dicho.*	mel' diceſti hora.
M. Le vous ay je dit?	M. Egóne tibi dixi?	*M. Yo os lo dixé?*	M. Ve l'ho io detto?
non ay.	non dixi.	*non he.*	non ho.
G. Si auez.	G. Certè dixiſti.	*G. Si dixiſtes.*	G. Si hauete.
M. Bien ainſi ſoit donc:	M. Sit ita ſanè:	*M. Bien, aſsi ſea pues:*	M Ben coſi ſia dũque:
il me ſemble toutesfois	quanquã equidẽ puto	*à mi me parece toda*	mi par nondimeno
que c'eſt dix,	decem eſſe,	*via que ſon diez,*	che ſon diece lire,
mais ie ſuis content,	acquieſco tamen	*mas yo ſoy contento,*	ma ſon contento,
puis que vous dites	tuis dictis, & tantum	*pues que vos dezis*	poi che voi dite
que ce n'eſt non plus:	eſſe credo: quando igi-	*que no es mas:*	che nõ é d'auãtaggio:
quand ſeray je payé?	tur mihi ſatisfacies?	*quãdo ſeré yo pagado?*	quãdo ſaró io pagato?
G. Dedans dix iours.	G. Intra decem dies.	*G. Dentro diez dias.*	G. Fra diece giorni.
M. Ie ſuis content,	M. Mihi placet,	*M. Yo ſoy cõtento, mas*	M. Son contento, ma
mais tenez voſtre paro-	ſed ſerua promiſſa.	*guardad vueſtra pala-*	tenete la voſtra parola.
G. Cela ſeray je (le.	G. Ita faciam	*G. Eſſo haré yo, (bra.*	G. Coſi faró
ſans faute.	procul dubio.	*ſin falta.*	ſenza fallo.
72a *En cas*	F. Si hic	*E. Si por caso*	F. Se non
qu'il ne vous paye,	tibi non ſoluerit,	*el no os paga,*	vi paga,
ie vous payeray.	ego tibi ſoluam.	*yo os pagaré (Dios.*	vi pagaró io.
G. Ie ſuis contẽt: adieu.	G. Placet vt dicis: iam	*G. Yo ſoy contento: à*	G. Sta bene: à Dio.
F. A Dieu mon amy.	F. Vale amice. (vale.	*F. A Dios amigo.*	F. A Dio.

Le quatrieſme	Quartum Caput,	El iiij. Capitu-	Il iiij. Capitolo,
Chapitre, pour deman-	De ratione percun-	*lo, para preguntar*	Per domandar del
der le chemin, auec	ctandi de via, cum	*el camino, con o-*	camino, con altri
autres propos com-	colloquiis eò perti-	*tros propositos com-*	ragionamenti com-
muns.	nentibus.	*munes.*	muni.

A. DIeu vous gard maistre	A. DEus te conſeruet magiſter	*A. DIos os guarde maeſtro*	A. DIo vi guardi meſſer
Robert.	Roberte.	*Roberto.*	Roberto.
B. Monſieur,	B. O mi domine ſalue,	*B. Señor mio,*	B. Signor mio,
Dieu vous doint	Deus tibi det	*Dios os dé*	Iddio vi dia
bonne vie.	beatam vitam.	*buena vida.*	longa & felice vita.
A. Comme va	A. Vt vales?	*A. Como le va*	A. Come ſta
de la ſanté depuis	vt valuiſti ex eo tem-	*de ſu ſalud,*	la voſtra ſanità,
que ie vous veis?	pore cùm te vidi?	*deſde que no os vi?*	la ch'io non vi viddi?
B. Tellemẽt quellemẽt.	B. Variè.	*B. Razonablemente.*	B. Ragioneuolmente.

72^{b}	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	A. My dunckt	A. Mich dunckt	**A. Mee thinketh**
	dat gy ſoo wel	es gehet euch	**that you doo not**
	niet en vaert	ſo wol nit	**ſo well/**
	als ghy pleeght.	als es pflag.	**as you were wont.**
	B. Waer aen	B. VVoran	**B. How knowe**
	merckt ghy 't?	merket ihrs?	**you that?**
	A. Aen v aenſicht/	A. An euweren angeſicht,	**A. By your face/**
	dat ſoo bleeck is.	welches ſo bleich iſt.	**which is ſo pale.**
	B. Ick hebbe vijf oft ſes	B. Ich hab funff oder ſechs	**B. I haue had fiue or**
	ſtercke cortſen ghehadt/	harte fieber gehabt,	**ſix fittes of an ague/**
	die my ſeer	die mich vaſt	**which haue much**
	gheſwackt hebben/	geſchwecht	**weakened mee/**
	ende hebben my	vnd allen luſt	**and haue taken a way**
	alle den appetijt benomen.	benomen haben.	**al my ſtomack.**
	A. Dat is een quade	A. Es iſt ein boſe	**A. It is an eeuell**
	ſieckte:	kranckheit:	**ſickneſſe:**
	Waer rijdt ghy	wo reit ihr hin	**wether ride you**
	ſoo properlijck?	ſo gemech?	**ſo ſely?**
	B. Na Antwerpen/	B. Gen Antorff,	**B. To Antwerp/**
	ter Sinxen merct.	auff Pfingſtmarckt.	**to the Sinxſon faire.**
	A. Ende ick oock:	A. Vnd ich auch:	**A. And i alſo:**
	iſt dat ghy wilt/	wann es euch gefallet,	**if you will/**
	wy ſullen wel	ſo wollen wir	**wee will go**
73^{b}	**tſamen gaen.**	mit ein ander reiten.	**to gether.**
	B. Het belieft my ſeer wel/	B. Es gefelt mir gar wol,	**B. It pleaſeth me very well/**
	maer ghy rijdt	aber ihr reitet	**but you ride**
	wat te ſeer	ſterker	**a little to faſt**
	voor my.	dann ich.	**for mee.**
	A. Laet ons rijden	A. Laſt vns reiten	**A. Let vs ride**
	ſoo 't v belieft/	wie es euch gefellet,	**as you will/**
	t'is my euen eens/	es gilt mir als gleich,	**it is all one for mee/**
	want mijn peerdt	dann mein roſz	**for my horſe**
	gaet wel ghemackelijck	geht feyn gemach	**aumbleth**
	den tel.	den zelt.	**very eaſely.**
	B. Ende het mijne	B. Vnd das mein	**B. And mine**
	draeft te hardt.	drabt gar hart.	**doth trot to hard.**
	Nu laet ons rijden	Nun laſz vns reiten	**Now let vs ryde**
	in Godts name:	in Gottes namen:	**in Gods name:**
	wat lieden zijn dat	was ſind das fur leute	**what folcke be they**
	die daer voor ons gaen?	die dar vor vns gehen?	**that do go before vs?**
	A. Ick en kenſe	A. Ich kenn ſie	**A. I knowe them not**
	ſekers niet/	warlich nit,	**trulye/**
	t' zijn cooplieden:	es ſind kauffleut:	**they be marchants:**
	laet ons wat aenrijden/	laſz vns was anreiten	**let vs pricke our horſes**
	om hen t'achterhalen/	das wir ſie ervolgen:	**for to ouertake them/**
	want ick ſorghe	dann ich beſorg	**for i am afrayde**

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
73a				
	A. Il me ſemble que vous ne vous portez pas ſi bien, que vous ſouliez.	A. Non videris ita mihi benè valere, vt ſoles.	*A. A mi pareſce que no eſtays tan bueno, como ſoliades.*	A. E mi pare che voi non ſtiate tanto bene, como voi ſoleui.
	B. A quoy le cognoiſſez vous ?	B. Vnde id coniicis ?	*B. En que lo vee v. m. ?*	B. A che lo conoſcete ?
	A. A voſtre face, qui eſt ſi paſle.	A. Ex facie, quæ ita pallet.	*A. A ſu roſtro, que es tan amarillo.*	A. Al voſtro viſo, che é tanto pallido.
	B. I'ay eu cinq ou ſix accez de fieure, qui m'ont fort debilité, & m'ont oſté tout l'appetit.	B. Senſi quinque vel ſex graues febris acceſſiones, quæ me valdè debilitauerunt, & mihi cibi appetentiam abſtulerunt.	*B. He auido cinco o ſeis calienturas muy terribles, què me affloxearon muy mucho, y me quitaron toda la gana de comer.*	B. Ho hauuto cinque o ſei volte la febre, che m'ha molto indebolito, & m'ha leuato ogni appetito.
	A. C'eſt vne mauuaiſe maladie : où cheuauchez vous ſi bellement ?	A. Ea eſt grauis morbus : quò tendis equitans tam placidè ?	*A. Muy mala enfermedad es eſta : adonde camina v. m. tan de eſpacio ?*	A. Ella é vna mala malattia : doue caualcate voi tanto adagio ?
	B. A Anuers, à la foire du Pentecouſte.	B. Antwerpiam, ad mercatũ Pentecoſtes.	*B. Hazia Anueres, à la feria de Pẽtecoſte.*	B. In Anuerſa, à la fiera di Pẽtecoſte.
74a	*A. Et moi auſsi : ſi vous voulez, nous irons enſemble.*	A. Eódem & ego : ſi placet, ergo poterimus proficiſci.	*A. Y yo tambien : ſi v. m. mandaré, iremos juntos.*	A. Et io ancora : ſe voi volete, noi anderemo inſieme.
	B. Il me plait fort biẽ, mais vous cheuauchez vn peu trop fort pour moy.	B. Id mihi perplacet, ſed tu paullò celeriùs me equitas.	*B. Que me plaze por cierto, pero v. m. camina vn poco muy de prieſſa para mi.*	B. Queſto mi piace, ma voi caualcate vn poco troppo gagliardamente per me.
	A. Cheuauchons comme il vous plaira, ce m'est tout vn, car mon cheual va les ambles aiſement.	A. Equitemus vt tibi videtur, mihi idem quod tibi placet, nam equus meus gradarius molliter glomerat ingreſſus.	*A. Caminemos aſsi como v. m. mandaré, à mi me es todo vno, porque mi cauallo ambla muy à placer.*	A. Caualchiamo come vi piacerà, à me é tutt' vno, perche il mio cauallo va di portante agiuolmente.
	B. Et le mien trotte trop dur. Or allons de par Dieu : qui ſont ceux là qui vont deuant nous ?	B. At meus duriùs ſuccutiens ingreditur. Nunc age, equitemus nomine & voluntate Dei : quinã sũt illi qui nos equitãtes antecedũt?	*B. Y el mio tiene el paſſo muy duro. Ea ſus, caminemos con Dios : quiẽ ſon eſſos que van alla delante noſotros?*	B. Et il mio trotta troppo duro. Andiamo col nome di Dio : chi ſono coloro che ci vanno auanti ?
	A. Ie ne les cognoy pas certes, ce ſont marchands : picquons vn peu pour les attrapper, car i'ay peur	A. Equidem eos non noui, acceleremus paululũ concitatis equis, vt eos consequamur,	*A. No los conoſco por cierto, mercaderes ſon : caminemos vn poco de prieſſa, para los alcançar*	A. Io non li conoſco per cierto, ſono mercanti : ſproniamo vn poco per ſouragiungerli, per che hó paura

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
dat wy	wir ſeyn	that wee be
wt den weghe zijn.	auſz vnſerm weg.	out of our way.
B. Wy en zijn niet/	B. Nein, wir ſeyn nit,	B. Wee be not/
en hebt geen vreeſe.	habt kein ſorg.	be not afrayde.
A. Nochtans iſt goedt	A. Gleich wol iſts gut	A. Yet it is good
datmen vraghe.	das man frage.	to aſke it.
B. Vraghet deſe	B. Fragt diſe	B. Aſke of that
ſchaepherderſſe.	ſchaafhirtin.	ſhee ſheapherd.
A. Mijn lief/	A. Freundin,	A. My ſhee freend/
waer leyt den rechtē wech	welches iſt der recht weg	where is the right way
van hier nae Antwerpen?	gen Antorff?	from hence to Antwerp?
C. Al recht voor v/	C. Recht vor euch,	C. Right before you/
niet wijckende	weycht nicht	turnyng nether
noch ter rechter	weder zur rechten	on the right
noch ter ſlincker ſijden/	noch zur lincken hand,	nor on the left hand/
tot dat ghy comt	biſz ihr kompt	till you come
aen eenen hooghen olm/	zu einē hohen vlmē baum,	to an high elme tree:
dan ſlaet	als dann nempt den weg	then turne
ter ſlincker hant om.	auff der lincken handt.	on the left hand.
A. Hoe veel mijlen	A. VVie vil meyl	A. How many miles
hebben wy van hier	haben wir von hinnen	have wee from hence
tot aen d'naeſte dorp?	biſz in das nechst dorff?	to the next village?
C. Twee mijlen eñ eē half/	C. Zwo meyl vnd ein halbe,	C. Two miles and a half/
75b ende een luttel meer.	vnd ein wenig mer.	and a litle more.
A. Laet ons nu	A. Laſzt vns nun	A. Now let vs
ghemackelijck rijden/	gemach reyden,	go at leaſure/
want ick ben	dan ich bin ietzunder	for i am
wtter ſorghen:	ohn ſorg:	out of doubt:
ick ſie den boom	ich ſihe den baum,	i ſee the tree
daer ſy ons	dar von ſie	wherof ſhee
af gheſeyt heeft.	vns geſagt hat.	hath tolde vs.
T'is ſeer ſtofachtich/	Es ſteubt heftig,	It is very duſtie/
het ſtof	der ſtaub	the duſt
maeckt my blindt.	verblendt mich.	doth put out me eyes.
B. Neemt dat taffetaf	B. Nempt diſen taffetaff	B. Take this taffeta/
om voor v aenſicht te doen	furs angeſicht,	to put before your face/
ende t'ſal v beſchermen	das wirt euch	and it will keepe you
van het ſtof/	vor dem ſtaub	from the duſt/
ende van de ſonne.	vnd vor der ſonnē beſchir-	and from the ſunne.
A. Ten is niet van noode/	A. Es iſt vnuonnotē, (mē.	A. It is no neede/
want de ſonne gaet onder:	dann die ſonn geht vnder:	for the ſunne goeth downe:
ick hebbe ſorghe/	ich ſorg,	I am afraide/
dat wy by daghe	wir werden by tag	that we ſhall not come
inde ſtadt	nit in die ſtatt	by day-light
niet en ſullen comen.	kommen.	to the towne.
B. Met orloue:	B. Mit erlaubnuſz:	B. Jes forſooth:

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
75a				
	que nous ſoyons hors	metuo enim ne in iti-	*porque temo que ſemos*	che noi ſiamo fuori
	de noſtre chemin.	nere deerrauerimus.	*fuera del camino.*	del noſtro camino.
	B. Non ſommes,	B. Non ita eſt,	*B. No ſomos,*	B. Non ſiamo,
	n'ayez pas peur.	nihil tale metuas.	*no tengais miedo.*	non dubitate.
	A. Toutes fois il eſt bon	A. Vtile tamen fuerit	*A. Toda via es bueno*	A. Pero egli é bene
	de le demander.	percunctari.	*de preguntarlo.*	di domandarlo.
	B. Demandez le	B. Percunctare hanc	*B. Preguntadle à*	B. Domandatelo
	à ceſte bergere.	ouium cuſtodem.	*eſta paſtora.*	à queſta paſtorella.
	A. M'amie,	A. Mea amica,	*A. Hermana, adonde*	A. O citella, oue é il
	où eſt le droict chemin	vbi hic eſt recta via	*es el derecho camino*	diritto camino per an-
	d'icy à Anuers ?	quę ducit Antuerpiã ?	*de aqui à Anueres ?*	dar di qui in Anuerſa ?
	C. Tout droit deuant	C. En eſt ante vos, quã	*C. Alla derecho delante*	C. Dritto dritto,
	vous, ne vous four-	ſequimini, non defle-	*no yendo (de v.m.,*	non torcendo
	uoyant ny à dextre	ctendo nec ad dextrã	*à la mano derecha*	ne à deſtra
	ny à ſeneſtre,	nec ad ſiniſtram, do-	*ni yſquierda,*	o à ſeneſtra,
	tant que veniez	nec perueneritis ad	*haſta que llegais*	ſin che arriuiate
	à vn haut orme,	excelſam quandã vl-	*à vn olmo muy alto,*	ad vno alto olmo,
	alors tournez	mum, tum deflectite	*entonces bolued*	all' hora volgete
	à la gauche.	ad ſiniſtram.	*à la mano yſquierda.*	à man manca.
	A. Quantes lieues	A. Quot miliaria	*A. Quantas leguas*	A. Quante leghe
	auons nous d'ici au	ſunt hinc	*aura aun de aqui*	habbiamo di qui
	prochain village ?	ad proximum vicum ?	*haſta la primera aldea?*	al proſſimo villagio ?
	C. Deux & demie,	C. Duo & dimidium,	*C. Dos leguas y media,*	C. Due leghe & meſſa,
76a	*& vn peu plus.*	& paulò ampliùs.	*y vn poquito mas.*	vn poco piu.
	A. Allons maintenant	A. Nunc aliquanto	*A. Vamos pues agora*	A. Andiamo adeſſo
	à l'aiſe,	molliùs equitemus,	*à plazer,*	à bell' agio,
	car ie ſuis	nam ſollicitus	*porque eſtoy*	perche ſono
	hors de doute :	non ſum :	*fuera del temor :*	fuor di dubio :
	i'apercoy l'arbre	video arborem	*yo veo el arbol*	gia veggo l'arbore
	dont elle	de qua	*de que ella*	ch'ella
	nous a parlé.	dixit.	*nos habló.*	ne ha detto.
	Il fait bien poudreux,	Pulueruienta via eſt,	*Muy polueroſo tiempo*	E molto polueroſo,
	la poudre	puluis	*la poluora (haze,*	la polue m'acceca
	me creue les yeux.	occæcat me.	*me quita la viſta.*	gli ochi.
	B. Prenez ce taffetas	B. Cape hũc bõbycinũ	*B. Tomad eſte taffetan*	B. Pigliate queſto zen-
	pour mettre deuant	pannũ, quo faciẽ ob-	*para ponerle delãte ſu*	daglio per metterui di-
	voſtre face, & il vous	ducas, qui te defendet	*y os guardarà (cara,*	nãzi al viſo, & vi guar-
	gardera de la poudre	à puluere	*de la poluora,*	derà dalla polue
	& du ſoleil.	& à ſole.	*y del ſol.*	& dal ſole.
	A. Il n'eſt pas beſoing,	A. Non eſt eo opus,	*A. No es meneſter,*	A. Non accade,
	car le ſoleil s'en va cou	nam ſol occidit :	*porque el ſol ve à po-*	perche il ſole s'inchi-
	i'ay peur (cher :	metuo	*yo temo (ner :*	hó paura (na :
	que nous ne ſoyons	ne luce	*que no llegaremos*	che non arriuiamo
	pas de iour	in vrbem	*de dia*	di giorno
	à la ville.	veniamus.	*en la villa.*	nella terra.
	B. Sauff voſtre grace :	B. Pace tua :	*B. Perdone me v.m. :*	B. Perdonate mi :

maer

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
maer t'quaedſte is/	aber das ergſt iſt,	but the worſt is/
dat deſen wech	daſz dieſer weg	that this way
ſorghlijck is	der ſtraſſenreuber halben	is dangerous
om de ſtraetſchēders wille:	gar ſorglich iſt:	becauſe of theeves:
daer wierdt leſtent	Man hat vergangner tag	they did rob thoter day
een rijck coopman afgeſet	ein reichen kauffman	a riche marchant
neffens deſen boom/	neben diſe baū nidergelegt,	hart by this tree/
dwelck my doet	das macht mich	the which maketh
vreeſe hebben	ſorgen, wir mochten auch	mee afrayde
van afgheſet te worden/	abgeſetzt werden,	to be robbed/
iſt dat wy niet	wann wir nicht wol	except wee
voor ons en ſien.	zuſehen.	take heede.
A. Ick ſie den toren	A. Ick ſihe den thurm	A. I ſee the ſteeple
vander ſtadt/	der ſtatt,	of the towne/
iſt dat ick niet	bin ich anderſt	except i be
bedroghen en ben.	nit betrogen.	deceaued.
B. Seker/	B. Furwar,	B. Truly/
t'ſal ſpade zijn	es wirt ſpaad ſeyn	it wil be late
eer wy daer gheraken:	ehr wir hinein kommen:	before wee come theter:
ick ſorghe dat wy	ich ſorg wir werden	I doubt that wee
niet en ſullen in gheraken.	nicht hinein kommen.	ſhall not get in.
A. Met orloue/	A. Mit vrlaub,	A. Yes forſooth/
men ſluyt de poorten	man ſchleuſt die pforte	they do not ſhut the gates
77b voor neghen	vor neun	before nyne of
uren niet.	vhren nit. (ſer,	the clock.
B. So veel te beter/	B. Das iſt ſo viel deſto beſ-	B. It is the better/
want ick en herberghe	dann ich herbergen	for i would not lie
niet gheerne	nit gern	gladly
inde voorſtadt.	in der vorſtat.	in the ſuburbes.
A. Noch ick oock.	A. Ich auch nicht.	A. Nor i too.
B. Laet ons de lieden	B. Laſzt vns dieſe leut fra-	B. Let vs aſke of theſe fol-
vraghen/ waer de beſte	gen, welches die beſte her-	kes for the beſt inne
herberghe van deſe	berg in dieſer	of this
ſtadt is.	ſtat ſey.	towne.
A. En ſorchter niet voor/	A. Sorgt nit dar fur,	A. Take no care for that/
ick wete wel	ich weiſz wol	I knowe wel
de beſte herberghe	die beſt herberg	the beſt lodging
vander ſtadt:	dieſer ſtat:	of the towne:
t'is inden rooden leeuw/	es iſt zum roten lewen,	it is in the red lion/
inde Cammerſtrate.	in der Cammerſtraſſen.	in the Cammerſtrate.
Laet ons ons wat hae-	Laſzt vns ein wenig eylen,	Let vs make haſt/
ſten/ ick bids v/	ich bitt euch drumb,	I pray you/
want my dunckt	dan mich bedunckt	for mee thincke
datmen de valbrugghe	das man die fallbrucken	they take vpp
optreckt.	auff zeucht.	the drawbridge.
B. Ick ben ſoo moede/	B. Ich bin ſo meud,	B. I am ſo weery

77a Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
mais le pis eſt,	ſed hoc peſſimum eſt,	*pero lo peor es,*	ma il peggio é,
que ce chemin eſt	hanc viam	*que eſte camino es muy*	che queſto camino
dangereux,	infeſtam eſſe	*pedigroſo por amor de*	é pericoloſo
à cauſe des brigands :	prædonibus :	*los ſalteadores :*	per gli aſſaſſini :
On detrouſſa l'autre	Nuper ſpoliatus eſt	*El otro dia deſpoiaron*	Si ſualigiò poco fa
iour vn riche marchād	quidā diues mercator	*un mercader muy prin-*	vn ricco mercante
à coſté de ceſt arbre,	iuxta hanc arborem,	*cipal al lado d'eſte ar-*	à lato à queſto albero,
ce qui me	quæ res facit	*bol, lo que me*	il che
fait auoir peur	vt mihi metuam	*haze temor que no*	mi mette paura
d'estre deualisé,	à ſpoliatione,	*nos roben tambien,*	d'eſſere ſualigiato,
ſi nous ne nous	niſi nobis	*ſi no eſtamos*	ſe noi non ci
donnons garde.	caueamus.	*de guarda.*	guardiamo.
A. Ie voy le clocher	A. Video turrem	*A. Veo la torre*	A. Veggo il campanilo
de la ville,	vrbis,	*de la villa,*	della terra,
ſi ie ne ſuis	niſi	*ſi no me*	s'io non
deceu.	fallor.	*engaño.*	m'inganno.
B. Certes,	B. Profectò	*B. Por cierto que ha*	B. Certo
il ſera tard	ſerum erit	*de ſer muy tarde an-*	che ſarà tardi
deuāt que nous y arri-	antequā perueniamus :	*tes que llegaremos alla:*	quando arriueremo :
uons : ie me doute que	vereor ne non	*temo que no*	io mi dubito che non
nous n'entrerons pas.	introeamus. (rim,	*entraremos.*	vi entreremo.
A. Pardōnés moy, on ne	A. Bona venia dixe-	*A. Perdone me v.m.,*	A. Perdonate mi,
ferme pas les portes	non clauduntur portę	*no ſe cierrā las puertas*	non ſi ſerrano le porte
78a *deuant*	ante nonam	*antes que han dado*	auanti alle noue
neuf heures.	horam.	*las nueue.*	hore.
B. Tant vaut mieux,	B. Eo meliùs res habet,	*B. Tanto mejor,*	B. Tanto meglio,
car ie ne loge	nō enim ego libenter	*porque no me alojo*	perche non albergo
pas volontiers	diuerſor	*de buena gana en el*	volentieri
aux fauxbourgs.	in ſuburbio.	*arrabal de la ciudad.*	nel borgo.
A. Ne moy auſsi.	A. Nec ego.	*A. Ni yo tam poco.*	A. Ne io ancora.
B. Demandez à	B. Percunctemur hic	*B. Preguntemos à*	B. Domandiamo à
ces gens, où eſt la meil-	aliquos	*eſta gente,*	queſta gente, doue ſia
leure hoſtellerie	de optimo diuerſorio	*qual es la mejor poſada*	la migliora hoſteria
de ceſte ville.	huius vrbis.	*d'eſta villa.*	di queſta terra.
A. Ne vous ſouciez de	A. Ne ſis ſollicitus,	*A. No ſe cure v. m.*	A. Non vi curate di
ie ſcay bien (cela,	ego noui	*d'eſto, bien ſe*	ſo bene io (queſto,
le meilleur logis	optimum diuerſoriū	*el mejor alojamiento*	il migliore albergo
de la ville :	vrbis :	*de la villa :*	della terra :
c'eſt au lion rouge,	eſt ad inſigne rubri leo-	*es en el leon roxo, en*	é al leon roſſo, nella
en la Cammerſtrate.	nis, in Cameria platea.	*la calle de la camara.*	ſtrada della Camera.
Haſtons nous vn peu,	Acceleremus nos,	*Despachemonos*	Affrettiamoci vn po-
ie vous prie,	quæſo,	*vn poco, os ruego, por-*	co, vi prego,
car il me ſemble	nam mihi videtur	*que à mi pareſce*	perche mi pare
qu'on leue	pons penſilis	*que alcean*	che leuano
le pont-leuis.	ſuſtolli.	*la puente lleuadero.*	il ponte.
B. Ie ſuis tant las,	B. Ego ita ſum feſſus,	*B. Eſtoy tan canſado,*	B. Io ſono tāto ſtracco

dat

dat ic niet en soude connen	das ich nit wird	that i can not
voorder comen:	weiter kommen:	go any farder:
ende dat meer is/	vnd darzu	and moreover
mijn peert hinckt:	hinckt mein rosz:	my horse halteth:
ick dencke	ich glaub	i do thincke
dattet verna-	das es verna-	that a naile doth
ghelt is/ oft	gelt sey,	pricke him/
ghequetst op den rugghe:	oder auff dẽ ruckẽ getruct:	or hee is hurt vpō the backe:
ende dan is de cassije	zu dem ist diser pfester	and then this cawsie is
soo hardt/ datse my heel	so hart, das es mich gantz	so hard/ that it bruseth
ende al breckt.	vnd gar zerknirscht.	mee alto gether.
A. Laet ons dan inrijden.	A. So lasz vns hinein reitẽ.	A. Let vs ride in then.

Het vijfde Capittel/	**Das V. Capittel,**	**The v. Chapiter/**
Ghemeyne coutinghen zijnde ter herberghen.	Gemein gesprech wan man in der herberg ist.	Common talke being in the Inne.
Robrecht, Simon, Den weert, ende andere.	*Ruprecht, Simon, Der VVirdt, vnd andere.*	Robert, Simon, the Hoste and other.

A. GOdt beware v voor ongheluck/	A. GOtt behute euch vor vngluck,	A. GOd keepe you from misfortune/
79b heer weerdt.	Herr wirdt.	myne hoste.
B. Sijt willecom	B. Seyt wilkommen	B. Yee be wellcom
mijn Heeren.	meine Herren.	Sirs.
A. Sullen wy hier	A. VVolt ihr vns	A. Shall wee well
wel herberghen	herbergen	lodge within
voor desen nacht?	heut dise nacht?	for this night?
B. Jae ghy trouwens	B. Ia, gar wol	B. Yea forsooth/
mijn heeren/	mein Herr,	Sir/
Hoe veel zijdy?	VVie viel sind euwer?	How many be you?
A. Wy zijn onder	A. Vnser sind sechs	A. Wee be six
ons sessen.	zusammen.	of a company.
B. Wy hebben	B. VVir haben	B. Wee have
logijs ghenoech	herberg genug	lodging enough
voor drijmael soo vele.	fur dreymal so viel.	for thre times as many.
Sit af	Steigt ab	Light downe
allst u belieft.	geliebet euch.	when it wil please you.
A. Hebdy goede	A. Habt ihr gute	A. Have you a good
stallinghe/	stallung,	stable/
goedt hoy/	gut hew,	good hey/
goede haver/	gut haber,	good oater/
ende goeden legher?	vnd gute strewe?	and good litter?
hebdy goeden wijn?	habt ihr guten wein?	have you good wine?
B. Den besten	B. Den besten	B. The best

79a

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
que ie ne ſcauroye	vt nequeam longiùs	*que no podria*	che non potrei
paſſer plus oultre :	procedere :	*paſſar mas adelante :*	paſſar piu auanti :
& d'auantage,	& quod grauius eſt,	*y mas,*	& oltre à ciò,
mon cheual cloche:	meus equus claudicat:	*mi cauallo coxquea :*	il mio cauallo zoppica:
ie penſe	opinor clauum	*pienſo*	mi credo che
qu'il eſt encloué,	per eius ferreā ſoleam	*que esta mal clauado,*	ſia inchiodato,
ou bleſſé	malè impactum eſſe,	*o herido ſu los lomos :*	o ſquarciato ſu la ſchie-
ſur le dos :	aut eius tergū eſſe læ-	*y aun es eſte camino*	na: di piu queſto mato-
& puis ce paué	ſum : eſt præterea hæc	*tan duro, que me*	nato é tanto duro,
est tant dur,	ſtrata via ita dura,	*quebranta*	che mi dirumpe
qu'il me brise tout.	vt me totum debilitet.	*del todo.*	affatto.
A. Entrōs donc dedās.	A. Equis igitur introeamus.	*A. Entremos pues.*	A. Intriamo dunque.

Le V. Chapitre,	Quintum Caput,	El V. Capitulo,	Il V. Capitolo,
Deuis familiers eſtans à l'hoſtelerie.	Colloquia communia diuerſoribus.	*Platicas familiares ſiendo en el meſon.*	Ragionamēti familiari ſendo ne l'hoſteria.
Robert, Simon, l'Hoſte & autres.	*Robertus, Simon, Caupo, & alij.*	Ruberto, Simon, el Hueſped, y otros.	*Roberto, Simone, l'Hoſte, & altri.*
A. Dieu vous garde de mal,	A. Deus te ſeruet ab infortunio,	*A. Dios os guarde de mal,*	A. Dio vi guardi di male,
80a *mon hoſte.*	domine hoſpes.	*Señor huesped.*	meſſer l'hoſte.
B. Soyez les biē venus,	B. Gratus eſt veſter	*B. Sean bien venidos,*	B. Siate i ben venuti,
Meſsieurs.	aduentus, mei domini.	*Señores.*	Signori miei.
A. Logerons nous	A. Poſſumusne hic	*A. Alojaremos*	A. Allogiaremo noi
bien ceans	diuerſari	*bien aqui*	qui dentro
pour ceſte nuict ?	hac nocte?	*eſta noche ?*	queſta notte?
B. Ouy da,	B. Quidni poſſis,	*B. Si por cierto,*	B. Mai di ſi,
monſieur,	domine mi?	*mi Señor.*	Signor mio.
combien eſtes vous ?	Quot ſunt veſtrûm?	*Quantos ſon vs. ms. ?*	Quanti ſiete voi?
A. Nous ſommes ſix	A. Sumus ſex	*A. Somos ſeys*	A. Siamo noi ſei
de trouppe.	numero.	*de compañia.*	di compagnia.
B. Nous auons	B. Satis	*B. Tenemos*	B. Habbiamo
aſſez de logis pour	nobis eſt loci	*harto alojamiento*	allogiamento aſſai
trois fois autant.	etiam triplo pluribus.	*por tres vezes mas.*	per tre volte tanto.
Deſcendez	Deſcendite ex equis,	*Appeenſe vs. ms.*	Smontate
quand il vous plaira.	ſi placet.	*quando mandaren.*	quando vi piace.
A. Auez vous bonne	A. Habesne commo-	*A. Teneys buena*	A. Hauete voi buona
eſtable,	dam ſtabulationem,	*caualleriza,*	ſtalla,
bon foin,	bonum fœnum,	*buen heno,*	buon feno,
bonne auoine,	bonam auenā, (locū?	*buena cebada, (ma ?*	buona biada,
& bonne lictiere ?	& cōmodè ſubſtratum	*y buena paja para ca-*	buona lettiera?
auez vous de bon vin ?	habéſne bonum vinū?	*teneis buen vino ?*	hauete del buon vino?
B. Le meilleur	B. Optimum	*B. El mejor*	B. Il migliore

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
80b	vander ſtadt/	in der ſtatt,	in the towne:
	ghy ſulter af proeuen.	ihr werdt ihn verſuchen.	you ſhall taſt of it.
	A. Hebdy wat	A. Habt ihr etwas	A. Have you any thing
	t'eten?	zu eſſen?	to eate?
	B. Jae ick mijn heeren:	B. Ia meine herren:	B. Yea/ Sirs:
	ſidt ſlechts af,	ſteigt nur ab,	ligt downe onlie/
	want ghy en ſult niet	es wirt euch nichts	for you ſhal lacke
	ghebreck hebben.	mangelen.	nothing.
	A. Tracteert ons wel/	A. Verſehet vns wol,	A. Vſe vs well/
	want wy zijn moede/	dann wir ſeynd meud,	for wee be werie/
	ende half doodt	vnd halb todt	and half dead
	van hongher ende dorſt.	von hunger vnd durſt.	with hunger and thirſt.
	B. Mijne heeren/	B. Meine herren,	B. Sirs/
	ghy ſult wel	ihr werdt wol	you ſhall be
	getracteert worden	verſehen werden,	very wel vſed/
	eñ v peerden oock.	vnd euwere pferdt auch.	and your horſes alſo.
	A. T'is wel geſeyt/	A. Es iſt recht geredt,	A. It is well ſayde/
	wrijſt mijn peerdt te deghe	reib mein roſz wol ab:	rub well my horſe:
	als ghy't ontſadelt hebt/	vnd wann du es abgeſattelt	when you have taken of his
	ontvlecht den ſteert/	haſt, ſo leſz ihm dẽ ſchwãtz	vndo his tayle (ſadell/
	maeckt hem	auff, mach ihm	geeve him
	goeden legher/	ein gute ſtrewe,	good litter/
	neemt ſijnen halſter	nim die halftern	take his halter
81b	die in den	die am	which is
	ſadel-buydel is:	ſattel iſt:	in the purs of the ſadell:
	hevet gheenen/	iſt keine da,	if he have none/
	ſo coopter eenen/	ſo kauff eine,	buye you one/
	ick ſal v	ich wil dir	I will geeve you
	v geldt weder gheuen/	das gelt wider geben,	your monye againe/
	ende ghy ſult	vnd du wirſt noch ein	and you ſhall have
	drinckgeldt hebben.	drinck-pfenning darzu ha-	ſome to drincke.
	C. Mijn Heere/	C. Mein Herr, (ben.	C. Sir/
	daer en ſal	daran wirt	ther ſhal be
	gheen ghebreck aen zijn:	kein mangel sein:	no fault:
	heeft v peerdt	ewer roſz	hath your horſe
	ghedroncken?	hat es getruncken?	droncke?
	A. Neent/ maer en leydet	A. Nein, aber trencke es	A. No/ but do not
	noch niet ten drincke/	noch nit,	water him yeat/
	want het is noch te heet/	dann es iſt ihm zu heiſz,	for he is yeat to hot/
	ghy ſoudet	es wurd ſunſt	you woulde cauſe him
	doen dempich worden:	dempfig werden:	to take the glaundres/
	leydet wat/	leyt es ein wenig,	walke him a little/
	ende alſt een luttel	vnd wann es etwas	and when he hath
	gh'eten ſal hebben/	geeſſen hat,	eaten ſom what/
	ſo ſult ghy't	ſo fur es	you ſhall bryng him
	ten drincke leyden:	in die trincke:	to the water ſide.

81a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
de la ville:	è tota vrbe:	*de la villa:*	di queſta terra:
vous en gouſterez.	tu de eo guſtabis.	*vs. ms. le prueuaran.*	voi ne prouerete.
A. Auez vous quelque	A. Habes quod	*A. Teneys algo*	A. Hauete qualche
choſe à manger?	edamus?	*que comer?*	choſa da mangiare?
B. Ouy, meſsieurs:	B. Habeo, domini mei:	*B. Si, mis ſeñores:*	B. Signor ſi:
deſcendez ſeulement,	tantummodò deſcen-	*appeenſe ſolamente,*	ſmontate ſolamente,
car vous n'aurez	dite, nulla enim re	*porque no les faltarà*	perche non vi
faute de rien.	egebitis. (molliter,	*coſa ninguna.*	mancherà nulla.
A. Traictez nous bien,	A. Tracta nos bené ac	*A. Trattad nos bien,*	A. Trattateci bene,
car nous ſommes las,	nam laſſi ſumus,	*porque ſomos canſados*	perche ſiamo ſtanchi
& demy morts	& ſemimortui	*& caſi muertos*	& mezzo morti
de faim & ſoif.	fame & ſiti.	*de hambre y ſed.*	di fame & di ſete.
B. Meſsieurs,	B. Dominimei,	*B. Señores,*	B. Signori,
vous ſerez bien	benè	*vs.ms. ſeran muy bien*	voi ſarete ben
traictez,	tractabimini vos,	*trattados,*	trattati,
& voz cheuaux auſsi.	atque etiam equi veſtri.	*y tambien ſus cauallos.*	& voſtri caualli anco-
A. C'eſt bien dit,	A. Rectè dictum, benè	*A. Bien eſta,*	A. Voi dite bene, (ra.
frotte biē mon cheual:	defrica equum meum:	*fregad bien mi cauallo:*	fregate ben il mio ca-
quād tu l'auras deſellé,	vbi ademeris ephippiū,	*deſpues de hauer qui-*	uallo: leuata la ſella,
deſtrouſez ſa queue,	implexā caudā diſſol-	*tado la ſilla, deſembol-*	ſciogliete la coda,
faictes luy	ue, para ei commodè	*ued ſu cola, hazedie*	fategli
bonne littiere,	ſubſtratum locum,	*buena cama,*	buona lettiera,
pren ſon licol	accipe capiſtrum	*tomad ſu cabeſtro*	pigliate il ſuo capeſtro
82a *qui eſt en*	quod eſt in	*que esta*	che é
la bourſe de la ſelle:	ſacculo ephippij:	*en el costad de la ſilla:*	nella borſa della ſella:
s'il n'en a point,	quòd ſi nullum eſt,	*y ſi no lo ay,*	ſe non ne ha,
acheptez en vn:	eme aliquod:	*comprad vno:*	compratene vno:
ie te rendray	ego tibi	*yo os bolueré*	vi renderò
ton argent,	pecuniam reddam,	*ſu dinero,*	voſtri danari,
& ſi auras	& accipies etiā dono	*y aun algo*	& haueri
ton vin.	aliquid pecuniæ.	*para ſus albaricias.*	la tua mancia.
C. Monſieur,	C. Mi domine,	*C. Señor mio,*	C. Signor mio,
il n'y aura	nihil in hac re	*en eſſo no aura*	non ci ſarà
point de faute:	deſiderabis:	*falta:*	fallo:
voſtre cheual	eſtne equus tuus	*he beuido*	voſtro cauallo
a il beu?	adaquatus?	*ſu cauallo?*	ha beuuto?
A. Nō, mais ne l'abreu-	A. Non eſt, ne ducas	*A. No, pero no le days*	A. Non gia, ma nō gli
uez pas encore, car il	nunc aquatum,	*à beuer tan ayna,*	dare ancora à bere,
eſt encore trop chaud:	nam adhuc feruet:	*porque aū eſta muy ſu-*	perche é ancor troppo
vous luy feriez	corrumperes	*dado, que lo hariades*	caldo: che gli cauſere-
prendre les auiues,	eius præcordia,	*aguado: lleuad le à ap-*	ſte il malo d'acqua:
pourmenez le vn petit,	paululum deducito,	*paſſear vn poquito,*	menalo vn poco,
& quand il aura	atque vbi nonnihil	*y despues que vbiere*	& quando harà man-
mangé quelque peu,	ederit,	*comido vn poco,*	giato qualche poco,
tu le meneras	tum	*le lleuaras*	lo menaray
à l'abreuoir.	duces aquatum.	*à beuer.*	à bere.

82b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	Beſiet oft de cingelen	Beſihe ob die gurtring	See if the girtes
	niet ghebroken en zijn:	nit zerbrochen ſeynd:	be not broken:
	brenght mijn bouget	bring mein bulglin her	bring my bouget/
	dat aen den ſadelboom	das am ſattelbogen	which on the ſaddels
	hanght:	hengt:	buwe hangeth:
	treckt mijn leerſen wt/	zeug mir meine ſtifel auſz,	pull off my bootes/
	ende maecktſe ſchoon/	mach mir ſie ſchon,	and make them cleane/
	dan leghter	vnd leg dar nach	then put
	de ſtruyphoſen inne.	meine vberhoſen darein.	my boote hoſen within.
	C. T'ſal ghedaen worden	C. Es wirt geſchehen	C. It ſhall be dun
	mijn Heere:	Herr:	Sir:
	belieuet v nu	geliebt euch ietzunder	doth it pleaſe you now
	ten auontmael te comen?	zum nachteſſen zu kõmen?	to com to ſupper?
	A. Ghij ſeght wel/	A. Du ſagſt wol,	A. Thou ſayeſt well/
	ghy zijt een goedt gheſelle:	du biſt ein guter gheſell:	thou art a good fellowe:
	nu wel/ laet ons gaen/	wolan, laſzt vns gehen,	go too/ let vs go/
	ick ben al ghereedt.	ich bin fertig.	i am readie.
	D. Ick gae	D. Ich gehe auſz	D. I go to ſupper
	wt eten/	zum eſſen,	to the towne/
	iſt dat yemandt	wan yemant	if any body
	nae my vraecht/	nach mir fragt,	aſke for mee/
	ghy ſult my vinden	werdt ihr mich finden	you ſhall finde mee
	ten huyſe vandẽ treſorier:	in des Treſoriers hauſz:	at the Treaſurers houſe:
83b	oft ſeght hen	oder ſagt ihm	or els tell them
	dat ick terſtont	ich werde zur ſtund	that ſtreight way
	nae het auontmael	nach dem eſſen	after ſupper/
	weder comen ſal.	wider kommen.	I will com againe.
	A. Hoort hier:	A. Horet hie:	A. Harke:
	morghen vroech	morgen frue,	to morrow morning
	eer ghy mijn peert	ehe ihr mein roſz	before you
	ten drincke leydt/	trenckt,	water my horſe/
	ſo leydt het tot dẽ hoef-ſmit/	ſo furets zum huffſchmid,	bryng him to the ſmith/
	ende dat hy toeſie	vnd das er wol zuſehe,	and let him take heede
	dat hy's niet en vernaghele.	das ers nit vernagle.	for pricking him.
	D. Mijn Heeren/	D. Ihr Herren,	D. Sirs/
	en verghetet my	vergeſt nit	do not forget
	niet te brenghen/	mir eins zu bringen,	to drincke to me/
	eñ ick ſal v allegader	vnd ich wil euch	and I will
	beſcheedt doen.	allen beſcheidt thun.	pledge you all.
	A. Sekers/ ghy hebt	A. Furwar, ihr habt	A. Trulie/ you are
	groot onghelijck/	groſz vngleich,	to blame/
	dat ghy ſoo goeden	das ihr alſo gute geſel-	to breake
	geſelſchap verlaet.	ſchafft zerſtert.	ſuch a good companie.
	D. Daer en is	D. Es iſt kein	D. There is
	gheenen raet toe/	ander mittel,	no remedie/
	ick ſal v morghen	ich will euch morgen	I will to morrow

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
83a				
	Regardez ſi les ſāgles	Vide num	Mirad ſi las cinchas	Guarda ſe le cingie
	ne ſont point rōpues :	lora ſint rupta :	no ſon quebradas :	non ſono rotte :
	apportez ma bougette,	adfer mihi bulgam,	traed mi valliza	porta mi la mia valig-
	qui pend à l'arcon	quæ pendet	que colga	ia che pende
	de la ſelle :	ex ephippio :	à la ſilla :	à l'arcione :
	tirez mes bottes,	detrahe mihi ocreas,	taca mis botas	tirami i ſtiualli,
	& nettoyez les,	& purga,	y limpiadles,	& nettameli,
	puis mettez y (dans.	deinde illis impone	y deſpues poneday den-	poi metti vi dentro
	les tricquecauſſes de-	inuerſa tibialia.	las calceras. (tro	le mie calzette.
	C. Il ſera fait	C. Fiet	C. Aſsi haré	C. E ſarà fatto
	Monſieur :	mi Domine :	Señor:	Meſſere :
	vous plait il mainte-	placétne tibi	manda v. m. agora	vi piace di venire
	nant venir ſouper?	venire cœnatum ?	venir à cenar ?	hora à cena ?
	A. Tu dis bien,	A. Benè mones,	A. Bien dezis,	A. Tu dici bene,
	tu es bon compagnon:	bonus ſodalis es :	buen moço ſoys :	tu ſei il buō cōpagno :
	or ſus, allons,	nunc age, eamus,	ea ſus, vamos,	orſu andiamo,
	ie ſuis tout preſt.	paratus ſum.	eſtoy aparejado.	io ſono in ordine.
	D. Ie m'en vay ſouper	D. Ego foras eo	D. Yo me voy à cenar	D. Vo à cenar
	à la ville,	cœnatum,	fuera,	fuora,
	ſi quelqu'vn	quòd ſi quis	ſi alguno	ſe qualchuno
	me demande,	me percunctetur,	pregunta por mi,	domanda di me,
	tu me trouueras en la	inuenies me	me hallareys	mi trouerai (re :
	maiſon du Treſorier:	domi Theſaurarij :	en caſa del Teſorero :	in caſa del Theſaurie-
84a	ou bien dites leur,	vel dicito ei	o dezid les,	ouero digli,
	qu'incontinent	me ſtatim	que luego	che ſubito
	apres ſouper	à cœna	en acabando de cenar	doppo cena
	ie reuiendray.	eſſe rediturum.	bolueré.	ritornerò.
	A. Eſcoutez :	A. Atque audi :	A. Eſcuchad :	A. Aſcolta :
	demain au matin,	cras manè,	à la mañanita,	doman da mattina,
	deuant qu'abbreuuiez	antequam equū meū	antes que deys à beuer	prima che dar à bere
	mon cheual,	adaquaueris,	à mi cauallo, (rero,	al mio cauallo,
	menés le au mareſchal	duc eum ad fabrū fer-	lleuadle en caſa del her-	menalo al mareſcalco,
	& qu'il ſe dōne garde	rariū, & caueat ne ma-	y que ſe guarda	& che guardi bene
	de ne l'enclouer.	lè clauos impingat.	d'enclauarlo.	di non inchiodarlo.
	D. Meſsieurs,	D. Mei domini,	D. Señores,	D. Signori,
	n'oubliez pas	nolite obliuiſci	no oluiden vs. ms.	non dimenticate
	de boire à moy,	propinare mihi,	de beuer à mi,	di bere à me,
	& ie vous	ego omnibus pariter	y yo os haré	& io vi faró
	pleigeray tous.	reſpondebo.	todos razon.	à tutti ragione.
	A. Certes vous auez	A. Profectò,	A. Por cierta que v.m.	A. Certe che hauete
	grand tort,	periniquè facis,	ſe engenna,	gran torto,
	de rompre	qui tam bonum con-	de dexar	di laſciare
	ſi bonne compaignie.	tubernium deſeras.	tan buena compañia.	ſi buona compagnia.
	D. Il n'y a	D. Aliud fieri	D. No ay	D. Non ci é
	remede,	non poteſt,	remedio,	remedio,
	ie vous tiendray	cras	yo os terné	vi terró

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
84b	alle den dagh	den gantzen tag	all the day long
	gheſelſchap houden.	geſelſchafft leyſten.	keepe you companye.
	A. Wat volck	H. VVas fur volck	A. What folke
	is daer binnen?	is drinnen?	be there within?
	C. T'zijn gaſten.	C. Es ſind geſt.	C. They be geſſe.
	A. Van waer zijnſe?	A. Von wannen ſind ſie?	A. Of what countrye?
	C. Van deſe ſtadt:	C. Aus dieſer ſtatt:	C. Of this towne:
	believet v	geliebt euch	wil it pleaſe you
	met hen t'eten?	mit ihnen zu eſſen?	to ſup with them?
	A. Het is ons euen eens.	A. Es gilt vns eben gleich.	A. It is al one to vs.
	B. Godt ſegene v/	B. Gott geſegne es euch,	B. Much good may it doe
	mijne heeren.	ihr Herren.	you/ Sirs.
	C. Ick bedancke v/	E. Gott dancke euch,	C. God a mercy/
	heer weerdt.	mein wirt.	mine hoſte.
	B. Ick bidde v	B. Ich bit euch	B. I pray you
	maeckt goede ciere	ſeyt frolich	make good cheere
	van t'ghene datter is/	mit dem das ihr habt,	with ſuch as ther is/
	ende en ſpaert	vnd ſpart	and ſpare
	den wijn niet/	den wein nit,	not the wine/
	want het is heet.	den es iſt heiſz.	for it is hot.
	Keldermeeſter/	Kheller,	Tapſter/
	tapt een vyerken	zapff ein echtmaas	drawe a halve pinte
	rooden wijn/	klaren wein,	of claret wine/
85b	om hen te laeten	das ſie in	that they may
	proeuen.	verſuchen.	take of it.
	Mijn gaſten/	Ihr geſt,	My geſſe/
	wat dunckt v	was dunckt euch	how doo you like
	van deſen wijn?	von dieſem wein?	this wine?
	en ſmaeckt hy niet wel?	ſchmeckt er nit wol?	hath it not a good taſt?
	en heeft hy niet	vnd hat er nit	hath it not
	een ſchoon coleur?	ein ſchon farb?	a fayre colour?
	is hy niet wel weerdt	iſt er nit wol werdt	is it not worth
	datmen hem drincke?	das man ihn trinckt?	the drincking?
	A. Hy is ſchoon en goedt:	A. Er iſt ſchon vnd gut:	A. It is fayre and good:
	waer is de weerdinne?	wo iſt die wirtin?	where is my hoſtes?
	B. Sy ſall terſtont comen/	B. Sie wird bald kommen,	B. Shee will com anone/
	maeckt te wijle	ſeyt mittler weil	in the meane time
	goede chiere	frolich vnd guter ding	make good cheere
	van t'ghene dat ghy hebt:	met dem ſo ihr habt:	with ſuch as yee have:
	ghy ſult op een ander reyſe	ihr werdt auff ein ander	yee ſhall be better entertai-
	beter ghetoeft worden.	mal beſſer getractiert wer-	ned an other time.
	A. Wy zijn ſeer wel/	A. Wir ſein gar wol, (den.	A. Wee be very well/
	heer weerdt/	Herr wirdt,	mine hoſte/
	wy dancken v.	wir dancken euch.	wee thancke you.
	B. Mijn heere/	B. Mein Herr,	B. Sir/
	ick brenght v.	ich brings euch.	I drincke to you.

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
85a	*compaignie*	tota die	*compañia*	compagnia
	demain tout le iour.	vobis ſodalis adero.	*mañana todo el dia.*	domane tutto l'giorno.
	A. Quelles gens	A. Quinam	*A. Que gente*	A. Che gente
	y a il la dedans ?	ſunt intus ?	*ay alla dentro ?*	é la dentro ?
	C. Ce ſont hoſtes.	C. Sunt alij conuiuæ.	*C. Hueſpedes ſon.*	C. Sono foreſtieri.
	A. D'où ſont ils ?	A. Vnde ſunt ?	*A. De donde ſon ?*	A. Di doue ſono ?
	C. De ceſte ville :	C. Ex hac ciuitate :	*C. D'eſta villa :*	C. Di queſta terra :
	vous plait il	placetne tibi	*mandan vs. ms.*	vi piace
	ſoupper auec eux ?	cum illis capere cibũ ?	*cenar con ellos ?*	di cenar con eſſi ?
	A. Ce nous eſt tout vn.	A. Nobis vtrũuis pla-	*A. Todo ſe nos es vno.*	A. A noi é tuttuno.
	B. Bon prou vous face,	B. Deus vobis (cet.	*B. Buen prouecho os*	B. Buon pro vi faccia,
	Meſsieurs.	adſit, Domini mei.	*haga, Señores.*	Signori.
	E. Grand mercy,	E. Gratias agimus,	*E. Yo os ſelo agradeſco,*	E. Vi ringratio,
	mon hoste.	mi hoſpes.	*mi hueſped.*	meſſer l'hoſte.
	B. Ie vous prie	B. Oro vos,	*B. Suplico à vs. ms.*	B. Vi prego,
	faites bonne chere	vt exporrigatis frontẽ	*que hagan buena ciera*	fate buona cera
	de ce qu'il y a,	ex eo quod adeſt,	*de lo que ay,*	de quello che ci é,
	& n'espargnez	& ne parcatis	*y no aborrays*	non iſparniate
	pas le vin,	vino,	*el vino,*	il vino,
	car il fait chaud.	nam calidus aer eſt.	*porque haze calor.*	per che fa caldo.
	Sommelier,	Cellarie,	*Ola, bodeguero,*	O canouare,
	tirez vne chopine	prome heminam	*ſacaday vn medio*	trahe vn quarto di
	de vin clairet,	vini rubri,	*quartillo de vino roxo,*	boccal di vino roſſo,
86a	*pour leur donner*	guſtandi	*para que*	perche lo
	à gouſter.	cauſa.	*pueden prouar.*	poſſino aſſaggiare.
	Mes hostes,	Conuiuæ mei,	*Señores huespedes,*	Signori,
	que vous ſemble	vt placet vobis	*que les pareſce*	che vi pare
	de ce vin ?	hoc vinum ?	*d'eſte vino ?*	di queſto vino ?
	n'a il pas bon goust ?	ſapit ne vobis benè ?	*no tiene buen ſapor ?*	non ha buon guſto ?
	n'a il pas	an non pulchrè	*no tiene*	non ha
	belle coleur ?	coloratum ?	*muy linda color ?*	bel colore ?
	ne vaut il pas bien	an non dignum	*no mereſce bien*	non merita egli
	le boire ?	quod bibatur ?	*que lo beuen ? (es :*	d'eſſer beuuto ?
	A. Il eſt bel & bon :	A. Pulchrũ eſt & bo-	*A. Muy lindo y bueno*	A. Molto bello & buo-
	où eſt l'hosteſſe ?	nũ: ſed vbi eſt hoſpita ?	*que es de la hueſpeda ?*	ne é : doue é l'hoſteſſa ?
	B. Elle viẽdra inconti-	B. Ea mox aderit,	*B. Luego verna,*	B. Ella verrà ſubito,
	nent, faites cependant	vos interim	*hagan vs. ms. entre-*	fate fra tanto
	bonne chere de ce	hilarè viuite	*tanto buena ciera*	buona cera
	que vous auez, vous	ex eo quod adeſt,	*de lo que tienen,*	di quello che hauete.
	ſerez mieux traitez	aliàs	*mejor ſeran trattados*	voi ſarete meglio trat-
	vne autre fois.	meliùs tractabimini.	*en algun otro dia.*	tati vn'altra volta.
	A. Nous ſommes treſ-	A. Benè agitur nobiſ-	*A. Muy bien ſomos,*	A. Noi ſiamo bene,
	bien, mon hoste,	cum, domine hoſpes,	*ſeñor huesped,*	meſſer l'hoſte,
	nous vous remercions.	gratias tibi agimus.	*tenemos lo en merced.*	vene ringratiamo.
	B. Monſieur,	B. Mi domine,	*B. Señor mio, (uer.*	B. Signor mio,
	ie boy à vous.	propino tibi.	*ſupplico à v.m. de be-*	io beuo à v. s.

86b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	A. Ick wacht's van v/	A. Ich warts von euch,	A. I looke for it of your hād/
	heer weerdt/	Herr wirdt,	myne hoste/
	ick ſal v beſcheedt doen	ich wil euch beſcheid thun	I pledge you
	met goeder herten.	mit gutem hertzen.	with all my heart.
	B. Mijn heere/ belieuet v	B. Mein Herr, wolt ihr	B. Sir/ will it pleaſe you
	my oorlof te gheuen	mir erlauben	to geeve me leave
	dat ick het v brenghe?	das ich euch bringe?	to drincke to you?
	A. Ick bedancke v	A. Ich ſag euch danck	A. I thancke you an
	hondert duyſent mael.	hondert tauſent mal.	hundred thouſand times.
	B. My dunckt dat ick v	B. Es dunckt mich das ich	B. Mee thinck that I
	eertijts gheſien hebbe/	euch vorzeytẽ geſehẽ hab,	have ſeen you ſomtime/
	maer my en ſtaet	aber ich kan	but I do not remember
	niet wel voren waer:	nit erdencken wo:	well where:
	my dunckt dattet	mich dunckt	mee thincketh that it is
	te Bruſſel is.	zu Bruſſel.	at Bruſſel.
	A. Jae 't ſeker/	A. Ia furwar,	A. Yea trulie/
	ick ben van Bruſſel.	ich bin von Bruſſel.	i am of Bruſſell.
	B. Ghy en ſult v niet	B. Habt mir nicht fur vbel	B. It wil not diſpleaſe
	belghen dat ick na uwen	das ich nach euwerem na-	you if i aſke your name:
	naem vraghe:	men frag:	how are you
	Hoe heet ghy?	VVie heiſt ihr?	called?
	A. Ick heet Samſon.	A. Ich heiſſe Sampſon.	A. I am called Sampſon.
	B. Vā wat gheſlacht zijdy?	B. VVes geſlechts ſeyd ihr?	B. Of what kindred are you?
87b	A. Van den gheſlachte	A. Vom geſchlechte	A. Of the linage
	der Scholiers.	der Scholierer.	of the Scholiers.
	B. Ghy ſeght waer/	B. Ihr redet recht,	B. You ſaye true/ now
	nu word ick v kennende:	nuhn kenne ich euch erſt:	begin I to knowe you:
	Hoe vaerdy al?	wie gehts euch?	How fare you?
	A. Als uwen vriendt/	A. VVie euwere freundt,	A. As your frinde/
	ghereedt om v	bereit euch freundtſchafft	readie to doo you
	vriendtſchap te doen.	zu erzeigen.	pleaſure.
	B. Ick bedancke v	B. Ich bedancke euch	B. I thancke you:
	van uwen goeden wille.	euwers gutens willens:	for your good will:
	Van waer	Von wannen	From whence com
	comdy nu/	kompt ihr nun,	you now/
	van ouer zee?	vber meer?	from beyond the ſea?
	A. Neen/ ick come	A. Nein, ich komme	A. No/ I com
	wt Vranckrijck/	aus Frankreich,	from Fraunce/
	wt Enghelandt/	aus Engellandt,	from England
	ende wt Duytſlandt.	vnd aus Deutſchlandt.	and from high Dutchland.
	B. Wat ſeytmen nieuws	B. VVas ſagtman newes	B. What newes
	in Vranckrijck?	in Frankreich?	in Fraunce?
	A. Sekers/ niet goedts.	A. Furwar, nicht viel guts.	A. Trulie/ nothing good.
	B. Hoe dat?	B. VVie das?	B. How ſo?
	A. Sy zijn ſo verhit	A. Sie ſeind ſo verhitzt	A. They are ſo chaufed
	op malkanderen/	einer gegen den andern,	the one againſt the other/

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
87a	*A. Ie l'aime de vous,*	A. Accipiam abs te,	*A. De buena gana lo*	A. Buon pro vi faccia,
	mon hoſte,	Domine hoſpes,	*recibo, Señor huesped,*	meſſer l'hoſte,
	ie vous pleigeray	reſpondebo tibi	*yo os haré razon*	vi farò ragione
	de bon cœur.	libenti animo.	*de muy buena volũtad.*	di buon cuore.
	B. Mõſieur, vous plaist	B. Domine, placétne	*B. Señor, mande me*	B. Signor, vi piace
	il me donner congé	tibi dare mihi hãc ve-	*v. m. dar licencia*	egli darmi licenza
	de boire à vous?	niam vt propinẽ tibi?	*de beuer à v. m.?*	di bere à v. s.?
	A. Ie vous remercie	A. Ago tibi gratias	*A. Yo ſelo agradeſco*	A. Io vi ringratio
	cent mille fois.	ingentes.	*cien mil vezes.*	cente mille volte.
	B. Il me ſemble vous	B. Videor mihi	*B. Parece me, que os he*	B. Mi pare d'hauerui
	auoir veu autrefois,	te aliquando vidiſſe,	*viſto en otro tiempo,*	veduto altre volte,
	mais il ne me ſouuient	ſed non ſatis	*pero no ſe me acuerdo*	ma non mi poſſo ben
	pas bonnement où:	recordor vbi:	*bien adonde:*	ricordar, doue:
	il m'est d'aduis,	vt puto,	*à mi me parece*	parmi che fuſſe
	que c'est à Bruxelles.	Bruxellæ.	*que es à Bruſelas.*	à Bruſſella.
	A. Ouy certes,	A. Ita eſt certè,	*A. Aſsi es,*	A. Si per certo,
	ie ſuis de Bruxelles.	ego ſum Bruxellenſis.	*que de Bruſelas ſoy.*	io ſono da Bruſſella.
	B. Il ne vous deſplai-	B. Non ægrè feres	*B. V.M. me perdonarà*	B. Perdonatemi
	ra pas ſi ie demande	ſi nomen tuum	*ſi pregunto por*	s'io domando del vo-
	voſtre nom: (vous?	quæram:	*ſu nombre:*	ſtro nome:
	commẽt vous appellez	quo nomine vocaris?	*como os llamays?*	come vi chiamate?
	A. Ie m'appelle Samſõ.	A. Vocor Samſon.	*A. Yo me llamo Samſõ.*	A. Ho à nome Sãſone.
	B. De quelle lignage	B. Quo genere natus es?	*B. De que linage ſoys?*	B. Da qual caſata ſiete?
	eſtes vous?			
88a	*A. De la lignee*	A. Genere	*A. Del linage*	A. Della famiglia
	des Eſcoliers.	Scholaſticorum.	*de los Eſcolares.*	de' Scolari.
	B. Vous dites vray,	B. Rectè dicis,	*B. Razon tiene,*	B. Voi dite il vero,
	maintenãt vous recog-	nunc ego te agnoſco:	*ya os conoſco:*	adeſſo ſi che vi ricono-
	noy je: cõmẽt vous va?	ut vales?	*como eſta v.m.?*	Come ſtate? (ſco:
	A. Cõme voſtre amy,	A. Amicus tuus,	*A. Como amigo de v.m.*	A. Bene, come amico
	preſt à vous faire	paratus ad gratifi-	*aparejado de hazer le*	voſtro, & pronto à
	plaiſir.	candum tibi.	*todo plazer. (v.m.*	farui piacere.
	B. Ie vous remercie	B. Habeo tibi gratiam	*B. Beſo las manos de*	B. Vi ringratio
	de voſtre bon vouloir:	de tua beneuolentia:	*por ſu buena volũtad:*	de voſtro buono animo:
	d'où venés vous	vnde	*De donde viene v.m.*	D'onde venite
	maintenant,	venis?	*agora?*	hora,
	de dela la mer?	an è locis trãſmarinis?	*de hazia alla la mar?*	d'oltro al mare?
	A. Non, ie vien	A. Non, venio	*A. No, Señor, vengo*	A. No, vengo
	de France,	è Gallia,	*de Francia,*	di Francia,
	d'Angleterre,	ex Anglia,	*de Ingalatierra,*	d'Inghilterra,
	& d'Allemaigne.	& ex Germania.	*& d'Alemannia.*	& d'Alemagna.
	B. Que dit on	B. Quid noui auditur	*B. Que ay de nueuo en*	B. Che ſi dice di nuouo
	de noueau en France?	in Gallia?	*Francia? (ſa buena.*	in Francia? (to.
	A. Certes, rien de bon.	A. Certè nihil boni.	*A. No ay porcierto co-*	A. Niẽte di buono cer-
	B. Comment cela?	B. Quid ita?	*B. Pues como?*	B. Como coteſto?
	A. Ils ſont tellement	A. Adeò flagrant	*A. Son tan enrauiados*	A. Sono talmẽte adira-
	acharnez les vns con-	odio mutuo,	*los vnos cõtra los otros,*	ti l'vno contra l'altro,
	tre les autres,			

88b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	dat ick eenen grouwel heb	das mir grauſet	that I am euen afraide
	daer af te ſpreken.	dar von zu reden.	to ſpeake ther of.
	B. Godt behoede ons	B. Gott behute vns vor	B. God preſerue vs
	van inlandſche oorloghe/	einen inlendiſchen kriege,	from ciuil warres/
	want het is een	dann es iſt	for it is
	quade plaghe:	eine ſchwere plag:	an euell plaghe:
	maer wy moeten	aber wir muſſen	but wee muſt
	verduldich zijn/	gedult tragen,	haue pacience/
	wy ſullen den peys hebben	wir werden fried haben	whee ſhall haue peace
	alſt Godt belieuen ſal.	wann es Gott gefellig iſt.	when it will pleaſe God.
	A. Wat ſeytmen nieuws	A. VVas ſagt man newes	A. What newes dothmen re-
	in deſe ſtadt?	in dieſer ſtadt?	port in this towne?
	wat ſeytmen goedts?	was ſagt man guts?	what good dothmen ſaye?
	B. T'is al goedt/	B. Es iſt noch alles gut,	B. All goeth well/
	ick en wete niet nieuws.	ich weis nicht newes.	I knowe no newes.
	A. Mijn Heeren/	A. Meine Herren,	A. Sirs/
	en belcht v niet/	wollet es nit vbel auff ne-	by your leaue/
	ick gheuoel my	men, ich befule mich	I am ſumwhat
	wat ſieckachtich.	etwas vbel.	euel at eaſe.
	B. Mijn heere/ iſt dat	B. Mein herr, befuhlet	B. Sir/ if you be
	ghy v ſieckachtigh voelt/	euch vbel,	ill at eaſe/
	ſoo gaet ruſten/	ſo gehet zur ruhe,	go and take your reſt/
	v camer es bereedt:	ewer kammer iſt bereit:	your chambre is readie:
89b	Janneken/	Iohanna,	Jone/
	maeckt goet vier	maket ein gut feur	make a good fier
	in ſijn camer/	in ſeine kammer,	in his chambre/
	ende dat hy gheen dinck	vnd das es	and let him
	ghebreck en hebbe.	an nichts mangele.	lacke nothing.
	A. Mijn lief/ is mijn	A. Meine freundin,	A. My ſhee frinde/
	bedde ghemaeckt?	iſt mein bett gemacht?	is my bed made?
	iſt goedt?	iſts gut?	is it good?
	F. Jae't mijn Heere/	F. Ia mein Herr,	F. Jea Sir/
	t'is een goedt	eſt iſt ein gut	it is a good
	pluymbed/	pflaumbette,	federbed/
	ende de ſlaeplakenen	vnd die leylacher	the ſcheets
	zijn heel ſchoon.	ſeyn ſehr ſchon.	be very cleane.
	A. Treckt mijn couſſen wt/	A. Ziehet mir meine hoſen	A. Pull of my hoſen/
	ende viert mijn bedde/	auſz, vnd wermet das bette,	and warme my bed/
	want ick ben	dan ich bin	for I am
	ſeer qualijck te paſſe:	nicht ſehr woll zu paſſe:	very ill at eaſe:
	ick beve ghelijck het loof	ich zittere wie ein	I ſheake as a leafe
	op den boom.	eſpen laub.	vpon the tree.
	Wermt mijnen	Wermet mein	Warme my
	ſlaepdoeck/	haupttuch,	kerchif/
	ende bindt my	vnd bindet mir	and binde
	mijn hooft wel.	das haupt wol.	my head well.

89a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
que i'ay	vt horream	*que tengo horror*	che ho horrore
horreur d'en parler.	de eo loqui.	*de hablar d'ello.*	di parlarne.
B. Dieu nous preſerue	B. Deus cõſeruet nos	*B. Dios nos guarda*	B. Dio ne guardi
de la guerre ciuile,	ab inteſtino bello,	*de guerra ciuil,*	di ciuil guerra,
car c'est	eſt enim	*porque es*	percio che é
vn mauuais fleau :	grauis calamitas :	*vna graue punicion :*	vn mal flagello :
mais il nous faut	ſed nobis	*pero es meneſter*	ma ne biſogna
auoir patience,	patienter ferendũ eſt,	*que ayamos paciencia,*	hauer patienza,
nous aurons la paix	habebimus pacem	*ternemos paz*	hauremo pace
quand il plaira à Dieu.	cùm Deo placebit.	*quando Dios querrà.*	quando Dio vorra.
A. Que dit on de nou-	A. Quid noui eſt	*A. Que dizen de nueuo*	A. Che ſi dice di nuo-
ueau en ceſte ville ?	in hac ciuitate?	*en eſta villa ?*	uo in queſta terra?
que dit on de bon ?	quid boni affertur?	*que dizen de bueno ?*	che ſi dice di buono?
B. Tout va bien, ie ne	B. Omnia ſunt bona,	*B. Todo va muy bien,*	B. Tutto ſta bene,
ſcay rien de noueau.	ego noui nihil audiui.	*no ſe nada de nueuo.*	no ſo niente di nuouo.
A. Meſsieurs,	A. Domini mei,	*A. Señores,*	A. Signori,
ne vous deſplaiſe,	ne moleſtum ſit vobis,	*perdoned me vs. ms.,*	perdonatemi,
ie me trouue	ſentio aliquam	*hallo me*	io mi ſento
vn peu mal.	morbi tentationem.	*vn poquito mal.*	vn poco male.
B. Monſieur, ſi vous	B. Mi domine, ſi quid	*B. Señor, ſi v. m.*	B. Signore, ſe voi vi
vous trouuez mal,	mali ſentias, confer te	*ſe ſiente mal,*	ſentite male, andate à
allez vous en repoſer,	ad quietem, cubiculũ	*vayaſe à repoſar, ſu*	ripoſare, la voſtra ca-
voſtre chãbre eſt preſte ;	tuum paratum eſt:	*camara eſta aparejada:*	mera é in ordine :
90a *Ieanne,*	Iohannula,	*Iuana,*	Giouanna,
faites bon feu	extrue luculentum fo-	*haz buen fuego*	fate buon fuoco
en ſa chambre,	cum in eius cubiculo,	*en ſu camara,*	nella ſua camera,
& qu'il n'ait	& ne quid ei rerum	*y que no tenga falta*	& che non gli
faute de rien.	neceſſarium deſit.	*de coſa ninguna.*	manchi nulla.
A. M'amie,	A. Mea amica, éſtne	*A. Hermana,*	A. Amor mia,
mon lict est il fait?	lectus meus paratus?	*eſta hecho mi cama?*	é fatto il mio letto?
est il bon ?	éſtne bonus & mollis?	*es buena ?*	é egli buono?
F. Ouy Monſieur,	F. Etiam mi domine,	*F. Si Señor,*	F. Signor ſi,
c'est vn bon lict	eſt bonus & plumis	*es vna cama muy bue-*	egli é vn buon letto
de plume,	plenus,	*na de plumas,*	di piuma,
& les linceux	& lecti ſtragula lintea	*y las ſauanas*	& le lenzuola
ſont fort blancs.	ſunt munda.	*ſon muy limpias.*	ſono molto bianche.
A. Tirés mes chauſſes,	A. Detrahe mihi tibia-	*A. Sacad mis calças,*	A. Tiratemi le calze,
& bacinez mon lict,	lia, & calefacito meũ	*y callentad mi cama,*	& ſcaldate il mio letto,
car ie ſuis	lectum, nam valde	*porque me hallo*	perch'io ſto
fort mal disposé:	malè ſum affectus :	*muy mal :*	molto male:
ie tremble comme la	ſimilis ſum frondibus	*estoy temblando como*	tremo come la foglia
fueille ſur l'arbre.	arborum.	*la hoja ſobre el arbol.*	ſu l'arbore.
Chauffez mon	Calefacito meum lin-	*Callentad mi pano de*	Scaldatemi la
couurechef,	teum capitiũ noctur-	*cabeça,*	ſcuffia,
& me ſerrez	num, & benè mihi ob-	*y attad me*	& legatemi
bien la teſte.	liga meum caput.	*bien la cabeça.*	bene il capo.

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
90b	Hola/ ghy bindt te ſtijf/	Hola, ihr bint zu hart,	Soft/ you binde it to harde/
	brengt mijn oorcuſſen	bring mein hauptkuſſen	bryng my pillow/
	ende deckt my wel:	her, vnd deckt mich wol	and couer mee well:
	ſchuyſt de gordijnen/	zu: ziehet die vmheug fur,	drawe the curtines/
	ende ſpeetſe	vnd hefftet ſie mit einer	and pin them with
	met een ſpelle:	ſtecknalden:	a pin:
	waer is den piſpot?	wo iſt die bruntzkachel?	where is the chamber pot?
	waer is het ſecreet?	wo iſt das heimlich gemach?	where is the priuie?
	F. Volght my/	F. Folget mir,	F. Follow me/
	ende ick ſal v	ich wil euch	and I will
	den wech wijſen:	den weg weiſen:	ſhew you the way:
	gaet daer bouen	ſteigt auffwartz	go vp
	al recht wt/	recht auſz,	ſtreight/
	ghy ſullet vinden	da werdet ihrs finden	you ſhall finde them
	aen de rechte handt/	auff der rechten hant,	at the right hand/
	iſt dat ghy't niet en ſiet/	wann ihrs nicht ſehet,	if you ſee them not/
	ghy ſullet wel riecken.	ſo werdet ihr wol riechen.	you ſhall ſmell them wel e-
	Mijn Heere/	Mein Herr,	Sir/ (nough.
	en belieft v	begert ihr	doth it pleaſe you
	niet anders?	nichts mehr?	to haue no other thing?
	zijdy wel?	ſeidt ihr nun wol?	are you well?
	A. Jae ick mijn lief/	A. Ia meine freundinne,	A. Yea my ſhee frinde/
	doet de keerſſe wt/	leſchet das licht auſz,	put out the candell/
91b	ende comt eens by my.	vnd comt ein wenig zu mir.	and come neerer to mee.
	F. Ick ſalſe wt doen/	F. Ich wils auſzleſſchen,	F. I wil put it out/ when
	als ick wt de camer ben:	wan ich auſz der kamer bin:	I am out of the chamber:
	wat belieft v?	was begheret ihr?	what is your pleaſure?
	zijdy noch	ſeidt ihr noch	are you not well
	niet wel?	nicht wol?	enough yet?
	A. Mijn hooft leyt te leege/	A. Mein haupt ligt zu ni-	A. My head lyeth to lowe/
	heft een luttel	hebt ein wenig (drig,	lift vp a little
	den hooftpeulinck op/	den hauptful auff,	the bolſter/
	ick en ſoude ſoo leege	ich konte ſo	I can not
	niet connen liggen.	nidrig nicht liegen.	lie ſo lowe.
	Mijn lief/	Mein lieb,	My ſhee frinde/
	cuſt my eens/	kuſſet mich ein mal,	kiſſe me once/
	en ick ſal	ſo ſol ich	and I ſhall
	des te beter ſlapen.	deſto beſſer ſchlaffen.	ſleape the better.
	F. Slaept/ ſlaept/	F. Schlafft, ſchlafft,	F. Sleape/ ſleape/
	gy en zijt niet ſieck	ihr ſeidt nicht kranck,	you are not ſicke
	nu ghy ſpreekt	weil ihr noch von kuſſen	ſeeing that you ſpeake
	van kuſſen:	redet:	of kyſſing:
	lieuer te ſteruen/	liber zu ſterben,	I had rather die/
	dan eenen man	dann einen mann	then to kiſſe a man
	in ſijn bedde te cuſſen/	in ſeinem bette zu kuſſen,	in his bed/
	oft elders.	oder anderſwo.	or in any other place.

Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
91a *Hola, vous ſerrés trop*	Ohe, duriùs aſtringis,	*Ola, appretais me mu-*	Hola, voi ſtringete
fort, apportez mõ oreil-	adfer meum puluinar,	*cho, traed mi cabeçal,*	troppo, portate il cape-
ler, & me couurés biẽ:	& operi me probè :	*y cubrid me bien:*	zale, & copritemi be-
tirez les courtines,	cortinas aduolue,	*cerrad las cortinas,*	ne : tirate le cortine,
& les attachez d'vne	& eas acicula	*y atacadles con*	& attacatele con
éſpingle:	connecte :	*un alfiler:*	vna ſpiletta :
où est le pot de chãbre?	vbi eſt matula ?	*que es del orinal?*	doue é l'urinale?
où eſt la chãbre baſſe?	vbi eſt latrina ?	*que es de la priuada?*	doue é il ceſſo?
F. Suiuez moy,	F. Sequere me,	*F. Seguid me,*	F. Seguite mi,
& ie vous	& tibi	*y yo os*	& io vi
monſtreray le chemin:	viam oſtendam :	*monſtraré el camino:*	monſtreró il camino:
montez là haut	aſcendito illuc	*ſubid alla arriba*	montate ſu
tout droit,	rectà,	*yendo todo derecho,*	diritto,
vous la trouuerez	inuenies	*y la hallareis*	voi lo trouerete
à la main droite,	ad dexteram,	*ala mano derecha,*	à man deſtra,
ſi vous ne la voyez,	quòd ſi eam nõ videris,	*ſi no la veys,*	ſe non lo vedete,
vous la ſentirez bien.	facilè tamen olfacies.	*bien la olerays.*	ben l'odorerete.
Monſieur,	Mi domine,	*Mi Señor,*	Signore,
ne vous plaiſt il	nihil	*no manda v. m.*	vi piace
autre choſe?	vis aliud ?	*otra coſa ?*	altra coſa?
estes vous bien?	benè tibi eſt ?	*eſtays bien?*	ſtate voi bene?
A. Ouy m'amie,	A. Etiam mea amica,	*A. Si hermana,*	A. Si bella figlia,
eſtaindez la chãdelle,	extingue candelam,	*matad la candela,*	ſpendete il lume,
92a *& approchés vous de*	& veni paullùm ad me.	*y llega os aqui.*	& accoſtateui di me.
F. Ie l'eſtaindray (moy.	F. Eam extinguã cùm	*F. Yo la mataré quãdo*	F. Lo ammorzeró
quand ie ſeray hors de	extra cubiculũ fuero:	*ſeré fuere de la cama-*	ſendo fuor di camera :
la chambre: que vous	quid placet tibi?	*ra: que es lo que mãda?*	che volete altro ?
plaiſt il? n'eſtes vous	nondum bene	*no eſta v. m.*	non ſtate voi
pas encore bien?	tibi eſt ?	*aun bien? (baxa,*	ancor' ben?
A. I'ay la teſte trop baſ-	A. Caput meum decli-	*A. Mi cabeça eſta muy*	A. Ho il capo troppo
ſe, hauſſés vn peu	uius iacet, attolle pau-	*alçad vn poco*	baſſo, alzate vn poco
le trauerſin,	lulum puluinar,	*la almohada,*	il capezale,
ie ne ſcauroye	ita decliui capite	*yo no podria*	non potrei
coucher ſi bas.	iacere non poſſim.	*eſtar echado tan baxo.*	corricar ſi baſſo.
M'amie,	Mea amica,	*Mis amores,*	Bene mio,
baiſez moy vne fois:	oſculare me :	*beſad me vna vez:*	baſciatemi vna volta :
& j'en	nam ita	*y con eſſo*	& io
dormiray mieux.	ſuauiùs dormiam.	*dormiré mejor.*	ne dormiró meglio.
F. Dormez, dormez,	F. Dormi, dormi,	*F. Ea ſus, duermeſe*	F. Dormite, dormite,
vous n'eſtes pas mala-	iam non ægrotas,	*v.m., que no eſta enfer-*	voi non ſtate male,
de, puis que vous	cùm loquaris	*mo pues que habla*	poi che voi parlate
parlez de baiſer:	de oſculando:	*de beſar:*	di baſciare :
plustoſt mourir,	malim mori,	*antes morir,*	piu toſto morrei,
que de baiſer vn hom-	quàm virum	*que de beſar vn hõbre*	che di baſciare vn huo-
me en ſon lict,	in ſuo lecto oſculari,	*en ſu cama, (parte.*	mo nel ſuo letto,
ni autre part.	aut alibi.	*o en qualquiera otra*	ne altroue.

Ruſt

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
92b	Ruſt in Godts name/	Schlafft in Gottes nam,	take your reſt in Gods name/
	Godt gheue v	Gott geb euch	God geeue you
	goeden nacht/	ein gute nacht,	good nicht/
	ende goede ruſte.	vnd gute ruhe.	and good reſt.
	A. Danck hebt	A. Danck habt	A. I thanke you
	ſchoon dochter.	meyne ſchone tochter.	fayre mayden.
	Het ſeſte Capittel/	**Das VI. Capittel,**	**The vj. Chapiter/**
	Coutinghe van het opſtaen.	Ein geſprech vom auffſtehen.	Communication at the opryſing.
	Symon, Robrecht, Aertus.	*Simon, Robert, Artus.*	Simon, Robert, Arthor.
	A. HOu?	A. HOle,	A. HO/
	ſullen wy opſtaen?	wollẽ wir vffſtehen?	ſhall wee riſe?
	en iſt niet tijdt	iſt es nicht zeit	is it not time
	op te ſtaen?	auff zu ſtehen?	to riſe?
	B. Wat ure iſt?	B. Vmb welche ſtund iſt es?	B. What is a clocke?
	A. Het is twee uren/	A. Es iſt zwey vhr,	A. It is two of the clocke/
	het is dry uren:	es iſt drey vhr:	it is three of the clocke:
	Jonghen/	Iung,	Boy/
93b	brenght hier licht/	bring ein lucht her,	bryng ſome ligt/
	ende maeckt vier/	vnd mach ein fewer,	and make ſome fyre/
	dat wy	das wir	that wee
	moghen opſtaen.	mogen auffſtehen.	may riſe.
	B. Roept luyder/	B. Schreyet lauter,	B. Crie more a loude/
	hy en hoort v niet.	er hort euch nicht.	he heareth you not.
	C. Hier ben ick	C. Sehet hie bin ich	C. Heere I am
	mijn heere/	Herr,	Sir/
	wat belieft v?	was wolt ihr?	what is your pleaſure?
	t'en is noch gheen dagh/	es iſt zwar noch nit tag,	it is not day ligt yet/
	ghy meught noch wel	ihr konnet noch wol	you may well ſleap
	twee goede uren ſlapen	zwo gantzer ſtund ſchlaf-	two good howers
	eer dat het dagh is.	fen ehe es tag wirt.	a fore it be day.
	A. Gaet/ gaet/	A. Gehe, gehe,	A. Go/ go/
	ontſteket vier:	mach ein fewer an:	kindell the fier:
	ghy wilt ons oock	du wilt vns auch	thou will make vs
	ſoo luy maecken	ſo faul machen	as ſlougiſh
	eñ ſoo goede huyſhouders	vnd ſo einen guten hauſz-	and as good huſbandes
	als ghy zijt.	vatter wie du biſt.	as thou art.
	Droocht mijn hembde/	Truckne mein hembt,	Drie my ſhirt/
	op dat ick op mach ſtaen.	auff das ich moge auffſtehẽ.	that i may riſe.
	Blijue int bedde	B. Es mag im bett bleiben	B. Let him tarie at bed
	die wil/	der da will,	that liſteth/

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
93a *Repoſez de par Dieu,*	Quieſce Dei nomine	*Huelguele v. m. Dios,*	Ripoſate da parte di
Dieu vous doint	inuocato, Deus det	*Dios os dé*	Dio vi dia (Dio,
bonne nuict,	tibi fauſtam noctem,	*buenas noches,*	la buona notte,
& bon repos.	& bonam quietem.	*y buen repoſo.*	& vn buon ripoſo.
A. Grand mercy	A. Habeo gratiam	*A. Mucha merced*	A. Vi ringratio
belle fille.	formoſa filia.	*bonita moça.*	bella figlia.

Chapitre VI,	Sextum Caput,	Capitulo VI,	Capitolo VI,
Deuis de la leuee.	Collocutio de ſurrectione.	*Platicas en el leuantar.*	Raggionamenti nel leuarci.
Simon, Robert, Artus.	*Simon, Robertus, Artus.*	Simon, Roberto, Artus.	*Simon, Roberto, Artus.*

A. HAu, (nous ?	A. HEus, heus,	*A. OLa, hemonos*	A. HOla, (noi?
nous leuerons	ſurgemus tan-	*de leuantar ?*	ci leuaremmo
n'eſt il pas temps	éſtne tempus (dem ?	*no es tiempo*	non é ancor tempo
de ſe leuer ?	ſurgendi ?	*que nos leuantamos ?*	de leuarſi ?
B. Quelle heure eſt il ?	B. Quota eſt hora ?	*B. Que hora es ?*	B. Che hora é ?
A. Il eſt deux heures,	A. Secunda eſt,	*A. Las dos ſon,*	A. Doe hore son ſonate,
il eſt trois heures :	ſonuit tertia:	*ya ſon tres horas :*	egli é tre hore:
Garcon,	Puer,	*Mochacho,*	Garzone,
94a *apporte de la lumiere,*	adfer huc lucernã,	*traed aca lumbre,*	porta qui lume,
& fay du feu,	& fac luceat focu-	*y haz fuego,*	e fa del fuoco,
que nous	lus, vt	*para que nos*	che ſi
nous levions.	ſurgamus.	*leuantemos.*	leuiamo.
B. Criez plus haut,	B. Intende vocem,	*B. Llamad mas fuerte,*	B. Gridatte piu forte,
il ne vous oit pas.	non te exaudit.	*no os oye.*	perche non vi ode.
C. Me voicy	C. En adſum	*C. He me aqui*	C. Ecco mi qui
Monſieur,	mi domine,	*Señor,*	Meſſere,
que vous plait il ?	quid me vis ?	*que manda v. m. ?*	che vi piace ?
il n'eſt pas encore iour,	nondum diluxit,	*aun no es de dia,*	non é ancor' giorno,
vous pouuez bien dor-	potes etiamnum	*bien puede v.m. aun dor-*	potette dormir ancora
mir deux bõnes heures	duas horas dormire	*mir dos horas enteras*	due hore,
auant qu'il ſoit iour.	ante diei exortum.	*antes que ſera de dia.*	prima che facci giorno.
A. Va, va,	A. I, i,	*A. Vete, vete,*	A. Va, va,
allume le feu :	accende ignem:	*encended el fuego :*	accend' il fuoco :
tu nous veux faire	tu nos vis	*tambien nos quieres*	che ne voi
auſsi pareſſeux	tam deſides & fru-	*hazer tan pereſoſos*	far tanto pigro
& auſsi bõs meſnagers	gi homines reddere	*y tan buenos caſeros*	& bon menagiere
que toy.	quàm ipſe es.	*como tu eres.*	como ſei tu.
Seiche ma chemiſe,	Sicca induſiũ meũ,	*Secad mi camiſa, (tar.*	Sciuga la mia cami-
afin que ie me leue.	vt ſurgam.	*para que me puedo leuã-*	ſcia, à fin ch'io me leui.
B. Demeure au lict	B. Premat nidum	*B. Que deſe en la cama*	B. Reſti in letto
qui voudra,	qui volet,	*quien quiſiere,*	chi vole,

aen

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
aengaende van my/	aber mir belangend,	as for mee/
ick hebbe te veel te doen.	ich hab viel zu verrichten.	I have to much buſineſſe.
A. Waer is	A. VVo iſt	A. Where is
den ſtalknecht?	der ſtalknecht ?	the horſe keeper?
gaet ſeght hem	gehe hin, vnd ſage ihm	go tell him/
dat hy mijn peert	das er mein pferdt	that hee my horſe
te water leyde:	trencke :	leade to the river:
als hy't wel ghewreuen/	wan ers wurt haben	when hee hath well rubbed
ende gheroſkamt heeft/	wol gewiſchet vnd geſtrie-	and curreied him/
de mane ghekemt/	gelt, den maan gekempft,	combed his maine/
gheſadelt/ ende den ſteert	geſattelt, und	ſadled/ and truſt
ghevlochten/	vffgeſchwentzt,	his tayle/
dat hy't wel	daſſer es wol	that he will let
laet drincken/	trincken laſſe,	him drincke well/
ende dat hy't daer nae	vnd ihm darauff	and then let him geeve
gheue anderhalf ſpinte	anderthalb meſz habere	a pecke and a halfe
haueren.	furgebe.	of oates.
B. Gaet coopt my	B. Gehe hin, vnd kauffe	B. Go buye me
een doſijn neſtelen:	mir ein dutzin neſtel :	a dooſen of poyntes:
de neſtelgaten	die neſtellocher	the oylet holes
van mijn couſſen	an meinen hoſen	of my hoſen
zijn ghebroken.	ſeind aufzgeriſſen.	are broken.
Leent my	Leihet mir	Lende me
95b uwen priem.	ewern pfriemen.	your bodkinne.
C. Zijdy ouer eynde	C. Habt ihr euch	C. Are you vp
mijn Heere?	vſſgericht Herr ?	Syr?
A. Jae ick/	A. Ia,	A. Yea/
en iſt niet tijdt?	iſt es nit zeit?	is it not time?
C. Ten is niet ſpade/	C. Zwar es iſt noch nit ſpat,	C. It is not late/
de cooplieden	dan die kramer	the marchauntes
en hebben noch	haben noch nicht	have not yet
haer winckels niet open	vffgethan ihre laden,	opened their ſhoppes/
ghedaen/ noch hun goedt	noch ihre waar	nether their ware
voort gheleyt/	aufzgelegt,	vnfolde/
cleedt v met	ziehet ewre kleider	make your ſelf readie
ghemack.	mit gemach an.	at eaſe.
A. Wy gaen ter kercken/	A. VVir gehen in die	A. Wee go to the church/
maeckt te wijle	kirche, richte du mitler	prepare in the meane while
den ontbijt reede.	weil etwas zu morgẽ eſſẽ zu.	the breake faſt.
C. Wat ſal ick v	C. VVas ſol ich euch	C. What shall I
reede maecken?	dann bereyten ?	prepare for you?
het is heden	heut iſt es	it is to day
viſch dagh.	fiſchtag.	a fiſhday.
A. Hoe?	A. VVas?	A. How?
C. T'is S. Bartolomeus	C. Es iſt heut S. Bartolo-	C. It is Saint Bartolo-
auondt:	meus abent :	mews even:

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
95a	*quant à moy,*	ego quidem	*que quanto a mi,*	quanto à me,
	i'ay trop d'affaires.	plus ſatis habeo quod	*tẽgo mucho que hazer.*	ho troppo che fare.
	A. Où eſt le	A. Vbi eſt (agam.	*A. Que es*	A. Doue é
	palefrenier?	ſtabularius?	*del moço de caballos?*	il palfreniere?
	allez luy dire	abi dicturus illi	*vete & dy le*	va a dirli
	qu'il meine mon cheual	vt equum meum	*que trae mi caballo*	che meni il mio caual-
	à la riuiere:	aquatum ducat:	*al rio:* (*fregado*	lo a l'acqua:
	quand il l'aura bien	cumque eum probè	*deſpues de auerle bien*	poi d'hauerlo ben fre-
	frotté & estrillé,	confrictum ſtrinxerit,	*y almohachado,*	gatto & ſtrillato,
	peigné les crins,	pexaque iuba	*peynado los crines,*	pettenato li crini,
	ſellé & trouſſé	ſella inſtrauerit,	*ſillado y doblegado*	ſellato & ſtroppatoli
	ſa queue,	caudamque inflexerit,	*ſu cola,*	la coda,
	qu'il le laiſſe	ſinat ad ſatietatem	*que le dexa*	che lo laſci
	bien boire,	bibere,	*bien beuer,*	ben bere,
	& puis qu'il luy baille	deinde illi præbeat	*y que le de despues*	& chi poi li dia
	vn picotin & demy	auenæ ſeſqui-	*medida y media*	vn piccotino e mizo
	d'auoine.	corbulam.	*de cebada.*	de biada.
	B. Allez moy achepter	B. Abi comparatũ mi-	*B. Vete, y compradme*	B. Va & cõpra mi do-
	vne douzaine d'eſguil-	hi duodenarium ligu-	*vna dozena de aguje-*	zena vna de ſtrinche,
	les œillettes (*lettes,*	ocelli (larum,	*los agujeros* (*tas,*	li pertuggi da metter
	de mes chauſſes	caligarum mearum	*de mis calcas*	le ſtrinche alle mie
	ſont rompus.	lacerati ſunt.	*ſon rotas.*	calze ſon rotte.
	Preſtez moy	Commoda mihi	*Emprestame ſu*	Preſtatemi il voſtro
96a	*voſtre poincon.*	pugiunculum tuum.	*ponçon.*	ponſone.
	C. Eſtes vous debout	C. Surrexiſti	*C. Es leuantado v. m.*	C. Sette leuatto
	Monſieur?	Domine mi?	*mi Señor?*	patrone?
	A. Ouy,	A. Surrexi,	*A. Pues ſi,*	A. Si,
	n'eſt il pas temps?	anne tempus eſt?	*no es tiempo?*	no é tempo?
	C. Il n'eſt pas tard,	C. Non eſt ſerum,	*C. Aun no es tarde,*	C. Non é ancor tardi,
	les marchands	mercatores	*los mercaderes*	li marcatanti
	n'ont pas encore	nondum	*no han haſta aun*	no hanno ancora
	ouuert leurs boutiques,	aperuerunt tabernas	*abierto ſus tiendas,*	apperte le lor botte-
	ny desployé	ſuas, nec merces	*ni deſplegado*	ni diſpegato (ghe,
	leurs marchandiſes,	explicuerunt,	*ſus mercaderias,*	la loro roba,
	habillez vous à	veſti te per	*viſteſe v. m. à ſu*	veſtiteui a voſtro
	voſtre aiſe.	otium.	*plazer.* (*ſia,*	belagio. (in chieſa,
	A. Nous allons à l'égli-	A. Nos templum adi-	*A. Andamos à la ygle-*	A. Noi ce n'andiamo
	ſe, apprestez tandis	mus, tu interim	*aparejad entre tanto*	apparecchiate in tãto
	le deſieuner.	ientaculum para.	*el almorzar.*	da far collatione.
	C. Que vous	C. Quid tibi	*C. Que manda v. m.*	C. Che coſa
	appreſteray je?	vis parem?	*que le apareja?*	vi apparecchiarò?
	il eſt auiourdhuy	hodiernus dies	*oy es*	hoggi é giorno
	iour de poiſſon.	piſculentus eſt.	*dia de piſcado.*	da peſci.
	A. Comment?	A. Quid ita?	*A. Pues como?*	A. Come?
	C. C'eſt la vigile	C. Eſt D. Bartolomæi	*C. Las vigilias*	C. Egli é la vigilia
	de S. Barthelemy:	peruigilium:	*de S. Bartolomeo ſon:*	di San Bartholomeo:

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
96b	het is vaſtendach.	es iſt faſtag.	it is faſtyng day.
	A. Ick en dachter	A. Ich hab furwar	A. I did not thinke
	voorwaer niet op/	daran nit gedacht,	on it truely/
	ick en wiſt niet	ich wuſte nit	I know not
	dat vaſtendach was.	das es faſtag war.	that it had been faſting.
	Bereyt ons dan	Bereyte vns dan	Prepare vs then/
	een dozijn	einem iedern zwolff	a doſen
	verſche eyeren	frieſcher eyer	of new layde egges
	in d'aſſchen ghebraden/	in der aſſchen gebraten,	roſted in the imbers/
	werme coecken/	warme kuchen,	new hot cakes/
	ende verſche boter:	vnd friſche butter:	and ſweet butter:
	laet ons gaen mijn heeren/	laſſet vns gehen ihr herren,	let vs go Sirs/
	zijdy ghereedt?	ſeit ihr bereit?	are yee redy?
	B. Seker/	B. VVarlich,	B. Truely/
	dit is een ſchoone	diſz iſt ein ſchone	here is a fayre
	ende rijke ſtadt.	vnd reiche ſtadt. (ſen,	and a riche towne.
	Siet die ſchoone ſtraeten	Sehet welche ſchone ſtraſ-	Beholde wat faire ſtreets
	ende de ſchoone huyſen.	und wie hubſche heuſer.	and faire houſes.
	A. Dat is eenen ſchoonen	A. Diſe iſt ein herlicher	A. There is a fayre
	tempel/	tempel,	temple/
	een fray kercke.	ein ſchone kirche.	a faire churche.
	B. Dat is	B. Diſz iſt	B. There is
	een ſchoone dochter/	ein ſchone tochter,	a fayre mayden/
97b	een fraey vrouwe/	ein hupſche fraw,	a fayre woman/
	een ſchoon man.	ein feiner man.	a fayre man.
	A. Wat edelman is dat?	A. VVer iſt der edelman?	A. What gentilman is that?
	B. T'is den	B. Dis iſt	B. It is the
	edelſten/	der edelſte,	nobleſt/
	den ſtoutſten/	der kuhneſte,	the hardieſt/
	den eerbaerſten/	der erbarſte,	the moſt honeſt/
	den wijſten/	der weiſeſte,	the wiſeſt/
	den rijckſten/	der reichſte,	the richeſt/
	den ootmoe-	der	the moſt
	dichſten/	ſlechteſte,	humble/
	den heuſchsten/	der hoflichſte,	the moſt courteouſe/ (try.
	den miltſten vandē lande.	der milteſte im landt.	the moſt liberall of the coun-
	A. Wat man is dat?	A. VVas iſt diſz fur ein	A. What man is that?
	B. T'is den	B. Er iſt der (menſch?	B. It is the
	alderſpijtichſten/	hochmutigſte,	prowdeſt/
	den gierichſten/	der geitzigſte,	the moſt courteouſe/
	den ialour-	der ei-	the moſt
	ſten/	frigſte,	ialiouſe/
	den bloodſten/	der bloedeſte,	the greateſt coward/
	den verbaerſten/	der forchtſambſte,	the moſt fearful/
	den grootſten	der groſte	the greateſt geber
	mont-ſpeelder	ſchwatzer	of good morrow
	vande ſtadt.	in der ſtatt.	of the towne.

97a

Francois.	Latin.	Español.	Italien.
il eſt iour de ieuſne.	indictũ eſt ieiunium.	*dia de ayuna es.*	é giorno di digiuno.
A. Ie ne penſoye pas	A. Non herclè	*A. Por cierto*	A. In vero non
certes,	memineram,	*que no ſe me acordaua,*	ci penſaua,
je ne ſcauoye pas	neſciebam	*yo no ſabia*	non ſapeua (giuno.
qu'il fust ieuſne.	ieiunandum eſſe.	*que era dia de ayuna.*	che foſſe giorno di di-
Appreſtez nous donc	Para itaque nobis	*Aparejad nos pues*	Apparecchiateci don-
vne douzaine	duodena	*vna dozena*	que vna dozena
d'œufs fraiz	oua recentia	*de hueuos freſcos*	d'oua freſchi
cuits en la braiſe,	cineri incocta,	*aſſados en las cenizas,*	roſtiti nella braſcia,
des gaſteaux chauds,	lagana calida	*tortas calientes,*	fugaſſie calde
& du beurre fraix:	& recens butyrum:	*y manteca freſca:*	con burro frèſco:
allons Meſsieurs,	eamus domini mei,	*vamonos Señores,*	andiam' Signori,
eſtes vous preſts?	num accincti eſtis?	*estan aparejados?*	ſette pronti?
B. Certes,	B. Sanè,	*B. En verdad,*	B. Certo,
voicy vne belle	hæc ſplendida	*he aqui vna linda*	ecco qui vna bella
& riche ville.	& opulẽta ciuitas eſt.	*y rica villa.*	& ricca città.
Voyez les belles rues	En platearũ munditiẽ	*Miraday las lindas*	Mirate le belle ſtrade
& les belles maiſons.	ædiumq́ue elegantiam.	*calles y hermoſas caſas.*	& le belliſſime caſe.
A. Voilà vn beau	A. En templum ele-	*A. He ay vn lindo*	A. Queſte vn bel
temple,	ganti ſtructura, ma-	*templo,*	tempio,
vne belle egliſe.	gnificam ædẽ ſacram.	*vna linda ygleſia.*	vna bella chieſa.
B. Voila	B. Ecce bellam	*B. He ay*	B. Guardatte la
vne belle fille,	iuuenculam,	*vna linda moça,*	vna bella figlia,
98a *vne belle femme,*	egregia forma mulierẽ,	*vna hermoſa muger,*	vna bella donna,
vn bel homme.	hominem formoſum.	*vn hombre galano.*	vn bel huomo. (quello?
A. Quel gentilhõme est	A. Quid iſthuc nobilis	*A. Quien es aquel ca-*	A. Che gentiluomo é
B. C'est le (cela?	B. Eſt (viri eſt?	*B. Es el mas (uallero?*	B. Egli é il
plus noble,	nobiliſſimus,	*noble,*	piu nobile,
le plus hardy,	audaciſſimus,	*el mas trauieſſo,*	il piu ardito,
le plus honneſte,	honeſtiſſimus,	*el mas honrado,*	il piu honeſto,
le plus ſage,	ſapientiſſimus,	*el mas auiſado,*	il piu ſauio,
le plus riche,	altiſſimus,	*el mas rico,*	il piu ricco,
le plus	eſt	*el mas*	il piu
humble,	modeſtiſſimus,	*humilde,*	humile,
le plus courtois,	vrbaniſſimus, (uinciẹ.	*el mas cortez, ra.*	il piu corteze, (ra.
le plus liberal du pays.	munificẽtiſſimus pro-	*el mas largo de la tier-*	il piu liberale della ter-
A. Quel hõme est cela?	A. Quid iſthuc homi-	*A. Que hõbre es aquel?*	A. Che huomo é quel-
B. C'est le	B. Eſt (nis eſt?	*B. Es el*	B. Egli é (lo?
plus fier,	dferociſſimus,	*mas fiero,*	il piu diſpettoſo,
le plus auaricieux,	auariſſimus,	*el mas auariento,*	il piu auaritioſo,
le plus ia- (*de la ville.*)	homo in pri- (ciuitatis.)	*el mas ze-* (*de la villa.*)	il piu (della città.)
loux,	mis zelotypus,	*loſo,*	zeloſo,
le plus couard,	ignauiſſimus,	*el mas couardo,*	il piu codardo,
le plus pauoreux,	timidiſſimus,	*el mas temoroſo,*	il piu pauroſo,
le plus grand don-	nugiuendulus	*el major*	il piu gran
neur de bons iours,	inſignis,	*liconero,*	luſinghiero,

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
98b	A. Wat vrouwe is dat?	A. VVer iſt die fraw?	A. What woman is that?
	B. T's de	B. Sie iſt die	B. She is the
	ſchoonſte/	ſchoneſte,	fayreſt/
	d'eerlijckſte/	die erlichſte,	the moſt honeſt/
	de cuyſchſte/	die keuſchſte,	the moſt caſt/
	de beſte/	die beſte,	the beſt/
	de geluckichſte/	die gluckſeligſte,	the happieſt/
	de rampſa=	die vngluck-	the vn=
	lichſte vander ſtadt.	ſelichſte in der ſtatt.	happieſt of the towne.
	A. Wat dochter	A. VVas iſt diſz	A. What mayden
	is dat?	fur ein iungfraw?	is that?
	B. Ten is gheen dochter/	B. Sie iſt kein iungfraw,	B. It is not a mayden/
	ſy is ghehouwt.	ſie iſt befreyet.	ſhee is maried.
	A. Sy en is niet	A. Sie iſt nit	A. Shee is not
	ghehouwt.	befreyet.	maried.
	B. Sy is ondertrowt/	B. Sie iſt vertrawet,	B. Shee is betrouth/
	ſy is weduwe/	ſie iſt ein witwe,	ſhee is a wedow/
	t'is een goedt	ſie iſt ein gute	ſhee is a good
	huyſwijf:	hauſzmutter:	houſe wife:
	ſy heeft een goede	ſie hat ein gute	ſhee hath a good
	bruytgave/	morgengabe,	dowrie/
	ſy heeft goedt	ſie hat	ſhee hath a good
	houwlijckſch goet.	ein gute ehe.	mariage.
99b	A. Wat heeft ſy	A. VVas hatt ſie	A. What hath ſhee
	ten houwlijcke?	in der ehe?	for the mariage?
	B. Sy heeft deucht	B. Sie hatt zucht	B. Shee hath vertue
	ende eerbaerheyt/	vnd erbarheit,	and honeſtie/
	en iſt niet genoech?	iſt das nit genug?	is not that enough?
	A. Jaet.	A. Ia.	A. Yea.
	B. Wie leydt hier	B. VVer ligt hier	B. Who is
	in d'aerde gheſteken	ein geſcharrt	here
	ende begrauen?	vnd begraben?	buried?
	A. T'is den Abt van N.	A. Er iſt der Abt von N.	A. It is the Abbot of N.
	B. Dat is een ſchoon graf/	B. Diſz iſt ein ſchon grab,	B. There is a fayre grave/
	een ſchoone ende rijcke	ein ſchon vnd	a fayre
	begravinghe/ (ſen.	koſtlich grab, (leſen.	and riche ſepulcher/
	laet ons het doodſchrift le=	laſſet vns die grabſchrift	let vs reade the epitaph.
	A. Laet ons nu weder	A. Laſſet vns bald wider	A. Now/ let vs returne
	thuys gaen/	nach hauſz gehen,	to our lodgyng/
	om t'ontbijten:	das frueſtuck zu verzehren:	to breake our faſt:
	en dan ſullen wy coopen	dar nach wollen wir kauffẽ	and then wee wil buye
	t'ghene dat ons ghebreckt.	was vns von noten iſt.	ſuch thinges as wee lacke.

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
99a	*A. Quelle fẽme eſt cela?*	A. Que hęc eſt mulier?	*A. Que muger es eſſa?*	A. Che dõna é quella?
	B. C'eſt la	B. Eſt pulcher-	*B. Es la mas*	B. Ella é la
	plus belle,	rima,	*hermoſa,*	piu bella,
	la plus honneste,	honeſtiſſima,	*la mas honrada,*	la piu honeſta,
	la plus chaſte,	caſtiſſima,	*la mas caſta,*	la piu caſta,
	la meilleure,	optima,	*la mejor,*	la migliore,
	la plus heureuſe,	fortunatiſſima,	*la mas dichoſa,*	la piu venturata,
	la plus mal-	miſer-	*la mas malauentu-*	la piu malfortu-
	heureuſe de la ville.	rima ciuitatis.	*rada de la villa.*	nata della città.
	A. Quelle fille	A. Quæ iſta	*A. Que moça*	A. Che figlia
	eſt cela?	adoleſcentula?	*es eſta?*	é quella?
	B. Ce n'est pas vne fille,	B. Non eſt adoleſcen-	*B. No es moça,*	B. Non é figlia,
	elle eſt mariee.	tula, marita eſt.	*ſino caſada.*	é maritata.
	A. Elle n'eſt pas	A. Non eſt	*A. Antes no es*	A. Ella non é
	mariee.	marita.	*caſada.*	maritata.
	B. Elle eſt fiancee,	B. Deſponſata eſt,	*B. Es ſolamente la de-*	B. Ella é fianſata,
	elle eſt vefue,	vidua eſt,	*biuda es, (ſpoſada,*	é vedoua,
	elle eſt bonne	frugi eſt &	*buena gouernadora*	é bona
	meſnagere:	œconomica:	*de caſa es:*	menagiere:
	elle a vn bon	benè dotata	*tiene buen*	hà bona
	douaire,	eſt,	*dote,*	dote,
	elle a bon	amplam habet	*buen caſamiento*	hà buon
	mariage.	dotem.	*tiene.*	maritaggio.
100a	*A. Qu'a elle*	A. Quid habet	*A. Que es lo que tiene*	A. Che coſa puo ha-
	en mariage?	dotis?	*para ſe caſar?*	uere in matrimonio?
	B. Elle a vertu	B. Virtutem	*B. Tiene virtud*	B. Ella hà virtu
	& honeſteté,	ac probitatem,	*y honeſtidad,*	& honeſta,
	n'eſt ce pas aſſez?	ſatin' hoc eſt?	*no baſta aquello?*	non é aſſai?
	A. Ouy.	A. Satis.	*A. Señor ſi.*	A. Si certo.
	B. Qui eſt icy	B. Quis hac humo	*B. Quien esta aqui*	B. Chi é qui
	enterré	conditus ac	*enterrado*	ſotterrato
	& enſeuely?	ſepultus eſt?	*y ſepultado?*	& ſepelito?
	A. C'eſt l'Abbé de N.	A. Abbas N.	*A. Es el Abad de N.*	A. Egli é l'Abbate de N.
	B. Voyla vn beau tom-	B. Inſigne hoc buſtũ	*B. He ay vn lindo ſe-*	B. In vero che é vna
	beau, vn beau & riche	eſt, ſumptuoſum & e-	*pulchro, vna linda*	bella ſepultura, vn bel-
	ſepulchre,	legans ſepulchrum,	*y rica ſepultura,*	lo & ricco ſepolchro,
	liſons l'epitaphe.	legamus epitaphium.	*leamos el epitafio.*	leggiamo l'epitafio.
	A. Retournons main-	A. Reuertamur iam	*A. Boluamos pues ago-*	A. Ritorniamo adeſſo
	tenant au logis	domum,	*ra à caſa,*	à caſa,
	pour deſieuner:	vt ſumamus ientacu-	*para almorſar:*	per far collatione:
	& puis nous acheterõs	lum: pòſt mercabimur	*y deſpues compraremos*	& poi compraremmo
	ce qu'il nous faut.	quibus opus erit.	*lo que ternemos mene-*	quelle che ci fa de bi-
			ſter.	ſogno.

Het

Het vij. Capittel/
Propoſten van coop-manſchap.

A. MYn Heeren/
wat ſoudy geerne
coopen?
beſiet oft ick yet hebbe
dat v dient.
Ick ſal v
ſoo goeden coop gheuen/
als yemant
die in ſtadt is:
comt binnen.
B. Hebdy carſeyen
van Vlaemſche verwe?
A. Iae ick mijn heere/
ick hebber ſeer ſchoone
ende goede:
de beſte van der ſtadt/
iae die
in Engelandt zijn.
101b Van wat verwen
begheerdyſe?
bruyne/ grauwe/
goutgeel/ tanneyt/
root/ geel/ violet?
ick hebber
van alle coleuren
ende t'allen prijſe.
B. Wat loofdy
d'elle van dit ſwert?
ick bid v/
en ouerlovet my niet.
A. En begheerdy
maer een woort?
t'ſal v coſten
een croone d'elle.
B. T'is te vele/
ick ſal v
vier ſchellinghen gheuen.
A. T'is voorwaer
te luttel/
ick ſouder aen verlieſen/
het coſt my meer:

Das VII. Capittel,
Geſprech von kauff-manſchafft.

A. IHr Herrn,
was begert ihr
zu kauffen?
beſehet ob ich etwas hab
das euch dient.
Ich wils euch
ſo guten kauff laſſen,
als yemandt
in der ſtatt:
kompt herein.
B. Habt ihr auch kirſey
Flamiſch farb?
A. Ia Herr,
Ich hab der art gar ſchon
vnd gut:
deſz beſten ſo in der ſtatt,
ia in
gantz Engellād ſein mach.
Von was farben
begert ihr deſz?
braun, graw,
goldgelb, tannet,
rot, gelw, violet,
ich hab deſſen
von allerley farben,
vnd allem werth.
B. VVie ſchetzt ihr
ein ehle diſz ſchwartzen?
lieber,
ſchlagts nit zu hoch an.
A. VVolt ihr
nur ein wort?
es ſol euch gelten
ein crone die ehle.
B. Das iſt zu viel,
ich wil euch
vier ſchilling geben.
A. Das iſt furwar
zu wenig,
ich muſte daran verlieren,
es koſtet mich mehr:

The vij. Chapiter/
Propoſes of mar-chandiſe.

A. SIrs/
what wold you
gladly buye?
ſee if I have any thyng
which ſerueth your turne.
I will ſell you
as good cheape/
as any man
with in towne:
come in.
B. Have you any kurſies
of Flaundres diyng?
A. Yea Sir/
I have very fayre
and good:
the beſt of the towne/
yea
in England.
Of what colour
do you lacke?
browne/ grey/
orenge/ taunie/
red/ yalow/ violet or blew?
I have
of al the colours/
and of all prices.
B. How ſell you
a yarde of this blacke?
I pray you/
do not over ſell it.
A. Will you
but a woorde?
it ſhall coſt you
a crowne a yarde.
B. It is to much/
I will geeve you
foure ſhillings.
A. It is truly
to litle/
I ſhould leeſe in it/
it coſt mee more:

101a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
Le vij. Chapi-	Caput ſeptimum,	El vij. Capitu-	Il vij. Capitolo,
tre, Propos de	Collocutiones ad mer-	*lo, Propoſitos de la*	Ragionamenti de
marchandiſe.	caturam pertinentes.	*mercaderia.*	marcancie.
A. MEſſieurs,	A. DOmini mei,	*A. SEñores,*	A. SIgnori,
qu'acheteriez	quid	*que es lo que vs.*	che coſa
vous volontiers ?	empturi eſtis ?	*ms. compraria̅ de bue-*	comprareſte volẽtieri ?
regardez ſi i'ay choſe	circumſpicite nũ quid	*na gana ? miren ſi tẽgo*	guardatte s'io hò
qui vous duiſe.	habeam vobis vſui fu-	*algo que les agrade.*	coſa chi vi ſerue.
Ie vous feray	Ego vobis [turũ.	*Os daré*	Vi farò coſi
auſſi bon marché,	tã vili venditurus ſum	*tan barato,*	bon mercato,
qu'homme	quàm quiſquam	*como hombre*	come huomo
qui ſoit à la ville :	ciuitatis alius :	*qui ſea en la villa :*	della città :
entrés dedans. (ſées	ingredimini.	*entren vs. ms.*	intratte.
B. Auez vous de cari-	B. Habéſne cariſeas	*B. Teneys cariſeas*	B. Hauete cariſee
teinture de Flandres ?	Flandricæ tincturæ ?	*color de Flandes ?*	tintura de Fiandra ?
A. Ouy monſieur,	A. Etiam domine,	*A. Señor ſi,*	A. Si ſignor,
j'en ay de fort belles	habeo perbellas & bo-	*tengo las que ſon muy*	ne ho molto belle
& bonnes :	nas, quibus nullæ ſunt	*lindas y buenas :*	& bone :
les meilleures de la vil-	in vrbe meliores,	*las mejores d'eſte lugar,*	le migliori della terra,
le, voire qui ſoyent	imò ne	*ſi y tambien*	& d'Inghilterra
en Angleterre.	in Anglia quidem.	*de Ingalatierra.*	ancora.
102a *De quelle couleur*	Cuius coloris	*De que color*	De che color
les demandez vous ?	eas expetis ?	*la manda v.m. ?*	le volette ?
brune, griſe,	fuſci, cinericij,	*prieta, parda,*	brune, griſe,
orangee, tannee,	fului, caſtanei,	*naraniada, morada,*	oraniate, leonate,
rouge, iaune, violette ?	rubri, crocei, violacei ?	*roxa, amarill, violada?*	roſſe, gialle, violette ?
j'en ay	habeo cuiuſcumque	*tengo las*	ne ho
de toutes couleurs,	coloris,	*de todas colores,*	de tutti colori,
& à tout pris.	& quantiuis pretij.	*y de cada precio.*	& prezzi.
B. Que faites vous	B. Quanti indicas	*B. A quanto days*	B. Quanto domãdate
l'aune de ce noir ?	vlnam huius nigræ ?	*la vara d'eſte negro?*	de l'anna di queſto ne-
ie vous prie	quæſo ne	*ſupplico os (ſiado.*	vi prego, (ro ?
ne le me ſurfaites pas.	æquo pluris æſtimes.	*que no pidays dema-*	nõ domãdarne troppo.
A. Ne voulez vous	A. Vis dicam	*A. Pues no quereys*	A. Non volette che
qu'vn mot ?	verbo ?	*que vna ſola palabra ?*	vna parolla ?
il vous couſtera	conſtabit tibi corona-	*vu eſcudo,*	vi coſtera
vn eſcu l'aune.	to in vlnas ſingulas.	*os coſtarà la vara.*	vno ſcuto l'anna.
B. C'est trop,	B. Nimium eſt,	*B. Demaſiado es,*	B. E troppo,
j'en bailleray	dabo tibi	*daré por ello*	vi daró
quatre ſols.	quatuor ſolidos.	*quatro ſueldos.*	quatro ſoldi.
A. C'eſt trop peu	A. Perpuſillum	*A. Demaſiado poco es*	A. Certo,
certes,	ſanè eſt,	*por cierto,*	é troppo poco,
j'y perdroye,	damnum hic facerem,	*yo perderia en ello,*	ci perderebbe,
il me couſte d'auãtage:	pluris mihi conſtat :	*à mi me cueſta mas :*	mi coſta diuantaggio :

neemt

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
102b	neemt het heel ſtuck	nemet ein gantzes ſtuck	take the whole peece
	voor ſes ponden/	fur ſechs pfundt,	for ſixe poundes/
	vier ſchellinghen	vier ſchilling	foure ſhillinges
	ende ſes grooten:	vnd ſechs pfenning :	and ſixe pence:
	t'is maer vier ſchellingen	das ſeint nur vier ſchilling	it is but foure ſhillinges
	ſes grooten d'elle.	ſechs pfenning fur die ehle.	ſixe pence the yearde.
	B. T'is te diere/	B. Es iſt zu thewer,	B. It is to deare/
	hoe veel ellen zijnder?	wie viel ellen ſeind deſſen	how many yeardes bee ther
	A. Ghy ſultſe	A. Ihr ſolt es (hier ?	A. You ſhal ſee (in?
	ſien meten/	ſehen meſſen,	it meaſured/
	daer zijnder	da ſeind (ehlen,	there be
	ſeuenentwintich en half	acht vnd zwantzig halbe	twentie ſeven els and a halfe
	ende een half vierendeel.	vnd ein halb viertheil.	and a half quartier.
	B. Ick ſalder	B. Ich wil	B. I will geeve
	met eenen woorde	mit dem nechſten wort	at the last worde
	ſes pondt af geuen.	ſechs pfundt geben.	ſixe poundes.
	Ick hebs ſoo goeden	Ich hab ſo gutes	I have forſaken
	ghelaten als ditte/	laſſen fahren als diſz iſt,	as good as this/
	eenen grooten beter coop	eines groſchen beſſeren	better cheepe by a
	op d'elle.	kauffs die ehle.	groote in an ell.
	A. Ghy behoordet	A. Ihr ſolt es	A. You ſhould
	te nemen/	nemen,	take it/
	ende ick beloue v	vnd das ſage ich euch zu	but I promiſe you
103b	waert dat ghy mijnen	wehret ihr nit mein	that except you were
	callant niet en waert/	guter bekanter,	my cuſtomer/
	ghy en ſoudet	ſo wurdet ihrs	you ſhould
	niet min hebben	ringer nit als fur	not have it
	dan ſes ponden	ſechs pfundt bekommen	vnder ſix poundes
	vijfthien ſchellingē groot/	vnd funfzehen ſchilling	fifteene ſhillinges great/
	maer om dat ghy't zijt/	groſſen, aber weil ihrs ſeit,	But ſeeyng that it is you/
	ick ſlaen v af	ſo laſſe ich abgehen	I doo bate you
	meer dan neghen ſchellin-	mehr dan neun ſchilling	aboue neene ſhillinges
	ghen opt ſtuck.	an iederen ſtuck.	on the peece.
	Ick peyſe dat ghy mijn	Ich achte ihr werdet	I thinke that you deſier not
	verlies niet begheren en	meinen ſchaden nit begerē,	my loſſe/
	ſoudt/ ende ſeker/ ontſeght	vnd warlich, weigert ihr	and truly if you
	ghy't/	deſſen, ſo ſol es	refuſe it/
	niemant ter werelt en ſalt	kein menſch auff der welt	no man in the world
	voor dien prijs hebben/	fur das gelt bekommen,	ſhall have it for the price/
	iae al waert	ia wann es auch	yea if it were
	mijn eyghen broeder.	mein leiblich bruder ſein	my brother.
	B. Nu wel/	B. Nu wolan, (ſolte.	B. Nu well/
	ghy ſult my	ihr ſolt noch	you ſhall bate mee
	de thien penningen af ſlaē/	zehen pfenning abziehen,	that ten pence/
	om de rekeninghe	von wegen	for to make
	effen te maecken.	richtiger rechnung.	a rounde rekening.

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
03ª	*prenez la piece entiere*	cape partem integram	*tomad la pieza entera*	pigliate la pezza intie-
	pour ſix liures,	ſex libris,	*por ſeys libras,*	ra per ſei lire,
	quatre ſols,	quatuor ſolidis,	*quatro ſueldos,*	quatro ſoldi,
	& dix deniers :	& ſex nummis : ſunt	*y ſeys grueſſos : no es*	& danari ſei :
	ce n'eſt que quatre ſolz	quatuor tantum ſolidi	*que quatro ſueldos ſeys*	che ſono quatro ſoldi
	ſix deniers l'aune.	& ſex nũmi pro quaque	*grueſſos la vara.*	& ſei danari l'anna.
	B. C'est trop cher,	B. Percarũ eſt, (vlna.	*B. Demaſiado es,*	B. E troppo caro,
	cõbien en y a il d'aunes?	quot ſunt vlnæ ?	*quãtas varas cõtiene ?*	quante anne vi ſono ?
	A. Vous le	A. Videbis	*A. Verreys las*	A. Le vederette
	verrez meſurer,	menſurari,	*medir,*	menſurar,
	il y en a	ſunt vlnæ viginti	*contiene*	vi ne ſono
	vingſept & demy,	ſeptem cum dimidiata	*veynte y ſiete y media,*	venti ſette & meza
	& vn demy quart.	& ſemiquadrans.	*y vn medio quarto.*	& mezo quarto.
	B. I'en donneray	B. Dabo,	*B. Daré por ello*	B. Vi ne darò
	tout au dernier mot	vt ſemel dicam,	*en vn ſola palabra*	con poche parolle
	ſix liures.	ſex libras.	*ſeys libras.*	ſei lire.
	I'en ay refuſé d'auſſi	Recuſaui	*He rehuſado*	No ho rifutato de
	bonne que ceſte cy	hac non deteriorem	*tan buena que eſta,*	coſi bona che queſta,
	à meilleur marché	aſſe viliùs	*à vn grueſſo mas*	a vn danaro manco
	d'vn gros pour aune.	in ſingulas vlnas.	*barato ſobre la vara.*	per anna.
	A. Vous la deuiez	A. Accepiſſes	*A. Deueriades*	A. Doueuate
	prendre,	ſanè,	*tomarla,*	pigliarla,
	& vous promets	ac tibi confirmo	*y os prometo*	& vi prometto
04ª	*que ſi vous n'eſtiez*	ni frequens mearum	*que ſi no me fuerades*	che ſe non foſti
	mon chalan,	mercium emptor eſſes,	*tan buen parachiano,*	mio chilante,
	vous ne l'auriez	minoris me	*no las ternias*	non l'haureſte
	pas à moins	non addicturum	*menos que*	à manco de
	de ſix liures	libris ſex	*à ſeys libras (grueſſo.*	ſei lire & quin-
	quinze ſols de gros.	& quindecim ſolidis.	*y quinze ſueldos de*	deci ſolde de groſſi.
	Mais puisque c'eſt vous,	Cùm verò is ſis,	*Pero pues que lo ſoys*	Ma per eſſer voi,
	ie vous rabats	decido plus	*quito os (vos,*	ve le do à manco
	plus de neuf ſouls	nouem ſolidos	*mas de nueue ſueldos*	de noui ſoldi
	ſur la piece.	de panno integro.	*ſobre la pieça.*	la pezza.
	Ie penſe que vous ne	Opinor te nolle	*Pienſo que no*	Et credo che non cer-
	voudriez pas ma perte	damno mihi eſſe,	*querriades mi perdi-*	catte la mia perdita,
	& certes ſi vous	& ſanè ſi tu	*da, y por cierto que ſi la*	& refiu-
	la refuſez,	detrectes,	*rehuſays,*	tando la,
	perſonne du monde	nemo mortalium	*ninguno al mundo*	homo del mondo non
	ne l'aura pour ce pris,	eo auferet precio,	*la terna por aquel pre-*	l'hauerà à quel pretio,
	voire fuſſe	vel ſi frater mihi	*cio, ſi y aunque fueſſe*	ſi ben foſſe
	mon propre frere.	germanus eſſet.	*mi proprio hermano.*	il mio proprio fratello.
	B. Or bien,	B. Age igitur,	*B. Aora bien pues,*	B. Or via,
	vous me rabbatrez	deduces &	*quitareys me*	leuarette
	les dix deniers,	decem nummos,	*los diez grueſſos,*	li dieci danari,
	pour faire	vt iuſta	*por hazer*	per far
	le compte iuſte.	& æqualis ſit ſumma.	*la cuenta iuſta.*	giuſto il conto.

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
A. Ick en ſal	A. Ich wil vmb zehen pfen-	A. I will not
op tien penningē niet ſien.	ning nit viel wort zerbre-	ſticke at ten pence.
B. Ick ſal v betalen	B. Ich wil euch (chen.	B. I will pay you
met goedt goudt/	bezahlen mit guten	in good gold/
ende ghewichtich.	vnd gewichtigem goldt.	and of weight.
A. T'is my alleleens/	A. Es gilt mir al gleich,	A. It is al one to me/
t'payement is my	das klein gelt iſt mir	white monye is
ſo goedt als t'goudt :	ſo gut wie das goldt :	as good onto mee as golde :
maer ſeker	aber furwar	but truly/
ghy zijt te ſcherp/	ihr ſeidt viel zu genaw,	you are to harde/
nochtans ſo heb ick	dannoch wil ich	neuertheleſſe I had
lieuer te verlieſen/	ehe verlieren,	rather leeſe/
dan v te ontſeggen:	als euch abſchlagen :	then to ſende you away :
ick hope dat ick	ich hoffe ihr werdet mir	I hope that
op een ander tijdt	ein ander mal	an other time
voor een ander	ewer geltt	I ſhall haue of your monye
van v geldt hebben ſal.	vor einem andern gonnen.	ſooner then an other.
B. Jae ghy voorwaer :	B. Ia freylich :	B. Yea indeede :
ick en ſal v niet laten	ich wil euch	I will not forſake you
om een ander.	vor einem andern nit laſſē.	for an other.
Ick woude dat ick	Ich wolte das ich	I would I had
eenen arbeyder hadde/	einen tagloner hette,	a porter/
oft eenen dragher/	oder einen trager,	or a packbearer/
105b want ick moet	dann ich muſz noch	for I muſt
vele ander dingen coopen/	ander ding mehr kauffen,	buye many other thinges/
ende mijn herberghe	vnd mein herberg	and my lodging
is verre van hier.	iſt weit von hinnen.	is fare of.
A. Wat belieft v meer ?	A. VVas beliebt euch weit-	A. What lack you more ?
B. Een ſtuck oft twee	B. Ein ſtuck oder (ters ?	B. A peece or two
fluweels.	zwey ſammat.	of veluet.
A. Ick en hebs ſeker	A. Ich hab gewiſzlich	A. I haue none
gheene/	deſſen nicht,	truely/
maer gaet	gehet aber	but go
in den naeſten winckel	inden nechſten kram	to the next ſhop/
op d'ander ſijde	vff der andern ſeiten	at the other ſide
vander ſtraeten/	der ſtraſſen,	of the ſtreete/
den man ſalder v	da wirdt der herr	the man will let
beter coop geuen	euch wolfeyl geben,	you haue it beter cheape/
om mijnent wil.	meinet halben.	for my ſake.
C. Mijn Heere/	C. Mein herr,	C. Sir/
wat begheerdy?	was begert ihr ?	wat lacke you?
Soeckt ghy goet fluweel/	Suchet ihr guten ſammat,	Doo you ſeeke good
ſatijn/ damaſt/	ſattin, damaſt,	ſaten/ damaſke/ veluet/
fuſteyn/	barchet,	fuſtian/
oeſſet/ bograen/	burſchat, bugron,	weſted/ buckram/
taftaf/	daffet,	ſerſenet/

105a Francois.	Latin.	Español.	Italien.
A. Ie ne me tiendray	A. Nihil me mouebũt	*A. No me eſtaré*	A. Non guardaró
pas à dix deniers.	decem denarij.	*à diez grueſſos.*	à dieci danari.
B. Ie vous payeray	B. Soluam tibi	*B. Yo os pagaré*	B. Vi pagaró
en bon or,	proba moneta aurea	*en buen oro,*	di bon oro,
& de poids.	iuſtiq́ue ponderis.	*y de peſo.*	& di peſo.
A. Ce m'eſt tout vn,	A. Nihil iſthuc refert,	*A. A mi me es todo v-*	A. Mi é tutt' vno,
la monnoye m'eſt	minuta pecunia tanti	*no, tengo la moneda*	la moneta mi é tanto
auſsi bonne que l'or:	mihi eſt, quanti aurea :	*por tan buena que el o-*	cara quanto l'oro :
mais certes	verùm enimuerò	*pero cierto, (ro:*	ma in vero
vous eſtes trop ciche,	æquo parcior es,	*muy eſcaſo ſoys,*	ſette molto ſcarſo,
toutesfois i'ayme	malo tamen	*toda via antes quiero*	tutta via voglio
mieux perdre,	damnum facere,	*perder,*	piu toſto perdere,
que de vous eſcõduire:	quàm tibi denegare :	*que de rehuſar os la :*	che refutarui :
j'espere que j'auray	ſpero me	*eſpero que*	che ſpero ch'vn altra
vn autre fois,	& aliàs accepturum	*en otro tiempo terne*	volta haueró piu pre-
pluſtost qu'vn autre,	tuam pecuniam	*antes que algun otro*	ſto che qualch'vn al-
de voſtre argent.	præ quouis alio.	*de ſus dineros.*	tro il voſtro danaro.
B. Ouy dea :	B. Ita prorſus :	*B Si en buena fé:*	B. Si certo :
ie ne vous lairay pas	non te præteribo	*no os dexaré*	non vi laſciarò
pour vn autre.	alterius gratia.	*por otro alguno.*	per vn altro.
Ie voudroy que j'euſſe	Velim mihi eſſe ge-	*Yo querria tener*	Vorrei hauere
vn portefaix	rulum quempiam aut	*vn trabajador*	vn fachino,
ou crocheteur,	baiulum doſſuarium,	*o ganapan,*	ouero portatore,
106a *car il me faut acheter*	ſunt enim mihi	*porque es meneſter*	perche ho da comprar
beaucoup d'autre cho-	& alia multa emenda,	*cõprar mucha otra coſa*	ancor molte coſe, & la
ſe, & mon logis	& diuerſorium meum	*y mi poſada*	mia ſtanza é lontana
eſt loing d'icy.	longè hinc abeſt.	*eſta lexos de aqui.*	de qui. (ancora ?
A. Que vous faut il en-	A. Quid vis præterea ?	*A. Que es lo que os fal-*	A. Che coſa vi manca
B. Vne piece (core?	B. Partẽ vnã aut alterã	*B. Vna pieça (ta mas ?*	B. Vna pezza o due
ou deux de veloux.	heteromallæ ſericæ.	*o dos de terciopelo.*	de velutto.
A. Ie n'en ay point	A. Nullam equidem	*A. No lo tengo*	A. Io non ne ho
certes,	habeo,	*por cierto,*	per certo,
mais allez à la	verùm accede	*pero vaya*	ma andatene
boutique prochaine	tabernam proximam	*en la proxima tienda*	alla bottega vicina
de l'autre coſté	in aduerſo	*al otro lado*	de l'altro canto
de la rue,	plateæ latere,	*de la calle,*	della ſtrada,
le Sire vous y fera	mercaberis illic	*el mercader ay os darà*	che il maeſtro vi fara
meilleur marché	minori pretio	*mas barato*	miglior mercato
pour l'amour de moy.	mei reſpectu.	*por amor de mi.*	per amor mio.
C. Monſieur,	C. Domine mi,	*C. Señor,*	C. Signor,
que demandez vous ?	quid quæris ?	*que manda v. m. ?*	che coſa domãdatte ?
Cerchez vous du bõ ve-	Vis pannũ holoſericũ,	*Buſqueys buen tercio-*	Cercatte de bõ velut-
loux, ſatin, damas,	ſericum, damaſcenũ,	*pelo, raſo, damaſco,*	to, raſo, damaſco,
fuſtaine,	fuſtaneum,	*fuſtan,*	fuſtaneo,
ostade, bougran,	ſubſericum, bogranũ,	*hueſtada, bogran,*	oſtada, bogran,
taffetas,	bombycinum,	*taffetan,*	taffetale,

Flamen.	Alleman.	Anglois.
oft eenighe ſoorte	oder etwas ander art	or any ſort
van ſijden laecken?	ſeyden gewant ?	of ſilke clothe ?
wat begheerdy?	was wolt ihr ?	what will you haue?
men ſal v	man wirt euch	you ſhall
goeden coop gheuen.	guten kauff geben.	haue good cheape.
B. Dien leer-ionghen	B Dieſem lehriungen	B. That premiſe
can wel clappen:	iſt die zung wol geloſet :	hath a good tongue:
hy is wacker	er ſuchet	he waiteth
om ſijns meeſters profijt.	ſeines meiſters nutzen.	for his maiſters profit.
Toont my een ſtuck	Laſſet mich ſehen ein	Shew mee a peece
ſwert fluweels.	ſtuck ſchwartzen ſammat.	of blacke veluet.
C. Wel/ ick ſalt doen.	C. Ia wol, ich wil thun.	C. Well/ I will.
Beſiet/ en iſt niet goedt?	Sehet, iſt der nicht gut ?	Beholde/ is it not good?
ſaechdy	habt ihr deſſen auch	did you euer ſee
oyt ſulcks?	iemals beſſern geſehen ?	the like?
B. En hebdy's	B. Habt ihr	B. Haue you not
gheen beter?	keinen beſſern ?	better?
C. Jae ick voorwaer/	C. Ia freilich,	C. Yes forſooth/
maer t'is	er iſt aber	but it is
meerder van prijſe.	auch viel thewrer.	of a greater price.
B. My en roert niet	B. Es rewet mich nicht	B. I care not
wat het coſt/	was ich darfur gebe,	what ſoeuer it coſteth/
ſoo verre alſt goedt zij.	wann er nur gut iſt.	if it be good.
107b C. Dit is van d'beſte	C. Hier iſt vom beſten	C. Here is the beſt
fluweel/	ſammat, (habt.	veluet/
dat ghy oyt handelde.	den ihr iemals begriffen	which you euer did handell.
B. Ghy willet my	B. Ihr wolt gern machen	B. You will make mee
wijs maecken.	das ich glaubte.	beleeue ſo.
Ick hebs beter geſien/	Ich hab wol beſſern geſehẽ,	I haue ſeen better/
ende oock ergher.	vnd auch ſchlimmern.	and worſe too.
En ontvouwes niet heel/	Thut es nit all auff,	Doo not vnfolde it all/
ick hebber t'gheſichte	ich hab es	I haue had
af ghehadt.	bereit geſehen.	the ſight of it.
C. Daer en leyt niet aen/	C. Es ſchadet nit,	C. There is not hurt/
diet ontvouwen heeft/	die es auffgewicklet hat,	he which had vnfold it/
ſalt wel weder op vouwen.	kan es auch widerumb zu	ſhall fold it againe well.
Slauen arbeydt	Iungen arbeit (hauf legẽ.	for a knaves paine
en wordt niet gherekent.	rechent man vor nichts.	is not to bee ſet by.
B. Wat ſal my daer af	B. VVas ſol mich deſſen	B. What ſhall I pay?
de elle coſten?	die elle koſten ?	for an el?
C. Twintich ſchellinghen	C. Zwantzig ſchilling	C. Twentie ſhillinges
groote.	groſz	great.
B. Ghy lovet te vele.	B. Ihr lobts zu thewer.	B. You hold it to hie.
C. Ick en doe ſeker/	C. Nein ich furwar,	C. No truely/
want ten is niet mogelijck	dan es iſt nit moglich	for it is not poſſible
datmen's beter	daſz beſſers	to find

107a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
ou aucune ſorte	aut aliquod genus	*o qualquiera ſuerte*	ouero alcuna altra ſor-
de drap de ſoye ?	panni ſerici ?	*de paño de ſeda ?*	te de panni di ſetta ?
que voulez vous ?	quid tandem quæris ?	*que mandays ?*	che volette ?
on vous ſera	paruo tibi	*os haran*	é vi farà
bon marché.	vendetur.	*buen mercado.*	bon mercato.
B. Ceſt apprentif	B. Tirunculus hic	*B. Eſte nouicio*	B. Queſto giouane no-
a bonne langue :	benè linguax eſt :	*tiene buena lengua :*	uitio ha bona lingua :
il veille pour le	inuigilat commodis	*eſta velando por el*	é vigilante nel profitto
profit de ſon maiſtre.	heri ſui.	*prouecho de ſu amo.*	del ſuo patrone.
Monſtrez moy vne	Exhibe mihi partē he-	*Moſtrad me vna pieça*	Moſtratemi vna pezza
piece de veloux noir.	teromallę ſericę nigrę.	*de terciopelo nigro.*	de velutto negro.
C. Bien, je le ſeray.	C. Lubens fecero.	*C. Aſsi haré.*	C. Ben, lo faró.
Regardez, n'eſt il pas	Vide, nónne bona eſt ?	*Mirad, ſi no eſta bueno?*	Mirate, non é egli bo-
en viſtes vous (bon ?	num vidiſti	*vio v. m.*	no ? ne vedeſte mai
iamais de tel ?	vmquam ſimilem ?	*jamas tal?*	vn ſimile ?
B. N'en aurez vous	B. Ecquam habes	*B. No teneys*	B. Non ne hauette
pas de meilleur?	meliorem ?	*otro mejor?*	de migliori ?
C. Ouy dea,	C. Habeo quidem,	*C. Señor ſi,*	C. Si bene,
mais il eſt	at maioris	*pero es*	ma é
de plus grand pris.	precij eſt.	*de mayor precio.*	di piu gran prezzo.
B. Il ne m'en chaut	B. Nihil moror	*B. A mi no ſe me da*	B. Non mi curo
quoy qu'il couſte,	quanti conſtet,	*nada lo que cueſta,*	di quel che coſta,
mais qu'il ſoit bon.	dummodò bona ſit.	*ſolamēte que ſea bueno.*	pur che ſia bono.
108a *C. Voicy du meilleur*	C. Optimum eſt	*C. He aqui el mejor*	C. Eccoui il miglior
veloux (mais.	hoc holoſericū, quod	*terciopelo,*	veluto,
que vous maniaſtes ia-	de vita cōtrectaſti.	*que tocaſtes iamas.*	che manegiaſte giamai.
B. Vous me le voulez	B. Conaris tu id mihi	*B. A mi me lo quereys*	B. M'el volette far
faire accroire :	quidem perſuadere :	*hazer creer :*	credere :
I'en ay veu de meil-	At ego & melius vidi,	*He viſto otro mejor,*	Ne ho viſto de miglio-
leur, & de pire auſsi.	& item deterius.	*y tambien pejor.*	ri, & anche peggiori.
Ne le deſployez pas	Ne totum explices,	*No lo deſplegad todo,*	Non lo ſpieggatte del
tout, j'en ay eu	inſpectio mihi	*ya he auido dello*	per che ne ho (tutto,
la veue.	data eſt.	*la viſta.*	gia hauuto la viſta.
C. Il n'y a point de dan-	C. Nihil refert,	*C. En eſto no ay peligro,*	C. Non ci é pericolo,
ger, celui qui l'a deſ-	qui explicuit	*el que lo ha deſplegado,*	colui che l'ha diſpiega-
ployé, le reployera biē :	facilè denuò cōplica-	*lo tornera biē à plegar:*	to, benè lo piegara :
peine de vilain	ſeruilis opera (bit :	*Labor de negro*	Trauaglio di ſchiauo
est pour rien contée.	pro nihilo ducitur.	*no ſe cuenta.*	ſi conta per nulla.
B. Que m'en couſtera	B. Quanti conſtabit	*B. Quanto me coſtarà*	B. Quanto mi coſterà
la verge?	vlna ?	*la vara ?*	la verga ?
C. Vingt ſols	C. Viginti ſolidis	*C. Veynte ſueldos*	C. Venti ſoldi
de gros.	Flandricis.	*de grueſſos.*	de groſſi.
B. Vous le faites trop.	B. Nimio indicas.	*B. Pedis demaſiado.*	B. Troppo domādatte.
C. Non fay certes,	C. Non equidē facio,	*C. No hago por cierto,*	C. Non fo certo,
car il n'est poſsible	fieri enim nequit	*porque no es poſsible*	impoſſible é
d'en trouuer	vt reperiatur	*hallar*	trouarne

ſoude

108^b Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
ſoude vinden/	mag gefunden werden,	better/
noch van ſchooner	noch daſz von ſchonerer	neyther of a fayrer
verwen.	farb ſey.	colour.
B. Ghy ſult ſegghen	B. Ihr moget ſagen	B. You may ſaye
dat ghy wilt/	was ihr wolt,	what you will/
maer ick en ſalder	ich aber will	but I will not
ſoo vele niet af gheuen.	ſo viel nit geben.	geeve ſo much.
C. Wat ſult ghyer	C. VVas wolt ihr	C. What will you
dan af gheuen?	dan geben ?	geeve for?
op dat ick vercoope/	damit ich verkauffe,	that I may ſell/
ende dat ick van v	vnd von euch	and may have
ghehantgift worde.	etwas loſe.	your handſell.
Ick hope dat ghy my	Verhofte ihr werdet mir	I truſt that you will
gheluck ſult brenghen.	gut gluck bringen.	bring me good luck.
B. Ick ſalder af gheuen	B. Ich will euch da fur	B. I wil geeve
ſeuenthien ſchellinghen	ſiebētzehen ſchilling geben	ſeuenten ſhillings
met eenen woorde/	mit einem worth,	at one word/
ſal ick't hebben?	ſoll ichs haben ?	ſhall I have it?
C. Neen ghy ſeker/	C. Nein zwar,	C. No trulie/
ick en macht	ich kann es nit	I can not
voor dien prijs	vmb das gelt	fourde it
niet vercoopen:	verkauffen :	at that price:
ghy wetet wel/	das wiſſet ihr wol,	you know it well/
109^b men moetet v	man darffs euch	one neet no to tell
niet ſegghen.	nit ſagen.	it vnto you.
Het coſt my meer	es geſtehet mich mehr	It coſteth me more
dan ghy my biet:	als ihr mir bietet :	then you doo offer me:
ick ſoude te veel verlieſen.	ich verliere zu viel daran.	I ſhould leeſe to much.
B. Hoe veel looſdy	B. VVie hoch ſchatzet	B. How ſell you
de twee ſtucken	ihr die zwei ſtuck	the twoo peeces
t'ſamen?	zu ſamen ?	together?
ende en laet ons	vnd laſzt vns	and let vs have
maer een woordt maken.	nur ein worth machen.	but a word.
C. En begheerdy	C. VVolt ihr nur	C. Will you
maer een woordt?	ein worth ?	but one word?
ghy ſulter af betalen	ihr ſolt dar fur bezalen	you ſhall pay
tweeendertich pondt:	zwey vnd dreyſſig pfond :	two and thirtie pounds:
ſoo veel met een woordt	ein worth ſo viel	as much at one woord
als met hondert/	als hundert,	as in an hundred/
ghy en ſulter niet	ihr ſollet nit einen	you ſhould not auayle
een mijte af ſlaen.	pfenning mehr abziehen.	a halpeny.
B. Neen/ neen/	B. Nein, nein,	B. No/ no/
ghy zijt te diere/	ihr ſeit viel zu genaw,	you are to deare/
ſeght my d'leſte woordt/	ſagt mit einem worth,	tell me the laſt woorde/
ende en laet my niet	vnd haltet mich ſo lang	and do not cauſe mee
ſoo langhe beyden.	nit auff.	to tarie ſo longe.

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
109a	*de meilleur,*	melius,	*otro mejor,*	del migliore,
	ni de plus belle	neque coloris	*ni de mas linda*	ne di piu bel
	couleur.	elegantioris.	*color.*	colorė.
	B. Vous direz	B. Dices tu	*B. Direys*	B. Voi dirette
	ce que vous voudrez,	quod voles,	*lo que quiſieredes,*	cio che volete,
	mais ie n'en	at ego	*pero no daré*	ma non ve ne
	donneray pas tant.	tam carė non emero.	*tanto por ello.*	daró tanto.
	C. Qu'en voulez vous	C. Quantum igitur	*C. Pues quanto*	C. Quanto ne volette
	donc bailler?	offers?	*aueys de dar?*	dare?
	afin que ie vende,	ut & ego vendam,	*para que yo vendo,*	à fin che io poſſa ven-
	& que ie ſoye	& abs te mercium	*y que yo ſea*	dere & riceuere
	eſtrené de vous.	primitias accipiam.	*eſtrenado de v. m.*	da voi la bona mano.
	I'espere que vous	Spero te mihi	*Espero que v. m.*	Spero che mi porta-
	m'apporterez bōheur.	auſpicatum fore.	*me dara buena vētura.*	rette bona fortuna.
	B. I'en bailleray	B. Dabo ſeptemdecim	*B. Daré por ello*	B. Vene daró
	dixſept ſolz	ſolidos,	*dies y ſiete ſueldos*	diſette ſoldi
	tout en vn mot,	vt semel dicam,	*en vna palabra,*	in vna parolla,
	l'auray-je?	num habiturus ſum?	*podré lo auer?*	potro hauerlo?
	C. Non certes,	C. Minimė ſanė,	*C. No Señor,*	C. Non certo,
	ie ne le peux	non poſſum	*no lo puedo*	non lo poſſo
	vendre	eo pretio	*vender*	vendere
	à ce pris:	vendere:	*por aquel precio:*	à quel prezzo:
	vous le ſcauez bien,	tute id ſcis,	*bien lo ſabeys,*	voi lo ſapete benė,
110a	*il ne le vous faut*	nec eſt quod quiſquā	*no es meneſter*	non accade
	point dire:	tibi perſuadeat.	*dezir os lo.*	dirlo vi.
	Il me couſte plus	Pluris mihi conſtat	*A mi me cueſta mas*	Piu mi coſta
	que vous ne m'offrez:	quàm tu licitaris: plus	*de lo que me offreſceys:*	che non m'offerette:
	ie perdroye trop.	æquo damni facerem.	*ſeria perder demaſiado.*	troppo ci perderei.
	B. Combien faites vous	B. Quanti indicas	*B. Quanto pediz*	B. Quāto domandatte
	les deux pieces	ambas	*por las dos pieças*	de tutte due le pezze
	enſemble?	partes?	*juntas?*	inſieme?
	& n'ayons	idque	*y no ayamos*	& che non habbiamo
	qu'vne parole.	vno verbo.	*que vna ſola palabra.*	ch'vna parolla.
	C. Ne voulez vous	C. Vis vno	*C. No quereys*	C. Non volette
	qu'vn mot?	verbo dici?	*que vna palabra?*	che vna parolla?
	vous en payerez	ſolues	*pagareys por ellas*	ne pagarette
	trente deux liures:	triginta duas libras:	*treynta y dos libras:*	trenta due lire:
	autant à vn mot	vnicum verbum	*tanto en vna palabra*	tanto in vna parolla
	qu'à cent,	centenorum inſtar ſit,	*como en ciento,*	che in cento,
	vous n'en rabatrez	ne obolum quidem	*no quitareys d'ello*	& non vel' darei à
	pas vne maille.	hinc ſubduxeris.	*vn quatrin.*	manco d'vna maglia.
	B. Non, non,	B. Minimė verò,	*B. Que no,*	B. Non, non,
	vous eſtes trop cher:	percarus es:	*ſoys demaſiado caro,*	ſette troppo caro: dit-
	dites moy le dernier	eloquere ſummū pre-	*diga me la poſtrera pa-*	te mi l'vltimo prezzo,
	mot, & ne me faites	tium, neque me	*labra, y no me hagays*	& non mi fatte
	pas tant demeurer.	diu detineas.	*eſperar tanto.*	tardar qui tanto.

C. Mijn

110b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois
	C. Mijn heere/	C. Herr,	C. Sir/
	ick hebt v geseyt:	Ich habs euch gesagt :	I haue tolde it you:
	ick ben een man	ich bin ein man	I am a man
	van eenen woorde/	von einem wort,	of one woorde/
	ick en soudet	ringer kondt ich	I can not
	niet min connen gheuen/	es nit geben,	vtter it for lesse/
	ten ware dat icker	wann ich daran nit wolte	except I
	aen verliesen woude.	schaden leiden.	would leese.
	B. Om dat ghy een man	B. VVeil ihr dan ein man	B. Seeyng that you are a
	van eenen woorde zijt/	von einem wort seyt,	of one word/ (man
	soo moeten wy	so mussen wir	wee must go
	elders gaen/	anderswo hinn gehen,	other places/
	want ghy looft	dan ihr	for you set
	v waere	ewer waar	your ware
	buyten de reden.	ausz der masz anschlaget.	out of reason.
	C. Gaet daer 't v belieft	C. Gehet wohin es euch	C. Go whether it please you
	in Godts name	geliebt in Gottes nahmen.	in Gods name/
	soeckt v beter:	suchet ewer bestes :	seeke for your best:
	ick hebbe lieuer	es ist mir lieber	I had rather
	dat een ander	das ein anderer	that an other/
	daer aen winne/	daran gewinne,	doo get in it/
	dan oft icker aen verlose.	dann das ich verlieren sol.	then I should leese.
	Maer ick can v	Aber disz kan ich euch	But I can you
111b	een dinck versekeren/	zusagen,	assure of one thinge/
	dat al waer 't	wan ihr werdet	that if
	dat ghy ginght	gehen	you should go
	in alle de winckelen	in alle kreme	to all the shoppes
	van Antwerpen/	in Antorff,	from Antwerp/
	soo en suldy sulcken	so werdet ihr nit befinden	you shal not get
	aenbieden niet vinden	das einer euch so biete,	such a pennie worth
	als ick v doe:	als ich thue :	as I offer vnto you:
	nochtans ist dat ghy	dan noch wan ihr	Not withstanding if you
	niet beter en vindt/	nit bessers findet,	finde no better/
	soo comt weder:	so kompt wieder :	come againe:
	ghy weet mijnen prijs.	ihr wisset nun wie ich lobe.	you know my price.
	B. Vwen prijs en is niet	B. Ewer loben ist nit	B. Your price
	voor ons.	vor vns.	is not for vs.
	C. Wel aen/	C. VVolan,	C. Well/
	t'uwen besten/	zu ewerm gebiete,	at your commandement/
	ghy weet	ihr wisset	you know
	wat ghy te doen hebt.	was ihr zu thun habt.	what you haue to doo.
	B. Nu wel/	B. Nu wolan,	B. Well/
	midts dat wy	weil wir	seeyng that wee
	niet eens en cōnen wordē/	nichts konnen eins werdē,	can not agree of the price/
	adieu:	so behute euch Gott :	far well:
	vaert wel.	vnd lebt wol.	haue me commended.

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
C. Monſieur,	C. Domine mi,	*C. Señor mio,*	C. Signor,
ie le vous ay dit:	iam dixi tibi :	*yo ſe lo he dicho:*	ve lo ho deto :
ie ſuis homme	homo ſum multorum	*ſoy hombre*	ſon homo
d'vne parole,	verborum inſolens,	*de vna palabra,*	d'vna parolla,
ie ne le	non poſſum	*no lo*	non lo
pourroy bailler à moins	minoris addicere,	*podria dar por menos*	potrei dar à meno,
ſi ie n'y	niſi meo	*ſi yo no*	ſaluo s'io ci voleſſe
vouloye perdre.	certiſſimo damno.	*quiſieſſe perder.*	perdere.
B. Puis que vous eſtes	B. Quando te obligaſti	*B. Pues que ſoys hõbre*	B. Poi che ſette homo
homme d'vn mot,	vno verbo,	*de vna palabra,*	di poche parolle,
il faut que nous	aliò nobis	*es meneſter que*	biſogna
allons ailleurs,	eundum eſt,	*nos vamos otra parte,*	che andiamo altroue,
car vous faites	indictura enim	*porque pedis*	perche domandatte
voſtre denrée	mercium tuarum	*por vueſtra mercade-*	fuor di raggione della
hors de raiſon.	iniquiſſima eſt.	*ria fuera de razon.*	voſtra roba. (piace
C. Allez où il vous	C. I quò libet,	*C. Vaya ſeadõde quiſie-*	C. Andatte la doue vi
plaira au nom de Dieu,	Deo auſpice,	*redes con Dios,*	col nome d'Iddio,
cerchez voſtre mieux:	quære tibi quod ex v-	*buſcad ſu mejor:*	cercatte il voſtro me-
i'ayme mieux	malo alium (ſu ſit :	*antes me huelgo*	hó piu à caro (glio:
qu'vn autre	nonnihil lucri	*que otro gana*	ch'vn altro
y gaigne,	facere,	*con esto,*	ci guadagni,
que ſi ie perdroye.	quam me damno mul-	*que yo pierda.*	che io ci perda.
Mais ie vous puis	tari. Cęterùm hoc vnũ	*Pero os puedo*	Ma ben vi aſſicuro
112a *aſſeurer d'vne choſe,*	tibi confirmare poſſũ,	*aſſegurar de vna coſa,*	d'vna coſa,
que quand	etiamſi	*que aunque*	che quando
vous irez	perſcruteris	*anduuieredes*	andarette
par toutes les bouti-	omnes tabernas	*por todas las tiendas*	per tutte le botteghe
ques d'Anuers,	Antuerpianæ vrbis,	*de Anueres,*	d'Anuerſa,
vous ne trouuerez	non eum inuenies	*no hallareys*	non trouarette
pas tel offre	qui tibi paria	*tal offrecimiento*	vn tal pretio,
que ie vous fay :	mecum offerat:	*como yo os hago:*	come io vi fo :
toutesfois ſi vous	attamen niſi quid	*toda via ſi no hallare-*	tuttauia,
ne trouuez mieux,	melius repereris,	*des otro mejor,*	non trouãdo di miglio-
retournez,	ad me redito,	*bolued aqui:*	ri, ritornatte :
vous ſcauez mon pris.	ſcis pretium meum.	*ya ſabeys mi precio.*	ſapete il mio prezzo.
B. Voſtre pris n'eſt pas	B. At iſto pretio	*B. Vueſtro precio*	B. Voſtre prezzo
pour nous.	nos deterremur.	*no es para noſotros.*	non fa per noi.
C. Bien, à vo-	C. Agite ergo,	*C. Pues bien,*	C. Ben,
ſtre commandement,	veſter ſum,	*à ſu mandado,*	à voſtro commando,
vous ſcauez ce que	ſcitis quid vobis	*ſabeys*	ſapete quello
vous auez à faire.	facto opus ſit.	*lo que aueys de hazer.*	ch'auete da far.
B. Or bien,	B. Nunc igitur,	*B. Hora bien pues,*	B. Or ſus,
puis que nous	quando inter nos	*ya que no pode-*	poi che non ſi poſ-
ne nous pouuõs accor-	conueniri non poteſt,	*mos ſer de acuerdo,*	ſiamo accordare,
der, à Dieu :	Deũ tibi precor pro-	*queda os con Dios :*	adio :
ie me recommande.	pitium, benè vale.	*me encomiendo.*	me racommando.

	Flamen.	Alleman.	Anglois.
	C. T'uwer beliefſten/	C.VVas euch hierin gefelt,	C. At your good pleaſure/
	waert dat ick't mochte	ſo ich kondte	if I could let it
	voor minderen prijs laten/	beſſern kauff laſſen,	a leſſer price/
	ghy ſoudet ſoo	ſo ſoltet ihrs	you ſhould have it
	haeſt hebben	ſo gering haben,	as ſoone
	als yemandt ter werelt/	als iemant inder welt,	as any man in the world/
	oock ter liefden	auch	chieflie for his ſake
	des ghenes die v	von des wegen der euch	which hath
	tot my gheſonden heeft.	an mich gewieſen hatt.	ſend you to me.
	D. Sy gaen wech/	D. Sie gehen hin weg,	D. They go awaye/
	ſy zijn wech ghegaen.	ſie ſeind hin weg gangen.	they be gone.
	C. Laetſe gaen/	C. Laſz ſie gehen,	C. Let them go/
	laetſe loopen :	laſz ſie lauffen :	let them runne :
	als ſy moede	wan ſie des lauffens	when they have
	gheloopen ſullen hebben	am marckt	runned ther bellie full
	langs de merckt/	werden mut ſein,	about the faire/
	ſoo ſullen ſy	ſo werden ſie	they wilbe
	wel blijde zijn	wol	glad
	weder te keeren.	wider kehren.	to come againe.
	E. Mijn Heere/	E. Herr,	E. Syr/
	my dunckt	mich dunckt	it ſemeth vnto me
	dat dat fluweel	der ſammat	that the veluet
	ſeer goedt is/	ſey gar gut,	is verie good/
113b	iſt dat wy't laeten gaen/	ſo wir ihn laſſen gehen,	if wee doo refuſe it/
	wy en ſullen niet lichtelijck	ſo werden wir nit bald	wee ſhall not find
	ſulcks vinden	dergleichen finden	eaſelie ſuch
	voor dien prijs :	fur den preiſz :	for the price :
	laet ons hem vraghen/	laſſet vns fragen,	let vs aſke him/
	oft hy wil afſlaen	ob er wolle laſſen abgehen	if he will bate
	de viertich ſchellinghen.	die viertzig ſchilling.	the fourtie ſhillinges.
	Sullen wy 't nemen ?	Sollen wirs nemen ?	Shall wee take it ?
	C. Ja wy/	C. Ia,	C. Yea/
	iſt dat ghy my ghelooft/	wan ihr mir das glaubt,	if you do beleue me/
	ten ſal v	vnd es ſol euch nit	and you will not
	niet berouwen.	gerewen.	repent of it.
	D. Meeſter/	D. Maiſter,	D. Maiſter/
	ſy comen wederom.	ſie kommen wieder.	they come againe.
	C. Sy ſullen	C. So ſollen ſie	C. They ſhall be
	willecom zijn/	wilkum ſein,	wellcome/
	iſt datſe geldt brenghen.	wan ſie geltt mit bringen.	if they bring monie.
	B. Ick bidde v/	B. Lieber,	B. I pray you/
	en doet ons	laſzt vns	do not cauſe vs
	niet langher wandelen/	doch nit langer vmbgehen,	to take more labour/
	wildy nemen	wolt ihr dreiſſig	will you take
	dertich pondt	pfund haben	thiertie poundes
	voor de twee ſtucken/	for die zwey ſtucken,	for both thee peeces/

113a

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
C. A voſtre bō plaiſir,	C. Vt vobis ſanè vide-	*C. A ſu mandado,*	C. A voſtro piacere,
ſi ie le pouuoye	tur : ſi res meę patiātur	*ſi yo lo podria dexar*	s'io poteſſi
laisser à moindre prix,	minoris me vobis ad-	*à menor precio,*	darlo à manco,
vous l'auriez	dicere, faciliùs	*tan preſto*	l'haureſte
auſsi tost	extorqueretis	*lo terniades*	coſi preſto voi,
qu'homme du monde,	quàm quiuis morealiū,	*como hombre al mūdo,*	come homo del mōdo,
meſme pour l'amour	vel in gratiam eius	*y tambien por amor*	maſſime per amor
de celuy qui vous	qui vos	*de aquel que os*	de colui chi vi
a enuoyé vers moy.	ad me miſit.	*embiò aqui.*	mando verſo di me.
D. Ils s'en vont,	D. Abeunt,	*D. Ya ſe van,*	D. Se ne vanno,
ils s'en ſont allez.	abierunt.	*ya ſon ydos.*	ſon partitti.
C. Laiſſez les aller,	C. Eant,	*C. Pues, que ſe vayen,*	C. Laſciali andare,
laissez les courir :	ſine abeant :	*que corren :*	laſciali correre :
quand ils auront	cùm ad laſſitudinem	*quando ternan*	quando haueranno
couru leur ſaoul	circumcurſauerint	*harto corrido*	traſcorſo à lor voglia
parmy la foire,	toto foro,	*por el mercado,*	tutto il mercatto,
ils ſeront	læti ac	*ſe*	ſaranno
bien aiſe	alacres	*huelgaran*	allegri
de retourner.	ad nos reuertentur.	*de boluer aqui.*	di ritornar.
E. Monſieur,	E. Domine mi,	*E. Señor,*	E. Signor,
il me ſemble	videtur mihi	*a mi me pareſce*	parmi
que ce veloux	heteromalla iſta	*que eſte terciopelo*	che quel velutto
est fort bon,	perquam bona,	*es muy bueno,*	ſia molto bono,
114a *ſi nous le refuſons,*	ſi eam amittamus,	*ſi lo dexamos,*	& refiutandolo,
nous n'en trouuerons	haud facilè	*no halleremos facil-*	ageuolmēte nō troua-
pas aiſement de tel	in talem inciderimus	*mente de tal ſuerte*	remmo vn ſimile
pour le pris :	pari precio :	*por aquel precio:*	per il prezzo :
demandons luy,	percontemur,	*preguntemos le,*	domandiamli,
s'il veut rabatre	ſi quadraginta ſolidos	*ſi quiere quitar*	ſel vuol leuar
les quarante ſols.	velit decidere. Num	*los quarenta ſueldos.*	li quaranta ſoldi.
Le prendrons nous ?	eam accepturi ſumus?	*Tomaremos lo ?*	Lo pigliaremo noi ?
C. Ouy,	C. Ita prorſus, (bes,	*C. Pues ſi,*	C. Si,
ſi vous m'en croyez,	ſi quam mihi fidē ha-	*crea me,*	ſi me credette,
& vous ne vous	neque	*que no*	non ve ne
en repentirez point.	te pœnituerit.	*os peſarà.*	pentirette.
D. Mon maistre,	D. Here,	*D. Señor,*	D. Patrone,
ils retournent.	redeunt.	*mira que bueluen.*	ritornino.
C. Ils ſeront	C. Optati	*C. Muy bien*	C. Saranno
les bien venuz, s'ils	aderunt,	*ſeran venidos,*	li ben venutti,
apportent de l'argent.	ſiquidē pecuniā attu-	*ſi traen dineros.*	s'egli portano danari.
B. Ie vous prie,	B. Quæſo, (lerint.	*B. Supplicole,*	B. Vi prego,
ne nous faites	ne comitte vt	*que no nos hagays*	non ci facciatte
plus pourmener,	diutiùs obambulemus,	*mas appassear,*	piu ſpaſſaggiare,
voulez vous prendre	ecquid placent	*quereys tomar*	volette hauer
trente liures	triginta libræ	*treynta libras*	trenta lire
de deux pieces,	pro ambabus partibus,	*de las dos pieças, ſin*	delle due pezze,

Flamen.	Alleman.	Anglois.
ſonder meer te dingen?	ohn einig weiter dingen?	without any wordes more?
ende wy ſullen v	ſo wollen wir euch	and wee will
geldt tellen.	gelt zehlen.	tell you monye.
C. Seker ghy zijt	C. Furwahr ihr ſeyt	C. Trulie you are
quellijck/	vmbillich,	tedious/
ghy en gheeſter niet om/	ihr fragt nicht darnach,	you care not/
oft ick verlieſe	ob ich ſchaden leyde	whether I leeſe
oft winne/	oder gewin habe,	or winne/
t'is v alleleens:	das gilt euch eben gleich:	it is al one vnto you:
nu wel/ wel/	nu, nu,	go to/ go to/
laet ons meten.	laſſet vns meſſen.	let vs meaſure it.
B. Neen/ neen/	B. Nein, nein,	B. No/ no/
ick houdt voor ghemeten/	ich halts vor gemeſſen,	i take it as if it wer meſured/
ick betrouwe my wel	ich trawe euch	i truſt
op v:	das wol zu:	you well:
houdt/ daer is v geldt.	haltet auff, hier iſt ewer gelt.	take your monie.
C. Deſen Engelot	C. Dieſer Engellot	C. This olde Angel
is te cleyne.	iſt viel zu klein.	is to ſhort.
Deſe ſonne croone	Dieſe ſonnen kron	This French Crowne
is te licht.	iſt zu leicht.	is to light.
Deſe ſtuckē van thiē ſchel-	Dieſe ſtucken von zehen	Theſe peeces of ten
linghen zijn gheſchroyt.	ſchilling ſeind beſchnitten.	ſhillinges be clipped.
Deſen Ducaet	Dieſer Ducat	This Ducate
115b en is niet ghewichtich.	iſt nit gewichtig.	is not of weight.
Deſe Vlaemſche croone	Dieſe Flamiſche kron	This crowne of Flaunders
en is niet ganghbaer.	iſt nit gangbar.	is not corant.
Deſen reael	Dieſer real	This ryall
is van ſlecht goudt.	iſt von ſchlechtem goldt.	is baſe golde.
Deſen daelder en is	Dieſer thaller iſt	This daulder is not
gheen goet ſiluer.	kein gut ſelber.	of good ſiluer.
Deſe ſpaenſche reaelen	Dieſe Spaniſche real	Theſe Spaniſh reals
en zijn niet goedt	ſeind nit von guter	are not
van alloye.	azerterien.	of good metell.
B. Ghy zijt wel quellijck	B. Ihr ſeidt gar wunderlich	B. You are very difficult
in geldt t'ontfanghen/	geltt zu empfangen,	in receauing of money/
hadde ick dat	hette ich das	if I had knowen
gheweten/	gewuſt,	that/
al had ghy my	wann ich mir euwere	if you had ſolde me
v coopmanſchap vercocht	waar hette geben wollen	your marchandiſe
voor twintich ponden/	fur zwantzig pfundt,	for twentie poundes/
voorwaer	warlich	verely
ick en ſoudeſe niet	ich wolte ſie nit	I would not
begheert hebben.	darfur genommen haben.	haue it.
C. Mijn Heere/	C. Herr,	C. Sir/
ghy hebt keur	es ſtehet bey euch,	it is at your choice
dat te nemen oft te laeten:	nemets oder laſſets:	to take it or leaue it:

	Francois.	Latin.	Español.	Italien.
115a				
	ſans plus barguiner ?	vt diſceptandi finem	mas gaſtar palabras ?	ſenza piu parolle ?
	& nous vous conterons	faciamus ? argentum	y os cuentaremos	& vi conteremmo
	argent.	tibi numerabitur.	dinero.	danari.
	C. Certes vous eſtes	C. Moleſti ſanè	C. En verdad que ſoys	C. In vero
	importuns,	eſtis,	muy importunos,	ſette importuni,
	vous ne vous ſouciez	vos nihil pēſi habetis,	no ſe les da nada,	non vi curatte,
	pas ſi ie perd,	damnum	aunque yo pierda	s'io perdo
	ou ſi ie gaigne,	an lucrum faciam,	o gane,	o s'io guadagno,
	ce vous eſt tout vn :	nihil id vos ſollicitat :	todo ſe les es vno :	cio vi é tutt'vno :
	orſus, ſus	nunc age,	ea ſus pues,	or ſus, ſus,
	meſurons le.	metiamur.	tomemos la medida.	meſuriamlo.
	B. Non, non,	B. Minimè verò,	B. Que no,	B. Non, non,
	ie le tien pour meſuré,	ego pro mēſurato du-	yo lo tengo por biē me-	io il tengo per meſu-
	ie m'en fie	co, in tua fide	dido, bien me fio	ratto, mi fido
	bien en vous : tenez,	lubens acquieſco :	en v. m. :	di voi : (ri.
	voila voſtre argent.	cape, en tua pecunia.	tomad, he ay ſu dinero.	pigliate il voſtri dana-
	C. Ceſt Angelot	C. Hic Angelotus	C. Eſte Angelot	C. Queſto Angelotto
	eſt trop court.	minutulus eſt.	es muy chiquito.	é troppo picciolo.
	Ceſt eſcu au ſoleil	Hic Solatus	Eſte eſcudo al ſol	Queſto ſcutto del ſole
	est trop leger.	iniuſti ponderis eſt.	es muy ligero.	é troppo leggiero.
	Ces pieces de dix ſols	Hæ partes decem	Eſtas piecas de diez	Quelle pezze de dieci
	ſont rognées.	ſolidorum ſunt acciſę.	ſueldos ſon cortados al	ſoldi ſon toſate.
	Ce Ducat	Hic Ducatus	Eſte ducado (derredor.	Queſto ducatto
116a	n'eſt pas de poid.	non eſt iuſti ponderis.	no es de peſo.	non é di peſo.
	Ceſt eſcu de Flādres	Hic coronatus Flādri-	Eſte eſcudo de Flādes	Queſto ſcutto de Flan-
	n'eſt pas de miſe.	cus non eſt vſu rece-	no ſe podria paſſar.	dra non é valutato.
	Ce Real	Hic regalis (ptus.	Eſte real	Quel reale
	eſt de bas or.	ex vili auro cuſus eſt.	es de ſimple oro.	é di baſſo oro.
	Ce Daller n'eſt pas	Hic dalerus non eſt	Eſte tallar no es	Queſto dalaro
	de bon argent.	puri argenti.	de buena plata.	non é di bono argēto.
	Ces Realles d'Eſpaigne	Hi regales Hiſpanici	Eſtos reales de Eſpaña	Quelli reali di Spagna
	ne ſont pas	ſunt adulterini	no ſon	non ſono
	de bon alloy.	ac vitiati.	buenos. (cierto	di bona liga.
	B. Vous eſtes bien dif-	B. Perdifficilis es	B. Faſtidioſo ſoys por-	B. Sette faſtidioſo
	ficile à receuoir argēt,	in accipiēda pecunia,	en recebir dineros,	nel riceuer danari,
	ſi j'euſſe ſceu	id ſi præ-	ſi yo ſupiera	s'io haueſſe ſaputto
	cela,	ſciſſem,	aquello,	queſto,
	quand vous m'euſſiez	etſi mihi	aunque me vbierades	ancora che m'haureſti
	vēdu voſtre marchan-	merces tuas vēdidiſſes	vēdido vueſſa merca-	dato la voſtra marcātia
	diſe pour vingt liures,	viginti libris,	deria para veynte li-	per venti lire,
	veritablement	non herclè	bras, en verdad	in vero
	ie n'en euſſe point	eas accepturus	que no la	che non la domādauo
	voulu.	eram.	quiſiera.	per il prezzo.
	C. Monſieur,	C. Mi domine, tuæ o-	C. Señor, (luntad	C. Signor, é in voſtra
	il est à voſtre chois de	ptionis eſt, eas vel ac-	v. m. tiene ſu libre vo-	elettione de pigliarla
	le prendre ou le laiſſer :	cipere vel omittere :	de la tomar o dexar :	o de laſciarla :

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
ick en winner ſoo veel	ich hab ſo groſſen gewin	I doo not get ſo much
niet aen dat ick behoore	nit daran, daſz ich ſolle	in it/ that I ſhould
licht geldt	zu leicht gelt	take any light
te nemen/	nemen,	money/
oft dat onganghbaer zij.	oder welches nit gãgbar iſt.	or wich is not corant.
B. Ick en hebs ſeker	B. Ich hab es warlich	B. Truly I have
niet ghemunt/	nit geſmidt,	not coyned it/
noch gheſchroyt.	noch beſchrotet.	neither clipped.
C. Ick ghelooft wel/	C. Das glaub ich wol,	C. I beleeve it well/
maer ick en cans	aber ich wuſte nit	I knowe no
niet ghebeteren.	was ich damit thun ſolte.	help in it.
B. Houdt/	B. Hier, nemet	B. Holde/
daer is mijn borſe/	meinen beuttel,	there is my purſe/
betaelt v	vnd bezalt euch	pay your ſelf
nae v genoeghen.	ewres gefallens.	at leaſure.
C. Dat is eenen ſchellinck	C. Dis iſt	C. There is a counterfet
die valſch is.	ein boſer ſchilling.	ſhilling.
B. Naghelten	B. Nagelt ihn	B. Nayle it
aen deſen ſtijl.	an den pfoſten.	at this threſhall.
C. T'ſal gheſchieden/	C. Das ſol geſchehen,	C. It ſhall be doone/
brenght my den hamer	bringt mir den hamer	brynge mee an hammer
ende eenen naghel.	vnd einen nagel her.	and a nayle.
Ick woude	Ich wolte	I would
117b dat d'ooren vanden genen	das des ienigen ohren	that the eares of him
dien ghellaghen heeft/	der ihn geſchlagen hat,	wich hath coined it/
ſoo wel ghenagelt waren	ſo angeſchlegen weren	were as wel nayled
als hy is.	als dieſer ſchilling.	as it is.
B. Daer en ſoude	B. Da ſolt nicht viel	B. It would bee
niet aen ghelegen zijn.	an gelegen ſeyn.	no hurt at all.
Nu wel/	VVolan,	Now/
zijdy te vreden?	ſeyt ihr zu frieden?	are you contented?
C. Ja ick mijn heere/	C. Ia herr,	C. Yea Sir/
ick bedancke v/	ich dancke euch,	I thancke you/
en ſpaert gheen dinck	vnd ſparet nichts	ſpare nothing
dat ick hebbe/	das ich habe,	that I have/
ſoo wel ſonder geldt	ſo wol ſonder geltt	aſwell without money
als met gelde.	als mit geltt.	as with money.
B. Danck hebt heere.	B. Danck habet herr.	B. God a mercy ſir.
Arbeyder/ neemt dat	Tagloner, neme das	Porter/ lay this
op uwen rugghe/	auff deinen rucken,	vpon your backe/
ende draghet	vnd trages	and carie it
in mijn herberghe.	in mein herberg.	to my lodgyng.
F. Ick en weet niet	F. Ich weiſz nit	F. I knowe not
waer ghy ter herberghen	wo ewre herberg iſt,	where you doo lodge/
zijt/ mijn heere.	herr.	Sir.
B. Inden gulden leeuw/	B. Zum guldenen lewen,	B. At the golden lion/

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
117a				
	ie n'y gaigne pas	non tantũ mihi lucri	*no gano*	non ci guadagno
	tant, que ie doiue	adferunt, vt vel iniuſti	*tanto, que yo deueria*	tanto, che io
	prendre de l'argent	ponderis pecunia	*tomar dinero que no*	debba pigliar danari
	court,	accipienda ſit, vel	*ſea de peſo, o que*	liggieri, & chi non
	ou qui ne ſoit de miſe.	quæ expendi nequeat.	*no ſe podria paſſar.*	ſi ponno ſpendere.
	B. Vrayement ie ne l'ay	B. Equidem eam	*B. En buena fe*	B. In vero io non li ho
	pas forgé,	neque percuſſi,	*que no lo he foriado,*	battuti,
	ni rogné.	neque arroſi.	*ne cortado al derredor.*	ni toſati.
	C. Ie le croy bien,	C. Facilè iſthuc credo,	*C. Bien lo creo,*	C. Ben lo credo,
	mais ie n'y ſcauroye	at ego id	*pero no puedo*	ma non ne poſſo
	que faire	præſtare nequeo.	*remediar por ello.*	far altro.
	B. Tenez,	B. En tibi	*B. Pues tomad,*	B. Pigliate
	voyla ma bourſe,	crumenam meam,	*cataday mi bolſa,*	ecco la mia borſa,
	payez vous	ſatisfacito ipſe tibi	*paga os miſmo*	pagateui
	à voſtre cõtentement.	ex animi tui ſentẽtia.	*à ſu plazer.*	à voſtro contento.
	C. Voyla vn ſol	C. Hic ſolidus	*C. He ay vn ſueldo*	C. Vedette là vn ſoldi
	qui est faux.	adulteratus eſt.	*que es falſo.*	che é falſo.
	B. Attachez le	B. Affigito eum	*B. Enclauedle*	B. Attacatelo
	à ce poſteau.	huic poſti.	*à este pilar.*	à queſto pilaſtro.
	C. Il ſera fait,	C. Ita fiet,	*C. Aſsi ſe harà, que*	C. Coſi ſarà fatto,
	apportez moy le mar-	profer malleum	*me traen vn martyllo*	portate mi il martello
	teau & vn clou.	& clauum.	*y vn clauo.*	con vn chiodo.
	Ie voudroye	Velim	*Yo quiſiera*	Vorrei che
118a	*que les oreilles de celuy*	aures eius	*que las orejas de aquel*	l'orrechie de colui
	qui l'a coigné,	qui hunc cudit	*que lo ha forjado,*	chi l'ha battutto,
	fuſſent auſsi bien	ita clauo transfixas	*fueſſen tambien claua-*	foſſere coſi ben atta-
	clouées comme il eſt.	vt hic eſt.	*das como el es.*	cate come egli é.
	B. Il n'y auroit point	B. Minimum hic	*B. En eſſo non hauria*	B. Nulla
	de danger.	eſſet periculi.	*peligro.*	importerebbe.
	Orſus,	Verùm age, (eſt?	*Pues ſus,*	Orſus,
	eſtes vous content?	num ſatis tibi factum	*os contentays?*	ſette contento?
	C. Ouy Monſieur,	C. Etiam domine mi,	*C. Señor ſi,*	C. Si ſignore,
	ie vous remercie,	habeo tibi gratiam,	*yo ſe lo agradeſco,*	vi ringratio,
	n'eſpargnez choſe	ne parcas vlli rei	*no ahorrays coſa*	non ſperniate coſa
	que i'aye,	quæ penes me eſt,	*que yo tenga,*	ch'io habbia,
	auſsi bien ſans argent,	ſeu in diẽ emere velis,	*tan libremente ſin di-*	coſi ſenſa danari, come
	qu'auec argent.	ſeu præſente pecunia.	*nero, como con dinero.*	cõ danari. (tron mio.
	B. Grand merci, Sire.	B. Ago gratias, domine.	*B. Beſo os las manos, ſe-*	B. Vene ringratio, pa-
	Porte-faix, chargez	Heus baiule, hanc	*Ganapan, tomad (ñor.*	Fachino, caricatte
	cela ſur voſtre doz,	ſarcinam tergo accipe	*eſto à cueſtas,*	queſto ſu le voſtre ſpal-
	& le portez	eamq́ue defer	*y lleuadlo*	le, & portatelo
	en mon logis.	in diuerſorium meum.	*en mi poſada.*	alla mia hoſteria.
	F. Ie ne ſcay	F. Ignoro vbi	*F. No ſe*	F. Non ſo
	où vous eſtes logé,	hoſpitio excipiaris,	*adonde v. m. ſe aloja,*	doue ſette logiatto,
	Monſieur. (d'or.	mi domine. (aurei,	*ſeñor.*	ſignor mio. (d'oro,
	B. A l'enſeigne du lion,	B. Ad interſigne leonis,	*B. En el leon dorado,*	B. Alla inſegna del liõ

in de

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
118b	in de Cammerſtrate/	in der Cammerſtraſſen,	in the Chamberſtreete/
	ende ſeght	vnd ſag,	and tell them
	datmen d'eten reede	man ſol das eſſen	that them will prepare
	make/	fertich machen,	the dinner/
	want wy ſullen daer	dan wir wollen	for wee ſhall bee
	terſtondt zijn.	bald da ſeyn.	there by and by.
	C. Sullen wy een poppeken	C. Sollen wir ein popp	C. Shall wee buye
	oft twee coopen	oder zwo kauffen	a baby or two
	voor onſe kinderen?	vor unſere kinder?	for our children?
	E. Coopter	E. Kauffe	E. Buye ſome
	voor ons beyden.	fur vns beyden.	for vs both.
	B. Wel weerdinne	B. Ia wurtin,	B. Well hoſteſſe
	ſullen wy gaen eten?	ſollen wir eſſen?	ſhall wee dine?
	G. Waſcht v	G. VVaſchet euch	G. Waſhe
	alſt v belieft/	wan ihr wolt,	when it pleaſe you/
	ende gaet ſitten.	vnd ſetzet euch.	and go and ſit.
	B. Doet onſe peerden	B. Laſſet vnſer pferdt	B. Cauſe our horſes
	ſadelen ende	ſatteln vnd	to bee ſadled and
	toomen:	zaumen:	brideled:
	wy behoorden alreede	wir ſollen ietzt albereit	wee ſhould bee
	ouer twee mijlen	zwo meil wegs	two miles
	van hier te zijn.	von hinnen ſeyn.	hence.
	C. Voorts/ laet ons	C. Fort, laſſet vns	C. Go to/ let vs dine
119b	al ſtaende eten.	ſtehendt eſſen.	ſtanding.
	Laet ons gaen.	Laſſet vns gehen.	Let vs go.
	E. Laet ons rekenen	E. Laſſet vns rechenen	E. Let vs have a rekening
	heer weert/	lieber wirdt,	myne hoſte/
	wat zijn wy ſchuldich?	was ſeindt wir ſchuldig?	what do wee owe?
	H. Ghy zijt ſchuldich	H. Ihr ſeidt ſchuldig	H. You owe
	vier ſchellinghen	vier ſchilling	foure ſhillinges
	ſes penninghen/	vnd ſechs pfenning,	ſix pence/
	man ende peerdt.	fur man und pferdt.	man and horſe.
	B. Houdt daer/	B. Nemet hin,	B. Hold/
	zijdy te vreden?	ſeidt ihr zu frieden?	are you contented?
	H. Ja ick mijn heeren.	H. Ia herr.	H. Yea Sir.
	B. Waer is de maerte?	B. VVo iſt die magt?	B. Where is ye mayden?
	houdt daer mijn lief/	Sihe da mein freundin,	hold my ſhee freend/
	dats voor v ſpelgeldt.	nẽme diſz fur knopffnadeln-	ther is for your paines.
	Knecht/ brenght	Hauſzknecht, fuhre (gelt.	Knave/ bring hither
	mijn peerdt hier/	mein pferdt her,	my horſe/
	hebdy't wel beſtelt?	haſtu es auch wol verſehen?	have you dreſſed him wel?
	J. Ja ick mijn heere/	I. Ia Herr,	J. Yea Sir/
	het en heeft niet met allen	es hat kein mangel	he did wante
	ghebreck ghehadt.	gehabt.	nothing.
	B. Nemt dat is	B. Sihe da, nemme	B. Hold ther is ſome
	v drinckgeldt/	trinckgelt,	to drinck/

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
119a	*en la rue de Chambre,*	in platea Cameria,	*en la calle de las Came-*	nella ſtrada de la Ca-
	& dites	ac iube	*ras, y dezid*	mera, & ditte
	qu'on appreſte	apparari	*que aparejan*	ch'apparechino
	le diſner,	prandium,	*el comer,*	il diſnare,
	car nous ſerons là	mox enim	*porque luego*	che ſubito
	incontinent.	adfuturi ſumus.	*ſeremos ay.*	ci ſaremo.
	C. Acheterons nous	C. An coememus	*C. Compraremos*	C. Comprarẽmo noi
	vne poupette ou deux	vnam aut alterā pupā	*vna muñeca o dos*	vn bambino o doi
	pour nos enfans?	noſtris filiolis?	*por nueſtros niños?*	per noſtri putti?
	E. Achetez en	E. Tu emito	*E. Comprad las*	E. Compratene doi
	pour nous deux.	vtrique noſtrum.	*para nos dos.*	per noi.
	B. Et bien hoſteſſe,	B. Agedum hoſpita,	*B. Pues ſeñora hueſpe-*	B. Ben hoſteſſa,
	diſnerons nous?	eſt quod prandeamus?	*da, hemos de comer?*	diſnaremmo noi?
	G. Lauez vous	G. Lauate	*G. Lauenſe vs. ms.*	G. Lauateui quando
	quand il vous plaira,	vbi viſum erit,	*quando quiſieren, y*	vi piaccia,
	& allez vous ſeoir.	& accumbite.	*vayā deſpues aſſentar.*	& aſſentateui.
	B. Faites ſeller	B. Cura inſterni	*B. Hazed ſillar*	B. Fatte ſellar
	& brider	& infrenari equos	*y enfrenar nueſtros*	& mettre la briglia
	nos cheuaux:	noſtros:	*caballos:*	à noſtri caualli:
	nous deurions deſia	oportuit nos iam nūc	*ya deueriamos ſer*	deueriamo eſſer
	eſtre à deux lieues	duobus miliaribus	*dos leguas*	lontani gia due leghe
	d'ici.	hinc abeſſe.	*de aqui.*	de qui.
	C. Sus, diſnons	C. Age, erecti	*C. Pues ſus, comamos*	C. Via, mangiamo
120a	*tout debout.*	prandeamus.	*en pie.*	in piedi.
	Allons.	Eamus.	*Vamonos.*	Andiamo.
	E. Contons	E. Subducamus ratio-	*E. Cuentemos*	E. Contiamo
	mon hoſte,	nem domine hoſpes,	*Señor hueſped,*	meſſer l'hoſte,
	que deuons nous?	quantum debemus?	*que es lo que deuemos?*	che vi debbiamo?
	H. Vous deuez	H. Debetis	*H. Vs. ms. deuen*	H. Douette
	quatre ſols	quatuor ſolidos	*quatro ſueldos*	quatro ſoldi,
	ſix deniers,	& ſex denarios	*y ſeys grueſſos*	ſei danari,
	homme & cheual.	in ſingulos equites.	*por hombre y caballo.*	homo & cauallo.
	B. Tenez,	B. Accipe,	*B. Tomaday,*	B. Pigliatte,
	eſtes vous content?	ſatin' hoc tibi eſt?	*os contentays?*	ſette contento?
	H. Ouy monſieur.	H. Etiam domine.	*H. Señor ſi.*	H. Si ſignore.
	B. Où eſt la chābriere?	B. Vbi eſt ancilla?	*B. Que es de la moça?*	B. Doue é la fanteſca?
	Tenez m'amie,	Accipe amica mea,	*tomad hermana,*	Pigliatte ſorella,
	voyla pour vos eſpin-	iſthuc aciculis inſume.	*he ay para alfileres.*	la benandata.
	Valet, amenez (gles.	Puer, adducito huc	*Moço, traed me aqui*	Garzone, mena qui
	ici mon cheual,	equum meum,	*mi caballo,*	il mio cauallo,
	l'as tu bien penſé?	nū probè curatus eſt?	*auido buen recaudo?*	l'ai tu ben trattato?
	I. Ouy monſieur	I. Eſt domine,	*I. Si Señor,*	I. Signor ſi,
	il n'a eu	nihil ipſi rerum neceſ-	*no le ha*	non li é
	faute de rien.	ſariarum defuit.	*faltado coſa ninguna.*	mancato nulla.
	B. Tien, voyla	B. En tibi	*B. Tomay*	B. Pigliala
	ton vin,	congiarum,	*para tu vino,*	per il vino,

120b

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
ſo ick v belooft heb/	wie ich dir verheiſſen habe,	as I haue promiſed thee
op dat ghy mijnder	der vrſachen das du	to the end that thou
op een ander tijdt	auff ein ander mal	an other time
ghedachtich zijt.	meiner gedenckeſt.	maieſt remember mee.
I. Ick dancke v	I. Habet groſſen danck	I. I thank you
mijn heere/	Herr,	Sir/
ghy ſult my altijdt	ihr werdet mich iederzeit	you ſhall find me
bereydt vinden	bereit finden	at al times readie/
om v dienſt te doen:	euch zu dienen:	to do you ſeruice:
ſpaert de	ſpart der	ſpare not
herberghe niet	herberge nit	the lodging
als ghy hier door comt/	wan ihr her compt,	whē you ſhal paſſe heere by/
want ghy ſulter	dan ihr da	for you ſhal be
ſoo wel ghetoeſt worden	ſo wol gehalten (ſolt,	as well vſed
ende ghedient/	vnd euch gedienet werden	and ſerued/
als in eenighe herberghe	als in einer herberg	as in anye lodging
die in Antwerpen zij.	die in Antorff ſein mag.	within Antwerp.
B. Ick hebt ſoo ghevondē/	B. Ich habes ſo befunden,	B. I haue found it ſo/
ick en ſalſe om een ander	ich will ſie eines andern	I will not for another
niet verlegghen.	halben nit andern.	chaunge it.

121b

T'ghetal.	Die zal.	The Nombers.
Een/ twee/ drij/ vier/	Eins, zwey, drey, vier,	One/ twoo/ three/ foure/
vijf/ ſes/	funff, ſechs,	fiue/ ſix/
ſeuen/ acht/	ſiben, acht,	ſeuen/ eight/
neghen/ thien/ elue/	neun, zehen, elffe,	nyne/ ten/ eleuen/
twaelf/ derthien/	zwelffe, dryzehen,	twelue/ thirtheene/
vierthien/ vijfthien/	vierzehen, funffzehen,	fourteene/ fifteene/
ſeſthien/ ſeuenthien/	ſechszehen, ſibenzehen,	ſixteene/ ſeuenteene/
achthien/ neghenthien/	achtzehen, neunzehen,	eighteene/ nyneteene/
Twintich/	Zwantzig,	Twentie/
eenentwintich/	einsvndzwantzig,	one and twentie/
tweeentwintich/	zwey und zwantzig,	twoo and twentie/
drijentwintich/	drey und zwantzig,	three and twentie/
Dertich/ Viertich/	Dreiſſig, vierzig,	thirtie/ fortie/
Vijftich/ Seſtich/	funfftzig, ſechtzig,	fiftie/ ſixtie/
Seuentich/ Tachentich/	ſybentzig, achtzig,	ſeuentie/ eightie/
Negentich/ Hondert/	neuntzig, hundert,	nynetie/ an Hundred/
Duſent/ Thien duſent/	Tauſent, zehen tauſent,	a thouſand/ ten thouſand/
Hondert duyſent/	hundert tauſent,	an hundred thouſand.
Millioen.	Million.	a Myllion.

121a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
comme ie t'ay promis,	vt ſum pollicitus,	*como te he prometido,*	come ti hauea pro-
à fin que tu	mei vt	*para que*	meſſo, à fin che
te ſouuienne de moy	alias	*te accuerdes de mi*	vn altra volta
vne autre fois.	memineris.	*en otro tiempo.*	tu ti ricordi di me.
I. Grand mercy	I Habeo gratiam	*I. Beſo las manos de*	I. Gran mercé
monſieur,	vir optime,	*v. m. mi ſeñor,*	ſignor mio,
vous me trouuerez	ſemper me promptum	*v. m. me hallara*	mi trouarette
touſiours preſt	ac paratum inuenies	*ſiempre aparejado*	ſempre pronto
à vous faire ſeruice:	ad tibi obſequendum:	*à ſu ſeruicio:*	à farui ſeruicio:
n'espargnez pas le	ne huic parcas	*no ahorre*	& non ſperniatte
logis	hoſpitio quoties	*eſſa caſa (rà,*	l'hoſteria
quand vous paſſerez,	hac iter habebis,	*quãdo v.m. aqui paſſa-*	quando ci paſſarette,
car vous y ſerez	nam non minùs com-	*porque ſerà*	perche vi ſarette
autant bien traité	modè ac liberaliter	*tan bien trattado*	coſi ben trattato
& ſerui,	hic excipieris,	*y ſeruido,*	& ſeruito,
qu'en logis qui ſoit	quàm in quouis di-	*como en meſon*	come in qualſivoglia
en Anuers.	uerſorio Antuerpiano.	*qui ſea en Anueres.*	altra di Anuerſa.
B. Ie l'ay ainſi trouué:	B. Ita re ipſa comperi:	*B. Aſsi lo he hallado:*	B. Coſi lo ho trouato:
ie ne le changeray	nunquam hoc cum al-	*no le mudaré*	& non la cambiaró
point pour un autre.	tero commutauero.	*por algun otro.*	por vn' altra.

122a Le Nombre.	*Numeri.*	Los numeros.	*Il Numero.*
Vn, deux, trois, quatre,	Vnus, duo, tres, qua-	*Vno, dos, tres, quatro,*	Vno, due, tre, quattro,
cinq, ſix,	quinque, ſex, (tuor,	*cinco, ſeys,*	cinque, ſei,
ſept, huit,	ſeptem, octo,	*ſiete, ocho,*	ſette, otto,
neuf, dix, onze,	nouẽ, decẽ, vndecim,	*nueue, diez, onze,*	noue, diece, vndici,
douze, treize,	duodecim, tredecim,	*doze, treze,*	dodici, tredici,
quatorze, quinze,	quatuordecim, quinde-	*catorze, quinze,*	quattordici, quindici,
ſeize, dixſept,	cim, ſedecim, ſeptẽde-	*diez y ſeys, diez y ſiete,*	ſedici, diciesette,
dixhuit, dixneuf.	cim, decẽ & octo, decẽ	*diez y ocho, diez y nue-*	diciotto, dicienoue.
Vingt,	Viginti, (& nouem.	*Veynte, (ue.*	Vinti,
vingt & vn,	Viginti vnum,	*veynte y vno,*	vintivno,
vingt & deux,	viginti duo,	*veyntey dos,*	vintidue,
vingt & trois,	viginti tria,	*veynte y tres,*	vintitre,
Trente, quarante,	Triginta, quadraginta,	*Treynta, quarenta,*	Trenta, quaranta,
cinquante, ſoixante,	quinquaginta, ſexa-	*cinquenta, ſeſenta,*	cinquanta, ſeſſanta,
ſeptante, huitante,	ginta, ſeptuaginta, o-	*ſetenta, ochenta,*	ſettanta, ottanta,
nonante. Cent,	ctogĩta, nonagĩta. Cẽ-	*nouenta. Ciento,*	nouanta. Cento,
Mille, dix mille,	Mille, decem (tũ,	*Mill, diez mill,*	Mille, dieci mila,
cent mille,	milia, centum millia,	*cien mill.*	cento mila,
Million.	decies centena millia.	*Million.*	Milione.

122b Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
De dagen vander weke.	*Die tag der wochen.*	The dayes of the weeke.
Sondach/	Sontag,	**Sundaye/**
Maendach/	Montag,	**Munday/**
Dijstdach/	Dinstag,	**Tewesday/**
Woensdach/	Mitwoch,	**Wensday/**
Donderdach/	Donnerstag,	**Thursday/**
Vrijdach/	Freytag,	**Fryday/**
Saterdach/	Samstag, Sonnabent,	**Saterday/**
Een weke/	Ein woche,	**A weeke/**
Eenen dagh/	Ein tag,	**a daye/**
acht daghen/	acht tag,	**eicht dayes/**
vijfthien daghen/	funffzehen tag,	**fifteene dayes/**
een maendt/ een iaer/	ein monat, ein iar,	**a moneth/ a yeare/**
een half iaer/	ein halb iar,	**an half yeare/**
eenen termijn.	ein termin.	**a terme.**
Het viij. Capittel/ om te leeren maken missiuen/ voorwaerden/	*Das VIII. Capittel, wie man soll lehren machen missiue, conuention,*	**The viij. Chapiter/ for to learne to make letters/ conuentions/**
123b **obligatien/ ende quitancien.**	*obligacion, vnd quitancien.*	**obligations/ and quitances.**
Een missiue om te schrijuẽ aen eenigen vrient.	*Ein misiue zu schreiben an seinen frundt.*	A letter to write to any frinde.
Het opschrift.	*Die vberschrifft.*	The superscription.
Desen brief zij ghegeuen aen mijnen beminden vader Peeter van Barlaimont, woonende t'Antwerpen, inde hoochstrate, naest den gulden schilt.	*An meinen lieben vatter Peter von Barlemont, wohnend zu Antorff, in der hohen straffen, nechst dem gulden schilt.*	This letter be geeuen to my beloued father Peter of Barlaimont, dwelling in Antwerp, in the hich-streate, next the goldẽ shilde.
Seer eerweerdighe ende wel beminde vader/ ick ghebiede my seer ootmoedelijck in v goede gratie/ ende oock desgelijcks tot mijnder seer beminde moeder: Weet dat ick ben	Ehrwurdiger vnd hertzlieber vatter, ich erbiete mich gantz demutiglich zu ewrem guten willen, vnd gleichsfals meiner allerliebsten mutter: Ich lasse euch wissen,	**Right worship ful and wel beloued father/ I recommand mee right humblie to your good grace/ and also in like maner to my well beloved mother: vnderstand that I am**

123a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
Les iours de la ſemaine.	*De diebus hebdomadis.*	Los dias de la ſemana.	*I giorni della ſettimana.*
Dimenche,	Dies dominicus,	*Domingo,*	Dominica,
Lundi,	Dies lunæ,	*Lunes,*	Lunedi,
Mardi,	Dies Martis,	*Martes,*	Martedi,
Merquedi,	Dies Mercurij,	*Miercoles,*	Mercolei,
Ieudi,	Dies Iouis,	*Iueues,*	Giouedi,
Vendredi,	Dies Veneris,	*Viernes,*	Venerdi,
Samedi,	Sabbatum,	*Sabado,*	Sabbato,
vne ſemaine,	Hebdomas,	*vna ſemana,*	vna ſettimana,
vn iour,	vnus dies,	*vn dia,*	vn giorno,
huit iours,	octo dies,	*ocho dias,*	otto giorni,
quinze iours,	quindecim dies,	*quinze dias,*	quindeci giorni,
vn mois, vn an,	menſis, annus,	*vn més, vn año,*	vn meſe, vn anno,
vn demi an,	dimidiatus annus,	*vn medio año,*	mezzo anno,
vn terme.	dies ſolutionis.	*vn termino.*	vn termine.
Chapit.VIII.pour aprendre à faire miſſiues, conuentions, 124a *obligations, & quitances.*	CaputVIII. de ratione conſcribendi epiſtolas, literas, obligatorias, apochas.	*El viij.Cap.para enſeñar à hazer cartas menſageras, conciertos, obligationes, y quitanças.*	Il viij. Capit. per imparare à fare lettere miſſiue, contratti, oblighi, & chitanze.
Vne miſſiue pour eſcrire à aucũ amy.	*Forma ſcribendi epiſtolam ad amicum.*	Vna carta para eſcriuir à algũ amigo.	*Vna lettera per ſcriuere ad vno amico.*
La ſuperſcriptiõ.	*Superſcriptio.*	El ſobre-eſcrito.	*Il ſopraſcritto.*
Ceſte lettre	*Ad*	Eſta carta	*Queſta lettera*
ſoit donnée	*chariſsimum*	ſea adereçada à mi	*ſia data*
à mon cher pere	*patrem meum*	caro padre Pedro	*al mio caro padre*
Pierre de Barlamõt	*Petrum à Barlemont,*	de Barlamõte, eſtã-	*Pietro di Barlamonte,*
demeurãt à Anuers	*habitantem Antuerpiæ,*	te en Anueres, en	*habitante in Anuerſa,*
en la haute rue,	*in excelſa platea,*	la calle alta, cabe	*nella ſtrada alta,*
ioignãt l'eſcu d'or.	*proximè ſcutum aureum.*	el eſcudo dorado.	*preſſo allo ſcuto d'oro.*
Treshonoré	Venerande	*Muy honrado*	Molto honorando
& bienaymé pere,	& amantiſſime pater,	*y muy amado padre,*	& caro padre,
ie me recommande	commendo me quàm	*yo me encomiendo*	mi racommando
treshumblement	poſſum humillimè	*muy humilmente*	humilmẽte alla voſtra
à voſtre bonne grace,	tuę beneuolentiæ	*en vueſtra buena gra-*	buona gratia,
& auſſi ſemblable-	atque itidem	*cia, y aſsi ſimilmente*	& parimente
ment à ma	chariſſimæ	*à mi*	alla mia
treſaimée mere.	meæ matri.	*muy amada madre.*	cara madre.
Sachez que ie ſuis	Certiorem te facio,	*Sabed que yo ſoy*	Sapiate ch'io ſono

in

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
124b	in goeden voorſpoet/	Daſz ich friſch vnd geſundt	in good proſperitie/
	Godt zij ghelooft:	Gott ſey gelobt : (bin,	God be prayſed :
	maer weet oock/	aber ich wolt das	but knowe alſo
	lieue vader/ dat ick heb	ihr wiſzt lieber vatter,	deere father/ that
	groote begeerte	das ich groſſe begird hab	I have great deſire
	te weten	zu wiſſen	to knowe
	hoe dat met v is/	wie es mit euch ſtehe,	how it is with you/
	want ick hebbe v	dann ich hab	for i have
	gheſchreuen	euch geſchrieben	writen you
	twee oft drij brieuen/	zwey oder drey mal,	twoo or three letters/
	maer ick en hebbe noch	aber noch nye	but I have not yeat
	geen antwoorde ontfangē/	kein antwort bekommen,	receaued any anſwer/
	daer ick ſeer af	welches mich	wher at I
	verwondert ben/	ſehr verwundert,	greatlie marvaile/
	niet wetende	die weil ich nicht weiſz	not knowing
	hoe dattet comen mach.	was die vrſach ſey.	how that may com.
	Daerom hebbe ick groote	Darumb trage ich	Therfore have I
	ſorghe voor v/	groſſe ſorg vor euch,	great care for you/
	grootelijx vreeſende	vnd forchte das	greatlie fearing
	dat v eenigen tegenſpoet	nich etwan ein vngluck	that any misfortune
	aengecomen zij.	euch begegnet ſey.	be happened to you.
	Ick bidde v dan	Derhalben bit ich euch	I pray you then
	mijn lieue vader/	lieber vatter,	my deere father/
125b	dat ghy my niet en wilt	das ihr mich nicht	that you will not
	langher laten	lenger laſſen wolt	let mee any lenger
	in deſe ſorghe :	in dieſer ſorg:	be in this care :
	maer ick bidde v/	ſondern ich bit euch,	but I pray you/
	op alle de liefde	vmb alle euwre liebe	of al the loue
	die gy tot my hebt/	die ihr zu mir traget,	that you have toward mee/
	dat v belieue	daſz ihr mir	that it pleaſe you
	my te ſchrijuen	wollet ſchreiben	to write vnto mee
	van uwen ſtate/	von euweren ſachen,	of your eſtate/
	byden brenger van deſen/	bey zeiger diſes,	by the bringer of theſe/
	oft byden eerſten	oder bey dem erſten	or by the firſt
	die gy vinden ſult.	den ihr finden werdet.	that you ſhal finde.
	Item weet	VViſſet auch	Farder vnderſtand
	lieue vader/	lieber vatter,	deere father/
	dat ick hebbe	daſz ich ſehr	that I have
	grootelijcks van doen	von noten hab	great neede of
	drij oft vier guldens/	drey oder vier gulden,	three or foure guldens/
	om my te helpen	mir zu helffen	for to healp mee
	in mijnen noot :	in meiner not :	in my neceſſitie:
	ick bidde v	welche ich euch bitte	I pray you
	dat ghyſe my	das ihr mir ſie	that you will
	ſenden wilt	ſenden wollet	ſend mee them
	by den brengher deſes:	mit bringer diſes :	by the bringer of theſe :

125a	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
	en bonne proſperité,	me bellè valere,	*en buena proſperidad,*	in proſpero ſtato,
	Dieu en ſoit loué :	Dei benignitate :	*Dios ſea loado :*	Dio ne ſia lodato :
	mais ſcachez auſſi,	ſed hoc te ſcire velim,	*pero ſabed tambien,*	ma ſappiate anche,
	cher pere, que i'ay	chare pater, me teneri	*caro padre, que tengo*	caro padre, ch'io ho
	grand deſir	magno deſiderio	*gran deſſeo*	gran deſiderio
	de ſcauoir	cognoſcendi	*de ſaber*	di ſapere
	comme il vous eſt,	qui tecum agatur,	*como ſea con vos,*	come ſia con voi,
	car ie vous ay	nam tibi	*porque os tengo*	perch'io v'ho
	eſcrit	ſcripſi	*eſcrito*	ſcritto
	deux ou trois lettres,	ſemel atque iterum,	*dos o tres cartas,*	due o tre lettere,
	mais ie n'ay encore	ſed nondum	*ma no he aun*	ma non ho ancora
	receu nulle reſponſe,	accepi reſponſum,	*auido respueſta,*	hauuto riſpoſta alcu-
	dont ie ſuis	id quod	*de lo qual eſtoy*	na, del che ne reſto
	fort eſmerueillé,	vehementer miror,	*muy marauillado,*	molto marauigliato,
	ne ſcachant	cùm neſciam (ſit.	*no ſabiendo como a-*	non ſappendone
	d'où cela peut venir.	quid in cauſa eſſe poſ-	*quello pueda venir.*	la cagione.
	Pourtant ay-je	Quamobrẽ de vobis	*Por eſto tengo*	Per queſto ho io
	grand ſoing de vous,	vehementer ſum ſoli-	*gran cuydado de vos,*	gran cura di voi,
	craignant grandemẽt	citus, metuens	*temiendo mucho*	grandemente temẽdo
	qu'aucune aduerſité	ne quid aduerſi	*que alguna aduerſidad*	che qualche diſgratia
	vous ſoit aduenue.	vobis acciderit.	*os ay aconteſcido.*	vi ſia auenuta.
	Ie vous prie donc,	Precor te igitur,	*Supplico os pues,*	Pregoui adunque,
	mon cher pere,	amantiſſime pater,	*mi caro padre,*	mio caro padre,
126a	*que ne me vueillez*	ne me	*que no me querays*	de non laſciar mi
	laiſſer plus lõguement	diutiùs patiaris	*dexar mas tiempo*	piu longamente
	en ce ſoucy :	eſſe ſolicitum :	*en eſta congoxa :*	en queſta pena :
	mais ie vous prie	ſed oro te	*mas os ruego*	ma vi prego
	ſur tout l'amour	per amorem tuum	*por el amor*	per quello amore
	que me portez,	erga me,	*que me teneys,*	che mi portate,
	qu'il vous plaiſe	vt velis me per literas	*que os plaze*	che vi piaccia
	me reſcrire	certiorem facere	*eſcriuir me*	ſcriuer mi
	de voſtre eſtat,	de rebus tuis,	*de vueſtro eſtado,*	del voſtro ſtato,
	par le porteur de ceſte	per hunc tabellarium	*con el portador d'eſta,*	per il lator di queſta,
	ou par le premier	aut quemcũque alium	*o con el primero*	ó per il primo
	que vous trouuerez.	primum reperias.	*que hallareys.*	che trouerete.
	Item ſachez	Scire te velim	*Tambien ſabed,*	In oltre ſappiate
	cher pere,	& illud mi pater :	*caro padre,*	caro padre,
	que i'ay	multum	*que tengo*	ch'io ho
	grandement à faire de	mihi opus eſſe	*muy meneſter tres*	gran biſogno di
	trois ou quatre florins,	tribus aut quatuor	*o quatro florines,*	tre o quattro fiorini,
	pour m'en aider	florenis, ad res	*para ayudar me*	per ſeruir mene
	en ma neceſsité :	mihi neceſſarias :	*en mi neceſsidad :*	nelle mie neceſſità :
	ie vous prie	quos te oro	*yo os ruego*	vi prego
	que me les	vt mittere	*que me los*	de voler meli
	vueillez enuoyer	mihi velis	*querays embiar*	mandare
	par le porteur de ceſte:	per hunc tabellarium :	*con el portador d'eſta:*	col portator di queſta :

ende

eñ en wilt niet meynen	ich bit aber wollet nit	and do not thinke
dat ick mijn geldt onnut=	meinen das ich verzehre	that I ſpend mee mony
telijck verteere/	mein gelt vnnutzlich,	vnprofitablie/
want ick ſal v	dann ich wil euch	for I will
rekeninghe doen	rechnung thun	make you accompt
van alle t'geldt	von allem gelt	of al the mony
dat ghy my hebt	daſz ihr mir	that you haue
gheſonden.	geſchickt habt.	ſent mee.
V ſal oock belieuen	VVeiter bitt ich freũdlich,	May it pleaſe you alſo
door v goede gratie	bey euwrem guten willen,	of your good grace/
my te gebieden	das ihr mich commendiren	to recommend mee
aen alle onſe vrienden.	wollet by allẽ vnſern freun-	to all our frindes.
Anders niet	Nicht mehr (den.	Nothing els
op deſen tijdt/	auff diſz mal,	at this time/
dan dat	dann ich bitte Gott,	but that
Godt belieue	daſz er euch	God vougſafe
door zijn bermherticheyt	durch ſein barmhertzig-	through his mercie/
v altijt te geuen ſijn	keit alzeit friſch vnd ge-	to geeue you alwayes
goedertieren gratie.	ſund erhalten wolle.	his fauourable grace.
By my Jan	Von mir Hans	By mee John
van Barlamont/	von Barlemont,	of Barlaimont/
uwen ootmoedighen ſone/	euwer williger ſohn,	your humble ſonne/
woonende te Brugghe/	wohnend zu Brug,	dwelling at Bruges/
127b opde merckt/	auff dem marckt,	on the market/
inde Croone.	zu der Kronen.	at the Crowne.
Den eerſten dagh Mey/	Den erſten tag May,	The firſt daye of Maye/
int iaer	im iahr	in the yeare
ons Heeren	vnſers Herren	of our Lorde
duſent/ vijfhondert/	tauſent, funffhundert,	a thowſand/ fiue hundred/
vijfentſeuentich.	ſibentzig vnd funff.	ſeuentie and fiue.
Altijt bereyt	Euwer allzeit	Alwayes redie
t'uwen dienſte.	dienſtwilliger.	to doo you ſeruice.

Antwoorde. — *Antvvort.* — Anſwere.

Mijn lieue ſone/	Mein lieber ſohn,	My beloued ſonne/
ick hebbe ontfanghen	ich hab empfangen	I haue receaued
den thienſten dagh Mey	den zehenden tag May	the tenth daye of Maye
uwen brief/	deine brieff,	your letters/
gheſchreuen den eerſten	geſchrieben den erſten	writen the firſt
der voorſeyder:	deſſelben:	of the ſayde:
byden welcken	auſz welchen	by the which
ick heb verſtaen	ich verſtanden hab,	I vnderſtand
dat ghy geſont zijt/	daſz du geſondt biſt,	that you be in health/
het welck	welches mir	the wich
my behaechlijck is/	angenem iſt,	pleaſeth mee very well/

127a Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
& ne vueillez penſer	ne verò exiſtimes quę-	*y no querays penſar*	no vogliate penſare
que ie deſpēde mon ar-	ſo me expendere pecu-	*que yo gaſto mi dinero*	ch'io ſpendi i miei
gent inutilement,	niam meam inutiliter,	*inutilmente,*	danari inutilmente,
car ie vous	reddam enim tibi	*porque yo os*	per ch'io
rendray conte	rationem	*daré cuenta*	vi daró conto
de tout l'argent	expenſorum omnium	*de todo el dinero*	di tutti danari
que m'auez	quę mihi	*que me aueys*	che m'hauete
enuoyé.	miſiſti.	*embiado.*	mandati.
Il vous plaira auſsi	Præterea tuam huma-	*Aſsi meſmo ſea ſeruido*	Vi piacera ancora
de voſtre bonne grace	nitatem oro	*de vueſtra buena gra-*	di gratia
me recommander	vt me commendes	*cia dar mis encomiēdas*	ricommandarmi
à tous noz amis.	omnibus amicis noſtris.	*à todos nueſtros ami-*	à tutti noſtri amici.
Autre choſe pour le	Nihil eſt aliud	*Otra coſa (gos.*	Non altro
preſent ne vous ſcau-	quod præterea ſcribā,	*no por el preſente,*	per hora,
roye mander, ſinon	quàm quòd precor	*ſino*	ſe non
qu'à Dieu plaiſe	Deum Opt. Max.	*que à Dios plega*	ch'io prego Iddio che
par ſa miſericorde,	vt te per ſuā clementiā	*por ſu miſericordia*	per ſua miſericordia
vous touſiours donner	ſemper incolumem	*mantener os ſiempre*	vi mantenghi ſempre
ſa benigne grace.	conſeruet.	*en ſu benigna gracia.*	nella ſua ſanta gratia.
Par moy Iean	Ioannes	*Por my Iuan*	Per me Giouanni
de Barlaymont,	à Barlemont,	*de Barlamonte,*	di Barlamonte, (lo,
voſtre humble filz,	filius tui amātiſſimus,	*vueſtre humilde hijo,*	voſtro humile figliuo-
demeurant à Bruges,	habitans Brugis	*morador en Brujas,*	habitante in Bruggia,
128a *ſur le marché,*	in foro,	*en la plaça,*	ſul mercato,
à la Couronne.	ad inſigne Coronę.	*alla Corona.*	alla Corona.
Le premier iour de	Primo die Maij,	*Al primero dia de*	Il primo di di Maggio,
en l'an (May,	anno	*año (Mayo,*	nel anno
de noſtre Seigneur	Domini noſtri milleſi-	*de nueſtro Señor*	del Signore
mille cinq cent	mo, quingenteſimo,	*mill y quinientos*	mille cinque cento
ſeptante & cinq.	ſeptuageſimo quinto.	*y ſetente y cinco.*	ſettanta cinque.
Touſiours preſt	Tibi ſemper	*Siempre aparejado*	Sempre pronto
à voſtre ſeruice.	paratiſſimus.	*à vueſtro ſeruitio.*	al ſeruitio voſtro.

Reſponce.	*Reſponſum.*	Reſpueſta.	*Riſpoſta.*
Mon cher filz,	Mi chare fili,	*Caro hijo,*	Caro figliuolo,
i'ay receu le	accepi	*yo recebi*	ho riceuutto
dixieme iour de May	decimo die Maij	*il dezeno dia de Mayo*	al dieci di Maggio
voſtre lettre	literas tuas	*vueſtra carta*	la voſtra lettera
eſcrite le premier	datas primo die	*eſcrita al primero*	ſcritta al primo
dudit :	eiuſdem menſis :	*del ſobradicho :*	del detto :
par laquelle	ex quibus	*por laqual*	per laquale
i'ai entendu	cognoui	*yo he entendido*	hò inteſo
que vous eſtes ſain,	te benè valere,	*que estays ſano,*	che ſete ſano,
ce qui	quod	*lo qual*	il che
m'eſt agreable,	mihi iucundum eſt,	*me es agradable,*	mi piace.

Q ende

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
ende dat ghy hebt	vnd daſz du	and that you haue
groote begheerte	mit groſſen luſt	great deſire
te weten	begereſt zu wiſſen	to knowe
hoe't met ons is.	wie es mit vns ſtehe.	how it is with vs.
Oock dat ghy my	Auch daſz du mir	Alſo that you haue
gheſonden hebt	geſchickt habeſt	ſent mee
twee of drij brieuen:	zwey oder drey brieff:	twoo or three letters:
maer weet ſekerlijck/	aber wiſſe endtlich,	but vnderſtand for certen/
dat ick geenen anderen	daſz ich kein andere	that I haue
en heb ontfangen/	empfangen hab,	none other receaued/
dan deſen leſten.	dan diſen.	but this laſt.
Ick ſoude v hebben	Ich wolt dir	I wolde haue writen
dickwils geſchreuen/	offtmals geſchrieben habē,	often vnto you/
maer ick en hebbe	aber ich hab keinen botten	but I haue not
geen boden geuonden	finden konnen den ich	found any meſſengers/
om de brieuen te ſeynden:	die brieff geben hette:	for to ſend the letters:
ende oock/	darzu auch	and alſo
ick en heb niet gehadt	hab ich nichts gehabt	I haue not had
noodſakelijcke dingen	daſz van notten ware	needfull matiers
om v te ſchrijuen.	dir zu ſchreiben.	to write to you.
Aengaende	So viel vns	Touching
van onſen ſtate/	angehet,	our ſtate/
wy zijn al geſont/	ſeind wir alle geſundt,	wee be all in health/
129b Godt zij ghelooft.	Gott ſey lob.	God be prayſed.
V moeder	Dein mutter	Your mother
heeft ſieck geweeſt	iſt kranck geweſen	hath ben ſick
twee oft drij daghen/	zween oder drey tag,	twoo or three dayes/
maer ſy is nu	aber ſie iſt nun	but ſhee is now
al gheneſen/	wider geſundt,	whole againe/
Godt danck.	Gott ſey lob.	God be thanked.
Ick ſende v	Ich ſchicke dir	I ſend you
met deſen bode	bey dieſem botten	by this meſſenger
vier gout guldenen/	vier goldt gulden,	foure golde-guldens/
maer wacht v wel	aber ſihe zu	but take good heede
die te verteeren	daſz du ſie nit	that you ſpend them not
onnuttelijck/	vnnutzlich verthueſt,	vnprofitablie/
het ware	welches furwar	that ſhould be
qualijck ghedaen/	vbel gethan were,	euel done/
want ick hebſe gewonnen	dieweil ich ſie	for I haue wonne them
met grooten arbeyt/	mit groſſer arbeit	with great labour/
inden ſweete	vnd ſchweiſz meins	in the ſweat
mijns lichaems.	leibs erworben hab.	of my bodye.
Doet altijt wel/	Halte dich allezeit ehrlich,	Doo alwayes well/
eñ zijt neerſtich:	vnd ſey fleyſſig:	and be diligent:
ende bouen al	vnd vor allen dingen,	and aboue all thing/
wacht v wel	hutte dich wol	take you good heede

129[a]	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
	& que vous auez	& te	*y que vos teneys*	& che hauete
	grand deſir	magnopere	*gran deſſeo*	gran deſiderio
	dé ſcauoir	ſcire velle vt	*de ſaber*	d'intendere
	comment il nous eſt.	ſeſe res habeāt noſtrę.	*como estamos :*	come ſtiamo.
	Auſsi que vous	Tum etiam	*Tambien que vos*	Di piu
	m'auez enuoyé	te miſiſſe mihi	*me aueis embiado*	m'hauete mandato
	deux ou trois lettres :	binas aut ternas lite-	*dos o tres cartas :*	due o tre lettere :
	mais ſcachez certes	ras : ſed id certò ſcias	*mas ſabed por cierto,*	ma ſapiate per certo,
	que ie n'ay	velim, me	*que no he ningunas*	ch'io d'altra non
	receu nulles autres,	nullas alias accepiſſe,	*otras recebido,*	ho riceuuto,
	que ceſte derniere.	præter has.	*que éſta poſtrera.*	che queſta ultima.
	Ie vous euſſe	Fueram ad te	*Y os vuiera*	Io vi harei
	ſouuent eſcrit,	ſæpius ſcripturus,	*muchas vezes eſcrito,*	ſcritto ſpeſſo,
	mais ie n'ay	ſed non potui	*mas no he hallado*	ma non ho
	trouué nuls meſſagers	inuenire tabellarium	*menſajeros*	trouato alcũ meſſage-
	pour enuoyer les let-	cui darem literas :	*para embiar las cartas:*	ro per mãdar la lette-
	& auſsy (tres ;	tum etiam	*y tambien*	ra : ne anche
	ie n'ay eu	nihil erat	*no he tenido*	ho hauuto
	choſes neceſſaires	quod neceſſe eſſet	*coſas neceſſarias*	coſa d'importanza
	pour vous eſcrire.	ad te perſcribere.	*para eſcriuir os.*	da ſcriuerui.
	Touchant	Quod ad res noſtras	*Tocante*	Circa
	noſtre eſtat, (santé,	attinet,	*nueſtro eſtade,*	al noſtro ſtato,
	nous ſommes tous en	valemus omnes,	*todos eſtamos ſanos,*	noi ſiamo tutti ſani,
130[a]	*Dieu ſoit loué.*	Dei benignitate.	*Dios ſea loado.*	lodato ſia Dio.
	Vostre mere	Mater tua	*Vuestra madre*	La voſtra madre
	a esté malade	laborauit morbo	*ha ſido enferma*	é ſtata male
	deux ou trois iours,	duos aut tres dies,	*dos o tres dias,*	per due o tre giorni,
	mais elle eſt maintenāt	ſed ea nunc	*pero ella esta agora*	ma hora ella ne é
	toute guarie,	conualuit,	*toda ſana,*	tutta guarita,
	graces à Dieu.	beneficio Dei.	*gracias à Dios.*	la Dio gratia.
	Ie vous enuoye	Mitto tibi	*Yo os embio*	Mandoui
	par ce meſſager	per hunc tabellarium	*con este menſajero*	con queſto meſſagero
	quatre florins d'or,	quatuor aureos caro-	*quatro florinos de oro,*	quatro fiorini d'oro,
	mais gardez vous bien	tu vide (leos,	*mas guarda os bien*	ma guardateui
	de les deſpendre	ne expendas	*de los gastar*	di ſpenderli
	inutilement,	inutiliter,	*inutilmente,*	inutilmente,
	ce ſeroit	quod ſanè	*eſto ſeria*	queſto ſaria
	mal fait,	turpe fuerit,	*mal hecho, (do*	mal fatto,
	car ie les ay gaigné	cùm ego eos magnis	*porque yo los he gana-*	perche li ho guadag-
	à grand trauail,	laboribus cõparauerim	*con gran trabajo,*	nati con gran fatica,
	en la ſueur	& ſudoribus	*al ſudor*	nel ſudore
	de mon corps.	meis. (uas,	*de mi cuerpo.*	del mio corpo.
	Faites touſiours bien,	Fac ſemper honeſte vi-	*Hazed ſiempre bien,*	Fate ſempre bene
	& ſoyez diligent :	& ſis frugi & ſtudio-	*y ſeays diligente :*	& ſiate diligente :
	& ſur toute choſe	ſus: præcipuè verò	*y ſobre toda coſa,*	& ſopra tutto,
	gardez vous bien	prudenter caue	*guarda os bien*	guardateui bene

Flamen.	Alleman.	Anglois.
van quaet geſelſchap.	vor boſer geſelſchafft.	of evell companye.
Ghy hebt redelijck	Du haſts redlich vnd	You have begon
wel begoſt/	wol angefangen,	reſonnablie well/
maer ten is niet/	aber das wirt nichts helffen,	but it profiteth not/
ten zij	es ſey dann	except
dat ghy perſeuereert.	du verharreſt da in.	that you perſeuer.
Niet meer/	Nicht mer auff diſz mal,	No more/
te Gode bevele ick v.	dan ſey Gott befohlen.	I commit you to God.

Eenen brief om te ſchrijuen tot ſijne ſchuldenaers. — *Ein brieff zu ſchreiben an ſeine ſchuldener.* — A letter to write to ones debtours.

David mijn goede vrient/	David mein guter freund,	David my good frind/
na alle	ich wunſche euch	after all
gebiedeniſſen:	viel guts,	recommandations/
ick bidde v	vnd bitte euch	I pray you
minnelijck/	freundlich, das ihr	louinglie/
dat v belieue	nach euwerer gelegentheit	that you wil be ſo good
my te ſenden	mir ſchicken wollet	as to ſend me now
de twintich guldens	die zwantzig gulden	the twentie guldens
die ghy my ſchuldich zijt/	die ihr mir ſchuldig ſeit,	that you owe mee/
131b want ſekerlijck	dann gewiſzlich	for ſurelie
ick hebſe	ich hab ihr ietzt	I have
grootelijck van doene	hoch notten	great neede therof/
om eenen man te betaelen	einen man zu bezahlen	to paye a man
dien ick ſchuldich ben/	dem ich ſchuldig bin,	to whom I owe/
die my niet en laet	welcher mich ſehr	who leaueth mee not
in vrede	moleſtirt	in reaſt
by dage noch by nachte:	tag vnd nacht:	by day nor by night:
ſonder dat/	wo das nicht were,	if that were not/
ick ſoude	wolte ich wol	I wolde
noch wel beyden/	lenger warten,	yeat well tarry/
maer grooten noodt	aber die hohe not	but great neceſſitie
bedwinght my:	dringet mich:	conſtreineth mee:
daerom wilt	darumb	therfore
my excuſeren.	haltet mich entſchuldigt.	holde mee excuſed.
Comt eens	Ich wolt das ihr ein mal	Com once
tot Antwerpen/	kemet gen Antorff,	to Antwerp/
om v te recreeren/	euch zu erluſtigen,	to recreate you/
ſoo ſullen wy met	ſo kondten wir	ſo may wee then
gemack mogen ſpreken	mit gemach reden	ſpeake at leaſure
van onſe ſaecken:	von vnſern ſachen:	of our affaires:
wilt ons doch ſchrijuen	Ich bit wollet vns ſchreibē	I pray you write vs
van uwe geſontheyt.	von euwerer geſuntheit.	of your health.

131a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
de mauaiſe cōpaignie.	improborū conſortiū.	*de mala compañia.*	de mala compagnia.
Vous auez commencé	Cœpiſti	*Vos aueys commēçado*	Hauete cominciato
raiſonnablement bien,	non malè,	*razonablemente bien,*	ragioneuolmēte bene,
mais vous ne faites riē	ſed nihil hoc profece-	*mas no hazeys nada,*	ma voi non fate nulla
ſi ce n'eſt	rit, niſi	*ſino es*	ſe non
que vous perſeueriez.	tu perſeueres.	*que perſeuereys.*	continuate.
Non plus, (de.	Nihil aliud hoc tēpo-	*No mas, (do.*	Non altro, mi
à Dieu vous recōman-	re. Vale.	*à Dios os encomien-*	vi raccōmando à Dio.

Vne lettre pour eſcrire à ſes debteurs.	*Epiſtola de admonendis debitoribus.*	Vna carta para eſcriuir a ſus deudores.	*Lettera per iſcriuere alli ſuoi debitori.*
Dauid mon bon amy,	Dauid amice non vulgaris, ſaluebis	*Dauid mi buen amigo,*	Meſſer Dauid amico cariſſ., racommandomi
apres toutes		*deſpues de todas*	
recommandations,	plurimum:	*encomiendas,*	à voi,
ie vous prie	obſecro te	*yo os ruego*	pregoui
amiablement	vt	*amigablemente*	amoreuolmente
qu'il vous plaiſe	mihi	*que ſeays ſeruido*	di volermi
m'enuoyer maintenāt	mittas	*embiar me agora*	adeſſo mandare
les vingt florins	viginti aureos	*aquellos veynte florines*	li vinti fiorini
que vous me deuez,	quos mihi debes,	*que me deueys,*	che mi deuete,
132a *car certainement*	quibus certè	*porque cierto*	perche certamente
i'en ay	nunc maximè	*yo los tengo*	ne ho
grandement à faire	indigeo,	*mucho meneſter,*	gran biſogno
pour payer vn homme	vt cuidam ſoluam	*para pagar à vn hōbre*	per pagare vn huomo
à qui ie doy,	cui debeo,	*à quien yo deuo,*	al quale io debbo,
qui ne me laiſſe	qui mihi	*que no me dexa*	il qual non mi laſcia
en paix	valde moleſtus eſt	*en paz*	ripoſare
de iour ne de nuit :	die ac noƈte :	*de dia ni de noche :*	ne di ne notte :
ſi ce n'eſtoit cela,	id ni eſſet,	*ſi esto no fuera,*	ſe ció non foſſe,
i'attendroy	expectarem	*yo esperaria*	potrei bene
bien encores,	diutiùs,	*mas tiempo,*	aſpettare vn poco,
mais grande neceſſité	ſed me neceſſitas	*mas la grād neceſſidad*	ma il gran biſogno
me contraint :	vrget :	*me compele :*	mi sforſa :
pourtant	accipies igitur hanc	*por tanto*	però
tenez moy pour excuſé.	noſtram excuſationē.	*tened me por eſcuſado.*	tenete mi per iſcuſato.
Venez vne fois	Velim aliquādo venias	*Venid vna vez*	Venite vna volta
iuſques à Anuers,	Antuerpiam,	*hasta Anueres,*	fino in Anuerſa,
pour vous recreer,	animi laxandi cauſa,	*para recrear os,*	per riſſarui,
ſi pourrons nous	tum nobis licebit per	*entonces podremos*	coſi potremo all'hora
parler à loiſir	otium colloqui de no-	*hablar con espacio*	con agio ragionare
de nos affaires.	ſtris negotiis : quæſo	*de nueſtros negocios.*	delle noſtre facende.
Vueillez nous eſcrire	nos certiores facias	*Eſcriua nos*	Scriuete di gratia
de voſtre ſanté.	de tua valetudine.	*de vueſtra ſanidad.*	dell' eſſer voſtro.

Aen-

Flamen.	Alleman.	Anglois.
132b Aengaende van my/	So viel mich anlanget,	As touching mee/
ick ben in goeden doen/	bin ich frisch vnd gesund,	I am in good health/
Godt zij ghelooft.	von gnaden Gottes.	God be praysed.
Ick bidde v oock	Ich bitte euch,	I pray you also/
dat ghy my wilt	dasz ihr mir wollet	that you will
antwoorde schrijuen	wider antwort schreiben	write me answere
met desen bode :	bei diesem botten :	by this messenger :
ende weet/	vnd wisset,	and knowe/
ist dat ghy	so ihr	that if you have
mijns van doene hebt/	mein bederffet,	any neede of mee/
en spaert my niet/	so sparet mich nit,	spare mee not/
in alle t'gene my	warinnen	in all that
mogelijck sal zijn	mir muglich ist	which shall be possible for
voor v te doen.	beger ich euch zu dienen.	to doo for you. (mee
Godt blijue met v.	Gott bewahre euch.	God remaine with you.

Antwoorde. *Antvvort.* Answere.

Rogier mijn goede vrient/	Mein guter freund Rogir,	Roger my good frind/
ick hebbe ontfangen	ich hab empfangen	I have receaved
uwen brief/	euweren brieff,	your letters/
inden welcken	in welchen	by the which
gy my schrijft/	ihr begeret,	you write mee/
133b dat ick v soude senden	dasz ich euch schicke	that I should send you
het geldt	das gelt	the monye
dat ick v schuldich ben/	das ich euch schuldig bin,	that I owe you/
d'welck my is	welches mir	the which is
onmoghelijck	vnmuglich ist	vnpossible for mee
nu te doen:	auff disz mal zu thun :	to doo now :
maer ick salt v seynden	aber ich wils euch schicken	but I will send it you
ten alderlanghsten	zum allerlengsten,	at the fardest/
binnen acht daghen	innerhalb acht tagen	within eight dayes
sonder eenige faute:	ohn einigen mangel :	without fault :
want een man	dann einer	for a man
die my schuldich is/	so mir schuldig ist,	that is my debtour/
heeft my gelooft	hat mir zugesagt	hath promised mee
gelt te geuen/	gelt zu geben,	to geeve mee mony/
welck ick v	welches ich euch	the which I will
senden sal/	schicken will,	send you/
en hebt daer	darfur habt	have you therfore
geen sorgh voor :	keine sorge:	no care :
daerom wilt	darumb bitt ich	for that cause I pray you
soo lange	wollet so lang	so long
patientie hebben:	gedult haben :	to have pacience :
ende en wilt niet	vnd wollet nicht	and be not
gram zijn/	zurnen,	angrye/

Francois.	Latin	Eſpañol.	Italien.
133a *Quant à moy, ie ſuis*	Quod ad nos attinet,	*Quanto à mi,*	In quanto à me,
en bonne diſpoſition,	benè valemus,	*yo eſtoy bueno,*	ſtó ſano,
Dieu en ſoit loué.	Deo gratia ſit.	*Dios ſea loado.*	la Dio gratia.
Ie vous prie auſsi	Oro te	*Tambien os ruego*	Vi prego anchora
que me vueillez	vt	*que me quereys*	di voler ſcriuermi
eſcrire reſponce	reſcribas	*eſcriuir reſpuesta*	in riſpoſta
par ce meſſager :	per hunc tabellariũ :	*con eſte menſajero :*	con queſto corriero :
& ſachez,	& ſcito,	*y ſabed,*	& ſappiate,
que ſi vous	ſi tibi	*que ſi vos teneys*	che hauendo voi
auez à faire de moy,	opera noſtra ſit opus,	*neceſsidad de mi,*	biſogno di me,
ne m'eſpargnez pas,	ne verearis vti	*no me ahorreys nada,*	vi non iſparniarmi
en tout ce	in quacumque re	*en todo lo*	in tutto quello
que me ſera poſsible	poſſimus	*que me ſera poſsible*	che mi ſarà poſſibile
de faire pour vous.	tibi gratificari.	*hazer por vos.*	di far per voi.
Adieu.	Vale.	*Dios quede con vos.*	Iddio reſti con voi.

Reſponſe.	*Reſponſum.*	Reſpueſta.	*Riſpoſta.*
Roger mon bon amy,	Rogere amice nõ vul-	*Rogel muy buẽ amigo,*	Ruggiero mio buono
i'ay receu	garis, accepi	*yo he recebido*	amico, ho riceuuto
vostre lettre,	literas tuas,	*vuestra carta,*	la voſtra lettera,
par laquelle	quibus	*por la qual*	per la quale
vous m'eſcriuez	petis	*me eſcriuis*	mi ſcriuete
134a *que ie vous enuoye*	vt tibi mittam	*que yo os embie*	ch'io vi mandi
l'argent	pecuniam	*los dineros*	quei danari
que ie vous doy,	quam debeo,	*que os deuo,*	ch'io vi debbo,
ce qui m'est	quod quidem facere	*lo qual me es*	il che mi é
impoſsible	hoc tempore	*impoſſible*	impoſſibile
de faire maintenant :	nullo modo poſſum :	*hazer agora :*	di far hora :
mais ie le vous enuoye-	ſed mittam	*mas yo ſe los embiaré*	ma veli mandarò
ray tout au plustard	cum tardiſſimè	*à mas tardar*	al piu tardi
dedans huit iours	intra dies octo	*dentro de ocho dias*	fra otto giorni
ſans aucune faute :	ſine vllo dubio :	*ſin falta ninguna :*	ſenza alcun fallo :
car vn homme	quidam enim	*porque vn hombre*	perche vn huomo
qui me doibt,	qui mihi debet,	*que me deue,*	che mi deue,
m'a promis de me	promiſit mihi	*me ha prometido*	m'ha promeſſo
bailler de l'argent,	daturum pecuniam,	*de me dar dineros,*	di dare danari,
lequel ie vous	quam tibi	*los quales os*	i quali vi
enuoyeray,	mittam,	*embiaré,*	mandarò,
n'en ayez	de quo non ſis	*no teneys d'eſſo*	ne di queſto
point de doubte :	ſolicitus :	*algun cuydado :*	habbiate cura :
pourtant vueillez	quamobrem velim	*por tanto quered*	pero vi piacera
ſi longuement	tantiſper	*tanto tiempo*	hauer tanto
auoir patience :	expectes :	*auer paciencia :*	di patienza :
& ne vueillez	nec	*y no quereys*	& non vogliato
eſtre couroucé,	ægrè feras,	*ſer enojado,*	eſſer adirato,

dat

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
dat ick v doe	daſz ich euch	that I make you
ſoo langhe beyden:	ſo lang auffhalte:	tarry ſo long:
want weet voorwaer/	dan wiſſet wahrlich,	for knowe for trueth/
dat anders niet	das es anders	that it can not
zijn en magh.	nicht ſein kan.	be other wiſe.
Godt geve v peys	Got geb euch fride	God geeue you peace
ſonder eynde.	ohn ende.	without ende.
Om een ſchuldt te betalen met excuſatie.	*VViemanein ſchult bezalen ſoll mit einer entſchuldigung.*	To paye a debt with excuſation.
Rogier mijn goede vrient/	Mein guter freund Rogier,	Roger my good frind/
ick gebiede my	viel gluck vnd heyl	I recommend mee
in v goede gratie:	wunſche ich euch:	to your good grace:
ick ſeynde v	ich ſchicke euch	I ſend you
met deſen bode/	bey dieſem botten,	by this meſſenger/
die mijn broeder is/	welcher mein bruder iſt,	the which is my brother/
de thien ponden groot	die zehen pfundt groſz,	the then poundes flemiſh
die ick v ſchuldich ben/	die ich euch ſchuldig bin,	that I owe you/
v bedanckende	vnd dãcke euch freundlich	thanking you/
dat v belieft heeft	das ihr ſo lang	that you have vougſaſed
ſo langh te beyden:	gewartet habt:	to tarrye ſo long:
het is my leet	es iſt mir leydt	I am ſorye
135b dat ickſe v niet en hebbe	daſz ich ſie nicht hab kon-	that I have not ben able
eer konnen ſenden:	nen eher ſenden:	to ſend it you any ſooner:
ick hebbe nochtans	ich hab gleich wol	I have notwithſtanding
groote neerſticheyt gedaē	allen fleiſz angewendet	don greate diligence
na mijn vermoghen/	nach meinem vermogen,	after my power/
maer t'geldt	aber wie ſchwer es	but mony
is nu	ſey ietzt	is now
ſoo quaedt te crijghen/	gelt zu bekommen,	ſo evell to be gotten/
dat wonder is.	iſt zu verwunderen.	that it is meruaile.
Daerom	Darumb	Therfore/
wilt niet	wollet es	be not
qualijck te vreden zijn/	nicht fur vngut halten,	euell content/
ende wilt my	vnd mir	and ſend mee
d'obligatie	wider ſenden	againe
weder ſenden	die verſchreibung	the obligation
die ghy van my hebt.	die ich euch gegeben hab.	that you have of mee.
Niet meer.	Nicht mehr.	No more.
Eenen anderen brief.	*Ein ander brieff.*	An other letter.
Peeter mijn goede	Mein guter freund Peter,	Peeter my good frind/
vrient/ naer alle	ich wunſch euch	after all
ghebiedeniſſen/	alles guts,	recommandacions/
weet dat ick ben	wiſſet das ich	knowe that I am

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
135a	que ie vous fay atten-	hanc noſtram	que yo os hago	ch'io vi faccio
	dre ſi longuement :	moram :	esperar tanto :	tanto aſpettare :
	car ſcachez de vray,	nam certò id ſcias ve-	porque ſabed por cierto,	perche ſapiate al certo,
	qu'il n'en peut estre	lim, aliter fieri	que no puede ſer	che non vi é
	autrement.	non poſſe.	otramente.	altro remedio.
	Dieu vous doint paix	Vale	Dios os dé paz	Dio vi dia pace
	ſans fin.	& ſalue.	ſin fin.	ſenza fine.
	Pour payer vne deb-	Ratio ſoluendi debitum,	Por pagar vna deu-	Per pagare vn debito
	te auec excuſatiõ.	addita excuſatione.	da con excuſation.	con iſcuſatione.
	Roger mon bon amy,	Rogere mi amice,	Rogel mi buen amigo,	Ruggier mio buono a-
	ie me recommande	ſalutem plurimam	yo me encomiendo	mico, mi raccõmando
	à vostre bonne grace :	tibi opto :	en vueſtra buena gra-	alla buona gratia vo-
	ie vous enuoye	mitto tibi	cia, y os embio	ſtra : mandoui
	par ce meſſager,	per hunc tabellarium,	con eſte menſajero,	con queſto nuntio,
	qui eſt mon frere,	fratrem meum,	que es mi hermano,	il quale é mio fratello,
	les dix liures de gros,	decẽ libras Flãdricas,	las diez libras de	le diece lire di groſſi,
	que ie vous doy,	quas tibi debeo,	grueſſos, que os deuo,	che vi debbo,
	vous remerciant	habeoq̃ue gratiam	agradeſciendo os	ringratiandoui
	qu'il vous a pleu	quod expectaueris	que aueys querido	che vi é piacciuto
	ſi longuement attẽdre :	tam diu :	esperar tanto :	d'aſpettar tanto :
	il me deplait	dolet mihi	peſa me	mi diſpiace
136a	que ie ne vous les ay	aut potuiſſe	que yo no ſe las he podi-	che non veli ho
	ſceu pluſtoſt enuoyer :	me citiùs mittere :	do embiar mas presto :	potuto mandar prima :
	i'ay toutesfois	adhibui tamen	he toda via	ho nondimeno
	fait grande diligence	diligentiam	hecho gran diligencia	vſato gran diligenza
	ſelon mon pouuoir,	quàm maximam,	ſegun mi poder,	quanto ho potuto,
	mais l'argent est	ſed quàm	mas el dinero es	ma i danari ſono
	maintenant ſi	difficile ſit	agora	adeſſo tanto difficili
	malaiſé de recouurir,	comparare pecuniam	tan mal de cobrar,	da riccuperare,
	que c'est merueille.	mirabile eſt.	que es marauilla.	che non ſi puo dir piu.
	Pourtant	Quamobrem	Por tanto	Percio
	ne vueillez	velim	no querays	non l'habbiate
	eſtre mal content,	id æquo animo feras,	ſer mal contento,	per male,
	& me vueillez	& remittas	y me querays	piacendoui
	renuoyer	mihi obligationis	embiar	di rimandarmi
	l'obligation	chirographum,	la obligacion	l'obligo
	que vous auez de moy.	quod tibi dedi.	que teneys de mi.	che hauete del mio.
	Non plus.	Vale.	No mas.	Non altro.
	Vne autre lettre.	Alia Epiſtola.	Otra carta.	Altra lettera.
	Pierre mon bon amy,	Petre mi amice,	Pedro mi buen amigo,	Pietro mi buono ami-
	apres toutes	ſalue	despues de todas	co, doppo ogni
	recommandations,	plurimum :	encommiendas,	raccommandationi,
	ſcachez que ie ſuis	ſcito me	ſabed que yo ſoy	ſapiate ch'io ſono

136b Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
ſeer qualijck te vreden	nit wol zu friden bin	very euell content
op v/ om dat	mit euch,	with you/ becauſe
gy my niet en hebt	das ihr abgeſchlagen habt	that you wolde not
willen leenen	mir zu leyhen	ſende mee
uwen boeck.	euwer buch.	your booke.
Ick en can niet gepeyſen	Ich kan nit gedencken	I can not think
hoe ick dat	wie ich	how I
t'uwaerts	vmb euch ſolches	haue deſerued that
verdient hebbe:	verdient hab:	towardes you:
nu mercke ick wel/	ietz aber merck ich,	now perceaue I wel/
dat gy ſeer luttel	was ihr meinet wegen	that you wil doo
ſout doen voor my/	thun wurdet,	very little for mee/
als gy my ontſegt	die weil ihr mir verſagt	when you denye mee
ſoo cleynen dinck.	habt ſo ein klein ding.	ſo ſmal a matier.
V woorden	Euwer wort	Your woordes
ende ghedachten	vnd gemut	and thoughtes
en ghelijcken malkanderē	beduncken mich nit	do not agree well
niet wel:	zuſammen ſtimmen:	one with another:
dat ghy	ſo ihr begert hettet	if you had
my verſocht haddet	von mir	deſired mee
dingen van	ſachen	of thinges
veel meerder	daran viel	of much greater
importantien/	mehr gelegen wer,	importance/
137b ick en ſoudeſe v niet	ich wols euch nit	I wolde not haue
gheweygert hebben.	verſagt haben.	refuſed it you.
Het is wel waer	Aber es iſt wahr wie	It is moſt true
datmen gemeynlijck ſeyt:	das gemein ſprichwort iſt:	that men communly ſay:
Men behoort altoos	Man ſoll probieren	One ought alwayes
ſijn vrienden te proeuen/	einen freundt,	to proove his frindes/
eer datmenſe	ehe man	before one
behoeft:	ſein bedarff:	haue neede of them:
want die te proeuen	dann inder not	for to prooue them
inden noot/	probieren,	in the neceſſitie/
dat waer te ſpade.	iſt zu ſpat.	that were to late.
Daerom	Es iſt mir aber	Therfore
het is my genoech	genug daſz	it is enough for mee
v beproeft te hebben.	ich euch probiert hab.	to haue prooued you.

Een voorwaerde van huyshuringhe.	*Ein verſchreibung von einer hauſzvermiethung.*	A Contract of hyring a houſe.
Ick Jan van Barlemont	Ich Iohan van Barlemont	I John of Barlaimont
kenne eñ belijde	bekenne vnd bezeuge	acknowledg and cōfeſſe/
verhuert te hebben	daſz ich vermietet hab	to haue hyred
Peeter Marſchalck	Petern Mareſchall	to Peeter Marſchall
een huys	ein hauſz	an howſe

137a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
fort mal content	tibi	*muy mal contento*	molto mal contento
de vous, à cauſe	ſubiraſci, qui nolueris	*de vos, por cauſa*	di voi, percio che
que ne m'auez pas	mihi	*que no aueys*	non hauete
voulu preſter	commodare	*querido empreſtarme*	voluto preſtarmi
voſtre liure.	librum tuum.	*vuestro libro.*	il voſtro libro.
Ie ne puis penſer	Equidem neſcio	*Yo no puedo penſar*	Non poſſo imaginare
comment ie	quo meo in te	*como yo*	come lo
l'ay deſſeruy	merito	*lo aya merecido*	habbia meritato
enuers vous :	id fiat :	*acerca de vos :*	verſo di voi :
maintenant appercoy-je	nunc verò cognoui	*agora veo bien*	adeſſo conoſco bene
bien que vous feriez	quantum mea cauſa	*que vos hariades*	che voi fareſti
bien peu pour moy,	facturus ſis,	*muy poco por mi,*	ben poco per me,
quand me refuſez	cùm negaueris mihi	*pues me rehuſays*	poi che me ricuſate
ſi peu de choſe.	rem tam exiguam.	*tan poca coſa.*	ſi poca coſa.
Vos parolles	Verba tua	*Vueſtras palabras*	Le voſtre parole
& penſees	& animus	*y penſamientos*	& i voſtri penſieri
ne reſſemblent pas bien	non videntur mihi	*no ſe parecen bien*	nõ aſſimigliano molto
l'vn à l'autre :	bene conſentire :	*el vno al otro :*	l'vno con l'altro :
ſi vous	ſi tu petiſſes	*ſi vos me*	ſi voi m'haueſti
m'euſſiez requis	à me	*ouierades requerido*	richieſto
des choſes	res	*de coſas*	coſe
de beaucoup plus grãde	maioris	*de muy mayor*	di maggior
importance,	momenti,	*importancia,*	importanza,
138a *ie ne le vous euſſe*	nihil ego tibi	*yo no os las*	non ve l'haurei
point refuſé.	negaſſem.	*ouiera rehuſado.*	dinegate.
Il eſt bien vray	Verum certè illud eſt	*Es bien verdad lo que*	E' ben vero quel che
ce qu'on dit commune-	quod vulgo dici ſolet :	*ſe diſe communmente :*	ſi dice communmẽte :
mẽt : On doit touſiours	Probandos eſſe	*Siempre ſe deuen*	Sempre conuiene
eſprouuer ſes amis,	amicos,	*prouar ſus amigos,*	prouar gli amici,
deuant qu'on en ait	antequam	*antes que los*	prima che di
à faire :	his ſit opus :	*ayan meneſter :*	hauerne biſogno :
car les eſprouuer	nam in aduerſis	*porque prouarlos*	perche prouandoli
en la neceſſité,	probare,	*en la neceſſidad,*	nella neceſſità,
ce ſeroit trop tard.	ſerum eſt.	*ſeria muy tarde.*	ſaria troppo tardi.
Pourtant	Mihi verò	*Por loqual*	Per onde
ce m'eſt aſſez de	ſatis eſt	*basta me*	mi baſta
vous auoir eſprouué.	animum ſpectaſſe tuũ.	*auer os prouado.*	d'hauerui prouato.
Vne conuentiõ de louage de maiſon.	*Formula pactionis locationis ædium.*	Contrato de alquiler de caſa.	*Contratto di fitto di caſa.*
Ie Iean de Barlaimont	Ego Ioannes à Barlai-	*Yo Iuan de Barlamõte*	Io Giouanni de Barla-
cognoy & confeſſe	mont teſtor	*conozco y confieſſo*	mõte conoſco & con-
auoir loué	me locaſſe	*auer alquilado*	feſſo d'hauer affitato
à Pierre Mareſchal	Petro Mareſchalco	*à Pedro Mareſcalco*	à Pietro Mareſcalco
vne maiſon	domum	*vna caſa*	vna caſa

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
138b			
	t'Antwerpen	zu Antorff	lying in Antwerp
	ghelegen op de merckt/	gelegen auff dem marckt,	vpon the market/
	inden Haſe/	zum Haſen genant,	called the Hare/
	met een plaetſe	mit einem hofe	with a yearde
	ende eenen borneput/	vnd einem brunnen,	and a well/
	den termijn	ein zeit	for the terme
	van ſes iaeren/	von ſechs iaren,	of ſix yeares/
	ingaende te Kerſmiſſe	welche anfahen ſollen	entring Chriſtmas
	naeſtcomende/	auff weihenachten nechſt-	next comming/
	int Jaer	kommend, im iahr	in the yeare
	vijfenſeuentich/	ſibentzig vnd funff,	fiue and ſeuentie/
	om thien pondt	vmb zehen pfund	for ten poundes
	ende thien ſchellinghen	vnd zehen ſchilling	and ten ſhillinges
	Brabants/ s'iaers:	Brabandiſch, ieglichs iahr:	Brabands/ by the yeare:
	te betalen	aber zu bezalen	to be payde
	alle halue iaeren	alle halb iahr	euery half yeare
	vijf pondt	funff pfundt	fiue poundes
	ende vijf ſchellingen/	vnd funff ſchilling,	and fiue ſhillinges/
	op conditie	vnd das	on the condition
	hier inne onderſproken/	mit dieſem beſcheydt,	heerin deuiſed/
	dat elck van ons beyden	das ieder von vns beyden	that each of vs twoo ſhal be
	ſal moeten opſegghen	dem andern auffſagen ſoll	bound to geeue warning
	int eynde	am end	at the end
139b	van de ſes iaeren	der ſechs iaren	of the ſix yeares
	een half iaer te voren/	ein halb iar zu vorn,	an half yeare before/
	ſonder eenich bedrogh.	ohn allen betrug.	without any fraude.

Quitancie van huyshuere.	*Quitantz von hauſz-vermietung.*	Quitance of hyring an houſe.
Ick Jan de Groote/	Ich Iohan der Groſſe,	I John the Great/
kenne ende belijde	bekenne vnd bezeuge	acknowledg and confeſſe
ontfanghen te hebben	das ich empfangen hab	to haue receaved
van Peeter Marſchalck	von Petern Mareſchal	of Peeter Marſchal
de ſomme	in einer ſumma	the ſomme
van vijf pondt	funff pfundt	of fiue poundes
ende vijf ſchellinghen	vnd funff ſchilling	and fiue ſhillinges
Brabants/	Brabandiſch,	Brabandts/
van een half iaer	von ein halb iar	for an half yeares
huyshure	hauſzſins	houſe hyre
verſchenen te	verfallen auff	dewe at
Kerſmiſſe/	VVeihenachten, des	Chriſtmas/
int iaer lxxv.	funff vnd ſibentzigſtẽ iars,	in the yeare lxxv.
die hy my ſchuldigh was	die er mir ſchuldig war	that hee owed mee
van een huys	von einem hauſe	for an houſe
gheleghen t'Antwerpen/	gelegen zu Antorff,	lying in Antwerp/

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
139ª				
	ſituée à Anuers	Antuerpiæ	*ſituada en Anueres*	ſituata in Anuerſa
	ſur le marché,	in foro ſitam,	*en la plaça,*	ſul mercato,
	nommée le Lieure,	ad inſigne Leporis,	*llamada à la Liebre,*	chiamata la Lepora,
	auec vne court	cum area	*con vn patio*	con vna piazza
	& vn puits, .	& puteo,	*y vn pozo,*	& vn poſſo,
	le terme	in	*el termino*	per il termine
	de ſix ans,	ſex annos,	*de ſeys años,*	de ſei anni,
	entrant à Noel	quorũ initiũ ducetur à	*commençando à Nati-*	cominciãdo à Natale
	prochain venant,	Natali Chriſti proxi-	*uidad proxima,*	proſſimo,
	en l'an	mo, anni	*del año*	nel anno
	ſeptante cinq,	ſeptuageſimi quinti,	*ſettante y cinco,*	ſettante cinque,
	pour dix liures	decem libris	*por diez libras*	per diece lire
	& dix ſolz	& decẽ ſolidis Braban-	*y diez ſueldos*	& dieci ſoldi
	de Brabant, par an :	ticis, in ſingulos annos :	*de Brabante, al año :*	di Brabante, all' anno :
	à payer	ſed ſoluentur	*à pagar*	à pagare
	chacun demy an	ſenis menſibus	*cada medio año*	per ogni mezo anno
	cinq liures	quinque libræ	*cinco libras*	cinque lire
	& cinq ſolz,	& totidem ſolidi,	*y cinco ſueldos,*	& cinque ſoldi,
	à condition	idque hac	*con la condicion*	con conditione
	icy deuiſée,	conditione,	*aqui declarada, que ca-*	qui dichiarate,
	que chacũ de nos deux	vt vterlibet noſtrum	*da vno de entrambos*	che ciaſcuno di noi
	ſera tenu renoncer	renuntiet alteri con-	*ſera obligado renun-*	biſognera rinuntiare
	à la fin	tractum ſub finem	*ciar à la fin*	nella fine
140ª	*des ſix ans*	ſexennij ſex ante	*de los ſeys años*	delli ſei anni vn
	vn demy an au deuãt,	menſes, omni fraude	*vn medio año antes,*	mezzo anno auanti,
	ſans aucune fraude.	ac dolo excluſo.	*ſin algun engaño.*	ſenza frode alcuna.
	Quitãce de louage de maiſon.	*Chirographum accepti locationis pretij.*	Quitança de alquiler de caſa.	*Chitanza di fitto di caſa.*
	Ie Iean le Grand,	Ego Ioannes Magnus,	*Yo Iuan el Grande,*	Io Giouanni il Grãde,
	cognoy & confeſſe	agnoſco & confiteor	*conozco y confieſſo*	conoſco & confeſſo
	auoir receu	me accepiſſe	*auer recebido*	d'hauer riceuuto de
	de Pierre Mareſchal	à Petro Mareſchalco	*de Pedro Mareſchal*	Pietro Mareſcalco
	la ſomme	ſummam	*la ſumma*	la ſomma
	de cinq liures	quinque librarum	*de cinco libras*	de cinque lire
	& cinq ſolz	& quinque ſolidorum	*y cinco ſueldos*	& cinque ſoldi
	de Braband,	Brabanticorum, ratio-	*de Brabante,*	di Brabante,
	pour vn demi an	ne locationis ædium	*por vn medio año*	per vn mezzo anno
	de louage de maiſon,	ſemeſtris temporis,	*de alquiler de caſa,*	di pigione di caſa,
	eſcheu à	cuius ſolutio venit de	*cumplido à*	caduto à
	Noel,	Natali Chriſti	*Natiuidad,*	Natale, (lxxv.
	en l'an lxxv.	anno lxxv.	*año de lxxv.*	nell' anno del Signore
	qu'il me deuoit	quam mihi debuit ra-	*que el me deuia*	che é mi doueua
	d'vne maiſon	tione cuiusdã domus,	*de vna caſa*	d'vna caſa
	ſituée à Anuers,	quę ſita eſt Antuerpię,	*ſituada en Anueres,*	ſituada en Anuerſa,

140b Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
op de merckt/	auff dem marckt,	vpon the market/
gheheeten den Haſe/	zum Haſen genant,	called the Hare/
dat hy van my houdt:	welches er von mir gemie-	that hee holdeth of mee:
van welck half iaer	tet: võ welchem halbẽ iahr	for the which half yeare
ick houde my	ich bekenne	I holde mee
wel betaelt/	daſz ich bezalet	well payed/
ende ſchelde quijt	ſeye	and do acquit
den voorſeyden Peeter	von Petern	the foreſaid Peter
hier af/	ietzt gemeldet,	of the ſame/
ende van alle andere	vnd von allen andern	and of al other
voorleden termijnen	verfallen terminen	termes paſſed
tot nu toe.	biſz auff dieſen tag.	vntill this day.
In kenniſſe van deſen/	Deſſen zu vrkundt, mit	In knowledg of this/
hebbe ick hier onder	meiner hand vnderſchribẽ,	I haue heere vnder
mijn hantteeken gheſet/	vnd meine pitſchier verſie-	ſet my ſigne manuall/
den eerſten dach	gelt, den erſten tag	the firſt daye
Januarij.	Ianuarij.	of Januarye.
Een obligatie by paeyementen.	*Ein obligation auff etliche termin.*	An obligacion for payementes.
Ick Jan van Barlamont/	Ich Ioan von Barlemont,	I John of Barlaimont/
woonende t'Antwerpen/	wonhafft zu Antorff,	dwelling in Antwerp/
kenne ende belijde	bekenne vnd bezeuge	acknowledg and confeſſe
141b ſchuldigh te zijn	daſz ich ſchuldig bin	to owe
Hercules Marſchalck/	Hercules Mareſchal,	to Hercules Marſhall/
coopman	einem kauffman,	marchant
woonende te Velaine/	wohnende zu Velaine,	dwelling at Velaine/
oft den brengher	oder bringer	or to the bringer
van deſen/	dieſes,	of this/
de ſomme	ein ſumm	the ſomme
van dertich ponden/	von dreyſſig pfund,	of thirthie poundes/
thien ſchellinghen	zehen ſchilling	ten ſhillinges
ende ſes penningen/	vnd ſechs pfenning,	and ſix pence/
Vlaemſche munte.	Flamiſch muntz.	of Flemiſch mony.
Ende dat van vijf	Vnd das fur funff	And that for fiue
Engelſche lakenen/	Engliſche tucher,	Engliſh clothes/
die ick gecocht heb	die ich gekaufft	that I haue bought
ende ontfangen van hem:	vnd empfangen hab võ ihm:	and receaued of him:
vande welcke laeckenen	mit welchem tuch	of which clothes
ick houde my	ich wol	I holde mee
wel te vreden.	zu frieden bin.	wel contented.
Daerom belove ick	Darumb gelobe ich	Therfore I promiſe
hem te betaelen	ihme zu bezahlen	to paye to him
de voorſeyde ſomme/	die obgenante ſumma,	the foreſaide ſomme/
oft den brengher	oder einem ieglichen	or the bringer
van deſen/	zeiger dieſes.	of this.

Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
141a ſur le marché,	in foro,	en la plaça,	ſul mercato,
nommée le Lieure,	ad inſigne leporis,	llamada à la Liebre,	chiamata a la Lepora,
laquelle il tiēt de moy:	quam ille cōduxit à me :	que de mi tiene :	che tiene di me :
duquel demy an	de quo quidem ſeme-	del qual medio año	del qual mezzo anno
ie me tien	ſtri precio teſtor	yo me tengo	io me tengo
bien payé,	mihi ſatisfactum	por bien pagado,	ben pagato,
& quite	eſſe	y quito	& ne do quitanza
ledit Pierre	à Petro	al dicho Pedro	al detto Pietro
de ceſtuy,	iam nominato,	d'eſte,	di eſſo,
& de tous autres	& de aliis ſuperioribus	y de todos otros	& di ogni altro
termes paſſez	ſolutionum diebus	terminos paſſados	termine adietro
iuſqu'à maintenant.	vſque ad hunc diem.	haſta agora.	ſino hora.
En cognoiſſance de ce,	Quò res teſtatior ſit,	Y para noticia de a-	In fede di ció,
i'ay icy deſſous	nomen mea manu	queſto, he yo aqui de	hó qui ſotto poſto il
mis mon ſigne manuel,	ſubſcripſi, addita nota	baxo pueſto mi firma	mio ſegno manuale,
le premier iour	peculiari, Kalendis	manual, al primero	el primo di
de Ianuier.	Ianuariis.	dia de Enero.	di Gennaro.
Vne obligatiō par payements.	De ſolutione in plures dies cadente.	Vna obligacion por pagamientos.	Vno obligo per pagamenti.
Ie Iean de Barlaimōt,	Ego Ioannes à Barle-	Yo Iuan de Barlamōte,	Io Giou. de Barlamōte,
demeurant à Anuers,	mōt, habitās Antuer-	morador en Anueres,	dimorante in Anuerſa,
cognoy & confeſſe	pię, teſtor & profiteor	conozco y confieſſo	conoſco & confeſſo
142a deuoir	me debere	deuer	deſſer debitore
à Hercules Mareſchal,	Herculi Mareſchalco,	à Hercules Mareſchal,	di Hercole Mareſcal-
marchand	mercatori	mercader	co, mercante
demourant à Velaine,	habitanti Velanę,	morador en Velena,	dimorante à Velana,
ou au porteur	vel cuicunque chirogra-	o al portador	ò al lator di
de ceſte,	phum afferenti,	d'eſta,	queſta,
la ſomme	ſummam	la ſumma	della ſomma
de trente liures,	triginta librarum,	de treynta libras,	di trenta lire,
dix ſolz	& decem ſolidorum	diez ſueldos	diece ſoldi
& ſix deniers,	& ſex nummorum,	y ſeys dineros,	& ſei danari,
monnoye de Flandres.	monetæ Flandricæ.	moneda de Flandes.	moneta di Fiandria.
Et ce de cinq	Idque ratione quinque	Y eſto por cinco	Et queſto per cinque
draps d'Angleterre,	pannorū Anglicorum,	paños de Ingalatierra,	panni d'Inghilterra,
que i'ay acheté	quos emi	que he comprado	che hò comprato
& receu de luy :	& accepi ab eo :	y recebido d'el :	& riceuuto da lui :
deſquels draps	qui	de los quales paños	de quali panni
ie me tien	& placent	yo me tengo	mi tengo
bien content.	mihi.	bien contento.	ben contento.
Pourtant prometz-ie	Quamobrē promitto	Por loqual prometo	Percio prometto
de luy payer	me ei ſoluturum	de pagarle	di pagarli
la dite ſomme,	ſuperiorem ſummam,	la dicha ſumma,	la detta ſomma,
ou au porteur	vel cuicunque	o al portador	ó al portatore
de ceſte,	hoc adferenti,	d'eſta,	di queſta,

142b Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
in drij paeyementen:	in drey terminen :	at three payementes:
te weten/	nemlich	to wit/
thien pondt	zehen pfundt	ten poundes
inde Sinxen merckt	auff dem Pfingſtmarckt	at the Sinxen fayre
van Antwerpen	zu Antorff	of Antwerp
naeſtcomende:	nechſtkunfftig :	nextcomming:
noch thien pont	item zehen pfundt	then ten poundes
te Bamis-merct/	in S. Bauons meſz,	at Baumas fayre/
ende de reſte	vnd den reſt	and the reſt
in de coude merckt	in dem kalten marckt	at the colde fayre
van Berghen navolgende.	zu Bergen nachfolgend.	of Bergen next following.
In ſekerheyt der waerheyt	Vnd zu mehrer ſicherheit	In witnes of the trueth
hebbe ick hier/ etc.	hab ich mich vnderſchrie-(ben, &c.	I have heere, etc.
Obligatie van gheleent gelt.	*Verſchreibung auff gelehnet gelt.*	An obligacion for mony lent.
Ick Peeter de Groote/	Ich Peter der Groſſe,	I Peter the Great/
woonende t'Antwerpen/	wonhafft zu Antorff,	dwelling in Antwerp/
kenne eñ belijde	bekenne vnd bezeuge	acknowledg and confeſſe
ſchuldich te zijn	daſz ich ſchuldig bin	to owe
Jan Blankaert/	Iohan Blanckart,	to John Blanckard/
oft den brengher van deſen/	oder bringer dieſes,	or to the bringer of this/
de ſomme	in einer ſumma	the ſomme
143b van vier hondert	vier hundert	of foure hundred
pondt groote:	pfundt groſz :	poundes flemiſh :
welcke ſomme	welche ſumma	the which ſomme
hy my gheleent heeft	er mir geliehen hat	hee hath lent mee/
door groote vrientſchap.	auſſz guter freuntſchafft.	out of great frindſhip.
Daerom beloue ick hem	Darumb gelobe ich	Therfore I promiſe
die weder te gheuen/	die ſelbige wider zu geben	to pay it againe to him/
oft den brengher van deſen	ihme, oder bringer dieſes	or to the bringer of this/
alſt hem belieuen ſal.	wann ers begeren wirdt.	when it ſhall pleaſe him.
In kenniſſe van deſen	Zu vrkundt deſſen	In witnes wher of
hebbe ick hier/ etc.	hab ich mich, &c.	I have heere/ etc.
Quitancie.	*Quitantz.*	A Quitance.
Ick Jan Blanckaert/	Ich Iohan Blanckart,	I John Blanckard/
woonende te Brugghe/	wohnend zu Brugk,	dwelling at Bruges/
kenne ende belijde	bekenne vnd bezeuge	acknowledg and confeſſe
ontfanghen te hebben	das ich empfangen hab	to have receaved
van Jan de Groote/	von Iohann dem Groſſen,	of John the Great/
woonende t'Antwerpen/	wonhafftig zu Antorff,	dwelling in Antwerp/
de ſomme	ein ſumma	the ſomme
van thien guldens/	von zehen gulden,	of then guldens/
van twintich ſtuyuers	deren iedes ſtuck thut	of twentie ſtuuers

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
143a				
	en trois payements :	tribus ſolutionis die-	*en tres pagamientos :*	in tre pagamenti :
	à ſcauoir	bus, nempe	*à ſaber*	ció é
	dix liures	decem libras	*diez libras*	diece lire
	à la foire de la Pente-	nundinis Pentecoſtali-	*en la feria de Penteco-*	in fiera d'Anuerſa
	coſte d'Anuers pro-	bus Antuerpianis	*ſte de Anueres*	di Penthecoſte
	chainement venante :	proximis :	*proxima :*	proſſima :
	encore dix liures à la	decem item libras	*aun diez libras*	anchor diece altre lire
	foire de ſainct Bauon :	nundinis Remigialibus :	*en la feria de S. Bauō :*	in fiera di S. Bauone :
	& la reſte	reliquas	*y la reſta*	& il reſto
	à la foire froide	nundinis hybernis	*à la feria fria*	in fiera fredda
	de Bergues enſuiuant.	Bergēſibus ſequentibus.	*de Bergas ſiguiente.*	di Berghes ſequente.
	En certification de ve-	Id quò certiùs conſtet,	*En certification de ver-*	E in fede del vero
	rité ay-je, &c.	ſubſcripſi, &c.	*dad he yo, &c.*	ho qui, &c.
	Obligation d'argent preſté.	*Chirographum mutui ſumti.*	Obligacion de dinero empreſtado.	*Obligo di danari preſtati.*
	Ie Pierre le Grand,	Ego Petrus Magnus,	*Yo Pedro el Grande,*	Io Pietro il Grande,
	demeurant à Anuers,	habitans Antuerpiæ,	*morador en Anueres,*	habitante in Anuerſa,
	cognoy & confeſſe	profiteor	*conozco y confieſſo*	cognoſco & confeſſo,
	deuoir	me debere	*deuer*	di douere
	à Iean Blancart,	Ioanni Blancardo, aut	*à Iuan Blancardo,*	à Gian Blancardo,
	ou au porteur de ceſte,	hoc adferenti chiro-	*o al portador d'eſta,*	o al portatore di que-
	la ſomme	graphum, ſummam	*la ſumma*	ſta, la ſomma
144a	*de quatre cent*	quadringentarum	*de quatro cientos*	di quattro cento
	liures de gros :	librarū Flandricarum :	*libras de grueſſos :*	lire di groſſi :
	laquelle ſomme	quas	*la qual ſumma*	la qual ſomma
	il m'a preſté	mihi dedit mutuas	*el me ha empreſtado*	egli m'ha preſtato
	par grande amitié.	magno in me amore.	*por gran amiſtad.*	per grande amicitia.
	Pourtant luy prometz-ie	Quare promitto	*Por lo qual yo le pro-*	Pero gli prometto
	de la luy rendre,	me eas redditurum,	*meto boluer ſe la,*	di render glie la,
	ou au porteur de ceſte,	ipſi aut hoc adferenti,	*o al portador d'eſta,*	o al portator di queſta,
	quand il luy plaira.	cùm ille volet.	*quando le pluguiere.*	quando li piacera.
	En congoiſſance de	Ad huius rei cōfirma-	*En noticia d'eſto*	In fede di cio
	ce ay-je icy, &c.	tionē ſubſcripſi, &c.	*he yo aqui, &c.*	ho io qui, &c.
	Quitance.	*Chirographū mutui ſoluti.*	Quitança.	*Quitança.*
	Ie Iean Blancart,	Ego Ioannes Blancar-	*Yo Iuan Blancardo,*	Io Giouanni Blancardo,
	demeurant à Bruges,	dus, habitans Brugis,	*morador de Brujas,*	dimorante in Bruggia,
	cognoy & confeſſe	teſtor	*conozco y confieſſo*	conoſco & confeſſo
	auoir receu	me accepiſſe	*auer recebido*	d'hauer riceuuto
	de Iean le Grand,	à Ioanne Magno,	*de Iuan el Grande,*	da Giouanni il Grāde,
	demeurant à Anuers,	habitante Antuerpiæ,	*morador de Anueres,*	habitante in Anuerſa,
	la ſomme	ſummam	*la ſumma*	la ſomma
	de dix florins,	decem florenorum,	*de diez florines,*	de dieci fiorini,
	à vingt patars	quorum ſinguli valent	*de veynte placas*	de vinti piacchi

S **t'ſtuck/**

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
t'ſtuck/	zwentzig ſteuber,	the peece/
die ick hem	die ich ihme	the which I
geleent hadde/	gelehen hatte,	have lend him/
waer af ick de	von welcher ſchuldt	of the which I have
obligatie heb verloren/	ich die hantſchrift verlorē	loſt the obligacion/
de welcke was	in welche ſtunde (hab,	the which was dated
van den tienden dagh	auff den zehenden tag	the tenth daye
van April/ int iaer	Aprilis, im Iar	of April/ in the yeare
vijfenſeuentich:	funff vnd ſibentzig:	five and ſeuentie:
van welcke ſomme	von welcher ſumma	of which ſomme
eñ van alle d'ander ſchult/	vnd von aller ander ſchult,	and of all other debt/
die hy my ſchuldigh ghe-	die er mir ſchuldig gewe-	which hee had owed mee
weeſt heeft tot nu toe	ſen iſt biſz auff dieſen tag,	vntill now/
ick houde my	bekenne ich, das ich	I holde mee
wel vergolden/	bezahlt ſey,	wel recompenſed/
ende ſchelde hem quijte vā	vnd quitiere ihn gentzlich.	and aquit him of it al.
In kenniſſe (alle.	Zu mehrer bekrefftigung	In witnes
mijns hantteekens	hab ich mich vnderſchribē	of my ſigne manuall
hier onder gheſet.	mit eygner handt.	heere vnder ſet.
Opſchriften van brieuen.	*Vberſchrifften der brieffen.*	Superſcription of letters.
Deſe navolgende woorden	Dieſe nachſolgende wort	Theſe woordes following
145b ſalmen beſighen	ſol man gebrauchen	one ſhall vſe
om buyten te ſchrijuen	in vberſchriften	for to write without
op de ſend-brieuen/	eines brieffs,	vpon letters miſſiues/
maer men moet	aber	but one muſt
wel toeſien	man muſz wol zuſehen,	looke wel to it/
datmen elcken	das man zu eygne	that hee attribute
perſoon toeſchrijue	einer ieglichen perſon	to euery perſon
alſulcke woorden	ſolche wort	ſuch woordes
als hem	welche ihnen	as to him
toebehoort.	geburen.	do belong.
Den wijſen/	Dem weyſen,	To the wyſe/
ſeer wijſen.	ſehr weyſen.	very wyſe.
Voorſienigen/	Dem ehrwurdigen,	Worſhipful/
ſeer voorſienigen.	dem hochwurdigen.	very worſhipful.
Eerweerdighen/	Dem vorſichtigen,	Discreat/
ſeer eerweerdigen.	dem ſehr vorſichtigen.	very diſcreat.
Eerbaren/	Dem ehrbarn,	Honeſt/
ſeer eerbaren.	dem ſehr ehrbarn.	very honeſt.
Byſonderen/	Dem beſondern,	Singular/
ſeer byſonderen.	dem ſehr beſondern.	very ſingular.
Edelen/	Dem edeln,	Noble/
ſeer edelen.	dem ſehr edeln.	very noble.

145a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
la piece,	ſtuferos viginti,	*la pieça,*	l'vno,
que ie luy	quos ego ei	*loſquales yo le*	ch'io gli
auoye preſté,	dedi mutuos,	*auia empreſtado,*	haueuo preſtato,
dequoy i'ay	cuius quidem mutui	*de lo qual yo he*	del che ho perſo
perdu l'obligation,	chirographũ perdidi,	*perdido la obligacion,*	l'obligo,
laquelle eſtoit	ſcriptum	*laqual eſtaua*	il quale era
du dixieſme iour	decimo die	*del dezeno dia*	fatto alli diece
de l'Auril, en l'an	Aprilis, anno	*de Abril, año*	d'Aprile, nell' Anno
ſeptante & cinq:	ſeptuageſimo quinto:	*de ſetenta y cinco:*	ſettanta cinque:
de laquelle ſomme &	atque hanc ſummam	*de laqual ſumma,*	della qual ſomma
de toute autre debte,	& reliqua omnia,	*y de toda otra deuda,*	& d'ogni altri debiti,
qu'il m'a eſté redeuable	quæ debuit	*que el me ha deuido*	che mi ha deuuto
iuſques à maintenant,	ad hunc vſque diem,	*haſta agora,*	ſino hora,
ie me tien	accepiſſe	*yo me tengo*	mi tengo
bien recompenſé	me agnoſco, eumq́ue	*bien recompenſado,*	per ſatisfatto,
& le quitte de tout.	ab omnibus libero.	*y le quito de todo.*	& lo quitto del tutto.
En cognoiſſance	Id quo ſit teſtatius,	*En conoſcimiento*	In cognitione del
de mon ſigne manuel	infraſcripta eſt	*de mi firma manual*	mio ſegno manuale
ici deſſous mis.	manus meæ nota.	*pueſta aqui baxo.*	qui poſto al ſotto.
Superſcriptions de lettres.	*Litterarum ſuperſcriptiones.*	Los ſobre-eſcritos.	*Gli ſopraſcritioni.*
Ces mots enſuiuants	Sequentibus verbis	*Eſtas palabras ſeguiẽ-*	I ſequenti tittoli
146a *vſera on*	vtendum eſt	*ſe han de vſar (tes*	s'vſeranno
pour eſcrire au doz	in ſuperſcriptionibus	*para eſcriuir ſobra las*	nelle ſopraſcrittioni
d'vne lettre miſſiue,	litterarum,	*cartas menſageras,*	delle lettere,
mais il faut	ſed	*mas ha ſe*	ma biſogna
prendre garde,	videndum,	*de mirar,*	auuertire,
qu'on attribue	vt tribuatur	*que ſe attribuya*	di attribuire
à chaſcune perſonne	cuique perſonæ	*à cada perſona*	à ciaſcuna perſona
tels mots	id	*tal titulo*	tale titolo
que luy	quod ei	*que lo*	che ſe le
appartiennent.	conuenit.	*conuiene.*	appartiene.
Au ſage,	Prudenti,	*Al prudente,*	Al ſaggio,
treſſage.	magnę prudẽtiæ viro.	*muy prudente.*	molto ſaggio.
Honorable,	Honorabili,	*Honrado,*	Honorando,
treshonorable.	reuerendo.	*muy honrado.*	molto honorando.
Diſcret,	Prouido,	*Diſcreto,*	Prouidente,
tresdiſcret.	inſigni prouidẽtia viro.	*muy diſcreto.*	molto prouidente.
Honneſte,	Probo,	*Honeſto,*	Honeſto,
treshonneſte.	eximię probitatis viro.	*muy honeſto.*	molto honeſto.
Singulier,	Singulari,	*Especial,*	Singolare,
treſſingulier.	amico maximè ſingu-	*muy especial.*	molto ſingolare.
Noble,	Nobili, (lari.	*Noble,*	Al nobile,
treſnoble.	nobiliſſimo.	*muy noble.*	molto nobile.

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
Machtighen/	Dem mechtigen,	Mightie/
ſeer machtighen.	Dem ſehr mechtigen.	very mightie.
Aenden doorluchtighen/	An den durchleuchtigen,	To the excellent/
den alderdoorluchtichſtē.	dē allerdurchleuchtigſtē.	To the moſt excellent.
Een yeghelijck moet	Hie ſoll	Euery one muſt
hier aenmercken/	ieder mercken,	heere conſider/
dat de Engelſchen/	das die Engliſche,	that the Angliſhmen/
Duytſchen/ Latiniſten/	Teutſche, Latiner,	Dutchmen/ Latinchmen/
Franchoiſen/ Spaniaerdē/	Franzoſen, Spanier,	Frenchmen/ Spanyers/
ende Italiaenen	vnd VVelſchen	and Italians
andere opſchriften	andere vberſchrifften	do vſe
ghebruycken:	brauchen:	other ſuperſcriptions:
daerom en zijn	darumb	therfore are not
deſe voorghenoemde	iſt diſen furgeſchribenen	theſe forenamed
exempelen	exemplen nicht	examples
niet gheheel na te volgen/	gantzlich nach zu folgen,	whollie to be followed/
maer zijn	ſonder ſie ſeind	but are
alleen ouergeſet	derhalben verdolmetſchet,	onlie tranſlated
om t'accorderen	daſz diſe ſpraachen	for to make
de ſelue talen	accordiren	theſame ſpeakes agree
met de	mit der	with the
Nederlantſche ſprake.	Niderlendiſchen ſpraach.	Flemmiſh tounge.

147b

Hier begint het tweede Boeck.	Hie fahet an das ander Buch.	Heere beginneth the ſecond booke.
De Prologhe des tweeden Boecks.	*Vorrede des anderen Buchs.*	The Prologe of the ſecond Booke.
Na dat ghy	Demnach du nuhn	After that you
gheſien hebt	geſehen haſt	haue ſeene
inden eerſten Boeck	im erſten buch	in the firſt booke
de manieren	die art	the maner
om te leeren ſpreken	zu reden	for to learne to ſpeake
Nederduyts/ Hooghduyts/	Niderlendiſch, Teutſch,	Dutch/ Highdutch/
Engelſch/ Franchoys/	Engliſch, Frantzoſisch,	Engliſh/ French/
Latijn/ Spaenſch/	Lateiniſch. Spaniſch,	Latiniſh/ Spaniſh/
ende Italiaens/	vnd VVelſch,	and Italian/
by veel	auff	by many
gemeyne redenen/	vilerley weiſz,	commun ſpeaches/
als patroon:	gleichſam formular vnd	as a patron:
ſoo hebdy nu	exempel : wirſtu horen	ſo haue you now
in deſen tweeden boeck	in dieſem andern buch	in this ſecond Booke/
veel	viel	many
ghemeyne woorden/	gemeine wort,	commun wordes/
gheſet	geſetzt	ſet

147[a] Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
Puiſſant,	Potenti,	Poderoſo,	Potente,
treſpuiſſant.	potentiſſimo.	poderoſiſſimo.	molto potente.
A illuſtre,	Illuſtri,	All'illuſtre,	Al illuſtre,
à treſilluſtre.	illuſtriſſimo.	illuſtriſſimo.	illuſtriſſimo.
Chaſcun doibt	Hic vnuſquiſque	Cada vno deue	Ciaſcuno deue
icy conſiderer,	admonendus eſt,	aqui conſiderar,	qui annotare,
que les Anglois,	Anglos, Germanos,	que los Ingleſes,	che i Ingleſi,
Allemans, Latins,	Latinos, Gallos,	Tudeſcos, Latinos,	Tedeſchi, Latini,
Francois, Espaignols,	Hiſpanos,	Franceſes, Eſpañoles,	Franceſi, Spagnuoli,
& Italiens	& Italos	y Italianos	& Italiani
vſent d'autres	aliis vti	vſan	altre ſopraſcritte
ſuperſcriptions :	epithetis :	de otros ſobreſcritos :	vſano :
parquoy ne ſont	eoque	por lo qual no ſe deuen	però non ſi debbono
les exemples	exempla	los exemplos	i ſudetti
ſuſdits	propoſita	aqui declarados	eſſempi
du tout à enſuiure,	non prorſus imitãda,	aſſi del todo imitar,	in tutto imitare,
mais ſont	ſed ſunt ſolummodo	pero ſon	ma ſono
ſeulement traduits	interpretata	ſolemente traduzidos	ſolamente tradotti
pour accorder	vt hæ linguæ	para acordar	per concordare
leſdites langues	conuenirent	las dichas lenguas	le dette lingue
auec la	cum	con la	col
Thioiſe.	vernacula Flandrica.	Flamenca.	Flamingo.

148[a] Icy commẽce	Incipit	Aqui cõmiẽca	Qui comincia il
le II. Liure.	Liber ſecundus.	el Libro ſegundo.	ſecondo Libro.
Le prologe du	Præfatio	Prefacion	Il prologo
deuxieſme liure.	in ſecundum librum.	en el libro ſegũdo.	del ſecundo libro.
Apres	Cùm	Deſpues	Hauendo voi
auoir veu	cognoueris	de auer viſto	viſto
au premier liure	è ſuperiore libro	en el primero libro	nel primo libro
les moyens pour	formulas	las maneras	il modo
apprendre à parler	loquendi	de aprender à hablar	d'imparare à parlare
Flamen, Alleman,	Flãdricè, Germanicè,	Flamenco, Aleman,	Flamengo, Alemano,
Anglois, Francois,	Anglicè, Gallicè,	Ingles, Frances,	Ingleſe, Franceſe,
Latin, Eſpañol,	Latinè, Hiſpanicè,	Latino, Eſpañol,	Latino, Spagnuolo,
& Italien,	& Italicè,	y Italiano,	& Italiano,
par pluſieurs	atque id	por muchos communes	per molte
communs propos, ſer-	variis modis,	razonamientos,	rigole communi,
uant comme de patron :	veluti quædã exẽpla :	que ſiruen como decha-	come eſſempi :
Maintenant aurez	audies nunc	agora terneys (dos :	hauete hora
en ce ſecond liure	hoc ſecundo libro	en eſte ſegundo libro	in queſto ſecõdo libro
pluſieurs	multa	muchas	molti
mots vulgaires,	verba vſitata,	palabras vulgares,	verbi,
reduits	collocata	pueſtas	poſti

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
148b	nade ordonnancie	nach ordnung	after the order
	vanden A/B/C/ etc.	des Alphabeths,	of the A/B/C/ etc.
	als ſtoffe	welche gleichſam als ma-	as ſtuff
	om andere redenen	tery ſeind dar auſz die an-	for to make
	te maecken	dere redenen by dir ſelbſt	other ſayinges
	by v ſeluen.	machen kanſt.	by your ſelf.
	Daerom als ghy	Darumb wann du wilt	Therfore when as you
	wilt ſetten	vberſetzen	will tranſlate
	eenige redenen	einige rede	any ſentences
	wt den Duytſche	aus Niderlendiſch	out of the Dutch
	in Engelſch/	in Engliſch,	into Engliſh/
	Hoochduytſch/ Latijn/	Teutſch, Lateiniſch,	Highdutch/ Latiniſh/
	Franſoys/ Spaenſch/	Frantzoſiſch, Spaniſch,	French/ Spaniſh/
	oft Italiaenſch/	oder VVelſch,	or Italian/
	ſoo en hebdy anders	darfſtu nicht anders	ſo have you nothing
	niet te doen/	mercken,	els to doo/
	dan te mercken	dann	but to marke
	met wat letter	an welchem buchſtaben	with what letter
	dattet woort	das wort	that the woorde
	begint dat	ſo du ſucheſt	beginneth
	gy vinden wilt/	anfange,	which you will finde/
	eñ dan ſoecken	welches du darnach	and to ſeeke therfore
	woort na woort.	leichtlich finden wirſt.	woorde after woorde.
149b	Ende als	Vnd wann du	And when
	ghy die woorden	die worter	you have found
	ghevonden hebt/	gefunden haſt,	the woordes/
	ſoo mooghdyſe	ſo magſtu ſie alſo	you may then
	by een voeghen/	zuſamen ſetzen,	joyne them to gether/
	gelijck ghy gheſien hebt	wie du im vorgehenden	like as you have ſeene
	int eerſte boeck.	buch geſehen haſt.	in the firſt booke.
	Maer om die	Aber die worter recht-	But for to
	wel te voeghen/	ſchaffen zuſamen zu fugē,	joyne them well/
	waer van noode	will dir von noten ſein	it weere needful
	dat ghy	zu wiſſen	that you
	de manieren coſtet	die art	knewe the maner
	van redenen te veranderē	die worter zu verandern	to alter ſentences
	in veel tijden	durch die zeit	into many times
	eñ in diuerſche persoonen:	vnd mancherley perſonen,	and diuerſitie of perſons:
	te weten/	nemlich	that is to ſaye/
	by Coniugatien/	durch die Coniugaciones,	by Coniugacions/
	de welcke wy	welche zu deinem nutz	the which wee
	tot v profijt	in kurtzer zeyt	for your profit/
	corts grooter	in ſechs ſprachen	wil ſhortlie ſet fourth
	in ſes ſpraken	trefflich gemehret	more ampelie
	ſullen laten wtgaen.	ſollen auſzgehen.	in ſ x languages.

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
149a	par l'ordre	ordine alpha-	por orden	per ordine
	de l'A, B, C, &c.	bethico, quæ	de l'A, B, C, &c.	alphabetico,
	comme eſtoffe	tamquā materia ſunt	como materia	come materia
	pour former	qua alias locutiones	para formar	per altri raggiona-
	de vous meſmes	per te	de vos miſmo	menti formare
	autres propos.	componas.	otras platicas.	da per vos.
	Parquoy quand vous	Vbi igitur voles	Por loqual, quando	Vnde quando voi
	voudrez tranſlater	conuertere	quiſieredes boluer	vorrete tradurre
	quelque propos	orationem aliquam	algunas palabras	qualchi raggionamē-
	de Flamen	ex lingua Flandrica	de Flamenco	ti di Flamengo
	en Anglois,	in Anglicam,	en Ingles,	in Ingleſe,
	Alleman, Latin,	Germanicā, Latinam,	Alleman, Latino,	Alemano, Latino,
	Francois, Eſpaignol,	Gallicam, Hiſpanicā,	Frances, Eſpañol,	Franceſe, Spagnuolo,
	ou Italien,	& Italicam,	o Italiano,	ó Italiano,
	n'auez autre choſe	nihil aliud	otra coſa no teneys	altro non hauete
	à faire,	tibi ſpectandum erit,	que hazer,	à fare,
	que conſiderer	quàm	ſaluo catar	che di conſiderare
	par quelle lettre	à qua litera	por que letra	con qual lettera
	le mot	verbum	comienca	comincia
	commence	quod quęris	el vocablo,	la parola
	que voudrez trouuer,	incipiat,	que quereys hallar,	che volete trouare,
	puis apres le cercher	quod deinde	& deſpues buſcar de	& poi cercar la
	de mot à mot.	facilè inueneris.	vocablo en vocablo.	parola per parola.
150a	Et quand vous	Et	Y quando	Et quando
	aurez trouué	inuentas	vuieredes hallado	dette parole
	leſdits mots,	iam dictiones	las dictiones,	haurete trouato,
	les pourrez conioindre	ita	las podreys ayuntar	le potrete
	& mettre par ordre,	coniunges,	y poner por orden,	inſieme collegare,
	comme vous auez veu	vt ex præcedēte libro	como aueys viſto	come hauete viſto
	au premier liure.	didiciſti.	en el primero libro.	nel primo libro.
	Mais pour	Sed ad rectam dictio-	Mas para	Ma à voler quelle
	les bien conioindre,	num coniunctionem	bien ayuntar-las,	congiungere,
	ſera neceſſaire	neceſſaria tibi fuerit	ſeria meneſter	ſarebbe neceſſario
	ſcauoir	ratio	ſaber	che voi
	la maniere	mutandi	las maneras	ſapeſſi il modo
	de varier les verbes	verba	de variar los verbos	di variare le parole
	en pluſieurs temps	per tempora	por ſus tiempos	per piu tempi,
	& perſonnes:	& perſonas diuerſas:	y perſonas:	& in diuerſe perſone:
	à ſcavoir	ſcilicet	conuiene ſaber	cio é
	par Coniugaiſons,	per coniugaciones,	por ſus Coniugaciones,	per Coniugationi,
	leſquelles	quæ ad	laſquales para	lequali
	pour voſtre profit	tuum commodum	vueſtro prouecho	noi ad vtil voſtro
	mettrons de brief	breui ſex linguis	por breue	in breue
	plus amples en lumiere	multo auctiores	han de ſalir en luz aña-	maggiore in ſei lingue
	en ſix langues.	prodibunt.	didas en ſeys lenguas.	porremo in luce.

Aendoen

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
A.		
Aendoen	Anzihen oder kleyden	To put on
afdoen	abthun	to put of
antwoorden	antworten	to anſwere
aenbidden	anbeten	to worſhip
afdraghen	abtragen	to cary downe
afhouwen	abhalten, abſchlagen	to cut of
aenveerden	annemmen	to receave
afnemen	abnemmen	to take away
abſtineren	abhalten	to abſtaine
aencleven	ankleben	to cleave to
aennemen	angehen	to take on
ackeren	ackeren	to till the earth
aencomen	ankommen	to ariue
afgaen	abſteigen	to go downe
aenroepen	anruffen	to cal vpon
aenhooren	anhoren	to hacken to
arbeyden	arbeiten	to labour
afſnijden	abſchneiden	to cut of
aftrecken.	abziehen.	to pluck of.
Ander	Ein anderer	Other
anders	anders	other wiſe
alſoo	alſo	alſo
151b als	als	when
als ghy	als ihr	when you
almachtich	almechtig	almightie
altoos	allzeyt	alwayes
altijdt	zu aller zeyt	at all times
alhier	allhier	heere
aldaer	alda	theare
al den dach	den gantzen tag	al the daye
arm	arm	poore
armoede	armut	pouertie
armelijck	zartlich	poorelie
abel.	begeglich, bequemlich.	nimble.
B.		
Brengen	Bringen	To bring
yemant met hem brengen	Bringen, oder herleyten	to bring or leade
beyden	warten	to tarry
belegghen	belagern	to beſidge
bernen	brennen	to burne
baſſen	bellen	to barke
binden	binden	to binde
beghieten	begieſſen	to make wet
bereyden	bereyten	to make redie
beteren	beſſeren	to amend

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
151ª				
	Veſtir	Induere	*Veſtir*	Veſtire
	oſter	deponere	*quitar*	mettre à baſſo
	reſpondre	reſpondere	*reſponder*	riſpondere
	adorer	adorare	*adorar*	adorare
	porter bas	auferre	*lleuar abaxo*	portare via
	trancher	decidere	*cortar*	tagliare
	receuoir	recipere	*recebir*	riceuere
	oſter	auferre	*quitar*	togliere
	abſtenir	abſtinere	*abſtenir*	abſtenere
	competer	competere	*competir*	toccare
	entreprendre	aggredi	*emprender*	intraprendre
	labourer la terre	arare	*arar*	arare
	arriuer	aduenire	*arribar*	arriuare
	deſcendre	deſcendere	*abaxar*	ſcendere
	inuoquer	inuocare	*inuocar*	inuocare
	eſcouter	audire	*oyr*	audire
	trauailler	laborare	*trabajar*	trauagliare
	couper ius	abſcindere	*cortar*	tagliar via
	tirer ius.	detrahere.	*tirar abaxo.*	tirar via.
	Autre	Alius	*Otro*	Altro
	autrement	aliter	*otramente*	altrimente
	ainſi	ſic	*aſſi*	coſi
152ª	*quand*	cùm	*quando*	quando
	quand vous	cùm tu	*quando vos*	quando voi
	toutpuiſſant	omnipotens	*todo poderoſo*	omnipotente
	touſiours	ſemper	*ſiempre*	ſempre
	en tout temps	quouis tempore	*en qualquier tiempo*	in ogni tempo
	par cy	hac	*por aqui*	di qua
	par la	illac	*por alli*	di la
	toute la iournee	tota die	*todo el dia*	tuttol di
	poure	pauper	*pobre*	pouero
	poureté	paupertas	*probreza*	pouertà
	pourement	tenuiter	*pobremente*	poueramente
	habile.	habilis.	*abil.*	habile.
	Apporter	Adferre	*Traer*	Apportare
	amener	adducere	*traer*	addurre
	attendre	expectare	*eſperar*	aſpettare
	aſſieger	obſidere	*cercar*	aſſediare
	bruſler	comburere	*quemar*	bruſciare
	abayer	latrare	*ladrar*	latrare
	lier	ligare	*atar*	ligare
	arouſer	rigare	*regar*	innacquare
	apparailler	parare	*aparejar*	apparechiare
	amender	emendare	*emendar*	emendare

T wt-

152b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	wtborghen	borgen	to credit
	bepeyſen	bedencken	to bethinck
	begheuen	verlaſſen	to forſake
	berghen	verbergen	to hyde
	belghen	fur vbel auffnemmen	to diſpleaſe
	beuelen	befehlen	to command
	beſteden	beſtellen	to employe
	beroocken	bereuchen	to beſmoke
	breydelen	zaumen	to brydle
	baden	baden	to bath
	breken	brechen	to breake
	brouwen	brawen	to brewe
	becoopen	geſtraft werden	to be puniſhed
	bedwingen	bezwingen	to conſtraine
	bewaeren	bewahren	to keepe
	beginnen	anfangen	to beginne
	begeeren	begeren	to deſire
	berſten	zerberſten	to burſt
	beclaghen	beklagen	to confeſſe
	biechten	beichten	to complaine
	bebruchten	empfahen	to be with childe
	blijuen	bleiben	to byde
	bedrieghen	betriegen	to deceaue
153b	beletten	verhindern	to hinder
	begrauen	begraben	to burye
	bluſſchen	auſzleſchen	to quench
	beſpieden	auſzſpehen	to eſpie
	betooueren	bezauberen	to bewitch
	begecken	beſpotten	to mocke
	bloeyen	bluhen	to bloſſom
	betrouwen	vertrauwen	to marrye
	beſchermen	beſchirmen	to defend
	bijten	beiſſen	to byte
	bewijſen	beweiſen	to ſhewe
	bootſchappen	verkunden	to do a meſſage
	belaſten	beſelch geben	to charge
	bidden	bitten	to praye
	beriſpen	ſtraffen	to reprooue
	beſien	beſehen	to looke
	berouwen	gerewen	to repent
	benijden	haſſen	to enuye
	blaſen	blaſen	to blowe
	bloeden	bluten	to blede
	beneerſtighen	anhalten	to be diligent
	booren	bohren	to perce
	beuen	zitteren	to tremble

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
153a	*accroire*	credere	*fiar*	fidare, far credenza
	auiſer	animaduertere	*auiſar*	auuertire
	abandonner	deſerere	*deſamparar*	abandonare
	cacher	celare	*eſconder*	celare
	desplaire	ægrè ferre	*deſplazer*	naſcondere
	commander	iubere	*mandar*	commandare
	employer	collocare	*emplear*	impiegare
	enſumer	infumare	*perfumar*	perfumare
	brider	infrenare equum	*enfrenar*	frenare
	baigner	in balneo lauari	*bañar*	bagnare
	rompre	frangere	*romper*	rompere
	braſſer	coquere cereuiſiam	*cozer cerueza*	far la birra
	comparer	pœnas dare	*pagar*	eſſere punito
	contraindre	cogere	*conſtreñir*	conſtringere
	garder	aſſeruare	*guardar*	ſeruare
	commencer	incipere	*comencar*	incomminciare
	deſirer	cupere	*deſſear*	deſiderare
	creuer	crepare	*rebentar*	crepare
	complaindre	conqueri	*quexar*	lamentare
	confeſſer	confiteri peccata	*confeſſar*	confeſſare
	conceuoir	concipere	*concebir*	concipere
	demourer	manere	*quedar*	reſtare
	tromper	decipere	*engañar*	ingannare
154a	*deſtourber*	diſturbare	*eſtoruar*	impedire
	enterrer	ſepelire	*enterrar*	ſepelire, ſoterrare
	esteindre	reſtinguere	*apagar*	eſtinguere
	eſpier	ſpeculari	*eſpiar*	ſpiare
	enchanter	incantare	*encantar*	incantare
	mocquer	irridere	*burlar*	beffare
	fleurir	florere	*florecer*	fiorire
	fier	confidere	*fiar*	fidare
	defendre	defendere	*defender*	defendere
	mordre	mordere	*morder*	mordere
	monstrer	monſtrare	*mostrar*	dimonſtrare
	annoncer	nunciare	*traer nueuas*	annontiare
	commander	mandare	*mandar*	caricare
	prier	precari	*rogar*	pregare
	reprendre	reprehendere	*reprehender*	riprendere
	regarder	aſpicere, videre	*mirar*	vedere
	repentir	pœnitere	*arrepentir*	pentire
	porter enuie	inuidere	*tener embidia*	portare inuidia
	ſoufler	ſufflare	*ſoplar*	ſoffiare
	ſaigner	ſanguinem reddere	*ſangrar*	ſanguinare
	diligenter	inſtare	*tener cuidado*	affrettare
	percer	terebrare	*horadar*	pertuſare
	trembler	tremere	*temblar*	tremare

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
beroeren	betruben	to trouble
beroemen	ruhmen	to boaſt
belouen	zuſagen	to promiſe
behouden	behalten	to keepe
buyghen.	biegen	to bowe.
Blijde	Frolich	Glad
blijſchap.	frolichkeit.	gladnes.
C.		
Coopen	Kauffen	To buye
cleeden	kleyden	to apparell
crijten	ſchreyen	to weepe
cruyen	auff einem karren fahren	to carry on a carre
coken	kochen	to dreſſe meate
caſtijden	caſteyen	to chaſten
crijſchen	krieſchen	to crye out
clieuen	ſpalten	to cleave
crawen	kratzen	to ſcratch
conſenteren	bewilligen	to conſent
comen	kommen	to com
climmen	aufffteigen	to climme vp
claghen	klagen	to complaine
cuſſen	kuſſen	to kiſſe
clappen	ſchwetzen	to prate
155b coſten	geſtehen, koſten	to coſt
crijgen/ oft nemen	nemmen, kriegen	to take
crijghen	erlangen, vberkommen	to get
cloppen.	klopffen.	to knocke.
Cranck	Kranck	Sick
cranckheyt	kranckheit	ſicknes
creupel	kruppell	cripple
cort man	kurtzer man	a ſhort man
coopmanſchappe	kauffmanſchafft	marchandice
conſte	kunſt	ſcience or cunning
conſtlijck	kunſtreich, ſinnreich	cunning
cleyn man	ein kleiner man	a little man
cleyn wijf	ein kleine fraw	a little woman
crom	krumm	crooked
capittel	capitel	a chapiter
cout	kalt	colde
Coninck	konig	a king
Coninginne	konigin	a queene
Cardinael	Cardinal	a cardinal
canonick	Thumbherr	a chanon
capellaen	capellan	a chaplin
coſter	cuſtor	a ſexton
cock	koch	a cooke

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
155a *troubler*	turbare	*turbar*	turbare
vanter	oſtentare	*alabarſe*	dar vanto
promettre	promittere	*prometer*	promettere
obtenir	obtinere	*retener*	riſeruare
abaiſſer.	deprimere.	*abaxar.*	abaſſare.
Ioyeux	Lætus	*Alegre*	Allegro
ioye.	lætitia.	*alegria.*	allegrezza.
Acheter	Emere	*Comprar*	Comprare
habiller	veſtire	*veſtir*	veſtire
braire	plorare	*bozear*	piangere
rouler	vectare	*acarrear*	ſtraccinare
cuiſiner	coquere	*cozer*	cuocere
chaſtier	caſtigare	*caſtigar*	caſtigare
crier	clamare	*gritar*	gridare
fendre	findere	*hender*	fendere
galler	ſcabere	*raſgar*	grattare
conſentir	conſentire	*conſentir*	conſentire
venir	venire	*venir*	venire
monter	aſcendere	*ſubir*	montare
plaindre	conqueri	*quexar*	lamentare
baiſer	oſculari	*beſar*	baſciare
caqueter	garrire	*chalatar*	cianciare
156a *couster*	conſtare	*coſtar*	coſtare
prendre	capere	*tomar*	pigliare
acquerir	acquirere	*adquerir*	acquiſtare
hurter.	pulſare.	*golpear.*	pichiare.
Foible	Aegrotus	*Enfermo*	Infirmo
foibleſſe	ægrotatio	*enfermedad*	infirmità
boiteux	claudus	*coxo*	zoppo
homme court	vir breuis	*hombre corto*	piccolhuomo
marchandiſe	mercatura	*mercaderia*	mercantia, robba
ſcience	ars	*ſcientia*	arte, ſcienza
ingenieux	ingenioſus	*ingenioſo*	ſcienzioſo, ingegnoſo
petit homme	vir paruus	*hombre ciquito*	hommicciuolo
petite femme	parua mulier	*pequenna muger*	feminella, feminuccia
tortu	curuus	*tuerto*	curuo
chapitre	caput	*capitulo*	capitolo
froid	frigidus	*frio*	freddo
Roy	Rex	*Rey*	Ré
Royne	Regina	*Reyna*	Regina
Cardinal	Cardinalis	*Cardenal*	Cardinale
chanoine	canonicus	*canonigo*	canonico
chapelain	ſacellanus	*capellan*	capellano
ſecretain	æditiuus	*ſacriſtan*	ſacriſtano
cuiſinier	coquus	*cozinero*	cuoco

cuy-

156b

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
cupper	faſzbender	a cooper
cleermaker	ſchneider	a tayler
couſmaker	hoſenmacher	a hoſyer
camer	kammer	a chamber
capelle	kappelle	a chappell
clocke	clocke	a bell
coren	korn	corne
coopman	kauffman	a marchant
couſſen.	hoſen.	hoſen.
D.		
Doen	Thun	To doo
doopen	tauffen	to baptiſe
dienen	dienen	to ſerue
deiren	erbermen	to pytie
doen verſtaen	wiſſen laſſen	to let one vnderſtand
dolen	irren, ſich vergehen	to go aſtray
doen blijcken	ſcheinen laſſen	to make appeare
drincken	trincken	to drinke
daghen	vor recht fordern	to cal into the lawe
dinghen	vor gericht zancken	to pleade
decken	bedecken	to couer
duren	wahren	to indure
danſſen	tantzen	to daunce
157b droogthen	trocknen	to wype or drye
douwen	trucken	to preſſe
dancken	danck ſagen	to thanke
droomen	traumen	to dreame
druppen	trieffen	to droppe
dreyghen	trawen	to threaten
doncker worden	abent werden	to becom darke
dooden	todten, zu todt ſchlagen	to kill
daueren	zitteren	to tremble
deruen	dorffen	to dare or be bolde
draghen	tragen	to beare
door-ſtecken/ oft booren	durchſtechen	to bore or thruſt thorowe
deylen	zerteylen	to diuide
dencken	dencken	to thinke
duycken	tauchen	to ſtoupe downe
duncken	duncken	to ſuppoſe
donderen	donneren	to thunder
draeyen	vmbkeren	to whirle about
draeyen	vmbdrehen	to turne about
drijuen	vertreiben	to driue
dul worden.	toll werden.	to be madde.
Doot	Todt	Death
dijn	dein	thyne

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
157[a]	*tonnelier*	doliarius	*tonelero*	bottaio
	couſturier	ſartor	*ſastre*	ſarto
	chauſſetier	caligarius	*calcetero*	calzolaio
	chambre	cubiculum	*camara*	camera
	chapelle	ſacellum	*capilla*	capella
	cloche	tintinabulum	*campana*	campana
	bled	frumentum	*trigo*	formento
	marchand	mercator	*mercader*	mercante
	chauſſes.	fæmoralia & tibialia.	*calças.*	calze.
	Faire	Facere	*Hazer*	Fare
	baptizer	baptizare	*bautizar*	batezzare
	ſeruir	ſeruire	*ſeruir*	ſeruire
	auoir pitié	miſereri	*auer miſericordia*	hauer pietà
	faire entendre	certiorem facere	*hazer entender*	fare intendere
	eſguarer	errare	*deſviarſe*	errare
	faire apparoir	demonſtrare	*hazer parecer*	manifeſtare
	boire	bibere	*beuer*	bere, beuere
	adiourner	citare	*citar*	citare
	plaider	litigare	*pleitear*	litigare
	couurir	operire	*cubrir*	coprire
	durer	durare	*durar*	durare
	danſer	ſaltare	*dançar*	ballare
158[a]	*eſſuyer*	ſiccare	*ſecar*	ſeccare, aſſciugare
	eſtraindre	impellere, vrgere	*apretar*	premere
	remercier	gratias agere	*dar gracias*	ringratiare
	ſonger	ſomniare	*ſoñar*	ſognare
	degouſter	ſtillare	*destillar*	gocciolare
	menacer	minari	*amenazar*	minacciare
	deuenir obſcur	adueſperaſcere	*eſcurecer*	oſcurare, imbrunire
	tuer	occidere	*matar*	occidere
	trembler	tremere	*temblar*	tremare
	oſer	audere	*oſar*	ardire
	porter	portare	*traer*	portare
	percer	perforare	*horadar*	pertuſare
	partir	diuidere	*partir*	diuidere
	penſer	cogitare	*penſar*	penſare
	s'abbaiſſer	latitare	*abaxar*	abaſſare
	ſembler	putare	*parecer*	parere
	tonner	tonare	*attonar*	tuonare
	toupier	vertere	*rodar*	girare
	tourner	tornare	*tornar*	volgere
	chaſſer	pellere, fugare, agere	*echar*	cacciare
	enrager.	in rabiem agi.	*rabiar.*	arabbiare.
	Mort	Mortuus	*Muerto*	Morto
	ton, ta, tien	tuus, tua, tuum	*tuyo tuya, tuyo*	tuo, tua, tuo

de doo-

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
158b	de dooden	die todten	the dead
	dy	du, dich	thee
	doof	taub	deaf
	droeue	betrubt	ſad
	diep	tieff	diepe
	diepte	tieffe	diepnes
	dierbaer	koſtlich	precious
	dick man	dicker man	a thick man
	dick laken	dick tuch	a thick cloth
	dick wijf	dick weib	a thick woman
	dickte	dicke, grobheyt	thicknes
	d'ander	ein anderer	the other
	dach	ein tag	a daye
	dagelijcks.	taglich.	daylie.
	E.		
	Eten	Eſſen	To eate
	ergheren	verergeren	to war worſſe
	eeren	verehren	to honour
	eruen	ein erb empfahen	to inherite
	effenen	gleich machen	to make euen
	eynden	ein end machen	to ende
	eyren legghen.	eyer legen.	to laye egges.
159b	Edel	Edel	Noble
	edelheyt	adel	noblenes
	eedt	eydt	an othe
	eeckel	eychel	an oke
	eerde	erde	earth
	eenig	einer	any
	eers	ers	an arſſe
	ey	ein ey	an egge
	eertbeſien	erdtbeeren	ſtrawberyes
	eſſche	eſchenbaum	an aſhthree
	exter	ein atzel	a pye
	endvoghel	ein antvogel	a ducke
	eycke	ein eychbaum	an oke
	eſel	ein eſell	an aſſe
	eſelinne	ein eſelinne	a ſhe aſſe
	elſt	ein meyfiſch	mayfiſh
	erweten	erbſen	peaſon
	eemer	ein eymer	a bucket
	elleboghe.	ein elnbogen.	an elbowe.
	F.		
	Fruyten	Bachen	To frye
	futſelen	vermentelen	to tufle
	fluweel	ſeyden	veluet

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
159a	*les morts*	mortui	*los muertos*	i morti
	toy, tu	tu, tibi, &c.	*tu, a ti, tu*	tu, te
	ſourd	ſurdus	*ſordo*	ſordo
	triſte	triſtis	*triſte*	triſte
	profond	profundus	*hondo*	profondo
	profondeur	profunditas	*hondura*	profondità
	precieux	pretioſus	*precioſo*	precioſo
	gros homme	vir craſſus	*hombre grueſſo*	groſſo huomo
	drap eſpés	craſſus pannus	*paño espeſſo*	groſſo panno
	femme groſſe	craſſa mulier	*grueſſa muger*	groſſa donna
	eſpeſſeur	craſſitudo	*espeſſura*	groſſezza
	l'autre	alius	*el otro*	l'altro
	iour	dies	*dia*	giorno, di
	iournellement.	quotidie.	*cada dia.*	giornalmente.
	Manger	Edere	*Comer*	Mangiare
	empirer	deterius fieri	*empeorar*	peggiorare
	honorer	honorare	*honrar*	honorare
	heriter	hæreditatem accipere	*heredar*	hereditare
	vnir	æquare	*igualar*	agguagliare
	finir	finire	*acabar*	finire
	pondre.	oua ponere.	*poner huebos.*	far l'uouo.
160a	*Noble*	Nobilis	*Noble*	Nobile
	nobleſſe	nobilitas	*nobleza*	nobilità
	ſerment	iuſiurandum	*iuramento*	giuramento
	gland	glans	*bellota*	ghianda
	terre	terra	*tierra*	terra
	aucun	aliquis, vllus	*alguno*	alcuno
	cul	culus, anus	*culo*	culo
	œuf	ouum	*hueuo*	uouo
	freiſes	fraga	*madroños*	fragole
	freſne	fraxinus	*freſno*	fraſſino
	pie	pica	*picaza*	gaza
	annette	anas	*anade*	anitra
	cheſne	quercus	*roble*	quercia
	aſne	aſinus	*aſno*	aſino
	aſneſſe	aſina	*borrica*	aſina
	aloyſe	laccia	*aloſa*	aloſa
	poys	eruilia	*arueja*	piſo
	ſeau	ſitula	*herrada*	ſecchia
	couldée.	cubitus.	*codo.*	cubito.
	Frire	Frigere, *tert. coniug.*	*Freyer*	Frigere
	fratouiller	tergiuerſari	*deſuariar*	volgere
	velours	holoſericum	*terciopelo*	veluto

	Flamen.	Alleman.	Anglois.
160b			
	falie	mantel	a fayle
	fardeel	ein kauffmans pack	a fardell
	foute	gebrechen, mangel	a fault
	fatſoen	model, form	a faſhion
	fontein	ein brunnen	a fountayne
	fruyt	frucht	frewt
	fuſteyn.	barchet.	fuſtain.
	G.		
	Gaen	Gehen	To go
	gheuen	geben	to geeve
	grijpen	begrieffen	to grype
	ghenaecken	anruren	to approch
	ghebeuren	widerfaren	to chaunce
	gheneſen	heylen, geneſen	to heale
	gorden	gurten	to girde
	gheloouen	glauben	to beleeue
	gheleyden	geleiten	to conuey
	gram zijn	zornig ſein	to be angry
	grijſen	greinen	to grinne
	ghelieuen	gehorſam ſein	to pleaſe
	gheuoelen	fulen, befinden	to feele
	gemoeten	entgehen lauffen	to meete
	gieten	aufgieſſen, eingieſſen	to powre
161b	gapen	gaffen, gienen	to gape
	ghehingen	zu laſſen	to permit
	gherieuen	liebkoſen	to fourniſh
	ghedencken	gedencken	to remember
	ghebieden	gebieten	to command
	ghebaren	gebaren	to make a ſtoore
	ghebenedijen	benedyen	to bleſſe
	groeten.	gruſſen.	to ſalute.
	Goet man	Ein guter man	A good man
	goede vrouwe	ein gute fraw	a good woman
	goethelyt	gutte	goodnes
	goedertieren	guttig	courteous
	ghenuchte	luſt, freude	pleaſure
	ghenuechlijck	luſtig, danckbar	pleaſantlie
	gierich	geitzig	couetous
	giericheyt	geitz	couetouſnes
	gram	zornig	angry
	gramſchap	zorn	anger or wrath
	gheſont	geſundt	whole or ſound
	gheras	behendt, ſchnell	quicklie
	groot man	ein langer mann	a great man
	groot wijf	ein lange fraw	a great woman
	ghemeyn	gemein	common

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
161a	*faille*	palla	*mantillo*	ſaglia
	fardeau	ſarcina	*fardell*	faſtello
	faute	erratum	*falta*	fallo
	façon	forma	*hechura*	fattura
	fontaine	fons	*fuente*	fontana
	fruit	fructus	*fruta*	frutto
	fuſteine.	xylinus pannus.	*fustana.*	fuſtagno.
	Aller	Ire	*Yr*	Andare
	donner	dare	*dar*	dare
	empoigner	comprehendere	*aſir*	prendere
	toucher	attingere	*tocar*	toccare
	aduenir	accidere	*acontecer*	accadere
	guerir	ſanare	*ſanar*	guarire
	ceindre	cingere	*cenir*	cingere
	croire	credere	*creer*	credere
	conuoyer	affectari	*accompañar*	conducere
	eſtre couroucé	iraſci	*ayrarſe*	adirare
	grincer	ringi	*bramar*	fremere
	complaire	obſequi	*complazer*	piacere
	ſentir	ſentire	*ſentir*	ſentire
	rencontrer	occurrere	*encontrar*	incontrare
	verſer	effundere, infundere	*echar*	verſare
162a	*beyer*	hiare	*boquear*	badare
	permettre	ſinere	*permittir*	permettere
	accommoder	gratificari	*accomodar*	accommodare
	ſouuenir	recordari	*acordar*	ricordare
	recommander	iubere	*encomendar*	raccommandare
	demener	agitare	*menear*	dimenare
	benir	benè precari	*bendezir*	benedire
	ſaluer	ſalutare.	*ſaludar.*	ſalutare.
	Homme de bien	Vir bonus	*Hombre de bien*	Huomo da bene
	femme de bien	bona mulier	*buena muger*	donna da bene
	bonté	bonitas	*bondad*	bontà
	debonnaire	placidus	*franco*	dibonnario
	plaiſir	delectatio	*plazer*	piacere
	plaiſant	iucundus	*allegramente*	allegramente
	auaritieux	auarus	*auariento*	auaro, auido
	auarice	auaritia	*auaricia*	auaritia
	courroucé	iratus	*ayrado*	irato
	courroux	ira, iracundia	*ira*	ira
	ſain	ſanus	*ſano*	ſano
	viſte	velox, celer	*presto*	liggiero
	homme grand	vir procerus	*hombre alto*	grande huomo
	femme grande	procera mulier	*muger alta*	gran donna
	commun	communis	*comun*	comune

 groot-

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	grootheyt	groſſe	greatnes
	ghelaet	gleichformigkeit	countenance
	gheſtadich	beſtendig	conſtant
	gheſtadicheydt	beſtendigkeit	conſtantnes
	ghetrouw	getrewe	faithfull
	ghetrouwicheyt	trewe, glaub	faithfulnes
	gheluck.	gluckſeligkeit.	fortune.
	H.		
	Helpen	Helffen	To healp
	hebben	haben	to have
	helſen	helſen	to imbrace
	haeſten	eylen	to make haſt
	helen	verhelen	to keep cloſe
	hopen	hoffen	to hope
	hinderen	verhinderen	to hinder
	haghelen	hagelen	to hayle
	herberghen	beherbergen	to lodge
	houwen	verehelichen	to marrye
	handelen	handelen	to handle
	hanghen	hangen, hencken	to hang
	halen	holen, bringen	to fetch
	hercleeden	vmbkleiden	to put an other apparell
	herdoen	wider thun	to do againe
163b	haten	haſſen	to hate
	hantgiften	handtkauff	to geeue handſaile
	hoeſten	huſten	to cough
	hooren	horen	to heare
	heeten	heiſſen	to be called
	huren.	vermiethen.	to hyre.
	Heuſch	Hoflich	Stil
	heuſheyt	hofligkeit	ſtilnes
	heel goet	ſehr gut	very good
	hooueerdich	hoffertig	prowde
	houerdije	hoffart	pryde
	haeſtich	eylendts	haſtie
	hooghe	hoch	high
	hoocheyt	hohe	highnes
	hert broot	hart brot	harde bread
	hert vleeſch	hart fleiſch	harde fleaſh
	herdicheyt	harte	hardnes
	hol	hol	hollowe
	hoe iſt?	wie iſts?	how is it?
	houwlijck	ehe	mariage
	hy is hier	er iſt hie	hee is heere
	haer	ſie	her
	hongher	hunger	hunger

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
163a	*grandeur*	magnitudo, quantitas	*grandeza*	grandezza
	ſemblant	ſimulatio	*ſemblante*	ſembiante
	conſtant	conſtans	*conſtante*	conſtante
	conſtance	conſtantia	*conſtancia*	conſtanza
	loyal	fidelis	*leal*	fedele
	loyauté	fidelitas	*lealdad*	fedeltà
	heur.	felicitas.	*dicha.*	ventura.
	Ayder	Iuuare	*Ayudar*	Aiutare
	auoir	habere	*auer*	hauere
	accoller	amplexari	*abraçar*	abbracciare
	haster	feſtinare	*appreſſurar*	affrettare
	celer	celare	*encubrir*	celare
	esperer	ſperare	*eſperar*	ſperare
	greuer	impedire	*empedir*	impedire
	greſler	grandinare	*grancar*	grandinare
	loger	accipere hoſpitio	*apoſentar*	alloggiare
	marier	ducere, nubere	*caſar*	maritare
	manier	contrectare	*manear*	maneggiare
	prendre	ſuſpendere	*colgar*	pendere
	querir	adferre	*traer*	apportare
	reueſtir	veſtire denuò	*vestir otra vez*	riueſtire
	refaire	denuò facere	*rehazer*	riffare
164a	*hayr*	odiſſe	*aborrecer*	odiare
	eſtreiner	primo diurni merci- (monij pre- (tio donari	*eſtrenar*	principiare, dar la buo- (na mano
	touſſir	tuſſire	*toſſer*	toſſire
	ouyr	audire	*oyr*	vdire
	appeller	appellare	*llamar*	chiamare
	louer.	conducere.	*alquilar.*	affittare.
	Courtois	Humanus	*Cortez*	Corteſe
	courtoiſie	humanitas	*corteſia*	corteſia
	tresbon	optimus	*muy bueno*	molto buono
	orgueilleux	ſuperbus	*ſoberuio*	ſuperbo
	orgueil	ſuperbia	*ſoberuia*	ſuperbia
	haſtif	feſtinus	*apreſſurado*	frettoloſo
	haut	altus, alta	*alto*	alto
	hauteur	altitudo	*altura*	altezza
	pain dur	durus panis	*pan duro*	pan duro
	chair dure	dura caro	*carne dura*	dura carne
	dureté	duritia	*dureza*	durezza
	creux	cauus	*hueco*	buſo
	comment eſt-il?	quid eſt?	*como es?*	come é?
	mariage	matrimonium	*caſamiento*	matrimonio
	il est icy	hic eſt	*aqui esta*	egli é qui
	elle	illa	*aquella*	lei, ella
	faim	fames	*hambre*	fame

hem

Flamen.	Alleman.	Anglois.
hem	ihme, dem, den, &c.	him
half	halb	half
henlieden	denen, ihnen, &c.	these folcke
helft	der halbe teyl, die helffte	the half
heylich.	heilig.	holie.
Hondert	Hundert	Hundred
Hertoghe	Hertzog	a Duke
Hertoginne	Hertzoginne	a Duches
heere	Herr	a Lorde
halsdoeck.	halsztuch.	a partlet.
J.		
Jaghen	Iagen	To hunt
iocken	schimpffen	to iest
iaerlijcks	iarlich	yearlie
ick	ich	I
ionck	iung	young
ionckheydt	iugent	youngnes
ijdel	eyttel	vayne
ijdelheydt	eyttelheyt	vanitie
ijdel glorie	eyttele ehr	vayne glorie
in	in	in
Jode	Iude	a Jewe
iaer	jar	a yeare
165b Jagher	iager	a hunter
Enghelant	Engelland	Ingland
Engelsche	Englischer	Inglish
ionckvrou	iungfraw	a damsell
ijser	eysen	yron
ijs	eisz	ice
inghewant	ingeweid	entrayles
inckt	dinten	ynke
ionckheere.	iuncker.	a gentleman.
K.		
Kiesen	Kiesen	To choose
kinderen	kinder geberen	to beare children
knielen	knyen, auff die kny fallen	to kneele
knoopen	knupffen	to knit
kemmen	kemmen, strelen	to combe
kennen	kennen	to knowe
konnen	konnen, wissen	to be able
keeren	vmbkeren	to turne
knauwen	kewen	to gnawe
kijuen.	zanken.	to chyde.
Kaken	Kinnebacken	Cheekes
kaneel	kaneel, zimmet	sinamon
keele	kele	a throte

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
165a	*luy*	illi, illum, &c.	*à el*	à lui
	demy	dimidium	*medio*	meſſo
	à eux	illi, illis, &c.	*à aquellos*	loro
	moytié	dimidium	*meitad*	mita
	ſaint.	ſanctus.	*ſanto.*	ſanto.
	Cent	Centum	*Ciento*	Cento
	Duc	Dux	*Duque*	Duca
	Ducheſſe	Dux, domina	*Duqueſa*	Ducheſſa
	Seigneur	Dominus	*Señor*	Signore
	collier.	collare.	*collar.*	collare.
	Chaſſer	Venari	*Caçar*	Cacciare
	railler	iocari	*motejar*	ſcherzare
	par an	quotannis	*cado año*	annualmente
	ie	ego	*yo*	io
	ieune	iuuenis	*mancebo*	giouane
	ieuneſſe	iuuentus	*mocedad*	giouinezza
	vain	inanis	*vano*	vano
	vanité	vanitas	*vanidad*	vanità
	vaine gloire	vana gloria	*vana gloria*	vana gloria
	en	in	*en*	in, nel
	Iuif	Iudæus	*Iudio*	Giudeo
	an	annus	*año*	anno
166a	*chaſſeur*	venator	*caçador*	cacciatore
	Angleterre	Anglia	*Englaterra*	Inghilterra
	Anglois	Anglus	*Englez*	Ingleſe
	damoiſelle	domina	*donzella*	donzella
	fer	ferrum	*hierro*	ferro
	glace	glacies	*hielo*	ghiaccio
	entrailles	inteſtina	*entrañas*	inteſtini
	encre	atramentum	*tinta*	inchioſtro
	ſeigneur.	dominus.	*ſeñor.*	ſignore.
	Choiſir	Eligere	*Eſcojer*	Eleggere
	enfanter	parere	*parir*	partorire
	agenouiller	in genua procumbere	*arrodillar*	inginocchiare
	nouer	nectere	*añudar*	annodare
	peigner	pectere	*peignar*	pettinare
	cognoiſtre	agnoſcere	*conoſcer*	conoſcere
	ſcauoir	ſcire	*ſaber*	ſapere
	tourner	vertere	*tornar*	tornare
	maſcher	mandere	*maſcar*	maſticare
	tanſer	litigare	*reñir.*	contendere.
	Ioues	Malæ	*Mexillas*	Guancia
	canelle	cinnamomum	*canela*	canela
	gorge	iugulus	*degolladero*	ſtrozza

ketel

166b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	ketel	keſſel	a kittle
	Keyſer	Keyſer	an Emperour
	Keyſerinne	Keyſerin	an Empereſſe
	keerſſe	kertz	candles
	kam	kam, ſtral	a combe
	kerſe	kirſen	cherryes
	kercke	kirche	a church
	kelder	keller	a ſeller
	kerf	kerb	a ſtore
	kelck	kelch	a challice
	kinne	kinn	a chinne
	kiecken	iunge huner	chicken
	knape.	ein knab.	a boye.
	L.		
	Leeren	Lehren	To learne
	loopen	lauffen	to runne
	laten weten	wiſſen laſſen	to geeue to vnderſtand
	ligghen	ligen	to lye
	lijmen	mit leimen bekleben	to glue
	laden	beladen	to lade
	logeren	beherbergen	to lodge
	leyden	leytten	to leade
	lieghen	liegen	to lie/ or ſay vntrue
167b	lijden	gedulden	ſuffer
	leenen	leyhen	to lende
	lacchen	lachen	to laugh
	luyden	lautten	to ſounde
	leuen	leben	to liue
	luyſteren	zu horen	to harken
	leueren	vberliefern	to deliuer
	laten	laſſen	to leaue
	leken	auſztreiffen	to drop out
	louen.	loben.	to praiſe.
	Licht	Leicht	Ligt
	leelijck	vnſtattig	vyle
	lecker	frattig	delicate
	leckerheyt	fraſſigkeit	delicatenes
	loos	liſtig	ſubtil
	looſheyt	liſtigkeit	ſubtiltie
	lanck	lang	long
	Loumaent	Ienner	Januarie
	luſt	luſt, begird	luſt
	leeder	leyter	a ladder
	laken	tuch	wollen cloth
	lijnwaet	leinwath	lynen cloth
	lepel	leffel	a ſpoone

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
167a	*chaudron*	ahenum	*caldero*	caldaro
	Empereur	Imperator	*Emperador*	Imperatore
	Imperatrice	Auguſta	*Emperatris*	Imperatrice
	chandelle	candela	*candela*	candela
	peigne	pecten	*peine*	pettine
	ceriſe	ceraſum	*cerezo*	ciregia
	egliſe	templum	*ygleſia*	chieſa
	caue	cella promptuaria	*deſpenſa*	cantina
	taille	talea, teſſera	*taia*	taglia
	calice	calix	*caliz*	calice
	menton	mentum	*barba*	mento
	poullet	pullus gallinaceus	*pollo*	pollo
	garçon.	famulus.	*moço.*	ſeruitore.
	Apprendre	Diſcere	*Aprender*	Imparare
	courir	currere	*correr*	correre
	faire ſcauoir	certiorem facere	*hazer ſaber*	laſciar intendere
	geſir	iacere	*yazer*	giacere
	coller	glutinare	*engrudar*	incollare
	charger	onerare	*cargar*	caricare
	loger	accipere hoſpitio	*apoſentar*	allogiare
	mener	ducere	*guiar*	condurre, menare
	mentir	mentiri	*mentir*	mentire
168a	*endurer*	pati, ferre	*çufrir*	patire
	preſter	mutuare, commodare	*empreſtar*	preſtare
	rire	ridere	*reir*	ridere
	ſonner	ſonare	*ſonar*	ſonare
	viure	viuere	*biuir*	viuere
	eſcouter	auſcultare	*eſcuchar*	aſcoltare
	liurer	tradere	*entregar*	conſignare
	laiſſer	omittere	*dexar*	laſciare
	degouter	ſtillare	*gotear*	ſpandere
	louer.	laudare.	*loar.*	lodare.
	Legier	Leuis	*Ligiero*	Liggiero
	laid	deformis	*feo*	brutto
	friand	delicatus	*goloſo*	goloſo
	friandiſe	lautitia	*goloſina*	gola
	fin	aſtutus	*aſtuto*	ſottile
	fineſſe	aſtutia	*aſtucia*	ſottilezza
	long	longus	*luengo*	longo
	Ianuier	Ianuarius	*Enero*	Gennaro
	deſir	deſiderium	*deſſeo*	piacere
	eſchelle	ſcala	*eſcalera*	ſcala
	drap	pannus	*paño*	panno
	toille	tela	*tela*	tela
	cueillier	cochlear	*cuchara*	cocchiaro

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	lauoor	handfaſz	an ewer
	leſſe	lection	a leſſon
	lammeken	lemblin.	a little lambe.
	M.		
	Minnen	Lieben	To loue
	maken	machen	to make
	minderen	vermindern	to diminiſh
	morwen	murb, weich machen	to make ſoft
	miſdoen	miſzthun	to doo amiſſe
	manck gaen	hincken	to halt
	moeten	muſſen	to be faine
	miſſen	fehlen	to miſſe
	meynen	meinen	to meane
	meeſteren	heylen	to cure
	meten	meſſen	to meaſure
	mengen	miſchen	to mingle
	mangelen	verwechſelen	to exchaunge
	moghen	mogen	to may
	mercken	betrachten, mercken	to conſidere
	malen	malen	to grinde
	metſen	gipſen	to lay brickes
	murmureren.	murmelen.	to murmure.
	Minnelijck	Lieblich	Louelie
169b	minnelijckheyt	lieblichkeit	louingnes
	minne	liebe	loue
	milde	mildt	liberal
	mildtheyt	miltigkeit	liberalitie
	middelbaer	mittelmeſſig	meane
	my	mir	mee
	mijn	mein	myne
	magher	mager	leaue
	moy man	ſchoner man	a trim man
	moy wijf	ſchoner fraw	a trim woman
	morwe	murb, weich	ſoft
	minder	minder	leſſer
	moede	mude	weerye
	moedtheyt	mudigkeit	weerynes
	Meerte	Mertz	March
	Maendach	Montag	mondaye
	maechſchap	verwandſchafft	kindred
	mal	narr	foliſh
	Mey.	Mey.	Maye.
	Mes	Meſſer	A knife
	meſmaker	meſſerſchmidt	a cutler
	metſer	ſteinmetz	a bricklayer
	munte	muntz	monye

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
169a	*eſguiere*	aqualis	*aguamanil*	baccile
	leçon	lectio	*lecion*	lettione
	aigneau.	agnus.	*cordero.*	agnello.
	Aimer	Amare	*Amar*	Amare
	faire	facere	*hazer*	fare
	amoindrir	diminuere	*apocar*	minuire
	amollir	mollire	*ablandar*	amollire
	mesfaire	delinquere	*dañar*	far male
	clocher	claudicare	*coxquear*	zoppicare
	falloir	oportere	*conuenir*	eſſer di biſogno
	faillir	errare	*errar*	fallire, errare
	cuyder	opinari	*penſar*	penſare, imaginare
	medeciner	mederi	*curar*	medicare
	meſurer	metiri	*medir*	miſurare
	meſler	miſcere	*meſclar*	meſcolare
	changer	commutare	*trocar*	barattare
	pouuoir	poſſe	*poder*	potere
	prendre garde	conſiderare	*conſiderar*	conſiderare
	moudre	molere	*moler*	macinare
	maſſonner	cæmento extruere	*edificar*	fabricare
	murmurer.	murmurare.	*murmurar.*	mormorare.
	Amiable	Amabilis	*Amigable*	Amoreuole
170a	*amiableté*	amabilitas	*amabilitad*	amoreuollezza
	amour	amor	*amor*	amore
	liberal	largus	*largo*	liberale
	liberalité	largitas	*largueza*	liberalità
	moyen	mediocris	*mediano*	mezzano
	moy	mihi	*a mi*	me
	mon, mien	meus	*mio, mia*	mio
	maigre	macer	*magro*	magro
	ioly homme	vir elegans	*hermoſo hombre*	leggiadro huomo
	iolye femme	mulier ſcita	*hermoſa muger*	leggiadra donna
	mol	mollis	*muelle*	mollo
	moindre	minor	*menor*	minore
	las	laſſus	*canſado*	ſtracco
	laſſeté	laſſitudo	*canſancio*	ſtracchezza
	Mars	Martius	*Marҫo*	Marzo
	Lundy	dies Lunæ	*Lunes*	Lunedi
	parenté	cognatio	*parenteſco*	parentado
	ſot	fatuus	*loco*	matto
	May.	Maius.	*Mayo.*	Maggio.
	Couteau	Culter	*Cuchillo*	Coltello
	coutelier	faber cultarius	*cuchillero*	coltelliero
	maſſon	cæmentarius	*cantero*	muratore
	monnoye	moneta	*moneda*	moneta

170b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	munter	muntzer	a quoyner
	makelaer	vnderhandler	a broker
	mantel.	mantel.	a clocke.
	N.		
	Naken	Herzu nahen	To approch
	naeyen	nahen, neygen	to ſowe
	nagelen	nagelen	to naile
	noemen	nennen	to name
	nieſen	nieſen	to neeſe
	neuelen	nebelen	to miſt
	nijpen	neypen	to pinch
	nooden	zu gaſt laden	to bid to a feaſt
	nemen	nemmen	to take
	na noen eten	zu abent eſſen	to eate after noone
	nijghen	neygen	to make courteſie
	nat maken	naſz machen	to make weth
	neſtelen.	neſtelen.	to tye ones pointes.
	Nijdich	Neidig	Enuious
	nijdt	neyd	hate
	nieuw	new	new
	nieumaren	newe zeitung	new tydinges
	neerſtich	fleiſſig	diligent
	neerſticheyt	fleiſz	diligentnes
171b	neder	nidertrechtig	beneth
	neen	nein	no
	niet	nichts	not
	naeckt	naket	naked
	niemant	niemand	noman
	naem	namen	a name
	nachtegael	nachtigal	a nichtingale
	nabel	nabel	a nauell
	nagel	nagel	a nayle
	naghel des handts	nagel an der hand	a nayle of the hand
	nacht	nacht	a night
	neſtelinck	neſtel	pointes
	naelde.	nadel.	a needle.
	O.		
	Ontſteken	Anzunden	To kindle
	ontbijten	zu morgen eſſen	to breake ones faſt
	ontſien	forchten	to ſtand in awe
	ontdoen	endthun	to vndoo
	ontcleeden	entkleyden	to vnraye
	ontnagelen	den nagel auſzziehen	to vnnayle
	ontbinden	entbinden	to vnbinde
	onthouden	enthalten	to with holde
	ontgorden	entgurten	to vngirde

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
171[a]	monnoyeur	monetarius	monedero	monetario
	courtier	proxeneta	corredor	corratiere
	manteau.	pallium.	manteo.	mantello.
	Approcher	Appropinquare	Acercar	Auicinare
	coudre	ſuere	coſer	cuccire
	clouer	clauo figere	clauar	inchiodare
	nommer	nominare	nombrar	nominare
	eſternuer	ſternutare	eſternudar	ſtarnutare
	faire brouillas	nebuloſum eſſe aerem	hazer niebla	far nebbia
	pincer	ſummis digitis premere	pecilgar	pizzicare
	inuiter	inuitare	combidar	inuitare
	prendre	capere	tomar	pigliare
	reciner	merendam ſumere	merendar	merendare
	encliner	inclinare, propendere	inclinar	inchinare
	mouiller	madefacere	mojar	bagnare
	attacher.	ligulis conſtringere.	atacar.	attaccare.
	Enuieux	Inuidus	Embidioſe	Inuidioſo
	enuie	inuidia	embidia	inuidia
	noueau	nouus	nueuo	nuouo
	nouuelles	aliquid noui nuncij	nueuas	nuouas
	diligent	diligens, ſedulus	diligente	diligente
	diligence	diligentia	diligencia	diligenza
172[a]	bas	humilis	baxo	baſſo
	nenny, non	non	no	no
	point, rien	nihil	nada	niente
	nud	nudus	deſnudo	nudo
	nulluy	nemo	ninguno	niſſuno
	nom	nomen	nombre	nome
	roſsignol	philomela	ruiſeñor	loſſignuolo
	nombril	vmbilicus	ombligo	ombilico
	clou	clauus	clauo	chiodo
	ongle	vnguis	vña	onghia
	nuict	nox	noche	notte
	eſguillette	ligula	aguiera	ſtringa
	éſguille.	acus.	aguia.	ago.
	Allumer	Incendere	Encender	Accendere
	deſieuner	ientare	almorzar	far collatione
	craindre	vereri	temer	temere
	deffaire	ſoluere	deshazer	diffare
	deſueſtir	exuere	deſnudar	ſpogliare
	deſclouer	clauo fixum ſoluere	deſclauar	diſchiodare
	deſtacher	ſoluere	deſatar	ſciogliere
	retenir	detinere	retener	ritenere
	deceindre	diſcingere	deſceñir	diſcingere

onteruen

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
172b	onteruen	enterben	to desherit
	onthalsen	enthaupten	to behead
	ontsegghen	absagen	to denye
	ondersoecken	erforschen	to inquire
	ontginnen	aufzschneiden	to cut vp
	ontleenen	entlehnen	to borrowe
	ontvlien	entfliehen	to escape
	onderhouden	beschirmen	to maintaine
	onderwijsen	vnderweisen	to instruct
	opstaen	auffstehen	to ryse vp
	opheffen	auff heben	to lift vp
	openbaren	offenbaren	to manifest
	opgaen	auffsteigen	to go vp
	ontbieden	entbieden	to send woorde
	onderdanich zijn	vnderthan sein	to obedient
	open doen	offnen	to open
	ontfangen	empfahen	to receave
	onderstellen	vnderstutzen	to set vnder
	ouergheuen oft spouwē	sich erbrechen, kutzen	to vomit/ or spewe
	ouergheuen	widergeben	to deliuer ouer
	ontbinden	entbinden	to vnbinde
	ontloopen	entrinnen, entlauffen	to runne away
	omgaen	vmbgehen	to go about
173b	ouergaen	durchgehen	to go ouer
	orbooren	gebrauchen	to occupie
	ordeelen	vrtheylen	to iudg
	omringen	vmbgehen	to incompasse
	ouerblijuen	vberbleiben	to remaine ouer
	ouerdencken	vberschlagen	to ponder
	ontnestelen	aufflosen	to vntrusse
	ontdecken	entdecken	to vncouer
	ontlasten	entledigen	to discharge
	oorloghen	kriegen	to make warre
	onderwinden	einmengen	to entreprise
	ootmoedigen	demuttigen	to humble
	ontmoeten.	begegnen.	to mete with one.

P.

	Paeyen	zu frieden stellen	To content
	plucken	pflocken	to plucke
	peysen	gedencken	to thincke
	packen	einpacken	to packe
	preken	predigen	to preach
	prijsen	preysen	to praise
	printen	trucken	to print
	pissen	seichen	to pisse
	proeuen	pruffen	to proove

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
173[a]	deſheriter	exhæredare	deſheredar	diſheredare
	decoller	præcidere caput	degollar	tagliar la teſta
	refuſer	recuſare, renuere	rehuſar	dinegare
	enquerir	inquirere	peſquiſar	ricercare
	entamer	incidere, præcerpere	enpeçar	intagliare
	emprunter	ſumere mutuum	emprestar	impreſtare
	eſcapper	effugere	eſcapar	ſcappare
	entretenir	tueri	entretener	trattenere
	enſeigner	inſtituere	enſeñar	inſegnare
	leuer	ſurgere	leuantar	leuar ſu
	leuer haut	attollere	alçar	alzare
	manifeſter	aperire	manifestar	publicare
	monter	aſcendere	ſubir	montare
	mander	iubere	mandar	citare
	eſtre obeiſſant	obedire	ſer obediente	eſſer ſogetto
	ouurir	aperire	abrir	aprire
	receuoir	accipere	recebir	riceuere
	ſoumettre	fulcire	ſometer	ſottomettere
	vomir	vomere	vomitar	vomitare
	rendre	reddere	boluer	reſignare
	deſlier	ſoluere	deſliar	ſciorre
	enfuir	effugere	huir	fuggire
	aller autour	circumire	andar al deredor	andare attorno
174[a]	paſſer outre	tranſire	paſſar allende	paſſar oltre
	vſer	vti	vſar	vſare
	iuger	iudicare	iuzgar	giudicare
	enuironner	circundare	rodear	circondare
	rester	ſupereſſe	quedar	auanzare
	penſer	reputare	conſiderar	meditare
	deſtacher	reſoluere	deſatacar	diſlacciare
	deſcouurir	detegere	deſcubrir	ſcoprire
	deſcharger	exonerare	deſcargar	diſcaricare
	guerroyer	bellum gerere	guerrear	far guerra
	entremettre	admiſcere ſe, interpo-(nere	entremeter	intramettere
	humilier	ſubmittere	humiliar	humiliare
	rencontrer.	occurrere.	encontrar.	ſcontrare.
	Appaiſer	Placare	Apaziguar	Contentare
	cueillir	colligere	coger	cogliere
	penſer	cogitare	penſar	penſare
	emballer	colligere in faſcem	enfardelar	impaccare
	preſcher	concionari	predicar	predicare
	priſer	laudare	preciar	pregiare
	imprimer	imprimere	imprimir	ſtampare
	piſſer	metere	mear	piſciare
	eſſayer	experiri	prouar	prouare

pronun-

174b

Flamen.	Alleman.	Anglois.
pronuncieren	aufzſprechen, aufzreden	to pronounce
planten	pflantzen	to plant
pleghen	pflegen	to accuſtom
plaghen	ſtraffen	to plage
pijnigen	peinigen	to torment
preſenteren	antragen	to preſent
perſeuereren	verharren	to perſeuer
pauſeren	pauſieren	to reſt
proncken	ſich ſchemen	to be demure
pla=	be-	to pa=
ueyen	ſetzen	ue
proſpereren.	gluckſelig ſein.	to proſper.
Platteel	Schuſſel	Platters
puer	ſauber	pure or cleane
Paus	der Pabſt	the Pope
Paeſſchen	Oſtern	Eaſter
paer	ein par	a paire
peert	ein roſz	a horſe
pampier	papeyr	paper
parkement	pergament	parchment
paſteye	paſtet	a paſtye
pack.	bundlin.	a packe.

175b

Q.

Flamen.	Alleman.	Anglois.
Quijten	Queitten	To acquit
quellen	bemuhen	to vex
quetſen.	verwunden.	to wound.
Quaet	Boſz, arg	Euell
quaetheyt	boſzheit	euelnes
qualijck	boſzlich	euellie
quartier	quartier	a quarter
quackel	wachtel	a quarle
quareel	ziegelſtein	a quarell of ſtone
quaertſpel	kartenſpiel	playing cardes
quitancie	quitantz	a quittance
quickſiluer.	queckſilber.	quickſiluer.

R.

Flamen.	Alleman.	Anglois.
Rijden	Reiten	To ryde
raden	rhaten	to counſell
rechten	richten	to make right
reynigen	reinigen	to make cleane
reyſen	reiſen	to iournye
roeyen	ruderen	to rowe
rapen	zu ſammen raffen	to gather
reghenen	regnen	to rayne
rekenen	rechnen	to recken

175a

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
pronuncer	pronunciare	*pronunciar*	eſprimere
planter	plantare	*plantar*	piantare
accouſtumer	conſueſcere	*accoſtumbrar*	accoſtumare
punir	punire	*castigar*	affligere
gehenner	torquere	*atormentar*	dar tormento
preſenter	offerre	*preſentar*	preſentare
perſeuerer	perſeuerare	*perſeuerar*	perſeuerare
pauſer	pauſare	*pauſar*	pauſare
tenir grauité	oſtentationem referre	*auergonçarſe*	tener grauità
pa-	aream lapide quadrato	*ladri-*	matto-
uer	extruere	*lar*	nare
prosperer.	ſecunda fortuna vti.	*prosperar.*	proſperare.
Plat	Diſcus	*Plato*	Scodello
pur	purus	*puro*	puro
Pape	ſummus Pontifex	*Papa*	Papa
Paſques	Paſcha	*Paſcua*	Paſqua
pair	par	*par*	vn paro
cheual	equus	*cauallo*	cauallo
papier	charta	*papel*	carta
parchemin	membrana	*pergamino*	carta pecora
pasté	artocrea	*paſtel*	paſticcio
fardeau.	faſcis.	*fardel.*	fardello.

176a

Quiter	Acceptum ferre	*Dar por libro*	Quitare
faſcher	vexare	*fatigar*	moleſtare
bleſſer.	lædere.	*llagar.*	ferire.
Mauuais	Malus	*Malo*	Male
malice	malitia	*maldad*	malicia
mauuaiſement	malè	*malamente*	malamente
quartier	quarta pars	*quarto*	quarto
caille	coturnix	*codorniz*	quaglia
carreau	later	*ladrillo*	mattone
ieu de cartes	ludus chartarum	*iuego de naipes*	gioco di carte
quitance	apocha	*quitança*	chitanza
vif argent.	argentum viuum.	*azogue.*	argento viuo.
Cheuaucher	Equitare	*Caualgar*	Caualcare
conſeiller	conſilium dare	*aconſejar*	conſigliare
dreſſer	dirigere	*alçar*	dirizzare
nettoyer	purgare	*limpiar*	nettare
voyager	iter facere	*caminar*	andar à camino
ramer	remigare	*remar*	remare
cueillir	colligere	*coger*	raccogliere
plouuoir	pluere	*llouer*	piouere
compter	computare	*contar*	contare

W riecken

Flamen.	Alleman.	Anglois.
riecken	riechen	to ſmell
rotten	verfaulen	to rot
regneren	herrſchen	to raigne
regeren	regieren	to rule
ruſten	ruwen	to reſt
root worden	roth werden	to be red
roeren	bewegen, rhuren	to ſtirre
roouen	rauben	to roue
roepen	ruffen	to call
rammelen	getummel machen.	to romble.
Reyn	Rein	Cleane
reynicheyt	reinigkeit	cleanlynes
reynelijck	reinlich	cleanlie
rijck	reich	riche
rijckdom	reichtumb	riches
rijckelijck	reichlich	richlie
raſch.	behend.	haſtelie.
S.		
Slapen	Schlaffen	To ſleape
ſitten	ſitzen	to ſit
ſtelen	ſtelen	to ſteale
ſtooten	ſtoſſen	to thruſt
ſmijten	ſchlahen	to ſmite
177b ſtraffen	ſtraffen	to correct
ſcheren	ſcheren	to ſheare
ſpouwen	ſpewen	to ſpewe
ſoecken	ſuchen	to ſeeke
ſnoenens eten	zu imbiſz eſſen	to dyne
ſauonts eten	zu nacht eſſen	to ſup
ſchrijuen	ſchreiben	to write
ſtorten	auſzgieſſen	to ſhead
ſtoppen	verſtopffen	to ſtop
ſchuymen	ſcheumen	to ſkym
ſparen	ſparen	to ſpare
ſchuldich zijn	ſchuldig ſein	to owe
ſchijnen	ſcheinen	to ſhyne
ſchimmelen	ſchimmelen	to venewe
ſegghen	ſagen	to ſaye
ſpellen	ſyllabieren	to ſpel
ſieden	ſieden	to ſeeth
ſinghen	ſingen	to ſing
ſmeecken	ſchmeichlen	to flatter
ſorghe hebben	ſorg tragen	to haue care
ſnutten	ſchneutzen	to ſnuffe
ſwillen	geſchwellen	to ſwell
ſchouwen	ſchewen	to auoyde

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
177[a]	*ſentir*	odorare	*oler*	odorare
	pourir	putreſcere	*podrirſe*	marcire
	regner	regnare	*reynar*	regnare
	gouuerner	regere	*gouernar*	gouernare
	repoſer	quieſcere	*repoſar*	ripoſare
	rougir	rubeſcere	*hazerſe bermejo*	arroſſire
	remuer	mouere	*mouer*	mouere
	piller	rapere	*robar*	rapire
	appeler	vocare	*llamar*	chiamare
	faire bruit.	ſtrepere.	*hazer ruido.*	far ſtrepito.
	Net	Mundus	*Limpio*	Pulito
	netteté	munditia	*limpieza*	pulitezza
	nettement	nitidè	*limpiamente*	pulitamente
	riche	diues	*rico*	ricco
	richeſſe	diuitiæ	*riqueza*	ricchezza
	richement	opulenter	*ricamente*	ricamente
	viſte.	velociter.	*ligero.*	deſtro.
	Dormir	Dormire	*Dormir*	Dormire
	ſeoir	ſedere	*aſſentar*	ſedere
	deſrober	furari	*robar*	rubare
	pouſſer	propellere	*empuxar*	ſpingere
	batre	verberare	*açotar*	battere
178[a]	*corriger*	punire	*corregir*	corregere
	raire	tondere	*raer*	radere
	cracher	ſpuere	*eſcupir*	ſputtare
	cercher	inquirere	*buſcar*	cercare
	diſner	prandere	*comer*	deſinare
	ſouper	cænare	*cenar*	cenare
	eſcrire	ſcribere	*eſcriuir*	ſcriuere
	reſpandre	effundere	*derramar*	ſpandere
	estoupper	obturare	*atapar*	iurare
	eſcumer	ſpumare	*espumar*	ſchiumare
	espargner	parcere	*ahorrar*	riſparniare
	deuoir	debere	*deuer*	douere
	luire	lucere	*luzir*	rilucere
	moyſir	mucere	*enmohecer*	muffare
	dire	dicere	*dezir*	dire
	espeller	coagmentare ſyllabas	*iuntar ſilabas*	compicare
	bouillir	bullire	*heruer*	bollire
	chanter	cantare	*cantar*	cantare
	flater	blandiri	*liſonjear*	adulare
	auoir ſoin	curare	*tener cuidado*	hauer cura
	moucher	mungere	*despauillar*	moccare
	enfler	turgere	*hinchar*	infiare
	euiter	vitare	*euitar*	ſchiuare

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
178b			
	ſtampen	ſtempfen	to ſtamp
	ſeynden	ſenden	to ſend
	ſaluen	ſalben	to ſalue
	ſtofferen	zu richten	to ſtuffe/ or garniſh
	ſmeden	ſchmiden	to forge as ſmithes doo
	ſlaen	ſchlagen	to ſmyte
	ſmilten	ſchmeltzen	to mealt
	ſpinnen	nayen	to ſpin
	ſmaken	ſchmecken	to taſt
	ſuchten	ſeufftzen	to ſigh
	ſuppen	ſupffen	to ſupp
	ſchamen	ſchemen	to ſhame
	ſpelen	ſpielen	to playe
	ſweren	ſchweren	to ſweare
	ſteken/ oft tournoyen	turnieren	to iuſt
	ſteruen	ſterben	to dye
	ſplijten	zerſpalten	to cleeue or chinke
	ſpieghelen	ſich ſpieglen	to loke in a glaſſe
	ſwemmen	ſchwimmen	to ſwimme
	ſchicken	in ordnung ſchicken	to ſet in order
	ſuyueren	ſeuberen	to purge
	ſchellen	ſchelen	to peele
	ſchilderen	mahlen	to paint
179b	ſtincken	ſtincken	to ſtinke
	ſcheppen	ſchepffen	to ſcoupe vp
	ſouten	ſaltzen	to ſalt
	ſpringhen	ſpringen	to leape
	ſaeyen	ſayen	to ſowe corne
	ſincken	ſincken	to ſinke
	ſluyten	ſchlieſſen	to ſhut
	ſaghen	ſagen	to ſawe
	ſegelen	ſigelen	to ſeale
	ſnijden	ſchneiden	to cut
	ſpreken	ſprechen	to ſpeake
	ſchieten	ſchieſſen	to ſhoote
	ſtrunckelen	ſtolperen	to ſtagger
	ſwijghen	ſchweigen	to keepe ſilence
	ſpannen	ſpannen	to retch out
	ſmetten	ſchmitzen	to defile
	ſleypen	ſchleyffen	to traine after
	ſchencken	einſchencken	to fill
	ſien	ſehen	to ſee
	ſuyghen	ſaugen	to ſuck
	ſondighen	ſundigen	to ſinne
	ſmeeren	ſchmieren	to annoynt
	ſcheuren	zerreiſſen	to teare

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
179a	*piler*	cogere, comprimere	*majar*	peſtare
	enuoyer	mittere	*embiar*	mandare
	oindre	vngere	*vntar*	vngere
	parer	inſtruere	*adereçar*	acconciare
	forger	cudere	*forjar*	fabricare
	frapper	percutere	*herir*	battere
	fondre	liquefacere	*derretir*	liquefare
	filer	nere	*hilar*	filare
	ſauourer	guſtare	*guſtar*	guſtare
	gemir	gemere	*gemir*	ſoſpirare
	humer	ſorbere	*ſorber*	ſorbire
	hontir	verecundari	*vergonçarſe*	vergognare
	iouer	ludere	*iugar*	giuocare
	iurer	iurare	*iurar*	giurare
	iouster	decurrere in hoploma-	*juſtar*	gioſtrare
	mourir	mori (chia	*morir*	morire
	fendre	rimas facere	*hender*	fendere
	mirer	intueri ſe in ſpeculo	*mirar*	mirare
	nager	natare	*nadar*	nuotare
	mettre en ordre	diſponere	*ordenar*	ordinare
	purger	purgare	*purgar*	purgare
	peller	decorticare	*pelar*	pelare
	peindre	pingere	*pintar*	depingere
180a	*puir*	fœtere	*heder*	putire
	puiſer	haurire	*ſacar agua*	cauare
	ſaller	ſallere	*ſalar*	inſalare
	ſauter	ſalire	*ſaltar*	ſaltare
	ſemer	ſerere	*ſembrar*	ſeminare
	enfondrer	ſubſidere	*hundir*	andare à fondo
	fermer	claudere	*cerrar*	chiudare
	ſier	incidere ſerra	*aſerrar*	ſegare
	ſeeller	ſignare	*ſellar*	ſugellare
	tailler	ſcindere	*cortar*	tagliare
	parler	loqui	*hablar*	parlare
	tirer	telo petere	*tirar*	trare
	trebucher	offenſare	*tropeçar*	traboccare
	taire	tacere	*callar*	tacere
	tendre	intendere	*tender*	diſtendere
	ſouiller	maculare	*manchar*	imbrattare
	trainer	trahere amiculum	*arraſtrar*	ſtraccinare
	verſer	infundere	*echar*	verſare
	veoir	videre	*ver*	vedere
	ſucer	ſugere	*atetar*	ſucciare
	pecher	peccare	*pecar*	peccare
	oindre	vngere	*vntar*	ongere
	dechirer	lacerare, ſcindere	*despedaçar*	dilacerare

ſchu-

180b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	ſchuren.	ſchauren.	to ſcowre.
	Soet	Suſz	Sweet
	ſoetheyt	ſuſſigkeit	ſweetnes
	ſoetelijck	ſuſſiglich	ſweetlie
	ſwaer	ſchwar	heauy
	ſant	ſant	ſande
	ſwaerheyt	ſchware	heauines
	ſwaerlijck	ſchwarlich	heauelie
	ſchoon	ſchon	faire
	ſchoonheyt	ſchonheyt	fairnes
	ſchoonlijck	hupſch	fairlie
	ſieck	kranck	ſick
	ſieckte	kranckheyt	ſicknes
	ſchorſt	grindig	ſcabbed
	ſnottich	rotzig	ſnyueled
	ſtom	ſtumm	dombe
	ſot	narr	foole
	ſotternije	thorheit	fooliſhnes
	ſottelijck	thorich	fooliſhlie
	ſtout	dapffer	ſtout
	ſtoutheyt	dapfferheit	ſtoutnes
	ſtoutelijck	kunlich	ſtoutlie
	ſwaermoedich	traurig	ſad or heauie
181b	ſwaerlijck	ſchwarmutiglich	heauelie
	ſmal	dunn, ſchmal	narrowe
	ſmallijck	eng, ſchmal	narrowlie
	ſelue	er ſelbſt	ſelf
	ſommighe	etliche	ſom
	ſomtijts	biſzweilen	ſomtimes
	ſcherp	ſcharpff	ſharpe
	ſlijck	lett, leymen	myer
	ſtijflijck	hertiglich	ſtiflie
	ſonder v	ohn euch	without you
	ſint giſteren	ſeyd geſtern	ſince yeſterday
	ſuyver	ſauber	cleane
	ſiet hier	ſehet hieher	looke heere
	ſiet daer	ſehet dort hin	looke there
	Saterdach	ſamſtag	ſatersday
	ſchalck	geſcheid	craftie
	ſlap	ſchwach, kranck	faint
	Sondagh	Sontag	ſonday
	ſorghe	ſorg	care
	ſorchvuldich	ſorgfeltig	carefull
	Sprockelle	hornung	februarie
	ſelden	ſelten	ſelden
	ſtof	ſtaub	duſt

	Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
181a	*torcher, nettoyer.*	polire.	*fregar.*	ſtracciare.
	Doux	Dulcis	*Dulce*	Dolce
	douceur	ſuauitas	*dulzura*	dolcezza
	doucement	ſuauiter	*dulcemente*	dolcemente
	peſant	grauis	*peſado*	graue
	ſablon	arena	*arena*	arena
	peſanteur	grauitas	*peſadumbre*	grauezza
	peſamment	grauiter	*peſadamente*	grauemente
	beau	pulcher	*hermoſo*	bello
	beauté	pulchritudo	*hermoſura*	bellezza
	gentement	pulchrè	*hermoſamente*	bellamente
	malade	ægrotus	*enfermo*	ammalato
	maladie	ægrotatio	*enfermedad*	malattia
	galleux	ſcabioſus	*ſarnoſo*	ſcabbioſo
	morueux	mucoſus	*mocoſo*	moccoſo
	muet	mutus	*mudo*	muto
	fol, ſot	ſtultus	*loco*	matto
	folie, ſottiſe	ſtultitia	*locura*	pazzia
	follement	ſtultè	*locamente*	pazzamente
	hardi	audax	*atreuido*	ardito
	hardieſſe	audacia	*atreuimiento*	ardire
	hardiment	audacter	*oſadamente*	arditamente
	triſte	triſtis	*triſte*	dolente
182a	*triſtement*	animo triſti	*triſtemente*	grauemente
	estroit	gracilis	*estrecho*	ſtretto
	eſtroitement	anguſtè	*eſtrechamēte*	ſtrettamente
	meſme	ipſe	*miſmo*	medeſimo
	aucuns	quidam	*algunos*	alcuni
	aucunefois	aliquando	*alguna vez*	alcuna volta
	aigu	acutus	*agudo*	acuto
	fange	lutum	*lodo*	fango
	roidement	rigidè	*reziamente*	duramente
	ſans vous	abſque te	*ſin voz*	ſenza voi
	depuis hier	ex die heſterno	*deſde ayer*	dapoi hieri
	net	elegans, purus	*limpio*	puro
	voicy	reſpice huc	*mira aca*	ecco qui
	voilà	illic aſpice	*mira aculla*	vedi la
	ſamedy	ſabbathum	*sabado*	ſabbato
	ſubtil	aſtutus	*ſotil*	ſottile
	foible	infirmus	*flaco*	molle
	dimanche	dominicus dies	*Domingo*	Domenica
	ſoin	cura	*cuydado*	cura
	ſoigneux	ſolicitus	*cuydadoſo*	ſollecito
	feurier	Februarius	*hebrero*	Febraro
	peu ſouuent	rarò	*pocas vezes*	rare volte
	poudre	puluis	*poluo*	poluere

182b Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
ſterck	ſtarck	ſtrong
ſterckheyt	ſtercke	ſtrenght
ſwart	ſchwartz	black
ſuer	ſaur	ſower
zijn	ſein	his
ſy	ſie	they
ſangher	ſenger	a ſinger
ſchoutet	ſchultheiſz	a baylie
ſchepen	ſcheffen	a ſchriſe
ſchrijnwercker	ſchreiner	a ioyner
ſlootmaecker	ſchloſſer	a lockyer
ſmidt	ſchmidt	a ſmith
ſchrijuer	ſchreiber	a writer
ſchipper	ſchiffman	a ſhipper
ſpenne/ oft banck	ſitz, ſtul	a beanch
ſale	ſaal	a hall
ſtal	ſtall	a ſtable
ſpit	ſpiſz	a broch
ſchuppe	ſchupe	a ſhouell
ſpinrock	ſpinnrock	a diſtaffe
ſpille	ſpindel	a ſpindle
ſtrate	gaſz, ſtraſz	a ſtreate
ſchriftoris	ſchreibſtube	a ſtandiſh
183b ſulcker	ſalbey	ſorrell
ſtroo	ſtro	ſtrawe
ſpijſe	ſpeiſe	meate
ſchouder	ſchulter	a ſhoulder
ſchenckel	ſchenckel	a gammon
ſtuck	ſtuck	a peece
ſchaep	ſchaaff	a ſheepe
ſimme	affe	an ape
ſlange	ſchlange	an adder
ſlack	ſchnecke	a ſnayle
ſteur	ſtor	a ſtourgeon
ſalm	ſalmen	a ſalmon
ſnoeck	hecht	a pyke
ſperwer	ſperwer	a ſparowe hake
ſwaen	ſchwan	a ſwanne
ſwaluwe	ſchwalbe	a ſwallowe
ſcheede	ſcheide	a ſhealh
ſchip	ſchiff	a ſhip
ſout	ſaltz	ſalt
ſofferaen	ſaffran	ſaffron
ſuypen	ſuppe	a candell
ſuycker	zucker	ſuger
ſtekelbeſien	ſtichbeer	gooſe bereyes

183a	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
	fort	fortis	fuerte	forte
	force	fortitudo	fuerza	forza
	noir	niger	negro	nero
	ſur, aigre	acidus	azedo	agro
	ſon, ſa, ſien	ſuus	ſuyo, ſuya	ſuo, ſua
	ils, elles	illa, illæ, illi	aquello, aquellas	ello, lei
	chantre	cantor	cantor	cantore
	eſcoutet	prætor	alguazil	bargello
	eſcheuin	ſenator	ſenador	ſenatore
	eſcrinier	ſcriniarius	capitero de arcas	falignamo
	ſerrurier	ſaber clauſtrarius	cerrajero	chiauaro
	mareſchal	ſaber ferrarius	herrero	mareſcalco
	eſcriuain	notarius	eſcriuano	ſcrittore
	batelier	nauta	marinero	marinaro
	ſiege	ſedes	ſilla	banco
	ſale	aula	ſala	ſala
	estable	ſtabulum	establo	ſtalla
	broche	veru	aſſado	ſpedone
	marre	ligo	açadon	marra
	quenouille	colus	rueca	conocchia
	fuſeau	fuſus	huzo	fuſo
	rue	platea, via	calle	ſtrada
	eſcritoire	theca pennaria	eſcriuania	calamaro
184a	oſeille	oxalis, *vulgo* acetoſa	romaſa	acetoſa
	eſtrain	ſtramen	paia	paglia
	viande	cibus	vianda	viuanda
	espaulė	armus	eſpalda	ſpalla
	iambon	petaſo	torreyno	perſciutto
	piece	fruſtum	pedaço	pezzo, pezza
	brebis	ouis	oueja	pecora
	ſinge	ſimia	moua	ſimia
	couleuure	anguis	culebra	ſerpente
	limaſſon	limax	caracol	limaca
	eſtourgeon	acipenſer	eſturion	ſturione
	ſaumon	ſalmo	ſalmon	ſalmone
	brochet	lucius	bruchete	luzzo
	eſpreuier	accipiter	gauilan	ſparuiere
	cigne	cygnus	ciſne	cigno
	arondelle	hirundo	golondrina	rondine
	gaine	vagina	vaina	guaina
	nauire	nauis	nao	naue
	ſel	ſal	ſal	ſale
	ſaffran	crocus	açafran	zaffrano
	chaudeau	ſorbitio	caldo	brodetto
	ſucre	ſaccarum	açucar	zuccaro
	groſſelles	fructus paliuri	vna eſpina	vna ſpina

X

ſneeuw

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
ſneeuw	ſchnee	ſnowe
ſonne	ſonne	the ſunne
ſocken	ſocken	ſockes
ſlapelaken	leinlachen	ſheetes
ſchotel	ſchuſſel	a diſh
ſoutvat	ſaltzfaſz	a ſaltſellar
ſeruette	ſeruetlin	a table napkin
ſteen	ſtein	a ſtone
ſtoel	ſeſſel	a ſtole
ſpieghel	ſpiegel	a glaſſe
ſchoen	ſchuch	ſhoes
ſchorſhaeck	hafften	a tach hooke
ſnutter	liechtbutz	a ſnuffer
ſaet	ſamen	ſeede
ſack	ſack	a ſacke
ſalaet	ſalat	a ſallet
ſchure	ſcheure	a barne
ſchraghe	ſchrage	a treſtle
ſchole	ſchule	a ſchoole
ſchuym	ſchaum	ſkume
ſchipman	ſchiffman	a ſhipman
ſchoenmaker	ſchumacher	a ſhomaker
ſonde	ſunde	ſinne
185b ſpel	ſpiel	a playe
ſpeelman	ſpielman	a player
ſtemme	ſtimme	a voyce
ſtadt	ſtatt	a towne
ſtede	ort	a place
ſtanck	ſtanck	a ſtincke
ſtegher	ſteiger	a ſtayer
ſtock	ſtock	a ſtaffe
ſtelte	ſteltze	a ſtilt
ſteert	ſchwantz	a tayle
ſtopſel	verſtopffung.	a ſtopple.

T.

Trecken	Ziehen	To pull
tellen	zellen	to tell
timmeren	zimmeren	to buyld
tonnen	intunnen	to tonne beare
teeckenen	zeichnen	to marke
taſten	greiffen	to feele
trouwen	verehelichen	to marry
trooſten	troſten	to confort
tuyſſchen	mit wurffeln ſpielen	to play at dice
toeuen	warten, verziehen	to tarrye
te doen	zu thun ſein	to doo

185a Francois.	Latin.	Eſpañol.	Italien.
neige	nix	nieue	neue
ſoleil	ſol	ſol	ſole
chauſſons	calcei lanei vel linei	calçones	pedali
linceulx	lintea lecti	ſauanas	lenzuoli
eſcuelle	catinus	eſcudilla	ſcodella
ſalliere	ſalinum	ſalero	ſaliera
ſeruiette	mantile	ſeruiletta	touagliuoli
pierre	lapis	piedra	pietra
ſelle	ſella	ſilla	ſede
miroir	ſpeculum	espejo	ſpecchio
ſoulier	calceus	çapato	ſcarpa
agrape	fibula	heuilleta	fibbia
mouchette	emunctorium	tijeras para deſpauillar	moccatore
ſemence	ſemen	ſimiente	ſemenza
ſac	ſaccus	ſaco	ſacco
ſalade	acetarium	enſalada	inſalata
grange	horreum	grania	granaro
tresteau	fulcrum menſarium	banco de la meſa	ſtanga
eſcole	ſchola	eſcuela	ſcuola
eſcume	ſpuma	espuma	ſchiuma
marinier	nauta	marinero	marinaro
corduanier	calcearius	çapatero	calzolaro
peché	peccatum	pecado	peccato
186a ieu	ludus, luſus	iuego	gioco
menestrier	luſor	tañedor	ſonatore
voix	vox	boz	voce
cité	ciuitas, vrbs	ciudad	citta
place	locus	lugar	luoco
puantiſe	fœtor	hedor	fettore
degré	gradus	grado	grado
baſton	baculum	baston	baſtone
eſchaſſe	grallæ, -arum	çancos	zanche
queue	cauda	cola	coda
eſtouppoir.	obturamentum.	atapador.	turone.

Tirer	Trahere	Tirar	Tirare
compter	numerare, computare	contar	contare
edifier	ædificare	edifiar	fabricare
entonner	diffundere in vaſa	embacar	imbottare
ſigner	ſignare	firmar	ſegnare
taster	contrectare	tocar	toccare
fiancer	vxorē ducere, nubere	deſpoſar	ſpoſare, maritare
conforter	ſolari	confortar	confortare
iouer aux dez	alea ludere	iugar con dados	giuocare con dadi
attendre	expectare, morari	esperar	aſpettare
à faire	faciendum eſſe	que hazer	à fare

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
186b	temmen	zehmen	to tame
	tuymelen	tummelen	to tumble
	temteren	verſuchen	to tempt
	termineren	enden	to end
	tuyghen	zeugen	to witnes
	te niet doen	zu nichten machen	to bring to nothing
	toebehooren	zugehoren	to appertaine
	tooghen	zeigen	ſhewe
	troetelen.	liebkoſen.	to make much of.
	Traech	Trag	Sluggiſh
	traecheyt	tragheit	ſluggiſhnes
	te luttel	weniger	to little
	te veel	mehr	to much
	te vroech	zu frue	to earlie
	te ſpade	zu ſpat	to late
	toornich	zornig	angrye
	tſauonts	des abents	in the euening
	tſnachts	des nachts	by night
	tſmorgens	des morgens	in the morning
	tſnoenens	des mittags	at noone
	terſtont	eylends, bald	by and by
	te gader	ſamptlich	to gether
	ter wat ſake	weshalben	for what cauſe
187b	tot	zu	at
	ten ware	wo das nit were	if that were not
	te Brugghe	zu Brugk	at Bruges
	te wat ure	zu was ſtund	at what a clock
	tijdt	zeyt	time
	te ſamen	zu ſamen	to gether
	teghen	wider	againſt
	t'is ymmers	es iſt warlich alſo	it is ſurely
	t'en is	es iſt nit alſo	it is not
	t'eten	eſſen	to eate
	twee	zween	twoo
	thien	zehen	ten
	twaelf	zwolffe	twelue
	twintich	zwentzig	twentie
	tachentich	achtzig	eightie
	tanden	zan	teeth
	teenen	zenen	tooes
	timmerman	zimmerman	a carpenter
	tijcke	brandmal	a tyke of bed
	tafel	taffel	a table
	tellioore	teller	a trencher
	trappe	trappe	a ſteyer
	toren	thurn	a towre

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
187a	*appriuoiſer*	domare	*domar*	domare mo
	rouler	volui	*todar*	dar di to
	tenter	tentare	*tentar*	tentare
	terminer	finire	*acabar*	determinare
	teſmoigner	teſtari	*teſtiguar*	teſtificare
	aneantir	ad nihilum redigere	*anniquillar*	annullare
	appartenir	pertinere	*pertenecer*	appartenere
	monſtrer	monſtrare	*mostrar*	moſtrare
	careſſer.	demulcere.	*halagar.*	carrezzare.
	Pareſſeux	Segnis	*Perezoſo*	Pigro
	pareſſe	ignauia	*pereza*	pigricia
	trop peu	minus	*demaſiado poco*	troppo poco
	trop	plus	*mas*	troppo
	trop tempre	maturiùs	*muy temprano*	troppo per tempo
	trop tard	ſeriùs	*muy tarde*	troppo tardi
	courroucé	iratus	*ayrado*	irato
	au vespre	veſperi	*a la tarde*	la ſera
	de nuit	noctu	*de noche*	di notte
	du matin	manè	*de mañana*	da mattina
	à midy	meridie	*a medio dia*	à hora di deſinare
	incontinent	mox, ſtatim	*luego*	à queſt'hora
	enſemble	vnà, ſimul	*iuntamente*	inſieme
	pour quelle cauſe	quamobrem	*porque cauſa*	per qual cagione
188a	*iuſques*	vſque ad	*hasta*	al
	n'estoit cela	id ni eſſet	*ſi eſſo no fuera*	ſe ciò non foſſe
	à Bruges	Brugis	*à Brujas*	à Bruggia
	à quelle heure	quota hora	*à que hora*	à che hora
	temps	tempus	*tiempo*	tempo
	enſemble	ſimul	*iuntamente*	inſieme
	contre	contra	*contra*	contra
	ſi eſt	ita est profecto	*aſsi es*	ſi é
	non est	non eſt	*no es*	non é
	à manger	edere	*de comer*	da mangiare
	deux	duo	*dos*	due
	dix	decem	*diez*	diece
	douze	duodecim	*doze*	dodici
	vingt	viginti	*veinte*	vinti
	quatre vingt	octoginta	*ochenta*	ottanta
	dents	dentes	*dientes*	denti
	orteaux des pieds	digiti pedum	*dedos de los pies*	dita de' piedi
	charpentier	faber lignarius	*carpentero*	falignamo
	coutil	culcitra	*colcedara*	coltrice
	table	menſa	*meſa*	tauola
	trenchoir	quadra orbis	*taller*	tondi
	montee	ſcalæ, gradus	*eſcallera*	ſcala
	tour	turris	*torre*	torre

tanghe

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
188b			
	tanghe	zange	tonges
	tarwe	weitzen	wheat
	toruen	torffen	turffes
	tabbaert	ein rock	a gowne
	tonghe	zung	a tounge
	therte	hertz	the heart
	tichelen	zeigel	tyles
	ten	zinn	tynne
	tack	zweig	a braunch
	taerte	tarte	a tart
	termijn	termin	a terme
	tam	zam	tame
	tenne pot	zinnen becher	a tynne pot
	t'lijf	leib	the bodye
	thooft	haupt	the head
	thayr	haar	the heare
	tobbe	zuber	a tubbe
	tortſe	fackel	a torch
	trechter	trechter	a tunnell
	t'vel	haut	the ſkinne
	t'vier.	feur.	the fyre.
	V.		
	Weten	VViſſen	To knowe
189b	willen	wollen	to will
	verbeyden	warten	to waite for one
	wapenen	waffenen	to arme
	vertrooſten	troſten	to confort
	voeſteren	ſaugen	to nource
	verberghen	verbergen	to hide
	verſoeten	begutigen	to make ſweet
	vergaderen	verſamlen	to gather to gether
	voorderen	vortſchreiten	to further
	verſekeren	verſicheren	to aſſure
	voeghen	fugen	to ioyne
	weuen	weben	to weaue
	wtgheuen	auſzgeben	to geue out
	verſieren	erdichten	to imagen
	vloecken	fluchen	to curſſe
	vanghen	fangen	to take
	verwijſen	verurteilen	to condemne
	wiſſelen	verwechſelen	to chaunge
	wetten	ſchleiffen	to whet
	witten	weiſs machen	to whyten
	verroeren	bewegen	to remooue
	wiegen	wigen	to rock a cradle
	weyden	weyden	to paſter

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
189a	*tenaille*	forceps	*tenaza*	tenaglia
	froument	triticum	*trigo*	formento
	tourbes	ceſpites paluſtres	*turuas*	torba
	robbe	toga	*ropa*	veſte
	langue	lingua	*lengua*	lingua
	le cœur	cor	*el coraçon*	il cuore
	tuiles	tegulæ	*tejas*	tegole
	estain	ſtannum	*eſtaño*	ſtagno
	branche	ramus	*ramo*	ramo
	tarte	ſcriblita	*torta*	torta
	terme	dies ſolutionis	*termino*	termine
	appriuoiſé	cicur	*domeſtico*	domeſtico
	pot d'eſtain	ſtanneum poculum	*pote de eſtaño*	vaſo di ſtagno
	le corps	corpus	*el cuerpo*	il corpo
	la teste	caput	*la cabeça*	la teſta
	les cheueux	crines	*los cabellos*	il pelo
	cuue	cupa	*cuba*	cuba
	torche	funale	*hacha*	torchio
	entonnoir	infundibulum	*embudo*	lora
	la peau	pellis	*la pelleja*	la pelle
	le feu.	ignis.	*el fuego.*	il fuoco.
	Scauoir	Scire, cognoſcere	*Saber*	Sapere
190a	*vouloir*	velle	*querer*	volere
	attendre	expectare	*eſperar*	aſpettare
	armer	armare	*armar*	armare
	reconforter	ſolari	*conſolar*	confortare
	allaiter	lactare	*mamar*	nudrire
	muſſer	celare	*eſconder*	naſcondere
	addoucir	mitigare	*amanſar*	addolcire
	aſſembler	congregare	*ayuntar*	congregare
	auancer	proficere	*adelantar*	promouere
	aſſeurer	affirmare	*aſſegurar*	aſſicurare
	ioindre	iungere	*ayuntar*	giungere
	tistre	texere	*texer*	teſſere
	despendre	expendere	*gastar*	dar fuora
	feindre	comminiſci	*fingir*	fingere
	maudire	execrari	*maldezir*	maldire
	prendre	capere	*prender*	prendere
	iuger	obiicere	*iuzgar*	giudicare
	changer	commutare	*cambiar*	cambiare
	eſguiſer	acuere	*aguzar*	aguzzare
	blanchir	candefacere	*blanquear*	imbiãchire
	remuer	mouere	*mouer*	rimouere
	bercer	motare cunas	*mecer la cuna*	cunare
	paiſtre	paſcere	*apacentar*	paſcere

wijen

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
190b	**wijen**	weihen	**to halowe**
	vertooghen	weiſen	**to ſhewe**
	warmen	wermen	**to warme**
	vechten	ſtreiten	**to fight**
	vercrijghen	kriegen	**to obtaine**
	vaſten	faſten	**to faſt**
	wringhen	tringen	**to wring**
	vallen	fallen	**to fall**
	woonen	wohnen	**to dwell**
	vraghen	fragen	**to demand**
	weeren	beſchirmen	**to defend**
	verderuen	verderben	**to deſtroy**
	verſteken	verſtecken	**to put aſide**
	worden	werden	**to be**
	vergulden	vergulden	**to gilt**
	verteren	verzehren	**to diſpend**
	wecken	auffwecken	**to waken**
	verlaten	verlaſſen	**to forſake**
	verſmaden	verſchmaden	**to diſpiſe**
	vermaenen	vermahnen	**to exhort**
	verdoemen	verdammen	**to condemne**
	verſtaen	verſtehen	**to vnderſtand**
	verblijden	erfreuwen	**to reioyce**
191b	**vervaren**	erſchrecken	**to make afraide**
	vercrachten	verwaltigen	**to force**
	verclaren	erkleren	**to declare**
	volghen	folgen	**to followe**
	vullen	erfullen	**to full**
	wijſen	vnderweiſen	**to inſtruct**
	vervremden	entfremden	**to be eſtraunged**
	verſuffen	bekummeren	**to dote**
	verworghen	erwurgen	**to ſtrangle**
	weſen	ſein	**to be**
	verwonderen	verwunderen	**to wonder**
	wrijuen	reiben	**to rub**
	voederen	futteren	**to lyne a garment**
	verbeuren	in ſtraff fallen	**to forfaite**
	wandelen	wanderen	**to walke**
	verderuen	verderben	**to deſtroy**
	voeden	auff erziehen	**to cherriſh**
	wedden	wetten	**to wage**
	winnen	gewinnen	**to winne**
	vrieſen	gefrieren	**to freeſe**
	worpen	werffen	**to caſt**
	wtgaen	auſzgehen	**to go out**
	waſſchen	waſchen	**to waſh**

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
191[a]	*benir*	conſecrare	*conſagrar*	conſacrare
	monſtrer	oſtendere	*demostrar*	rimoſtrare
	chauffer	calefacere	*calentar*	riſcaldare
	combatre	pugnare	*pelear*	combattere
	conquerir	conſequi	*conquistar*	acquiſtare
	ieuſner	ieiunare	*ayunar*	digiunare
	tordre	contorquere	*torcer*	torcere
	cheoir	cadere	*caer*	cadere
	demourer	habitare	*morar*	habitare
	demander	quærere	*preguntar*	domandare
	defendre	defendere	*defender*	diffendere
	destruire	deſtruere	*deſtruir*	guaſtare
	debouter	ſubmouere	*arredar*	ributtare
	deuenir	fieri, euenire	*venir à ſer*	diuenire
	dorer	inaurare	*dorar*	dorare
	despendre	rem abſumere	*gaſtar*	ſpendere
	eſueiller	excitare	*despertar*	deſtare
	delaiſſer	deſerere	*deſemparar*	abandonare
	deſpriſer	contemnere	*menopſreciar*	deſpregiare
	ramenteuoir	admonere	*amoneſtar*	ammonire
	condemner	condemnare	*condeñar*	dannare
	entendre	intelligere	*entender*	intendere
	reſiouyr	lætitia afficere	*alegrar*	rallegrare
192[a]	*eſpouuenter*	terrere	*eſpantar*	ſpauentare
	forcer	vim adferre	*forçar*	sforzare
	declarer	explicare	*declarar*	dichiarare
	ſuiure	ſequi	*ſeguir*	ſeguire
	emplir	implere	*henchir*	impire
	enſeigner	inſtituere	*enſeñar*	inſegnare
	estranger	abalienare	*eſtrañar*	alienare
	reſuer	perturbare animum	*deſuariar*	ſognare
	eſtrangler	ſtrangulare	*ahogar*	ſtrangolare
	eſtre	eſſe	*ſer*	eſſere
	eſmerueiller	admirari	*marauillar*	marauigliare
	frotter	fricare	*fregar*	fregare
	fourrer	duplicare veſtes	*afforar*	foderare
	forfaire	pœna teneri	*caer en la pena*	cadere in pena
	pourmener	ambulare	*paſſear*	paſſeggiare
	gaſter	corrumpere	*deſtruir*	diſtruggere
	nourrir	educare	*criar*	nudrire
	gager	certare pignore	*apoſtar*	far ſcomezza
	gaigner	lucrari	*ganar*	guadagnare, vincere
	geler	gelare	*elar*	agghiacciare
	ietter	iacere	*arojar*	gittare
	ſortir	exire	*ſalir*	andar fuora
	lauer	lauare	*lauar*	lauare

Y verdrincken

	Flamen.	*Alleman*.	Anglois.
192b	verdrincken	ertrincken	to drowne
	wercken	arbeiten	to worke
	vertoornen	zornig machen	to make angry
	wech doen	hinweg thun	to put away
	weenen	weynen	to weepe
	vercondigen	verkundigen	to publiſh
	viſſchen	fiſchen	to fiſh
	wech gaen	hinweg gehen	to go away
	vergheuen	verzeihen	to forgiue
	voldoen	vollenden	to accompliſh
	vouwen	falten	to folde
	voorſien	furſehen	to foreſee
	verlieſen	verlieren	to leeſe
	weghen	wagen	to weye
	wt trecken	auſz ziehen	to pull out
	weder gheuen	widergeben	to geeue againe
	veſten	befeſtigen	to fortifie
	verwijten	ſchelten	to caſt in ones teeth
	wederſtaen	widerſtehen	to reſiſt
	weygeren	weigeren	to denie
	verſuchten	erſeufftzen	to ſigh
	vaeck hebben	ſchlafferig ſein	to be ſleapie
	vinden	finden	to finde
193b	verſchalcken	betriegen	to deceave
	vermoeden	mud machen	to wax weerie
	verwen	ferben	to dye colours
	verdrieten	verdrieſſen	to yearke/ or greue
	verſlijten	verſchleiſſen	to weare out
	verſchricken	erſchrecken	to be afeard
	viſiteren	beſuchen	to viſet
	waeyen	wehen	to blowe
	wreken	rechen	to reuenge
	waken	wachen	to wake
	vlieghen	fliegen	to flye
	verwinnen	vberwinden	to vanquiſh
	vaghen	reynigen	to ſwepe
	vervrieſen	erfrieren	to be froſen
	vergheten	vergeſſen	to forget
	vreeſen.	forchten.	to feare.
	Voordeel	Ein vorteil	Aduantage
	vriendt	freundt	a frinde
	vriendelijck	freundtlich	frindlie
	vroom	ſtarck	valiant
	vroomheyt	dapfferkeit	valiantnes
	vromelijck	mannlich	valiantlie
	wijs	weiſz	wyſe

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
193[a]	*noyer*	ſubmergi	*anegar*	ſommergere
	ouurer	operari	*obrar*	trauagliare
	offenſer	offendere	*ofender*	adirare
	oſter	auferre	*quitar*	leuar via
	plorer	plorare	*llorar*	lagrimare
	publier	diuulgare	*publicar*	publicare
	peſcher	piſcari	*peſcar*	peſcare
	s'en aller	abire	*irſe*	andar via
	pardonner	ignoſcere	*perdonnar*	perdonare
	acheuer	perficere	*acabar*	adempire
	ployer	plicare	*plegar*	piegare
	preueoir	præuidere	*ver antes*	antiuedere
	perdre	perdere	*perder*	perdere
	peſer	ponderare	*peſar*	peſare
	tirer hors	extrahere	*ſacar fuera*	eſtrarre
	rendre	reddere	*boluer*	rendere
	fortifier	firmare	*fortalecer*	fortificare
	reprocher	exprobare	*çaherir*	rinfacciare
	reſiſter	reſiſtere	*reſiſtir*	reſiſtere
	refuſer	negare	*rebuſar*	recuſare
	ſouspirer	ſuſpirare	*ſospirar*	ſoſpirare
	auoir ſommeil	dormiturire	*tener ſueño*	ſonnacchiare
	trouuer	inuenire	*hallar*	trouare
194[a]	*tromper*	fallere	*engañar*	ingannare
	laſſer	fatigare	*canſar*	ſtancare
	teindre	inficere, imbuere	*teñir*	tingere
	ennuyer	tædio, moleſtia affici	*peſar*	rincreſcere
	vſer	terere	*vſar*	guaſtare
	espouuenter	expauere	*eſpantar*	ſpauentare
	viſiter	viſere	*viſitar*	viſitare
	venter	ventilare	*auentar*	ventare
	venger	vlciſci	*vengar*	vendicare
	veiller	vigilare	*velar*	veggiare
	voler	volare	*bolar*	volare
	vaincre	vincere	*vencer*	vincere
	nettoyer	purgare	*limpiar*	purgare
	engeler	frigore conſtringi	*elarſe*	gelare
	oublier	obliuiſci	*oluidar*	diminticare
	craindre.	timere.	*temer.*	temere.
	Aduantage	Corollariũ, amplius	*Ventaja*	Vantagio
	amy	amicus	*amigo*	amico
	amiablement	amicè	*amigablemente*	amicablemente
	vaillant	fortis	*valiente*	valente, da bene
	vaillantiſe	fortitudo	*valentia*	valore, probità
	vaillamment	fortiter	*valientemente*	valentemente
	ſage	ſapiens	*ſabio*	ſauio

194b	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
	wijsheyt	weiſzheit	wyſdom
	wijſlijck	weiſzlich	wyſelie
	vier	vier	foure
	viercant	vierecket	foureſquare
	vijue	funff	fyue
	vijfthien	funffzehen	fyftiene
	vijftich	funfftzig	fiftie
	venckel	fenchel	fennell
	vileynie	ſchande	villanie
	vanden	von	of that
	wat	was	what
	wie is dat	wes iſt das	whoſe is that
	wat dinck	was fur ein ding	what thing
	veel	viel	much
	vol	voll	full
	volcomelijck	vollkommlich	perfectlie
	wie	wer	who
	van waer zijdy ?	woher ſeydt ihr ?	from whence be you ?
	waer toe	war zu	wher to
	waerom	warumb	wherfore
	welck	welches	which
	waer mede	war mit	wher with
	wonderlijck	wunder	marueilous
195b	wonderlijcken	wunderbarlich	marueilouſlie
	wanckelbaer	wanckelmutig	chaungeble
	vroet	kundig, karig	ſparing
	wonder	wunder	a wonder
	vroetheydt	kargheit	niggardiſhip
	wel	wol	well
	wel vroegh	ſehr frue	earlie enough
	voor v	vor euch	before you
	wt	auſz	out
	waer gaedy	wo gehet ihr hin	where go you
	vlus	alſt bald	incontinent
	verre	weit, fern	farre
	waer	wa	where
	waer af	wa von	wher of
	want	dann	for
	voor hoe veel	wie theur	for how much
	winter	winter	the winter
	vrolijck	frolich	merrye
	Woensdach	mitwoch	wenſdaye
	Wedemaent	Brachmonat	June
	wit	weiſz	white
	wilde	wild	wilde
	wy	wir	wee

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
195a	*ſageſſe*	ſapientia	*ſabiduria*	ſapienza
	ſagement	prudenter	*ſabiamente*	ſauiamente
	quatre	quatuor	*quatro*	quattro
	quarré	quadratus	*quadrado*	quadrato
	cinq	quinque	*cinco*	cinque
	quinze	quindecim	*quinze*	quindici
	cinquante	quinquaginta	*cincuenta*	cinquanta
	fenoil	fœniculum	*hinojo*	finocchio
	vilenie	turpitudo	*vellaqueria*	furfanteria
	du	de	*de*	di
	que	quid	*que*	che
	à qui est cela	cuius eſt	*cuyo es esto*	di chi é queſto
	quelle choſe	quid rei	*que coſa*	che coſa
	beaucoup	multum	*mucho*	molto, aſſai
	plain	plenum	*lleno*	pieno
	plainement	perfectè	*complidamente*	pienamente
	qui	quis	*quien*	chi
	d'où eſtes vous	cuias es	*de donde ſois*	di doue ſete
	à quoy	cur	*à que*	a che
	pourquoy	quorſum	*porque*	per che
	lequel	quod	*el qual*	il quale
	à tout quoy	quo	*con que*	con che
	merueilleux	mirus, mirabilis	*marauilloſo*	marauiglioſo
196a	*merueilleuſement*	mirè, mirabiliter	*marauilloſamente*	marauiglioſamente
	variable	inconſtans, mobilis	*mudable*	inconſtante
	chiche	tenax, auidus	*eſcaſo*	auaro
	merueille	mirum	*marauilla*	marauiglia
	chicheté	tenacitas	*eſcaſeza*	auaritia
	bien	benè	*bien*	bene
	bien tempre, matin	benè manè	*temprano, de mañana*	ben per tempo
	deuant vous	ante oculos tuos	*delante voz*	inanzi à voi
	dehors	ex	*fuera*	fuora
	où allez vous	quò abis	*adonde is*	doue andate
	incontinent	continuò	*luego*	preſto
	loing	longinquum	*lexos*	lontano
	où	vbi	*adonde*	doue
	de quoy	de quo	*de que*	di che, da che
	car	nam	*ca*	perciòche
	pour combien	quanti	*por quanto*	per quanto
	hyuer	hyems	*inuerno*	inuerno
	ioyeux	hilaris	*alegre*	allegramente
	mercredy	dies Mercurij	*Miercoles*	Mercoledi
	Iuing	Iunius	*Iunio*	Giugno
	blanc	albus	*blanco*	bianco
	ſauuage	ſilueſtris	*ſaluage*	ſaluatico
	nous	nos	*noſotros*	nos

uwe

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
196^b	uwe	euwer	your
	vuyl	vnſauber	foule
	vuyllijck.	vnſauberlich.	foully.
	Wijf	VVeib	A woman
	voorhooft	ſtirn	a forehead
	vinger	finger	a finger
	waer	wahr	true
	voet	fuſz	a foote
	weduwe	witwe, witfraw	a widowe
	wagenaer	fuhrman	a wagonman
	waghenmaker	wagenmacher	a wagonmaker
	wapenmaker	waffenmacher	a wepenmaker
	weuer	weber	a weuer
	vettewarier	kertzenmacher	a chaundler
	verwer	ferber	a dyer
	waeyer	muckenwedel	a wayer
	watermeulen	waſſermule	a watermyll
	windmeulen	windtmule	a windmyll
	voetbanck	fuſzbanck	a footeſtoole
	wambeys	wammeſt	a doublet
	voeſter	amme	a nourſſe
	vat	faſz	a fate
	wint	windt	winde
197^b	water	waſſer	water
	vleeſch	fleiſch	fleaſh
	wolf	wolff	a wolfe
	worm	wurm	a worme
	vorſch	froſch	a frog
	vloo	floch	a flee
	worſten	wurſt	pouddinges
	warmoes	grun kraut	pottage
	vladen	fladen	a flawne
	wijn	wein	wyne
	was	wachs	wax
	wolcken	wolcken	cloudes
	vaghevier	ſegfeur	purgatorie
	vier	feur	a fyre
	wijngaert	weingarten	a vineyard
	wilghe	weid	a withye
	vader	vatter	a father
	venſter	fenſter	a windowe
	waterpot	waſſerhafen	a waterpot
	voghel	vogel	a birde
	viſch	fiſch	a fiſch
	vleeſchhuys	fleiſchhauſz, metzig	a fleaſhhouſe
	vangheniſſe	gefencknuſz	a priſon

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
197[a]	*voſtre*	veſter	*vueſtro*	voſtro
	ord	immundus	*ſuzio*	ſporco
	ordement.	immundè.	*ſuziamente.*	ſporcamente.
	Femme	Mulier	*Muger*	Moglie
	front	frons	*frente*	fronte
	doigt	digitus	*dedo*	dito
	vray	verus	*verdadero*	vero
	pied	pes	*pie*	piede
	veſue	vidua	*biuda*	vedoua
	chartier	auriga	*carretero*	carrettiero
	charlier	faber clauſtrarius	*carpintero*	carpentiero
	armurier	conflator armorum	*armero*	armaruolo
	tiſſerand	textor	*texedor*	teſſitore
	graſsier	pinguiarius	*candelero*	candelare
	teinturier	infector	*tintorero*	tintore
	euentoir	flabellum	*auentadero*	ventolo
	molin à eau	piſtrinum aquarium	*molino de agua*	molino d'acqua
	molin à vent	piſtrinum ventilatum	*molino de viento*	molino à vento
	marchepied	ſcabellum	*banco de pies*	ſcabello
	pourpoint	thorax	*iubon*	giuppone
	nourrice	nutrix	*ama*	nodrice
	tonneau	dolium	*barril*	botta
	vent	ventus	*viento*	vento
198[a]	*eau*	aqua	*agua*	acqua
	chair	caro	*carne*	carne
	loup	lupus	*lobo*	lupo
	ver	vermis	*guſano*	verme
	grenouille	rana	*rana*	rana
	puce	pulex	*pulga*	pulice
	ſauciſſes	farcimen	*loganiças*	falſiccie
	porée	olus	*berça*	hortagi
	flans	placenta	*tortas*	torte
	vin	vinum	*vino*	vino
	cire	cera	*cera*	cera
	nuees	nubes	*nube*	nube
	purgatoire	purgatorius ignis	*purgatorio*	purgatorio
	feu	ignis	*fuego*	fuoco
	vigne	vinea	*viña*	vite
	ſaux	ſalix	*ſaulze*	ſalice
	pere	pater	*padre*	padre
	feneſtre	feneſtra	*ventana*	feneſtra
	eſguiere	aqualis	*pichel*	vettina
	oiſeau	auis	*aue*	augello
	poiſſon	piſcis	*peſcado*	peſce
	boucherie	carnarium, laniarium	*carniceria*	carniceria
	priſon	carcer	*carcel*	carcere

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
198b			
	vercken	ſchwein	**a hogge**
	weke	woche	**a weeke**
	wolle	wolle	**woll**
	weerdt	wirt	**an hoſt**
	weerdinne	wirtin	**an hoſteſſe**
	wortel	wurtzel	**a roote**
	winckel	kram	**a ſhop**
	voetwech	fuſzweg	**a footepath**
	voeder	futter	**foder for beaſtes**
	vorme	form	**a forme**
	vrijdach	freytag	**fryday**
	ure	ſtund	**an howre**
	vrede	fride	**peace**
	weyde.	weyde.	**paſture.**
	Hier na volghen de Coniugatien.	*Hier nach folgen die Coniugationes.*	Heere after followe the Coniugations.
	De Coniugatie van het woort/ Hebben.	Coniugation des worts, Haben.	**The Coniugation of this verbe/ to Haue.**
199b	Indicatiuus modus.	*Indicatiuus modus.*	Indicatiue mode.
	Ick hebbe	Ich hab	**I haue**
	ghy hebt	du hebſt	**thou haſt**
	hy heeft.	der het.	**hee hath.**
	Wy hebben	VVir haben	**Wee haue**
	ghylieden hebt	ihr habt	**yee haue**
	ſy hebben.	ſie haben.	**they haue.**
	Ick hadde	Ich hatte	**I had**
	ghy hadt	du hatteſt	**thou haddeſt**
	ſy hadden.	der hatte.	**hee had.**
	Wy hadden	VVir hatten	**Wee had**
	ghylieden hadt	ihr hattet	**yee had**
	ſy hadden.	ſie hatten.	**they had.**
	Ick hebbe ghehadt	Ich hab gehabt	**I haue had**
	ghy hebt ghehadt	du haſt gehabt	**thou haſt had**
	hy heeft gehadt.	der hat gehabt.	**hee hath had.**
	Wy hebben ghehadt	VVir haben gehabt	**Wee haue had**
	ghylieden hebt ghehadt	ihr habt gehabt	**yee haue had**
	ſy hebben ghehadt.	ſie haben gehabt.	**they haue had.**
	Ick ſal hebben	Ich werde haben	**I ſhall haue**
	ghy ſult hebben	du wirſt haben	**thou ſhalt haue**
	hy ſal hebben.	er wirdt haben.	**hee ſhall haue.**
	Wy ſullen hebben	VVir werden haben	**Wee ſhall haue**

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
199a	*porceau*	porcus	*puerco*	porco
	ſemaine	hebdomas	*ſemana*	ſettimana
	laine	lana	*lana*	lana
	hoste	caupo	*hueſped*	hoſte
	hosteſſe	caupona	*hueſpeda*	hoſteſſa
	racine	radix	*raiz*	radice
	boutique	officina	*tienda*	bottega
	pied-ſente	ſemita	*ſenda*	ſentiero
	fourrage	pabulum	*pasto*	paſtura
	forme	forma	*forma*	forma
	vendredy	dies Veneris	*viernes*	venerdi
	heure	hora	*hora*	hora
	paix	pax	*paz*	pace
	paſture.	pabulum.	*pasto.*	paſcolo.
	S'enſuiuent les Coniugaiſons.	*Sequuntur Coniugaciones.*	Aqui ſiguen las Coniugaciones.	*Qui ſeguitano le Coniugationi.*
	La Coniugaiſon du verbe, Auoir.	Coniugatio verbi, Habeo.	*Coniugacion del verbo, Auer.*	Coniugatione del verbo, Hauere.
200a	l'Indicatif.	*Indicatiuus modus.*	En la manera de (mosſtrar.	*Indicatiuo modo.*
	I'ay	Habeo	*Yo he*	Io ho
	tu as	habes	*tu has*	tu hai
	il a.	habet.	*aquel ha.*	egli ha.
	Nous auons	Habemus	*Noſotros auemos*	Noi habbiamo
	vous auez	habetis	*vosotros aueys*	voi hauete
	ils ont.	habent.	*aquellos han.*	eglino hanno.
	I'auoye	Habebam	*Yo auia*	Io haueuo, haueua
	tu auois	habebas	*tu auia*	tu haueui
	il auoit.	habebat.	*aquel auia.*	egli haueua.
	Nous auions	Habebamus	*noſotros auiamos*	Noi haueuamo
	vous auiez	habebatis	*voſotros auiades*	voi haueuate
	ils auoient.	habebant.	*aquellos auian.*	eglino haueuano.
	I'ay eu	Habui	*Yo vue*	Io hebbi
	tu as eu	habuiſti	*tu vuiſtes*	tu haueſti
	il a eu.	habuit.	*aquel vuo.*	egli hebbe.
	Nous auons eu	Habuimus	*Nosotros vuimos*	Noi hauemmo
	vous auez eu	habuiſtis	*vosotros vuiſtes*	voi haueſti
	ils ont eu.	habuerūt *vel* habuere.	*aquellos vuieron.*	eglino hebbero.
	I'auray	Habebo	*Yo aure*	Io haurò
	tu auras	habebis	*tu auras*	tu haurai
	il aura.	habebit.	*aquel aura.*	egli haura.
	Nous aurons	Habebimus	*Nos otros auerémos*	Noi hauremo

	Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
200b	ghylieden ſult hebben	ihr werdet haben	yee ſhall haue
	ſy ſullen hebben.	ſie werden haben.	they ſhall haue.
	De maniere van ghebieden.	Die maniere oder art zu gebieten.	The imperatiue moode.
	Hebt	Hab du	Haue thou
	laet hem hebben.	habe der.	let him haue.
	Laet ons hebben.	Laſzt vns haben	Let vs haue
	hebt ghylieden	habt ihr	haue yee
	laet hem hebben.	laſzt ſie haben.	let him haue.
	De maniere van begheren.	Die manier oder art zu wunſchen.	Optatiue moode.
	Och oft ick hadde	O das ich hette	Oh that i had
	och oft ghy haddet	das du hetteſt	oh that thou haddeſt
	och oft hy hadde.	das der hette.	oh that hee had.
	Och oft wy hadden	O das wir hetten	Oh that wee had
	och oft ghylieden hadt	o das ihr hettet	oh that yee had
	och oft ſylieden hadden.	o das ſie hetten.	oh that they had.
	Ick ſoude hebben	Ich wolte ich hette ge-	I ſhould haue
	ghy ſoudt hebben	du hetteſt gehabt (habt	thou ſhouldeſt haue
	hij ſoude hebben.	das der hette gehabt. (habt	he ſhould haue.
	Wy ſouden hebben	VVolte Gott wir hettē ge-	Wee ſhould haue
201b	ghylieden ſoudt hebben	ihr hettet gehabt	yee ſhould haue
	ſylieden ſouden hebben.	ſie hetten gehabt.	they ſhould haue.
	(God gheue)	*(Gott gebe)*	*(If that God graunt)*
	Dat ick magh hebben	Das ich moge haben	That I haue
	dat ghy meucht hebben	das du mogeſt haben	that thou haſt
	dat hy magh hebben.	das er mochte haben.	that hee hath.
	Dat wy mogen hebben	Das wir mogen haben	That wee haue
	dat ghy meucht hebben	das ihr moget haben	that yee haue
	dat ſy mogen hebben.	das ſie mogen haben.	that they haue.
	Indien dat ick hebbe	Das ich habe	I haue
	indien dat ghy hebt	das du habeſt	thou haſt
	indien dat hy heeft.	das der habe.	hee hath.
	Indien dat wy hebben	Das wir haben	Wee haue
	indien dat ghylieden hebt	das ihr habt	yee haue
	indien dat ſylieden hebbē.	das ſie haben.	they haue.
	Ick hebbe ghehadt	Das ich habe gehabt	I haue had
	ick hadde ghehadt	ich hatte gehabt	I had had
	ick ſal ghehadt hebben	ich ſoll gehabt haben	I ſhal haue had
	ick ſoude ghehadt hebben.	ich hatte gehabt.	I ſhould haue had.
	Om te hebben	Zu haben	For to haue
	te hebben	danck zu haben	to haue
	al hebbende.	habende.	in hauing.

201a Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
vous aurez	habebitis	*vos otros aureys*	voi haurete
ils auront.	habebunt.	*aquellos auran.*	eglino hauranno.
La maniere de commander.	Imperatiuus modus.	*En la manera de mandar.*	Imperatiuo modo.
Aye	Habe	*Aue*	Habbi
qu'il ayt.	habeat.	*aya V.M.*	che egli habbi.
Ayons	Habeamus	*Ayamos*	Habbiamo
Ayez	habete	*ayed ò ayays*	habbiate
qu'ils ayent.	habeant.	*ayan aquellos.*	che eglino habbino.
La maniere de deſirer.	Optatiuus modus.	*En la manera de deſſear.*	Optatiuo modo.
O ſi i'euſſe	Vtinam haberem	*Si yo ouieſſe*	S'io haueſſi
o ſi tu euſſes	haberes	*ſi tu ouieſſes*	ſe tu haueſſi
o s'il euſt.	haberet.	*ſi el ouieſſe.* (*mos*	s'egli haueſſe.
O ſi nous euſsions	Haberemus	*Si nos otros ouieſſe-*	Se noi haueſſimo
o ſi vous euſsiez	haberetis	*ſi vos otros ouieſſedes*	ſe voi haueſti
o s'ilz euſſent.	haberent.	*ſi aquellos ouieſſen.*	ſe eglino haueſſino.
I'auroye	Habuiſſem	*Yo auria*	Io haurei
tu aurois	habuiſſes	*tu aurias*	tu haureſti
il auroit.	habuiſſet.	*el auria.*	egli haurebbe.
Nous aurions	Habuiſſemus	*Nos otros auriamos*	Noi hauremmo
202a *vous auriez*	habuiſſetis	*vos otros auriades*	voi haureſti
ils auroyent.	habuiſſent.	*aquellos aurian.*	eglino harebbono.
	Coniunctiuus modus.		
Que i'aye	Cùm habeam	*Como yo aya*	Ch'io habbi
Dieu doint *que tu ayes*	habeas	*como tu ayas*	Dio voglia che tu habbi
qu'il ayt.	habeat.	*como el aya.* (*mos*	ch'egli habbia.
Que nous ayons	Habeamus	*Como nos otros aya-*	Che noi habbiamo
que vous ayez	habeatis	*como vos otros ayays*	che voi habbiate
qu'ils ayent.	habeant.	*como aquellos ayan.*	ch'eglino habbino.
En cas que i'aye	Quòd si habeam	*Que yo aya*	Caſo ch'io habbi
en cas que tu ayes	habeas	*Dado que tu ayas*	caſo che tu habbi
en cas qu'il ayt.	habeat.	*que aquel aya.*	caſo che habbia. (mo
En cas que nous ayōs	Habeamus	*Que noſotros ayamos*	Caſo che noi habbia
en cas que vous ayez	habeatis	*que vos otros ayays*	caſo che voi habbiate
en cas qu'ils ayent.	habeant.	*que aquellos ayan.*	caſo che habbino.
I'ay eu	Habuerim	*Yo he auido*	Io ho hauuto
i'auoye eu	habueram	*yo auia auido*	io haurei hauuto
i'auray eu	habuero	*yo auré auido*	io hauro hauuto
i'euſſe eu.	habuiſſem.	*yo ouieſſe auido.*	io haurei hauuto.
	Infinitiuus modus.		
Pour auoir	Ad habendum	*Por auer*	Per hauere
d'auoir	habere	*de auer*	di hauere
ayant.	habendo.	*auiendo.*	hauendo.

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
De coniugatie van het woort/ Zijn.	Coniugation des worts Sein.	**The Coniugation of this woorde/ to Be.**
Ick ben	Ich bin	I am
ghy zijt	du biſt	thou art
hy is.	er iſt.	hee is.
Wy zijn	VVir ſein	Wee be
ghylieden zijt	ihr ſeyt	yee be
ſylieden zijn.	ſie ſein.	they be.
Ick was	Ich ware	I was
ghy waert	du wareſt	thou waſt
hy was.	der ware.	hee was.
Wy waren	VVir waren	Wee were
ghylieden waert	ihr waret	yee were
ſylieden waren.	ſie waren.	they were.
Ick hebbe gheweeſt	Ich war geweſen	I haue ben
ghy hebt gheweeſt	du wareſt geweſen	thou haſt ben
hy heeft geweeſt.	er war geweſen.	hee hath ben.
Wy hebben gheweeſt	VVir waren geweſen	Wee haue ben
ghylieden hebt gheweeſt	ihr waret geweſen	yee haue ben
ſylieden hebben gheweeſt.	ſie waren geweſen.	they haue ben.
Ick ſal zijn	Ich werd ſeyn	I ſhall be
ghy ſult zijn	du wirſt ſeyn	thou ſhalt be
hy ſal zijn.	der wirt ſeyn.	hee ſhall be.
203b Wy ſullen zijn	VVir werden ſeyn	Wee ſhall be
ghylieden ſult zijn	ihr werdet ſeyn	yee ſhall be
ſy ſullen zijn.	ſie werden ſeyn.	they ſhall be.
Imperatiuus modus.		
weeſt ghy	Sey	Be thou
laet hem zijn.	laſzt ihn ſeyn.	let him be.
Laet ons zijn	Laſzt vns ſeyn	Let vs be
weeſt ghylieden	ſeydt ihr	bee yee
laet henlieden zijn.	laſzt ſie ſeyn.	let them be.
Optatiuus modus.		
Dat ick zij	Das ich were	God graunt I be
dat ghy zijt	das du wereſt	thou be
dat hy zij.	das er were.	hee be.
Dat wy zijn	Das wir weren	Wee be
dat ghylieden zijt	das ihr weret	yee be
dat ſylieden zijn.	das ſie weren.	they be.
Waer ick	Das ich geweſen were	Wold God I were
waert ghy	das du geweſen wereſt	thou wereſt
waer hy.	das er geweſen were.	hee were.
Waren wy	Das wir geweſen weren	Wee were
waert ghylieden	das ihr geweſen weret	yee were
waren ſylieden.	das ſie geweſen weren.	they were.

	Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
203a	*La Coniugaiſon du verbe Eſtre.*	Coniugatio verbi Sum.	*La Coniugacion de Ser.*	Coniugatione del verbo Eſſere.
	Ie ſuis	Sum	*Yo ſoy*	Io ſono
	tu es	es	*tu eres*	tu ſei
	il est.	eſt.	*aquel es.*	egli é.
	Nous ſommes	Sumus	*Nos otros ſomos*	Noi ſiamo
	vout eſtes	eſtis	*vos otros ſoys*	voi ſiete
	ils ſont.	ſunt.	*aquellos ſon.*	eglino ſono.
	I'eſtoye	Eram	*Yo era*	Io ero, era
	tu estois	eras	*tu eras*	tu eri
	il estoit.	erat.	*aquel era.*	egli era.
	Nous eſtions	Eramus	*Nos otros eramos*	Noi erauamo
	vous estiez	eratis	*vos otros erades*	voi erauate
	ils estoient.	erant.	*aquellos eran.*	eglino erano.
	I'ay esté	Fueram	*Yo he ſido*	Sono ſtato
	tu as esté	fueras	*tu as ſido*	tu ſei ſtato
	il a esté.	fuerat.	*aquel a ſido.*	egli é ſtato.
	Nous auons esté	Fueramus	*Auemos ſido*	Noi ſiamo ſtati
	vous auez esté	fueratis	*vos aueys ſido*	voi ſiete ſtati
	ils ont esté.	fuerant.	*aquellos han ſido.*	ſonò ſtati.
	Ie ſeray	Ero	*Yo ſeré*	Io ſaró
	tu ſeras	eris	*tu ſeras*	tu ſarai
	il ſera.	erit.	*aquel ſera.*	egli ſara.
204a	*Nous ſerons*	Erimus	*Nos otros ſeremos*	Noi ſaremo
	vous ſerez	eritis	*vos otros ſereys*	voi ſarete
	ils ſeront.	erunt.	*aquellos ſeran.*	ſaranno.
		Imperatiuus modus.		
	Sois	Sis	*Setu*	Sij
	qu'il ſoit.	ſit.	*ſea aquel.*	ch'egli ſia.
	Soyons	Simus	*Seamos*	Siamo
	ſoyez	ſitis	*ſed voſotros*	ſiate
	qu'ils ſoyent.	ſint.	*ſean aquellos.*	ſiano.
		Optatiuus modus.		
	Que ie ſoye	Vtinam eſſem	*Que yo ſea*	Ch'io ſia
	que tu ſois	eſſes	*que tu ſeas*	che tu ſij
	qu'il ſoit.	eſſet.	*que aquel ſea.*	che egli ſia.
	Que nous ſoyons	Eſſemus	*Que nos otros ſeamos*	Che noi ſiamo
	que vous ſoyez	eſſetis	*que vos otros ſeays*	che voi ſiate
	qu'ilz ſoient.	eſſent.	*que aquellos ſean.*	che ſiano.
	Si ie fuſſe	Fuiſſem	*Si yo fueſſe*	S'io foſſi
	ſi tu fuſſes	fuiſſes	*ſi tu fueſſes*	ſe tu foſſi
	s'il fust.	fuiſſet.	*ſi aquel fueſſe.*	ſe egli foſſe.
	Si nous fuſsions	Fuiſſemus	*Si nos otros fueſſemos*	Se noi foſſimo
	ſi vous fuſsiez	fuiſſetis	*ſi vos fueſſedes*	ſe voi foſſi
	s'ils fuſſent.	fuiſſent.	*ſi aquellos fueſſen.*	ſe foſſero.

Flamen.	*Alleman.*	Anglois.
Aenghesien dat ick ben	Das ich sey	Seeing that I am
dat ghy zijt	das du seyest	thou art
dat hy is.	das er seyt.	hee is.
Dat wylieden zijn	Das wir seyen	Wee be
dat ghylieden zijt	das ihr seyen	yee be
dat sylieden zijn.	das sie seyen.	they be.
Al ben ick	Das ich gewesen sey	Al though I be
al zijt ghy	das du gewesen seyest	thou be
al is hy.	das er gewesen sey.	hee be.
Al zijn wy	Das wir gewesen seyen	Wee be
al zijt ghylieden	das ihr gewesen seyen	yee be
al zijn sylieden.	das sie gewesen seyen.	they be.
Te zijn	Sein	To be
gheweest hadde	gewesen seyn	to haue ben
zijnde/ wesende.	wesende.	being.

Francois.	*Latin.*	Eſpañol.	*Italien.*
	Coniunctiuus modus.		
Veu que ie ſuis	Cùm ſim	*Como yo fuere*	Gia ch'io ſono
que tu ſois	ſis	*como tu fueres*	gia che tu ſei
qu'il ſoit.	ſit.	*como el fuere.*	gia ch'egli é.
Que nous ſoyons	Simus	*Como noſotros fue- (remos*	Gia che noi ſiamo
que vous ſoyez	ſitis	*como vos otros fueredes*	che voi ſiate
qu'ils ſoyent.	ſint.	*como aquellos fueren.*	gia che ſono.
Combien que ie ſoye	Fuerim	*Aunque yo ſea*	Benche io ſia
que tu ſois	fueris	*tu ſeas*	che tu ſij
qu'il ſoit.	fuerit.	*aquel ſea.*	che egli ſia.
Que nous ſoyons	Fuerimus	*Aunque nos otros ſea- (mos*	Gia che noi ſiamo
que vous ſoyez	fueritis	*vos otros ſeays*	gia che voi ſiate
qu'ils ſoyent.	fuerint.	*aquellos ſean.*	gia che ſiano.
	Infinitiuus modus.		
Eſtre	Eſſe	*Ser*	Eſſere
auoir eſté	fuiſſe.	*vuiera ſido.*	eſſer ſtato
estant.		*ſiendo.*	Eſſendo.

205b S'enſuit vn petit Traité, moult propre, & treſneceſſaire pour ceux qui deſirent bien ſcauoir entendre, & parler Francois, Italien, Eſpaignol, & Flamen.

De la Prononciation Francoiſe.

ay ou ai pour æ. — Ay ou ai diphtongue triphtongue ſe prononce comme æ. Exemple, Raiſon en toute ſaiſon fait maiſon.

Oy ou oi pour œ. — Oy ou oi diphtongue fait œ. Exemple, Poiſſon fait Poiſon.

Diphton. & Triphton. — Eo, ea, ei, iei, eu, œ, œi, eau, yeu, eai, euy, ſe prononcent legerement, & ſans poſe, comme, ſeoir, veoir, George, beau, veau, dea, veille, ſeille, vieilleſſe, ſeigneur, ceindre, veu, beu, cœur, ſœur, œil, coudre, œuf, bœuf, cieux, vieux, mangeailles, dueil, fueil, fouiller, touiller, grenouille. Le quoy prononcerez quaſi comme, ſoir, voir, Iorge, au, bau, vau, &c.

Des Lettres Alphabetiques, & de la diuerſité de leurs ſons.

B final est mute, comme, cromb, plomb. leſquels mots & ſemblables prononcerez comme cron & plon.

C a diuers ſons, comme cy deſſous appert.

Prononciations equipolentes, & equiualentes.

Cha	xa	ſcia	ſha	Exemple	charbonnier
che	xe	ſce	ſhe		cheualier
chi	xi	ſci	ſhy		chiche
cho	xo	ſcio	ſho		chomeur
chu	xu	ſciu	ſhu		chucas
Franc.	Eſpa.	Ital.	Angl.		

206a Ca, co, cu — Conuient en ſon & pronunciation auec le Latin, Italien, Eſpaignol, Alleman, Flamen, & Anglois, comme demõſtre ce mot, Cacocubinaire.

Ca, co — Ca, co, conuient ſeulement auec l'Eſpaignol ou Moriſque, comme diſons : Venez ca, Francois, macon payez voſtre rencon.

Ce, ci — Ce, ci, ſe prononcent comme, ſe, ſi, Latin. Exemple : Certain, citoyen ; Certus, ciuis.

Sca, ſco, ſcu — Sca, ſco, ſcu, conuient à la pronunciation Latine, Italienne, Eſpaignolle, & Flamengue : comme, Scabelle, ſcorpion, ſcurrilité, &c.

Sca, ſce, ſci — Sca, ſce, ſci, comme ſſa, ſſe, ſſi. Exemple, ſcauant, ſceptre, ſcience.

D — D final tant és polyſyllabes que monoſyllabes, eſt ſouuent mute, comme Normand, nud, nid. Et ſi apres la dite lettre d, enſuit vne voyelle, vous la prononcerez comme t. Exemple : Quand Hercules Allemand arriua, il trouua le grand Edouard armé.

Ad — Notez que ad, au commencement d'vne diction & precedente une conſonne, ne ſe prononce le plus ſouuent que pour a : comme Admiral, aduocat, aduenir : dont pour telle ſuperfluité, ſemble à pluſieurs que deuroit ſuffir d'écrire ámiral, áuocat, áuenir, áuint, &c.

E — E a diuers ſons, comme ſuyuamment appert: fenétre, quaſi æ. porte, feminin. porté, maſculin. portée, creée.

F — F eſt à la fois (ſpeciallement és monoſyllabes) ſemimute ou mute : comme œuf, clef, &c.

Ga, go, gu — G, ſuiuant a, o, ou u, conuient en pronunciation auec le Latin, Italien

206b lien, Eſpaignol, Alleman, Flamen, Anglois : comme Gargantua, Golias, Guzman.

Ge, gi. Ledit g, accompaigné d'vne e, ou i, ſonne comme ie, iy. Exemp. Gemeau, giron, Gilles, giſant.

Gua, gue. G, ſuyuant ua, ue, & ui, ſe pronõce le plus ſouuent comme ga, ge, gi exceptez en ces dictions enſuiuantes : aguater, gue, guy, Guiſe pour cité.

Gna, gne, gni, gno. Gna, gne, gni, gno, imite à la fois la prononciation Italienne : comme poignart, trogne, compagnie, rognõ, &c. Mais à cauſe qu'il delire en aucunes dictions, comme en digne, cigne, ſigne, & aucunes autres, pluſieurs autheurs modernes ne l'eſcriuent où il n'eſt prononcé, ains ſeulement pour digne, dine ; cigne, cine ; & pour ſigne, ſine.

H. H, aſpiration ſe doit prononcer en Francois, hache, reuerberant le ſon : car qui le voudroit appeller hau (more Germanico) ſeroit digne d'eſtre appellé maiſtre Valerien ; & corromperoit auec la lettre, ſyllabes, mot, & diction.

Notez que la ſuſdite lettre H, reuerbere la voyelle enſuyuante ſeulement és noms propres & dictions non ayantes ſource du Latin : comme Herman, Hernand, Hercules, Henry, hocqueton, hour, hourder, haillons, &c.

j { a, e, y, o, u } y { a, e, o, u }

I a diuers ſons, à ſcauoir { i Latin, y Grec, j long, j conſonne }

Exemple.

Il y a ja douze ans que Irus eſt ſans argent.

207a L aille, eille, ille, oille, ouille. L, double entre i & e est conforme en ſon à lla, lle, lli, llo, llu, Eſpaignol, ce qu'eſt aſſez malaisé aux Allemans & Anglois à prononcer pour telle graſſeur : verbi gratia : baille, caille, paille, taille, corbeille, ſeille, fille, coquille, &c. Except. Ville, village, mille, &c.

M, pour am. M, ayant e precedente & coniointe en vne ſyllabe, ſe prononce comme am. Exemple : Emprunter, embeu. & icelle m finale, ou precedente b, ou p, ſe prononce comme n, comme embaumer, emborgner, nom, renom, ſurnom.

N, pour an. N, apres e, ou coniointe auec icelle e, ſe prononce comme an. Exemple : Entendement, ententiuement, certainement.

P. P, eſt mute, eſtant finale, comme loup, champ, &c.

S. S, X, Z, finales, ont un meſme ſon, comme moys, ioyeux, frez.

aſe, eſe, iſe, oſe, vſe, aſſe, eſſe, iſſe, oſſe. S, entre deux voyelles ſe prononce comme z ; aſe, eſe, iſe, oſe, vſe. Exemple : Vaſe, dioceſe, miſe, choſe, eſcluſe.

S double differe grandement en ſon à la ſimple : comme auſſi font toutes autres ſimples entre des doubles. & iacoit que pluſieurs mal ſtilez n'en facent grande difference, ſi eſt ce que n'en ſuiuĩõs leur idiotiſe, ains exhorterons la ieuneſſe de prendre bon egard à l'orthographie & vraye prononciation, ſe donnãt garde d'écorcher ne margariſer les motz, comme gros pour groſſes, foibles pour foibleſſes : gras pour graſſes, fines pour fineſſes : ſages pour ſageſſes : bel pour belle : quel pour quelle : nul pour nulle : ſot pour ſotte : nec vice verſa.

T. T final ès dictions polyſyllabes eſt mute : comme vertueuſement,

AA vigo-

207b vigoureuſement, ſoigneuſement, hardiment, és monoſyllabes non : comme, net, pet, fait, guet, &c.

Notez que t precedant ion, ſe prononce comme ſion ou cion, exemple. Imagination, declamation, &c, reſerué és motz ayants ſ, auant t, comme baſtion & miſtion, &c.

üa, üe, üi, üo, vocales. va, ve, vi, vo, vu, conſonantes.

V ſimple a deux diuers ſons : car quand il eſt voyelle, il ſe doibt marquer comme voyez ü, à celle fin d'auoir meilleure intelligence de pluſieurs vocables equiuoques & autres, dont à raiſon ſe doit ainſi marquer ü, pour donner aide à la ieuneſſe ſouuent errante en ſemblables : comme ſoüillon, grenoüille, ſoüille, broüiller, & in æquiuocis.

	Voyelles	Conſonantes	
Voyelles	lieüre	lieure	Conſonantes.
	tenüe	tenue	
	beüe	beue	
	eüe	eue	

vua, vue, vui, vuo.

Le Frãcois n'vſe guere de double v, n'eſt en ces vocables enſuyuãts : comme, vuider, vuihot, vulgaire, vueil, & compoſitis.

Brieue inſtruction pour ſcauoir lire le Francois.

Si voulez ſcauoir bien lire le Francois, ayez eſgard à la derniere lettre de chaſcune diction & à la premiere de la diction immédiatement ſuyuante : car ſi elles ſont differentes, à ſcauoir, l'vne voyelle & l'autre conſone : vous prononcerez la finale & l'autre enſuiuante, & autremẽt non. Exempli gratia. Allons auant, auez vous fait vos negoces.

Regula patitur exceptionem.

Ayez aduertence, que l, m, n, r, liquides, ne ſont compriſes en ceſte regle : & trouue auſſi les dictions terminees en c, en z, cum hac

208a coniunctione auec inobedientes : car nous diſons auec puiſſance, & auec grand nombre. Item, Ilz ont, ils eſtoyent ; ou, Ils auront, ils entendent : auſquels Ilz ne ſe prononce que pour Il.

Des lettres receuantes Apoſtrophe.

C', d', dh', lh', l', m', n', r', ſ', t', qu', recoiuent Apoſtrophe.

Vous prononcerez donc ſemblables motz ſans poſe, & à vn trait : comme c'eſt, & non ce eſt ; d'amy, & non de amy ; d'eau, et non de eau ; d'homme, & non de homme ; qu'il, et non que il ; l'or, non le or, &c. par la regle comme deſſus declaree.

Ie ne m'arreteray icy à faire mention de la mutation & changement des lettres en autres, à cauſe qu'on en peut trouuer intelligence ſuffiſante en pluſieurs Grammaires Francoiſes.

Terminaiſons, pronoms, & articles du genre maſculin Francois.

Terminatio.		Exemples. Exception.
Le	b	plomb.
lequel	c	arc, excep. lembic.
du	d	pied, nued, nid.
duquel	é particip.	changé, excep. ité, comme charité.
au	f	chef, excep. nef, ſoif, clef.
auquel	g	bourg, coing, ioing, ſoing.
il	h	eſtomach.
luy	i	cri, excep. ſoury, formi, merci.
celuy	y	gay, excep. may, paroy, ſoy.
iceluy	l	mal, cal.

ce

208b	ce	m	nom, excep. faim.
	ceſt	n an, en, in, vn.	van, vin, exc. main, fin, parfin, putain, nonain, & tion (verbale.
	ceſtuy	p	loup, champ, hanap.
	mon	q	coq.
	ton	r ar, er, ier, ir, or, ur,	papier. excep. mer, culier, cour, tour pro turri.
	ſon	ſ	dos. excep. brebis, vis, perdris, matris, chauueſouris.
	aucun	t	combat. excep. mort, hart, dent, court, nuit, part.
	chacun	u	trou, feu. excep. vertu, eau, peau.
	nul	x	courroux, faix. excep. toux, chaux, voix, noix, poix.
	quiconque	z	nez. except. retz.

La maniere de former du maſculin adiectif, ſon feminin.

B Adiect. maſculin fait ſon femin. e, comme cromb, crombe.
c fait che, & que : comme blanc, Grec, blanche, Greque.
d fait e, comme laid, ord, truand, laide, orde, truande.
é participe fait ée : comme courroucé, courroucée, &c.
f fait iue : comme oiſif, oiſiue, tardif, tardiue.
g fait ue, ne, comme long, longue, malin, maligne.
i fait ie, comme ennemy, enſeuely, ennemie, enſeuelie.
l fait le, comme mol, fol, molle, folle.
n fait e, comme vain, vaine, bon, bonne, vn, vne.
r fait e, comme drapier, drapiere, menager, menagere.
s comme as, es, os, fait ſe, comme gras, graſſe, gros, groſſe, eſpes, eſpeſſe.
ois fait e, comme Francois, Francoiſe, Anglois, Angloiſe.
t fait e, comme fait, etroit, contraint, faite, etroite, contrainte.
209a u fait e, comme rompu, pelu, venu ; rompue, pelue, venue.
x fait ſe, comme vertueux, vicieux ; vertueuſe, vicieuſe.
faux, doux, font fauce, douce. Et roux fait rouſſe.
z frez, fait freche, nez, née, metiz, metize.

Terminaiſons, Articles, & Pronoms du genre féminin.

	Feminin.	Exemple. Exception.
La	be	robbe, excep. limbe.
laquelle	ce	ſapience, grace. excep. pouce, calice.
de la	de	garde. excep. monde, coude.
de la quelle	ée	cheminée. excep. caducée.
a la	eſſe	greſſe, cœſſe.
a la quelle	ge	cage. excep. aage, cum neutris à Latino ortis.
elle	ye	vie. excep. ſaye, foye, yuroye.
celle	lle, le	ſalle, perle. excep. poelle, moulle, ſtile, merle, hale.
y-celle	me	plume. excep. abime, pſeaume, heaume, terme, quaréme, tranche-plume.
ceſte	ine, gne, ne	medicine, rogne, catene. excep. aumone, domaine, origine, trône.
ceſte cy	pe	coupe. excep. crépe, cum neutris Latinis.
ma	que	fabrique. excep. muſque, trafique, cum neutris Latinis.
ta	rre	terre. excep. charactere, cum neutris.
ſa	aſſe, eſe	raſe. excep. vaſe, dioceſe.
aucune	iſe, oſe	guiſe, choſe. excep. marciſe.
chacune	ſſe	promeſſe, proüeſſe.

209b nulle — te. poureté. excep. reſte, geſte, coſté, giſte, eſté, contracte, magiſtrate, &c.
vne — ué, ue. rue, caue. excep. glaiue, & orta à neutris Latinis.
quiconque — che. houche. excep. dimenche, auſtruche, porche.
Noms communs. — Oeuure, affaire, Euangile, nauire, duché, conté, gent, val, aide, grant, amour, & teſte, ſont ſubſtantifs communs.

Terminaiſons des adiectifs communs, & ſeruants tant à l'homme comme à la femme.

Be, ce, de, ge, che, ile, aire, me, ne, eſſe, te, ble, bre, cre, dre, fre, gre, pre, tre, vre ſont communs : car nous diſons indifferement : A l'homme courbe comme A la femme propice, rude, ſauuage, riche, agile, contraire, vltime, amene, honeſte, honorable, libre, mediocre, tendre, ſaffre alaigre, apre, opiniatre, & yure, &c.

Noſtre & voſtre ſinguliers, ſont communs.

comme { noſtre / voſtre } { pere, mere, frere, ſœur, compaignon }

Et noz, voz, les, des, aus, ces, mes, tes, ſes, pluriers, ſont auſſi cõmuns. Ie dy ſeruants tant au maſculin que au feminin.

Comme : Noz bons amis : Voz bonnes amies.
Les prochains voiſins. Des prochaines voiſines.
Aux beaux enfanconnets : Ces belles fillettes.
Mes bons valets. Tes bonnes chambrieres.

210a *De la Prononciation Italienne.*

POur bien lire & prononcer l'Italien, nous tiendrons la regle ſus alleguée en deüement prononceant les lettres alphabetiques, & ſpeciallement, A b c h q v z.

C — La lettre C Italienne ſe doit prononcer comme l'Eſpaignol ou l'Anglois prononce che & chi. Exemp. cecità, cera, cielo, &c.

Ca co cu — Ca, co, cu, se prononce comme le Latin, Francois, Eſpaignol, Alleman, Flamen, Anglois. Exemple, Cacocuoco.

Che chi — Che, chi, ſonne comme ke, ki Flamen, Alleman ou Anglois. Exempl. che, chiedete, chieto, chiamate.

De la tranſmutation des lettres Italiennes. Auertiſſement au Lecteur.

IAcoit que l'Italien ait ſon origine du Latin, ſi eſt ce toutefois qu'il s'elongne iournellement le plus qu'il peut, ſoit par reiection de lettres, ou addition, intermixtion, mutation ou abbreuiation, comme ci deſſous voyez ez dictions enſuyvantes : Foglio, de folium : figlio, de filius : voglio, de volo : moglie, de mulier : finochio, cordoglio, fuoco, ſogno, acqua, bei, figatei, io, &c.

B en u — B ſe change ſouuent en u. Exemp. Hauere, de habere.
C en t — Comme fatto, dotto, atto, lattuga, de factum, doctum, actum &c.
Cl en chi — Comme Chiaro, occhio, chiaue, de Clarus, oculus, clauis.
Chi che — Pour Quis, que, quid ou quod.
D en g — Comme Veggo ou veggio, de Video.
N en g — Comme Vengo, tengo, de Venio & teneo.
I en G — Comme Giouane, Giouanni, de Iuuenis, Ioannes.

L en i

210b L en i — Comme fiore, fiume, pieno, de flos, flumen, plenus.

O en v — Comme vbedire, vfficio, vouo, de obedire, officio, &c.

Scia, ſce, ſci ſcio, ſciu

Italien.		Francois.	Eſpaig.	Anglois.
Scia	est conforme à	cha	xa	ſha
ſce		che	xe	ſhe
ſci		chi	xi	ſhi
ſcio		cho	xo	ſho
ſciu		chu	xu	ſhu

Exemple. Sciagurato, ſcelerato, ſciolto, ſciuto.

Sca, ſco, ſcu — S accompaignée de ca ou de cu eſt conforme au Latin, Francois, Alleman & Anglois, comme Scannar, ſcordar, ſcuſa, &c.

Sche, ſchi — Comme ſque, ſqui Francois. Exemp. Scherno, ſchernire, ſchiera, ſchiara, ſchiffare, ſchiaffo.

Ghi, ghe — Ghi, ghe, comme gi, ge, Alleman, Flamen, ou Anglois; gui, gue Francois. Exemp. Borghi, luoghi, longhe, verghe.

Gi, ge — Gi, ge, comme iy, ie, Francois. Exemple, Girare, giorno, genero, generoſo.

Gna, gne gni, gno — Gna, gne, gni, gno, difficile prononciation aux Allemans & Anglois. Exemple : Montagna, montagne, compagna, compagne.

Gli, glie — Gli, glie, difficile, quibus ſuprà. Exemple, Figli, cauagli, moglie, touaglie. Tione verbale, comme l'Alleman. Exemple, generatione, diſcretione.

[*R en i*] — Comme fornayo, granayo, armayo ; de fornario, granario, & armario.

X. en ſs. — X. en ſſ, comme maſſimo, proſſimo ; de maximo & proximo.

211a A fin que la ieuneſſe ne ſuyue & ne ſente la barbarie, elle prendra en bon vſage de deüement prononcer Alla, elle, ello, ella, elli, quello, quelli, quella, quelle, bello, belli, bella, belle, fallo, falli, abba, ebbe, baſſo; baſſi, baſſe : laſſa, laſſe, maſſa, maſſe, terra, terre, anno, anni, anna, azza, ezze, ezzi, izzo, aze, ize, oze, za, ze, zi, zo.

De la Prononciation Espaignole.

IL conuient premierement, comme deſſus eſt ſouuent recordé & mentionné, deüement & naïuement prononcer les lettres alphabetiques : car ſans doute icelles lettres pronōcées à ſa naïue guiſe Caſtillane, different grandement en prononciation aux autres, comme la clere preuue en rend patent teſmoignage.

C ç Ch — Le C, a diuers ſons : comme { cara, çamora, chapiron.

C ayant céte cercille ainſi ç, denote la diction étre étrange, à ſcauoir Moriſque, Arabique, ou Iudaique.

D. Ad, ed, id. — D, final, coniointe auec vne voyelle, ſe prononce à double & eſpeſſe langue, plus approchant à la prononciation Angloiſe, que à nulle autre : comme Hermanidad, ciudad, ſed, venid : quaſi conformant à adh, edh, dh, udh Anglois.

Le G a diuers ſons comme	garçia, calabaça	Moriſque.
	gengibre	
	gigante	
	guinda	Franc.
	guerra	Ital.
	guardar	

Gna

211[b] Gna, gno — Se prononce comme guena & gueno Francois.

H. — Le H eſt ſouuent inutile en ſon, comme en ſemblables mots : humano, honeſto.

Ledit h ſert à la fois ſeulement pour denoter la lettre u eſtre voyelle : comme Hueuo, hueſped, huerco, hueſſo.

Item ledit h reuerbere aucunefois : comme hambre, haſta, hombre, hijo, &c.

I	La lettre I, a diuers ſons : comme	ira, igualar. Latin. jamas, jarro. double conſon. ayunar, vocal. raya, conſon.
L	L, a diuers ſons : comme	calar callar lana llana lena llena laue llaue
N	N, a deux ſons : comme	pena, penna rana, ranna
Q	Q, a double ſon, comme	quatro, quarto querer, quexar

212[a] X — Ceſte lettre eſt dite du vulgaire Eſpaignol equis, laquelle de ſa nature a telle propriété en Eſpaigne, que ſeulement luy aioignant vn o, fait arreſter & demeurer les aſnes. En ce pays, comme auſſi en France, fait enuoler les poules, coqs & chapons.

Eſpaig. X	a e i o u	Sonne comme	cha, che, chi, cho, chu. ſha, ſhe, ſhy, ſho, ſhu. ſcia, ſce, ſci, ſcio, ſciu.	Franc. Ang. Ital.

Exemp. Xabonero, coxear, ximenes, coxo, quexoſo.

Z — La lettre Z, eſt aſſez difficile à prononcer, & plus à exprimer par la plume : comme agraz, axedrez, uariz, diez, doze, luz, &c.

Et pour ce reſeruerons quelque choſe pour l'exercice & verbale declaraiſon du maiſtre.

De l'inuerſion des lettres Eſpaignoles.

Conſideré que la mutation & changemẽt de lettres, des vnes és autres, eſtrange & obſcurcit ſi grandement les dictions du naturel, i'ay cerché & laborieuſement trouué les regles enſuiuantes, leſquelles, à mon aduis, porteront grand auantage, auancement & aide à noſtre ieuneſſe. Premierement :

B. — B Latin eſt changé & ſouuent corrompu en u, & à la fois en p, Eſpaignol. Exemp. Varnauas bibio como ſabio : pour dire Barnabas viuio como ſauio ; ſiue, Barnabas vixit vt ſapiens.

C en g &c. — C Latin eſt changé en g, & à la fois en z Eſpaignol : cõme digo, ciego, vazio

212b & in z. — vazio, bozear, reciente, dedico, vacuus, vociferari, recens.

Cl en ll. — Comme llamar, llaue ; de clamo, clauis.

D en l. — D en l & t [*en d*]: comme olor, cola, amado, dado, leido, Pedro, ciudad : de odor, cauda, amatum, datum : &c.

E en i. — E en y & ye : comme Pido, viento, miedo, ciento: de Peto, ventus, metus, centum &c.

F en h. — F en h & ll : comme Huyr, hijo, hambre, hez, hago, llama, de Filius, fames, fæx, facio, flamma.

G en nn. — G en nn : comme lenna, ſenno, de lignum, ſignum.

I en e. — I en e : comme Beuo : & en t [*en i*] : comme viejo de vetus, lengua de lingua.

L en i. — L en i. Ajo de allium, hijo de filius.

O en u. — O en u & ue, lugar, puerta, nueuo, puerco, de locus, porta, nouus, porcus.

P en b. — P en b, & à la fois en u & en ll double : comme cabra, lobo, ſauor, ſauio, llaga, lleno, de capra, lupus, ſapor, ſapiens, plaga, plenus.

Q en z. — Q en z, & à la fois en g. Lazo, cuezo, aguila, agua, de laqueus, coquo, aquila & aqua.

S — S en ç, & à la fois en z : comme Çumo, zabon, de ſuccus, &c.

T — T en d, comme lodo, mudo, vendido, preſtado, vida, verdad &c. de lutum, mutus, venditum : & tum ſupinum in cho ; vt hecho, dicho, de Actum & dictum.

V — V en o : comme Logro de lucrum.

213a X — X en z : comme Luz, iuez, hez, de Lux, iudex, fex.

Della Prononciatione Tedeſca.

ae per ao — AE ſi prononcia il piu ſpeſſo in Brabante, come ao Toſcano : verbi gratia, **Baes/ claes/ maes/ daer/ maer/ paer/ waer/ laer/ ſchaer/ ſchael/ maet/** correſpondendo & approſſimando à Baos, claos, maos, daor &c.

A — A tiene alle volte il medeſimo ſono, cioe dalla gente plebea o dal volgare : come Gabriel, pater, frater, Dauid ; ſonando quaſi Gaobriel, paoter, fraoter, & Daouid.

E per ye — E doppio retiene la prononciatione di ye, come **Meer/ eer/ heere/ ſeer/ leeren** / quaſi Myer, yer, hier, ſier, lieren &c.

Ey per ai — Ey quaſi conforme à ai Italiano : come **Maieſteyt/ wijſheyt** &c.

Ie per i — Ie diphtongo ſi prononcia à guiſa de i ſolo : come **Vier/ tier/ hier/ ſiele/ nier/ liere/ criecke/ dries/ vrieſen** : quaſi chi diceſſe, Vir, lire, cric, dris, vriſen &c.

y Greco — Y Greco ſi pronõcia per ei : verbi gratia, **Hy/ my/ ſy/ tijt/ mijn/ zijn/ wy/ wijn** : quaſi chi diceſſe ſenza poſa & ad vn tratto Hey, mey, teit &c.

Aey per ay — Aey diphtongo ſi prononcia comme ai. Exempli gratia : **Gaeye/ waeyt/ maeyt/ naeyt/ ſaeyt** : quaſi formando gaye, wayt, mayt &c.

Oo per oe — Oo doppio per oe ouero ue Toſco. come : **Broot/ noot/ doot/ loos/** quaſi Noet, doet, loes &c.

Oe per ou — Oe ſi prononcia a guiſa di ou, o. u Toſco. come : **Boer/ roeren/ moeten/ roepen/ croes/** &c.

Ou per au — Ou aſsimiglia in ſuono au : come **Cout/ gout/ ſmout/ ſout/ vrouwe/ mout/ hout** &c.

Ge gi

213b Ge gi, per ghe ghy. — Ge, gi ſe prononciano come Ghe, ghy Ital. come appare in queſte dittioni : **boghe**/ **hooghe**/ **ooghe**/ &c.

H per hao. — H è detta hao, laquale è lettera aſſai vſata nelli vocaboli Thedeſci, & eſſa vuol eſſer ferita col ſpiritu nel prononciar reuerberando ſorte la lettera ſequente : come dicendo, **haeſtelijck**/ **haeſe**/ **huys**/ **haer**/ **hoer**/ **hoeck**/ **haeck**/ &c.

H final. — Molti vocaboli Tedeſchi finiſcono per ha : come **bleeſch**/ **viſch**/ **berch**/ **conſtich**/ **machtich**/ **mach**/ **wiegh**. come ſi prononciano à la Fiorentina, cioe, vn poco di la gola.

K per cao — La lettera K è ſpeſſe fiate vſata, & da Brabantini prononciata come cao, oue cou.

V per eu — La lettera V, ſendo vocale, ſi prononcia come eu, come ſi direbbe : **buyt**/ **cruyt**/ **huyt**/ **cuyl**/ **muyl**.

ue per eu — V, ſendo la u vocale, ſi ſuole prononciare à guiſa di eu : come **vreucht**/ **deucht**/ **verheucht**.

wa we — Molti Italiani indurano fatica à prononciare ſimili vocaboli : cioe **waer**/ **wanneer**/ **wel**/ **wat**/ **wit**/ **waſſchen**/ &c. pero prononciandoli adagio, come **wanneer**/ quaſi **u anneer**/ **waer**/ come **u aer**/ &c. coſi ritrouerano detta prononciatione aſſai piu ageuole.

uwen, triplici vocali — Il Fiaminco o Thedeſco ritrouaſi hauere in molti vocaboli tre vocali conſequenti : come in queſti & ſimili **Cauwe**/ **brauwe**/ **crauwen**/ **wijnbrauwe**/ **uwe** : quaſi chi voleſſe Toſcanamente & adagio prononciare ca o e, vra o en, &c.

214a ader, eder, oeder ; per aer, er, our — Le dittioni in ader, eder, oeder, ſi prononciano anco dal volgare ſpeſſo, comme aer, er, our. Exempli gratia : **Vader**/ **nader**/ **neder**/ **leder**/ **moeder**/ **broeder**.

Accio non abuſi delli pronomi nelle coniugationi gia poſti : auertiſce che, **Ick**/ **ghy**/ **hy**/ **ſy**/ **wy**/ **ghylieden**/ **ſylieden**/ ſono retti : & **My**/ **v**/ **hem**/ **haer**/ **ons**/ **u lieden**/ **henlieden**/ obliqui.

Come **Voor**	**my**	volendo dire Per	me
	v		te
	hem		lui
	haer		lei
	ons		noi
	v lieden		voi altri
	henlieden		loro
	haerlieden		loro

Terminaiſons & Articles des dictions Italiennes.

O maſcul. — Les dictions Italiennes terminées en o (reſerué mano) ſont maſculines, formantes leurs pluriers en i : comme vn cauallo bianco, duo caualli bianchi : vn libro nuouo, duo libri nuoui.

I maſcul. — Les dictions terminées en i, comme di faſti, per lunedi, &c. ſont maſculin. retenantes auſſi i en leurs pluriers.

a, e, maſc. — A & e finales ſont à la fois maſculin : comme, Il poeta nobile, il duca excellente. Plural, li poeti nobili, li duci excellenti.

Il & lo — Il precede les dictions commenceantes par conſonante, comme il cõſtello, il baſtione, il templo.

Lo — Lo precede les dictions commenceantes par voyelle, ou par ſp, comme

214[b] comme l'huomo, l'animo, lo ſpirito, lo ſpronato.

I & gli plural.

I — I precede vne conſonne; comme, I poueri harete ſemper voſco, buoni ſi debbono honorare, & i ſcelerati & rei fugire & ſciuare.

Gli — Gli doit preceder vne voyelle ou la lettre ſ, comme, Gli huomini, gli amici, gli ſciagurati, & gli ſtormenti.

Ayez aduertence, que i ne doit iamais ſuiuir ces quatre particules : de, a, ne, co : à cauſe que le Tuſcan ne dit pas a i miei frategli, ne i miei biſogni, con i miei proſſimi : ne moins de i miei figliolini : mais, à miei frategli, ne miei biſogni, con voſtri proſſimi, & di noſtri amici.

Pronom. maſcul. Singul. — Quello, queſto, ello, eſſo, coteſto, medemo, mio, tuo, ſuo, noſtro, voſtro, ſont maſcul. & ſingular. & quelli, queſti, elli, eſſi, coteſti, miei, tuoi, ſuoi, noſtri, voſtri plurali.

Des terminaiſons, Articles, & Pronoms Ital. feminin.

A. e. u. — A e u ſont femin. comme pietra, ſede, virtu.

A ſingulier fait ſon plurier en e : comme vna donna, due donne.

Ta — Ta fait de : comme humanitade, dignitade; de humanità & dignità.

E — E ſingulier fait ſon plurier en i : comme vna canzone, due canzoni : la iuriſditione, le iuriſditioni.

V — V retient u, ou e, en ſon plurier : comme la virtu, le virtu, o le virtude.

La — La eſt l'article ſeruant & precedant touſiours les dictions femin. & ſing. & Le precede icelles meſmes plurieres : Comme s'en ſuit.

215[a]

Singula. La		Plural. le
	Caſa forte	caſe forti
	coſa bella	coſe belle
	pẽna bianca	penne bianche
	pecora toſa	pecore toſe.

Le precede auſſi à la fois les dictions neutres, comme le membra, ou le membre : le ſaſſa, ou le ſaſſe.

Des Pronoms.

Singul. — Quella, queſta, ella, eſſa, coteſta, medema, mia, tua, ſua, noſtra, veſtra, ſont feminins & ſinguliers.

Plural. — Quelle, queſte, elle, iſſe, coteſte, medeme, mie, tue, ſue, noſtre, ſont pluriers & pareillement feminins.

Terminaiſons & Articles maſculins des dictions Eſpaignoles.

O, e — O & e ſont les deux plus communes terminaiſons du maſculin, comme; Vn mancebo diligente, vn moço valiente : Plural. Dos mancebos diligentes : dos moços valientes. Ie ne trouue que naxo excepté, touchant à la lettre O : quant à la lettre E, ſangre, puente, aueys hambre, alphilete, muerte & parte, & aucunes autres, ſont exceptez.

C — Eſt maſculin, comme albahac.

Al, el, il, ol — Cõme Caudal, papel, perexil, caracol : exceptez carcel, hiel, miel.

N maſcul. — Comme Pan, haragan, affan. except. Orden, ſarten; & verbalia in cion.

R maſcul. — Comme Alabar, fauor, excepté mar.

X maſcul. — Comme Relox, excepté box.

215b *Pronoms maſcul. ſingul. Espaig.*

Pronoms. El, aquel, eſte, eſſo, mio, tuyo, miſmo, ſuyo, nueſtro, vueſtro, ſont maſculins.

Plural. Ellos, aquellos, eſtos, eſſos, mios, tuyos, ſuyos, nueſtros, vueſtros.

mi, tu, ſu, cõmuns.

comme	mi / tu / ſu	ojo / ſennor / amo / hermano / hijo	&	mi / tu / ſu	boca / ſennora / ama / hermana / hija
plural	mis / tus / ſus	ſennores / ojos / amos / hermanos / hijos.	&	mis / tus / ſus	ſennoras / entrannas / amas / hermanas / hijas.

Terminaiſons & Articles féminins des dictions Espaignoles.

A feminin. Comme La Calabaça frita. Plural. Las Calabaças fritas. La coſa limpia. Plural. Las coſas limpias. Dia eſt maſcul. car nous diſons : El dia es venido.

Ad, ed, ud femin. Comme humanidad, hermanidad, merced, ſed, ſalud, virtud. Excep. laud.

Z femin. Comme paz, hez, taiz. Excep. arcabuz, albornoz, atroz.

Pronoms femin. Eſpaignols.

Ella, aquella, eſta, eſſa, mia, tuya, ſuya, miſma, nueſtra, vueſtra, ſont femin. & ſinguliers.

216a Ellas, aquellas, eſtas, mias, tuyas, suyas, mismas, nuestras, vuestras ſont pluriers femin.

El femin. El article eſt femin. quand il precede vne diction femin. encommenceante par vne voyelle, comme el agua, el ama, &c.

Des diminutifs Francois.

Eau, et, ot, çon, in, ſont maſcul. & ine, ette, otte, elle, femin. ſont terminaiſons des diminutifs Frãcois : comme Larronceau, fourneau, hommelet, cheualet, clerçon, gallantin, muſquin, vinot, chenot, gallantine, femmelette, &c.

Diminutifs Italiens.

Ino, etto, ello, maſculin. & ina, etta, ella, femin. ſont les terminaiſons des diminutifs Ital. comme Pouerino, purino, fanciullino, poueretto, homeletto, meſchinello, triſtarello, giottarello, furfantella, ſcarſella, &c.

Diminutifs Eſpaignols.

Ico, illo, vello, maſcul. vt Ica, illa, ita, vela, femin. ſont les terminaiſons des diminutifs Eſpaig. comme Iuanico, Lopezico, borrico, perillo, marauillo, chiquito, bonito, vellaquito, poquito, borrachuelo, panizuelo, &c.

Diminutifs de la langue Flamengue.

Ken eſt terminaiſon du diminutif Flamen : comme **Manneken/ Vrouwken/ Knechtken/ Meyſken/** de **Man/ Vrouwe/ Knecht/ Meyſſen.**

FINIS.

CORRIGENDA

Het teeken < = *te verbeteren tot*. De lezing, waarnaast de letter *t* staat, komt in den *tekst* voor.

1a, laatste regel Francifcum < Francifcum *t*.

3b, 3 nitidiffime < nitidiffime *t*.

3b, 7 potiffima < potiffima *t*.

5b, 1 fer < for

5a, 19 notēga < no tēga *t*.

6a, 12 fiete < fiete — *22* ordineq. < ordineque

6b, 3 ony < any

8a, 2 cum < Cum

» » poi < Poi — ilvero < il vero

8b, 6 fuldy < fuldy *t*.

9a, 4 neceffaire < neceffaire — *13* plufieurs < plufieurs *t*.

» *16* gredo < grado

9b, 7 Te < The

10a, 1 se hallamos < le hallamos

12b, 18 euçh < euch *t*. — *19* I / am < I am

13b, 6 fris < fru — *21* aufz < aufz

14a, 1 vostre padre < vostro padre

» *5* haz eis < hazeis *t*.

» *9* Ieusnes < Ieusnés

» *16* vn heure < vne heure

14b, 7 sal < shal

15b, 7 befohlen < befohlen

» *16 Ang.* dat < that

16a, 16 tol' < iol' — *17* le < lo

16b, 16 trefoor < trefoor *t*. — cuphorde < cupborde — *23* das is < das ist

17b, 17 bronne < broune

18a, 1 bich- < bic- — *4* sone < sono — *16* de bruno < di bruno

18b, 3 di < die — *14* handfonlie < handf.

19a, 3 aguzarlos < aguzar los *t*. — *4* del l' < dell' — *8* hazarder < haz arder *t*.

19b, 20 Vngeferlich < Ongeferlich *t*.

20a, 5 It. escuela < scuola — *9* è < é

21a, 7 agradez co < agradezco *t*.

22a, 7 la tiene < las t. *17* allez lo < allez la *t*. — al l' < all'

22b, 13 te < to

23a, 12 apprechiare < apparechiare

24a, 3 faccio < faccia *t*.

» *8* le < lo — mensà < mensā *t*.

» *13* traedaca < traed aca *t*.

27a, 19 : na mismo *een vraagteeken.*

33b, 12 three < thre *t*.

37a, 5 proua < prouad

40b, 18 falt < falt

42a, 20 Esp. Non < No

60b, 7 te < to

65b, 17 ou < you

66b, 3 mone < monye *t*.

68b, 4 moyne < monye

83b, 20 zerstert < zerstort

88b, 21 fieckachtig < fieckachtig

96a, 10 dispegato < dispiegato

105a, 9 : de komma na cierto (*Esp.*) *valt weg.*

106b, 6 premise < prentise

107b, 13 shall < shal *t*.

109a, 10 vendo < venda

117a, 18 Enclauedle < Enclauadle

117b, 2 wich < which

118a, 5 non < no

122a, 12 veyntey < veynte y

163a, 20 prendre < pendre

183a, 6 aquello < aquellos

» *11, 12* faber < faber

198a, 22 carniceria : *lees* maccello *of* beccaria, *zie aanteekeningen.*

198b, 17, Ang. of < of

213a : moet een regel lager staan.

214b, 13 na vostri *een komma.*

« **Si verò levis aliquis error, ut ferè fit, operarum incuria commissus occurrat, quaeso boni consulas, nihil enim tam perfectum, quod non aliquid imperfecti secum trahat.** »

COLLOQUIA, *Typographus Lectori, 1583.*

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 109158730